EGYESÜLT ERŐVEL

A MAGYAR KÖNYV-
NYOMDÁSZOK ÖTVEN
ÉVI SZAKSZERVEZETI
TEVÉKENYSÉGÉNEK
TÖRTÉNETE

OSZK

EGYESÜLT ERŐVEL

A MAGYAR KÖNYVNYOMDÁSZOK ÖTVENÉVI SZAKSZERVEZETI TEVÉKENYSÉGÉNEK TÖRTÉNETE

MEGBIZÁSBÓL IRTA
NOVITZKY N.
LÁSZLÓ

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ÖTVENÉVI FENNÁLLÁSA ALKALMÁBÓL KIADJA A MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK ÉS BETÜÖNTŐK SEGÉLYZŐ-EGYESÜLETE

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VILÁGOSSÁG KÖNYVNYOMDA RT.
BUDAPEST, VIII, CONTI-UTCA 4. SZ.

TARTALOM.

Előszó --- 7

Történelmi bevezetés.

A könyvnyomtatás --- 9

A könyvnyomtatók szociális viszonyai kezdettől a XIX. század első feléig --- 15

A magyarországi könyvnyomtatók helyzete a XIX. század közepéig.

A magyar könyvnyomtatás úttörői. — A segédek anyagi és társadalmi helyzete a XVIII—XIX. században. — Cenzura. — Technika. — Az 1848. évi események --- 25

A szervezkedés utján.

Az 1848. évi árszabálymozgalom --- 35

Egyesülési törekvések.

A pesti nyomdászok első segélyző-egyesülete. — Vidéki nyomdász-egyesületek --- 42

Nehéz idők.

Az 1861. évi budapesti árszabálymozgalom. — Segélyző-egyesületünk, a pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egylet megalakitása --- 59

A haladás utján.

A Gutenberg. — Az önképző-egyesület megalakitása --- 72

Ujabb események.

Az önképző-egylet és az anyagi érdekek megvédése. — A tervezett koalició --- 93

Itt Lassalle — ott Schultze --- 99

Egy vereség — --- 101

Az 1870. évi nagy sztrájk --- 109

Összetartással előre.

A segélyző-egyesület. — A Typographia. — Az önképző-egylet és az országgyüléshez intézett ujabb kérvény --- 125

Az I. és II. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. — A magyar nyomdász-szövetség eszméje --- 142

A III. és IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus — --- 147

A segélyző- és az önképző-egylet. — Az egyesitési inditvány. — Kerületi egyesületek szervezése 153

A kilenc órai munkaidőért vivott harc --- 161

A Typographia iránya. — Az V. közös kongresszus Brünnben. — A segélyző-egyesület és az egyesitésre vonatkozó inditvány — --- 168

Az utolsó közös kongresszus. — Az osztrák-magyar nyomdász-szövetség eszméjének elejtése --- 174

Uj utakon. — Kisebb mozgalmak. — 400 éves forduló. — Az alapszabályok ügye. — A vidék 177

Ujabb kérvény az országgyüléshez --- 183

Az uj alapszabály és a tagok elégedetlensége --- 186

Az összegylet.

Az I. magyar nyomdászkongresszus — --- 198

Ujabb alapszabálymódositás --- 205

A lapszedők és a hétfői lapok. — Ujabb árszabálymozgalom --- 208

A II. magyar nyomdászkongresszus --- 213

Magyarositási mozgalom --- 215

A hirlapszedők és a vasárnapi munkaszünet --- 225

Egyesült erővel.

A budapesti nyomdászegyesület országositása. — A III. magyar nyomdászkongresszus --- 229

Szervezési munkálatok. — A IV. magyar nyomdászkongresszus és a 25 éves jubileum — --- 248

Az 1885. évi árszabálymozgalom --- 254

A vidéki nyomdászok ébredése. — A szerkesztő függetlenitésére irányuló mozgalom — --- 263

A szövetkezeti nyomda --- 269

Kérvény a vasárnapi munkaszünet érdekében — --- 271

Az V. magyar nyomdászkongresszus --- 273

Az 1890. évi árszabálymozgalom — --- 277

Az első májusi ünnep és a nyomdászok. — Nemzetközi nyomdászkongresszusok --- 293

Az árszabályközösség.
Parciális mozgalmak. — Az 1895—96. évi budapesti és az 1897. évi vidéki bérmozgalom. — Az árszabályközösség 298
Az 1895—96. évi árszabálymozgalom 306
A pártok kibékülése. — Hatósági üldöztetések 317
A fővárosi árszabály meghosszabbitása. — A vidéki mozgalom 322
Az önképző-osztályok 1891. évi temesvári kongresszusa 343
A VI. magyar nyomdászkongresszus 345
A debreceni VII. magyar nyomdászkongresszus 348
Uj utakon előre!
Az egyesület autonómiájának felfüggesztése 350
A segélyző-egyesület 1890—1901-ig 391
A szakegyesület 395
A IV. és V. nemzetközi nyomdászkongresszus 413
A Gutenberg-Otthon 415
Az abbaziai üdülőház 418
A tanoncgazdálkodás elleni akció 421
A Pesti Hirlap ügye. — A vidéki árszabályközösség 424
A fővárosi árszabály 427
A politikai sztrájk. — Ujabb vidéki árszabálymozgalom 429
A hétfő reggeli lapok beszüntetése. — 1907 október 10. — Nyomtatvány-árszabályzat 431
A nyomdászok az egyesületi jog elkobzása ellen 435
A betüöntők mozgalma. — A szabad szervezet. — Az uj vidéki árszabály 436
Az 1910. évi budapesti árszabályközösség 470
Szakirodalom és szakoktatás 507
Testvéregyesületek 513
A segélyző-egyesület 1902-től 1911-ig 517
Végszó 542
A segélyző-egyesület tisztikara 1862—1912-ig 545
Statisztikai rész 547

Illusztrációk és reprodukciók jegyzéke.

Egy Corvin-kodex festett cimlapja a XII. századból. Olasz munka 11
Fametsző. — Papirkészitő. Jost Amman fametszete a XVI. századból 13
Betüöntő. — Könyvnyomtató. Jost Amman fametszete 18
Gutenberg 21
Schöffer 24
Gutenberg Catholiconjának utolsó lapja (1460) 26
A Budai Krónika utolsó lapja. Az első magyarországi nyomtatvány (1473) 28
A pesti nyomdászok Gutenberg 420 éves emlékére rendezett ünnepélye Visegrádon, 1860 junius hó 24-én tett kirándulásuk alkalmából 31
Egy XVIII. századbeli nyomda. Ernesti Henrik 1733-ban Nürnbergben megjelent szakkönyvéből 34
Az első pest-budai nyomdászegylet alapszabályának cimlapja 37
Az 1848. évi nyomdász-árszabály reprodukciója 38
A Temesvári nyomdászegylet alapszabályának cimlapja 41
Egyesületünk alakuló gyülésének meghivója a tagok névsorával 50
Jelenlegi egyesületünk első alapszabályának cimlapja 53
Egyesületünk első negyedévi mérlegének reprodukciója 54
Betegek kimutatása 1862 május 24-től augusztus 31-ig; és a nyomdai házipénztáros részére szolgáló nyugta 56
Egy pesti nagy nyomda a 60-as évekből 60
A Gutenberg 66
Az önképző-egylet lagkönyvéből 71

Tagsági igazolványok — 73, 76, 84
Tagfelvételi igazolvány és nyugta — 79
A Typographia — 87—90
A „Vorwärts" magyar tárgysorozata — 94
A II. osztrák-magyar nyomdásznap jegyzőkönyvének cimlapja — 98
Sauerwein Géza — 107
Régi tagsági és utazási igazolványok — 112
A pest-budai betüöntők egyletének első és utolsó mérlege — 120
A négyszázados ünnepély belépőjegye — 151
Régi vidéki utazási igazolvány — 160
Bóna J. Károly — 196
Kenderessy Lajos — 206
A magyarositási harc békeokmánya — 222
Az egyesület 25. éves jubileumának meghivója — 225
A „Gutenberg" — 228
A budapesti egyesületi bérház — 381
A szállóegyesület budapesti helyiségei — 390
Az egyesület budapesti házának felavatási ünnepélyéről — 405
A pozsonyi egyesületi bérház — 414
A Typographia 1869—1912-ig — 458
Olasznyelvü szaklapunk, az Il Tipografo — 474
Az abbaziai üdülőház — 491
Segélyző-egyesületi váró- és ülésterem — 503
Szakegyesületi ülésterem és a Typographia irodai helyisége — 511
Szakegyesületi könyvtár és iroda — 519
Segélyző-egyesületi irodák — 525
A nagy diszterem előcsarnoka — 533
A nagy diszterem a szinpaddal — 536
A nagy diszterem a páholyokkal — 537
Grafikonok — 561

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Előszó.

Midőn az 1908 julius 6-iki választmányi ülés elhatározta az egyesület ötvenévi fennállásának megünneplését, ugyanekkor egy Krausz Soma, Peidl Gyula, Rothenstein Mór, Lerner Dezső, Pollák Simon, Stösser Adolf,[1] Zaka Lajos és Novitzky N. László kollégákból álló bizottságot választott oly célból, hogy az az egyesület történetének megirásáról gondoskodjék.

Az 1909. évi közgyülésen, mely az előbbi bizottságot megerősitette és a jubileumi munka kiadásához hozzájárult, pótlólag még Preusz Mór kolléga választatott a bizottságba.

1887-ben Zaka Lajos kolléga az egyesület megbizásából egy kisebb füzetben már megirta az egyesület huszonötéves történetét, melyben a rendelkezésére álló kevés adat alapján elismerésre méltó buzgalommal iparkodott a nehéz feladatnak megfelelni.

A bizottság az egyesülethez és a magyarországi nyomdászszervezethez méltó monumentális munkában óhajtotta az elmult ötven év történetét megörökittetni.

A bizottság 1910-ben megállapitván az irandó mű terjedelmét és nagyságát, annak megirásával Peidl Gyula kollégát és alulirottat bizta meg. A későbbi üléseken a bizottság hozzájárult az előterjesztett programmhoz és határozott a a technikai kiállitás dolgában.

Részemről örömmel fogadtam el ezt a fontos és megtisztelő megbizatást, ámbár már előre tisztában voltam azokkal a nehézségekkel, melyekkel később a munka megirásánál meg kellett küzdenem. De ugy gondoltam, hogy 1911. évi december haváig feltétlenül elkészülök az elvállalt részszel.

Itt meg kell emlitenem, hogy Peidl Gyula kollégám, akire a szakszervezkedés történetének megirása hárult volna, e megbizatásról 1911 nyarán, nagy elfoglaltsága következtében, lemondott. Ez, valamint egyéb váratlan dolgok annyira hátráltatták munkámat, hogy 1911-től csak a legnagyobb erőfeszitéssel tudtam ama határozatnak megfelelni, hogy a munka 1912 szeptember végéig teljesen készen legyen. Az adatokat, melyeket előzőleg gyüjtöttem és részben már rendeztem, ujra ki kellett egészitenem, ami ujra hosszabb időt vett igénybe. Amit már előre sejtettem, amikor az egyesület történetének megirásáról volt szó, arról munkám adatgyüjtésénél keserves tapasztalatokat szereztem. Attól eltekintve, hogy a könyvek és jegyzőkönyvek egy része hiányzott és a bejegyzések legtöbbször csak lakonikus rövidségüek és sokszor érthetetlenek; évszámokkal évtizedekre, aláirásokkal néha évekre visszamenőleg sem találkoztam. Régi, jó elődeink az ilyen bagatell dolgokra ugy látszik nem nagy sulyt fektettek és a jegyzőkönyveket bizony nagyon sokszor egy lélek sem tartotta érdemesnek aláirni.

Ily körülmények között, 1869-től kezdve, nagyrészt a mi jó öreg Typographiánk szükszavu krónikáira voltam utalva; a lap 43 évfolyamának átböngészése erős próbára tette türelmemet és — szemeimet; az 1868-ig terjedő időre vonatkozó adatokat pedig a külföldi szaklapokból szereztem be, melyeket a

[1] Stösser Adolf kolléga 1910 március hónapban meghalt. Az illető fontos pozíciókat töltött be az egyesületben; több izben volt választmányi tag és több évig a „Gutenberg" szerkesztője.

berlini nyomdászegyesület elutasító határozata után a Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgießerverein elnöksége lekötelező előzékenységgel bocsátott rendelkezésemre. Azt mondanom sem kell, hogy ezeken kivül tömérdek más adatra volt szükségem, melyeket nagyrészt a Nemzeti Muzeum könyvtárában gyüjtöttem.

A munka megirására történt megbizatás után Peidl kollégámmal a Typographiában egy felhivást tettünk közzé, melyben arra kértük a kollégákat, hogy a munka megirásában egyes nyomtatványok, alapszabályok és más, az egyesületi vagy a szakszervezeti mozgalom történetére vonatkozó nyomtatványok beküldésével támogassanak. A felhivásnak azonban nem volt eredménye; kaptam ugyan egy ujabb időből származó körlevélgyüjteményt, ezeket azonban — mivel nagyrészt személyeskedő természetü szöveget tartalmaztak — nem használhattam fel. Ha magam nem gondoskodtam volna jó előre egyes dolgok összegyüjtéséről, melyek nagyrészét másfél évtized előtt a szemétből kapartam ki, akkor még egy alapszabály sem állott volna rendelkezésemre.

Mivel becsvágyamat képezte az egyesület történetének megirása, nem rettentem vissza ezen elém került akadályoktól. Hogy az elvállalt feladatot miként oldottam meg, azt a kollégák itéletére bizom. A történetirót, amikor alig egy-két évtized alatt lezajlott események objektiv leirására van utalva, ugyszólván lehetetlen problémák elé állitja az a helyzet, midőn még élő és szereplő egyéniségek müködéséről vagy uj intézményekről kell véleményt mondania.

Ha ebben a tekintetben esetleg nem elégitettem volna ki az ezen munkához füzött várakozásokat, szolgáljon mentségemül, hogy a pártatlan objektivitás szemmeltartásával másként nem cselekedhettem.

Ami ezen munka beosztását illeti, ennél az annakidején általam előterjesztett programmhoz alkalmazkodtam; ha elődeink nem iparkodtak volna mindent megsemmisiteni, amiben náluk nagy része volt az indolenciának, nálunk pedig a hatósági üldöztetéseknek, akkor feladatomat valószinüen könnyebben és talán jobban oldhattam volna meg. Ezen okulva, örökitettem meg e munkámban minden oly dolgot, mely a jövő, sőt a jelen történetirójára nézve is igen fontos adatot képez. Azért reprodukáltam egyes dolgokat, melyek a mozgalomra vagy az egyesületre vonatkozólag fontossággal birnak, mert magamon tapasztalhattam, hogy milyen nagy szüksége van ezekre annak, aki majdan a jelenkor munkásmozgalmainak történetét fogja megirni; mert ötven év alatt az idő vasfoga vagy egyéb körülmény — amiről most alkalmam volt meggyőződni — rendszerint mindent megsemmisit.

Ezek előrebocsátása után pedig őszinte köszönetet mondok a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egyesülete tisztelt választmányának, hogy határozata folytán ez a könyv napvilágot láthatott.

A kollégákat pedig arra kérem, fogadják szivesen ezt a könyvet, melyben az immár hatalmas magyarországi nyomdász-szervezet gazdasági küzdelmeit, humanitárius és művelődési törekvéseit iparkodtam megörökiteni és töltse be valójukat az a büszke öntudat, hogy ezeket az óriási eredményeket tisztán önerőnkből, az egyesülés és összetartás hatalmával sikerült kivivnunk.

Budapest, 1912 szeptember 12.

Novitzky N. László.

Történelmi bevezetés.

A könyvnyomtatás.

Az összes találmányok között, melyeket eddig az emberi elme létrehozott, kétségen kivül a könyvnyomtatás a legzseniálisabb. E találmány nélkül — mely az addig elzárt, csak a kiváltságosak részére hozzáférhető tudományt közkincscsé tette — még talán ma is ott tartanánk, ahol az emberiség műveltség és felvilágosodás dolgában a XIV. században tartott.

Pedig a XIV. század műveltség tekintetében már erősen kimagaslott az előző századok felett, de nem állottak rendelkezésére ama művelődési eszközök, melyek révén tudását gyarapithatta s a tudományt fejleszthette volna.

Ha a művelődéstörténet egyes korszakait tanulmányozzuk, azt látjuk, hogy az ember az életviszonyok, kiváncsiság és a tudásvágy által sarkalva, fokozatosan jött a rajz- és az irástudomány ideájára.

Az irást elválaszthatatlan kapocs köti össze a könyv és a könyvnyomtatás történetével; irás nélkül az emberi elme épp oly kevéssé alkotott volna könyvet, mint enélkül könyvnyomtatást.

Az ősember, kezdetleges művelődésének bölcsőkorában, mikor az irás mesterségét még nem ismerte, primitiv műveltségi állapotához mért eszközökkel iparkodott az élet fontosabb eseményeit megörökiteni. Az ősember kőre és állati csontokra véste primitiv rajzait s csak miután fokozatosan eljutott a gondolatainak megörökitéséhez szükséges irásjelek ismeretéhez, kezdett ezen irásjelek karakterének megfelelő iróanyagot használni.

Az irásmódok kialakulásának évezredekre szóló történetéből csak azt tudjuk, hogy a jelenlegi ábécé a képirás, szóirás és a szótagirásból fejlődött ki. Ennek a fejlődésnek megfelelően változott az az anyag is, melyre e korszakok népei gondolataikat feljegyezték. A képirás, jelképes irás, szó- és szótagirás idomait alakjuknál fogva kő-, fa- és érclapokra vésték; a betüirás elterjedésével és fejlődésével módosult az ezen irásmódhoz használt anyag is s az állati és növényi alkatrészek helyét a műveltség terjedésével a papirusz és pergamen után a papir foglalta el.

Évszázadok munkája kellett ahhoz, hogy a kő-, tégla- és érclapok helyét a könyv foglalja el; a könyv, mely kezdetben egy hosszu papir- vagy pergamentekercsből állott, papiruszra vagy pergamenre iratott vagy másoltatott és sokszor csak több évi türelmes munka árán jött létre, hogy azután egyes kiváltságosak féltett kincsét képezze, kik egész falvakat adtak érte cserébe. A könyv értéke a műveltség és a tudományszomj terjedésével egyre növekedett; igy jött létre a nagy kereslet folytán a könyvmásoló ipar, mely a rómaiaknál és a görögöknél hatalmas fejlődésnek indulva, a római birodalom bukásával végleg megszünt, hogy sok századdal később a zárdákban levő barátok időtöltéséül szolgáljon.

A könyv a középkorban azonban nem a tudást terjesztette. A biblia és a vallásos iratok szolgáltak ebben a korban az emberiség művelődésére; más tudományágakat ekkor még nem ismertek. A nép ekkor még „ördöngös mesterségnek“ tartotta az előle gondosan elzárt irás és olvasás tudományát, melynek

titkát csak igen kevesen ismerték. A barátok időtöltésből néha egész emberöltőig dolgoztak egy-egy misekönyvön s bigott vallási rajongásukkal ezt a foglalkozást művészetté fejlesztették. Igy jöttek létre a művészies, kézi festésü (miniatür) vallásos tartalmu könyvek, melyek azután vagyont érő könyvtáblákba köttettek.

A barátoknak azonban a XIII. században versenytársaik támadtak a világi könyvmásolókban, kik kezdetben az egyetemek felügyelete alatt, később ipari céhekbe tömörülve üzték foglalkozásukat. Ezek nemcsak művészies munkákat készitettek, hanem egyuttal elősegitették a könyvek árának a leszállitását és terjesztését.

A könyvmásoló-ipar virágzása és a könyvnyomtatás feltalálása közé esik egy átmeneti iparág, a formametszés. A formametszést a kinaiak ismeretlen időktől fogva kultiválták és a rómaiak az abc tanitásánál szétszedhető elefántcsont-betüket használtak. A formametsző sablonnal dolgozott s a rajzot is a papirlapra sokszorositotta. Később érc- és falemezre vésték a képet és a hozzá tartozó rövid szöveget, melyről a levélnyomók simitással lenyomatokat készitettek. A képet a levélfestő kifestette. Kezdetben csak a papir egyik oldalára nyomták a képet (kártyákat) és szöveget, később a vallásos tartalmu egyes papirlapokat hátlapjukkal együvé ragasztották. Ezeket a lapokat azután bekötötték s könyv lett belőlük. Ez tehát már nem irott könyv volt, mert technikai sokszorositás utján készült. Ez még azonban korántsem volt könyvnyomtatás, de az bizonyos, hogy az adta az eszmét a mozgatható ércbetükkel való nyomás feltalálásához.

A fatáblárol való nyomásnál a rajzot a falemezre patron utján vitték át; ezáltal nemcsak óriási időt takaritottak meg, mert nem kellett minden egyes fatáblára ugyanazon szöveget ujra nagy fáradsággal előrajzolni, hanem a betük egyenlő formáját és a nyomás tisztaságát is biztositották. Kezdetben barnára festett keményitővel, később korom- és olajból készült festékkel, nedvesitett papirra, simitóval végezték a sokszorositást. Ez az eljárás azonban hosszadalmas volt, ámbár később az ugynevezett blokk-könyveket, melyeknél háttal összeragasztott papirlapokból állott a könyv, valószinüen mechanikai uton, tehát préssel sokszorosithatták.

A fatáblákra való nyomást már csak egy lépés választotta el a könyvnyomtatástól. És mégis majdnem másfél század kellett ahhoz, hogy egy lángelme feltalálja a könyvnyomtatást, hogy ez azután örök időkön át hirdethesse a szellemi haladás örökkévalóságát, az eszmék szabadságát és Gutenberg dicsőségét.

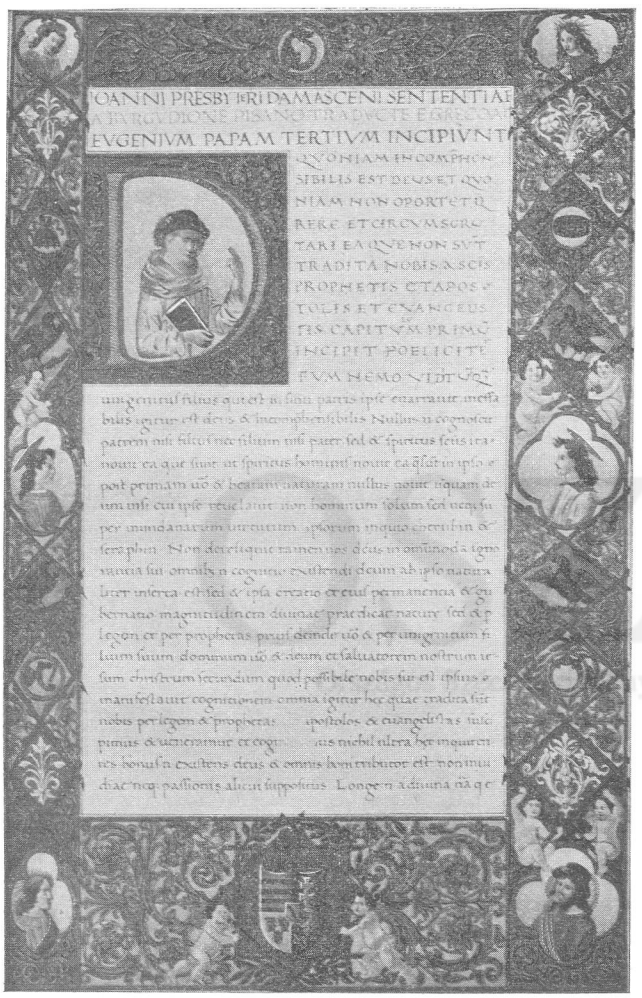
* * *

A XV. században fokozottabb művelődési törekvések kezdenek érvényesülni. A könyvgyüjtés — bár akkor még majdnem teljesen teológiai és scholasztikus könyvek forogtak közkézen — divattá válik s a tanulási vágy kielégitésére egyre-másra alakulnak az uj egyetemek.

E törekvéseket kedvezően befolyásolta a rongyból gyártott papir tökéletesitése és elterjedése. A rongyból készült papir olcsóbbá tette a sokszorositott munkák árát s lassanként kiszoritotta a drága és mechanikai sokszorositásra kevésbé alkalmas pergament.

A könyvnyomtatás feltalálásának rendkivül nagy jelentősége kétségen kivül az öntött és szedhető betük és a könyvsajtó ideájában nyer kifejezést. Ez a fényes eszme Gutenberg zseniális találmányát örök időkre minden más találmány fölé helyezi.

A könyvnyomtatás feltalálásának dicsőségéért 12 „feltaláló" és 16 város versengett. A hollandusok *Coster* Lőrinc Janszoon (meghalt 1440-ben) harlemi polgárnak vindikálták a könyvnyomtatás feltalásának dicsőségét, ki szerintük már Gutenberg előtt ismerte a szétszedhető betük technikáját s kinek Harlemben szobrot is emeltek.[1]

Egy Corvin-kodex festett cimlapja a XV. századból. Olasz munka.

Az olaszok a Velence melletti Feltreben élt Pamfilio Castaldit tették meg a könyvnyomtatás feltalálójává, ki szerintük Fustnak, Gutenberg későbbi társának a betüvésésben tanitómestere volt s aki 1456-ban Mainzba visszatérvén, ott 1457-ben nyomta ki az első szétszedhető betükkel készült zsoltárt. Castaldinak is szobrot emeltek 1868-ban Feltreben.

Az tény, és ezt az eddigi tudományos kutatások is bizonyitják, miszerint a mechanikailag sokszorositott könyvek (Donáták) a XV. században a Rajna mentén Hollandiában, Flandriában már forgalomban voltak s Brüggeben a XV. század elején már céhekben csoportosultak mindazon ipari foglalkozások művelői, kik könyvek előállitásával és festésével foglalkoztak s igy nem lehetetlen, hogy már Harlemben is Gutenberg előtt nyomtak falapokról könyveket s az előbb emlitetteket is ilyeneknek kell tekintenünk.

[1] Adrian de Jonghe hollandi orvos 1588-ban Harlemben megjelent könyvében *Janszoon* Lőrinc harlemi custost teszi meg a könyvnyomtatás feltalálójának. Custos-Küsterből lett *Costernek* elnevezve a történelemben, mely szó egyházfit jelent. De Jonghe szerint Janszoon-Coster 1440-ben találta fel a könyvnyomtatást, melynek ideájára a közeli erdő egyik fájába bevésett és időközben kidomborodott két betü vezette.

Kisérletekkel máshol is foglalkoztak s igy Coster sem lehetett oly költött személyiség, mint aminőnek őt Dr. von Der Linde[1] nagyszabásu munkájában elénk állitja.

A falapokról papirra és pergamenre való nyomás a XIV. században veszi kezdetét s a kartonnyomás a XV. században főként Hollandiában virágzott.

A tudományos kutatás hitelesen megállapitotta, hogy a könyvnyomtatás a Rajna mentén látott napvilágot s feltalálója Gutenberg János volt. Gutenberg 1400 táján született Mainzban. 1420-ban Mainzból elköltözött s 1434—45-ben Strassburgban találkozunk nevével, hol „titkos mesterségek" elsajátitásával foglalkozott s 1438-ban tükrök készitésére társulatot alapitott; itt kisérletezett a Sahspach Konrád esztergályos által készitett fasajtóval. 1444-ben ismét Mainzba tért vissza s ott 1450-ben Fust gazdag aranyművessel, ki pénzzel és technikai készültségével támogatta, társas viszonyba lépett. Ekkor Gutenberg már tökéletesen ura volt találmányának és az élelmes Fust is tisztában volt e találmány nagy horderejével, midőn 1600 arany forintot adott annak kiviteléhez.

Gutenberg találmányának koronáját a kölyübe vésett betünek anyamatriccá való kidolgozása és a betük egy magasságra és méretre való megöntése képezte. Gutenberget pecsétgyürüje vezethette arra a gondolatra, hogy a betüket egyenként kivésse. Ezen hosszadalmas és fárasztó kisérletezés alkalmával jöhetett rá ezen eljárás költséges voltára, mely őt a betük egyenként való megöntésének ideájára vezethette.

A kedvező kilátásokkal kecsegtető találmány társlulajdonosa, Fust arra törekedett, hogy a vagyontalan Gutenberget kinullázhassa, mire nemsokára kedvező alkalom kinálkozott.

1452 táján egy Schöffer Péter nevü szépiró és illuminátor érkezett Mainzba, kit oly célból hozatott oda Fust, hogy nekik az öntendő betükhöz mintákat készitsen. Schöffer 1449-ben Párisban az egyetemen működött s ott a hirnevesebb szépirók és illuminátorok közé sorozták. Schöfferben az élelmes és okos Fust rögtön felismerte a talentumot; az általa vésett betük szépség tekintetében tulszárnyalták a Gutenberg által vésetteket. Fust tehát arra törekedett, hogy Gutenberget, miután ő az eljárás titkába már teljesen be volt avatva, könnyü szerrel eltávolithassa. Erre talált is alkalmat. Az annak idején Gutenbergnek adott kamatmentes kölcsön után kamatot követelt. Perre kerülvén sor (1455-ben), Gutenberg pervesztes lett s vagyona, nyomdája a már kész ivekkel együtt Fust tulajdonába ment át.

1454—57-ben Gutenberg Humery városi tanácsos támogatásával egy uj nyomdát rendezett be. Schöffer közben feleségül vette Fust leányát Krisztinát s önállóan folytatta a könyvnyomtatást.

Gutenberg első nyomtatványai 1454—55 között kerültek ki. Bünbocsánati levelek, „Eine Mahnung der Christenheit wider die Türken" cimü füzet. 1456-ban 42 soros, azután a 36 soros bibliák. Utolsó eddig ismert műve a Catholikon cimü latin grammatika és szótár, mely 1460-ban került ki Gutenberg nyomdájából. A 42 soros bibliából körülbelül 100 példányt nyomott Gutenberg. Jelenleg 31 példány ismeretes; ebből 10 pergamenre, 21 papirosra van nyomva. Gutenberg 1468-ban mint Nassaui Adolf udvarának tagja Mainzban halt meg.

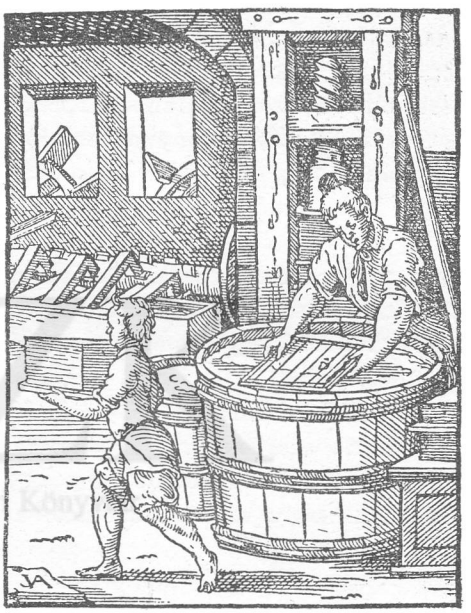
[1] Dr. Ant. von Der Linde: Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst. Berlin, 1886. I—III.

Fust és Schöffer 1454-ben uj nyomdát létesitett és első nyomtatványuk a 42-soros biblia 1456-ban, a zsoltár 1457-ben került ki sajtójuk alól. Utolsó műve a mainzi 48-soros biblia 1462 augusztus 14-én került ki sajtója alól. Az 1457-iki mainzi zsoltárból csak 12—15 példányt nyomott Schöffer és igy érthető, hogy ezek óriási értéket képviselnek. A berlini könyvtár annak idején 7000 márkáért vett egy példányt, mely ma 200.000 márka értékü; a bécsi udvari könyvtárban levő még értékesebb.

1462-ben Nassaui Adolf elfoglalván Mainzot, a város nagyrészét felgyujtatta, mely alkalommal Fust és Schöffer nyomdája is tönkre ment. Segédeik elszéledvén, a szélrózsa minden irányában meghonositották a könyvnyomtatást. Basel, Köln (hol Caxton William, az első angolországi könyvnyomtató tanulta

Fametsző. Jost Amman fametszete a XVI. századból.

Papirkészitő. Jost Amman fametszete a XVI. századból.

meg a könyvnyomtatást 1471-ben), Augsburg, Bamberg, Strassburg városokban még Gutenberg életében létesitettek nyomdákat. Igy Hans Ulrich vagy Ulricus Gallus, Sweynheim és Pannartz 1464-ben Rómába, Johann von Speier 1469-ben, Jenson Miklós,[1] 1470-ben Velencébe, Mentell Strassburgba ment, hol 1466-ban került ki nyomdájából a biblia. A kötelező eskü alól, melyet annak idején Mainzban tettek, feloldva érezvén magukat, az uj művészet anyagi előnyeinek kihasználásához fogtak. 1462—1514-ig 212 városban alakultak nyomdák Európában. Ezzel egyidejüleg a nyomtatási technika is fejlődésnek indul. Schöffer az ívszámot és a ritkitott szedést, Ulrich a lapjelzést, Jenson a 8° alakot hozzák

[1] Jenson Miklós a párisi királyi pénzverő-intézet vésnöke volt, hol Fust és Schöffer 1458-ban könyvesbolttal birt. A könyvesbolt révén terjedt el a hire annak, hogy Mainzban egy Gutenberg nevü nemes polgár (chevalier) feltalálta a mozgatható ércbetükkel való könyvnyomtatást. VII. Károly nemsokára ezután (1458) Mainzba küldte Jensont, hogy ott e művészetet megtanulja. Jenson VII. Károly elhalálozása után Velencében állitott könyvnyomtató műhelyt.

alkalmazásba; ezt követi az őrszó, az ívjelzés s a különböző metszésü betük alkalmazása.

Magyarországban az első, vagyis a budai könyvnyomdát 1472—73-ban állitotta fel Hess András, kit Karai László, Mátyás király alkancellárja Velencéből hivott Budára, 2000 ezüst forintot fordítván a nyomtatóműhely berendezésére. A nyomda termékei közül csak kettő maradt az utókorra, ugymint a Magni Basilii de legendis poetis és a Chronica Hungarorum vagy Chronicon Budense. Mindkét nyomtatvány 1473-ban jelent meg, s ezekkel a budai nyomdának végképp nyoma veszett; a második magyarországi könyvnyomtató műhely 1537 körül állittatott fel Ujszigeten, Sárvár mellett, Abádi Benedek, Krakóból bevándorolt könyvnyomtató által. Ez a nyomda 1541-ben szintén beszüntette működését s 1558-ig, midőn Huszár Pál ref. pap vándornyomdájával, mely Magyaróváron, majd Debrecenben, később pedig Pápán (1577) ujra felbukkan, ismét szünetelt a könyvnyomtatás Magyarországban. Erdélyben már jóval előbb tért hóditott az uj találmány. Szebenben 1529-ben, Brassóban 1535-ben, Kolozsvárt 1550-ben állitottak könyvnyomtató műhelyeket.[1]

Gutenberg találmányának azonban még két segitő eszközre volt szüksége, hogy óriási kulturális feladatának teljesen megfelelhessen, mert a kézi sajtón való lassu és kezdetleges sokszorositási mód nem volt arra alkalmas, hogy a szárnyra eresztett gondolat mindenkihez és mindenüvé gyorsan eljuthasson és mindenki részére hozzáférhetővé váljék. E két találmány: a géppapirgyártás és a könyvnyomtató gyorssajtó. A papirgyártó gépet Robert Louis[2] francia papirgyártó találta fel 1799-ben, ezt követte a König Frigyes német technikus[3] által 1810-ben konstruált gyorssajtó. E két fontos találmány tette lehetővé a szellemi kincsek népszerüsitését s a könyvnyomtatási technika és a sokszorositási iparágak óriási fejlődését a kezdetleges fa-könyvnyomtató sajtótól az ujságnyomó gépkolosszusokig s a kézi szedéstől a raffinált konstrukciójú szedőgépekig.

---

[1] A magyar állam területén a következő sorrendben hóditott tért a könyvnyomtatás: Buda 1473, Zengg 1499, Zágráb 1520, Fiume 1531, Brassó 1535, Ujsziget 1537, Kolozsvár 1550, Magyaróvár 1558, Debrecen 1561, Nagyvárad 1565 stb. — A XVI. században 26 nyomdászváros volt Magyarországban (az erdélyi unió nélkül), a XVII. században 39. Az akkori nyomdászvárosok: Detrekő, Rárbok, Komjáti, Ujsziget, Monyorókerék, Nedelic, Németkeresztur, Németujvár, Semte, Németlövő, Vizsoly, Csepreg, Lorétom, Somorja, Tejfalu, Puchó stb. közül ma már egy sem bir nyomdával. Ezen könyvnyomtatók nagyrésze különben csak vándor nyomdász volt.

[2] Robert Louis találmányának szabadalma 1800-ban Didot papirgyáros birtokába került, kinek a francia kormány 8000 livres-nyi segélyt adott. A gépet később az angol Donkins tökéletesitette s Berthe francia mérnök 1814-ben Sorelben megkonstruálta az első végnélküli szitával felszerelt papirgyártó gépet.

[3] Az első gyorssajtót az angol Nicholson William 1790-ben szabadalmaztatta, a találmány azonban a gyakorlatban teljesen hasznavehetetlennek bizonyult. König négy évig a könyvnyomtatást tanulta Leipzigben. Találmányával 1803-ban lépett a nyilvánosság elé, hol azonban nem talált elismerésre; miután Wienben, Münchenben s később Szent-Péterváron is eredménytelenül próbált szerencsét, 1807-ben Londonba utazott, hol Bensley könyvkereskedővel és a stuttgarti Bauer Frigyes mechanikussal társult. Első gépét 1810-ben szabadalmaztatta, mely tégelyes gép volt. 1811—14-ben hengeres nyomásu gyorssajtóra kapott szabadalmat, 1818-ban Németországba tért vissza s ott Würzburg mellett, Bauer társaságában rendezte be gyorssajtógyárát. A juliusi forradalom hatása alatt a félrevezetett nyomdászok König gépeit összetörték.

A könyvnyomtatók szociális viszonyai kezdettől a XIX. század első feléig.

Az első könyvnyomtatók, mint már az előző fejezetben felemlitettem, a könyvfestőkből, formametszőkből és a szépirókból, illetve könyvmásolókból rekrutálódtak. A könyvnyomtatás első évtizedeiben tehát még nem is volt valami szorosabb kapcsolat azok között, akik ezen uj, jövedelmező foglalkozásra adták magukat. A nyomdászok a XVI. századig, mikor az erős szellemi áradat az ő előjogaikból is elvett egyet-mást, teljesen ignorálták a többi ipari foglalkozásokat.

A nyomdászat „szabad művészet"-nek tekintetett s igy a nyomdatulajdonosok sem voltak kötelesek valamely rokonszakmabeli céh kötelékébe belépni. A régi nyomdász tulsokat adott az ő „művész" voltára s nem szivesen hasonlitotta magát egyéb mesteremberekhez. Ez a szakmai gőg a nyomdász kiváltságos helyzetéből formálódott ki. A könyvnyomtatás feltalálásának első századában nemcsak egyszerü mestereмbereket, hanem tudósokat is találunk a nyomdászok között.

A XV. században a nyomdászok mindenütt az egyetemek biráskodási hatásköre alá tartoztak, magukat „membris academicis"-eknek, azaz akadémiai polgároknak cimeztették, hosszu, fonott hajjal, barett-kalappal vagy nyomdászszinekből összeállitott sapkában, sarkantyus lovagcsizmában, zsinóros attilában, kardosan vagy gyiklesővel jártak-keltek, de emellett megvolt a nyomoruságuk, s a baseli nyomdászoknak már a nyomdászat feltalálása utáni első évtizedekben (1471) sztrájkolniok kellett, hogy mestereiktől elegendő mennyiségü élelmezést és jobb bánásmódot csikarhassanak ki. Ugyanigy kellett cselekedniök 1539-ben a párisi nyomdászoknak is, kik ugyanezen okból szüntették be a munkát, sajnos, eredménytelenül.

A mestereknek ezzel szemben jól ment a dolguk, mert a könyvnyomtatás már akkor is a legjövedelmezőbb iparágak egyike volt, és Oporintis a baseli egyetem tanári katedráját a nyomdai szekrénynyel cserélte fel, hol idővel nagy vagyonra tett szert.

Az egyetemi „polgársággal" sem mentek a segédek sokra, mert abból csak a mestereknek volt hasznuk, mert nem kellett a közönséges mesteremberek által alakitott céhekbe belépniök s az egyetem rektorán kivül nem parancsolt nekik senki sem. A városi tanács rendeleteinek a legtöbbször fittyet hánytak és rendszerint egyetemi polgárságukra hivatkoztak, mely részükre idegenekkel szemben immunitást biztositott. Ezért irja egy akkori iró, hogy „a császárnak és az államnak nincs oly hatalma, mint a nyomdászoknak". A segédeknek már nem volt az egyetemen ily nagy tekintélyük, mert ott a rektorok bizony elverték rajtuk a port, ha a mesterek érdekébe vágó dolgokról volt szó. A müncheni segédek 1672-ben arra kérték fel a wieni segédeket, hogy Jäcklin János müncheni nyomdatulajdonost, aki a segédekkel szemben otrombán viselkedett, kerüljék, azaz mai értelemben, bojkottálják. A wieni segédek ezt meg is tették, figyelmeztetvén az összes „idegeneket", kik Wienen átutaztak s a többi osztrák nyomdászokat, hogy Jäcklin nyomdáját kerüljék. Jäcklin a segédek ellen az

egyetemi konzisztóriumnál pert indított s ez a segédeket a bojkott visszavonására és 50 forint összbirságra kötelezte, kimondván azt is, hogy amennyiben valamelyik közülük elutazna, azért a reá eső pénzbirság erejéig a többiek szavatolnak. A segédek felebbezését elutasították s igy a kirótt birságot kénytelenkelletlen megfizették, okulván azonban a tapasztalatokon, máskor az ily ügyeket más módon intézték el. Ilyen volt az egyetem biráskodása a segédekre nézve.

Az egyetem nyomdász-konzisztóriumát a nyomdászok választották, mely rendszerint 6—8 tagból állott s üléseit a rektor elnöklése mellett tartotta az aulában. Ez a konzisztórium ügyelt fel a nyomdai rendszabályok betartására.

Az egyetemek kiváltságos jogait, s ezzel a nyomdászok jogait is, erősen megnyirbálták a XVI. század erőszakos mozgalmai. A mesterek által élvezett előnyöket és jogokat elseperte az idők szele s később őket is belekényszeritette a céhek kevésbé kiváltságos és kevésbé előkelő társaságába. E céhek azonban sohasem fejlődtek ki olyanokká, mint amilyeneknek a többi iparágak ezen intézményeit ismerjük.

A céhek rendszabályait teljesen pótolta az ugynevezett posztuláció, mely egyébként szintén a céhrendszer sarkalatos elveit követte.

VI. Károly osztrák császár 1727-ben megszüntette az egyetemek azon jogát, hogy a nyomdászok részére rendeleteket és iparengedélyeket adhassanak ki és 1767-ben a nyomdászat kereskedelmi iparágnak minősittetett s ezzel az egyetemek jogköre véglegesen megszünt. Később a nyomdák felállitása is császári engedélyhez köttetett, miután már előzőleg is érvényben volt az a jogszabály, hogy nyomdák csak egyetemmel vagy fejedelmi székhelylyel biró városokban rendezhetők be.[1]

A XV—XVIII. századokban, amig a posztuláció érvényben volt s azt uralkodói rendeletek meg nem szüntették, addig a nyomdászok ezen intézmény keretein belül összes érdekeiket meg tudták védeni.

A posztuláció a nyomdászok védszövetsége volt, mely megvédte tagjait a helyi és idegen konkurrencia kellemetlenségeitől. Amit nem lehetett a törvények és szabályok keretén belül véghezvinni, az a posztuláció révén nyert megoldást.

Ez az intézmény azonban nálunk teljesen ismeretlen volt, ami abban leli magyarázatát, hogy a könyvnyomtatás csak lassan hóditott tért Magyarországban s a könyvnyomtatók — bár ezek nagyrészt idegen országokból kerültek ide — csekély számuknál fogva a posztuláció intézményét életbe nem léptethették. Németországban és Ausztriában azonban ez az intézmény közel 300 évig volt a nyomdászok házi törvényszéke s valamennyi középkori céhszerü intézmény közül ez volt az egyedüli, amely legkésőbb olvadt bele az ujabb kor művelődési mozgalmának mindent reformáló áramlatába.

Ebből az intézményből nőttek ki az egyes uralkodók által kibocsátott nyomdai rendszabályok, hogy a rohamosan terjedő „művészi találmány"-t az állam és főként az egyház jól felfogott érdekeinek szolgálatába tereljék. A könyvnyomtatás első és második századában annak művelői nagyrészt intelligens, sőt tanult emberek valának, kik a könyvnyomtatást szigoru titoktartás fogadalma

[1] Az erre vonatkozó rendeletet V. Károly császár 1528-ban bocsátotta ki. I. Ferdinánd 1552. és 1555. évi rendeletei még jobban megszoritották a nyomdák létesitésének jogát.

mellett üzték s igy egymással szoros, testvéries összeköttetésben állottak. Számuk növekedésével ezen összeköttetés folytán létesült a posztuláció, mely szószerint *akaratot* jelent. Voltak céhszerü szabályai is, de azért mégsem volt céh, hanem inkább fontos jogi szabályokkal biró intézmény, melynek tagjai különféle fokozatokba soroztattak. A tanonc, a cornuta, a segéd és a posztulált segéd képezték azon fokozatokat, melyeken át valaki mesterré volt avatható. A felavatott segédek és a felavatott mesterek minden nyomdász-városban külön-külön szövetséget képeztek, mely azután azon város nyomdászainak ügyét-baját teljhatalmuan intézte. Az évenként tartott gyülésen, melyen az egyetem képviselője is jelen volt, mindkét testületnél a legidősebb elnökölt. Vitás ügyekben valamely más, szomszédos városok együttes gyülése döntött, legfelső fokon azonban mindig az egyetemi tanács határozata volt irányadó, melynek a könyvnyomtatók, mint már fentebb felemlitettem, alá voltak rendelve. E gyüléseken avatták fel a mestereket, a segédeket ellenben a nyomdában vagy a mester lakásán. A rendes segéddé avatás (posztuláció) ceremóniális eljárás között ment véghez, melynek megtörténte után az illető kézhez kapta a felavatásról szóló okmányt.

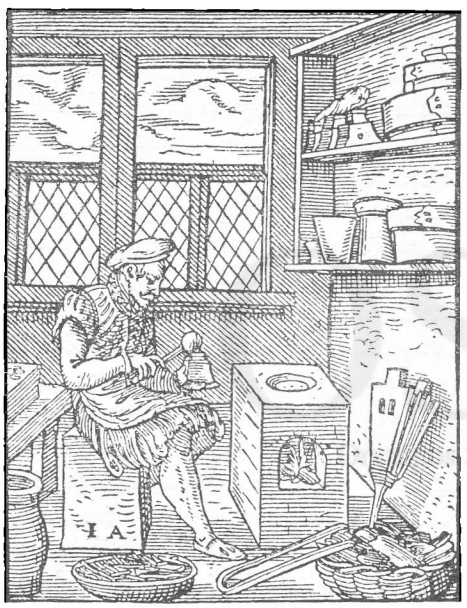
A felavatás mai felfogás szerint eléggé otromba ünnepély volt. Rendszerint valami nyitánnyal kezdődött s közben bevezették a szegény áldozatot, hogy azután különböző torturáknak vessék alá. Fején szarvakkal ellátott süveg volt s a depositor, ki a mestert képviselte és segédje erre különféle mókák után egy „társasjátékba" kezdtek, melynek folyamán a jelöltet felpofozták, fogát huzták, körmeit reszelték, füleit fakanállal kitisztitották, végül finálénak egy gyengéd nyaklevest sóztak rá, azzal a figyelmeztetéssel, hogy ezután ilyesmit senki ember fiától el ne türjön. Ezután egy külön szobába vezették, hol a közönség kizárásával, a hivatalos személyek jelenlétében rendes segéddé avatták, mely alkalommal fogadalmat kellett tennie, hogy a közölt titkokat el nem árulja.[1] Ez alkalommal közölték vele a posztulált segédek ismertető jelét, melyet különféle módon gyakoroltak. A nyomdába jött átutazó segéd elé például kenyeret és sót tettek; ha az illető a kenyeret az őrlött sóba mártotta és nem a sót szórta a kenyérre, akkor posztulált segéd volt, mert tudta, hogy miből áll az ismertető jel. Szükség esetén még okmányát is elő kellett mutatnia. Ezenkivül a köszönési mód is meg volt határozva, ugy hogy már erről is megismerték a posztulált segédet. Ebből a köszönési szólásmódból máig reánk maradt a „Gott grüss' die Kunst!" A nem posztulált segéddel a többiek a világért sem dolgoztak s az épp ugy ki volt közösitve, mint a mai sztrájktörő. A só és a kenyér már a felavatásnál is szerepelt s egy pad alatt annyi darabka kenyér volt egy tányérra helyezve, ahány személyből állott a felavatandók száma. Felavatás után az illetőt alkalmi beszéd kiséretében megajándékozták. Az ezután következett cécó több napig is eltartott és akkor megállt minden. Csak 1798-ban szüntek meg a felavatási komédiák s a kalapot, bárdot, gyalut, körzőt, furót stb. egy asztalra rakták s a felavatás egy beszéddel véget ért. A posztulálás ellen a XVII. században protestálni kezdtek, mert megbénitotta az ipari versenyt, de csak a XVIII. században szünt meg. Követte az ugynevezett „gautscholás",

[1] A felavatási ceremóniának is valószinüleg az volt az értelme, hogy az, aki a nyomdászat titkát idegennek elárulja, bünhődni fog. A feltalálás titkának megőrzésére különben már az első nyomdászok is fogadalmat tettek; ezt tudjuk Gutenberg és Schöffer segédeiről is.

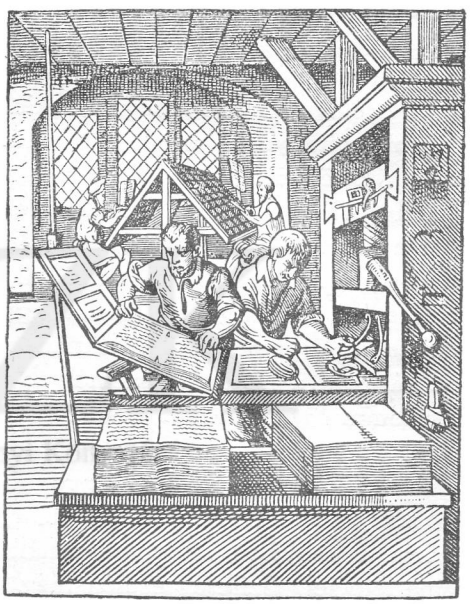
mely abból állott, hogy a felavatandót ülepével a korrigálószékre helyezett nedves szivacshoz verték s erről részére szabályszerü okmányt állitottak ki.

A felavatás igen sok pénzébe került a segédnek; az erre vonatkozó árszabályt Hayn leközölte, mely szerint fizetnie kellett *követelési pénz* (Fordergeld) cimén 2 tallért, *nyomdai előny* (Druckerei-Vorteil) cimén 12 tallért, deputát cimén 20 tallért, a közreműködőknek 2 tallért, a priccsért 2 tallért, összesen 38 tallért. Ezenkivül azonban a hivatalos közreműködők torkát — kik 8 nappal a felavatás előtt a posztulált segédek sorából sorshuzás utján választattak, a felavatás napjáig, tehát 8 napig — folyton „nedvesiteni" kellett s a felavatás után ujabb pár napi „nedvesités" következett.

A posztulációhoz annak idején nemcsak a mesterek, hanem a segédek is ragaszkodtak; utóbbiakat ugy látszik inkább a felavatási cécók tartották hatal

Betüöntő. Jost Amman fametszete.

Könyvnyomtató. Jost Amman fametszete.

mukban — mely szokás egyébként megfelelt az akkori társadalmi szokásoknak és erkölcsöknek —, mint amaz „előnyök", melyekkel őket ez az intézmény kezdetben kecsegtette. A segédek öntudatlanul a mesterek malmára hajtották a vizet és saját javukkal nem igen törődtek. Rendezett munkaviszonyról szó sem lehetett s csak a felmondási idő volt szabályozva.

Mivel a mesterek arra törekedtek, hogy a konkurrencia egyáltalán be ne következzék, megnehezitették a mesterré való felavatást. Ebben a segédek is támogatták őket, amennyiben csak kellően felavatott mesternél vállaltak munkát. Jó pénzért azonban később a mesterek is, a segédek is elengedték a ceremóniákat s 15—20 aranyért bevették a folyamodót társaságukba. Tanoncok 50—100 tallért fizettek a 3—6 évi tanoncidőre. A segédek a posztulátum keretében utját vághatták a munkaerő-tultermelésnek s munkájuk egyik vásártól a másikig, vagyis Mihály-napig „biztositva" volt, mert a felmondás kölcsönösen csak ezen

a napon volt megengedve. Mihály-napkor a mester által rendezett ünnepélyes ebéden az összes posztulált segédek megjelentek, melynek végén a mester a távozóban levő segéddel közölte a felmondást. A szabályellenes vagy személyes ügyeket a személyzet és a mester együttesen, ha pedig ezek megállapodásra nem juthattak, az összes segédek és mesterek szavazás utján döntötték el.

A munkás abban a korban még nem képezett külön társadalmi osztályt. A XIV—XV. századokig a munkást kivétel nélkül „szolgá"-nak nevezték és csak keresztnevén szólitották.

Csak az ipari munkások táborának terjedésével alakult ki a „munkás" elnevezés. Azonban kevésbé fejlett iparral biró államokban a tanult ipari munkást egyes iparágaknál még a XVIII—XIX. század vége felé is csak keresztnevén szólitották. Az ipari munkásnak joga épp semmi sem volt s erre való törekvését a legbrutálisabb eszközökkel igyekeztek megakadályozni.[1]

A segélyezést a posztulátum keretében nagyrészt a rendszabályok alapján intézték. Az utasokról, vagyis a vándorló segédekről minden nyomdászváros az ott dolgozó segédek számához mérten gondoskodott. Erre a célra fordittatott a felavatás alkalmával fizetett dijak egy része, valamint a rendbirságokból befolyt összeg is. A betegek mai értelemben vett segélyezéséről akkor még nem gondoskodtak.

Az ipari munkások a XVI. században céhrendszerü testületeket kezdtek alakitani, melyeknek tagjait „Gesell"-eknek nevezték. Ezek a testületek az akkor szokásos mulatozáson kivül itt-ott segélyezéssel is foglalkoztak. Többnyire azonban csak az eltemettetésről való gondoskodásig terjedt erre vonatkozó működésük.

A posztulátum megszüntével az utasok nyomdánként, a személyzet arányához képest, 6—10—20 krajcárral segélyeztettek. Az utas köteles volt munka végett minden nyomdát felkeresni. Egyes nagyobb városok azonban, ahol egylet volt, már rendes, 1—3 forintnyi utassegélyt fizettek azoknak, akik előzőleg valamely más nyomdászegyletnek voltak tagjai. Az utasok akkortájt bizonyos ismertetőjelek alapján szokták volt a szakmához való hozzátartozásukat igazolni; ilyen ismertetőjel volt a köszönés, a megszólitás, a kopogás stb., melyek bizonyos titkos szabályok szerint történtek. Csak 1803-ban hozta be Napoleon a vándorkönyveket, melyek használatát 1847-ben Poroszországban s később Ausztriában is elrendelték. Ugyanekkor megtiltották, hogy a 30 évnél idősebb iparossegéd vándoroljon. Egyes államok pedig megtiltották a Franciaország, Belgium és Svájcba való utazást. A nyomdászok ezen rendszabály ellen hiába protestáltak; munka hiányában a munkás akár éhen halhatott, senki sem törődött vele.

Később azután hatóságilag szabályozták a segélyezést. Az 1598-ban kibocsátott frankfurti rendszabály értelmében minden mesternek és minden segédnek heti 2 fillért kellett a társulati ládába befizetniök s az elhalt „ünnepélyes" eltemettetéséről is közösen kellett gondoskodniok. Nürnbergben a mesterek 8, a segédek 4 fillért s minden „idegen" (átutazó), ha munkába lépett, fél forintot fizetett erre a célra. Leipzig és Wittenberg az 1606-ban kibocsátott rendszabálylyal a nyomdászokat egy céhláda alakitására kötelezi, melyből a segélyre szorultak istápolandók.

[1] Wienben a XVIII. század vége felé két sztrájkoló munkást felakasztottak, mert a sztrájkolókat (cipőkészitők voltak) „forradalomra" lázitották.

Ez a rendszabály azt is kimondja, hogy ha valamely nyomdász, ennek felesége, fia vagy leánya meghal, a segédek kötelesek a holttestet a temetőbe s temetés után hozzátartozóit lakásukig visszakisérni. Aki magát ez alól kivonja, 3 forinttal büntetendő. Az 1713-iki augsburgi rendszabály előirja, hogy minden ujonnan felszabadult köteles a segélyző-ládába egy bizonyos összeget befizetni. A segélyezésre vonatkozólag pedig ugy intézkedik, hogy a pénztárból elsősorban az önhibájukon kivül szükségbe jutottak segélyezendők.

Az 1771-iki és az 1806-iki wieni nyomdász-rendszabályzat, mely 15 pontból áll, szintén segélyző-pénztárak alakitását rendeli el. E nyomdai pénztárakba a segédek heti 2 krajcárt fizettek s betegség esetén heti 1 forint táppénzre és hozzátartozóiknak elhalálozása esetén 6 forint 45 krajcár temetési költségre volt joguk; az özvegynek fél évig heti 2 forint segély járt. A wieni Trattnernél 1791-ben is ilyen pénztár volt, de a segédek sohasem láttak számadást s Trattnerék 30 év alatt egy izben sem terjesztettek elő leszámolást. Igy volt ez a többi nyomdai pénztárnál is.[1]

Ezek kezdetben csak utassegélyt és táppénzt fizettek tagjaiknak, később temetési költséget is s fokozatosan az özvegyek, árvák és rokkantak segélyezését is életbe léptették. A stuttgarti egylet heti 6 krajcáros tagdij mellett 26 heti időtartamra heti 4 forint táppénzt, 25 forint temetési összeget fizetett. 1840-ben heti 3 krajcáros tagdijjal özvegy- és árvasegélyző-pénztárt, 1850-ben heti 6 krajcáros tagdijjal rokkantsegélyező pénztárt alakitottak a stuttgarti nyomdászok, mely 10 évi tagság után 2 forint 30 krajcár rokkantsági segélyben részesitette tagjait. 1842-ben 111 taggal megalakult a wieni nyomdászok betegsegélyző-egyesülete, melynek alapszabályai 1843-ban hagyattak jóvá. A nyomdatulajdonosok 1845-ben hozott határozata alapján Wienben csak az egylet tagjai kaphattak munkát; ezen határozat folytán az egyesületi tagok száma 516-ra emelkedett.[2]

A posztulátumnak idővel oly kinövései támadtak, melyeket egyrészt az uralkodók, másrészt a városi hatóságok is csak szigoru rendszabályokkal birtak a rendes mederbe visszaszoritani. Már a könyvnyomtatás feltalálása után, a XVI. század elején találkozunk hatósági rendeletekkel, melyek egyelőre a segédek erkölcsi magatartását teszik birálat tárgyává.

II. Frigyes szász fejedelem 1557-ben a jenai tanácshoz intézett válaszában a nyomdászlegények korcsmázása és verekedése elleni intézkedésekre utasitja a tanácsot.

---

[1] A nyomdászok a segélyezés terén mindig és mindenhol mint uttörők szerepeltek; Baselben már 1661-ben, Dresdenben 1768-ban, Halle-ben 1770-ben, Leipzigben 1812-ben, Stuttgartban 1815-ben, Aarauban 1818-ban, Zürichben 1819-ben, Leipzigben 1821-ben, Bernben, Kölnben 1824-ben, Breslauban 1839-ben, Wienben 1842-ben alakitottak a nyomdászsegédek segélyező egyesületeket.

[2] A wieni nyomdász-betegsegélyző-egylet alapszabályaiban 30 krajcáros beiratási dij és heti 3 krajcáros tagdij volt megállapitva. Öt havi befizetés után a tagnak heti 2 forint 20 krajcár (konvenciós értékben) táppénzre volt joga. A segélyezés 18 hét után megszünt s ujabb segély csak három havi ujabb befizetés után járt. A nyomdatulajdonosok egy bizonyos összeget fizettek ebbe a pénztárba, mint pártoló tagok. Ez az egyesület képezte magvát a mai Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgießervereinnek, az alsóausztriai könyvnyomdászok hatalmas segélyző-egyesületének, mely egyesület 1892-ben ülte meg fennállásának ötvenéves jubileumát. Az egyesület történetét Höger Károly szaktárs az „Aus eigener Kraft! Die Geschichte eines österreichischen Arbeitervereines seit fünfzig Jahren" cimü kitünő munkában örökitette meg. — Wien, 1892. 8° 592 old.

Uralkodók, városi hatóságok abban a korban, egyéb teendők hiányában, a mesteremberek egyre növekedő táborának megrendszabályozásával foglalkoztak.[1] Figyelmük minden oly dologra kiterjedt, mely az akkori bigott társadalmi felfogás „erkölcsös" nézetébe ütközött. A nyomdászok azonban e rendeleteket nem nagyon respektálták.

Gutenberg.

II. Miksa császár 1571-ben a „Blaumontag" erkölcstelen szokása ellen kelt ki s ezen alkalommal különösen a nyomdászok ellen fordul, akikkel a „blau"-ok miatt annyi sok baja van a hatóságoknak. A nürnbergi rendszabály még azt is meghatározza, hogy a segédeknek mikor kell lefeküdniök, hogy a mestereket álmukból fel ne verjék. Elrendeli a tanács, hogy a segéd vasárnap köteles a

[1] Nyomdai rendszabályt bocsátott még ki ezeken kivül: II. Rudolf 1570-ben Speyerben és 1577-ben Frankfurtban; a frankfurti tanács 1573-ban stb., II. Miksa 1573-ban Németországban bevezette a cenzurát is.

templomba menni s a nyomdában nem szabad pipálni, beszélgetni és — verekedni.

Keresztély szász választófejedelem 1606. évi nyomdászrendszabálya arra kötelezi a könyvnyomtató mestert, hogy amennyiben neki nem volna kellő tudományos képzettsége, egy korrektort alkalmazzon. Elrendeli e szabályzat, hogy a társaság pénzesládájának egyik kulcsa a segédek egyikénél, másik kulcsa pedig a mesterek megbizottjánál legyen s félévenként más-más vegye át a kulcsok őrzését. A gyülésekről való elmaradás 1 forinttal büntetendő. A különféle cimen begyült pénzek mindig vásár alkalmával (Mihály-nap) költendők el, hogy a legények mulatozás céljából a munkából ki ne maradozzanak. Aki a nyomdában verekszik, 2 forinttal, aki arra okot adott, 1 heti elzárással büntetendő. Aki titkos összebeszélésben vesz részt, tekintettel arra, hogy ebből sok baj származik, 1 forinttal büntetendő. Aki adósságai hátrahagyásával megszökik, az proskribálandó s az adósság visszafizetése előtt munkát nem kaphat. A legények télen-nyáron este 9 órakor kötelesek lefeküdni. Aki kimarad és a többieket álmukból felveri, 1 forinttal büntetendő. *Ez alól a mester sem képezhet kivételt.* A segédnek az inas a mesterségbe való beavatásért bizonyos összeget köteles fizetni. Mivel a legények az inasokat arra izgatják, hogy a könyvnyomtatást ne tanulják s azokat goromba bánásmóddal a könyvnyomtatás tanulásától elriasztják, hogy igy a legények a mesterek akaratának jobban ellentállhassanak, mely cselekedet a tizparancsolatba ütköző bün, az ellene vétők felett a céhgyülekezet mondjon itéletet. A vasárnapi munka, mivel általa a szent prédikáció elhanyagoltatik, beszüntetendő. A felszabadult legény (cornuta) azonnal rendes fizetést kap, melyből a mester heti három garasnál többet ki ne adjon s posztulálási költségeire a pénz annak idején együtt legyen. Ha az illető a posztulálásra nem érdemes, akkor tőle a mester heti 4 garast vonjon le, hogy a félretett összegből egy más városban posztulálhasson. Mivel posztulálások és gyülések után a legények megbotránkoztatóan viselkednek s ezáltal mások és idegenek előtt rossz véleményre adnak okot, mert azoknak, akik naponta könyvekkel és irásokkal foglalkoznak, több erkölcscsel és illendőséggel kell birniok, mint más közönséges mesteremberekneknek, tehát jó példával kellene elöljárniok, ennélfogva az olyan egyének, kik e nemes művészetre szégyenfoltot hoznak, kivétel nélkül a legszigorubban büntetendők. A Márton-napkor és hushagyókedden a mester által rendezett evés-ivás minőségét és mennyiségét illetőleg a legényeknek nincs beleszólásuk.

Ausztriában az 1771-ben kiadott császári pátens betiltja a hetibéres munkát s helyette a napibéres és a darabszám munka bevezetését rendeli el. A munkaidő reggel 6 órakor kezdődhet és este 7 óra előtt abba nem hagyható. A mulasztott igazolatlan munkaidőért óránként 7 krajcár fizetendő be a nyomdai segélyzőperselybe. Az 1771. junius 20-iki rendelet az osztrák birodalom összes nyomdászaira kötelező szabályokat ir elő. Legérdekesebbek ezek közül a következők: A tanonc köteles hitelesen igazolni, hogy törvényes származásu. A tanonc köteles egy érte jótálló polgárt megnevezni, ki az általa okozott esetleges károkat a mesternek megtéríti, valamint az inas szökése esetén kárpótlást fizet. A tanonc 1 forint 30 krajcár felvételi és 3 forint felszabaditási dijat köteles fizetni. A tanulási idő szedők részére 5, nyomók részére 4 év.

A tanulási időből egy, esetleg fél év elegendhető. Ha a tanonc korcsmázik vagy lumpol, erről az illetékes császári ipari tanácsnak jelentés teendő. A felvételi és felszabadulási dijakból begyült összeg segélyezésekre forditandó. Posztulálás, gautscholás s más illetlen és erkölcstelen szokások alkalmazása a felszabadulásnál szigoruan tiltva van. A munka nélkül levő segéd köteles magát 14 napon belül nyilvántartásba vétetni s ezért 30 krajcárt lefizetni. Káromkodás a legszigorubban tiltva van. A nyomdában a műtársak (Kunstverwandten) veszekedéstől, verekedéstől, kiabálástól és a lármás beszédtől tartózkodjanak. A főnöknek joga van az okvetetlenkedőket rendreutasitani. Ha a segédek valamelyike a rendreutasitás által magát sértve érezné, joga van a császári ipari tanácshoz fordulni, melynek határozata reá nézve is kötelező. Amennyiben ily esetben — mint ez azelőtt megtörtént — még külföldi társulatokhoz és nyomdákhoz fordulna segitségért, a legszigorubban fog büntettetni. Az a szokás, hogy a segédeknek a főnök 8 héttel előbb volt köteles felmondani s félévenként változtathatták kondiciójukat, megszüntetendő. A segédek 28 napi felmondás után léphetnek ki; a főnök azonban 14 napi felmondás után bocsáthatja el a segédet. A főnök csak oly segédet vehet fel, aki legutóbbi munkahelyéről kifogástalan bizonyitványt tud felmutatni.

A faktor, aki szintén csak segéd, ugyanazon városban ezen minőségben csak akkor léphet be egy más nyomdába, ha előzőleg közben egy fél évig szedő volt, hogy előbbi főnöke megrendelőit el ne csalogathassa. A blaumontagok és blaudienstagok és hasonló dolgok börtönbüntetés terhe alatt eltiltatnak és ha valamely főnök a segédje blaumontágolását a császári ipari tanácsnak (iparkamara-féle intézmény) be nem jelenti, esetről-esetre 6 birodalmi tallérral büntetendő. A Mindenszentekkor, Márton-napkor és hushagyókedden tartatni szokott dőzsölő mulatságok eltiltatnak.[1]

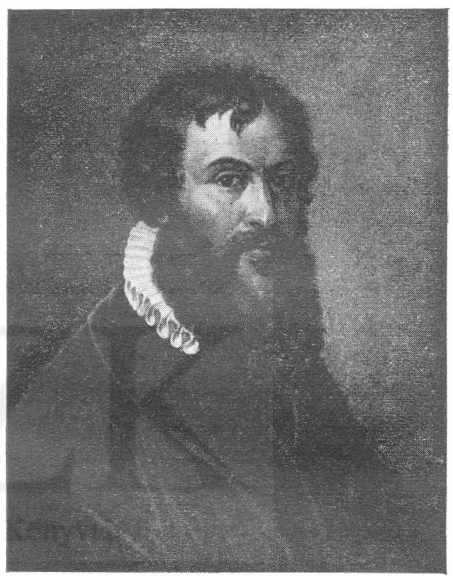
A segédek ellen irányultak az összes rendszabályok, mert a főnökökre vonatkozólag alig tartalmaznak valami megszoritó intézkedést. Lassan-lassan megszüntek a segédek összes kiváltságai; az idősebb és a fiatalabb, a posztulált és a nem posztulált segéd teljesen egyenlően ki volt szolgáltatva a munkaadónak, aki ezt a körülményt, mint ezt a segédek viszonyainak jellemzésénél később látni fogjuk, alaposan kiaknázta. Csak az 1848-iki világesemények változtattak valamit a segédek szomoru helyzetén.

A posztuláció csak addig volt életképes intézmény, amig a társadalmi átalakulások utját nem vágták. A XVI. században kiindult vallási mozgalmak lassanként az egész középkori társadalmat átalakitották. A hűbéri államok abszolutisztikus kormányformát vettek fel, mely azután csak azokat a régi jogokat hagyta meg az egyes intézményeknél, melyekből valamely hasznot huzhatott, ellenben azokat a jogokat, melyeket egyes testületek vele szemben gyakorolni jogosultak lettek volna, egyszerüen konfiskálta. A jogaiktól megfosztott céhek, testületek és szövetségek ennélfogva lassanként teljesen züllésnek indultak. Az állami gyámkodás kiölte a testületek nemesebb ambicióját s összes tevékenységük, mint ezt a céhek későbbi beléletében is tapasztaltuk, a dőzsölésben merült ki. A nyomdászok évszázados intézménye, a posztuláció sem kerülhette el sorsát.

[1] Ordnung für Buchdruckergesellen und Jungen. Wien, 1771, bei Johann Thomas Edlen von Trattner.

A nyomdászok maguk is szabadulni óhajtottak e kellemetlen intézménytől, melynek szervezete már nem felelt meg az időközben teljesen átalakult társadalmi berendezésnek. Ennélfogva a kormányoknak egyáltalán nem okozott nagy gondot a posztuláció megszüntetésének kérdése és Németországban, hol 1654-ben lépett életbe ez az intézmény, 1803-ban szintén megszünt.

A rendelet a főnököknek 50—100 ezüsttallér büntetés mellett, a segédeknek 8—14 napi fogházbüntetés alatt megtiltja, hogy a posztulálást bármely alkalommal gyakorolják. Ugyszintén megtiltja a rendelet azt is, hogy a felszabadult segédtől a többiek bármily cimen dijat követeljenek. Az ezen intézkedés ellen vétők, minden egyes tallér után, melyet az illetőtől elfogadtak, 24 órai fogsággal büntetendők.

Schöffer.

Csak egy Haan nevü berlini nyomdatulajdonos protestált a megszüntető rendelet ellen, a többiek egy szóra sem tartották azt érdemesnek. A német szövetséges államok némelyikében, például Hamburgban még az ötvenes években is posztuláltak, de azt is elseperte a haladó korszellem. Ausztriában Mária Terézia és II. József császár szintén megszüntették a posztulációt.

A császárné bevonta a régi céhleveleket s azokat ujra átrevideáltatta. Az ujabb céhlevelekben korlátozta az eszem-iszom, társpohár stb. féktelen kinövéseit; fia, József császár pedig törölte az ósdi céhszabályok nagyrészét s azt a kiváltságot, hogy iparjogot adhassanak.[1]

A posztuláció megszüntetésének igen nagy közgazdasági és művelődéstörténeti jelentősége van. A szabad verseny tetemesen olcsóbbá tette a nyomtatványokat, egyuttal azonban leszoritotta a munkabéreket. A kis zugnyomdák selejtes és olcsó munkáikkal a nagyobb nyomdáknak erős konkurrenciát csináltak, melyek e kinövés ellen a tanoncok légiójával „védekeztek". A segédeknek nem volt többé beleszólásuk a tanoncok számának megállapitásába s a főnököknek sem volt módjukban a kis zugnyomdák terjedésének megakadályozása. E kinövésnek hátrányait azután a segédek érezték meg. A legtöbb államban fogságbüntetés terhe alatt tiltattak el attól, hogy bajaikat közös elhatározással orvosolják s igy teljesen a főnökök önkénykedésének lettek kiszolgáltatva. Megszünt a segédek közös segélyezési rendszere betegség és utazás alkalmával s a munka nélkül levők egyre emelkedő száma az éhenhalásnak nézett elébe.

[1] A céhek alakulása a fejedelem, érsek vagy városi hatóság engedélyével történt. Az engedély érvényességéhez megkivántatott a céhlevél kihirdetése. A céhlevél magában foglalta a céhszabályokat és a mesterek, segédek és inasok számára vonatkozó rendszabályokat. A vallási tolerancia a XVI—XVII. századokban a céhszabályokba még azt is bevette, hogy a céhtagok misékre és körmenetekre kötelesek eljárni.

A magyarországi könyvnyomtatók helyzete a XIX. század közepéig.

A magyar könyvnyomtatás úttörői. — A segédek anyagi és társadalmi helyzete a XVIII—XIX. században. — Cenzura. — Technika. — Az 1848. évi események.

A magyarországi nyomdászoknál a posztulálás és a céhrendszer ismeretlen volt, ami abban leli magyarázatát, hogy nálunk a könyvnyomtatás csak lassan terjedt el s a meglevő nyomdákban nagyrészt a mesterek maguk, vagy 1—2 segéddel dolgoztak.

Az első nyomdászok külföldön tanult protestáns teológusok és papok, egyetemi tanulók voltak. Egynéhányan meg könyvkötőkből lettek nyomdászokká. Egyeseket fejedelmek, eklézsiák vagy a városok küldtek külföldre, a könyvnyomtatás, betümetszés és öntés elsajátitására. I. Apafi Mihályné 1674-ben Böthi Andrást Németországba küldte, ugyancsak közköltségen ment Hollandiába Tótfalusi Kiss Miklós s 1681-ben Debrecen városi költségen Belgiumba küldi Töltési István kompaktort, hogy ott a betüöntést és metszést elsajátitsa.[1]

De az első könyvnyomtatók: Abádi Benedek, Huszár Pál, Bornemissza, Heltai Gáspár stb. mind külföldön tanulták a könyvnyomtatást.

Magyarországban az első nyomdát már 1473-ban, Budán, felállitotta ugyan Hess András, kit Velencéből hozott be Karai László, de közszükségletté a könyvnyomtatás tulajdonképpen csak a XVI. századtól kezdve vált, mikor a reformáció terjeszkedni kezdett. A budai után csak 1537-ben létesült Ujszigeten (Sárvár) a második magyarországi nyomda. A magyar könyvnyomtatás termékei azonban akkor még csak a próbák kezdetén állottak, amikor Németország, Olaszország, Hollandia, Svájc stb. már világhirü könyvnyomtatókkal dicsekedtek.

A XVI—XVII. századbeli magyar könyvnyomtatók históriák, naptárak, zsoltárok nyomásával foglalkoztak, melyeket vásárokon sátorban árulgattak. Az akkori magyar nyomdászok helyzete tehát nem volt irigylésre méltó és csak kevesen, például Tótfalusi Kiss Miklós, Hofhalter, Heltai stb. dicsekedhettek azzal, hogy a könyvnyomtatás révén némi vagyonra és pozicióra tettek szert. Ezek a nyomdászok az akkori primitiv technikai eszközökkel csak nagy intelligencia, ügyesség és rátermettséggel tudhattak valamit alkotni.[2] A régi magyar

---

[1] Töltési (ki egyébként könyvkötő volt) is Blaeu-höz törekedett, kinél annak idején Tótfalusi Kiss Miklós is tanulta a betümetszést és öntést s aki később tanitómesterének Amsterdamban nagy konkurrenciát csinált. Blaeu azonban okulva a tapasztaltakon, Töltésit nem vette fel. Igy került azután Tótfalusi Kiss Miklós amsterdami műhelyébe, de csak nagyon középszerü nyomdász lett belőle. Később, 1686-ban, Komáromban állitott nyomdát, ő adta ki a hires komáromi kalendáriumot, melynek kiadására 1705-ben I. József császártól szabadalmat nyert; Komáromban nagy tekintélyre tett szert, főkurátor lett s meggazdagodott.

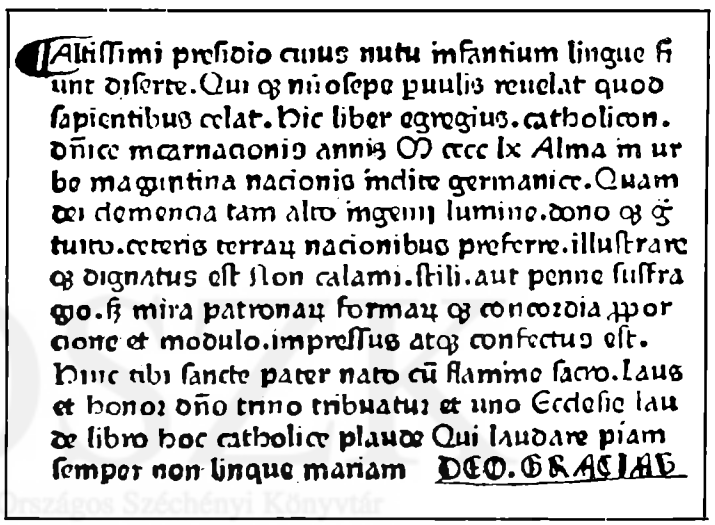
[2] Érdekes erre vonatkozólag Rheda Péter debreceni könyvnyomtatónak a Bethlen Gábor fejedelem költségén 1622-ben nyomatott Speculum Trinitatis etc. cimü munkában közlött colophonja:

„Minemü terhes munka légyen Istent félő kegyes olvasó az könyvnyomtatás, csak az tudgya érdemlettképen megitélni, aki a Typographiában forgódott. Mert helyesen anyiszor az bötüket eggyen-eggyen felszedegetni, értelmesen lerakogatni és szép renddel helyheztetni, hogy tisztán és kedvessen

nyomdászok szine-java a protestantizmus szolgálatában állott és az igen megbecsülte őket, mert hisz ők voltak legjobb agitátorai. Heltai és Tótfalusi Kiss Miklós külön kiváltságokat élveztek és Debrecen város tanácsa a Fodorik Menyhérttel 1633-ban kötött bérleti szerződésben kikötötte, hogy amennyiben neki leánya vagy fia után *tudós* successorai nem maradnának, kik ez *méltóságos tisztnek* elégségesképpen megfelelhetnek, a tanács a nyomdát visszavehesse. A XVI. században 26 nyomda volt Magyarországban, ezek közül 25 protestáns kézben, ezek vallási érdekeit szolgálta.

A nyomdászok között sok volt a külföldi és az előbb emlitett Rheda is leipzigi származásu volt. A segédeket is Wienből és Németországból hozták be s amelyik ideutazott, az bizony nem a javából való munkás volt, mert az olyan nem igen jött Magyarországba.

Egyes főurak, akik akkortájt azzal is ki akartak tünni, hogy külön nyomdát állittattak fel maguknak, rendszerint teljes ellátást adtak a nyomdásznak, ugynevezett konvenciót; I. Apafi Mihály udvari nyomdásza, Veresegyházi Szentyel Mihály 1668-ban másfélszáz forintot, hét sing gránát posztót, huszonöt köböl buzát, két negyvenes bort, fél köböl borsót, három disznót, hat bárányt, tizenhat itce vajat, tizenhat itce mézet kapott egy évre. Munkaerőről természetesen a nyomdász tartozott gondoskodni és Apafi a részére nyomott munkákért csak felényi árt fizetett.

Altissimi pdicio cuius nutu infantium lingue fi
unt diserte. Qui q̄ nūnoscpe puulis reuelat quod
sapientibus celat. Hic liber egregius. catholicon.
dñice mcarnacionis annis CD ccc lx Alma in ur
be magūtina nacionis īdite germanice. Quam
dei clemencia tam alto ingenii lumine. dono q̄ ꝯ
tuito. ceteris terraū nacionibus preferre. illustrare
q̄ dignatus est. Non calami. stili. aut penne suffra
gio. sed mira patronaū formaū q̄ concordia ꝓpor
cionis et modulo. impressus atq̄ confectus est.
Hinc tibi sancte pater nato cū flamine sacro. Laus
et honor dño trino tribuatur et uno Ecclesie lau
de libro hoc catholice plaude Qui laudare piam
semper non linque mariam DEO. GRACIAS

Gutenberg Catholiconjának utolsó lapja (1460).

A felekezeti harcok természetesen a maguk számára foglalták le a könyvnyomtatást is. A protestáns nyomdákban csak protestáns teológiai munkát, a katolikus nyomdában csak katolikus teológiai munkát nyomhattak. A vakbuzgóság, a féltékenykedés szülötte volt a cenzura is, és Apafi Mihály 1667-ben Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdásztól oly reverzálist vett, hogy az másvallásuak könyveit ki nem nyomathatja s e célra műszereit át nem engedheti; „ha pedigh, — a reverzális további szövege szerint — az nyomtatásban valami fraudulentián, hamisságon comperiáltatnék lenni, érdeme szerint való halállal is büntettessen."

---

kellyen szem eleiben az olvasásra, oly gondos és fáratságos, mintha nagy bölcs mesterséggel valamit hozhatnál ki az semmiből vagyonra, vagy mintha elméd szülne az sok betükből álló ékes nyomtatást az Papyrosra . . . De mindazonáltal estenek néhol-néhol fogyatkozások, mind azért, hogy az Exemplar igen illegibilis volt, mind azért, hogy az Mester Legények, akik ebben az szent munkában velem eggyütt fáradoztanak, majd jobb részre mind idegen nemzetből valók voltanak, kik Magyar nyelven igen keveset vagy semmit sem értettenek."

A segédek helyzete sem volt rózsás. A debreceni városi nyomdában a XVIII. század elején a „szocius"-nak (segédnek) 80 rhénes forint évi fizetése volt s ezenkivül kapott 6 forintot sertésre, négy köböl buzát, két gönci hordó bort, 3 forint 50 dénárt sóra. Az inas kapott 40 rhénes forintot, két köböl buzát, 2 forintot sertésre és 1 forint 50 dénárt sóra egy évi fizetés fejében.

1792-ben az inas még 30 rhénes forint szabadulási pénzt is kapott, ami azt jelenti, hogy ott is divott valami felavatási ceremónia, ámbár „szabaduló köntösre" cimen állittatott ez az összeg kiadásba. A város az inasokat ruházta is. A segédek később, 1798 táján 161 rhénes forintot és 20 dénárt kaptak egy évre s csak 1800-ban „emelkedett" fizetésük 186 rhénes forint 20 krajcárra; hozzá jött még egy köböl buza, hat köböl kétszeres és három öl fa. Munkaidő reggel 6-tól este 6-ig tartott, egy órai ebédidővel. 1807-ben a segédek fizetésjavitást kértek a városi tanácstól, mert szerintük más nyomdában heti 8—9 rhénes forintot is megkeres a szocius. A tanács a kérést megtagadta. Csak 1814-ben sikerült Csáthy György provizornak (faktor) arra való hivatkozással, hogy „már más typographiából is invitált legényeket, de egy sem acceptálta a conditiót; keveselték a „sallariumot", mert a legalább való legény is kereshet egy héten más typographiában hét Rh. forintot. De meg a tanulók szerzésével is baj van; küldött már ajánlatot a kollegiumba, de mind ez ideig egy ifju sem ajánlotta magát, mert mind azt veti, hogy az inasságból felszabadul, soha sem élhet abból a sociusi fizetésből a melly most van . . ." a fizetéseket némi „szállás-pénz"-zel javitani.

A szociusok ekkor 200 forint évi bért s hozzá szálláspénzt, 6 köböl buzát, 4 köböl rozsot, 6 öl tüzifát kaptak.

A tanoncok évi fizetését is 120 forintra emelték, 4 köböl buzát, 2 köböl rozsot és 64 forintnyi értékü ruhanemüt adván még hozzá.[1]

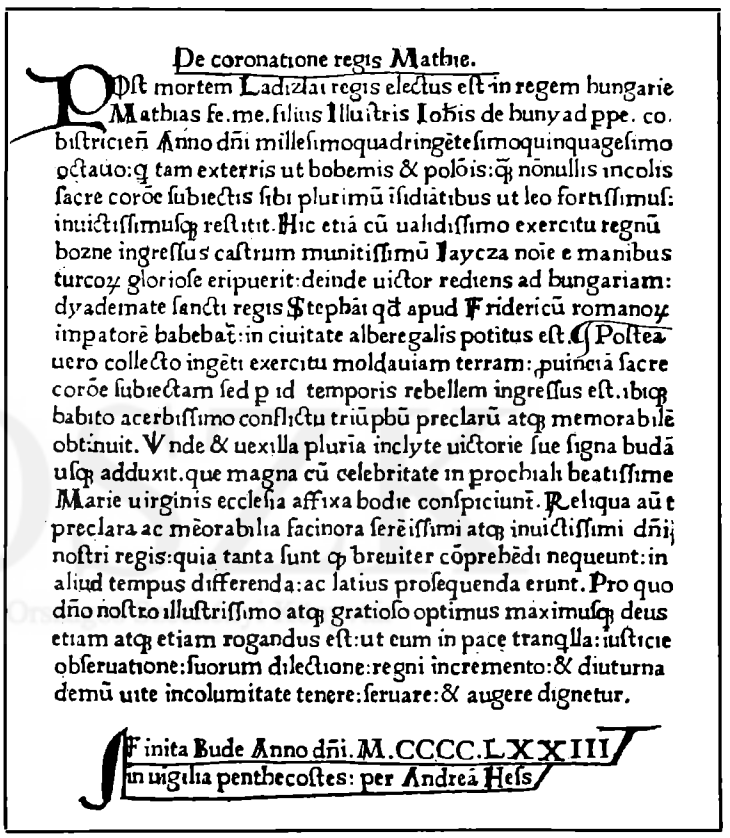
Ennél mostohább viszonyok között tengődtek 1814 körül a kolozsvári nyomdászok, hol a legények heti 5 rhénes forintért reggel 5-től este 7-ig 1 órai ebédidővel huzták az igát. Különórákért ünnepen nappal 5, éjjel 10 váltópénzt fizettek nekik óránként. A nyomda a kath. liceum tulajdona volt, melyben 9—10 segéd dolgozott s a szabályzat szerint, „ha (a segéd) betegsége egy hétnél tovább tart, a' typographia ingyen senkit nem tarthat, nem fizethet, s olyant fogad a ki dolgozik, s' annak fizet." Az inasok 6—7—8 Rh. forint fizetést kaptak hónaponként és 30 Rh. forint felszabadulási pénzt.

Ezekhez hasonló viszonyok voltak akkor a vidéki városokban, s csak Pesten fizettek heti 8—10 rénes forintot a szedőknek, hol ekkor csak öt nyomda volt, 1854-ben Debrecenben még mindig csak 263 forint 20 krajcár volt a segédek évi fizetése és 8 öl fa, s csak 1849-ben fogadta el a tanács a pesti árszabályt. Kolozsváron azonban még ekkor sem javult a helyzet. A segédek, akik ott

---

[1] Egy rhénes forint 40 krajcár váltópénznek, vagyis 70 o. é. krajcárnak felelt meg. — A „régi jó idők" jellemzésére érdekes lesz a következő összehasonlitás: 1621-ben egy szabósegéd évi fizetése 10 forint és három nadrág; 1670-ben egy szijgyártósegéd évi fizetése 20 forint; 1603-ban egy gombkötő heti bére 29 forint 40 dénár, a fazekasé 25 dénár, a kádáré 30 dénár. 1625-ben egy gombkötő heti fizetése 50 dénár. Élelmi- és ruházati cikkek árai: A XVII. század elején 1 font hus 4 dénár; a XVII. század végén egy pár csizma 1 forint 36 dénár, egy font szalonna 12 dénár, egy szekér fa 24 dénár, egy köböl buza 80 dénár, egy font só 6 dénár, egy itce bor 1 dénár.

születtek, ott is akartak — meghalni; ilyenformán a főnökök a legvégsőig kihasználták munkaerejüket s a tanoncok rémitően nagy száma miatt e nyomoruságos viszonyok mellett még folyton a munkanélküliség nélkülözéseinek voltak kitéve. A segédek ott, ahol erre alkalmuk és idejük volt, vadászattal és halászattal foglalkoztak; egyéb szórakozást akkor nem ismertek. Nem is igen törekedtek az önművelődésre. A posztulálás megszünte után a segédek examinálása volt egyideig gyakorlatban; lassanként azonban ez a szabály is megszünt s csak a szedőtanoncoktól kivántak meg bizonyos alapműveltséget. A nyomókkal sohasem törődtek, még a posztuláció idejében sem. A nyomdai munkásoknak ennélfogva nem is volt érzékük abban az időben a szellemi szükségletek iránt. A kor, amelyben éltek, a szellemi hanyatlás kora volt. Műveltségük elődjeikhez képest a legalacsonyabbra szállott alá s akárhány nyomó még a nevét sem tudta leirni. A XIX. század elején egész Európa az abszolutisztikus kormányzási törekvések sulya alatt nyögött. A cenzura és a hóhér gondoskodott arról, hogy a szabadabb gondolat és minden, ami a felvilágositás szinezetével birt, már csirájában elfojttassék.

De coronatione regis Mathie.

Post mortem Ladislai regis electus est in regem hungarie Mathias fe.me.filius Illustris Johis de huny ad ppe. co. bistricien Anno dñi milleſimoquadringēteſimoquinquageſimo octauo:q tam exterris ut bobemis & polōis:q nōnullis incolis ſacre corōe ſubiectis ſibi plurimū iſidiātibus ut leo fortiſſimuſ: inuictiſſimuſq reſtitit. Hic etiā cū ualidiſſimo exercitu regnū bozne ingreſſus caſtrum munitiſſimū Jaycza noīe e manibus turcoy glorioſe eripuerit: deinde uictor rediens ad bungariam: dyademate ſancti regis Stephāi qđ apud Fridericū romanoy impatorē habebat: in ciuitate alberegalis potitus est. Postea uero collecto ingēti exercitu moldauiam terram: puincia ſacre corōe ſubiectam ſed p id temporis rebellem ingreſſus eſt. ibiq; babito acerbiſſimo conflictu triūphū preclarū atq; memorabilē obtinuit. Vnde & uexilla pluria inclyte uictorie ſue ſigna budā uſq; adduxit. que magna cū celebritate in prochiali beatiſſime Marie uirginis eccleſia affixa bodie conſpiciunt. Reliqua aūt preclara ac mēorabilia facinora ſerēiſſimi atq; inuictiſſimi dñi noſtri regis: quia tanta ſunt q; breuiter cōprehēdi nequeunt: in aliud tempus differenda: ac latius proſequenda erunt. Pro quo dño noſtro illuſtriſſimo atq; gratioſo optimus maximuſq; deus etiam atq; etiam rogandus eſt: ut eum in pace tranqlla: iuſticie obſeruatione: ſuorum dilectione: regni incremento: & diuturna demū uite incolumitate tenere: ſeruare: & augere dignetur.

Finita Bude Anno dñi. M.CCCC.LXXIII in vigilia penthecoſtes: per Andreā Heſs

A Budai Krónika utolsó lapja. Az első magyarországi nyomtatvány (1473).

Magyarországban a Metternich-rendszer uralma egy sötét pontot képez, melyet a legnagyobb elnyomatási törekvések jellemeznek. Egyesületi, gyülekezési jog és sajtószabadság teljesen ismeretlen fogalmak közé tartoztak ezen korszakban, s a cenzura — mely már a XVI. század végén is kisértett Magyarországban, de valójában a XVIII—XIX. századokban hatalmasodott el — minden irodalmi törekvést megsemmisitett, mely nem a vallást vagy a dinasztiát dicsőitette.

A cenzura megsemmisitő hatását semmi sem jellemzi eklatánsabb módon, mint az, hogy a XIX. század első negyedében Magyarországban mindössze 10 ujság jelent meg, ezek azonban kizárólag szépirodalommal vagy tudományos dolgokkal foglalkoztak. A cenzura elfajulásáról vaskos köteteket lehetne összeirni. A cenzurát Magyarországban már a XVI. században meghonositja II. Rudolf császár, midőn

1584-ben elrendeli, hogy csak szabadalomlevéllel biró nyomdák működhetnek. A XVIII. században egész Európában bevezették a cenzurát a reakciós törekvések, s Magyarországon a klerikális áramlat a cenzurát használta fel hatalmi törekvéseinek elősegitésére. Az uralkodói rendeletek kezdetben szintén a vallás megvédését tekintették a cenzura főfeladatának. VI. Károly császár 1715-ben megtiltja a vallásnak szóval, erkölcstelen könyvekkel, gúnyiratokkal, festményekkel, réznyomatokkal való gáncsolását és gyalázását s a római szent birodalom törvényeivel ellentétben álló fonák, ujitó tanitások, könyvek, vitairatok terjesztését. A zugnyomdák elkobzandók s nyomdák ezentul csak akadémiával vagy fejedelmi székhelylyel biró városokban vagy oly helyen nyithatók, hol hatósági elügyelet van. A nem tisztességes és becsületes könyvnyomtatók, valamint akik a megszabott esküt le nem tették, nem nyithatnak nyomdát. Minden nyomdához értelmes és tudományos cenzor nevezendő ki, kinek kötelessége a nyomtatványok figyelmes átolvasása. Az iró, kiadó és a nyomdász nevének megnevezése nélkül a sajtó alól semmi ki nem bocsátható és nem árusitható. Az ez ellen vétő iró, kiadó vagy könyvnyomtató vagyonával, becsületével, testével, ingóságaival és vérével fog bünhődni.

Mária Terézia 1771—72-ben elrendelte, hogy átvizsgálás nélkül semmi ki ne nyomassék, ezért azonban elég átvizsgálatlan dolog látott napvilágot s VII. Károly rendeletének sem volt meg a kivánt hatása, mert 1772-ben Erdélyben 10 szabadalom nélküli nyomdát találtak. 1787-ben összesen 26 nyomda volt Magyarországban. Ebből 2 Budán. Erdély és Fiuméval körülbelül 43. Mária Terézia 1773-ban elrendelte, hogy ha valamely nyomdaszabadalom tulajdonosának férfiága kihal, jelentés teendő arról, hogy a nyomda fennállása hasznos-e és annak jövedelméből a könyvnyomdászok (segédek) illő ellátása várható-e.

A XVIII. században a cenzurát a megyés püspökök gyakorolták: hogy mily nagy hatalommal voltak felruházva, arról fogalmat ad Barkóczy Ferenc egri püspöknek egy 1757. évi rendelete, melyben a nagykárolyi nyomdának és összes nyomtatványainak elkobzására utasitja közegeit. A reformátusok is védték érdekeiket a katolikusokkal szemben, ahol tehették. Itt a szuperintendesek végezték a cenzurát s Debrecen város megtiltotta nyomdászának, hogy „engedélye nélkül ujitó, hiábavaló pasquillust (röpiratot) és teológiát nyomasson". Erdélyben a XVII. században a református kézben levő nyomdáknak tiltva volt más vallásuak könyveit kinyomatni.

A nyomdaipar ily nyomasztó körülmények között csak tengődött és nálunk senki sem mert arra gondolni, hogy egy segélyző egyletet alakitson. Még nyomdai segélyző pénztárak alakitását sem engedték meg s egyes nagyobb nyomdák egy ugynevezett „házipénztárt" létesitettek, melyből azután legfőként a nagyszámu utasoknak nyujtottak némi csekély segitséget. A vándorlást szintén akadályozták s utlevél nélkül senki sem távozhatott lakóhelyétől öt mértföldnél távolabb eső helyre s a határon csak azokat a munkásokat eresztették át, akik „biztos munkába" mentek s ezt hitelesen igazolni tudták. Ez a rendszer divott akkor majdnem egész Középeurópában s a határokon csak sok viszontagság után lehetett átvergődni. Németország is megtiltotta a Franciaországba és Svájcba való utazást s a német nyomdászoknak a nemzetgyüléshez intézett apellátája eredménytelen maradt. A Napoleon-kodex minden a munkabér eme-

lésére vagy beszüntetésére irányuló szövetkezésre öt évi fogházbüntetést szabott ki s ugyanigy büntette a bérleszállitásra vonatkozó egyesülést is, sőt 1810-ben a kis Szászország is törvényt hozott a segédek egyesülési törekvéseinek megakadályozására. E reakciós irányzat később a többi európai államok törvényhozásában is lábra kapott; a munkás szabadabb mozgását „állampolitikai okokból" akadályozták s a Napoleon által 1803-ban kötelezővé tett vándorkönyvet 1847-ben Poroszországban és később Ausztia-Magyarországban is behozták.

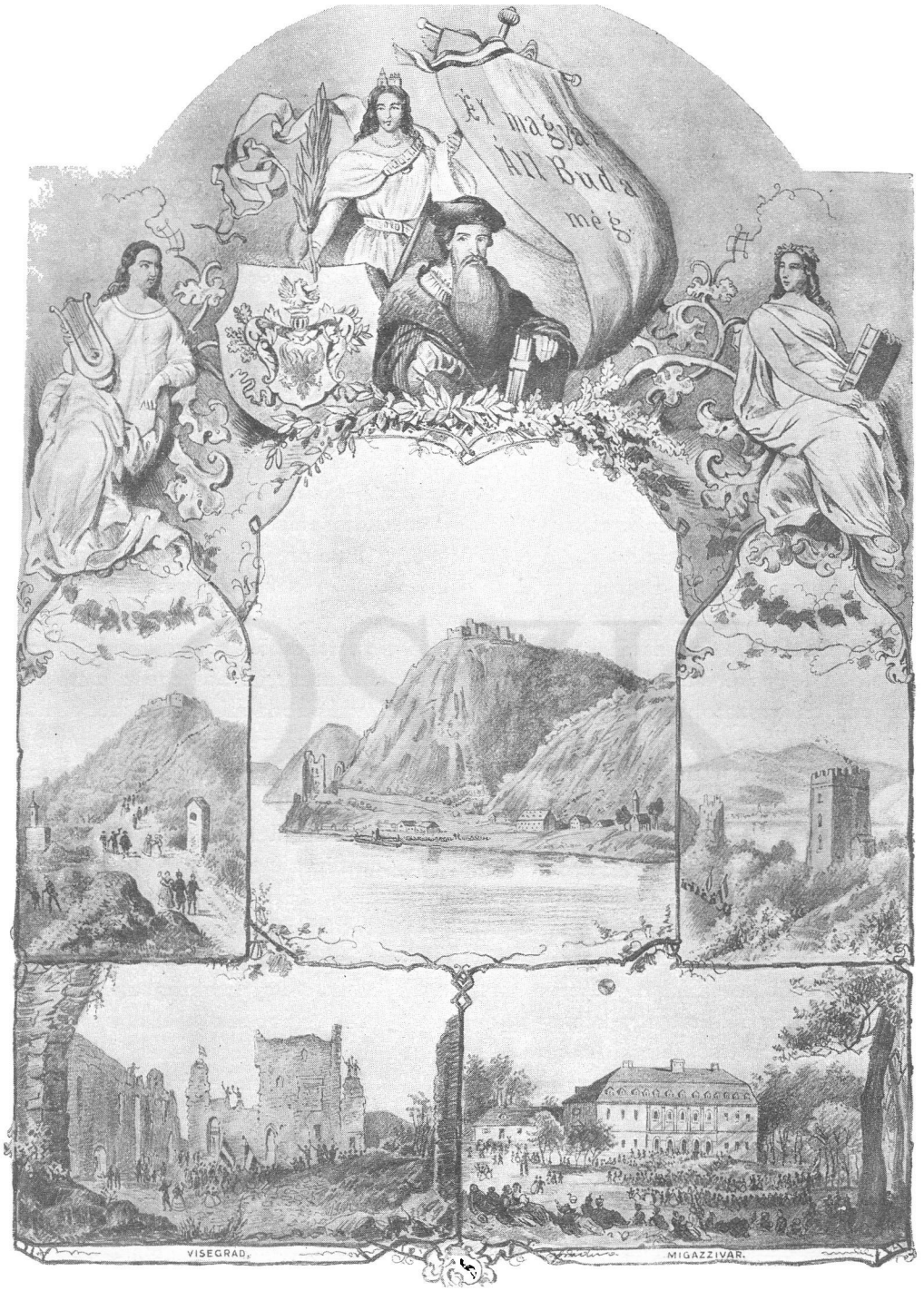
A nyomdászokat is gyökeresen átalakitották e reakciós áramlatok, s a régi, önérzetes „Gesell"-ek és legények, kiket a XV—XVI. században még fejedelmek sem tudtak megzabolázni, alázatos teremtmények lettek, kik a kollegialitásról és összetartásról csak halvány fogalommal birtak.

Magyarországban csak egy esetet tudunk eddig a XVIII. századból, midőn 1782-ben a nagykárolyi gróf Károlyi-nyomda egész személyzete sztrájkba lépett. Ez volt az első magyarországi nyomdászsztrájk.[1]

A wieni nyomdászok 1791-ben a tanoncügy szabályozása végett II. Lipót császárhoz fordultak. A tanoncok száma akkor négyszeresen tulhaladta a segédek számát s a tanács, melyhez a segédek kérvénye a II. Lipót császár utasitására került, ugy határozott, hogy a dolog nem ütközik a nyomdászrendszabályba. 1827-ben Ferenc császárhoz fordultak, ki megigérte a baj orvoslását, de ennél egyéb nem történt. A főnökök nem voltak válogatósak a tanoncok értelmiségét illetőleg, ugy vélekedvén, hogy a müveletlen elemet könnyebben féken tarthatják. És ebben nem csalódtak. A segédek heti 5—7 forint bérért, napi 12—13 órát dolgoztak s szabad idejüket a csapszékekben töltötték s akik nem voltak a „blau"-ok kedvelői, azokat kipellengérezték. Alázatos meghunyászkodás és szolgai szellem jellemzi az akkori nyomdászokat, kik a megadás birka türelmével viselték sorsukat s ha néha itt-ott egy a felsőbbséghez intézett kérvény alakjában feljajdultak, az csak a már elviselhetetlenné vált sanyaruság kitörése volt.

A leipzigi nyomdászok, szám szerint 800-an, 1848-ban a képviselőházhoz fordultak, bajaik orvoslását kérve. Kérvényükben elpnaszolták, hogy a főnökök csak negyedévenként, olykor még később fizetik ki munkabéreiket s ezáltal adósságokba keverednek. A főnökök a céhben teljesen önkényesen uralkodnak a segédek felett, mivel ott a főnökök nagy számával szemben a segédek érdekeit csak hat segéd képviselheti. Minden segédnek 8 forintot kell évenként a céhbe befizetnie; a segélyezésekbe azonban nincs beleszólásuk s a főnökök csak a kiválasztottakat segélyezik az ő pénzükből. A segéd nem meri keresetét kérni s a főnök hetenként különféle jogtalan levonásokkal csak 1—2 tallért ad ki fizetéséből, a többit visszatartja s ha ez ellen felszólal, a főnök azonnal elbocsátja s ebben az esetben 24 óra alatt el kell hagynia a várost. A segédek ennélfogva arra kérték a törvényhozást, hogy a hetibér szabályozása ügyében

[1] *Eble Károly:* Egy magyar nyomda a XVIII. században. Pest 1891. A nagykárolyi nyomdát gróf Károlyi család állittatta fel 1755-ben, később a nyomda (1827) Gönyei Gábor tulajdonába ment át, kitől 1884-ben Roth vette meg. 1782 december 29-én az inspektor azt irta a grófnak, hogy: „a károlyi Typographus a legényeivel együtt ellenszegül; nem akarnak semmit sem dolgozni, tettem rendelést más typographus eránt."

A pesti nyomdászok Guttenberg 420 éves emlékére rendezett ünnepélye, Viseğrádra 1860 junius 24-én tett kirándulások alkalmával.

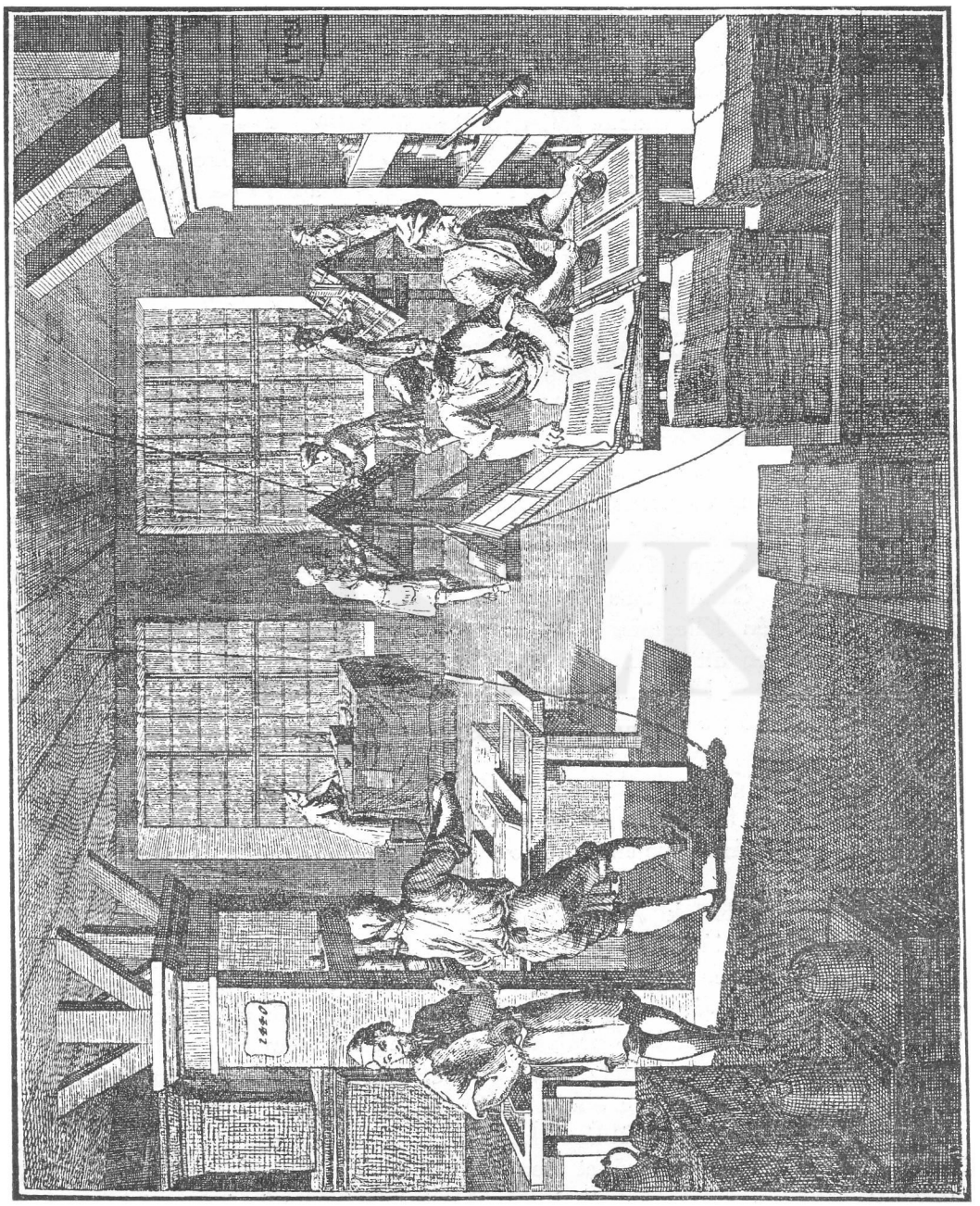
választott bíróság döntsön s a céh tanácskozásaiban a segédek nyomdánként 1—1 megbizottal képviseltethessék magukat. A kérvény azonban, mint minden alkalommal, az irattárba került.

II. József császár 1781-ben kiadott rendeletében utasittattak a cenzorok, hogy „csak" az erkölcsbe, vallásba és az állam érdekeibe ütköző, illetve ezeket erősen sértő iratok megjelenését akadályozzák meg. A cenzurának ily „szabadabb" kezelése ellen a katolikus püspökök feliratban protestáltak, a császár azonban nem engedett s válaszában egyenesen megtiltotta hogy a püspökök valamely nyomtatványt elkobozhassanak. A katolikus püspökök azelőtt maguk neveztek ki cenzorokat, kik tüzzel-vassal irtottak mindent, ami érdekeiket sértette, és szigoruan ügyeltek arra is, hogy alattomban semmi ki ne nyomassék, s ettől a nyomdatulajdonost és a szedőket is a legszigorubban eltiltották. 1790-ben József császár azonban mégis kénytelen volt 1781-ben kiadott rendeletét visszavonni. A cenzura ezután 1848-ig minden szellemi törekvésnek utját állotta s ez alól csak a vallásos tartalmu könyvek képeztek kivételt. Martinovics és társainak 1795-iki összeesküvése s az európai események folytán a reakció tápot nyert a gondolatszabadság elfojtására való törekvéséhez. Martinovics és társai kivégeztetése után kezdetüket vették az üldöztetések. Az egyik Landerert, aki Martinovics forradalmi kátéját kinyomta, halálra itélték, mely büntetést később 10 évi szigoru fogságra változtattak át. Mások ugyanily sorsban részesültek. A XVIII. század kezdetén Metternich (1809—1848) a monarchia mindenható minisztere a cenzurát később a rendőrség hatáskörébe utalta. 1820-ban, Napoleon legyőzetése s a wieni kongresszus után, mely utóbbi egész Európára kiterjedő határozatokat hozott, még a külföldi szépirodalmi lapok behozatala is eltiltatott. A cenzor addig törölt és javitott, mig végre a szerző maga sem ismert rá a saját munkájára s csak azt lehetett közzétenni, amit a hatalom a saját érdekében jónak látott. A kézirat sokszor hónapokig hevert a cenzor asztalán, hogy azután a kiadó „damnatur" (megsemmisitendő), „non admittitur" (nem engedélyeztetik) vagy legjobb esetben a „correctis corrigendis" (helyesbités szerint javitandó) megjegyzéssel kaphassa vissza. A kéziratból néha egész oldalakat ki kellett hagyni s ezáltal az egészet tönkre tették. Sekinek sem volt tehát kedve könyvkiadásra vállalkozni s igy elképzelhető, hogy a könyvnyomtatás ebben a sötét korszakban teljesen pangásnak indult. Magyarországban a XVIII. században alig alakult egy-két nyomda, mert ama viszonyok között senki sem merte vagyonát, sőt életét kockára tenni. A hirlapirodalom, mely többnyire divatlapokból állott, teljesen el volt nyomva s 1790-től, mely évben 8 magyar lap volt az országban, 1830-ig, midőn 11-re emelkedett a lapok száma, mindössze csak 3 lappal emelkedett a magyar hirlapirodalom. A nyomdák számának emelkedése szintén ily szomoru képet tár elénk. 1787-ben 26 (Pesten 3), 1817-ben 50 nyomda volt Magyarországban s igy 30 év alatt csak 24 uj nyomda létesült. Pontos statisztikánk a nyomdák személyzetéről nincsen; Trattner János Tamás kimutatása szerint (a Tudományos Gyüjtemény 1817-iki évfolyamában) Magyarországban 1817-ben 101 szedő, 140 nyomó és 12 ügyvivő faktor volt foglakozásban. Azonban Erdély és Fiume nyomdáinak személyzete e számban nem foglaltatik s igy a nyomdai szakmunkások azidőszerinti száma 380-ra tehető. A nyomdászat technikája mégis haladást mutat. A régi fasajtót kiszoritja a vassajtó; az egye-

temi nyomda 1822-ben Londonból hozat vassajtót és hozzávaló bőrhengereket s 1828-ban Deák György nyomó az egri érseki nyomdában már enyvből önt hengereket a festékfeladáshoz. 1810-ben állitotta fel Pesten Zocker Antal az első magyarországi betüöntődét, mely Fischer és Mika cég alatt még ma is fennáll, és 1840-ben állitották fel Magyarországban az első gyorssajtót Trattner-Károlyi pesti nyomdájában, tehát 30 évvel később mint Londonben s nyolc évvel később mint Wienben Ghelennél (1832). A „szurok" (korom), gyanta (kencefőzéshez) a XVIII. században Wienből importáltatott. A papir, a betüanyag nagy része szintén külföldről hozatott be. A vassajtókat, később a gyorssajtókat is Wienből hozatták. A gróf Széchenyi István által alapitott pesti József-hengermalom Vankó Dániel János nevü gépésze 1848-ban konstruálta az első magyar gyártmányu vas kézisajtót, melyekből a debreceni városi nyomda és a komáromi Siegler-nyomda is rendelt. 1850 körül Röck István pesti gépgyára is gyártott gyorssajtókat. A debreceni városi nyomdának 1854-ben a hengermalom gépgyára szállitotta a gyorssajtót, melylyel azonban kellő szakember hiányában nem igen tudtak boldogulni. 1839—40-ben lépett a nyilvánosság elé szedőgépével a bajai születésü Kliegl József, egy univerzális tehetség, ki géptechnikával, festészettel és gazdászattal is foglalkozott. Kliegl már 1834-ben rájött a szedő- és osztógép ideájára, de csak 1839-ben sikerült a nyitramegyei Báb községben a gépet megkonstruálnia, melyet 1840-ben Pozsonyban nyilvánosan is bemutatott. Aláirásokkal 14.000 forintot gyüjtöttek számára s a kincstár V. Ferdinánd jóváhagyásával 6000 forintot utalt ki részére, hogy találmányát tökéletesithesse. Garai János pedig egy „Kliegl-könyv"-et adott ki, melynek jövedelme szintén Klieglnek volt szánva. Az 1848-iki események azonban Klieglt gépével együtt elsodorták. A gép 1854-ben a vakok intézetébe s onnét 1860-ban a Nemzeti Muzeum lomtárába került. A nyomdászat technikai része tehát a nyomasztó politikai viszonyokhoz képest a korral való haladás képét mutatja. A segédek anyagi körülményeiről Magyarországot illetőleg a XIX. század első feléből ezideig nem sokat tudunk. A XVII. század közepén 1 forint 36 krajcár váltópénzt fizettek egy 8° iv szedéséért és 36 krajcárt 1000 iv kinyomásáért; a XVIII. század elején 5—6 forintot és 1848-ban 6—8 forintot.

Hosszu tespedés után 1848-ban egész Európa mozgolódni kezdett. Délolaszországban felkelés tört ki és 1848 február 24-én Páris népe megdöntötte Lajos Fülöp trónját és kikiáltotta a köztársaságot. E világesemények egész Európa jövőjére befolyást gyakoroltak. Az események hatása alatt a magyar országgyülés Kossuth inditványára (március 3-án) a kormányzási és politikai reformok ügyében feliratot intézett a királyhoz. Metternich erre március 10-én császári manifesztumot tett közzé, mely tudtul adta, hogy a fennálló jogrend elleni támadások fegyverrel fognak elfojtatni. És midőn a wieni könyvkereskedők az elviselhetetlen cenzura mérséklését kérték, azt a választ kapták, hogy adjanak hálát istennek, ha követelésüket nem ugy magyarázzák, ahogy kellene, mert akkor valamennyiüket becsukathatnák. Március 13-án a wieni forradalom elseperte Metternichet, ki március 14-én lemondott. V. Ferdinánd március 14-én Ausztriában eltörölte a cenzurát s igéretet tett az alkotmányos rendszer kihirdetésére. A bécsi események hirére Pesten is megmozdult a nép s 1848 március 15-én délelőtt a Landerer és Heckenast-féle nyomdában cenzori jóváhagyás

nélkül kinyomták a szabaddá tett sajtó első termékét, Petőfi Sándor Nemzeti dalát. A délutáni népgyülés elfogadta Vasváry egy tizenkét pontból álló határozati

Egy XVIII. századbeli nyomda. Ernesti Henrik 1733-ban Nürnbergben megjelent szakkönyvéből.

javaslatát, mely lényegileg egyezett Kossuth inditványával. A budapesti nyomdászok március hó 15-én, a sajtószabadság örömére tüntető körmenetet tartottak a városban.

A szervezkedés utján.

Az 1848. évi árszabálymozgalom.

Az első magyar felelős miniszterium április 7-én történt kineveztetésével Magyarországon is egy rohamosan fejlődő közgazdasági élet vette kezdetét. Az ipar és a kereskedelem erős lendületnek indult s a cenzura megszüntetése folytán béklyóitól megszabaditott sajtó alig győzte a közönség igényeit kielégiteni s a munka összehalmozódott a nyomdákban. A budapesti nyomdászok e kedvező üzleti konjunkturát nagyon alkalmasnak találták a helyzetük javitását célzó mozgalom megkezdésére, mert a forradalmi idők szele őket is felrázta hosszas álmukból.

Budapesten különben a többi szakmákhoz tartozó ipari munkások is mozgolódni kezdtek s a nyomdászok április hóban Wienben[1] s augusztus hóban Berlinben szintén árszabálymozgalomba léptek.[2] Akkor 236 segéd volt Pesten.

Néhány szabadabb szellemü műtárs — irja egy akkori szaktárs[3] — Kossuth Lajosnak a Pesti Hirlapban közzétett eszméit magáévá tevén, tanácskozni kezdett, mi módon lehetne a nyomdatulajdonosok által eddig követett zsarolásoknak véget vetni, értekezletre hivtuk tehát a pesti és budai kartársakat a Józsefvárosban levő Wilheim-féle vendéglő termébe. Nagy számmal jelentek meg a kartársak az értekezleten, betüöntők is csatlakoztak hozzánk. Ez alkalommal Prohaszka Ferenc (később Gyulai-ra változtatta nevét) felolvasással, Neumann Lajos[4] és Kocsi Sándor[5] pedig élő szóval buzditották a jelenlevőket. A nyomdatulajdonosoknál jobb munkadijak kieszközlése s „egy mindnyájunkért és mindnyájunk egyért" való kezessége és szoros összetartás határoztatott. A betüöntők kivánságai azonban ezuttal mellőztettek. Prohaszka Ferenc és Kiss Ferenc a Pesti Hirlapnál alkalmazott szedők, a Landerer és Heckenast-nyomda egész személyzetétől kisérve (a kézisajtóknál alkalmazott egynéhány nyomó a vasrámák közepén levő ugynevezett „Bundsteg"-gel felfegyverkezve) a nyomda földszinti részeiben megjelentek. Prohaszka és Kiss az irodában előadta Landerer előtt a személyzet követelését: 1. Az eddigi havonkénti fizetés helyett hetenkénti fizetést; 2. 1000 betü szedéséért 10—12 pengő krajcárt; 3. vákátoknak fizetését ugy mint tömött (kompressz) szedésnek; és 4. munkaidő utáni és vasár- és ünnepnapi munkának külön dijazását. A nyomási dijak kölcsönös egyezkedésre bizattak.

Landerer a küldöttségnek azt felelte, hogy „Ej, ez csak egy-kettőnek a kivánsága!" Kinyitván azonban az iroda ajtaját és megpillantván az egész személyzetet, megszeppent[6] és kivánságaikat teljesiteni igérte.

---

[1] A wieni nyomdászok 1848 áprilisban benyujtott árszabályukban minden segédre egy tanoncot állapitottak meg. Az árszabály 1848 május 11-én lépett életbe.

[2] A berlini nyomdászok 10 órai munkaidőt, bizonyosban 5 talléros heti minimumot, számolásban 1000 n-ként 3 ezüst garast kértek.

[3] Prohaszka-Gyulai Ferenc visszaemlékezései. Typographia 1885. évfolyam. Később Komáromban mint a Siegler-nyomda faktora halt meg. A sztrájkolók közül csak Falk Zsigmond van még életben.

[4] Neumann később Wienben faktor lett s ott is halt meg 1884-ben.

[5] Kocsi később budapesti nyomdatulajdonos lett s ezen minőségében a nyomdászok segélyző-egyletének 1867—1869-ig elnöke volt. A tisztességes főnökök sorába tartozott.

[6] Heckenast Gusztáv nagyon félős ember volt s este kiséret nélkül sohasem mert hazamenni. Besugókban, kémekben akkor sem volt hiány, akik, hogy magukat a főnöknél behizeleghessék, mindent

Megjegyzendő, hogy akkortájt a Landerer és Heckenast-nyomdában voltak a legrendezettebb viszonyok; a Pesti Hirlap szedőit 1841—42-ig 14 váltó forinttal dijazták; később 16 váltó forint volt a heti fizetésük. Trattner-Károlyi-nyomdában 6—8 pengő krajcárt[1] fizettek ezer *n* után, valamint a többi nyomdákban is; az egyetemi nyomdában valamivel jobban, 8—10 forintot fizettek azoknak, akik értették a módját.

A Pesti Hirlap szedői, Csengery Antal szerkesztő hozzájárulásával, a lapban egy nyilatkozatot adtak ki, melyben kijelentik, hogy ha jogos kivánságaikat nem teljesitik, akkor a következő számot nem szedik ki. Träger, a faktor, ki később az egyetemi nyomda igazgatója lőn, nagy szemeket meresztett ezen vakmerő stiklire és a szedők által kért heti 10 pengő forintos minimumot szó nélkül megadta. A segédek a munkaidőnek 10 órára való leszállitását és a minimumnak heti 10 pengő forintra való felemelését, valamint a tanoncügy szabályozását követelték.

A többi ipari munkások mozgolódását azonban a rendőrség már nem jó szemmel nézte s mivel akkor a munkások kétharmada külföldiekből állott, a rendőrség sztrájk esetén kiutasitással fenyegetődzött.

A nyomdászok bérmozgalmával szemben az akkori lapok közül különösen a Pesti Hirlap és Táncsics Mihály lapja, a Munkások Ujsága[2] fejezték ki szimpátiájukat s a segédek sokkal jobb árszabályt is kivivhattak volna akkor, ha szervezve lettek volna. De akkor még nem ismerték a szervezkedés nagy hatalmát. Az uj kormányt, mely alig kezdte meg működését, a lehető legkellemetlenebbül érintette volna a nyomdászok esetleges sztrájkja, akkor, mikor az alig egy-két hónapja felszabaditott sajtóra oly égető szüksége volt. Ezért egész sulyát latba vetette, hogy a mozgalom békés megoldást nyerjen.

S midőn a segédek május hónapban a főnökökkel tartott több sikertelen értekezlet és elutasitó válasz után a kereskedelmi miniszterhez, Klauzál Gáborhoz fordultak, az készséggel vállalkozott az árszabály ügyében teendő intervencióra.[3] Igy végre a miniszterium közbenjárására 1848 május 13-án sikerült a városháza termébe egy közös értekezletet egybehivni, melyen a kereskedelmi miniszterium képviselői Rombauer, Csanády és Fadgyas is jelen voltak, ugyszintén a városi tanács képviseletében Szén Miklós, pestvárosi főjegyző, ezenkivül Táncsics Mihály és mások. Hogy mennyire érdekében állott akkor a nyomdászok mozgalmának gyors és békés elintézése a kormánynak, az kitetszik abból, hogy a tárgyalásokon gróf Batthyány miniszterelnök is megjelent. Az árszabály tárgyalása a városháza termében folyt le. A segédek érdekeiért, egyes főnökök és faktorokkal szemben Kocsi Sándor gépmester szállt sikra s május 13-án egy napi és éjjeli tárgyalás után létrejött az első nyomdász árszabály,

erősen kiszinezve és elferditve adtak elő s a többiek ellen áskálódtak. Egy izben Landerer ablakába 2—2 szál gyertyát raktak a csintalan szedők; ezért kettőt azonnal elbocsátott.

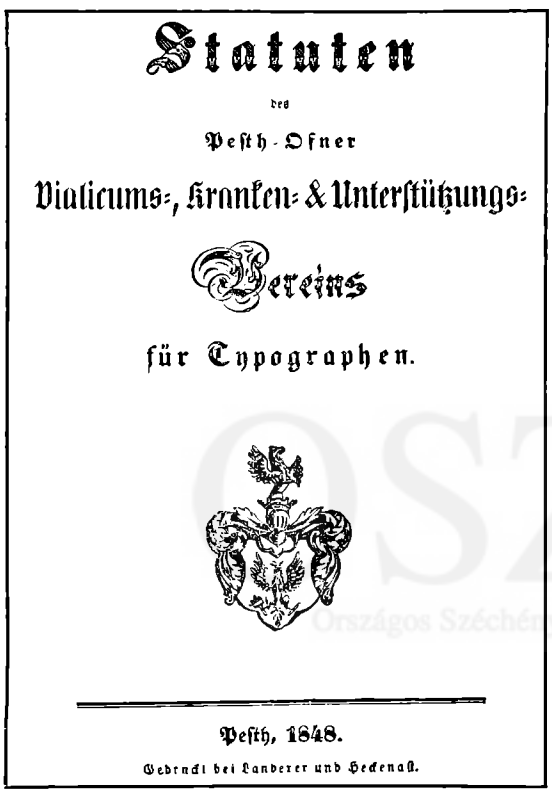
[1] Egy pengő vagy konvenciós forintnak o. é. 1 forint 5 krajcár volt az értéke. A pengő vagy konvenciós forint 60 pengő krajcárból állott. 8 pengő krajcár tehát 14 o. é. krajcárnak felelt meg.

[2] A Munkások Ujsága hetenként egyszer, utóbb kétszer megjelenő politikai lap volt, 8°, később 4° alakkal. A munkásérdekek mellett szállott sikra ugynevezett hazafias szellemben; akkor még nem ismerték a szociáldemokratizmus tanait.

[3] Az árszabálybizottság tagjai voltak: Miller Antal, Károlyi József, Prohaszka-Gyulai Ferenc, Venczel Lorenc, Frivaldszky István, Szabó József, Kocsi Sándor, Buschmann Gusztáv, Pfarrer Antal.

melyet a miniszterium megbizásából junius 2-án a városi tanács szentesitett. Az árszabály szövegét a következőkben reprodukáljuk:

„*Arjegyzék.* Az 1848-ki május 13-án a' buda-pesti könyvnyomdatulajdonosok, illetőleg igazgatók között egy részről, és a' nyomdaszemélyzetek megbizott küldöttei között küldőiknek nevében másrészről az iparügyi ministerium iparosztályi hivatalnokai előtt tartott egyeztető értekezés alkalmával: A' nyomdák személyzetének küldöttei megkérdeztetvén, kinyilatkoztatták, miképen küldőik mindent elvállalni kötelezék magukat, mit küldötteik az értekezésben elfogadandanak. Ennek folytában a' benyujtott petitioban a' munkabérekre nézve előadott kivánatok pontonként föltétetvén, a' munkabérek kölcsönös megvitatás után következőleg alapitattak meg:

Statuten
des
Pesth-Ofner
Viaticums-, Kranken- & Unterstützungs-
Vereins
für Typographen.
Pesth, 1848.
Gedruckt bei Landerer und Heckenast.

Az első pest-budai nyomdászegylet alapszabályának cimlapja.

Szedési árak: 1. A' perlbetüszedésért (1000 n-t véve) 18 kr. kéretvén: ez szabad egyezkedésre hagyatott. 2. Nonpareilleért (1000 n-t véve) 11 kr. pp. 3. Colonellért (1000 n-t véve) 10 kr. pp. 4. Garmond, petit és Cicero (1000 n-t véve) 8 kr. pp. 5. Mittel (1000 n-t véve) 9 kr. pp. 6. Tertia és text (1000 n-t véve) 10 kr. pp. 7. Zsidó sima szedésért 2 kral több. 8. Zsidó pontolt szedésért 4 kral több. 9. Zsidó szedés troppal 6 kral több. 10. Görög szedés duplán fizettetik. 11. Szerb, illir és oláh 1 kral több. 12. Egyházi vagy vonásos betük 2 kral több. 13. Nehezebb tabellák, ha a' munkában fordulnak elő, duplán. 14. Könnyebb tabellák 2 kral több. 15. Vegyes szedésért minden külön character után egy kral több, azonban a' szövegben előforduló egyes szavak tekintetbe nem jönnek; a' szöveg $^1/_{16}$-án alúl e' külön characterek nem jönnek számitásba. Csak $^1/_{16}$-tól kezdve vétetik e' calculus. Üres hasábczim egy sornak vétetik. Teljes hasábczim két sornak számittatik. Az alsó üres sor semmibe tekintetik. 17. A' helypótló (Durchschuss) egy n. 18. A' napi munkaidőnek 10 óra vétetik. Esti 8 órától kezdve az éjjeli munka kezdődik. Az éjjeli és vasárnapi munkánál minden órára 6 kr. fizettetik minden szedésnél, tehát az ujságok szedésénél is. 19. A' vacat fizettetik. 20. A' javitásoknál: az első, házban történő javitásért nem jár fizetés. A' második olly javitásért, melly nem a' szedő által okoztatott, óránként 8 kr. fizettetik. Ellenben minden szedő, ki a' javitás megtételére felszólittatik, vonakodás nélkül tartozik e' munkát teljesiteni.

Nyomtatási árak: A' nyomtatási árakra nézve is történt a' megállapodás az előmutatott bécsi árak szerint: I. osztály: az első 500 48 kr, a' következő 100 ivtől 5 kr. II. osztály: az első 500 50 kr, a' következő 100 ivtől 6 kr. III. osztály: az első 500 1 ft, a' következő 100 ivtől 7 kr. IV. osztály: az első 500 1 ft. 12 kr, a' következő 100 ivtől 8 kr. Az accidentiáknál: az első száztól 24 kr, a következő száztól 6 kr. Ezen árak a' fekete nyomásra értetnek. Különösebb és nehéz munkák

Árjegyzék.

MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK ÉS BETŰÖNTŐK EGYLETE.

Az 1848-ki május 13-án a' buda-pesti könyvnyomda-tulajdonosok, illetőleg igazgatók között egy részről, és a' nyomdaszemélyzetek megbizott küldöttei között küldőiknek nevében más részről az iparügyi ministerium iparosztályi hivatalnokai előtt tartott egyeztető értekezés alkalmával:

A' nyomdák személyzetének küldöttei megkérdeztetvén, kinyilatkoztatták, miképen küldőik mindent elvállalni kötelezék magokat, mit küldötteik az értekezésben elfogadandanak.

Ennek folytában a' benyujtott petitioban a' munkabérekre nézve elősadott kivánatok pontonként fölvétetvén, a' munkabérek kölcsönöe megvitatás után következőleg alapitattak meg:

Szedési árak:

1) A' perlbetüszedésért (1000 n-t. véve) 18 kr. kéretvén: ez szabad egyezkedésre hagyatott.
2) Nonpareillért (1000 n-t. véve) 11 kr. pp.
3) Colonellért „ „ „ 10 „ „
4) Garmond, petit és Cicero „ 8 „ „
5) Mittel . . . . . „ 9 „ „
6) Tertia és text . . . . . „ 10 „ „
7) Zsidó sima szedésért 2 kral több
8) „ pontolt „ 4 „ „
9) „ szedés troppal 6 „ „
10) Görög szedés duplán fizettetik.
11) Szerb, illir és oláh 1 kral több.
12) Egyházi vagy vonásos betük 2 kral több.
13) Nehezebb tabellák, ha a' munkában fordulnak elő, duplán
14) Könnyebb tabellák 2 kral több.
15) Vegyes szedésért minden külön character után egy kral több, azonban a' szövegben előforduló egyes szavak tekintetbe nem jönnek; a' szöveg $^1/_{16}$-án alúl e' külön characterek nem jönnek számitásba. Csak $^1/_{16}$-tól kezdve vétetik e' calculus.
16) Üres hasábczim egy sornak vétetik. Teljes hasábczim két sornak számittatik. Az alsó üres sor semmibe tekintetik.
17) A' helypótló (Durchschuss) egy n.
18) A' napi munkaidőnek 10 óra vétetik. Esti 8 órától kezdve az éjjeli munka kezdődik. Az éjjeli és vasárnapi munkánál minden órára 6 kr. fizettetik minden szedésnél. tehát az ujságok szedésénél is.
19) A' vacat fizettetik.
20) A' javitásoknál: az első, házban történő javitásért nem jár fizetés. A' második olly javitásért, melly nem a' szedő által okoztatott, óránként 8 kr. fizettetik. Ellenben minden szedő, ki a' javitás megtételére felszólittatik, vonakodás nélkül tartozik e' munkát teljesiteni. —

Nyomtatási árak:

A' nyomtatási árakra nézve igy történt a' megállapodás az elömutatott bécsi árak szerint:

I.	osztály:	az első	500	—	ft.	48	kr.	a' következő	100	ivtől 5 kr.
II.	„	„	„	„	—	„	50	„	„	„ 6 „
III.	„	„	„	„	1	„	—	„	„	„ 7 „
IV.	„	„	„	„	1	„	12	„	„	„ 8 „

Az accidentiáknál: az első száztól 24 kr., a' következő száztól 6 kr.

Ezen árak a' fekete nyomásra értetnek.

Különösebb és nehéz munkák kölcsönös egyezkedésre hagyatnak.

Minden kétségek elháritásaul egyébiránt minden revisionalis ivre rá fog iratni, hogy melyik osztály szerint leszen fizetendő.

A' napi munkaidő óraszáma — az éjjeli és vasárnapi munkák óradijai ugy értetnek a' nyomóknál is, mint fölebb a' szedőknél. —

A' felmondási idő kölcsönösen 14 napban állapittatott meg.

Azon esetben, ha a' nyomdatulajdonos munkát nem tud adni: a' segédeknek szabadság adatik a' nyomdából kiállani; ha azonban a' nyomdatulajdonos elereszteni nem akarná, a' munkaüres napokon minden órájára a' napi munkaidőnek 8 krt fizetend.

A' kifizetés ideje minden szombaton este történik, a' fölszámitással reggel 7 órakor a' munkások már készek legyenek, hogy azt az illető factor útnézhesse, 's hogy délután 3 órakor kiadathassék, és este 7 órakor a' kifizetés megtörténhessék.

A' gépnyomás kölcsönös egyezkedés szerint fizettetik.

Költ mint fölebb.

Könyvnyomdatulajdonosok Budapesten.
Landerer és Heckenast m. k.
Trattner és Károlyi m. k.,
Lukács László m. k.
Bagó Márton m. p.
k. egyetemi nyomdaigazgató:
Tresinszky Ferencz m. k.,

Könyvnyomók Budapesten:
Miller Antal m. k.
Károlyi József m. k.
Prohaszka Ferencz m. k.
Veneczel Lorencz jelen nem létében szinte
Prohaszka Ferencz m. k.
Frivaldszky István m. k.
Szabó József m. k.
Kocsi Sándor m. k.
Buschmann Gusztáv m. k.
Pfarrer Antal m. k.

Hogy jelen másolat eredetijével mindenben megegyez, bizonyitom

Pesten 1848-iki junius 2-án.

Szén Miklós m. k.,
főjegyző.

Preis-Tarif.

In Folge der von den Buchdrucker-Gehilfen dem Ministerium eingereichten Petition wurde am 13. Mai 1848 eine Commission von drei Ministerial-Räthen, den Herren Principälen und den Abgeordneten sämmtlicher Buchdruckereien von Budapest zusammengesetzt, um über die in besagter Petition angeführten Puncte hinsichtlich der Preise und andern zu treffenden Einrichtungen zu berathen.

Die befragten Deputirten der Buchdruckereien offenbarten, daß sämmtliche Mitglieder sich verpflichtet haben, alles anzunehmen, was ihre Deputirten in der Conferenz annehmen würden.

Dem zu Folge sind die Puncte der in der eingereichten Petition in Hinsicht der Arbeitspreise vorgetragenen Postulate einzeln zur Abhandlung vorgenommen und die Arbeitspreise nach wechselseitiger Discussion folgender Art festgesetzt worden.

Setzer-Preise:

1) Für den Satz von Petitschrift (pr. 1000 n angenommen) sind 18 kr. C. M. verlangt worden, dieses wurde jedoch der freien Uebereinkunft überlassen.
2) Nonpareille (pr. 1000 n genommen) 11 kr. C. M.
3) Colonell . . . 10 . .
4) Garmond, Petit und Cicero . 8 . .
5) Mittele . . . 9 . .
6) Tertia und Text . . . 10 . .
7) Für den hebräischen glatten Satz um 2 kr. C. M. mehr
8) . . . punctirten . 4 . . .
9) . . . mit Tropp . 6 . . .
10) Der griechische Satz wird doppelt bezahlt.
11) Der serbische, illyrische und walachische um 1 kr. mehr.
12) Kirchenschrift oder accentirte Schrift um 2 kr. mehr.
13) Schwere Tabellen, insofern sie im Werke vorkommen, doppelt.
14) Leichtere Tabellen um 2 kr. mehr.
15) Für den gemischten Satz nach jeder besondern Schriftgattung um 1 kr. mehr, übrigens werden die im Texte vorkommenden einzelnen Wörter nicht berücksichtigt es wäre denn, daß es den sechszehnten Theil des Textes überstiege.
16) Ein gewöhnlicher Columnentitel zählt für eine, ein lebender Columnentitel für zwei Zeilen, die Unterschlagzeile wird nicht berechnet.
17) Jedes Stück Durchschuß gilt für ein n.
18) Für die Zeitlänge der Tagesarbeit werden 10 Stunden bestimmt. Die Nachtarbeit beginnt von 8 Uhr Abends angefangen. Bei der Nacht- und Sonntagsarbeit wird bei jeden Satze, also auch beim Zeitungssetzen, für jede Stunde eine Zulage von 6 kr. gezahlt.
19) Jedes Vacat wird bezahlt.
20) Bei Correcturen: Für die erste Correctur, welche gewöhnlich im Hause geschieht, gebührt keine Bezahlung. Für die zweite nicht durch den Setzer verursachte Correctur werden 8 kr. pr. Stunde berechnet. Im Gegentheile wird ein jeder Setzer, insofern er zum Correcturmachen aufgefordert wird, diese Arbeit ohne Weigerung zu verrichten haben.

Drucker-Preise:

Die Druckpreise sind nach den vorgezeigten Wiener Preisen folgendermaßen regulirt worden.

I. Classe für die ersten 500 Bögen — fl. 48 kr. C. M., darüber pr. 100 Bögen 5 kr. C. M.
II . . . . . — . 50 . . . . . 6 . .
III . . . . . 1 . — . . . . . 7 . .
IV. . . . . 1 . 12 . . . . . 8 . .

Bei den Accidenzen für die ersten 100 Bögen 24 kr. C. M., für die darüber folgenden 100 Bögen 6 kr. C. M.
Diese Preise sind für den Schwarzdruck bestimmt.
Besondere und schwere Arbeiten werden der wechselseitigen Uebereinkunft überlassen.
Uebrigens wird, um jedem Zweifel vorzubeugen, auf jeden Bogen aufgeschrieben, in welche Classe die Druck-Arbeit gehört.
Die Stundenzahl der Tagsarbeit die Stundenbeiträge für Nacht- und Sonntagsarbeiten werden bei den Druckern, wie oben bei den Setzern, in gleichem Sinne genommen.
Die Aufkündigungszeit ist wechselseitig auf 14 Tage festgesetzt.
Im Falle der Buchdruckerei-Inhaber keine Beschäftigung geben könnte, so wird es dem Gehülfen freistehen, die Druckerei zu verlassen; sollte aber der Buchdruckerei-Inhaber ihn nicht fortgehen lassen wollen, so hat er Ersterem für eine jede Stunde der Arbeitszeit 8 kr. C. M. zu zahlen.
Die Auszahlung hat an jedem Samstag Abends zu geschehen, die Conditionirenden müssen ihre Verrechnungen schon um 7 Uhr Morgens fertig machen, damit der respective Factor selbe revidiren, um 3 Uhr Nachmittags austheilen lassen und auch die Geldauszahlung um 7 Uhr Abends geschehen kann.
Der Maschinendruck wird nach wechselseitiger Uebereinkunft bezahlt.

Budapest den 13. Mai 1848.

Buchdruckereibesitzer in Buda-Pesth.
Landerer und Heckenast m. p.
Trattner und Károlyi m. p.,
Ladislaus Lukáts m. p.
Martin Bagó m. p.

Director der k. Universitäts-Buchdruckerei.
Franz Treslinszky m. p.,

Buchdrucker in Buda-Pesth:
Anton Miller m. p.
Joseph Károlyi m. p.
Franz Prohaszka m. p.
In Abwesenheit des **Wenzel Lorenz:**
Franz Prohaszka m. p.
Stephan Frivaldszky m. p.
Joseph Szabó m. p.
Alexander Kocsi m. p.
Augustin Buschmann m. p.
Anton Pfarrer m. p.

Daß gegenwärtige Copie mit dem Originale in Allem übereinstimme, bestätige hiermit

Pesth, den 2. Juni 1848.

Nikolaus Szen, m. p.
Ober-Notär.

kölcsönös egyezkedésre hagyatnak. Minden kétségek elháritásaul egyébiránt minden revisionalis ivre rá fog iratni, hogy mellyik osztály szerint leszen fizetendő. A' napi munkaidő óraszáma — az éjjeli és vasárnapi munkák óradijai ugy értetnek a' nyomóknál is, mint fölebb a' szedőknél. — A' felmondási idő kölcsönösen 14 napban állapittatott meg. Azon esetben, ha a' nyomdatulajdonos munkát nem tud adni: a' segédeknek szabadság adatik a' nyomdából kiállani; ha azonban a' nyomdatulajdonos elereszteni nem akarná, a' munkaüres napokon minden órájára a' napi munkaidőnek 8 krt fizetend. A' kifizetés ideje minden szombaton este történik, a' fölszámitással reggel 7 órakor a' munkások már készek legyenek, hogy azt az illető factor átnézhesse, 's hogy détután 3 órakor kiadathassék, és este 7 órakor a' kifizetés megtörténhessék. A' gépnyomás kölcsönös egyezkedés szerint fizettetik. Költ mint fölebb.

Könyvnyomdatulajdonosok Budapesten: *Landerer és Heckenast* m. k., *Trattner és Károlyi* m. k., *Lukács László* m. k., *Bagó Márton* m. p., k. egyetemi nyomdaigazgató: *Tresinszky Ferencz* m. k.

Könyvnyomók Budapesten: *Miller Antal* m. k., *Károlyi József* m. k., *Prohaszka Ferencz* m. k., *Venczel Lorencz* jelen nem létében szinte *Prohaszka Ferencz* m. k., *Frivaldszky István* m. k., *Szabó József* m. k., *Kocsi Sándor* m. k., *Buschmann Gusztáv* m. k., *Pfarrer Antal* m. k. Hogy jelen másolat eredetijével mindenben megegyez, bizonyitom Pesten 1848-iki junius 2-án. *Szén Miklós* m. k., főjegyző."

Hogy mennyiben voltak a *segédek* az uj árszabálylyal megelégedve, arról sajnos, nincsenek adataink. A megrendelések óriási tömege leszoritotta a nyomtatványok árát; 1848 március közepén egy félív nyolcadrét nagyságu szöveg nyomásáért 3—6 krajcárt számitottak, mig szeptemberben, a sajtószabadság kivivása után, egy medián ív nagyságu nyomtatvány nyomása csak egy krajcárba került. „Nem szégyenletes dolog ez azokra, akiknek ezt köszönhetjük" — irja egy akkori nyomdász a sajtószabadságra és a piszokversenyre célozva.

A tanoncügy rendezése, mely kérdés a segédek részéről szintén felvétetett az árszabályba, a tárgyalások folyamán visszavonatott. A segédek naivságukban felültek Csanády Ferenc miniszteri tanácsos, iparegyesületi jegyző és miniszteri kiküldött azon érvelésének, hogy a szülők ugy sem adják oly pályára fiaikat, melyen a megélhetés oly nehéz, mint a nyomdászatnál. Husz évvel később, midőn a tanoncok száma megkétszereződött, tapasztalhatták csak a maga egészében ezen állitás abszurd voltát.

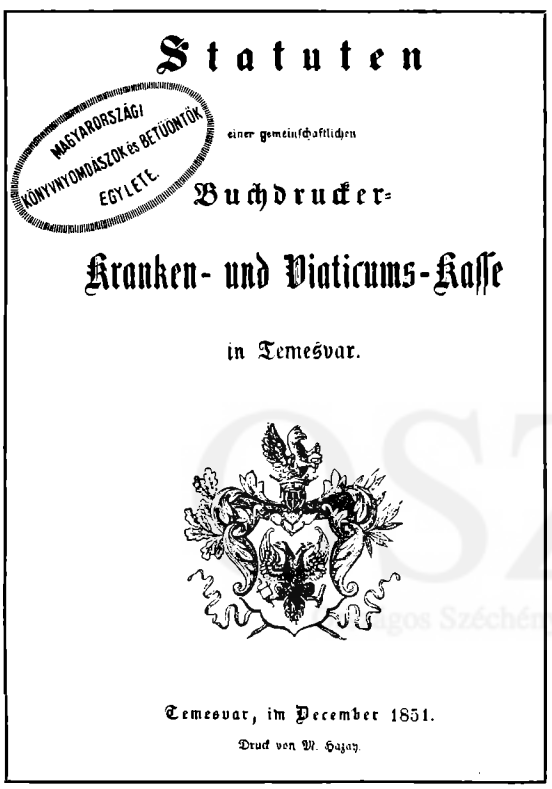
A magyar nyomdászokról az akkori külföldi lapokban sem találunk semmit sem, dacára, hogy sok külföldi nyomdász volt akkor Budapesten. Álomszerü lethargia vett erőt az akkori nyomdászokon és ha a forradalmi események véletlenül fel nem rázzák őket, akkor tovább huzták volna az igát.

A gépmesterek, kik jobbára Wienből jöttek Budapestre, nem igen respektálták az uj megállapodásokat. A „Der Ungar" 1848-iki évfolyamában egy inspirált közlemény jelent meg, mely felszólitja a Budapesten dolgozó wieni nyomdászokat, hogy tulköveteléseikkel ne rontsák el az alig elfogadott árszabályt, mert oly követelésekkel, midőn a munkaközben öntött hengerért 4 frtot s a következő héten annak esetleges ujjáöntéseért 2 frtot kérnek, csak azt fogják elérni.

Pozsonyban ugyanezen időben léptek mozgalomba a segédek s a pestiek által kivivott árszabály életbeléptetését követelték; a főnökök némi akadékoskodás után elfogadták az előterjesztett árszabályt s kilépésre nem került sor.

Hogy a főnökök nem mindenben voltak a magyar sajtószabadsággal megelégedve, az bizonyos, mert uton-utfélen protestáltak az 1848: XVIII. t.-c. azon

intézkedése ellen, hogy mint kiadóknak, a lapokért 5000—10.000 frt biztositékot kellett letenniök, holott másutt, pl. Németországban korlátlan sajtószabadság volt. A törvénynek az az intézkedése, hogy kő- és könyvnyomda felállitása Budapesten 4000, egyebütt pedig 2000 frt biztositék letevéséhez köttetett s az ez ellen vétők egy évig terjedhető fogházzal és müszereik elkobzásával büntettetnek, élénk visszatetszést keltett. „Pénzért árulják a sajtószabadságot" — mondták az elégedetlenek — „mert csak az terjesztheti szabadon gondolatait, akinek pénze van". És ebben teljesen igazuk volt. Ez az intézkedés egy ujabb kerékkötője volt a nyomdák terjedésének.

Statuten

MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK ÉS BETÜÖNTŐK EGYLETE.

einer gemeinschaftlichen

Buchdrucker-

Kranken- und Viaticums-Kasse

in Temesvar.

Temesvar, im December 1851.

Druck von M. Hajay.

A Temesvári nyomdászegylet alapszabályának cimlapja.

A budapesti árszabálybizottság 1848 május hó közepén végleg befejezte működését s a lapokban a következő nyilvános köszönetet tette közzé:

„A pest-budai szedők és nyomók köszönetnyilvánitása. Miután a nyomdatulajdonosok és nyomdák küldöttei a városházán barátságos megállapodásra jutottak, élénk örömünknek adunk kifejezést, hogy igazságos követeléseink a legbékésebb uton, minden rendkivüli s a nyugalmat zavaró eszközök igénybe vétele nélkül, teljesittettek. Legőszintébb köszönetünket fejezzük ki legelőször a magas Miniszteriumnak, mely ama nemes felfogásához hiven, hogy az ország valamennyi lakójának jogait egyenlően kell megvédenie, gyorsan és energikusan fáradozott követeléseink érdekében és az árszabály ügyében tartott gyülésen magát közvetitő közegeivel képviseltette. Őszinte köszönetet mondunk főnökeinknek is, hogy jogos követeléseinket készséggel elismerték és azért a jóságért, hogy saját elhatározásukból, tisztán szivük sugallatát követve, *tekintélyes összegeket adtak egy a nyomdai munka rokkantjai részére gyüjtendő alap javára.* Köszönetünket nyilvánitjuk Rombauer, Csanády[1] és Fadgyas miniszteri biztos uraknak, kik ezen dicséretreméltó törekvést szóval és tettel támogatták. Szivből mondunk köszönetet végül Táncsics Mihálynak, az igazlelkü népbarátnak, ki mindenütt közreműködik, ahol a proletariátus szenvedéseinek enyhitéséről van szó és aki ezen gyülésen is mélyreható szavakkal igyekezett ügyünket a békés megoldás utjára terelni. Buda-Pest, 1848 május hó. Az összes szedők és nyomók."

A budapesti nyomdászok e bucsuzó után 1861-ig, tehát 13 évig nem inditottak ujabb árszabálymozgalmat; ez különben az időközben beállott politikai viszonyok következtében amugy sem lett volna lehetséges.

[1] Csanády a Kossuth L. által 1841-ben alapitott s 1852-ben feloszlatott „Iparegyesület" jegyzője volt. 1848-ban Kossuth miniszteri tanácsossá nevezte ki Csanádyt s ezen minőségében vett részt a tárgyalásokon, Fadgyas Pál és Rombauer Tivadar iparegyesületi választm. tagokkal együtt, a miniszterium képviseletében.

Egyesülési törekvések.

A pesti nyomdászok első segélyző egyesülete. — Vidéki nyomdász-egyesületek.

Az 1848-iki árszabálymozgalom alkalmával Kocsi Sándor oly szivrehatóan ecsetelte a nyomdászok kilátástalan jövőjét, hogy a nyomdatulajdonosok elhatározták, hogy rokkantsegélyző alapot fognak gyüjteni, melyből azután a „jó magaviseletü" segédek annak idején némi alamizsnában részesültek volna. Egyes nyomdákban már 1848 előtt is voltak ugynevezett házipénztárak, melyekből átutazókat és részint betegeket is segélyeztek. E pénztárak ugyanolyan szervezettel birtak, mint ezt már a XVIII. századbeli nyomdászviszonyok jellemzésénél felemlitettem. A segédek egy meghatározott összeget fizettek e pénztárakba s az igy begyült összegekből s a felszabadulási és szegődtetési dijakból, valamint a büntetéspénzekből képződött alapból „segélyezték" a szükségben szenvedő kollégákat. A budai magyar kir. egyetemi nyomdában már 1837-ben alakult ily házi segélyző pénztár s később a Trattner-Károlyi-, Landerer és Heckenast-féle nyomdák is létesitettek ily házipénztárakat, sőt Trattner wieni nyomdájában már 1760-ban alakult ily pénztár, melybe a segédek nős vagy nőtlen voltuk szerint heti 1—2 krajcárt fizettek. Midőn a budapesti, illetve pest-budai könyvnyomdászok utas-, beteg- és segélyző egylete 1848 julius 1-én megalakult, alapitói már külföldi példák utmutatása nyomán indulhattak, mert Németországban és Ausztriában[1] a nyomdászsegédeknek akkor már volt utas- és betegsegélyző egyletük s a wieni szaktársak 1848 október 1-én már önképző egyletet is alakitottak[2] s Németországban 1849-ben az egyes helyi egyletek a Gutenbergbund egész Németországra kiterjedő szervezetéhez csatlakoztak.[3]

A budapesti nyomdatulajdonosok már a mozgalom alkalmával egy rokkantalap létesitését igérték, mely eszmére különösen Kocsi Sándor felszólalása adott alkalmat, ki a főnökökkel való tárgyalás alkalmával sötét szinekkel vázolta a nyomdászsegédek kilátástalan jövőjét. A segédek már a mozgalom előtt felvetették egy egylet alapitásának eszméjét s a mozgalom után az egylet 1848

---

[1] Wienben 1842-ben alakult meg a nyomdászok betegsegélyző egylete, melynek vagyonát, körülbelül 1500 forintot, 1854-ben az akkori pénztáros elsikkasztotta. Az 1857-ben átdolgozott és jóváhagyott alapszabályokba azonban a segédek tiltakozása ellenére be kellett venni, hogy az elhalt tagok lelki üdvéért ünnepi mise szolgáltatandó, melyen lehetőleg minden tag köteles megjelenni. Ezt persze senki sem respektálta és csak 1865-ben sikerült az alapszabályokból ezt a szakaszt törölni.

[2] A wieni Gutenberg önképző-egylet 1848 október 1-én tartotta alakuló gyülését. 1852 március 15-én ugy az önképző-egyletet, valamint az 1850-ben létesitett rokkantalapot hatóságilag lefoglalták, illetve feloszlatták; csak a betegsegélyző folytatta tovább működését. A feloszlatási rendelet utját vágta az összes pénztárak már előzőleg kimondott egyesitésének. Dorstenstein Ferdinand elnököt, mivel az önképző-egylet alapszabályok nélkül működött, nyolc napi fogházra ilélték. Az egylet vagyonát azonban az osztrák képviselőház határozata alapján csak 1868-ban kapta vissza, mely vagyon 16 év alatt, a kamatokkal 9554 forint 41½ krajcárra nőtt. 1863-ban megalakult a bécsi könyvnyomdászok uj önképző-egylete, mely később, a pénztárak egyesitésekor az összegyletbe olvadt be.

[3] 1848-ban különben az ausztriai nyomdászokon kivül a németországi kollégák is mozgolódni kezdtek. Az 1848 junius 11—14-én Mainzban tartott német nemzeti nyomdászgyülés, melyen sok főnök és Wien, Brünn és Linz is képviselve volt, kimondotta, hogy Frankfurt a. M. székhelylyel megalakitandó a német nemzeti nyomdászegylet. Az egylet felvette hatáskörébe a betegek, utasok, özvegyek és

junius 1-én megalakult, melybe majdnem valamennyi budapesti nyomdászsegéd belépett. Ezen egylethez csatlakoztak az összes budapesti nyomdák házi segélyző pénztárai. A főnökök „nagylelkü alapitványai" azonban csak igéretek maradtak s a segédek által naivságukban már előre nagy hálálkodások közt megköszönt „nagy összegeket" még 1851-ben sem fizették be az illetők s Emich Gusztávot és Kozma Vazult az 1851 február 23-án tartott általános gyülés felszólitotta, hogy vagy az aláirt összeget vagy pedig ennek 6%-os kamatát végre fizessék be. Az alapszabályok csak 1851-ben kézbesittettek a tagoknak s ugyanekkor tartatott meg az első közgyülés is. Alapitásakor 232 tagja volt az egyesületnek. Az alapszabályok szövegét alább reprodukáljuk.

A pest-budai könyvnyomdászok viatikum-, beteg- és segélyző egyesületének alapszabályai.

Az egyesület vagyona.

Az egyesület törzsvagyona a következő bevételekből képződik:

1. A főnök urak és más jótevők önkéntes adományaiból.
2. A tagok által fizetendő beiratási dijakból.
3. A tanoncok által felvételük (szegődtetésük) alkalmával fizettetni szokott 2 forint váltópénz és felszabadulásukkor fizetendő 8 forint váltópénz összegeiből.

Az igy befolyt alaptőkének mindenkor csak a kamatai használhatók fel.

Az egyesület célja.

1. Az átutazó műtársak, kik nem kaphattak kondiciót, utassegélylyel való ellátása.
2. A megbetegedett tagok ápolása, gyógyszerekkel való ellátása és pénzzel való segitése.
3. A munkaképtelenek részére segély biztositása.
4. Az elhaltak tisztességes eltemettetése.

Általános határozatok.

1. Az ezen egyesületbe való első belépés alkalmával köteles mindenki 2 forintot váltópénzben mint beiratási dijat lefizetni.

---

rokkantak segélyezését és egy sztrájkpénztár alapitását és kimondotta, hogy az egyletbe minden németországi nyomdászsegédnek kötelessége belépni, a főnökökkel egyetemben. Nem egyleti tagok a főnök egyleti tagok nyomdáiban nem dolgozhatnak s az egyleten kivül álló nyomdák blokáltatnak. Az egyesület 1848-ban egy feliratot intézett a frankfurti nemzetgyüléshez, melyben a kivételes munkástörvények megszüntetését, a tanoncügy szabályozását, egy munkásügyi miniszterium kinevezését, betegsegélyző és temetkezési pénztárak alapitását a nyomdászok egyesületeinek mintájára, állami eszközökkel és a munkás azon jogának elismerését, hogy munkaviszonyát ki-ki maga szabályozhassa, kérik. Végül felszólittatott a nemzetgyülés, hogy az egyes kormányoknál tiltakozzék oly munkások kiutasitása és üldözése ellen, kik a munkáskérdés megoldása érdekében működnek. A gyülés 1848-ban hozott határozatai azóta nagyrészt megvalósultak. A főnökök azonban csakhamar frontot változtattak és 1848 julius végén már 90 cég kilépett az egylet kötelékéből s a Leipzigben tartott főnökgyülés kimondta, hogy 50 tallérral birságolandó az a főnök, aki a mainzi határozatok alapján álló segédet alkalmaz. A segédek is két táborra szakadtak s 1848 augusztus 27-én Frankfurt a. M.-ban megalakitották az *általános német nyomdászegyletet*. A frankfurti gyülésen a nyomdatulajdonosok felszólittattak, hogy szintén az egyesületben tömörüljenek, 100%-on alul ne dolgozzanak s a gyorssajtón való nyomást a kézisajtón való nyomással egyenlő árban számitsák. Azt is kimondta a gyülés, hogy választott bíróságok alakitandók, melyekben a segédek és főnökök egyenlő számban vesznek részt; e bíróságok hatásköre az általános és különleges érdekek megvédése s a gyülési határozatok végrehajtásának előmozditása

Ide visszautazó előbbi tagok beiratási dijat nem fizetnek.

2. Minden tag, aki ezen egyletbe belépett, köteles a belépés napjától kezdve hetenkint 6 krajcár váltópénz tagdijat befizetni.

3. Minden egyes nyomda köteles a tagdijak beszedésére egy pénztárnokot választani és a tagdijakat hetenkint, a tagok neveinek, az ujonnan belépőknél illetőségi helyük pontos felemlitésével a pénztárba beszolgáltatni. Minden ezen szabály elmulasztásából származó károkért az illető nyomda pénztárosa felelős.

A foglalkozás nélküliek a tagdijat csak az illető nyomda pénztárosánál, hol legutóbb foglalkozásban voltak, és sohasem személyesen az egylet elnökénél fizethetik le.

4. A tagdijak könnyebb ellenőrizhetése céljából egy könyv vezetendő, melybe az egyes tagok által fizetett tagdijak az ellenőr által hónaponként bevezetendők.

5. Minden tagnak joga van az alapszabályok egy példányára.

I. Viatikum-pénztár.

1. §. Átutazó műtársak, amennyiben az összes nyomdákat munkaalkalom céljából felkeresték s ezt igazolják, 2 forint váltópénz viatikumban részesülnek ha legalább 6 mértföldnyi utat tettek meg. Ha valamely utas közben valahol legfeljebb négy heti kisegitő kondicióban állott, a viatikumot ebben az esetben akkor is megkapja, ha a megtett ut 6 mértföldnél rövidebb volt.

2. §. A nyomdák felkeresése után az utas a viatikumot az ellenőrtől kapott utalványra a pénztárosnál veheti fel.

3. §. Amennyiben valamely utas egy fél év előtt ismét ideutazik, viatikumra jogot nem formálhat.

II. Betegsegélyző pénztár.

Felvételi feltételek:

1. §. Ezen pénztárnak csak azok lehetnek tagjai, akik egy itteni nyomdában dolgoznak.

2. §. Minden ideutazó idegen, vagy egy olyan ideutazott műtárs, aki már azelőtt tagja volt az intézetnek, valamint az itt felszabadult aspiránsok, kötelesek azonnal az intézet tagjaivá lenni és csak négy heti befizetés és a 2 forint beiratási dij lefizetése után jogosultak segélyre. Ez alól kivételt képeznek azok, akik már ideutazásuk előtt is tagjai voltak ezen intézetnek. Abban az esetben, ha az illetők ezen négy hét alatt megbetegednek, akkor a belépési határidő

és ellenőrzése. A tanoncügyre vonatkozólag azt határozta a gyülés, hogy három segédig egy, hat segédig kettő, tiz segédig három s minden további nyolc segéd után még egy tanonc alkalmazható, de hat tanoncnál többet senki sem tarhat. Nyomótanoncot a következő években nem szabad felvenni s a tanulási idő öt évig tartson. A tanoncok felvételekor és felszabadulásakor vizsgázni kötelesek. Elfogadtatott ezen kivül a munkadij-minimum, a munkaidő, a különórák, a lapoknál való vasár- és ünnepnapi éjjeli munka szabályozása és betegsegélyző, rokkantsegélyző és utassegélyző pénztárak, valamint egy általános német nyomdászegylet alapitása.

Az általános német nyomdászegylet azonban már halva született; ennélfogva a segédek egy része Gutenbergbund cimmel 1849 junius 15-én egy másik egyletet alakitott. A Berlinben 1849 szeptember 30-án tartott kongresszuson szabályoztatott a kölcsönösségi viszony, a tagsági igazolás és az utassegély. A kongresszust azonban közben a rendőrség betiltotta, az egyletet a kormány a főnökök közbenjárására 1850 junius 25-én feloszlatta s néhány agilisabb tagját kiutasitotta. 1866-ig Németország nyomdászai ennek következtében ismét csak helyi egyletekkel birtak, mint 1848 előtt s csak 1866 május 29-én alakult meg Leipzigben a Deutscher Buchdruckerverband, mely 1867 január hó 1-én a helyi egyletek csatlakozásával, 3192 taggal megkezdte működését, ámbár alapszabályai csak az 1868 április 14-én Berlinben tartott kongresszuson fogadtattak el. Ugyanakkor megalakitották a központositott rokkantsegélyző pénztárt, mely 1892-ben a főnökök közbenjárására felfüggesztetett, mivel a segédek a pénztárból 24.000 márkát óhajtottak sztrájkcélokra kölcsönözni. A pénztár ennélfogva liquidált.

attól a naptól számitódik, amely napon teljes gyógyulásukat hiteles orvosi bizonyitványnyal igazolják.

3. §. Minden tag köteles 2 forint váltópénz beiratási dijat és heti 6 krajcár váltópénz tagdijat az egyleti pénztárba befizetni.

4. §. Amennyiben valamely tag, lakóhelyének változtatása nélkül, egy időre el akar utazni, kötelessége a tagdijak befizetéséről akár egy más tag, akár valamely választmányi tag utján gondoskodni.

Ezen szabály elmulasztása esetén az esetleg betegen visszatérő tag segélyt nem kaphat.

5. §. Ha a pénztár oly állapotba kerülne, hogy a havi bevétel nem fedezné a betegsegélyekre szükséges összeget, akkor ebben az esetben a kiadások a tagok által egyenlő arányban viselendők.

6. §. A nyomdai pénztáros köteles az illető nyomdában előfordult megbetegedési esetet az ellenőrnek és a pénztárosnak három napon belül, a beteg lakásának feltüntetésével, bejelenteni. Az illető nyomdában dolgozó tagoknak kötelessége a beteget három naponként felváltva meglátogatni és állapotáról meggyőződést szerezni.

A tagok jogai.

7. §. Segélyre csak azoknak a tagoknak van igényjoga, kiknek neve a megbetegedésük előtti heti leszámolási ivre rá van vezetve.

8. §. Munkaképtelenséggel járó, két napnál tovább tartó betegség jogot ad a pénztárból való segélyeztetésre.

Két vagy egy napig tartó betegség után segélyre igényjog nem támasztható, valamint a betegség két első napjára sem jár segély.

9. §. Készakarva okozott betegség esetén (t. i. részegség folytán beállott testi sérülés) épp oly kevéssé részesülhetnek az illetők segélyben, mint abban az esetben, ha a beteg valamely városi vagy királyi bíróság utján a sérülést okozott féltől kárpótlást követelni jogosult.

Ha azonban a sérülést okozó félt, egy egyleti taggal szemben elkövetett testi sértés esetén törvényes uton kipuhatolható nem lenne, vagy a törvényesen megitélt kárpótlás be nem hajtható, abban az esetben, ha hiteles birósági végzéssel igazolja, hogy a vizsgálat reá nézve teljes ártatlanságot állapitott meg, részére a teljes betegsegély kiszolgáltatandó.

10. §. Az egyesület gondoskodik róla, hogy a beteg tag saját kivánságára az egyesület által kijelölt kórházba az egylet költségére felvétessék, azzal a feltétellel, hogy ebben az esetben az illető tag csak 30 krajcár segélyben részesül naponként.

11. §. A segély a következő módon lesz kifizetve:

1. Fél évnél rövidebb ideig tartó betegségnél hetenként 4 forint 40 krajcár; nem teljes hétnél egyes napokra 40 krajcár fizettetik.

2. A segély a betegség harmadik napjától kezdődőleg lesz kifizetve. A jelentkezés délelőtt teljesitendő az illetékes bizottságnál; délutáni jelentkezésnél a betegség a következő naptól számitódik.

3. Fél évnél hosszabb ideig tartó betegségnél a teljes heti 4 forint 40 krajcár segély csak a 26. heti segély lejártáig lesz kifizetve.

4. A beteg tag a 26 heti táppénz felvétele után, a következő félévtől kezdődőleg heti 2 forint 20 krajcár segélyben részesül s amennyiben egy teljes évi betegség után semmi néven nevezendő nyomdai munkára sem alkalmas, teljes gyógyulásáig hetenként 1 forint 10 krajcár lábbadozási segélyben részesül.

5. Oly tagok, kik valamely krónikus betegségben szenvednek s ennek következtében teljesen munkaképtelenekké lesznek, csak rendkivüli segélyre jogosultak s a rendes betegsegélyre joguk nincsen.

12. §. A segélynek az előbbi módozatok szerint való kifizetésénél számitásba vétetik, hogy a betegség a megállapitott határidőkben egyfolytában, megszakitás nélkül tartott-e, vagy pedig gyógyulása esetén a megszakitás, amennyi-

ben az illető tag félévig már betegállományban volt, az orvosilag megállapitott munkaképesség napjától számitott két hónapnál tovább tartott-e, mert a tagnak ellenkező esetben a heti 4 forint 40 krajcár segélyre nincs joga. Ha azonban a tag fent megállapitott időn belül lesz beteggé, akkor a II. § 4. pontjában megállapitott eljárás alá esik.

13. §. Segélyben részesülő tagok tagdijat nem fizetnek.

14. §. A segélyre jogosultnak a segély mindaddig kiadatik, amig gyógyulása végett Pesten vagy Budán tartózkodik.

15. §. A segélyeket az ülnök (assessor) csak a beteg tagnak magának, az illető által aláirt nyugta ellenében fizetheti ki és senkinek sincs joga ezen segélyre igényt támasztani, még a beteg saját elismervénye alapján sem.

16. §. A tag elhalálozása esetén annak hozzátartozóinak, kik eltemettetéséről gondoskodtak, 30 forint temetési összegre van joguk, mely nekik azonnal kifizetendő. Amennyiben a temetésről a hozzátartozók nem gondoskodnak, akkor erre annak a nyomdának személyzete van kötelezve, amelyben az illető legutóbb kondicióban állott, mely esetben a 30 forint felvételére is azok jogosultak.

A temetési költségből esetleg fenmaradó összeg azon pénztár javára esik, amelynek a felesleg visszafizetésére szüksége van, mely célból a halálozási értesités az ellenőrnek átadandó.

Általános gyülés.

17. §. Az alapszabálymódositás és az intézet legfőbb vezetése és kezelése a tagok összességének joga.

Ezt a jogot a tagok részint a közgyülésben, részint az általuk választott választmány utján, az elnök vezetése mellett gyakorolják.

18. §. Minden tagnak egyenlő szavazatjoga van az intézet ügyeinek eldöntésénél. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata döntő.

19. §. Az általános gyülés hatáskörébe tartozik:

1. A választmány megválasztása; 2. a félévi választmányi jelentés előterjesztése és tudomásul vétele; 3. az alapszabályok módositása; 4. a tagok kizárása; 5. a tagok által a választmány ellen benyujtott panaszok és 6. azon ügyek tárgyalása, melyeket egyes tagok vagy a választmány terjeszt az általános gyülés elé.

20. §. Rendes általános gyülés félévenként és pedig január és julius hónapban tartandó. Rendkivüli gyülés a választmány vagy pedig a tagok felének kivánságára hivandó egybe.

21. §. A határozatok szavazattöbbséggel hozatnak. A határozat érvényességéhez azonban megkivántatik, hogy a gyülésre az összes tagok meghivassanak. Ezen gyülés határozatai azután, tekintet nélkül a megjelentek számára, minden tagra kötelezők.

22. §. Az ügyvitelt a választmány végzi, mely az elnökből, pénztárosból, helyettes pénztárosból, ellenőrzőből és négy ülnökből áll.

23. §. A választmány választása az általános gyülésen történik és pedig oly módon, hogy a január havi gyülésen a pénztáros és két ülnök, a julius havi gyülésen az elnök, ellenőr és két ülnök választandó, mely választás mindig egy évi időtartamra érvényes.

Az ülnököknek joguk van, amennyiben egy negyedév után állásukat megtartani nem óhajtják, leköszönni. A választmány ily esetben, a legközelebbi általános gyülésig, az illetők helyébe másokat nevez ki.

Az elnök és a pénztáros mindig ujból megválaszthatók, az ellenőr és az ülnökök azonban csak visszalépésük után két év mulva.

24. §. Minden tag köteles a reá eső választást elfogadni, kivéve, hogy valamely tagot agg korára vagy más körülményekre való tekintetből a társaság ez alól dispenzál.

Valamely választmányi tag elhalálozása esetén a választmány egy rendkivüli gyülésen vagy pedig körlevél utján intézkedik egy uj tag választásáról.

25. §. Az elnök kötelessége: 1. a főpénztárt biztonságba helyezni és arra törekedni, hogy a tőke az első tiz évben évenként legalább 40 forinttal emelkedjék; 2. a folyó kiadásokra előreláthatóan nem szükséges pénzek biztos elhelyezése.

26. §. Az egyleti tőkék nyilvános pénztárakban helyezendők el, vagy pedig törvényes bekebeleztetéssel magánosok ingatlanaira adandók kölcsön. Ezekben az esetekben azonban az elnök egyoldaluan nem intézkedhetik s köteles a választmány határozatához alkalmazkodni. Amennyiben ezt elmulasztja, a károkért összes vagyonával felelős.

Más módon a pénzt kikölcsönözni sohasem szabad és ha ellenkező javaslat tétetett a választmány elé, arról a társaság is értesitendő.

27. §. A pénztáros kötelessége: 1. a nyomdai pénztáros által beszedett tagdijaknak elismervény mellett való átvétele, az összes bevételek nyilvántartása és minden hónap első vasárnapján az előző hónapról szóló pénzeknek az elnök kezéhez a főpénztár részére való átadása, végül köteles az ellenőr utalványa alapján az összes kiadásokat kifizetni és hónaponként az elnökségnek erről leszámolni; 2. minden bejött összeget az ellenőrnek bejelenteni; 3. a kiutalandó beteg- és rokkantsegélyeket az ülnökök kezéhez elismervény ellenében kifizetni; 4. a pénztárkönyvnek és a be- és kilépők nyilvántartási könyvének pontos vezetése.

28. §. Az ellenőr kötelessége: a tagdijak és más bevételek és kiadásoknak, az ülnökök segédkezése mellett, az ellenőrzőkönyvbe való bevezetése és a többi könyvek és állományok két hónaponként való pontos összehasonlitása, valamint a főpénztár időközönkénti megvizsgálása. Kötelessége ezenkivül az összes kifizetésre kerülő utalványokat ellenjegyezni.

29. §. Az ülnökök kötelessége a megbetegedett tag betegségének lefolyásáról és közelebbi állapotáról az intézet érdekében meggyőződést szerezni s kétes esetekben joguk van az illető beteget bármely orvossal felülvizsgáltatni.

Az ülnökök további működési köre abból áll, hogy az illető beteg vagy rokkant tagoknak az általuk a pénztárostól felvett segélyeket személyesen kézbesitik.

30. §. Minden az intézetet érintő ügyben joga van az elnöknek a választmányt valamely helyre ülésre egybehivni és ha szükségesnek mutatkozik, az összes tagokat gyülésre egybehivni. Az összes gyüléseknél azonban ő elnököl.

31. §. Amennyiben valamely tag más foglalkozást óhajt üzni és mindamellett a tagok sorában óhajt maradni, tagsági jogait csak két évig gyakorolhatja; két év lefolyása után tagsága megszünik.

III. Segélyző pénztár.

1. §. A segélyző pénztár célja, hogy annak tagjai teljes munkaképtelenség esetén nyomorenyhitő segélyben részesittessenek. Ez a pénztár az utas- és betegsegélyző pénztárral kapcsolatban van és csak öt év mulva (1853 julius 1-től számitva) kezdi meg a tagok segélyezését az alapitó tagok részére (a később belépeltek részére csak 10 év mulva, vagyis 1858 julius 1-én) s alapja a betegsegélyző és utassegélyző pénztárak feleslegéből, valamint a kamatokból képződik.

A tagok kötelességei.

2. §. Ha a megállapitott idő alatt a pénztár nem jönne oly helyzetbe, hogy kötelezettségeinek meg birjon felelni, akkor az elnökség javaslatára minden tagnak kötelessége a felemelt tagjárulékot fizetni.

A tagok jogai.

3. §. Minden a betegsegélyző pénztárba belépő uj tag, ha az illetéket tiz éven át fizette, jogositva van kimutatott teljes munkaképtelenség esetén e pénztárhoz segélyért fordulni.

Oly tagok, kik pontosan fizették az intézetbe illetékeiket, később azonban külföldre utaztak, esetleges visszatérésükkor kivétel nélkül még egy évig megszakitás nélkül kötelesek a szabályszerü tagdijat fizetni, mielőtt segélyre jogot formálnának.

4. §. A segély, mely a teljesen munkaképteleneknek nyilvánitott tagoknak utaltatik ki, a beteg- és utassegélyző pénztárak feleslegéből és a kamatokból lesz fedezve; az első öt évben azonban egy személy havi 5 frtnál, a következő öt évben azonban havi 10 frtnál több segélyt nem kaphat.

5. §. Ezen segélyre a következő munkaképtelenség esetén tartható igényjog:

1. Aggság vagy más véletlen folytán beállott munkaképtelenség; 2. saját hibán kivül beállott teljes munkaképtelenséggel végződő testi sérülés esetében.

6. §. Amennyiben valamely tagon valamely személy által minden indok nélkül sulyos testi sértés követtetett el s ennek folytán az illető teljesen munkaképtelenné vált s törvényes uton az illetőtől kellő anyagi kárpótlást nem kaphat, valamint a betegsegélyző pénztárból sem tarthat már segélyre való igényt, szintén az előbbi határozat alapján lesz elbirálva. Az illetőnek azonban mindenesetre egy oly birósági végzést kell felmutatnia, mely a lefolyt vizsgálat alapján teljes ártatlanságát igazolja.

7. §. Azok a tagok, akik Pest-Budáról eltávoztak és más helyen tartózkodnak, nem jogosultak segélyre.

Véghatározat.

8. §. Minden itt fel nem emlitett esetre vonatkozólag a betegsegélyző pénztár erre vonatkozó szakaszai irányadók.

* * *

Mint a magyarországi nyomdászok első segélyző egyesületének alapszabályaiból kitünik, a beteg, utas és rokkant tagok segélyezését tüzte maga elé s az alapszabályok keretében a kollégák az akkori viszonyokhoz és felfogáshoz képest eléggé humánus módon igyekeztek a megbetegedett és rokkant tagokon segiteni.

Az egyesület első tisztikara a következőkből állott: Elnök: Heckenast Gusztáv, ellenőr Gyurián József, pénztáros Träger Endre, ülnökök: Dobrovszky Mátyás, Bähringer József, Neumann Lajos és Auguszt János.

Az egyesület működéséről majdnem semmit sem tudunk; az 1851 február 23-án tartott első közgyülésen, melyen a hatóság képviseletében Aigner Miklós városi tanácsos is jelen volt, beszámolt a választmány 1848—1850-ig szóló működéséről s az akkor előterjesztett mérleg szerint, mely 1848 julius 1-től 1850 december 31-ig terjedő időről szólt, a rokkantsegélyző-alap vagyona 958 frt 33 krt tett ki, melyet az alapszabályszerü dotációkkal 1058 frt 33 krra egészitettek ki. A közgyülés ekkor egy küldöttséget választott, hogy a főnököket felkérje, miszerint az annakidején aláirt összeget az egyesület pénztárába végre fizessék be, vagy pedig legalább a tőke 6%-os kamatait szolgáltassák át. A segélyekre vonatkozólag a közgyülés a betegsegélyt és a temetési összeget, mely időközben leszállittatott, megint a régi összegben (heti 4 frt 40 kr. táppénz és 30 frt temetési összeg) állapitotta meg. A tagok számának emelése érdekében a főnökök küldöttség utján felkérettek, hogy segédeiket az egyesületbe való belépésre kötelezzék és a tagdijat a segédek fizetéséből levonásba hozzák azzal az utasitással, hogy amennyiben a felemelt betegsegélyt a pénztár nem fedezné, a tagdij heti 8 krra emelendő. A hátralékosokra vonatkozólag kimondatott, hogy aki négy héttel adós, kivétel nélkül kizárt tagnak tekintendő és egyébként is a

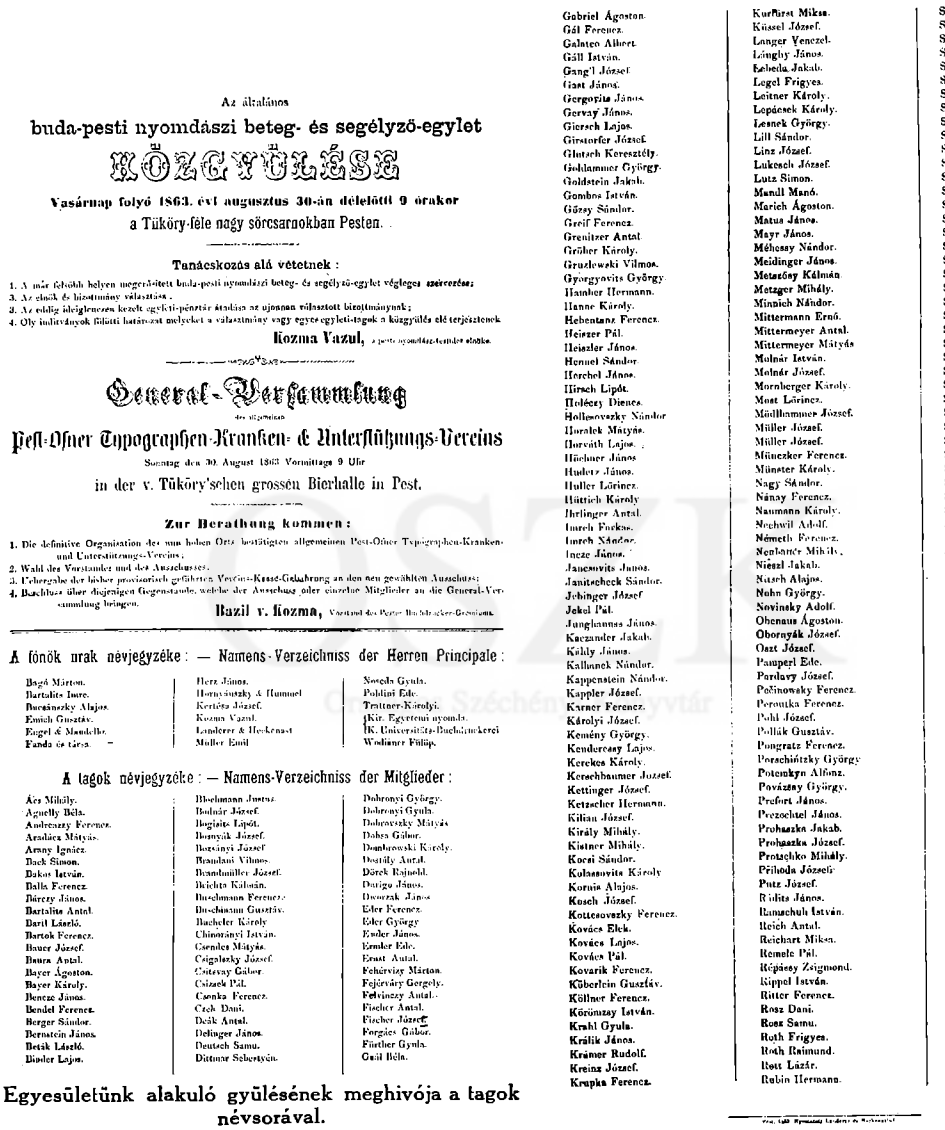
nem fizetett hetek nem számithatók be. A kizárt tag ujból beléphet az egyesületbe, ha a 2 frt beiratási dijat ujból lefizeti. A hátralékosokra vonatkozólag még kimondatott, hogy amennyiben tartozásukat nem törlesztik, tagságuk megszüntnek fog nyilvánittatni. A már egy izben törölt tagok ujból való belépés esetén kötelesek a 2 frt beiratási dijat megfizetni, ellenkező esetben csak három havi befizetés után léphetnek régi tagsági jogaikba. Akik 1851 március végéig be nem lépnek az egyesületbe, azok kötelesek belépéskor a 2 frt beiratási dijat lefizetni. A viatikumra vonatkozólag azt határozta a közgyülés, hogy az csak abban az esetben fizethető az általános pénztárból, ha a főnökök valamennyi segédet belépésre kényszeritik. Amennyiben ez elérhető nem volna, akkor az utóbbi időben bevezetett gyakorlat (nyomdánkénti kollektezés) marad érvényben.

* * *

Mielőtt a pest-budai nyomdászok első segélyző-egyletének történetét befejezném, meg kell emlékeznem a Magyarországban már előzőleg fennállott nyomdászegyletekről. Habár ezek, a temesvári kivételével, nem is voltak mind a mai értelemben vett egyletek, de azért az akkori viszonyok között mindenesetre fontos missziót teljesitettek, mint a későbbi, széles alapokra fektetett segélyző egyesületek uttörői. Debrecenben már 1830-ban alakult egy segélyző pénztár, mely a város nyomdájában működő nyomdászok betegség esetében való segélyezését tüzte ki feladatául s a szegődtetési és felszabaditási dijakból, mely összeg esetenként 5, illetve 10 váltóforintot tett ki, fedezte a kiadásokat. A pénztár gyarapitására forditották ezenkivül a felavatott segéd által lakomamegváltás cimén fizetett 15 váltóforintot is. Hogy a tagok fizettek-e valamely összeget tagsági dij cimén, arról nincs tudomásunk. A pénztár tehát szintén házipénztár volt — mint a később alakult brassói — és a betegeken kivül az utasokat is segélyezte. A brassói egylet 1846-ban alakult meg, azonban inkább házipénztár volt, mint egylet, mert alapszabályait csak 1860-ban nyujtotta be a helytartótanácshoz és azok csak 1861-ben hagyattak jóvá. Alapitásakor tudniillik oly kevesen voltak a segédek (kilencen), hogy alapszabályokkal biró egyletet nem alakithattak; az alapitók, névszerint: Nagel Ágoston, ki az egyesület alapitását inditványozta, Fleischer Dávid, Giegel István, Herfurth Ferdinánd, Jördens Frigyes, Kamner József, Kinszki Ignác, Kornya János és Römer Vilmos, 50 krajcár beiratási dijat és hetenként 9 krajcar illetéket fizettek. Ezen egyesület, a „Brassói könyvnyomdászok betegsegélyző, temetkezési és utassegélyző egylete" működéséről, az általa nyujtott segélyek magasságáról nincsenek adataink. 1861-ben, alapszabályainak jóváhagyása után első elnöke Römer Vilmos volt, 1871-ben Kaderabek János. Az egyesület 1879-ben módositotta alapszabályait s 1888-ban csatlakozott az országos egyesülethez.

A temesvári egylet az 1848—49-iki szabadságharc leveretése után, 1850-ben, tehát abban az időben alakult, mikor a már létező egyleteket is feloszlatta a katonai kormány. Temesváron csak 1771-ben létesült az első nyomda, mely évben Heimerl Mátyás szabadalmat kapott egy könyvnyomda felállithatására. Az 1787-ben Eisenführer József által alapitott második nyomda 1791-ben megszünt és csak az ötvenes években emelkedett a nyomdák száma háromra. Az 1851-ben Temesváron felállitott császári királyi fiók-államnyomda sok munkást foglalkoztatott s igy ez időben a nyomdászsegédek száma körülbelül ötvenre

emelkedett, kik között igen sok Németországból és Wienből jött Temesvárra s onnét magukkal hozták a munkássegélyző és önképző egyesületek alakitására vonatkozó eszméket is. Ezek közé tartozott a poroszországi származásu Liesecke József, ki 1851 szeptember havában egy igen lelkeshangu körlevélben egy segélyző pénztár alakitására szólitotta fel a temesvári nyomdászokat, melynek

Az általános

buda-pesti nyomdászi beteg- és segélyző-egylet

KÖZGYŰLÉSE

Vasárnap folyó 1863. évi augusztus 30-án délelőtt 9 órakor

a Tüköry-féle nagy sörcsarnokban Pesten.

Tanácskozás alá vétetnek:

1. A már évekkel helyen megerősített buda-pesti nyomdászi beteg- és segélyző-egylet végleges szervezése;
2. Az elnök és bizottmány választása;
3. Az eddig ideiglenesen kezelt egyleti-pénztár átadása az ujonnan választott bizottmánynak;
4. Oly indítványok fölötti határozat melyeket a választmány vagy egyes egyleti-tagok a közgyülés elé terjesztenek.

Kozma Vazul, a pesti nyomdász-tanulók elnöke.

General-Versammlung

des allgemeinen

Pest-Ofner Typographen-Kranken- & Unterstützungs-Vereins

Sonntag den 30. August 1863 Vormittags 9 Uhr

in der v. Tüköry'schen grossen Bierhalle in Pest.

Zur Berathung kommen:

1. Die definitive Organisation des nun hohen Orts bestätigten allgemeinen Pest-Ofner Typographen-Kranken- und Unterstützungs-Vereins;
2. Wahl des Vorstandes und des Ausschusses;
3. Uebergabe der bisher provisorisch geführten Vereins-Kasse-Gebahrung an den neu gewählten Ausschuss;
4. Beschluss über diejenigen Gegenstände, welche der Ausschuss oder einzelne Mitglieder an die General-Versammlung bringen.

Bazil v. Kozma, Vorstand des Pester Buchdrucker-Gremiums.

A fönök urak névjegyzéke: — Namens-Verzeichniss der Herren Principale:

Bagó Márton.
Bartalits Imre.
Bucsinszky Alajos.
Emich Gusztáv.
Engel & Mandello.
Fanda és Társa.
Herz János.
Hornyánszky & Hummel
Kertész József.
Kozma Vazul.
Landerer & Heckenast
Müller Emil
Nowak Gyula.
Poblini Ede.
Trattner-Károlyi.
(Kir. Egyetemi nyomda.
(K. Universitäts-Buchdruckerei
Wodianer Fülöp.

A tagok névjegyzéke: — Namens-Verzeichniss der Mitglieder:

Ács Mihály.
Aguelly Béla.
Andreánzky Ferencz.
Aradácz Mátyás.
Arany Ignácz.
Back Simon.
Bakos István.
Balla Ferencz.
Bárczy János.
Bartalits Antal.
Baril Lázló.
Bartok Ferencz.
Bauer József.
Baura Antal.
Bayer Ágoston.
Bayer Károly.
Bencze János.
Bendel Ferencz.
Berger Sándor.
Bernstein János.
Betsk László.
Bieler Lajos.
Blechmann Ármin.
Bolnár József.
Bogisits Lipót.
Bonnyik József.
Borsinyi József.
Brandani Vilmos.
Brandmiller József.
Brichta Kálmán.
Buchmann Ferencz.
Buchmann Gusztáv.
Bucheler Károly
Chinoványi István.
Csenkey Mátyás.
Csigolszky József.
Csitenay Gábor.
Csizsek Pál.
Csonka Ferencz.
Czech Dani.
Deák Antal.
Delinger János.
Deutsch Samu.
Dittmar Sebestyén.
Dobronyi György.
Dobronyi Gyula.
Dobrovszky Mátyás
Dobos Gábor.
Dombrowski Károly.
Dostály Antal.
Dörek Rajmold.
Dorigo János.
Dworzak János
Eder Ferencz.
Eder György
Ender János.
Ermler Ede.
Ernst Antal.
Fehérváry Márton.
Fejérváry Gergely.
Felvinczy Antal.
Fischer Antal.
Fischer József.
Forgács Gábor.
Fürther Gyula.
Gaál Béla.
Gabriel Ágoston.
Gál Ferencz.
Galntey Albert.
Gáll István.
Gang'l József.
Gast János.
Gergorits János.
Gervay János.
Giersch Lajos.
Girstorfer József.
Glatsch Keresztély.
Goldammer György.
Goldstein Jakab.
Gombos István.
Gőzsy Sándor.
Greif Ferencz.
Grenitzer Antal.
Grüber Károly.
Gruzlewski Vilmos.
Györgyovits György
Hamber Hermann.
Hanne Károly.
Hebentanz Ferencz.
Heiszer Pál.
Heiszler János.
Hennel Sándor
Herchel János.
Hirsch Lipót.
Holécsy Dienes.
Hollosovszky Nándor
Horatek Mátyás.
Horváth Lajos.
Hübner János
Hudetz János.
Huller Lőrincz.
Hüttich Károly
Ihrlinger Antal.
Imreh Ferkus.
Imreh Sándor.
Incze János.
Janesovits János.
Janitscheck Sándor.
Jehinger József
Jekel Pál.
Junghannss János.
Kaczander Jakab.
Kálly János.
Kallunek Nándor.
Kappenstein Nándor.
Kappler József.
Karner Ferencz.
Károlyi József.
Kemény György.
Kenderesy Lajos.
Kerekes Károly.
Kerschbaumer József.
Kettinger József.
Ketzscher Hermann.
Kilian József.
Király Mihály.
Kistner Mihály.
Kocsi Sándor.
Kolasanovits Károly
Korsits Alajos.
Kosch József.
Kottesovszky Ferencz.
Kovács Elek.
Kovács Lajos.
Kovács Pál.
Kovarik Ferencz.
Küberlein Gusztáv.
Köllner Ferencz.
Körösnzay István.
Krahl Gyula.
Králik János.
Krámer Rudolf.
Kreinz József.
Krapka Ferencz.
Kurfürst Miksa.
Küssel József.
Langer Venczel.
Lánghy János.
Lebeda Jakab.
Legel Frigyes.
Leitner Károly.
Lepácsek Károly.
Lesnek György.
Lill Sándor.
Linz József.
Lukesch József.
Lutz Simon.
Mandl Manó.
Marich Ágoston.
Matus János.
Mayr János.
Méhessy Nándor.
Meidinger János.
Metzséry Kálmán
Metzger Mihály.
Minich Nándor.
Mittermann Ernő.
Mittermeyer Antal.
Mittermeyer Mátyás
Molnár István.
Molnár József.
Mornberger Károly.
Most Lőrincz.
Müllhammer József.
Müller József.
Müller József.
Münczker Ferencz.
Münster Károly.
Nagy Sándor.
Nánay Ferencz.
Naumann Károly.
Nechvil Adolf.
Németh Ferencz.
Neuhauer Mihály.
Nieszl Jakab.
Nitsch Alajos.
Nuhn György.
Novinsky Adolf.
Ohenaus Ágoston.
Obornyák József.
Oszt József.
Pauperl Ede.
Pardavy József.
Pešinovsky Ferencz.
Peroutka Ferencz.
Pohl József.
Pollák Gusztáv.
Pongratz Ferencz.
Porschitzky György
Potemkyn Alfonz.
Poványy György.
Prefort János.
Prezochtel János.
Prohaszka Jakab.
Prohaszka József.
Protschko Mihály.
Přihoda József.
Putz József.
Rédits János.
Ramschuh István.
Reich Antal.
Reichart Miksa.
Remele Pál.
Répiessy Zsigmond.
Rippel István.
Ritter Ferencz.
Rosz Dani.
Rosz Samu.
Roth Frigyes.
Roth Raimund.
Rott Lázár.
Rubin Hermann.
Sabathy Pál.
Sadovszky Antal.
Salváry János.
Sárkány János.
Sänger Endre.
Schaof János.
Schmidt József.
Schmidtbauer Ferencz.
Schramar János.
Schrammüer Alajos.
Schiller János.
Schwartz János.
Schwarz Sándor.
Sepasz Nándor
Sichra Alajos.
Siegler Károly.
Simon Zsigmond
Singer Gyula.
Slézny Károly.
Sógor György.
Spitzer Adolf.
Staar Károly.
Stefan Ferencz.
Steiner Adolf.
Steiner Mihály.
Steiner Miklós.
Stephanek János.
Stetter Rudolf.
Strasser János.
Streibig János.
Streit Robert.
Suttrell Máté.
Szabó József.
Szalnásy József.
Szenik Nándor.
Szentkirályi Márton.
Szentkirályi Sándor.
Stiller János.
Szita Gyula.
Szücs Ferencz.
Szücs Lajos.
Tallossy István.
Tanay Ödön.
Taub Samu.
Tches István.
Török Ferencz.
Träger Endre.
Tropler Mihály.
Tuba Geyza.
Ungerleider Albert.
Urschitz Jakab.
Ványi István.
Vikol Simon.
Vörös Sándor.
Wagner Dani.
Wagner János.
Waldbacher Ferencz.
Waldschek Alajos.
Waschnak Károly.
Wassilievitsch István.
Weinberger János.
Weiss János.
Weissmann Samu.
Werbetits Vilmos.
Werstiala Ferencz.
Wieland Vilmos.
Wixel Mózes.
Wolf Lőrincz.
Wosnitzka János.
Zalonyi Alajos.
Zárda Mátyás.
Zathureczky József.
Zgórski Nándor.
Zheleschnik János.
Zimbrich Alfréd.
Zimmer János.

Egyesületünk alakuló gyülésének meghivója a tagok névsorával.

eredményeként 30 taggal csakhamar megalakult a „Temesvári könyvnyomdászok közös beteg- és utassegélyző pénztára“, melynek alapszabályait a kormányzóság 1851 október hó 22-én hagyta jóvá s a tanács 1851 november 27-én az alapszabályokra irt záradékában kijelenti, hogy „valamennyi gyülésen a helybeli rendőrkapitány is meg fog jelenni, ennélfogva a hatóság a gyülés megtartásáról kellő időben értesitendő“. Az egyleti tagok belépés alkalmával 1 forint

beiratási dijat és heti 10 krajcár tagdijat fizettek. A főnökök maguk állapithatták meg az általuk fizetendő hetiilleték összegét. Az egyesületbe minden Temesváron dolgozó nyomdász köteles volt belépni s ezt a főnök a segéddel belépése alkalmával közölni tartozott. A tanoncok szegődtetésük és segéddé avatásuk alkalmával 5—5 forintot tartoztak a pénztárba befizetni, a szegényebb tanoncok ez alól felmentettek. Minden heti tagdijhátralék után 1 krajcár büntetést kellett fizetni. Betegség esetén heti 2 forint, a második betegségi héttől kezdve 26 hétig heti 3 forint és a 27. héttől kezdve további 12 hétig ismét 2 forint táppénzre volt a tagnak joga. Nyolc napig tartó betegségre nem járt táppénz, ennek ellenében azonban visszaesés esetén, hat napnál rövidebb ideig tartott munka után, ezek a napok nem lettek levonva. A gyülésről távolmaradó tag 20 krajcár büntetést tartozott fizetni. Az utasok 1 forint 30 krajcár viatikumban reszesültek, s amennyiben három hónapnál tovább voltak az illetők uton, 2 forint segélyre volt joguk. Az alakuló gyülés 1851 szeptember 30-án tartatott meg. Az egyesület legelső tisztikara a következő kollégákból állott: Elnök Liesecke Sándor, pénztáros Reichsel József, segédtiszt Mach József. A segélyek kifizetését az egyesület csak 1852 január első hetében kezdte meg, mivel a 100 forint alaptőke csak 1851 december végén gyült egybe.

Liesecke 1852-ben, miután mint politikai agitátor üldöztetésnek volt kitéve, eltávozott Temesvárról és később Osnabrückben nyomdát nyitott, hol 1905-ben meghalt.[1] A temesvári egylet 1856 október 12-én módositotta alapszabályait s azok 1857 február 8-án hagyattak jóvá. Ez alkalommal az egyesület cimét „Buchdrucker-Kranken-Unterstützungs-, Sterbe- und Viatikums-Kasse in Temesvár"-ra változtatta az előbbi „Gemeinschaftliche Buchdrucker-Kranken- und Viatikums-Kasse in Temesvár" helyett s az ujonnan módositott alapszabályokba a temetkezési illetményt is felvette, mely alapra heti 12 krajcár illetéket fizettek a tagok. A betegsegélyre vonatkozólag a pest-budai nyomdászegylet alapszabályait vevén irányadóul, a táppénzt heti 3 frtról 4 frt 40 kr.-ra emelték fel s ugyancsak ezen egylet alapszabályai szerint állapittatott meg a temetkezési illetmény 30 frtban, azzal a különbséggel, hogy három hónapnál rövidebb tagság után csak 15 frt temetési összeg járt a tag hozzátartozóinak. 1861-ben a temesvári állami fióknyomda erősen redukálta személyzetét s a kilépettek, számszerint körülbelül huszan és valamennyien külföldiek, az egyesület feloszlatását forszirozták oly célzattal, hogy befizetett illetékeiket visszakaphassák. Ez azonban, a többiek összetartása következtében, nem sikerült s az egyesület, mely már-már az összeomlás utján állott, diadalmasan folytathatta eredményes működését. 1880-ban az egyesület a munkanélküliek, rokkantak, özvegyek és árvák segélyezését is felvette alapszabályaiba. Ez volt a legrégibb, alapszabályokkal működő nyomdászegylet Magyarországban és 1888-ban csatlakozott az országos egyesülethez.

* * *

E kis eltérés után vissza kell térnünk az 1848-iki eseményekhez és a pest-budai könyvnyomdászok egyletének történetéhez.

---

[1] Dr. Berkeszi István: A temesvári könyvnyomdászat és hirlapirodalom története. Temesvár, 1900. — Mangold Sándor és Gabriel József: A temesvári könyvnyomdász-egylet története. Temesvár, 1890. (8°, 40. oldal.) — Liesecke mint főnök nem a legjobb hirben állott.

Az 1848-ban rendkivüli fejlődésnek indult magyar nyomdászat nem sokáig örvendhetett ezen irigylendő állapotnak s az ugynevezett alkotmányos szabadság sem tartott sokáig, mert már 1848 augusztus 24-én visszavonatott a nádor helytartói hatalma s szeptember 11-én Jellasics serege ellepte a dunántuli megyéket. A magyar kormány már szeptember 10-én lemondott s az ezután következő eseményeket mindenki ismeri. A gombamódra elszaporodott lapok és lapocskák eltünedeztek s az 1848-ban keletkezett körülbelül 53 lap 1849-ben mind megszünt s a nyomdákat, melyek 1848-ban a sajtószabadság kivivása után nem győzték a nép, illetve a polgárság kulturaszomját kielégiteni, lassanként becsukták[1] tulajdonosaik. Magyarországban megszünt minden ipari vállalkozás; a műhelyek üresek lettek és senkinek sem volt kedve dolgozni, mert mindenki várta a bekövetkezendő további eseményeket s igyekezett, amit lehetett, megmenteni. A munkásokat is magával ragadta a forradalmi tömeglelkesedés és a nyomdászok nagy része szintén beállt a honvédek közé; a külföldiek közül pedig azok, akik nem szándékoztak a forradalmi zászlóhoz csatlakozni, már jóval előbb kimentek a határon. Még a nyomdásztanoncok is otthagyták a nyomdák fülledt levegőjét és a csatatérre mentek.[2] A lapok is megszüntek s 1849 október 1-én, a világosi kapituláció után hat hétre, legutolsónak a Komáromi Értesitő is beszüntette megjelenését.

A nyomdák közül csak a tábori nyomdák, melyek a hadsereggel együtt vándoroltak, a bankjegynyomda és egy pár fővárosi és vidéki nyomda folytatta működését a forradalom alatt; a többiek szüneteltek. Vége volt az 1848-iki sajtószabadságnak s ujra életbe lépett a cenzura.

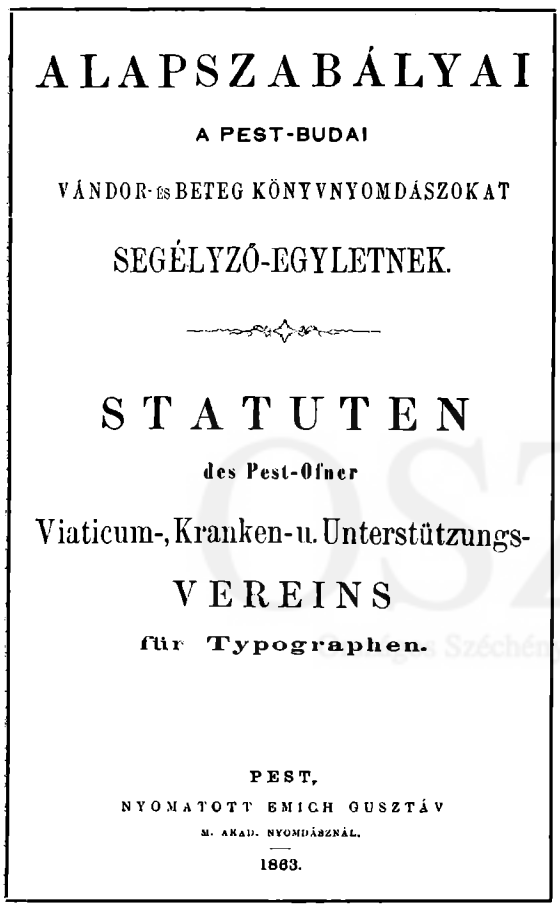
1849 január 1-én Windischgraetz megszállotta Budapestet s bukása után Geiringer báró teljhatalmu kormánybiztos vette át Magyarország igazgatását. Alatta lépett életbe az ugynevezett Bach-rendszer, melynek korlátlan rendőruralom, a sajtó- és a gondolatszabadság teljes lenyügözése, a cabinet noir, az egyesülési és gyülekezési jog teljes felfüggesztése voltak segitő eszközei. A nyomdászat, mely a forradalom alatt amugy is majdnem teljesen stagnált, 1849 után a legválságosabb helyzetbe került, mert a nyomtatványok előállitása és nyomdák felállitása a katonai hatóság előzetes engedélyéhez volt kötve. A nyomdák üresek voltak s öt hónap alatt Budapesten egyetlenegy magyar könyv sem került ki a sajtó alól; a félhivatalos Budapesti Hirlap is csak 1849 október 1-én jelenhetett meg; a „Birodalmi Törvény és Kormánylap" cimü hivatalos lapot pedig Wienben nyomták. A forradalom után beállott gazdasági pangás, a nyakra-főre kibocsátott Kossuth-bankók, melyek később teljesen értéküket veszitették, 80 millióval kárositották meg az ország szegényebb lakosságát, mert a gazdag mágnások jóelőre biztonságba helyezték vagyonukat. Százakra menő községek pusztultak el és az ezt követő nyomoruságot csak fokozta a politikai önkénykedés. A Bach-rendszer cenzurája egyenesen lehetetlenné tette az irodalmat. A rendőrség, mely a cenzurát gyakorolta, néha egy-egy mondat miatt egész oldalakat semmisitett meg s a kiadó, szerző vagy nyomdász azután egész bátran eldobhatta az egész mun-

[1] 1848—49-ben 186 lap és folyóirat jelent meg Magyarországban; 86 magyar, a többi idegen nyelvü. 1847-ben 33 magyar és 21 német nyelvü lap jelent meg.

[2] A Landerer és Heckenast-nyomda összes tanoncai otthagyták a nyomdát. A többi nyomdákban a legtöbb tanonc szintén igy cselekedett.

kát. Mert a Bach-korszakban a cenzurát a már kész, kinyomott műveken gyakorolták.

A kinyomott művet a kiadó szétküldés előtt köteles volt a rendőrségnek cenzura végett bemutatni, mely azután három nap alatt határozott arra vonatkozólag, hogy a munka kiadható-e. A három napból azonban rendszerint három hónap lett s akkor a kiadó örülhetett, hogy a könyvet a cenzor által kifogásolt szöveg kivágása után expediálhatta. A legtöbb esetben azonban a könyv ekkor már nem is volt aktuális és igy teljesen értéktelenné vált.

ALAPSZABÁLYAI

A PEST-BUDAI

VÁNDOR- és BETEG KÖNYVNYOMDÁSZOKAT

SEGÉLYZŐ-EGYLETNEK.

STATUTEN

des Pest-Ofner

Viaticum-, Kranken- u. Unterstützungs-

VEREINS

für Typographen.

PEST,

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV

M. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.

1863.

Jelenlegi egyesületünk első alapszabályának cimlapja.

Ily körülmények között természetesen nem igen akadt oly kiadó, aki valamely irodalmi mű kiadásával járó kockázatra vállalkozott volna, sőt még a nyomdatulajdonosok sem mertek minden mű kinyomására vállalkozni, mert a cenzura nem ismert tréfát s a nyomdászt a legkisebb szabályellenes cselekményért nagyobb pénzbirsággal és börtönnel sujtotta. A nyomdászat ily viszonyok között nem fejlődhetett s a nyomdák tulajdonosai azzal kárpótolták a rossz konjunkturát, hogy lassan-lassan a tanoncgazdálkodásra tértek át. Ennek gyászos eredménye azután csak a későbbi években mutatkozott a maga valóságában. A segédek mozgolódni próbáltak; először a főnökök által 1848-ban aláirt adományok befizetését, később a tanoncgazdálkodás megszüntetését is követelték. A nyomdatulajdonosok nagy része rossz szemmel nézte az 1848-ban alakult segélyző egyesület működését, mivel ugy gondolták, hogy a segédek kivánságai az egyesületből indultak ki. Az akkori politikai viszonyok között nem nagy akadályba ütközött volna az egyesület feloszlattatásának kérelmezése, mert az osztrák kormány amugy sem ismerte el a polgároknak azt a jogát, hogy egyesületeket alakithatnak.

A wieni nyomdászok önképző egyletét már 1852-ben feloszlatták azzal az indokolással, hogy alapszabályok nélkül működött s 1853-ban ugyanez a sors érte a pest-budai nyomdászegyletet is. A wieni kormány Libényi János 1853-iki merénylete után[1] különösen a munkások egyesületei ellen kezdett irtó had-

[1] Libényi János székesfehérvári születésü szabósegéd 1853 február 18-án Wienben egy tőrrel megsebesitette a sétáló I. Ferenc József császárt s ezért kivégezték.

A budapesti nyomdászi beteg- és segélyző-közös-pénztár

VÉGSZÁMOLATA

1862-ik évi majus 24-től 1862-ik évi augustus 31-ig.

Bilanz

der Allgemeinen Pest-Ofner Typographen-Kranken- und Unterstützungs-Kassa,

vom 24. Mai 1862 bis 31. August 1862.

Bevétel. — Einnahme.	Beteg-segélyző-alap Kranken-Unterstützungs-Fond ft.	kr.	Rokkant-alap Invaliden-Fond ft.	kr.	Kézi-pénztár Hand-Kassa ft.	kr.
Fölvételi- és Fölszabaditási-pénz / Aufding- und Freisprechgeld	37	—	—	—	—	—
Beiratási-dij / Einschreibgebühr	623	50	—	—	—	—
3/4 rész 408 ft. 50 krból mint a főnök urak heti-adományából, mely a rokkant-alapot képezi / 3/4 Theile von 408 fl. 50 kr. der Wochenbeiträge der Herren Prinzipale, welche den Invalidenfond bilden	—	—	306	38	—	—
1/4 rész ugyanezen 408 ft. 50 krból mint a főnök urak heti-adományából, mely az utipénz fedezésül szolgál / 1/4 Theil von denselben 408 fl. 50 kr. der Wochenbeiträge der Herren Prinzipale, welcher zur Bestreitung des Viaticums gehört	—	—	—	—	102	12
A segédek heti-befizetése / An Wochenzahlung der Gehilfen	—	—	—	—	650	6
Visszafizetett utipénz Szandaváry Ede Engel és Mandellonál / Zurückgezahltes Viaticum von Eduard Szandaváry bei Engel und Mandello	—	—	—	—	3	—
Büntetéspénz Csendes Matyás-től Engel és Mandellonál / Strafgeld von Mathias Csendes bei Engel und Mandello	—	—	—	—	—	50
Összeg — Summe	660	50	306	38	755	68
Levonván a kiadásokat — Ab die Ausgaben	—	—	—	—	653	87
Pénztár maradvány — Bleibt Kassa	660	50	306	38	101	81

Kiadás. — Ausgabe.		
Utipénzül / Viaticum	118	30
Betegpénzül / Krankengeld	529	55
Temetési pénzül / Leichengeld	—	—
Külön kiadások a beirókönyvekért / Extra-Ausgaben für die Einschreibbücher	6	2
Összesen — Summe	653	87

A. Träger, Kassier.

Egyesületünk első negyedévi mérlegének reprodukciója.

járatot s Libényi tagadása ellenére ugy tüntette fel az esetet, mintha annak előidézésében valamely titkos társulat működött volna közre. A pest-budai nyomdászegyletnek sem voltak jóváhagyási záradékkal ellátott alapszabályai,

de erre 1848-ban nem is volt szüksége, mert az akkori magyar kormány a nyomdászok ezen kivánságát amugy is teljesitette volna, ha az egyesület működése ettől tétetett volna függővé. Az 1853 március 1-én történt hatósági feloszlatás tehát egész váratlanul érte a tagokat s miután ezen hatósági önkénykedés ellen akkor sem kaphattak jogorvoslatot, még örülniök kellett annak, hogy az egyesület vagyonát nem konfiskálták, mint például Wienben, ami ismét a főnökök közbenjárásának volt tulajdonitható. Az egyesületnek a feloszlatás után egybehivott gyülésen előterjesztett mérlege, mely 1848 julius 1-től 1853 március 1-ig szól, a következő eredményt tünteti fel:

Bevétel:

A főnökök adakozásából	381	frt —	kr.
Felszabaditási és felavatási dijakból	212	„ —	„
Beiratási dijakból	594	„ 50	„
Tagsági dijakból	3112	„ 45	„
A magyar banknyomda illetékei, 1848 julius 1-től 1852 december 31-ig, a kiadások levonásával	273	„ 38	„
Bucsánszky Alajos nyomdatulajdonos adománya	25	„ —	„
Kamatok	285	„ 38	„
Összesen	4883	frt 71	kr.

Kiadás:

Atutazók segélyezésére	474	frt —	kr.
Betegek segélyezésére	1316	„ 82	„
Temetési költségekre	320	„ —	„
Különféle kiadásokra	354	„ 40	„
Összesen	2465	frt 22	kr.

A maradvány, 2418 forint 49 krajcár, a gyülés határozata értelmében a befizetések arányában az egyes nyomdák között osztatott szét, kik ezen összegből azután ismét nyomdai házipénztárakat alakitottak, mint a hogy ez már 1848 előtt gyakorlatban volt.

A vagyonból a következő összeg jutott egy-egy budapesti nyomdának: Bagó Márton 94 forint, Bucsánszky Alajos 125 forint 31 krajcár, Emich Gusztáv 193 forint 53 krajcár, Kozma Vazul 244 forint 57 krajcár, Landerer és Heckenast 575 forint 69 krajcár, Lukács László 261 forint 51 krajcár, Müller Adolf 124 forint 55 krajcár, Trattner-Károlyi 152 forint 13 krajcár, Egyetemi nyomda 647 forint 20 krajcár. Ezzel a budapesti nyomdászoknak hosszu időre lehetetlenné volt téve minden további szervezkedés. Csak egy nyomdászegyesület volt ezután Magyarországban, a temesvári, mert a brassói egyletet inkább csak egy nyomdai házipénztárnak kell vennünk, miután sem alapszabályai nem voltak, sem tagjainak száma nem volt elegendő egy egyesület fentartásához. A budapesti nyomdákban ismét kezdetét vette a kollektezés, a „Laufzettel"-rendszer[1] helyett a kilincselés kapott lábra és a segédek lassanként anyagi tekintetben is az 1848. év előtti

[1] A Laufzettel-rendszer abból állott, hogy az utas köteles volt minden nyomdába elmenni, ahol beleirták a nála levő iv rovatába, hogy: „Keine Arbeit". Ha sehol sem kapott kondiciót, kifizették neki a viatikumot.

állapotba estek vissza.[1] A kollégialitást a csuszás-mászás váltotta fel és senkinek sem jutott eszébe, hogy a korcsmázás helyett a mindinkább nyomoruságosabbá váló anyagi helyzettel kellene foglalkozni. A legteljesebb letargiába merültek az akkori nyomdászok és az akkori viszonyokra jellemző, hogy a 60-as évekig róluk a külföldi szaklapokban semmit sem találunk. 1855-ben Pesten csak tiz nyomda volt, 29 géppel. Ezenkivül Budán két nyomda. A tanoncok sokasága

Krankengeld erhielten

vom 24. Mai 1862 bis 31. August 1862.

	fl.	kr.	fl.	kr.
Fejérvári Gregor	19	60		
Tornay Friedrich	49	—		
Tropler Michael	61	25		
Leitner Karl	9	80		
Sänger Andreas	19	60		
Szalay Joseph	8	40		
Tisch Ignaz	20	30		
Gast Johann	18	20		
Lorenz Heinrich	—	70		
Seidl Samuel	12	60		
Mallaun Gustav	49	70		
Lepausek Karl	22	40		
Imreh Alexander	3	50		
Schallowetz Karl	14	70		
Stetter Rudolf	14	—		
Horváth Johann	36	40		
Klein A.	16	10		
Méhessy Ferdinand	8	40		
Bárczy Johann	9	10		
Prohaska Jakob	2	80		
Grenitzer Anton	9	80		
Holéczy Dionisius	30	80		
Róczay Anton	23	10		
Kranz Maximilian	15	40		
Deutsch Samuel	19	60		
Iselin Daniel	14	—		
Váisz Julius	4	90		
Aranyossy Lajos	3	50		
Hüttich Karl	9	80		
Ernst Heinrich	2	10		
Summe	529	55		
Ausserdem wurde gezahlt an den Buchbinder Ludwig Voigt für das Einbinden des Kassa-Journals und des Grundbuchs			4	—
Dann für den Index und das Kontroll-Buch			2	2
Summe			6	2

Betegek kimutatása 1862 május 24-től augusztus 31-ig.

Die .....

Buchdruckerei

zahlt für die Zeit

von ..... } 18.....

bis ..... }

d. i. ..... Wochen.

Aufdinggeld	.....	.....
Freisprechgeld	.....	.....
Einlagegeld	.....	.....
Collegen-Beitrag	.....	.....
Principal-Beitrag	.....	.....
Strafgeld	.....	.....
Extra-Beitrag	.....	.....
Summa	.....	.....

Budapest, ... 18.....

A nyomdai házipénztáros részére szolgáló nyugta.

folytán sok volt a munkanélküliek száma és a dolgozók 8—9 krajcáros számolással tengették életüket. Az önérzetesebbek hasztalan igyekeztek a tömeget öntudatra kelteni, szavuk eredménytelen maradt.

[1] 1857-ben Pesten minden nyomdában volt egy segélyzőalap, melybe heti hat váltókrajcárt fizettek be. Ebből az alapból fizették az átutazók viatikumát és a betegek 3—6 váltóforintos segélyét. A nyomdákban a tanoncgazdálkodás — a nyomdászok ezen örökös nyavalyája — már ekkor is elhatalmasodott. Három segéd mellett 8—10 tanonc mindennapos dolog volt s az Emich-nyomda (később „Athenaeum") egymagában 40 tanonccal vezetett a versenyben.

Nehéz idők.

Az 1861. évi budapesti árszabálymozgalom.

1860-ban, a politikai viszonyok folytán, kissé szabadabb gondolkodás kezdett tért hóditani. Az 1861 február 26-án kibocsátott császári pátens Ausztriát az alkotmányos államok sorába emelte s ezzel a magyarországi politikai viszonyokban is némi haladás volt tapasztalható. Ez különösen a gazdasági téren jutott kifejezésre. A nyomdákban is sok volt a munka s a budapesti nyomdászok egy lelkesebb csoportja a kedvező viszonyokat felhasználva, az egyébként indifferens és semmi szakmai dolog iránt sem érdeklődő kollégákat egy nagyobb kirándulásra iparkodott összetoborzani, hogy ez alkalomból azután az eddig egymástól elszigetelt kollégák egymást közelebbről megismerhessék. A kirándulás Visegrádra volt tervezve s a rendező-bizottság ugy határozott, hogy 1840-ben, az akkori sivár politikai viszonyok következtében elmaradt, a nyomdászat feltalálásának négyszázados évfordulójára rendezett ünnepély, a kirándulással kapcsolatban, 1860 junius 24-én, János-napkor, Gutenberg mester névnapján tartassék meg. A budapesti nyomdászok azelőtt még soha sem rendeztek János-ünnepélyt, melynek megtartását 1840-ben a németországi nyomdászok kezdeményezték[1] s mely azóta nemcsak Németország, Ausztria, Svájc és Magyarország, hanem Európa többi nyomdászai által is megünnepeltetik.

1848 óta, midőn a budapesti nyomdászokat anyagi helyzetük javitása hozta össze, még nem volt rá alkalom, hogy valamennyi segédet össze lehetett volna hozni valamely cél érdekében. A kirándulás rendező-bizottságának ez sikerült. A „Nádor" hajóval az esztergomi katonazenekar és egy cigányzenekar mellett mintegy 300-an rándultak Visegrádra, köztük több iró és művész: Pákh Albert, Remellay Gusztáv, Egressy Gábor stb.

Remellay ez alkalomból egy Visegrád és környékét ismertető füzetet, Szabó József kolléga pedig a „Magyar könyvnyomdászat történetének vázlata" cimü munkát osztottak szét a kirándulók között, melyet idb. Emich Gusztáv nyomdatulajdonos, mint fiának, ifj. Emich Gusztávnak első munkáját, ki forma kedvéért mint „szedő" ugyanekkor szabadult fel, dijtalanul bocsátott a bizottság rendelkezésére. A kirándulásról 1861-ben Werfer Károly pesti kő- és könyvnyomdája egy szines emléklapot készitett. A kirándulás megtörte a segédek elszigeteltségét; a bensőbb társas érintkezés uj eszméket hozott napfényre s előtérbe szoritotta az anyagi helyzet megjavitására irányuló törekvéseket. 1860-ban Budapesten már 14 nyomda volt 42 gyorssajtóval, melyekben körülbelül 300 kolléga volt alkalmazva. E 14 nyomdában 47 lapot állitottak elő. Magyarországban ugyanekkor körülbelül 70 nyomda működött. A naptár-irodalom is erős lendületnek indult s Magyarországban körülbelül 60 különféle naptár jelent meg. A politikai viszonyok változása a könyvnyomtatás fejlődésére is kedvező hatással volt; az eddigi passzivitást önérzet és előretörekvő szabadabb irányzat váltotta

[1] Mainzban 1840 junius 24., 25. és 26-án világraszóló ünnepélyességek keretében ülték meg a könyvnyomtatás feltalálásának négyszázadik évfordulóját. A politikai viszonyokat jellemzi, hogy sem az osztrák, sem a magyar nyomdászok nem vettek részt az ünnepélyen, sőt még egy táviratot sem küldtek.

fel. Sok uj lap és folyóirat keletkezett s igy a segédek alkalmasnak találták ezt az időpontot arra, hogy helyzetükön javitsanak. Az 1848. évi árszabály, a folyton emelkedő drágasági viszonyok között, még akkor sem lett volna megfelelő, ha a főnökök minden részében betartották volna. De nemcsak, hogy nem tartották be, hanem végtelen tanoncgazdálkodásukkal még attól a nyomoruságos keresettől is megfosztották a segédeket, melyre az 1848-iki árszabály révén alkalmuk lett volna. 1861 közepe táján a kedélyek már erősen izzó hangulatban voltak, midőn egy váratlan esemény alkalmával kitört az elkeseredés. A julius hó elején elhalt Gattemann Frigyes temetésén, ki akkor a legidősebb segéd volt, — vasárnap lévén — igen sok segéd jelent meg. Temetés után a temetésen megjelent segédek nagy része egy közeli vendéglőbe ment, hol egyesek a nyomdászok nyomoruságos és kilátástalan helyzetét és a fokozódó drágaságot, mások egy segélyző egyesület alakitásának üdvös voltát tették szóvá, rátérvén egyuttal az árszabály felemelésének kérdésére is. Több konferencia után megalakult az árszabálybizottság is, melynek tagjaivá Büchler Döme, Fanda József, Groák Samu, Imreh Farkas, Káldy János, id. Kenderessy Lajos, Rothberger Nándor, Szentkirályi Márton, Zathureczky József, Zimbrich Alfréd, Krizsán, Hirsch, Harsányi György, Frohna György, Gambó Nándor, Nagy S. és Heller választattak meg.

A segédek julius 21-én a főnökök elé terjesztett árszabálytervezetben az érvényben levő 14 krajcáros számolási módnak petit, garmond és cicero szedés után 1000 betünként 18 ujkrajcárra való felemelését kérték. A főnökök semmi engedményre sem voltak hajlandók; a segédek ennélfogva kondiciójukat julius 28-án felmondták. A segédek a kedvező üzleti konjunkturára támaszkodva léptek sorompóba helyzetük javitása érdekében; a közbejött politikai helyzet azonban a kedvező kilátással kecsegtető mozgalmat teljesen tönkretette. Az országgyülés váratlan feloszlatása s a cenzurának szigoritása egy pár hónap alatt tönkretette az irodalmi vállalkozásokat; ismét pangás állott be s a nyomdákban alig volt valami munka. A segédek sokáig készülődtek s mire kilépésre került a sor, a helyzet egészen megváltozott. A mozgalmat el lehetett volna halasztani, mert a kollégák minden anyagi munició nélkül kezdtek mozgalomba, de a többség a kilépés mellett döntött. Az árszabálybizottság a Német-utcában létezett Baumann-féle vendéglőben tartotta üléseit, s ott volt a sztrájktanya is, melyet általában „nyomdászok korcsmájá"-nak hivtak.

Augusztus 11-én majdnem az összes pesti nyomdákból kiléptek a segédek, de sok állva maradt.[1] A következő napra egybehivott árszabálybizottsági gyülést azonban a rendőrség betiltotta és a sztrájktanyát feloszlatta. A szervező bizottság nem állott egészen feladata magaslatán, midőn a közben beállott közgazdsági helyzetet nem vette tekintetbe s a kilépést nem igyekezett más alkalomra halasztani. Ennél nagyobb baj volt azonban, hogy a külföld nem lett a mozgalomról kellően és idejekorán informálva. A főnökök a kétheti felmondási idő alatt gondoskodtak külföldi sztrájktörőkről s a sztrájkolók sorai a

[1] 1861-ben 16 nyomda volt Budapesten, névszerint: Egyetemi nyomda, Bagó, Trattner-Károlyi, Landerer és Heckenast, Beimel és Kozma, Herz János, Müller Emil, Emich Gusztáv, Bucsánszky Alajos, Poldini R., Gyurián, Wodiáner Fülöp, Werfer K., Engel és Mandelló, Poldini Ede és Noszeda Gy.

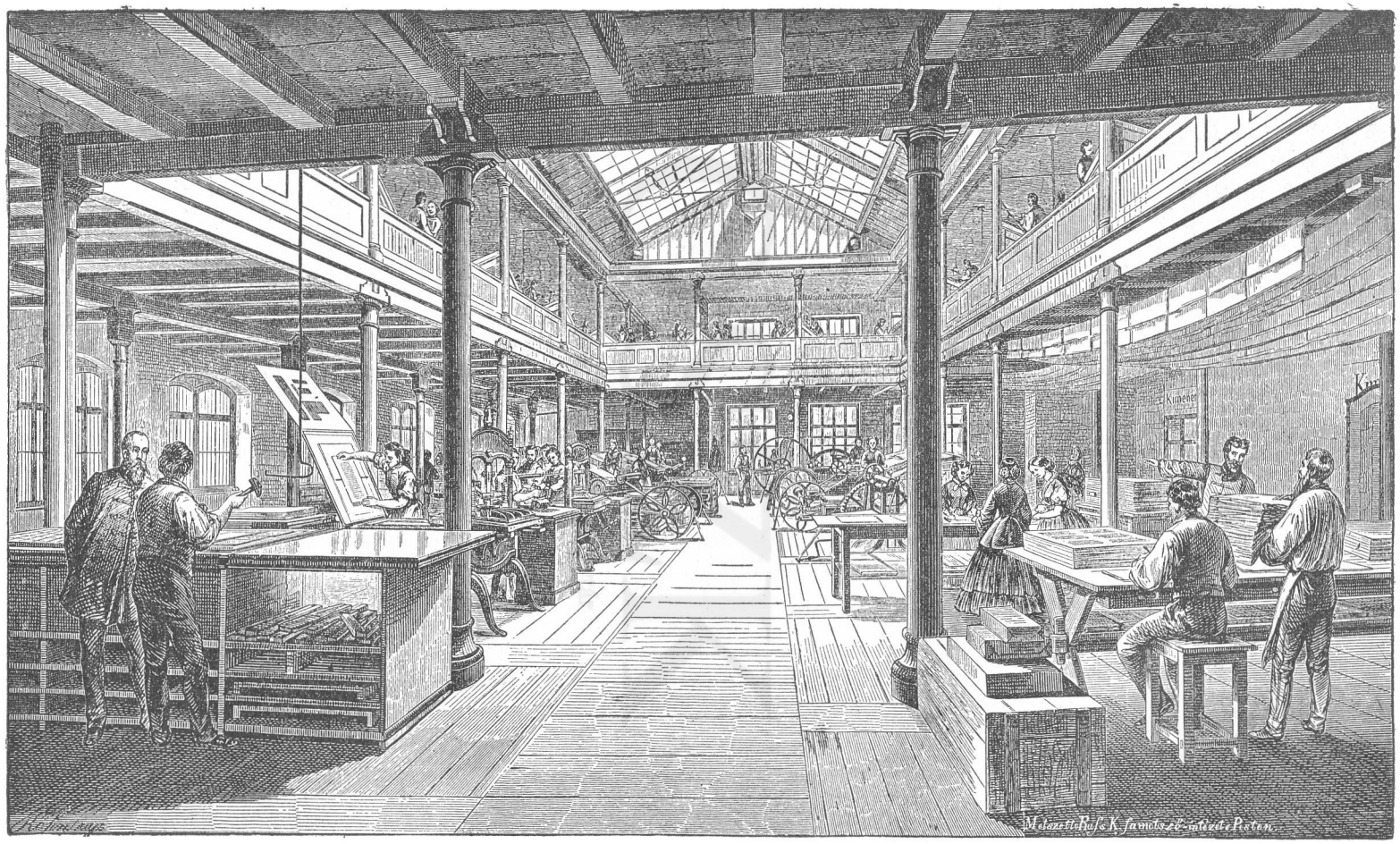
kilépés harmadik napján már erősen megritkultak. A vezetők végre egy pár hű fegyvertárssal egyedül maradtak a harctéren. A kedvezőtlenül végződött árszabálymozgalom deprimáló hatással volt a kedélyekre. A segédek elveszitették önbizalmukat, mivel a helyzet a lehető legrosszabb jövővel biztatta őket. Az állvamaradtak, kik a mozgalom bukásának okozói voltak, egyelőre élvezték ugyan inkollégiális tettük jutalmát, de a helyzet, mint rendesen, nemsokára megváltozott és később ezek is belátták, hogy testvéreikkel szemben másként kellett volna cselekedniök. A főnökök a sztrájk lefolyása után éreztetni kezdték bosszujukat; a sztrájk vezetői kénytelenek voltak Budapestről eltávozni, mert itt nem kaphattak munkát. A többiek pedig, névszerint: Büchler, Harsányi, Frohna, Heller, Fanda, Nagy S. 1862-ben „Első magyar egyesületi könyvnyomda" cég alatt egy nyomdát nyitottak Budapesten. Az illetők azonban mint főnökök megtagadták volt multjukat s később 4—5 segéd mellett 10—11 tanonccal dolgoztak. A nyomda azonban még igy sem tudott prosperálni, a társas cég tagjai lassanként kiváltak s utoljára Büchler tulajdonába ment át az egész nyomda. Igy végződött a második budapesti árszabálymozgalom, mely azonban legalább megtanitotta a segédeket arra, hogy a jövőben miként kell az árszabálymozgalmat kezdeniök és vezetniök.[1]

A segélyző-egyesületünk, „A pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egylet" megalakitása.

Az 1861. évi szerencsétlen kimenetelü árszabálymozgalomnak mégis volt egy eredménye: a segélyző-egyesület megalapitása. Már a segédek követelésének tárgyalásakor szóba került egy segélyző-egyesület alakitásának szükséges volta s Kocsi Sándor, a Kozma-féle nyomda művezetője, ki már 1848-ban is sikra szállt munkástársai érdekében, ez alkalommal is az árszabály elfogadása mellett szólalt fel, egyszerü, keresetlen beszédben adta elő a segédek kilátástalan jövőjét. „A műtárs későbbi éveiben — mondta Kocsi — munka- és keresetképesség hiányában ritka kivétellel majdnem kikerülhetetlen nyomornak és szükségnek néz eléje, mert mi szerencsénket nem kereshetjük kevéssel, ugy mint más iparágaknál s kevesen vagyunk, kiket a véletlen különös kedvezésével a szerencse karjaiba vezet; igy tehát nekünk igyekeznünk kell fiatal, még munka- és keresetképes éveinkben egy kis tartalékpénzt a későbbi aggkorra félre tehetni." Kocsi szavai nem maradtak hatás nélkül, mert már ezen a gyülésen kimondták a főnökök, hogy egy segélyző-egyletet alakitanak s a sztrájk letörése után azok a nyomdavezetők, kik nem voltak a segédeknek oly nagy ellenségei, mint ahogy ezt Kocsi S. kivételével a mozgalom alkalmával mutatták, névszerint: Szentkirályi Márton, Träger András, Urschitz Jakab, Matus, Wagner stb. gyülést hivtak egybe a megalakitandó segélyző-egyesület alapszabályai ügyében, melyen a főnökök is megjelentek.

A gyülésen a főnökök közül különösen Landerer, Kozma és Emich pártolták az inditványt s igy határozatilag kimondatott, hogy a segédek részére

[1] A wieni kollégák szintén 1861 augusztus 11-én léptek mozgalomba, mely azonban szintén sikertelenül végződött.

Egy pesti nagy nyomda a 60-as évekből.

egy rokkantsegélyző pénztárt alapitanak, melynek alaptőkéjéhez a főnökök minden egyes segédjük után heti *10 krajcárral járulnak. Az alapszabálytervezet kidolgozására megválasztott bizottság 1862 március havában elkészitette az egyesület alapszabályait s 1862 április 13-án már be is nyujtották a helytartótanácshoz, honnét azok 1863 julius 17-én jóváhagyási záradékkal érkeztek vissza. Az egyesület azonban már 1862 május 29-én megkezdte működését. Az alakuló gyülés 1863 augusztus 30-án tartatott meg s az alakuló gyülésre Kozma Vazul, a Gremium elnöke a következő meghivást bocsátotta ki:

„Az általános budapesti nyomdászi beteg- és segélyző-egylet" közgyülése, vasárnap, folyó 1863. évi augusztus 30-án délelőtti 9 órakor a Tüköry-féle nagy sörcsarnokban Pesten.[1] Tanácskozás alá vétetnek: 1. A már felsőbb helyen megerősitett budapesti nyomdászi beteg- és segélyző-egylet végleges szervezése. 2. Az elnök és bizottmány választása. 3. Az eddig ideiglenesen kezelt egyleti pénztár átadása az ujonnan választott bizottságnak. 4. Oly inditványok feletti határozat, melyeket a választmány vagy egyes egyleti tagok a közgyülés elé terjesztenek. Kozma Vazul, a pesti nyomdász-testület (Gremium) elnöke."

Az egyesület alapszabályait, melyek lényegileg az 1848-iki egyesületi alapszabályoktól nem sokban különböznek, alább közlöm:[2]

Alapszabályai a Pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egyletnek.

A tőke alakitása.

Az egylet alaptőkéje áll:

1. A főnök urak és más jótevők ajándékaiból.
2. A tagok beiratási illetékeiből.
3. A minden tanuló által fizetni szokott segődtetési o. é. 2 frt és felszabaditási 8 frt öszvegből.

Ezen alaptőkét megkezdeni semmi feltétel alatt nem szabad, és csak is a kamatok használandók.

Az egylet czélja.

Az egylet czélja:

1. Az átutazó alkalmazás nélküli segédeknek útipénzt adni.
2. Az egylet beteg tagjait ápolás és gyógyszerben részesiteni és ugyanazokat még pénzzel is segiteni.
3. A munkaképtelenek segélyezését biztositani.
4. A halottakat illően eltemettetni.

Általános meghatározások.

1. Minden Pest-Budán dolgozó egyén köteleztetik az egyletbe lépni, és 2 frt o. é. beiratási illetéket a pénztárnál lefizetni.

---

[1] A Tüköry-féle villa valamikor Hampel pesti polgár tulajdona volt, melyet 1853-ban Tüköry 17.500 forintért vett meg s mulatóhelylyé alakitott át. A hatvanas években ez a helyiség igen kedvelt kirándulóhely volt és később ott tartattak a nagyobb mulatságok is. Jelenleg a Vigszinház áll a helyén.

[2] Zágrábban 1862 szeptember 7-én alakult meg hivatalosan a nyomdászok segélyző-egyesülete. Akkor mindössze három nyomda volt Zágrábban. Az egylet a betegek és utasok segélyezését tüzte ki feladatául. Az egylet azonban még 1865-ben is alapszabályok nélkül működött, mely év elején már 514 forint 50 krajcár vagyona volt. 1863-ban önképző-egyletet is alakitottak a zágrábi kollégák. Ez az egylet később feloszlott. Az uj egylet 1870-ben alakult meg s alapszabályai is ezen évben hagyattak jóvá s 1910-ben ülte meg 40 éves fennállását. Az egylet történetét ez alkalomból *Krbavac* Andro kolléga irta meg: „Spomenopis o cetrdesetgodisujici zivota i rada drustva. Zagreb, 1910. 4° 132 oldal. Wienben pedig 1863-ban ismét megalakult az önképző-egylet, melyet 1852-ben a kormány feloszlatott.

Az egyletnek ide visszatérő korábbi tagjai e beiratási illetéket másodszor fizetni nem tartoznak.

2. Az egylet minden tagja hetenként 12 krt o. é. tartozik fizetni.

3. Minden művezető köteles a keze alatt levő tagok járulékainak beszedéséről gondoskodni, és a pénzt hetenként a tagok vezeték- és keresztneveiknek pontos megnevezése és az uj tagoknál azonkivül a születéshely kimutatása mellett a pénztárnál átadni; minden ezen szabály elhanyagolásából keletkezett károkért a művezető felelős.

Minden tag köteles addig, mig Pest-Budán dologtalanul tartózkodik, rendesen a heti beteg-ápoló-díjt (betegek pénzét) a művezetőnek lefizetni.

4. Minden járulék rendesen könyvbe igtattatik, hogy mindenki bármikor a befizetésekről meggyőződhessék.

5. Hogy mindenki ismerhesse az alapszabályokat, azért abból minden tagnak egy példány adatik.

I. Vándorlók pénztára.

1. §. Átutazó műtagok, ha azon körülményt, miszerint minden nyomdai üzletben munka után tudakozódtak, kimutatni képesek és 6 mértföldnyi távolságról jöttek: 3 frt o. é. vándorpénzt kapnak, ugyanannyi illetvén őket, ha utazások alkalmával négy hétig csak kisegitőleg működtek volna, ez utóbbi esetben még akkor is, ha mindjárt a fennebb meghatározott útnál kevesebbet tettek meg.

2. §. A nyomdáknáli tudakozódás után a vándorló köteles a számvevőtől (Revisor) utalványt kérni, melyre az egylet pénztárnoka által haladék nélkül kifizettetik.

3. §. Ha egy idegen — félév lefolyta előtt ujólag visszatérne, ez ily esetben a vándor-pénzre igényt nem tarthat.

II. Betegeket segélyző egylet.

1. §. Mindazon Pest-Budán dolgozó könyvnyomdász-segédek, ha a fizetéseket rendesen teljesitik, az egyletnek tagjai.

2. §. Minden ide érkező idegen, vagy ismét visszatért, elébb már volt tagja az egyletnek, valamint minden felszabadult kezdő, köteles azonnal az egyletbe lépni, s a beiratási illeték lefizetésével egyszersmind az egylet minden jogaiban részesül.

3. §. Minden tag köteles 2 frt o. é. beiratási és 12 kr. o. é. heti illetéket a pénztárnál fizetni.

4. §. Oly tag, ki tartózkodási helyének végleges elhagyása nélkül egy időre elutazni szándékozik, köteles járulékainak folytonos kifizetéséről gondoskodni.

E szabály elhanyagolásának következménye az: hogy ha e tag betegen térne vissza, ezen betegség alatt a betegek pénzére igényt nem tarthat.

5. §. Ha a pénztár oly állapotban volna, hogy a bevétel a szükséges segélyezéseket nem fedezné, az esetben a szabályszerinti segélyezésre megkivántató öszveg fizetése az öszves tagokra vettetik ki.

6. §. A művezető kötelessége az illető nyomdában minden megbetegedettről ezen egylet pénztárnoka és számvevőjének legkésőbb 3 nap lefolyása alatt irásbeli jelentést tenni és ezzel együtt a beteg lakását is tudtul adni.

Azon nyomdának tagjai, melyhez a beteg tartozik, kötelesek harmadnaponként felváltva a beteg mintlétéről meggyőződni.

A tagok jogai.

7. §. Hogy minden egyes tag hova elébb segélyhez juthasson, minden tag köteles megbetegedésekor a művezetőnél jelentést tenni.

8. §. Munkárai képtelenséget okozó betegség, mely 2 napnál tovább tart, a pénztár segélyére igényt nyujt.

Oly betegség, mely két nap, vagy annál kevesebb ideig tart, nem szolgáltat hasonló jogot, ugy szintén a betegség két első napja mindig leszámittatik.

9. §. Szándékosan vagy pajzánkodás által szerzett betegség (különösen iszákosság alkalmából történt testi sértés) ezen pénztárbóli segélyzésre nem nyujt igényt.

10. §. A segélyzési pénz következő módon fizettetik:

1. Oly betegségnél, mely félévnél tovább nem tart, egy-egy hétre 4 frt 90 kr., annak hét részeire pedig naponta 70 kr. o. é. számittatik.

2. A betegek részére kiadandó pénz a betegség 3-dik napjától számittatik; megjegyzendő: hogy a bejelentésnek délelőtt kell az illető választmánynál történni, a délutáni bejelentésnél csak a következő nap számit.

3. A félévnél tovább tartó betegségeknél az e czélra kinevezett bizottmány határoz, vajjon az illető beteg még tovább is segélyeztessék-e a betegek pénztára által, vagy pedig a segélytőke vétessék-e gyámolitólag igénybe.

11. §. A betegek pénztárából segélyzett tagok fel vannak mentve a heti járulék befizetésétől.

12. §. A pénztárbóli segélyezés minden beteg tagnak szabály szerint addig adatik, mig Pest-Budán tartózkodik.

13. §. A pénztárnok nyugta mellett csak magának a betegnek adhatja által a segély-pénzt.

14. §. Ha ezen egylet valamely tagja meghal, a temetést azon nyomda intézi, melyben az illető utoljára volt alkalmazásban, mely célra a pénztárból 40 frt o. é. fizettetik ki.

A közgyülés.

15. §. Az alapszabályok meghatározása, valamint az egylet ügykezelésének felső vezetése a főnök urak, művezetők, úgy a könyvnyomdai küldöttségből választott egy elnökkel biró bizottmány tiszte.

16. §. A bizottmány a közgyülést is össze hivhatja:

1. A bizottmányi tagok választása.

2. A választmánynak a pénztárra vonatkozó félévi jelentése, és ezen időszakban előfordult események tudtul adása.

3. Hogyha a közgyülésen az alapszabályok változtatása, vagy bővitése határoztatnék el, erre a felsőbb hatósági jóváhagyás kieszközlendő.

4. Azon tárgyak feletti határozat végett, melyeket a választmány, vagy a tagok bármelyike a közgyülés elébe terjeszt.

17. §. Rendes közgyülés az ügyek tárgyalása végett minden félévben tartatik. Rendkivüli közgyülést a választmány hivhat össze.

18. §. Határozatot a választmány általános többséggel alkot, mely választmány a művezetőkből és minden könyvnyomdából választandó két-két képviselőből áll.

Az ügykezelés.

19. §. A pénztár kezelése a választmány által állapittatik meg.

20. §. Minden tag köteles a megválasztást elfogadni, kivévén, ha kora vagy egyéb körülményei miatt a választmány által e kötelességétől felmentetik.

Ha egy választmányi tag meghalna, a választmány uj választást rendez.

21. §. Az elnök kötelessége minden bevételt átvenni és a felesleges öszveget hetenként a takarékpénztárba betenni, melyet a választmány jóváhagy, és mely tőkéért az illető előljáróság felelős.

22. §. Minden művezető köteles a benyujtott heti járulékot az egylet pénztárába beadni, oly nyomdában, hol művezető nincs, a főnök köteles azt a pénztárnokhoz beküldeni. A művezető kötelezteti a pénztári könyvet, úgy a ki- és belépett tagok jegyzékét rendben tartani.

23. §. A képviselők kötelesek a betegség lefolyásáról, s az egyletet közelebb érdeklő körülményekről biztos tudomást szerezni, s kétség esetében joguk van az általok választott orvost felkérni a beteg állapotának megvizsgálására.

A nyomdatulajdonos urak kötelezettségei.

24. §. Minden pest-budai nyomdatulajdonos kötelezi magát a könyvnyomdájában alkalmazásban levő egyénekért, kik a pest-budai vándor-, beteg-, segélyző-egylet tagjai és heti 12 kr. o. é. járulékot fizetik, hasonlóképen a sajátjából is hetenként o. é. 10 krok fizetésére.

Ezen heti járulékok hetenként rendesen a névjegyzék mellékletével együtt a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egylet pénztárába adandók nyugta mellett.

25. §. A pest-budai nyomdatulajdonosok ezen összes heti járulékainak egy negyede, feltétlenül a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egylet pénztárába foly, és a vándorpénz kiegészitő részeül tekintendő, a fenebbi járulékok háromnegyede az egylet pénztárának kezelésében egy egészen külön, és a betegeket segélyző pénztár szükségleteivel soha sem egyesitendő tőkét képez, melynek rendeltetése, hogy ezen tőkéből a segélyre szorult segédek, vagy azoknak családjai segélyeztessenek, vagy egészen munkaképtelenné vált egyének évenkénti nyugdijt kapjanak. Ezen pénz alkalmazásáról és illetőleg a segélyre kiosztott öszvegek, vagy nyugdijak feltételeiről egyedül a pest-budai könyvnyomdász testület határozhat; az egylet választmányának azonban hatalmában áll, ily segélyre szorult egyéneket a testületnek ajánlani.

26. §. Miután a fenebbi két pont egyleti szabályul tekintendő, tehát minden pest-budai nyomdatulajdonosok, úgy a most fenállók, mint az ezután keletkezők tartoznak ezen határozatnak eleget tenni, s a pontok kivitelének nagyobb biztositéka végett megállapittatik, hogy a könyvnyomda-személyzet csak addig marad a pest-budai vándor-, beteg- és segélyző-egylet tagja, mig az alapszabályokban érintett illetéket pontosan befizeti, mulasztás esetére pedig az egyletből hallgatag kilépettnek tekintetvén, az egylet emberbaráti jótékonyságát igénybe nem veheti, de ellenben a neki munkaadó könyvnyomda-tulajdonos köteles segéd-személyzetének egyes tagjaiért a 10 krt fizetni mindaddig, mig őt nyomdájában alkalmazza.

27. §. A főnök urak által fizetendő pénzöszveg fenemlitett háromnegyedét illetőleg még határoztatik: hogy az — mig a fenebbi segély és nyugdijra nem fordittatik, ez esetben kamatozás tekintetéből a takarékpénztárba beteendő.

51.739. szám. Ezen alapszabályok ezennel megerősittetnek és jóváhagyatnak.

Kelt Budán, julius 17. 1863.

(Magyar kir. helytartótanács pecsétje.) *Privitzer István.*

A gyülésen felolvastattak a helytartótanács által jóváhagyott alapszabályok, s az ezt követő választásnál Emich Gusztáv elnökké, Matus János ellenőrré, Träger András pedig pénztárossá választatott meg. A gyülésen a városi tanácsot Aigner tanácsnok képviselte. Egyéb az alakuló gyülésen nem történt. A megjelent segédek a gyülésen csupán kötelességből s nem szakmai együttérzésből és lelkesedésből jelentek meg, ami a letört sztrájk után érthető volt és az egyletet különben is nem ők, hanem a faktorok és a főnökök létesitették, kötelezvén őket az abba való belépésre. Igy nem is szólalt ott fel senki sem, s az egyesület véglegesen megalakultnak jelentetvén ki, megkezdhette az alapszabályaiban előirt hivatását.

* * *

Közben ki kell térnem az ugyanezen időben alakult *kolozsvári* egylet történetére. A kolozsvári könyvnyomdászok segélyző-egylete véglegesen szintén 1862-ben alakult meg, ámbár már 1860-ban volt ott egy nyomdai segélyzőpénztár az evangélikus-református főiskolában, melynek alapjára Szathmáry Mihály, a nyomda faktora, körülbelül 40 forintot gyüjtött, mely összegből a tagok 10 krajcáros illetékeivel együtt egy kis alap képződött a szükségbe jutottak

segélyezésére. Ebből a nyomdai házipénztárból alakult ki azután a kolozsvári nyomdászegylet. Az egyesület megalakitása érdekében különösen Dolián János, egy 1860-ban Pestről hazaérkezett kolléga buzgólkodott, ki a megalakitandó egylet céljára 130 forintot gyüjtött. Hogy mikor tartottak gyülést, mikor fogadta el a gyülés az alapszabályokat, arról sehol sem találtam adatot, még a Gombos Ferenc által irt „Kolozsvári könyvnyomdászok egyletének keletkezése" cimü kis füzetben sem. Ennélfogva *feltétlenül hitelesnek* kell elismernem Imreh Sándornak a kolozsvári egylet megalakulásáról a Gutenberg 1866. 4. számában közölt cikkét, ki ezen egyesület alapitásában tevékeny részt vett, mely szerint az egyleti alapszabályokat az 1861. év végén fogadták el és 1862-ben terjesztették fel a kormányszékhez és azok 1863 február 5-én hagyattak jóvá. Az alakuló gyülés 1863 *március* 19-én (Gombos szerint április) tartatott meg, melyen Stein Jánost választották elnökké. Az alakuló gyüléskor március végéig 458 forint vagyona volt az egyesületnek. Az *első* alapszabályokban a beiratási dij alapitók részére 4 forintban, ujonnan belépők részére 10 forintban volt megállapitva. A tagdij heti 10 krajcárban volt meghatározva. A főnökök havonként 1 forintot fizettek a pénztárba. A tagoknak heti 4 forint betegsegélyre, az elhalt tag jogutódainak 30 forint temetési illetményre volt joguk. Utasok 1 forint segélyben részesültek. (Az alakuló gyülés lefolyását a „Korunk" cimü kolozsvári lap 1863. évfolyamának 43. száma közli.)

Az egylet célja a következőkben volt körvonalozva: „Az idegen, foglalkozást kereső pályatársakat, kik alkalmazást nem kapnak, utiköltséggel segiteni; a beteg egyleti tagokat, azoknak ápolást és orvoslást nyujtandó, pénzzel segiteni; az elhalálozott egyleti tagokat a nyomdászok zászlója kiséretében (mely zászló egyik felén látható a nyomdászok cimere, a másikon pedig a halhatatlan *Gutenberg* ama *jeligéje:* Legyen világosság!) és régi szokás szerint *kardosan* eltemettetni."

Az alapszabályokat 1863 Böjtelő hava 5-én (február) a következő megerősitési záradékkal látta el a kormányszék:

„A királyi főkormányszék, tekintve a *mult év* Boldogasszony hava (január, 1862) első napján a helybeli nyomdászok által alakitott beteg- és utassegélyző egyletnek jótékony és nemes irányát és emberbaráti célját, annak érvényesitése végett ide fölterjesztett alapszabályait azon hozzáadással erősiti meg, hogy az alapszabályok 16-ik cikkelyéhez az uj iparrend 129-ik § értelmében még az is bejegyzendő, miszerint a közgyülések tartása esetről-esetre a városi tanácsnak bejelentendő; továbbá a 18-ik cikkelyhez az uj iparrend 118-ik §-nál fogva még bejegyzendő: hogy a megválasztott elnök megerősitése végett a városi tanácshoz, mint iparhatósághoz felterjesztendő."

A kolozsvári egyletnek alakuláskor, az 1878. évi alapszabály szerint 18 tagja volt. A rokkant-, özvegy- és árvasegélyezést az egyletben 1875-ben vezették be s az erre vonatkozó módositott alapszabályok 1878 február 23-án hagyattak jóvá.[1]

* * *

Az egyesület megalakulásának napjától, vagyis 1862 május 29-től az alakuló közgyülés napjáig, azaz 1863 augusztus 30-ig öt pénztári kimutatást adott ki az ideiglenes vezetőség. Az első, mely 1862 julius 18-ig szól s Träger András pénztáros, Matus J. ellenőr, valamint Kocsi Sándor és Urschitz Jakab bizottsági tagok

[1] Bővebben lásd: Gombos Ferenc: A kolozsvári könyvnyomdászok segélyző egyletének keletkezése és fejlődése. Kolozsvár 1886, 36. oldal.

Eger, január 1. 1. szám. I. évfolyam, 1865.

Előfizetés:
Egész évre: . 2 frt 40 kr.
Félévre: . . 1 „ 20 „
Negyedévre: . . . 60 „
Egy hóra: . . . 20 „

GUTENBERG.

A NYOMDÁSZAT S A VELE ROKON SZAKMÁK KÖZLÖNYE.

Megjelenik:
Minden hó 1-én es 15-én
Szakhirdetések közléséért
soronkint 4 kr. számittatik.
Bélyegdij külön 30 kr.

GUTENBERG.

A BUDAPESTI KÖNYVNYOMDÁSZOK és BETÜÖNTÖK EGYLETE
VEREIN DER BUCHDRUCKER UND SCHRIFTGIESSER BUDAPEST's

Lángész nagy, a lángesz isteni,
A színecset nem birja festeni,
Nagyságánál elörpül a szobor,
Mely az idővel porlik, szétomol.
Csak a dal méltó hozzá egyedül,
Mely elhal, s ujra fölelevenül.
Légy hát köszöntve dallal általunk
Gutenberg! hozzád zeng szabad dalunk.

Ki a sajtónak teremtője vagy,
Légy üdvözölve, szellemtábornagy!
Te villámkarddal büszkén szétvered
A tudatlanság nagy ködfellegét.
Mert míg előtted ész és ismeret
Csak véknyan folyt, mint bérczi csermelyek,
Most mint a Themze, Szajna és Duna,
Magas hullámmal robognak tova.

Te oktatál rá, ha gondolni kész,
Mit nem mivelhet a láng-ember-ész,
Hová eddig nem ért csupán a hit,
Tudomány nézi ég, s föld titkait.
Égi s földi kinyilatkoztatás
Együtt, ez a valódi haladás;
Ismeret nélkül nem egész a hit,
Hit nélkül az ész — boldogtalanit.

Sírt az ember, sír' és szenvedt sokat,
Te kötéd össze a századokat,
Hogy a multból tanulja a jelen,
Melyik igaz, s melyik gaz küzdelem,
Mit tön a bün, az erény mit csinál,
Ki a zsarnok, és ki a jó király?
És mennyit vivtak a hös nemzetek
Kiknek szivök szabadságért epedt.

A te sajtód a villany sodronya,
Mely új szellem-világot alkota,
S repül az eszme Isten szavaként,
Megrázva mindent, éjszakot s a délt,
Nyugat népéhez hün biztatva szól,
Keletet fölriasztja álmiból,
A nagyvilág egy eszmeharczban áll
A sajtó sebes, nagy csodáinál.

Te támasztád a tengerzivatart,
Mely már négy hosszu század óta tart,
Bün s szenvedély fölvert sok szemetet,
De sok igazság-gyöngy is született,
Melyekre büszke az emberi nem,
S küzd értök ezer baj közt is hiven,
Légy hát üdvöz, Gutenberg szelleme!
Köszönt a dal s igazság gyermeke

Mindszenty Gedeon.

által van aláírva, konstatálja, hogy az egyesület anyagi tekintetben ezideig nem mutat fel valami nagy eredményt, s a bizottság beszámolván működéséről, a deficit miként való fedezésére vonatkozólag a következő javaslattal járul a tagok elé:

„Tudomásul! Minthogy a buda-pesti nyomdász-testület beteg- és segélyzőpénztárát ideiglenesen kezelő bizottmány a betegeknek szerfeletti nagy száma miatt azon kellemetlen helyzetbe jutott, hogy a betegeknek ezen hétre járó illetményeit kifizetni nem képes: ugyanezért a buda-pesti összes nyomdák művezetőihez azon szives kérelem intéztetik, hogy e körülményt az illető nyomdai személyzettel tudatván: értesitsék a személyzetet az iránt, hogy ezen baj elháritása végett szombattól, vagyis folyó évi julius hó 19-től kezdve hetenként kétszeres illeték, vagyis 12 krajcár helyett 24 krajcár lészen minden egyes résztvevő tag által mindaddig fizetendő, mig a visszás állapot részint nagyobb bevételek, részint a betegek számának kevesbbedésével önmagától megszünend. Hogy mindazonáltal az eddig befolyt összegeknek mikénti kezeléséről az illetők tudomást szerezhessenek, a következő kimutatás áttekintése kéretik. Minthogy az egyletnek 1848-ik évben keletkezett alapszabályai értelmében a segődtetési-, felszabaditási,[1] valamint a beiratási dijak, mint amelyek az egylet pénztárának alapját képezik, érintetlenül hagyandók, valamint a nyomdatulajdonos urak által fizetendő összegeknek is csak egy negyedrésze fordítható az általutazók segélyezésére, mert a többi három rész képezi tulajdonképpen a főnök urak segélyezési alapját, s igy minden egyéb kiadások a segédek által hetenkint fizetendő összegekből fedezendők: ennélfogva magától értetik, hogy 271 forint 44 krajcár bevétel és 274 forint 47 krajcár kiadás mellett a pénztár jelenben 3 forint 3 krajcárral adós, mely összeg az utiköltségekre szánt készletből előlegeztetett."

Mint a jelentésből is kitünik, a betegek nagy száma már kezdetben deficitet idézett elő, melyet az illetékek felemelésével kellett fedezni. A második pénztári kimutatás 1862 augusztus 31-ig szól s Träger András pénztáros által van aláirva. E kimutatás szerint a betegsegélyző pénztár vagyona 660 forint 50 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 306 forint 38 krajcár. A kézi pénztár vagyona 653 forint 87 krajcár, mely a kiadások levonása után 101 forint 81 krajcárra apadt le.

A harmadik kimutatás 1862 szeptember 1-től 1863 január 1-ig szól és szintén Träger által van aláirva. A betegsegélyző pénztár vagyona ekkor 785 forint 50 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 636 forint 38 krajcár, a kézi pénztár pedig 689 forint 67 krajcár levonása után 133 forint 10 krajcár volt.

A negyedik kimutatás 1863 január 2-tól 1863 május 31-ig szól; a betegsegélyző pénztár vagyona ekkor 1078 forint 40 krajcárt, a rokkantsegélyző pénztár vagyona 1079 forint 41 krajcárt, a kézi pénztár az 1129 forint 21 krajcár levonása után 39 forint 36 krajcárt tett ki. A negyedik pénztári jelentéshez a következő figyelmeztetés van mellékelve:

„Szives figyelmeztetésül! Miután ügyes körülményeim nem engedik, hogy a pest-budai nyomdászi beteg- és segélyző közöspénztár pénztárnoki teendőit a vezetésemre bizott üzlet hátránya nélkül tovább is folytathassam, s ezen jótékony vállalatra (a tagok részéről nekem okozott folytonos kellemetlenségektől eltekintve) a többi nyomdák nagyobb részének példátlan közönyössége miatt, oly sok időt szentelnem lehetetlen: ezennel tehát kijelentem, hogy folyó 1863. évi junius 6-tól kezdve én sem a pénztárt illető pénzt átvenni, sem ilyest

[1] Segődtetés alkalmával 2 forintot, felszabaduláskor 8 forintot kellett a tanoncnak fizetnie.

kifizetni nem fogok. Sziveskedjenek a t. ügynök urak más pénztárnokot választani, s miután fennebbi kimutatás szerint a pénztár annyi felesleggel bir, mennyit az előjegyzett betegeknek kapniok kell — igy ez által minden nehézség mellőzve van. Pest, junius 5-én, 1863. Träger A."

Träger András leköszönése következtében az 1863 junius 1-től 1863 augusztus 22-ig terjedő kimutatást Urschitz Jakab pénztáros és Matus J. ellenőr irták alá. A kimutatás szerint a betegsegélyző pénztár ekkor 1155 forint 10 krajcár, a rokkantsegélyző pénztár 1313 forint 86 krajcár, a kézi pénztár a 679 forint 98 krajcár levonásával 55 forint 87 krajcár vagyonnal birt. Mint e kimutatásból látható, az egyesület egy év alatt igen kedvező anyagi eredményt ért el, dacára annak, hogy igen nagy volt a megbetegedések száma, aminek nagyrészt a piszkos, dohos pincékben levő egészségtelen nyomdahelyiségek (melyekben gáz- és faggyugyertya mellett dolgoztak) voltak okozói.

A tagok száma az alakuló gyülés alkalmával 298 volt,[1] kiknek nevei a gyülés meghivóján is szerepelnek. Ezek az egyesület alapitó tagjai, akik közül már csak egypár van életben. A 25 év előtt még életben volt alapitók névsorát érdemesnek tartom itt leközölni: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Aradác Márk, Back Simon, Balla Ferenc, Bauer József, *Baura Antal,** Beták László, Bodnár József, Brichta Kálmán, Binder Lajos, *Buschmann Ferenc,** Cselesznik János, Dobronyi György, Dobronyi Gyula, Dobsa Gábor, Durigó János, *Fejérvizy Márton,** Felvinczy Antal, Fürther Gyula, Gábriel Ágoston, Gröber Károly, Gál Ferenc, Gál István, *Galateo Albert,** Giersch Lajos, Glutsch Keresztély, *Goldstein Jakab,** Greif-Kápolnai Ferenc, Hebentanz Ferenc, Heiszer Pál, Hermel-Hajnal Sándor, Herschel-Ujvári János, *Hirsch Lipót,** Horalek Mátyás, Höchner János, Hudetz János, Ihrlinger Antal, *Kaczander J. Gyula,** idősb Kenderessy Lajos, Kalhanek Nándor, Karner Ferenc, *Kemény György,** Kerekes Károly, Kilián József, Kosch József, Kovács Elek, Krupka Ferenc, Kurfürst Miksa, Lesznek György, Lill Ágoston, *Marich Ágoston,** Mayr János, *Molnár István,** Nagy Sándor, Nitsch Alajos, *Novinszky Adolf,** Obornyák József, Pamperl Ede, Pollák Gusztáv, Prohászka József, Protschko Mihály, Ritter Ferenc, Roth Frigyes, Rott Lázár, Roósz Soma, Salváry János, Schrammel János, Schuller János, Spitzer-Ormos Adolf, *Stefan Ferenc,** *Steiner Adolf,** Strét Róbert, Schwarz Sándor, Sichra Lajos, Szita Gyula, Szentkirályi Márton, Török Ferenc, *Tallósy István,** Träger Endre, Vikol Simon, *Waschnak Károly,** *Záhonyi Alajos,** *Zgórszky Nándor.**

Ezeken kivül még alapitó tagok voltak, de már 25 év előtt sem voltak tagjai az egyletnek: Agnelly Béla, Ketscher Hermann, Linz József (a Népszinház volt pénztárosa), Metszősy Kálmán, Münster Károly (nyomdatulajdonos), Pardavy József, Potemkin Alfonz, Remele Pál (Egyetemi nyomda v. igazgatója), Sárkány János, Staar Károly, Weiszmann Samu, Szücs Lajos, Werstich Ferenc, Zarda Mátyás. Ezek még valamennyien életben voltak 25 év előtt.

A nyomdászok társadalmi viszonyaiban egyébként semmi különösebb eseményt sem regisztrálhatok. Minden a régi mederben haladt tovább; a nyom-

[1] 1863-ban a budapesti nyomdákban 244 szedő, 22 nyomó és 32 gépmesterrel szemben 198 tanonc (189 szedő- és 9 nyomótanonc) volt alkalmazva, Wienben sem voltak e tekintetben sokkal különb állapotok, hol 872 segéd mellett 400 tanonc volt alkalmazva.

A *-gal jelöltek még életben vannak és az egyesületnek részben rokkant, részben még fizető tagjai.

dákban a besugó-rendszer divott s a kollégák még feljajdulni sem mertek a legutóbbi árszabálymozgalom óta. Csak néha-néha találkozunk a németországi szaklapokban egy-egy pesti levéllel, mely a pesti nyomdászok határtalan indolenciájáról és indifferens magatartásáról számol be a külföldnek. Az egyesületben az 1864-iki évben fontosabb mozzanatok észlelhetők. A május 8-iki közgyülésen már több inditvány került szőnyegre. A közgyülés ismét Emich Gusztávot választotta meg elnökké s kimondta, hogy dr. Dulácska Géza, ki ezideig dijtalanul végezte teendőit, rendes orvosnak alkalmazandó s dotációjára az elnök 50 forintot adományozott; ezenkivül az egyesületnek engedte át Szabó József „A magyar könyvnyomtatás története" cimü munkájának tiszta jövedelmét. Ezt a füzetet Emich dijtalanul nyomatta ki és egy részét már az 1860. évi visegrádi kirándulás alkalmával a résztvevők között osztották szét. A közgyülés a jelenlevő Aigner városi tanácsnok hozzájárulásával kimondta, miszerint a tagdijhátralékok előzetes eredménytelen felszólitás után a főnököktől az adókivető-bizottság utján lesznek behajtva.[1] Ez a határozat egy akkori tanácsi rendeleten alapult. A gyülésen a leköszönt Träger András helyett Urschitz Jakabot választották meg pénztárossá és Matus János helyett — ki a számadásokról szóló könyveket „elveszitette" s nem tudott korrekt elszámolást késziteni — Arany Jánost választották ellenőrré. Matus, ki faktor volt, sohasem tisztázta magát az inkorrekt kezelés vádja alól.

Gröber Károly tag egy gyülésen azt inditványozta, „hogy egy nagyobb bizottság választassék, mely magát egyes „előkelőbb" tagokkal kiegészitse, s a szerkesztők és a lapok munkatársai felszólitandók, hogy a rokkantalap céljára egy megfelelő évi összeget adományozzanak. A Magyar Tudományos Akadémia, valamint a könyvkiadók szintén felkérendők, hogy a pénztárt egy megfelelő évi segélylyel támogassák. Végül a lapok utján egy felszólitás intézendő a nagyközönséghez, hogy a nyomdászok egylete részére évenként 10 krajcárt adományozzon". Ezt a naiv inditványt azonban nem fogadta el a közgyülés. Miután a gyülésről száznál több tag hiányzott, megujitották azt a mult évi határozatot, miszerint az ülésről hiányzó választmányi tag esetenként 2 forint birságot köteles fizetni. Ezenkivül pedig az ellenőrnek hetenként és tagonként 1 krajcár tiszteletdijat szavaztak meg.

1864-ben már a magyar nyomdászati szakirodalom első kisérleteiről is beszámolhatok. Aranyossy Lajos, egy nyughatatlan vérü, de nagyon intelligens kolléga, cikket irt egy vidéki lapba, a kanizsai „Zala-Somogyi Közlöny"-be, „Néhány szó a magyar nyomdászat hanyatlásáról" cimmel s abban a magyar nyomdaipar elmaradottságáról elmélkedvén, elsősorban a magyar szakirodalom megteremtését és fejlesztését ajánlja s végül a dolog gyakorlati oldalára térvén át, egy kétnyelvü szaklap megindítását hozza javaslatba. A dologból egyelőre semmi sem lett, de ez az inditvány később, 1865-ben ujra felbukkant s eredményeként megindult az első magyar nyomdász-szaklap, a „Gutenberg".

Wajdits József és Aranyossy Lajos 1864-ben Kanizsán előfizetési felhivást bocsátottak ki „A magyar nyomdászat jelen állása" cimü füzetre, valamint a

[1] Egyes nyomdatulajdonosok és nyomdavezetők ugyanis nemcsak az általuk fizetendő 10 krajcárokat, hanem a segédek béréből levont tagdijakat sem szolgáltatták be az egyleti pénztárba. Némely faktor 100 forinttal is „lógott" az egyesülettel szemben.

„Nyomdászat elméleti és gyakorlati kézikönyve" cimü szakkönyvre. Az előbbi füzetből azonban, mely három 8⁰ ivnyi terjedelemben 1865-ben jelent meg, dacára annak, hogy csak 50 krajcár volt az ára, alig adott el a szerző 50 példányt s Budapesten alig 4—5 előfizetője akadt; utóbbi munka nem jelent meg. Nem érdekelte még akkor a magyar nyomdászokat a szakirodalom s Aranyossy a szakma e hibáit ostorozza e füzetkében. Megállapithatjuk belőle az akkori budapesti és vidéki nyomdai állapotokat, melyek kritikán aluliak. A legtöbb nyomdában egy faktor, szedő és gépmester mellett 11 tanonc volt alkalmazva; a tanoncok pedig alig tudtak olvasni. Mily óriási visszafejlődés volt ez a régebbi állapotokhoz képest! Akkor legalább megválogatták az anyagot. A tanonctól megkivánták, hogy legalább latinul is tudjon valamit a magyar nyelven kivül; Trattner-Károlyi görög nyelvtanárt tartott tanoncai részére, hogy az öt évi tanulási idő lejártával megfelelő intelligenciával birjanak s a debreceni városi nyomda a kollegium hallgatóiból rekrutálta tanoncait. A későbbi nyomdák élén — Aranyossy szerint — a nyomdászat fejlesztéséhez alig konyitó emberek állottak s a tisztességtelen üzleti verseny erősen éreztette hatását. A betüöntődék, szám szerint 8, (ezek közül egy önálló betüöntöde) kizárólag kenyérirást öntöttek s egyedül csak a papirgyártás terén mutatkozott haladás. A nyomdászok szakmai művelődés helyett már akkor is nemzetiségi tülekedéssel voltak elfoglalva.[1]

Aranyossy 1865-ben Schwartz Sándorral[2] társulva, aki akkor egyes külföldi szaklapok levelezője volt, egy magyar-német nyelvü szaklapot szándékozott kiadni. A rendőrség azonban a lap megindítására — a főnökök közbenjárása folytán — az engedélyt megtagadta. Aranyossy szakirodalmi szárnypróbálgatása másokat is munkára ösztönzött s a külföldi lapokban ezután már gyakrabban találkozunk magyarországi levelezésekkel.

1865 május 28-án tartatott meg a segélyző-egyesület rendes évi közgyülése, melyen, mint rendesen, Aigner fővárosi tanácsnok is jelen volt. A gyülés elnökké ujra Emich Gusztávot, pénztárossá Wagner Jánost, ellenőrré Buschmann Ferencet választotta meg. Az 1864 április 1-től 1865 április 1-ig szóló mérleg szerint a betegsegélyző pénztárnál a bevétel 1823 forint 65 kr., a rokkantsegélyző pénztárnál 3425 forint 44 krajcár, a kézi pénztárnál 3288 forint 89 krajcár. Kiadatott utassegélyekre 417 forint, betegsegélyre 1959 forint 99 krajcár, temetési illetményekre 580 forint 77 krajcár, egyebekre 143 forint 55 krajcár. Az 1864-ben egyleti orvossá választott dr. Dulácska Gézának a közgyülés 100 forint tiszteletdijat szavazott meg. Dulácska volt az egyesület legelső orvosa.[3] A heti tagdij 19 krajcárt tett ki, mert időközben az illetéket a választmány 12 krajcárról 13 krajcárra, majd 19 krajcárra emelte fel. A főnökök által minden segédjük után fizetett heti

[1] Aranyossy füzetkéje 50 krajcárba került és ugy látszik, nem elégitette ki a hozzáfüzött várakozást, mert egy vidéki előfizető a Gutenbergben arról panaszkodik, hogy a füzet csak a társadalmi állapotokkal foglalkozik és a kapzsi s a nyomdászathoz nem sokat konyitó főnököket és faktorokat ostorozza. A füzetből egyébként csak egy szám jelent meg.

[2] Schwartz S. 1865-ben Wienbe költözött, kezdetben a segédek között mint vezető szerepelt s ott nyomdavezető lett. Ezen minőségében azonban multjához nem illő magatartást tanusitott kollégáival szemben.

[3] Az egyesületi bevételekről és kiadásokról e munkához csatolt táblázatos kimutatásban számolunk be, rendes naptári évek szerint, mivel ez ott amugy is áttekinthetőbb, mint a szövegben szétszórva.

10 krajcárból $^1/_4$ rész a kézipénztárba, $^3/_4$ rész pedig a rokkantsegélyző pénztárba folyt be. Az utassegélyt a kézipénztárból fedezték, mert munkanélkülieket segélyző pénztár akkor még nem létezett. A gyülésen szóba került az is, hogy a faktorok az általuk beszedett tagdijakkal igen rendetlenül számolnak el, miről már a mult évi közgyülésen is szó volt. Végül még egy nevezetes dolog történt ezen a közgyülésen: a budai egyetemi nyomda három betüöntője azzal a

A PEST-BUDAI

KÖNYVNYOMDÁSZOK

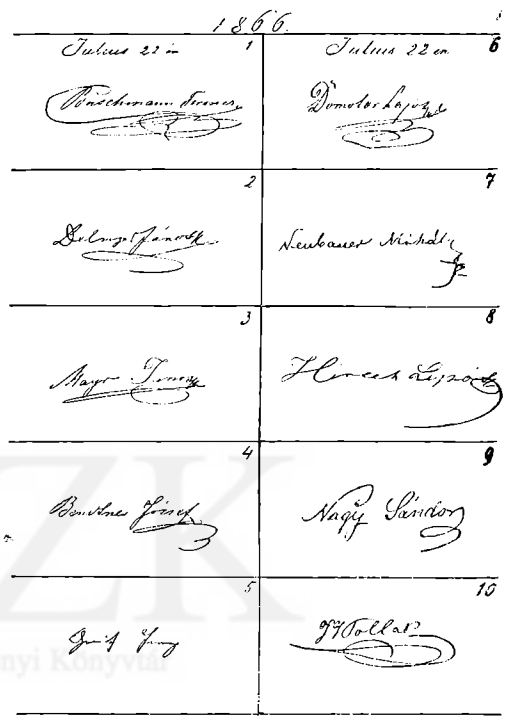
ÖNKÉPZŐ-EGYLETÉNEK

TAG-KÖNYVE.

Mitglieder-Buch

Pest-Ofner Buchdrucker-

Fortbildungs-Vereines.

1866.

Julius 22 én 1 — Julius 22 en 6

2 — 7

3 — 8

4 — 9

5 — 10

Az önképző-egylet tagkönyvéből.

kéréssel fordult a közgyüléshez, hogy őket az egylet a tagok sorába vegye fel. A közgyülés azonban az illetőket kérelmükkel — az alapszabályokra való hivatkozással — elutasitotta. Ennek a dolognak azonban, mint látni fogjuk később, mégis volt eredménye.

A betüöntőket különben már az egylet megalakulásakor felszólitották az abba való belépésre, de akkor erre nem voltak hajlandóak.

A haladás utján.

A „Gutenberg". — Az önképző-egyesület megalakitása.

1860-ban, Bach belügyminiszter után Schmerling osztrák miniszterelnök alatt ujra kényuralomi törekvés vette ugyan kezdetét, de ezt a rendszert már kevésbé érezte az ország közgazdasága s 1865-ben, Schmerling lemondása után, midőn 1866-ban az osztrák hadsereg Königgrätznél (Sadowa) vereséget szenvedett, Magyarország ismét visszakapta önkormányzási jogát s 1867 februárban kineveztetett a magyar miniszterium. Ezek az események ismét egy uj, szabadabb szellem ébredését helyezték kilátásba s ez érezhető volt minden vonatkozásban. A nyomdászok is megértették az uj korszellem szavát és kezdtek álmatagságukból ébredezni. Az előző politikai éra alatt, a Bach-Schmerling rendszernél az „egylet" szó még az ismeretlen fogalmak közé tartozott Magyarországban és csak az akkor még különálló szerb vajdaság és temesi bánság területén levő temesvári egylet volt abban a szerencsés helyzetben, hogy annak idején a többi egyletekkel együtt fel nem oszlatták, mert még a tisztán betegsegélyezéssel foglalkozó egyesületeket sem türték meg az abszolutisztikus kormányok.

Egy önképző osztály megalakulása egy uj korszak kezdetét jelentette. „Az akkori széttagolt, egymás ellen és nem egymás mellett működő nyomdásztársadalom — irja egy szaktárs — szomoru képet tárt elő. Minden egyes nyomda, sőt gyakran minden egyes egyén külön nézetet, külön törekvéseket vallott s igy a tőke annál könnyebben kizsákmányolta."

Korlátoltság és felületes gondolkodás a szakmában és azon kivül jellemzik az akkori kollégákat. Csak egy pár ember buzgólkodott a kollégiális összetartás és a szellemi haladás érdekében, ezek törekvése azonban a nagy többség korlátoltságán hajótörést szenvedett.

Egynéhányan az Emich- és a Heckenast-féle nyomdákból már 1863-ban egy könyvvásárló és olvasókört akartak alakitani, mely idővel önképzőkörré lett volna fejlesztve, a többiek gunyolódása azonban még ezt a pár lelkesülő kollégát is elkedvetlenitette s a dolog dugába dőlt.

1865 elején Solymossy Pál, Nagy Sándor, Szőllősy Mihály stb. ismét egy önképzőkör megalakitásán buzgólkodtak, a terv azonban ismét hajótörést szenvedett, mert az akkori és az előző politikai rendszer, a közelgő 1866. évi háboru réme stb. minden vállalkozást megbénitott. Közel 100 volt ezidőben a munkanélküliek száma s a tervezők nem mertek a dologba belemenni. A közös sors a kollégákat közelebb hozta egymáshoz s végre kezdték belátni, hogy nem felülről kell az állapotok jobbrafordultát várni. A külföldről visszaérkezettek uj eszméket hoztak magukkal s igyekeztek azokat Magyarországban is meghonositani. Igy végre az önképző-egylet alakitására is sor került.

1865-ben tartatott meg Pesten az országos dalárünnepély s ez adta az impulzust egy nyomdászdalkör illetve önképző egylet alakitására.

Szeptember elején több lelkes szaktárs jött össze Dömötör Lajos Bástya-utcai lakásán, hogy ott egy létesitendő nyomdászdalkör ügyében tanácskozzanak. Az értekezleten jelenlevő Tóth István, Ács Mihály s többek felszólalása után az értekezlet abban állapodott meg, hogy egyelőre egy önképzőkört alakitanak

s a dalárda létesitését későbbre halasztják. Egy pár agilis kolléga ezen előzetes megbeszélés folytán, 1865 szeptember 8-án délelőttre a Király-utcai Valeróházban levő Reinitz-féle táncterembe egy nagyobb értekezletre hivta össze a budapesti nyomdászokat. Az értekezletre meglehetős számu kolléga sereglett össze, miben nagy része volt annak, hogy az értekezlet ügyében egyes művezetők, Buschmann, Delinger, Gresser stb. agitáltak a nyomdákban, ami ezen elv- és nézetnélküli korszakban feltétlenül imponált.

Az értekezlet ezenkivül egy meginditandó nyomdászszaklap ügyével is foglalkozott s hosszabb tanácskozás után a jelenlevők abban állapodtak meg, hogy a szaklap „Gutenberg" cimmel még 1865-ben megindittassék. A lap szerkesztését és kiadását Tóth István[1] egri nyomdavezető vállalta el s a próbaszám 1865 novemberben, az első szám pedig 1866 január 1-én jelent meg Egerben. A lap kezdetben az akkori körülményekhez mérten kitünően volt szerkesztve; hibája, hogy nem foglalkozott bővebben a segédek társadalmi helyzetével.

1865 szeptember 8-án délután — ugyanazon helyiségben, amelyben a „Gutenberg" meginditása érdekében jöttek össze a budapesti kollégák, egy alakitandó dalkör érdekében folyt a megbeszélés. Már a délelőtti értekezleten, mely a szaklapról tanácskozott, szóba került egy önképző-egylet alakitása, melynél a wieni és leipzigi önképző egyletek alapszabályait óhajtották mintául venni. A délelőtti értekezleten jelenlevők többsége — vagy 70 kolléga volt ott — már előre megállapodott abban, hogy a délutáni értekezleten „dalkör" helyett egy „továbbképző társulat" alakitását fogják inditványozni azzal, hogy a dalárda majd ennek kebelében alakuljon meg. A dolog azonban nem ment egészen simán, mert egyesek a jelenlevők közül, kik már énekelni szerettek volna, a legszebb szinekben varázsolták a dalkör ténykedését maguk elé. A többség végre ugy döntött, hogy a nyomdákban egy ujabb aláirási iv köröztessék, melyben a kollégák felszólitandók, miszerint azon módositáshoz, hogy dalkör helyett egy továbbképző társulat alakittassék, járuljanak hozzá s az alapszabálytervezet megvitatására nyomdánként egy-egy küldöttet válasszanak. Az ivet az inditvány pártolói még ott a helyszinén aláirták. Szeptember 24-én Buschmann Ferenc lakásán jött össze az előkészitő bizottság, hol megállapitották a további teendőket s elhatározták, hogy a kollégákhoz egy felhivást bocsátanak ki az október 1-re egybehivott értekezlet ügyében. Szeptember hó végén azután a nyomdákban a következő körlevél járt kézről-kézre:

Sz. [redacted] Nr.

PEST-BUDAI KÖNYVNYOMDÁSZOK
ÖNKÉPZŐ-EGYLETE.
Pest-Ofner Buchdrucker Fortbildungs-Verein.

Tag-jegy. — Mitglieds-Karte.

Tagsági igazolvány.

„Ügytársak! A szellem utat tör magának s keresztül hat azon meggyőződés, hogy egy „önképző-egylet" nélkülözhetetlen szükséggé vált. Kinek tehát saját java,

[1] *Tóth István* később igazgatója lett az egri érseki nyomdának s ezen minőségében utóbb a katholikus legényegyletek érdekében fejtett ki nagy agitációt; ezért IX. Pius „lovaggá" ütötte. A legényegyletek eszméjének Németországban dr. Schäffer volt az apostola, ki 1870-ben Kölnbe kongresszust hivott egybe a szocializmus kiirtására.

valamint a közjó szivén fekszik, ki a művészetnek és ügytársainak őszinte hive, az el ne mulassza azon becsületbeli kötelességét teljesiteni, miszerint egy ideiglenes bizottmány választásában résztvegyen, mely az egylet életbeléptetésével s az alapszabályok szerkesztésével lesz megbizandó. A rokonszenv a cél iránt általános. Az idő kedvező. Azért tehát buzgó kedélylyel fel a munkára! Pest, szeptember végén 1865. Isten áldja művészetünket!"

E felhivás következtében 1865 október hó 1-én délután 3 órakor a Király-utcai Valeró-házban létezett Reinitz-féle teremben (Király-utca 55) körülbelül 50 kolléga jelent meg.

Buschmann Ferenc az egybehivók nevében üdvözölvén a megjelenteket, meleg szavakban ajánlotta egy önképző-egylet alakitását. Bendtner József azután felolvasta Hirsch Lipótnak az önképző-egylet céljait fejtegető következő emlékiratát:

„Ügytársak! Itt az ideje, hogy felébredjünk végre azon tespedésből, mely évek óta nyomasztólag sulyosodik reánk; azon tespedésből, mely hozzánk méltatlan; hogy hivatásunknak tudatára jussunk, mely az iparüző osztály élére állit bennünket, hogy méltó példaadás által testvéreinket a valódi szabadságra és müveltségre vezessük. Az iparososztály nagy jelentősége mai időben már félre nem ismerhető és midőn művelődés utáni törekvést tanusit, akkor a valódi, az emberi nemesség állapotába lép. Tekintsük csak a külföldet, mi szép bizonyitékokat tud az nekünk e tekintetben felmutatni! Azért pályatársak, ne hagyjuk magunkat külföldi ügytársainktól megszégyeniteni; igyekezzünk hozzájuk hasonlókká lenni; igyekezzünk arra, hogy a magyar iparos az őt megérdemlő helyet elérhesse. Tanuljunk! Egyesüljünk, hogy a különben egyenként szétforgácsolt erők egyetlenegy nagy működő erővé váljanak! Mutassuk meg, hogy Gutenberg szelleme nem idegen előttünk, hogy szakadatlan előrehaladás, művelődés által szabadulni akarunk immár azon szemrehányástól, melyet tétlenségünk és mulasztásunk által méltán magunkra vontunk. Minden egyesnek szent kötelessége, hogy a birtokában levő erőt a nagy munkára szentelje s áldozatkészség és kitartás által azt biztositsa; mert ha magunk nem segitünk szükségeinken, akkor elveszhetünk és valóban érdemetlenek is lennénk akkor a jobb érzelmüek szánalmára, ha nem tudnánk és nem akarnánk magunk segiteni bajainkon! Hogy segélyre nagy mértékben szükségünk van, abban a szomoru valóság nem enged kételkedni, mert a képzetlenebb műtársak nagy száma, kiket fővárosunk kebelébe fogad, rákfekélyként fenyeget romboló terjedésével; és azok a munkaadók, kik ezt előidézték, tehát ezen veszedelmes eredmény okozói, többé-kevésbé — lelkiismeret szerint — maguk viselik az önmaguknak okozott terhet. A valódi főteher azonban mégis reánk nehezül, miként azt a tapasztalat megmutatta; mivel a munkaerő tulsokasága a helybeli intézetekben mindig jobban előtérbe lép és mindez abban találja természetes magyarázatát, hogy földieink közül sokan e hazán kivül nem találnak alkalmaztatást, mig ellenkezőleg a külföldről nagy számmal működnek nálunk és ezen aránytalanság főoka nyomasztó helyzetünknek. Segitsünk tehát magunkon! Fogjunk össze egy önképző egylet alakitására, hol az idősebb az ifjabbat oktatja, segiti; hol a gyenge erőssé válik! Használjuk fel azon szerencsét, hogy hazánkban oly érdemdus nagy férfiakkal birunk, kik bizonyára örömmel fognak kezet nyujtani tudományukkal egy önképző egylet felvirágoztatásához! Hallgassunk népgazdászati, államismei és mindenek előtt nyelvtudományi előadásokat! Nyelvtudomány, igen, ez legyen fő feladatunk, mert ennek ismeretével leszünk világpolgárokká, mert ez leghatalmasabb emeltyüje a kozmopolitikus fejlődésnek! Oda igyekezzünk, hogy valahára az iparososztálytól heveskedő fellépése miatt ne féljenek többé, nem! hanem hogy előhaladása, műveltsége és józansága miatt becsülve és szerettetve legyen; hogy az iparososztály — röviden mondom — önmagát

emancipálja és a társadalomnak minden hiu és silány előitéletét becsületes, józan bizonyitékok által megsemmisitse. És ugy haladjunk előre e pályán, hogy a világ becsülni tanuljon bennünket és mi érdekeink tudatában összetartva, összeműködjünk; s ha a jövő bennünket oly szerzemény birtokában találand, mely által az özvegynek és az árvának vigaszt, nekünk mindnyájunknak önállóságot teremt. Előre tehát ügytársak! Kezdjünk a nagy munkához, nincs vesztegetni való időnk! Kezdjük oly férfiaknak megválasztásával, kiknek őszinteségét és tehetségét ismerjük, kik ideiglenes bizottmányt képezve, az alapszabályok szerkesztéséről, valamint az engedély kieszközléséről gondoskodjanak és akik az egyesület érdekében mindaddig buzgólkodjanak, mig az első rendes közgyülés által történő uj választásokkal elvállalt kötelezettségük alól felmentetnek.

Működjék tehát minden egyes társunk saját jövője érdekében. És vajha az őszinte szivek óhajtása visszhangra találna ügytársainknál. Óvja a művészet nemtője Gutenberg követőit, hogy anyagi helyzetünket megjavithassuk, hogy sorsunk elviselhetőbbé legyen, hogy a családapa ne legyen kénytelen nélkülözést szenvedni és hogy a művelt világban a magyar munkás is ossza az az iparosság magasabb fogalmát. Azért tehát éljen az önképző-egylet."

Ennek megtörténte után az értekezlet megválasztotta a 11 tagu előkészitő bizottságot, névszerint: Buschmann Ferenc,* Delinger I., Bendtner József,* Mayr János, Nagy Sándor, Pollák Gusztáv, Hirsch Lipót,* Türke József, Dömötör Lajos, Greif-Kápolnai Ferenc és Neubauer Mihály kollégákat. A 11-es bizottságot egy, az összes jelenlevők által aláirt okmányban meghatalmazták az alapszabályok kidolgozására és a hatósághoz való benyujtására.

Nyolc nappal később, október 9-én tartott ülésén a bizottság Buschmann Ferencet választotta meg elnökévé és hozzáfogott a wieni Fortbildungsverein alapszabályainak mintájára kidolgozott alapszabálytervezet megvitatásához.

Az alapszabályokat 1865 októberben Nagy Károly ügyvéd utján felterjesztették a helytartótanácshoz, honnét azok 1866 március hó elején jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A helytartótanács ugyanis a wieni és a leipzigi önképző egyletek alapszabályaiból átvett azon pontokat kifogásolta, melyek az anyagi érdekek megvédésére vonatkoztak s ebben ismét egyes nyomdatulajdonosok keze látszott közbenjárni. Az alapszabályokból tehát az összes erre vonatkozó pontokat törölni kellett s csak az 1. §-ban maradt benne — véletlenül — az anyagi érdekek megvédésére vonatkozó rész. 1866 április hó 10-én ujra felterjesztették az alapszabályokat s azok végre 1866 junius hóban, jóváhagyási záradékkal visszaérkeztek.

Az előkészitő bizottság már 1865 december hóban felszólitotta a tagokat, hogy befizetéseiket 1866 február hó 10-tól kezdjék meg. Egyelőre 94 tag jelentkezett, kik nevüket sajátkezüleg irták be a segélyző egylet tulajdonában levő tagkönyvbe. Az alapitók közben 1866 február 10-től 1866 március 31-ig 89 forint 10 krajcárt fizettek be s miután ez az összeg az előleges kiadásokat teljesen fedezte, a bizottság a további tagdijbefizetéseket április 1-tól kezdve beszüntette. Az egylet az előleges kiadások fedezése után 30 forinttal kezdte meg 1866 julius 22-én működését,

A *-gal jelöltek még életben vannak; Bendtner József mint rokkant, Hirsch Lipót pedig, mint a Franklin-Társulat nyugalmazott igazgatója még rendes fizető tagja a segélyző-egyesületnek. Az önképző-egylet eszméjét Hirsch és Bendtner penditették meg.

A bizottság 1866 junius 8-án tartott ülésében foglalkozott az egyesületi helyiség ügyével s ugy határozott, hogy a vigadóban évi 200 forintért bérrel egy háromszobás helyiséget. Az alapszabályok elkészitését a Khór és Wein-cég (jelenleg Pester Lloyd) teljesen dijtalanul vállalta el. Ugyanekkor határozott az alakuló gyülés megtartásának határnapjára vonatkozólag is. Az alakuló gyülés 1866 julius hó 22-én tartatott meg a fővárosi vigadó termében, melyre az előkészitő bizottság a következő körlevélben hivta meg a tagokat:

„Tisztelt Műtárs Úr! A kemény sanyaruságok sulya, mely alatt mai nap a munkásosztály nyögni kénytelen és mely a napról-napra közeledő vész által mindinkább borzasztóbbá válik, nemcsak társainknál, de minden gondolkodó embernél, minden emberbarátnál a legkomolyabb aggodalmakat kelti fel.

A munkás jövője, mely a fenforgó viszonyok szerint aggályos nyomorral fenyeget, a mindinkább növekedő önzés folytán iszonyatossá válik.

„Segély"! — igy hangzik mindenfelől a szükségnek kiáltása és oly férfiaknak, kiket a végzet adott nekünk, kik életüket az emberiség javának szentelik, sikerült is az uj, jobb korszakhoz szükséges eszközöket feltalálni. Jelszavunk: „Műveltséggel szabadságra!"

A nyomdászat követőitől, kiknek rendeltetésük, hogy műveltséget terjesszenek, leginkább elvárható az oly eszmék elhintése, melyeknek következményei bizonyára csak áldásosak lehetnek.

E meggyőződésből valának áthatva lipcsei műtársaink, midőn egy önképző-egylet alakitása által maradandó érdemeket szereztek. Vonzatva e nemes példa által, nemsokára több más város is követi őket hasonló egyletek alakitásával.

A budapesti műtársak is ime felismerték az önképző-egylet szükségességét és képviselőik arra az engedélyt felsőbb helyről már meg is nyerték.

Ennek következtében az aluljegyzett ideiglenes bizottmány ezennel felhivja Önt, hogy f. évi julius hó 22-én reggel $9^1/_2$ órakor az egylet helyiségében (városi redoute) tartandó alakuló közgyülésen mulhatatlanul megjelenjék, és ott — hogy a tárgyalásokban azonnal részt is vehessen, — az egyletbe való belépését a tagkönyvbe való bejegyzés által tettlegesitse.

Azon reményben, hogy Ön ama horderőt felismerendi, melylyel az ily egyesület — mint az első a magyar hazában — bir, mellőzünk minden a vállalat komolyságától követelt buzditást és reméljük, miszerint igyekezete, amennyire az csak terjedhet e zsönge gyámolitást igénylő egyletnek leend szentelve.

T. Műtárs Úr! Miként egykor Bode csillagász a nyomdászat érdemét az emberiség felvilágosodása iránt azáltal tisztelé meg, hogy a „nyomda műhelyt" (Buchdruckerwerkstatt) a csillagok országába sorozta: ugy mi, követői a nyomdászatnak, az által mutatkozzunk erre méltóknak, hogy — mint a munkásosztálynak szintén tagjai — egy eszközt se hagyjunk kisérletlenül, mely a közös baj orvoslására bármikép alkalmasnak mutatkozik, hogy végre egy derültebb jövő hajnalának nézhessünk eléje.

Pest, 1866 julius 15-én.

Ügytársi üdvözlettel
az ideiglenes bizottság."

A segédek az alakuló gyülésre az irókat, nyomdatulajdonosokat és kiadókat is meghivták, egyuttal a könyvtár részére könyvek adományozására kérvén fel az illetőket. A körlevél igy szól:

„Mélyen tisztelt Úr! A pest-budai nyomdász segédeknek, kiknek a belső összetartó kapocs hiánya egykori társadalmi állásuk elvesztését okozá, az üdvös közszellem felélesztése és az őket megillető állás visszanyerése végett más városok munkásképző-egyleteinek mintájára nyomdász önképző-egyletet alakitottak.

Ezen ép oly fontos mint közhasznú intézmény, melynek alapczélja: a munkás művelődését oly mértékben eszközölni, miként azt a jelenkor követeli

és mely képes a kitüzött czélhoz vezethetni, mélyen tisztelt Uraságod tetszését meg fogja nyerni.

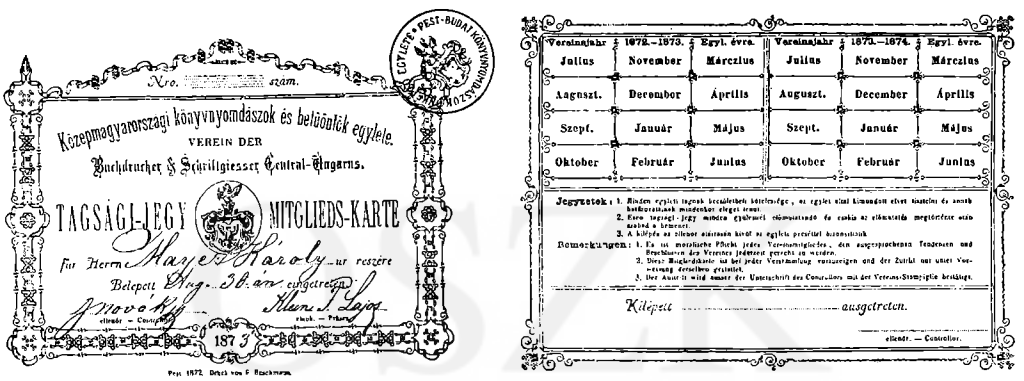
Midőn legmélyebb tisztelettel aluljegyzett ideiglenes bizottmány bátorkodik a t. cz. Uraságod magas pártfogását is ezennel kikérni, és pedig annál inkább, mivel a zsönge intézet jelenlegi anyagi helyzete még igen szerény, és egy egyleti könyvtár alakitására különös súly fektettetik.

Mélyen tisztelt Uraságod osztatlan jóindulatának reményében bátorkodik a f. évi julius hó 22-én reggeli $9^1/_2$ órakor az egylet helyiségében (városi redoute) tartandó alakitó közgyülésre tisztelettel meghivni.

Pest, 1866 julius 15-én.

Mély tisztelettel
az ideiglenes bizottság."

A nyomdatulajdonosok azonban egy-kettő kivételével nem nagy szimpátiával fogadták az előzékeny meghivást s az adakozásban sem vetekedtek egymással, mert az önképző egyletben már jól előre sejtették a közeli jövő harcosát s az Emich-nyomdában Urschitz Jakab faktor 1866-ban megtiltotta az önképző-egyleti

Tagsági igazolvány.

illetékek beszedését, mert főnöke véleménye szerint törvénybe ütközik egy egylet részére illetékeket szedni, melynek alapszabályai még nincsenek jóváhagyva.

Az alakuló közgyülés napirendjén a következő pontok szerepeltek:

Pest-budai könyvnyomdászok önképző egylete. Az 1866 julius hó 22-én tartandó alakitó gyülés előtervezete. 1, Megnyitó beszéd. 2. Prológ. Szavalja Hüttich ur, németül Hirsch Lipót. 3. Számtétel. 4. Az alapszabályok felolvasása. 5. A választási elnök kikiáltása és az uj bizottmány megválasztása.

A gyülésen Buschmann Ferenc elnökölt, ki a gyülést a következő beszéddel nyitotta meg:

„Tisztelt gyülekezet! Ügytársaim és barátaim! A korszellem, mely feltarthatatlanul hat keresztül az emberi társadalom minden rétegén, és melylyel művészetünk is különösen ujabb időben szintén előre halad, sürgető szükséggé tette, oly módokról gondoskodnunk, melyek által szellemileg és tettleg tovább képződvén, vele lépést tarthassunk. — Az eszköz meg van találva! Uj intézetünk, a felsőbb helyen engedélyezett „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete" reményt nyujt nekünk arra, a már romlásnak indult társadalmi és anyagi helyzetünk emelésére segélyül szolgáland.

A művelődés egyletünk czélja. A művelődés az embert nemesiti; ez följogositja őt az emberi társadalomban azon állást elfoglalni, melyre méltó, melyre hivatva van. A külföldön több város mutatott nekünk szép példát hasonló

egyletek alakitásával, és hazánkban — erre büszkék lehetünk, ez az első ilyszerü egylet. Annál inkább tegyünk meg tehát mindent, mi tehetségünkben áll, hogy törekvéseinkkel a munkásosztálynak használhassunk; mutassuk meg, hogy mint nyomdászok és a nagy Gutenberg követői — méltók vagyunk hivatásunkhoz, mert művészetünk, mely ugyszólván világa a többi iparágaknak, leginkább van hivatva azon nemes magvak elhintésére, melyeknek gyümölcse mind magunkra, mind pedig a közjóra nézve áldásos hatással leend.

A szellemi művelődés az, mely különösen szivünkön fekszik, mely egyedüli eszközül szolgál önmagunk és hivatásunk emelésére; mert fájdalom sokan vannak közöttünk, — nyiltan merem bevallani, — kik a legszükségesebb iskolakellékekkel is alig lévén ellátva, a nyomdába lépnek, hol azután a szellemi továbbképzés megszünik, mert hiszen ekkor kenyérkeresetre vannak az illetők utalva, és az ifju alig hagyván el a zsenge gyermekkort, szellemileg és testileg elnyomorodva, romlásnak indul; művelődése, tudománya soha, vagy csak igen ritkán haladja túl műhelyeinknek, fájdalom ma még igenis korlátolt határait. — Ámde — elég szomoru, hogy ezt igy be kell vallanunk, eddig nem is lehetett ez másként; az intézmények igy hozták magukkal; a munkás ma csak gépnek tekintetik, de végre is meg kell szünnie azon tévhitnek, mintha a munkás csakis a gépszerü dolgozásra volna hivatva; kell hogy őt is a világ mint művelt, értelmes embert tisztelje és becsülje.

A munkás helyzete napról-napra szomorubbá válik és szükséges, hogy különösen a nyomdász, ki csakis kezei keresményére van utalva, és a sulyos viszonyok folytán alig képes kenyerét és mindennapi élelmét megkeresni, szükséges mondom, hogy a nyomdász maga igyekezzék a folyvást növekedő bajnak megszüntetésére eszközről gondoskodni és minden lehető erejével és határozottsággal annak továbbterjedése ellen működni. Avagy a tanult munkás, ki gyermekkorától fogva egész életét, erejét és egészségét a munkának áldozza és éppen művészetünknél vajmi ritkán juthat önállóságra, a tanult nyomdász tehát ne igyekezzék szomoru sorsát némileg enyhitőbbé, elviselhetőbbé tenni? A munkás, illetőleg a nyomdász is nem csupán puszta eszköz a munkára, ő ember is! és mint ilyen szellemmel bir, melynek az idő és művészetünk haladásával lépést kell tartania, mert ha ez nem történik, a munkásnak a szépművészettel együtt koldusbotra kell jutnia. Hogy pedig attól megóvjuk mind magunkat, mind művészetünket, sorakozzunk egyetértéssel, ügytárs-szeretettel és kitartással egymáshoz, folyvást szem előtt tartván jelszavunkat: „Műveltséggel szabadságra!"

Minden társunk fel fogja ismerni az önképző-egylet horderejét, és bizonyára legszentebb kötelességének tartandja, minden igyekezetét az egylet érdekének szentelni.

És most tisztelt ügytársaim egyenként figyelmeztetem Önöket, hogy végre azon tespedésből ébredjenek, mely oly nyomasztólag hat szellemi és társadalmi életünkre, mert csak buzgó, éber munkásság által foglalhatjuk el méltó helyünket mint művelt munkások az emberi társadalomban.

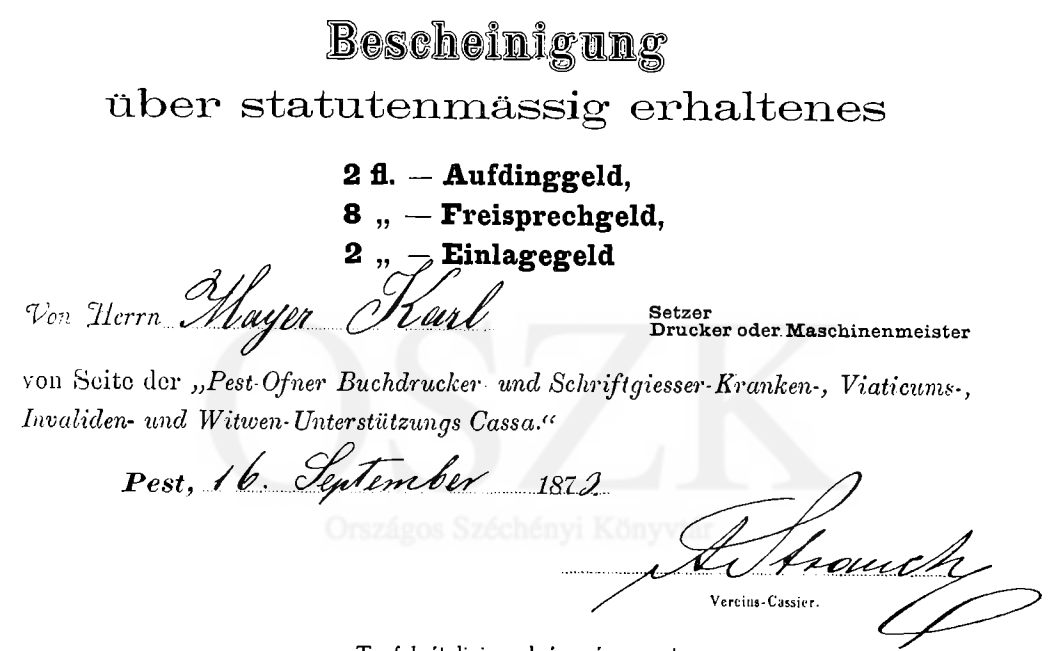
Arról is meg vagyok győződve, hogy a tisztelt főnökök e nemes törekvést elismerni és gyámolitani fogják és egyletünk tagjai tőlük bizonyára méltányoltatni és kitüntetni fognak;[1] sőt hiszem, hogy a tisztelt főnökök egykor büszkék leendnek arra, ha intézetükben egyletünk tagjai lesznek alkalmazva.

Szavaimat azon hő óhajtással zárom, hogy egyletünk dusan virágozzék, gazdag és áldásos gyümölcsöket teremjen, hogy kitüzött nemes céljai felé haladva, sokáig virágozzék."

Ezután Hirsch Lipót szavalta el német nyelven az általa ez alkalomra irt Prológot; utána Bendtner József a következőkben számolt be az egylet megalakulásának előzményeiről:

[1] Ennek épp ellenkezője vált be.

„Tisztelt gyülekezet! Tisztelt ügytársak! *„A szükségtől késztetve a korszellemmel való előhaladásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakitására“*. E szavakkal kezdődnek alapszabályaink: s valóban e szavak megmagyarázzák az egész egylet keletkezésének indokát. A korszellem megkivánja a maga adóját és ha önként nem sietünk annak eleget tenni, a szükség kényszerit rá. Aki pedig e kényszerrel is dacolni akar és nem igyekszik a korszellemmel lépést tartani, annak attól elhagyatva el kell vesznie. Mi is elmaradtunk és ime, a nyomor már-már küszöbünkön van és ha henye képzelődésünkben tovább is megmaradunk, elhagyatva, elfeledve, észrevétlenül el fogunk veszni. Ez sorsa egyes testületeknek és embereknek; ez sorsa mindennek a világon és ez sorsunk nekünk is, ha önmagunk nem segitünk bajainkon . . . De ime, a korszellem hatalmas szava meghatotta a pest-budai könyvnyomdászok szivét

Bescheinigung

über statutenmässig erhaltenes

2 fl. — Aufdinggeld,
8 „ — Freisprechgeld,
2 „ — Einlagegeld

Von Herrn Mayer Karl Setzer
Drucker oder Maschinenmeister

von Seite der *„Pest-Ofner Buchdrucker- und Schriftgiesser-Kranken-, Viaticums-, Invaliden- und Witwen-Unterstützungs Cassa.“*

Pest, 16. September 1862

Vereins-Cassier.

Tagfelvételi igazolvány és nyugta.

és e pillanatban oly egylet megnyitását ünnepeljük, mely művelődés által a szabadság szép hajnalát deritendi fel számunkra.

Igen. Pest-Buda könyvnyomdászai megértvén a kor intő szavát, mult ősszel egy nyomdász-önképző egylet elodázhatatlan szükségét ösmerték el és annak mielőbbi alakitását elhatározták.

Több izben tartattak kisebb összejövetelek és tanácskozások az ügy komolyabb foganatbavétele végett. Végre azonban arra kellett tekintettel lennünk, hogy noha az egylet csak önmüködés által jöhet létre és létrejövén, csak egyesült erővel virágozhatik, mégis szükséges, hogy annak élére egy független és áldozatkész férfiu álljon, ki az egylet ügyét szivén hordja s annak életbeléptét mintegy vezetése alatt eszközölje. Ez nem más, mint Buschmann Ferencz. Midőn Buschmann Ferenczet az ügy vezetésére felkértük, ő azonnal tanácskozásra hivta össze azon férfiakat, kikről hitte, hogy az ügy érdekében buzgó működésük remélhető.

Mult év (1865) szeptember 24-én össze is gyültek Buschmann műtárs lakásán a meghivottak tanácskozásra, melynek eredménye ama felhivás lőn, mely az összes műtársakat a Király-utcai Valeró-ház egyik termébe hivta össze egy

ideiglenes bizottmány megválasztása végett, mely az egylet életbeléptetésével és az alapszabályok szerkesztésével volt megbizandó.

Október 1-én megtartatott a gyülés és megválasztatott azon bizottmány, melynek működéséről ime számolni akarok a tisztelt gyülekezet előtt ama bizottmány nevében. Október 8-án tartatott az első bizottmányi gyülés, melyben a külföldi hasonló egyletek mintájára az alapszabályok rövid vázlata elkészülvén, annak részletes kidolgozásával egyes bizottmányi tagok bizattak meg.

Elkészülvén az alapszabályok, benyujtás végett Nagy Károly ügyvéd urnak adattak át és hogy azoknak helybenhagyásáig a bizottmány tétlenségre ne legyen kárhoztatva, tanácskozott azon teendőkről, melyek eddig a cél előmozditására lennének szükségesek.

Decemberben az ügyvéd ur már közel kilátásba helyezte a jóváhagyott alapszabályok leérkezését. Szükséges volt tehát erélyesen intézkedni, hogy az engedély készületlen ne találja. A szükséges anyagi tőke előteremtése céljából a december 24-iki ideiglenes választmányi határozat folytán ismét körleveleket menesztettünk az ügytársakhoz azon felhivással, hogy az előleges költségek fedezésére a befizetéseket egyelőre megkezdjék; mivel, mint mindenki jól tudja, az ideiglenes bizottmány tagjai nincsenek azon helyzetben, hogy a szükséges költséget előlegezték volna. Találkozott is a műtársak között — hozzászámitva az ideiglenes bizottmány tizenegy tagját is — 94, kik készséges örömmel kezdték meg 1886 február 10-én a befizetéseket, mely segély nélkül nem lehetett volna az ügyet a kivánt eredménynyel vezetnünk. Azon egyleti alapitó tagok névjegyzéke, kik az előleges befizetésekkel elejétől végig áldoztak a közös ügy oltárára, az alapszabályok végén vannak kinyomatva.[1] Vannak ezenkivül többen, akik befizetéseiket a meghatározott időnél előbb szüntették be.

Március hó elején leérkeztek az alapszabályok, melyek külalakján azonban némi változtatások történtek. Ugyanis mi a lipcsei és bécsi önképző-egyletek alapszabályait vettük mintául, melyeknél azonban a helytartótanács egyes dolgokat kifogásolt. Április 10-én ujra benyujtottuk az alapszabályokat. Ezalatt a tagok befizetéseiből 89 forint 10 krajcár folyt be, melyet az ideiglenes bizottmány az előleges költségek fedezésére elégségesnek találván, március 31-én a további befizetéseket felfüggesztette. Az alapszabály junius végén hagyatott jóvá, illetve érkezett vissza s ekkor felvettük az egyleti helyiséget."

A bizottság jelentése után felolvasták a jóváhagyott alapszabályokat és végül megválasztották az egyesület első választmányát, mely a következő kollégákból állott: Elnök Buschmann Ferenc; elnökhelyettes Delinger János; magyar jegyző Bendtner József; helyettese Kenderessy Lajos; német jegyzők Hirsch

[1] A 94 alapitó tag névsora: Ács Mihály, Arany Ignácz, Bakoss István, Bakoss Péter, Bartalits Antal, Bazza János, Bauer J. M., *Baura* Antal, Bähringer Adolf, Bendl Ferencz, *Bendtner* József, Beiwinkler Károly, Binder Lajos, Bősz Antal, *Buschmann* Ferencz, Csonka Ferencz, Delinger János, Dömötör Lajos, Erdélyi István, Fejérváry Gergely, *Fehérvizi* Márton, Gaál Béla, Gottesz Gyula, Greif-Kápolnai Ferencz, Gresser Ármin, Gräber Károly, Gruslowszky Vilmos, Gyorgyovits György, Györffy Pál, Hanna Károly, Heisler Vilmos, *Hirsch* Lipót, Horváth Lajos, Jekel Pál, Joachim János, Kalhanek Nándor, Kenderessy Lajos, Kilián József, Klein Antal, Kohn Lajos, Kornis Alajos, Kósch József, Kovács József, Krahl Gyula, Lánghy János, Lesznek György, Linz József, Lobé Károly, Lukesch József, Matyajetz János, Mayer János, Meszt Oszvald, Mohola Albert, *Molnár* István, Muzsik Antal, Nagy Sándor, Neubauer Mihály, Nieszl Jakab, Oblatt Miksa, Obornyák József, Oszt József, Otto Adolf, Pardavy József, Pákfalvay Károly, Páry György, Pietrasiewitz József, Pollák Gusztáv, Prohaszka József, Reich Antal, Roth Frigyes, Roth Fülöp, Salváry József, *Sankó* Ferencz, Sártory István, Sänger András, Schlesinger Sándor, Schweinshaut (*Ligeti*) József, Sikora Manó, Spelhofer József, Streit Róbert, Szalay József, Szedlacsek Antal, Szentkirályi Márton, Szőke Mihály, Traub Samu, Tebes István, Timmel Gyula, Türke József, Übelhack Antal, *Ványi* Lajos, Weissmandl Mór, Wolf Lőrincz, *Záhonyi* Alajos, Zimbrich Alfréd.

Lipót és Neubauer Mihály; pénztáros Gresser Ármin; számvivő Lánghy János; könyvtárosok Mayr János, Greif-Kápolnai Ferenc, Türke József.

Délután a városligeti „Bimbóhoz" cimzett sörcsarnokban kedélyes mulatság volt, melyen Kocsi Sándor nyomdatulajdonos is megjelent, mint egy azok közül, akik a segédek mozgalmát nem nézték ellenséges szemmel.

Az önképző-egylet ezután az eléje tornyosuló akadályokon keresztül haladt a maga utján előre. Az egyletnek 94 alapitó tagja volt, kik egyenként 80 krt fizettek be az alapitási költségekre; legtöbbje a Heckenast, Khór és Wein, Kertész, Gyurián és a Deutsch-féle nyomdákból. A legnagyobb cég, az Emich-nyomda személyzete, Urschitz Jakab faktor basáskodása folytán, mivel az illető az önképző egyletben csak felforgató társaságot látott, nem mert az egyletbe belépni. S midőn ellenséges magatartását az „Österreichische Typographia"-ban szemére vetették, elbocsátással fenyegette mindazokat, kik e lapot — olvassák! Ez jellemzi a legrikitóbban az akkori állapotokat. Ez a nyomda később is állandóan utjába állott minden néven nevezendő mozgalomnak.

Az egyesület alapszabályainak szövegét alább közlöm:

A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletének alapszabályai.

A szükséglettől késztetve a korszellemmel való haladásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakitására, melynek feladata legyen tagjainak oly ismeretek elsajátitására alkalmat nyujtani, melyeket a jelenkor a könyvnyomdászoktól követel, e cim alatt: „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete".

Az egylet székhelye, célja és pecsétje.

1. §. Az egylet székhelye Pest. Célja pedig tagjai szellemi kiképeztetésének előmozditása, valamint anyagi érdekeinek óvása. Pecsétjének körirata: „Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete".

2. §. A fennebbi cél elérésére következő eszközök szolgálnak:

a) Rokonszenves tudósok népszerü tudományos felolvasásai a politika és vallás kizárásával;

b) egyleti tagok és műbarátok technikai felolvasásai;

c) nyelvtani és egyéb tanórák;

d) az egyleti könyvtár és olvasókör használata a fennálló szabályok szerint.

Hogy a nyelvviszonyok az egylet gyakorlati működését ne gátolhassák, a magyar és német nyelv, mind a felolvasásoknál, mind az ügyvezetésnél egyenlően használtatik.

A tagok jogai és kötelességei.

3. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. Egyleti rendes tagul minden Pest-Budán székelő, feddhetlen előéletü könyvnyomdász felvétetik; a belépni kivánó azonban magát a jegyzőnél jelenteni s nevét a tagkönyvbe sajátkezüleg beirni köteles. A tagság tartama örökös; azonban a tagnak az egyletből kilépni mindig szabadságában áll; kizárható pedig a tag botrányos magaviselet, továbbá csőd vagy bünperbe jutás esetében, valamint akkor is, ha a tagdij fizetésében hat hétig késedelmes.

Tiszteletbeli tagokul nem nyomdászok is megválasztathatnak, kik az egylet irányában különös érdemeket szereztek és ekkor a rendes tagokkal egyenlő jogokkal birnak, kivéve a választási és szavazatképességet a közgyüléseken, mely jogot a tiszteletbeli tagok nem gyakorolják.

4. §. Az egyleti rendes tagok jogai: Résztvenni az egylet előadásaiban, tudományos és technikai felolvasásokat tarthatni, a tanórákat és az egylet könyv-

tárát használni, a közgyüléseken pedig választási és szavazati joggal birnak. Végül minden tagnak szabadságában áll, az elnök vagy jegyző által a felolvasásokhoz kiadandó vendégjegyeket felhasználni.

5. §. A tagok kötelességei a következők: Minden rendes tag a beirás által kötelezi magát az egyleti költségek fedezésére hetenként 10 krajcárt az egylet pénztárába befizetni; ezenfelül a beirásnál minden rendes tag 50 krajcárt letenni köteles. A hetidij-fizetés alól a rendes tagok csak betegség tartama alatt mentesek. Vendégjegyek elveszte esetén az azokat kinyert tag darabonként 25 krajcár kárpótlással tartozik. Továbbá minden tag becsületbeli kötelessége az egylet fentebb kifejezett céljainak szellem- és betüszerint megfelelőleg működni, magát a tagképességi feddhetetlenséggel viselni és az egylet házi szabályait megtartani.

Igazgatás.

6. §. Az egylet igazgató-választmánya 11 tagból áll, ezek között egy elnök, egy magyar és német tollvivő, könyvtárnok, mindeniknek egy helyettese, továbbá egy pénztárnok és egy számvivő. Ezeknek megválasztása minden üzleti év lefolytával a közgyülésben történik. Választható minden rendes tag.

A választmány jogai és kötelessége.

7. §. Az igazgató-választmány jogai és kötelességeihez tartozik, az egylet szellemi és anyagi ügyeit az alapszabályok és a közgyülés által meghatározott elvek szerint vezetni; különösen a 2. §-ban foglalt kiképeztetési eszközök idejét és rendjét megállapitani, az egylet helyiségeit a közgyülés határozata szerint felszerelni, azokra felügyelni; a házi szabályokat kidolgozni; a havi gyülések napirendjét megállapitani, végre az egyleti tagok felvétele és kizárása felett határozni.

E célra kéthetenként választmányi ülés tartandó, melyben érvényes határozat hozatalára 7 tag jelenléte szükséges és a szavazatok általános többsége határoz. Az egyleti tag kizárása felett azonban csak a teljes választmány kétharmadu szótöbbsége határozhat. Minden egyes választmányi tag is letenni köteles hivatalát, ha az összes választmánynak legalább kétharmada követeli azt.

Mindkét esetben a kizárt tag a választmány határozata ellen a közgyülésre hivatkozhatik; a választmány összes határozatai pedig a közgyülés utólagos jóváhagyása alatt állanak.

Rendes tag a választmány által tárgyalandó inditványt vagy orvoslandó panaszt csak irásban tehet.

Pénzbeli utalványozásokra a választmány hatósága csak öt forintig terjedhet; ezen összegen tul a havi vagy a közgyülés határozata szükségeltetik.

A választmányi ülésben a szavazás nyilvánosan történik.

Az igazgató-választmány jogában áll a pénztár és a pénztári könyvek állásáról mindenkor tudomást szerezni.

Szükség esetén az igazgató-választmány rendkivüli közgyülést hivhat össze.

Az egylet tisztviselői.

8. §. Az elnök az egyletet képviseli s mind a választmányi-, havi-, mind pedig a közgyüléseket vezeti; továbbá a határozatokat és kiadmányokat, valamint a pénzkezelési iratokat és felvételi jegyeket a jegyzők egyikével aláirja; továbbá kötelessége a pénztárnak gyakori, véletlen megvizsgálása.

9. §. A tollvivők az egylet irásbeli munkálatait végzik magyar és német nyelven; az elnök által tett aláirásokat ellenjegyzik, s mind a választmányi, mind a közgyülésekben a jegyzőkönyvet vezetik. A választmányi ülések jegyzőkönyvei a legközelebbi ülésben felolvasás által hitelesittetnek; a közgyülési jegyzőkönyvek hitelesitésére pedig az elnök két választmányi és két rendes tagot jelöl ki.

10. §. A pénztárnok és számvivő, kik a reájuk bizott pénzekért kezeskednek, kötelesek a tagdijak rendes behajtásáról gondoskodni; a pénztári könyvet rendesen vezetni; a 20 forinton felül szaporodó pénzt a pesti takarékpénztárban az egylet nevére elhelyezni, a közgyüléseken a pénztári jelentést előterjeszteni, a könyveket a választmány kivánatára bármikor feltárni; az egyleti tagokról pontos jegyzéket vezetni, melyben a be- és kilépés, valamint a dijfizetés mulasztásai megjelöltessenek.

A befolyt pénzek kamatra tételéhez külön meghagyás nem kivántatik; de a takarékpénztárból kivétel, valamint a pénztárban levő pénzek bárminemü kiadása csak választmányi határozat mellett történhetik, mely hiteles formában s egyleti pecséttel erősitve a kiadási rovathoz csatolandó.

11. §. A könyvtárnok az egylet könyvtárát és az olvasókört tartja rendben. Ugyanő köteles az egylet könyveiről rendes jegyzéket vezetni, a tagoknak kiadott könyvekről téritvényt venni, s az igazgató választmány üléseiben a könyvtár állásáról, valamint a tapasztalt hiányokról jelentést tenni.

Gyülések.

12. §. A közgyülés választmányi határozat folytán az elnök által körlevelek utján hivatik össze és pedig négy héttel annak határnapja előtt; rendkivüli közgyülés azonban nyolc nappal annak határideje előtt is összehivatik. A közgyülés határnapja a felveendő tárgyak jegyzékével együtt a hatósági biztosnak is eleve tudtul adandó.

A közgyülés tárgyait teszik: az igazgató választmány megválasztása, a havi ülések jegyzőkönyveinek felolvasása, s az abban foglalt határozatoknak megbirálása; a kizárt tagok feletti felülvizsgálat; a pénztár állapotáról szóló évi jelentés megvizsgálása; az alapszabályok változtatása, s az egyletet érdeklő egyéb inditványok, valamint a társaság feloszlása feletti határozat. A közgyülés tárgyai az egylet helyiségén elnöki aláirás alatt kifüggesztetnek; ezért az inditványok az elnöknél két héttel a gyülés előtt bejelentendők. A közgyülésben a szavazás szinte nyilvános.

13. §. A közgyülés a volt igazgató választmány lelépésével kezdődik; mire a választási elnök kikiáltatik, ez pedig az uj igazgató választmány megválasztására szavazatszedő-bizottmányt hoz javaslatba, s a választás eredményét közzé teszi.

A megválasztott elnök vezetése alatt a közgyülés a kitüzött tárgyak felett tanácskozik.

Közgyülésekben minden rendes tag szavazatjoggal bir és az általános szótöbbség határoz. Érvényes határozat hozatalára rendesen az egylet tagjai felének, az alapszabályok változtatása iránti határozatnál az egyleti tagok kétharmadának, az egylet feloszlása kérdésében pedig az egyleti tagok háromnegyedének jelenléte szükséges.

A megváltoztatott alapszabályok az illető politikai hatósághoz jóváhagyás végett szinte felterjesztendők.

Azonkivül négyhetenként havi gyülések tartatnak az egyleti ügyek szabályozása végett. A havi gyüléseken teendő inditványok vagy javaslatok nyolc nappal előbb jelentendők be.

Választott bíróság.

14. §. Az egyleti tagok között az egyleti viszonyokból felmerülendő viták választott bíróság által intéztetnek el, melyhez mindkét fél két-két birót, a négy tag pedig egy elnököt választ. E bíróság határozata ellen semminemü perorvoslatnak nincs helye.

Az egylet feloszlása.

15. §. Az egylet feloszlása önmagától bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig lecsökken. Sem a közgyülésileg kimondott, sem az önmagától bekövetkezett feloszlás eseteiben az egyleti vagyon felosztásának

nem leend helye; hanem az egylet összes vagyona a pesti takarékpénztárba tétetik s ott fog maradni mindaddig, mig egy hasoncélu egylet nem alakul, mely a jelen intézkedést alapszabályaiba változatlanul felveendi s melyre akkor a takarékpénztári követelés át fog szállani.

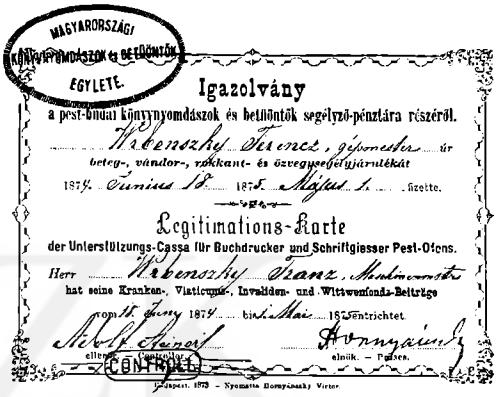
Ha husz év alatt ily egylet nem alakul, akkor a takarékpénztári könyv a pest-budai nyomdászok rokkantjainak alapját fogja illetni.

16. §. A pest-budai nyomdászok önképző-egylete mint testület más társaságba nem fog beállani.

Pest, 1866. április 10.

Jóváhagyatott a nmltgu kir. helytartótanács által 37.256 sz. a. Budán, 1866 évi junius 10-én.

Az egylet könyvtára közben szépen gyarapodott; egyes kiadók, egy-két főnök s a tagok is siettek könyvadományaikkal az egylet célját előmozditani. A nyomdatulajdonosok közül Kertész József volt az *első*, aki 18 kötet könyvet ajándékozott az egyletnek.[1] 1866 szeptember elején már 500 köteten felül álló könyvtár állott a tagok rendelkezésére. Ugyanezen évben kezdetüket vették a tanfolyamok és a felolvasások; november 25-én megnyilt a Szöllősy Mihály tag által dijtalanul vezetett gyorsirási tanfolyam, melyen 40 hallgató heti négy órában részesült oktatásban. Tervbe voltak véve ezenkivül a magyar, német és francia nyelvü tanfolyamok is s egy akkori szakember örömmel konstatálta: „Végre tehát megértük, hogy a nyomdászok is tanulnak!"

MAGYARORSZÁGI EGYLETE.

Igazolvány

a pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-pénztára részéről.

Wekenszky Ferenc, gépmester úr

beteg-, vándor-, rokkant- és özvegységi járulékát

1874. Junius 18. 1875. Május 1. fizette.

Legitimations-Karte

der Unterstützungs-Cassa für Buchdrucker und Schriftgiesser Pest-Ofens.

Herr Wekenszky Franz, Maschinenmeister

hat seine Kranken-, Viaticums-, Invaliden- und Wittwenfonds-Beiträge

vom 15. Juny 1874 bis 1. Mai 1875 entrichtet.

Tagsági igazolvány.

A felolvasások is vonzották a tagokat; Ökröss Bálint ügyvéd a sajtótörvényről, Szöllősy Mihály a gyorsirásról, Kún Pál a nyelvészetről tartottak felolvasást. Az olvasó-szobában számos lap állott az olvasók rendelkezésére, melyek jó részét dijtalanul küldték a kiadók vagy szerkesztők.[2]

Az egylet választmánya ezért 1866 augusztus 25-én a következő szöveget tette közzé a Gutenberg 18. számában:

„Nyilvános köszönet. A pest-budai könyvnyomdászok önképző egyletének alul jegyzett választmánya kedves kötelességet teljesit, midőn azon tisztelt nyomda-

[1] A könyvtár alapitóinak tekinthetők a következők, kik alapitáskor nagyobb mennyiségü könyvet ajándékoztak az egyesületnek: Tóth István 26 kötetet, Delinger és Mayr J. 62—62 kötetet; Kenderessy Lajos, Bauer J. M., Schweinshaut-Ligeti József, Vajda V., Novák J., Szedlacsek A., Cselesznik J., Pfeiffer N., Urschitz Jakab, Buschmann Ferenc 42—42 kötetet, Heckenast Gusztáv 124 kötetet, Bendtner József, Gresser Ármin, Weissmann, Türke J., Niessl Jakab, Bartalits kisebb-nagyobb könyvgyüjteményt ajándékoztak. Első könyvtárosok Mayr János és Türke József voltak. 1869 végén 900 kötettel birt a könyvtár.

[2] Felolvasásokat tartottak az első évben: Dr. Ökrös Bálint: A sajtóügyről. — Dr. Balogh Kálmán: A vér élettanáról. A tápanyagok jelentőségéről az ember anyagforgalmában. — Bendtner József: Az egylet céljáról. — Szöllössy Mihály: A gyorsirásról. — Kún Pál tanár: A nyelvészetről általában. A nyelvek osztályozásáról. — Kún Gyula: A művelődés történetéből. — Heller Zakariás: Die gegenwärtige Lage der Arbeiter-Klasse und die Mittel zu deren Verbesserung. — Hirsch Lipót: Die Arbeiterfrage. — Wiesinger Károly: Über Infusorien.

tulajdonos és könyvárus uraknak s más pártolóinak, valamint azon lapok tisztelt szerkesztőinek (hazánkban ugy mint a külföldön) is, kik az egyletet eddig pártfogásukkal megajándékozták, szives jóindulatukért ezennel legmélyebb köszönetét nyilvánosan kifejezi. Ez alkalommal bátorkodik az emlitett választmány azon tisztelt urakat és szerkesztőségeket (bel- és külföldön), kiknek az egylet megalakulásakor azt körlevelek által figyelmökbe ajánlá, ismételten felkérni, hogy az ifju egyletet becses pártfogásukban részesiteni sziveskedjenek. Pest, 1866 augusztus 25. A pest-budai nyomdászok önképző-egyletének igazgató választmánya."

* * *

A segélyző-egyesület 1865—66. évi működése anyagi tekintetben kedvezőtlen eredményt mutatott fel. A rossz pénztári eredmény természetesen mindig csak a betegsegélyző-pénztárra vonatkozik, mert a rokkantsegélyző-pénztárnak akkor még nem voltak kiadásai. Az egyesület megalakulásától, 1862 május 29-től 1865 szeptember 30-ig, tehát három és fél év alatt 9909 forint 27 krajcár bevétellel szemben 9899 forint 51 krajcár kiadás volt, a maradvány tehát mindössze 9 forint 76 krajcár. A három és fél év alatt *bevételeztetett:*

Tagdijakból	8589	forint —	krajcár
A főnökilletékek $^1/_4$-ből	1273	„ 87	„
Külön bevételekből	53	„ 57	„
Összesen	9916	forint 44	krajcár
Levonva	7	„ 17	„

tévesen elkönyvelt összeget, marad 9909 forint 27 krajcár bevétel, melylyel szemben a *kiadás:*

Utasoknak	1411	forint 30	krajcár
Betegeknek	6506	„ 54	„
Temetési költségekre	1314	„ 64	„
Külön kiadásokra	667	„ 03	„
Összesen	9899	forint 51	krajcár

Az abnormális beteglétszám az egészségtelen nyomdahelyiségek által idéztetett elő, de elősegitette a megbetegedések számát az akkori életmód is. Az 1866. évi kolerajárványnak a nyomdászok közül is sokan estek áldozatul s az egyletet a tetemesen növekedett betegsegélyek és temetési költségek válságba sodorták. Az egyletnek 1865 elején 296 tagja volt, ezek között azonban sok volt a munkanélküli, kik az illetékkel hátralékban maradtak, valamint a betegek is, akik fel voltak mentve az illetékfizetés alól. Mivel a betegsegélyző-egylet alapszabályainak 5. §-a értelmében a tagokra szükség esetén pótilletéket is jogosult volt a választmány kivetni s ezt a kisegitő eszközt, ha szükség volt rá, igénybe is vette. De minthogy mindennek van egy bizonyos határa, ugy ezt sem lehetett a végletekig fokozni s igy a bajok más módon való orvoslásáról kellett gondoskodni. Az alapszabályszerü 12 krajcáros tagsági dij már az első évben — habár ideiglenesen csak egy negyedévig — 24 krajcárra, azután egy év után állandóan 19 krajcárra emeltetett fel. Közben egy ideig megint 31 krajcár volt a tagdij, amig a kiadásoknál az egyensuly helyreállott. A választmány ujabb illetékemeléssel nem akarta a tagokat megterhelni s igy a deficit fedezésére más módozatokat kellett keresnie. Szóba került az 1865 decemberi ülésen a temetési illetménynek 40 forintról 35 forintra való leszállitása, melytől

azonban a választmány elállott. A főnökök is rendetlenül fizették be a rokkant-alapra eső járulékokat s az előző évi közgyülés reájuk vonatkozó határozatával nem sokat törődtek, sőt egyesek kijelentették, hogy az illetéket tovább nem fizetik. Az 1866 junius 7-én tartott közgyülés Emich Gusztáv helyébe Kocsi Sándor nyomdatulajdonost választotta meg az egyesület elnökévé s igy az uj választmányra hárult a nehéz feladat, hogy az egyesület zilált anyagi viszonyait rendbe hozza. Az augusztus havi választmányi ülés a tagdijat 20 krajcárra emelte fel. Az 1865 október havi választmányi ülés egy bizottságot küldött ki az alapszabályok megfelelő módositására, mely munkájával elkészülvén, a módositásokat a választmány is elfogadta s a tervezetet hozzájárulás végett a főnökök elé terjesztette. A főnökök hozzájárulásával az 1866. évi közgyülés is elfogadta a módositásokat. E módositások a következők: 1. A betegsegélyző-pénztárba belépő tag az ellenőrnél köteles jelentkezni, kitől a lefizetett összegről nyugtát kap. Mig ez meg nem történik, addig segélyt nem kap. 2. Ha egy tag tartozik, az ellenőr köteles az illetőnek befizetéseiről nyugtát adni. Ha oly tag utazik el, akinek tartozása van, visszajövetelekor mindaddig nem kaphat segélyt, mig tartozását le nem fizeti. 3. Budapesten dolgozó tag elutazás esetén csak fél év után jogosult segélyre. 4. Az utassegély egy év lefolyta előtt 1 forint 50 krajcár, egy év után 3 forint. Az uj választmány augusztus havi ülésében az illetéket 20 krajcárra emelte fel. A deficit fedezésére a rokkantsegélyző pénztárból vettek kölcsön 300 forintot s a november havi választmányi ülés határozata értelmében a főnökökhöz és tagokhoz egy körlevél küldetett, melyben az illetők, tekintettel az egyesületi betegsegélyző pénztár válságos helyzetére, önkéntes adakozásra szólittattak fel. A felhivás eredményeként körülbelül 200 forintnyi önkéntes adományhoz jutott a pénztár.

A budapesti nyomdászok társadalmi élete 1861 óta nem sokat változott. Saját érdekeik előmozditását illetőleg nagyfoku indolencia és szellemi tespedés jellemzik még mindig a kollégák nagy részét. A jobbak — kik kevesen valának — önzetlen munkálkodása, hogy a tömeget tunyaságából felrázzák, csak lassan éreztette hatását s a nemrég alakult önképző-egyletbe is majdnem kötéllel kellett fogni tagokat. A „Gutenberg"-ben egy kolléga, munkástársai indolenciáját panaszolván, hiába buzditja társait, a kétkedőket: „Egyesüljünk létünk, jövőnk érdekében! Ne fohászkodjunk, hanem cselekedjünk! Gyüléseinken jelenjünk meg pontosan, melyeken csak javunkra szolgáló tárgyak adatnak elő... Vessük le a közönyösséget minden iránt, ami nem testi érzékeinkre hat, mert aki saját művészete iránt sem bir lelkesedni, kit ügytársai érdeke fel nem buzdit, az nem érdemel jobb sorsot."

Pedig a segédek anyagi és társadalmi helyzete nem volt valami rózsás. A munkaidő 10 órában volt megállapitva, de ki tartotta ezt be? Vasárnap is bejártak dolgozni. Egy jó kompresz-szedő 14 krajcáros számolással 7 forint 50 krajcárt keresett hetenként, feltéve, hogy óránként 1250 betüt ki tudott szedni. A szedők különben a kompresz-szedésnél egyebet nem igen értettek, mert tanonckorukban őket másba be nem avatták. A tanoncmizéria ellen már évtizedek óta protestáltak a segédek eredménytelenül. A nyomdatulajdonosoknál a panaszok süket fülekre találtak s a tanoncokkal óránként 5 krajcár fizetés mellett a legvigabban különóráztattak. Csak annyi eredménye volt a segédek

Nr. 1. sz. Pest, 1869. május 1. Jahrgang I. évfolyam.

A lap megjelen: minden hó 1., 10. és 20-án nagy 4-ed rétben.
Előfizetési ára: Pest-Budán kiküldve: máj.—jun. 2 hóra 40 kr. Vidékre postán küldve 50 kr.
Szerkesztőség: Bucsánszky-féle könyvnyomdában, Ősz-utcza 20-ik szám.
A kiadóhivatalt illető küldemények Heckenast-féle könyvnyomdába Wenzliczek József urhoz czímzendők.
Hirdetésekért 1 petit sor 5 krral számittatik.
Kéziratok nem küldetnek vissza.

TYPOGRAPHIA.

A nyomdászat és rokon szakmák közlönye.

Kiadja a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete.

Zeitschrift für Buchdrucker- und verwandte Interessen.

Herausgegeben vom Pest-Ofner Buchdrucker-Fortbildungs-Vereine.

Das Blatt erscheint: am 1., 10. und 20. jeden Monates in gross 4-to.
Pränumerations Preis: In Pest-Ofen für die Monate Mai und Juni 40 kr. Für die Provinz 50 kr.
Redaction: Bucsánszky'sche Buchdruckerei, Herbstgasse Nr. 20.
Sendungen die Administration und Expedition betreffend sind zu adressiren an Herrn J. Wenzliczek, Heckenast'sche Buchdruckerei.
Inserate werden mit 5 kr. pr. Petit-Zeile berechnet.
Manuskripte werden nicht zurückgestellt.

A német czikkek átnézete.

1. Törekvésünk! Az önképző-egylet fejlődése Posten; ennek könyvtára és művelődési állapota; az anyagi érdekek előmozditása, ennek eredményeiről az árszabályozással szemben: törekvése a vidéki nyomdákban is a posti árjegyzéket érvényesitoni; a segélyző-egyletek legközelebb bekövetkező czélszerűbb reformjai; a tanonez-kérdés. — 2. Az 1868. megállapitott árjegyzék. — 3. Levelezés. Lipcséről: A „Typographia" megjelenése örömmel üdvözöltetik; s reménylik, hogy e lap, a korszellemet follogva, a munkások kitüzött czéljai elérésére erejét szenteli. — 4. Kis krónika. Köszönet az előfizetőknek és szerkentés ezek gyüjtésére. A „März-Veilchen" czimü versfüzér szerzőjének köszönete. — 5. Egyleti tudósitások. — 6. Pénztári kimutatás.

Mütársainkhoz!

Mennyi öröm, mennyi remény és vigasz rejlik ez egyetlen szóban. „Kikelet!"

Milliók keblében a természet ébredésével ujra fölébred a már-már kihalni látszó remény szikrája s nincs halandó, legyen az agg vagy ifju, gazdag vagy szegény, boldog vagy boldogtalan, ki örömet, uj reményt vagy vigaszt ne érezne, midőn az erdők dalnokai, a mezők virágai, a természet ezer meg ezer lényei versenyezve hirdetik: „Itt a kikelet!"

Nincs halandó, ki örömmel ne üdvözlené a tavasz eljöttét.

Itt a kikelet! igy köszönt be lapunk is tisztelt mütársainkhoz, remélve, hogy hirdetője azon tavasznak, melyre Gutenberg tanitványai már oly hosszu évsoron át epedve várnak, szintoly osztatlan örömmel fog üdvözöltetni körükben, mint üdvözöltetnek a természet tavaszának tisztelői, az összes emberiség által.

Itt a kikelet! — mert végre hozzánk is behatott azon ragyogó nap sugára, melynek századok előtt tört utat halhatatlan mesterünk Gutenberg János, felszabaditván lángeszével, magasztos találmányával az emberi szellemet sötétség kovácsolta békóiból.

Igen, itt a kikelet! mert megértve az előrehaladó kor intő szavat, kezdünk szaguldni azon lobogó alá, melyen „Müveltség!" áll felirva, mint jelszó.

Harmadik éve, hogy a pest-budai könyvnyomdászok — követve a külföldi mütársak példáját — „önképző egyletet" alapitottak, elismervén, hogy anyagi helyzetünk valódi javitása csakis ugy leend lehetséges, ha szellemi kiképzésünket állitjuk előtérbe.

Be kell azonban vallanunk — ha mindjárt a szégyen pirja boritja is el arczunkat, — hogy a főváros nyomdászainak még csak egy harmada vallja magát az egylet tagjának; a másik, a nagyobbik része pedig még mindig téli álmát aluszsza, be kell vallanunk, hogy főnökeink közul csak igen kevesen pártolják egyletünket, ámbár saját érdekükben feküdne ügyünket felkarolni — munkásaik müvelődését előmozditani.

De mindezen sajnos és elszomoritó tények daczára fenáll egyletünk s virágzik!

„Önképző-egylet"-ünk, mely tagjainak szellemi fejlődését s anyagi érdekeinek óvását tüzte ki czéljául, rövid fennállása óta máris szép eredményekre utalhat. Ugyanis találunk egyletünkben egy több száz kötetből álló könyvtárt, számos politikai, szépirodalmi s szaklapokat; vannak tanóráink magyar-, német- s franczia-nyelvből stb. Anyagi érdekeink óvását illetőleg, ugy véljük, elég lesz megemlitenünk, miszerint a legutóbbi árfeleimelési mozgalom kezdeményezése, valamint rendezavarás nélküli sikeres bevégzése csakis önképző-egyletünknek köszönhető. Mindez azonban még nem elégséges s még mindig távol állunk kitüzött czélunktól. Ennek elérhetésére szükséges, hogy hazánk összes nyomdászai öntudatra ébredjenek.

Ugyanazért határozá el egyletünk e lap kiadását, remélve, hogy mütársaink nem vonandják meg tőle pártfogásukat, s szivesen fogadják „kikeletünk" ezen hirdetőjét, melynek feladata: Magyarhon összes nyomdászait szellemi érintkezésbe hozni, náluk az egyesülés eszméjét terjeszteni, őket önképzésre buzditani, socialis érdekeinket képviselni, egyuttal pedig technikai czikkek által hazai müvészetünk emelésére hatni.

Fel tehát t. mütársak! Ébredjetek a tavasz ébredtével. Alapitsatok segélyző-egyleteket, hogy betegség vagy munkaképtelenség esetében támasz és vigasz nélkül ne legyetek.

Alapitsatok önképző-egyleteket! Szenteljetek szellemi kiképzésteknek néhány órát szabad időtökből, igyekezzetek a munkás osztály valódi intelligentiája lenni — s bizton hihetitek, nem sokára egyhangulag fogunk felkiálthatni: „Itt a kikelet!"

S—n G.

Felhivás!*)

Jelige: „Segits magadon és megsegit az Isten."

A jelen kor a társulás és egyesülés kora; naponta meggyőződhetünk arról, hogy a társulás által oly nagyszerü vállalatok lépnek életbe, melyeket egyesek előállitani nem képesek. S mily nagy ezen vállalatok hordereje! E vállalatok között első helyet foglalnak el az önsegélyző egyletek, azaz olyanok, melyekbe többen csekély fillérreiket összehordják, s üzlet utján azt többszörösitik; ezen utón csekély gazdálkodás mellett az illetők oly tőkére tesznek szert, melyhez, egyedül állva, soha nem juthatni. Ezen tőke-többszörösités rendesen kikölcsönzések utján jön létre, de lehet tőkét más uton is szerezni; ily mód megismertetése, és a megismerés utáni pártolás és csatlakozásrai felhivás a jelen sorok czélja.

Az államgazdászatban két főtényező: a tőke és a munkaerő; a tőke nincs a munkaerővel szorosan összekötve, az egyedül is fönállhat, mert pénzzel könnyü munkaerőt szerezni; de nem áll ez megforditva, mert a munkaerő tőkével ritkán birván, rendesen az utóbbinak rabszolgájává lesz; hogy pedig a rabszolgai állapot nem valami kedves, szükségtelen taglalnunk; nem kivánunk recriminatiókba bocsátkozni, az csak még több rosz vért csinálna; ugy is *mindenki* legjobban tudja, hol szoritja csizmája; tehát a dolog lényegére térink át.

Tisztelt nyomdász mütársak! Évek óta forrong bennünk azon eszme, hogy állapotunkon segiteni kellene, de miképp? abban nem tudtunk megegyezni; akarjuk tehát nektek az utat megmutatni, melyen kitartással és szorgalommal haladva, bizonyosan a kivánt czélhoz elérünk. Mi vagyunk a munkaerő, de tőkénk nincs; az is lesz, erre is van mód találva; tehát munkaerő, tőkével egyesitve, semmitől sem rettenhet vissza.

Czélunk: egy részvényekre alapitott könyvnyomdát „Gutenberg" müvészetünk feltalálója nevének czime alatt felállitani; ez által egyrészt azt érjük el, hogy, miután a részvényeket csak nyomdász mütársaink és a velünk rokon szakmák tagjai és irók birhatják, idővel mindegyikünk egy kis tőke felett rendelkezik; másrészt, hogy

*) Örömmel — szóról-szóra — közöljük e felhivást, részünkről csak sikert kivánhatunk az ügynek. Szerk.

1

nyomdánkban állandó foglalkozást nyerhetünk. Hogy ezen könyv nyomda fényesen fog fönállani és dusan jövedelmezni, mondanunk sem kell, mert az általunk, mint szakavatott müértök által vezettetve, bármely hasonnemü vállalattal ki fogja a versenyt állhatni, azonfelül pedig mindegyikünk magánérdeke a társaság érdekével szorosan összekötve levén, mindenben fog a közönség a kor kivánalmai által nem csekélyen felfokozott követelményének, megfelelhetni.

A társaság alapszabályai már ki vannak dolgozva és a m. m. királyi miniszteriumnak bemutatva s azokat nálam (Heckenast G. nyomdájában) meg lehet szerezni; azokban ki van fejtve, hogy és mikép lehet a kitüzött czélt elérni.

Fel tehát, tisztelt mütársak! sorakozzunk a haladás és társulás zászlója alá; egy kis kitartás és takarékosság, és mi oda érünk, a hová rég ohajtottunk jutni; legyen a mi jelszavunk „haladás." **Kiss Antal.**

SZAKKÖZLEMÉNYEK.

A milanoi nyomdásztanoda.

Ez intézet, 1867. decemberben történt alapitása óta eddig már a legjobb eredményeket birja felmutatni és buzditásul szolgál a többi olasz városoknak is hasonló tanodák felállitására. Egyik főérdeme mindenekfölött a mühangjegynyomás (Typennotendruck) nagy mérvbeni terjesztése.

A tanitást 14 tanár, kiknek nagy része nyomdász, teljesiti; az intézet vezetésével pedig 7 dijnélküli, mindannyian igen ügybuzgó tag van megbizva. A tanoncok száma jelenleg 70-re megy, kik mindannyian szorgalmas látogatói a tanóráknak, melyek rendesen az üzleti idő után tartatnak és kizárólag szaktartalmuak.

A szükséges helyiség a városi hatóságtól lőn átengedve; az alaptőkére pedig a közoktatás-ügyér részéről 250, a helytartóéról 200, valamint gyüjtések utján 700 frank lőn letéve. Ez összegeken kivül még számos más egyének ajándékaikkal is gyarapitották e zsenge intézetet, minek következtében az 1800 frankra rugó első évi költségek, melyekből 700 frank annak berendezésére fordittatott, eddigelé már fedezve vannak. Archiv után (á).

* * *

Midön a fönti sorokat kiszemeltük e lapban közzétételre, nem akarjuk tagadni, egy sohajt kelle elnyomnunk, egy sohajt, mely mindannyiszor feltör, valahányszor tanonczaink s tanitási módunk szánandó volta eszünkbe jut.

Nem tudtuk még akkor azt, mi ma az aggály helyett szebb jövő reményével tölti el keblünket.

A pesti főnök-testület egyik tagja, t. Kertész József ur egy tanoncz-iskola létrehozásán fáradoz, sőt saját nyomdáját technikai gyakorló helyül — iskolául — fel is ajánlta.

Adja az ég, hogy e nemes eszme létesülhessen, s a t. fáradozó munkáját siker koszoruzza!

— Több oldalról felszólittattunk, hogy a mult évi september hó 14-én életbelépett árszabályt közöljük, mert itt helyben az sehol sem kapható.

Annyival inkább teszszük ezt, mert vidéki mütársainknak alig van tudomásuk róla, hogy uj árszabályunk van, annak lényegével pedig épen nem ismerösek.

Árszabály.

A) Szedők részére.

1. §. A számitás módja. A számitás azon betünem közönséges n betüje szerint történik, melyből egy mü vagy bármely más nyomtatvány szedendő, tizedrendszer szerint, és irányadó a betünem időnkénti teste (Kegel). Ha valamely betünemben az n-ek vastagabbak egy fél négyzetnél (Halbgevirt), ugy az utóbbiak szerint számittatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébbjel szükségessé válna, azt nek számittatik.

2. §. Ritkitó (Durchschuss). Minden darab ritkitó n gyanánt vétetik számitásba.

3. §. Kolumnaczim. Élő kolumnaczimek zársorral együtt 3, holt kolumnaczimnek, azaz olyanok, melyek csupán csak a kolumnaszámot tartalmazzák, a zársorral együtt, 2 sornak számittatnak.

4. §. Sima szedés. A magyar és német szedésre nézve következő meghatározások állanka:

Petit, Bourgeois és Garmond 1000 n-ért	17 kr. o. é.
Cicero, Garmond n szerint számitva 1000 n-ért	17 „
Colonell 1000 n-ért	18 „
Nonpareille és Mitteltől kezdve fölfelé 1000 n-ért	21 „
Perl 1000 n-ért	22 „

Tót, szerb és román nyelveknél 1000 n-ért 2 krral több számittatik.

Cirill, ruthén, orosz és görög, alá nem vágott minden nagyságu betünemben 1000 n-ért 22 kr, alávágottért 24 kr.

Hébor szedés kölcsönös egyezkedésre hagyatik.

5. §. Kovert szedés. Ha valamely iv szövegéb. rovatok kivételével) más betünemboli vagy ritkitott szedés fordul elő, és egy iven 20 sornyi tért foglal el, ugy ezen ivnél minden 1000 n után 1 krral több fizetendő; ha az iv $^1/_4$ részét teszi, minden 1000 n-ért 2 krral javittatik; minden tovább előforduló betünemért hasonló tárarányban mint az elsőnél, a fönnebbi javitás fele fizettetik. Ha a szedés kisebb betünemmel (tehát alárakásra számitva) kevert, ugy hasonló tárarányban 2 krral (20 sornál), illetőleg 3 krral ($^1/_6$ ivnél) javittatik. Ha a kevert vagy ritkitott szedés egy iven a 20 sort el nem éri, ugy az ezért fizetendő kártalanitás kölcsönös egyezkedésre hagyatik. Minden valamely más müben előforduló kisebb betünem, a reá esendő ár szerint javitandó.

Ezen §. ujságszedésnél nem alkalmazható, és a fönn elősorolt esetek kölcsönös egyezkedésre hagyatnak.

(Vége köv.)

Levelezések.

Pest, április 27 1869

T. szerkesztő ur!

„A kiállitási csint emelni, socialis érdekeinket képviselni."

E lap egész programmja.

Lehet a lap teendőit elemezni, körvonalozni, róla sokat irni; de olyat valóban nem, mi e rövid mondatban benn nem foglaltatnék.

Hallottam többektől, hogy kár volt az előfizetési felhivásban nem körvonalozni az irányt, melyet szakközlönyünk követni fog a socialis kérdésekben.

Valóban, nem látom szükségét. A lap az önképző egylet kiadványa, irányának követője, s ez irány oly sokszor el lett mondva, hogy mindenki ismerheti s ismeri is: nem foglalni pártállást, hanem szigoruan az igazságtól vezéreltetve kikelni az ellen, a mi rosz, jöjjön e rosz bármely oldalról! Ha ez lesz a lap szerkesztésénél a zsinormérték: ugy megfelelt czéljának, érdekeinket képviselte.

Édes mindnyájunk keblét benső öröm töltötte el a rég táplált remény megvalósulásakor. Hogy ez nem frázis, bizonyitja az összes egyleti tagok megszavaztatásának eredménye; mert csak ketten voltak, kik a lap kiadása ellen szavaztak.

De ép azért, mert mindnyájunknak kedves e lap, ohajtandó is volna, hogy ezt mindenki olvassa.

„Előfizessen mindenki s olvashatja."

Igaz, de az is igaz, hogy teljesen méltányolható azok óhaja, kik egyleti tag létükre, miután ugy is ők tartják azt fönn, olcsóbb árért szeretnék ezt elérni.

Helyesnek, sőt szükségesnek látom, hogy ez ohaj érvényre jusson s az egylet tagjai kevesebbet fizessenek, mint az előfizetési ár.

De hogy ez az egylet csekély pénz-készletét ne veszélyeztesse, azt is szükségesnek vélem mondani, hogy ne legyen egyetlen egyleti tag sem ki e fele előfizetési árt be nem fizeti.

Emeljük fel az önképző egyleti tagdijt három krajczárral, nehezünkre bizonyára nem fog esni a tiz kr. mellé még hármat hozzátenni s a három kr. többletért kapja minden egyleti tag e lapokat.

Vegyesek.

* Fogadják köszönetünket az ügytársak, kik segitik fenállhatni e lapokat, kérésünket azok, kik még eddig nem álltak előfizetőink közé, hogy lapunkat pártfogolván, megszilárditani segitsenek. Az előfizetési föltételek a lap homlokán olvashatók.

* Több oldalról felhivtak bennünket tudomásra juttatni, hogy az önképző egylet által a mult nyáron rendezett kiállitáson ki nyerte a tanoncok által szedendő legjobb czimre kitüzött dijat: Laszky Ármin, (Athenaeum), ki e dijat a napokban fogja megkapni.

* Ugyane kiállitásra vonatkozólag megjegyezhetjük, miszerint a debreczeni városi könyvnyomdának, melynek valóban szép termékei a kiállitás diszét képezték, szintén a napokban fog a biráló bizottmány által utnak indittatni a dicsérő oklevél.

* Mint egy magánlevélből értesülünk, a kitünő szakképzettségü szegedi nyomdatulajdonos t. Burger Zsigmond ur egy uj hengeranyagot talált fel, mely minden e czélra eddig használtat felülmul s a most divóknál 30%-kal olcsóbb. Ohajtandó volna, ha e czélirányosnak bizonyult találmányt hazai nyomdáink felkarolnák.

Felhivás. A dalköri bizottmány egy májusban tartandó dalestélyt inditányoz a jövő havigyülésen; felhivatnak tehát a dalkör tagjai, hogy a tanórákat látogassák, mert a dalestély csak igy lesz megtartható. Pollak Gusztáv. dalegyl. elnök.

Egyleti tudósitások.

Havi gyülés febr. és márcz. hóról apr. 18. Elnök: Buschmann Ferencz. Tagok alig határozatképes számmal.

Egyl elnök sajnálatát fejezi ki a részvétlenségen, melyet a tagok tanusitanak. A napirendre térés előtt Hueber Károly Fülöp egyl. tag az általa szerkesztett „Märzveilchen" 3 példányát felajánlja az egyletnek. Erre elnök kijelenti még adományozó szivességét, hogy e „Märzveilchen" két hátsó lapját e lapok előfizetési felhivására minden dij nélkül átengedte. Az egybegyült tagok általános felállással szavaznak köszönetet e két rendbeli szivességért.

Napirendre térvén át, a mult két havi számtételt Nitsch Alajos pénztárnok olvassa fel, melyből kitünik, hogy a kitüzött czélok egyikét: anyagi érdekeink ellenőrzését ismét foganatositotta az egylet, a mennyiben a brüsseli munkát beállitott collegáknak 10 frt segélyt küldött. Van e számtétel szerint az egyletnek 250 fizető tagja, elutazott 1, kilépett 7, uj

tag 10. A dalkori számtótelből 90 kr. deficit tunik ki, hangsulyozza előadó Kornis Alajos ur, hogy a dalkör tagjai nagy részo a tanórákat hanyagul látogatja s tag-dijjal hátralékban van. Egyleti elnök folkéri a dalárdai bizottmányt, hogy a dalárokat szóltsa fel, miszerint vetközzék le közönyüket s ezne szép és hasznos szivképző művészetot müveljék.

Könyvtári számtétel Ács Mihály könyvtárnok ur által. Forgalom 252 kötet. Ajándékok beérkeztek: Felérvizy urtól 16 kötet, a magy. kir. egyet. nyomd. 2 nyomtatvány, egy egyleti tagtól 89 kötet és Heiszer urtól a „Föv. Lapok". A nemosszivü adakozásokért köszönet szavaztatik.

A „Typographia" szerkesztője e szaklap „szerkesztő-bizottság"-a részéről jelenti, hogy a megindithatási kérvény benyujtatott s a benyujtás után két napra az engedély meg is érkezett. Föllhi mindenkit pártolásra.

Az alapszabályok átdolgozására kiküldött bizottság nevében Gawlitza ur tesz jelentést. Az uj dolgozat ki fog nyomatni, minden tagnak kézhesittetni s elfogadására közgyülés hivatik össze.

Wonzlicsek ur felszólitja az egybegyülteket, hogy a genfi munkaszüneteló collegák segélyezésre e czélra a takarékpénztárba letett 48 frt 52 krból egy összeg küldésére. A választmány e czélra 20 frtot tesz ünditványba. Megszavaztatik. Sógor György ur az egylet helyiségét kéri délutánra átengedni a „Gutenberg" nyomdai részvénytársulatnak. Megadatik. Ülés vége 3/4 1 órakor.

Választmányi ülés: hétfőn, május 3-án este 8 ó. az egyl. helyiségében.

Havigyülés: vasárnap, május 9. délelőtt 10 ó. az egyl. helyiségében; e gyülés napirendje 4-töl kezdve az egylet helyiségében olvasható.

A könyvtár nyitva van szerdán este 8—9 óráig s vasárnap délelőtt 10—12 óráig; oly vasárnap, melyen havi-gyülés van 9—10-ig.

Nyelvtani órák: Magyar nyelv: szerdán 8—9 óráig este; **német nyelv:** csütörtökön 8—9 óráig este; **francia nyelv:** pénteken 8—9 óráig este.

Dalóra: Szerdán este 8—10 óráig, vasárnap délelőtt 9—10 óráig.

Pénztári kimutatása a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletének márc. hóról.

Pénztár állása febr. . .		769 frt 14 kr.
Márciusi bevétel . .		72 „ 80 „
	Összeg:	841 frt 94 kr.
Kiadás márczius hóról		28 „ 30 „
	Marad:	813 frt 64 kr.

Külön, „Segélyző" név alatt a posti takarékpénztárban 48 frt 52 kr.

Nitsch Alajos, egyl. pénztárnok.

Nincs vállalat, melynek a kezdet nehézségeivel küzdeni ne kellene. Kérjük t. olvasóink becses elnézését, ha lapunk, melynek oly sok akadálylyal s nehézséggel kell kezdetben küzdeni, mindjárt meg nem felel a követelésnek; egész törekvésünk oda irányul, hogy szives pártfogásuknak megfeleljünk.

A szerkesztőség

Levélkosár.

Folkérünk minden ügyünket pártoló mütársat, hogy becses közleményeikkel a lapot segitsék. Kéziratok Ösz-utcza 20. sz. a.

B. J. urnak Szegeden. Nem kaptam levelet.

Tanay Ödön urnak Budán. Látogasson meg bennünket.

Sz. M. urnak Aradon. Magánlevelet küldünk.

Uebersicht der ungarischen Artikel.

1. Aufruf an die Collegen betreffs der Errichtung von Unterstützungs- und Fortbildungs-Vereinen. S—n G. — 2. Aufruf zur Gründung einer Buchdruckerei-Actiengesellschaft, von Anton Kiss. — 3. Die Mailänder Buchdruckerschule mit einem in Pest zu errichtenden ähnlichen Institute verglichen. — 4. Der im Jahre 1868 in's Leben getretene Pester Preistarif. — 5. Erhöhen wir den Fortbildungsvereinsbeitrag um 3 kr. damit die Vereinsmitglieder das Blatt unentgeltlich bekommen können. — 6. Vermischtes. In der vorjährigen Ausstellung wurde die Prämie von Hermann Laszky erworben; das Belobungsschreiben der Debrecziner städt. Buchdruckerei; Erfindung einer neuen Walzenmasse durch Herrn Sig. Burger in Szegedin; Aufruf zum fleissigeren Besuche der Gesangsstunden. — 7. Vereins-Nachrichten. — 8. Kassabericht. — 9. Briefkorb.

Unser Streben!

Dem Geiste der Zeit folgend und wohl erkennend, dass nur ein festgeschlossenes Ganzes irgend welchen Zweck erreichen könne, entschloss sich vor etwa drei Jahren ein kleines Häuflein hiesiger Buchdrucker zu einer Vereinigung, welche das Motto „Fortbildung" auf ihre Fahne schrieb. Die Thätigkeit dieses Vereines war Anfangs allerdings eine beschränkte, und längere Zeit blieb derselbe das Stiefkind der hiesigen Buchdrucker, zumalen der zu bewirthschaftende Boden schon aus lokalen Verhältnissen ein zu unfruchtbarer war; doch endlich trat auch unser Verein als würdiges Glied der grossen Buchdruckerfamilie in aktive Wirksamkeit und vermag derselbe heute schon manch schönen Erfolg aufzuweisen.

Als Fortbildungsmittel besitzt der Verein eine aus circa 800 Bänden bestehende Bibliothek und eine ansehnliche Anzahl politischer, belletristischer und fachlicher Blätter; auch wird Unterricht ertheilt in der ungarischen, deutschen und französischen Sprache etc.

Doch nicht nur die geistige Fortbildung seiner Mitglieder hat sich unser Verein zum Ziele gesteckt, sondern auch die Förderung des materiellen Wohles der gesammten Collegenschaft — und war er auch auf diesem Felde bereits mit Erfolg thätig.

Mit denselben Riesenschritten, mit welchen die Industrie Pest's seit geraumer Zeit an Aufschwung gewann, nahm auch die Theuerung des zum Lebensunterhalte Nöthigen zu; der Tarif der Buchdrucker blieb jedoch seit 1848 derselbe und war unsere Lage bereits zur unerträglichsten geworden. Der Verein sah es desshalb als seine Pflicht an, in dieser Sache die Initiative zu ergreifen, um einleitende Schritte zu thun, welche denn auch gelangen, ohne zu dem kostspieligen Mittel einer Arbeitseinstellung schreiten zu dürfen. Die diesbezüglichen Unterhandlungen Seitens der Herren Prinzipale und Gehilfen sind bereits zum endgiltigen Abschluss gelangt und wird der Tarif in nächster Zeit, mit den nöthigen Unterschriften versehen, bei der betreffenden Behörde zur Sanctionirung unterbreitet werden.

In welchem Zustande sich die Buchdruckerei in den Provinzstädten befindet, darüber sind selbst hier nur Wenige informirt. Die Befürchtungen der Herren Prinzipale jedoch, dass nach dem erhöhten Tarife hiesige Buchhändler ihre Arbeiten in der Provinz bestellen lassen würden, hat sich bis jetzt nicht bewahrheitet, und dürfte auch der angedeutete Fall nicht so bald eintreten, da wir mit allen Mitteln dafür einstehen werden, dass in den Provinzstädten ehebaldigst ein dem hiesigen konformer Tarif eingeführt werde.

Die von Wien aus ergangene Anregung zum Anschluss an einen zu gründenden Verband wurde in Berathung gezogen und am Buchdruckertage war der Verein durch zwei Delegirte vertreten. Das Schicksal dieses damals gegründeten Verbandes ist bekannt. Das Wiener Ministerium mochte wahrscheinlich die von so Vielen, denen die gegenwärtige geistige Entwickelung des Arbeiterstandes ein Dorn im Auge ist, ausgesprochene Ansicht, dass die geringste Freiheit in der Hand des Arbeiters gefährlich werden könne, theilen, — kurz, sie genehmigte trotz der Abänderung der zuerst beanstandeten Stellen in den Statuten dieselben nicht. Da unter solchen Umständen für die ungarischen Vereine nur wenig Aussicht vorhanden war, dass ihnen selbst im Falle der nachträglichen Genehmigung der Statuten der Anschluss gestattet werden würde, so mussten sie daran denken, eine Vereinigung unter sich zu erstreben, und Pest, als der Hauptstadt des Landes, fällt die Aufgabe zu, hierzu die einleitenden Schritte zu thun. Noch fehlte jedoch das vermittelnde Organ und die Gelegenheit zur Geltendmachung der verschiedenen Ansichten, aus welchem Grunde der Verein die Herausgabe der „Typographia" beschloss.

In diesem Blatte soll auch die soziale Frage, welche gegenwärtig fast alle Arbeiterkreise in steter Bewegung erhält und mitunter so phantastische Gebilde zu Tage fördert, die gebührende Beachtung finden und leidenschaftslos besprochen werden.

Ueber den Stand unserer Unterstützungskassen können wir an dieser Stelle noch wenig berichten, doch wird unser Bestreben stets dahin gerichtet sein, dass dieselben möglichst bald den Zeitverhältnissen entsprechend reformirt werden. Dem Buchdrucker, dem es so schwer wird, sich in der Welt eine selbstständige Stellung zu erringen, ist in der Regel auch noch der Trost benommen, mit einiger Hoffnung seinen Lebensabend erwarten zu können. In ganz Ungarn dürften kaum vier Invalidenkassen existiren, von welchen jedoch jede streng abgesondert für sich wirthschaftet, ohne sich um die andern zu kümmern, indem selbst die Pester Krankenkasse keine Gegenseitigkeit kennt. Auch aus diesem Grunde ist eine Vereinigung aller Kollegen geboten, und gerade das Kassenwesen kann das Mittel sein, die Allgemeinheit aus ihrer Lethargie aufzurütteln.

Ein weiterer Gegenstand unserer besonderen Aufmerksamkeit wird auch das hier in Blüthe stehende Lehrlingsunwesen sein. Immer und immer werden wir auf diesen Gegenstand zurückkommen, und wir sind überzeugt, dass so mancher der Herren Prinzipale der Stimme der Oeffentlichkeit Gehör geben und diesem Krebsschaden abzuhelfen suchen wird.

Dass wir neben den lokalen und provinziellen Vorkommnissen aus der Buchdruckerwelt überhaupt das Neueste zu bieten stets bemüht sein werden, versteht sich von selbst, nur bitten wir unsere Collegen, uns fortwährend mit Correspondenzen etc. etc. unterstützen zu wollen, damit es uns möglich werde, dieses Blatt bald auf jenen Standpunkt zu heben, auf welchem es als Organ für Buchdrucker stehen muss.

J. Gawlitza.

1*

TECHNISCHES.

Wir wurden von mehreren Seiten aufgefordert, den am 14. September v. J. in's Leben getretenen Buchdrucker-Preis-Tarif zu veröffentlichen, weil hier bis jetzt noch kein einziges Exemplar zu bekommen ist.

Wir thun dies mit einem um so grösseren Vergnügen, als wir überzeugt sind, unseren Collegen in der Provinz damit einen besonderen Dienst zu erweisen, da die meisten noch gar nicht wissen, dass hier in der Hauptstadt nach einem neuen Preis-Tarif gezahlt wird; die näheren Details dieses Tarifs ihnen aber jedenfalls gänzlich unbekannt sind.

Preis-Tarif.

A) Für Setzer.

§. 1. Art der Berechnung. Die Berechnung geschieht nach den gemeinen n derjenigen Schriftgattung, aus welcher ein Werk oder jede andere Drucksorte gesetzt wird, und nach dem Decimal-System, und ist der jeweilige Kegel der Schriftgattung massgebend. — Sind in einer Schrift die n dicker als Halbgevierte, so wird nach letzteren berechnet. — Wenn zur Ausfüllung der Zeile noch ein Apostroph, ein Accent oder irgend ein schwächeres Zeichen benöthigt wird, zählt dasselbe für ein n.

§. 2. Durchschuss. Jedes Stück Durchschuss zählt für ein n.

§. 3. Columnentitel. Lebende Columnentitel sammt Unterschlagzeilen werden für 3, todte, d. h. solche, welche nur die reine Columnenziffer enthalten, sammt den Unterschlagzeilen für 2 Zeilen berechnet.

§. 4. Glatter Satz. Für den ungarischen und deutschen Satz gelten folgende Bestimmungen:

Petit, Bourgeois und Garmond per 1000 n	17 kr. ö. W.
Cicero, nach Garmond n berechnet. per 1000 n	17 „
Colonel per 1000 n	18 „
Nonpareille und von Mittel an aufwärt. per 1000 n.	21 „
Perl per 1000 n	22 „

Romanische Sprachen, slavisch-serbisch u. rumänisch, werden per 1000 n um 2 kr. höher berechnet.

Cirillisch, ruthenisch, russisch u. griechisch nicht unterschnitten für alle Kegel per 1000 n 22 kr., unterschnitten 24 kr. — Hebräischer Satz bleibt dem gegenseitigen Uebereinkommen überlassen.

§. 5. Gemischter Satz. Kommt in dem fortlaufenden Texte eines Bogens (mit Ausnahme der Rubriken) der Satz in einer anderen Schriftgattung spationirter Satz vor, und erreicht derselbe auf einem Bogen den Raum von 20 Zeilen, so wird für dar 1000 n dieses Bogens um 1 kr. mehr bezahlt; erreicht er den Raum von 1/16 Bogen, so wird für das 1000 n 2 kr. Vergütung bezahlt: für jede weitere vorkommende Schriftgattung wird im gleichen Raumverhältnisso wie bei der ersten die Hälfte der obigen Vergütung bezahlt. Ist der Satz mit einer kleineren Schriftgattung (also unterlegt) gemischt, so wird nach dem gleichen Raumverhältniss 2 kr. (bei 20 Zeilen), respective 3 kr. (bei 1/16 Bogen) vergütet. Sollte der gemischte oder spationirte Satz die Zahl von 20 Zeilen in einem Bogen nicht erreichen, so bleibt eine hiefür zu leistende Entschädigung dem gegenseitigen Uebereinkommen überlassen.

Jede in einem Werke vorkommende kleinere Schriftgattung ist nach dem auf dieselbe entfallenden Satzpreise besonders zu vergüten. — Dieser §. hat bei Zeitungssatz keine Anwendung und bleiben die oben vorkommenden Fälle dem gegenseitigen Uebereinkommen überlassen.

(Schluss folgt.)

Correspondenz.

R. **Leipzig**, 22. April. Es braucht wohl kaum erwähnt zu werden, dass die deutschen Collegen ein unmittelbares Interesse an der neu begründeten ungarischen „Typographia" haben, es wird ihnen dadurch die Möglichkeit eröffnet, auch mit diesen, ihnen bisher mehr oder weniger fern stehenden Collegen in engere Verbindung zu treten. Die Lage der Arbeiter ist überall die gleiche, also müssen auch die zur Verbesserung derselben angewendeter Mittel überall die gleichen sein. Die Localisirung derartiger Bestrebungen kommt allen Fortschritt und es ist daher die erste Pflicht eines jeden Vorfechters der Rechte der Arbeiter, auf eine internationale Verbindung, wenn auch zunächst nur der betr. Geschäftsgenossen hinzuwirken. In diesem Sinne ist Ihr neu begründetes Blatt ein werthvoller Stein zu dem Bau, den die Buchdrucker der verschiedensten Länder aufzurichten bestrebt sind. Gleich den Collegen in England, Frankreich, Belgien, der Schweiz und Deutschland werden hoffentlich auch bald die ungarisch-österreichischen im Stande sein, eine engere Vereinigung zu bilden und so dann mit den bereits bestehenden in Verbindung zu treten. Gegen diese vereinte Macht mit den bis jetzt gewohnheitsmässigen erbärmlichen Mitteln anzukämpfen, das ist einfach unmöglich, und deshalb ist der Sieg unzweifelhaft auf der Seite der Arbeiter. Wir begrüssen daher Ihr Organ als tüchtigen Mitstreitor und erwarten zuversichtlich eine rege Betheiligung der betr. Collegenkreise.

Kleine Chronik.

* Unseren Collegen und Freunden, die uns durch Pränumeration die Aufrechthaltung des Blattes ermöglichen unsern Dank; unsere Bitte aber an Diejenigen, welche noch in die Reihe unserer Pränumeranten nicht getreten sind, dass sie uns durch zahlreiche Pränumeration unterstützen mögen. Die Pränumerationsbedingnisse sind am Kopfe des Blattes ersichtlich.

* Unter dem Titel: „März-Veilchen hat Gefertigter eine Sammlung von Gedichten herausgegeben, welche wegen überhäufter Arbeit erst diese Woche beendet werden konnten. Eben diese Eile hat es ihm unmöglich gemacht, Einladungen an alle Herren Collegen zu versenden. Der Inhalt des Buches ist zahlreich und mannigfaltig. Aus den Städten Pest-Ofen, Wien, Prag, Brünn, Pressburg, Temesvár, sind so viele Bestellungen von Collegen eingeflossen, dass die erste Auflage von 1000 Exemplaren nahezu vergriffen, und das Ganze gleichsam ein „Buchdrucker-Album" geworden ist, wie noch kein ähnliches vorhanden, weil die Namen der Theilnehmer dem Buche beigedruckt sind. — Jene Herren, welche das Buch noch zu beziehen wünschen, werden um schleunige Bestellung und frankirte Einsendung des Betrages von 60 kr. per Exemplar ersucht, und zwar nach Belieben: in Pest an C. Ph. Hueber, Schriftsetzer im „Athenaeum oder in Wien an Jos. Hueber, Schriftsetzer in L. W. Seidl's Buchdruckerei (Mariahilf, Magdalenenstrasse Nr. 4) — Pränumeranten-Sammler erhalten auf 12 Exemplare ein Freiexemplar. — Indem Gefertigter für die zahlreiche Theilnahme an sämmtliche Herren Collegen seinen herzlichsten und verbindlichsten Dank abstattet, zeichnet mit collegialischem Grusse

Pest, 29. April 1869.

C. Ph. Hueber, Schriftsetzer im „Athenaeum".

Vereins-Nachrichten.

Monatsversammlung. den 18. April für Feber und März. Vorsitzender Franz Buschmann. Anzahl der Mitglieder kann beschlussfähig. Vorsitzender spricht sein Bedauern über die Theilnahmslosigkeit aus, welche die Mitglieder in Angelegenheiten des Vereines bethätigen. Vor Beginn der Tagesordnung bringt Herr Karl Hueber, Vereinsmitglied, das durch ihn verfasste und im Druck erschienene Werkchen „März-Veilchen" in 3 Exemplaren als Geschenk dem Vereine ein. Vorsitzender erwähnt die Bereitwilligkeit mit welcher Spender noch die Pränumorationseinladung unseres Fachblattes „Typographia" am Schlusse seines Werkes gratis aufnahm und wurd ihm der Dank für Beides durch Erhebung von den Sitzen von der Versammlung bekundet. — Übergang zur Tagesordnung. Herr Nitsch als Vereins-Central-Cassier referirt über die Einnahmen und Ausgaben in den beiden Monaten. Ebenso dass von dem in der Sparkasse unter dem Titel „segélyző" (Hilfsfond) unseren Brüsseler strikenden Collegen 10 fl. übermittelt wurden. Der Verein zählt 250 ordentl. Mitglieder; abgereist 1, aus dem Verein getreten 7, neu eingetreten 10. — Aus dem Bericht des Liederkranzes ist ein Deficit von 90 kr. ersichtlich. Berichterstatter des Liederkranzes Hr. A. Kornis, betont die Theilnahmslosigkeit an den Übungsstunden, als auch die Nachlässigkeit in Einzahlung der Monatsbeiträge. Vereinsvorsitzender beauftragt Herrn Kornis die Liederkranz-Mitglieder zu grösserem Eifer und regere Theilnahme aufzufordern. — Herr Michael Ács, Bibliothekar berichtet: ausgegeben wurden 752 Bände. Der Bibliothek wurden gespendet von den Herren: Fehérvizi 16 Bände; von der kön. ung. Universitäts-Buchdruckerei 2 Drucksorten von einem unbekannt bleiben wollenden 89 Bände; Paul Heiszer „Fővárosi Lapok" wofür der Dank von der Versammlung ausgesprochen wird. — Redakteur der „Typographia" berichtet im Namen des Comité's, dass die Bewilligung zur Herausgabe des Blattes bereits zurückgelangt sei, und fordert zugleich zu recht reger sowohl geistiger als materieller Betheiligung auf. — Im Namen des Statuten-Revisionscomités verliest Herr Gawlitza die umgeänderten Statuten und wird beschlossen: dass dieser Statutenentwurf gedruckt, jedem einzelnen Vereinsmitgliede zur Prüfung zugestellt, wegen Annahme derselben aber eine ausserordentliche Gen.-Vers. einberufen werden soll. Herr Josef Wenzliczek beantragt, die Versammlung möge die strikenden Collegen in Genf finanziell unterstützen, wonach auf Antrag des Ausschusses beschlossen wird, denselben aus dem Hilfsfonde 20 fl. zuzusenden. — Herr Georg Sógor erbittet von der Vers. für Nachmittag das Vereinslokale zur Abhaltung einer Gen.-Vers. der zu gründenden „Gutenberg"-Actien-Buchdruckerei; wird bewilligt. — Schluss der Sitzung 12½ Uhr.

Ausschuss-Sitzung: Montag den 3. Mai, Abend 8 Uhr, im Vereinslokale.

Monats-Versammlung: Sonntag den 9. Mai, Vormittags 10 Uhr, im Vereinslokale. Vom 4 d. M. an wird die Tagesordnung im Vereinslokale zur Einsicht ausgestellt sein.

Die Bibliothek ist geöffnet: Mittwoch, Abends von 8—9 Uhr; Sonntag Vorm. von 10—12 Uhr; an Versammlungstagen von 9—10 Uhr.

Lehrstunden: Ungarische Sprache Dienstag, deutsche Sprache Donnerstag, französische Sprache Freitag immer Abends von 8—9 Uhr.

Singstunden: Mittwoch Abends von 8—½10, Sonntag Vormittags von 9—10 Uhr.

Cassa-Bericht über das Baarvermögen des Pest-Ofner Buchdrucker-Fortbildungsvereins für den Monat März 1869:

Cassastand am 28. Februar		769 fl. 14 kr.
Einnahme im Monate März		72 „ 80 „
	Summa:	813 fl. 94 kr.
Ab die Ausgaben desselben Monats		28 „ 30 „
	Verbleiben:	841 fl. 64 kr.

Separat zur Verrechnung: 48 fl. 52 kr. unter der Rubrik „Segélyező" in der Pester Sparkassa angelegt.

L. Nitsch, Cassier.

Aller Anfang ist schwer! und so bitten wir denn auch unsere l. T. Leser um gütige Nachsicht, wenn das Blatt, welches mit so grossen Schwierigkeiten zu kämpfen hat, nicht gleich allen Anforderungen entsprechen wird; doch werden wir bemüht sein mit Ihrer gütigen Unterstützung Sie bestens zufrieden zu stellen. Die Redaktion.

Felelős szerkesztő: Buschmann Ferenez. Nyomatott Pesten az „Athenaeum" nyomdájaban 1869. Az önképző-egylet tulajdona.

akciójának, hogy a helytartótanács 1865-ben az összes nyomdásztanoncokat összeiratta s azután elrendelte, hogy a 16 éven aluliak éjjeli munkára nem alkalmazhatók. Az akkori viszonyok között ez is vivmánynak volt tekinthető.

A segélyző-egyesület 1865 december 26-iki választmányi ülésén a tanoncügy is szóba került. Emich Gusztáv elnök kijelentette, hogy ezen ügyben a főnököknél interveniálni fog, holott az ő nyomdájában is több mint 38 tanonc volt 68 segéddel szemben. Buschmann Ferenc ezen az ülésen a következő inditványt terjesztette elő a tanoncügyre vonatkozólag: 1. Minden tanonc a főnöktestület előtt szerződtetendő és szabaditandó. 2. A tanoncnak az első tanulási évben fizetést adni nem szabad s ez az összeg felszabadulásakor fizetendő ki neki. A segédek ezen inditvány életbeléptetésével óhajtották a nyomdászpályára tódulókat feltartóztatni, ugy vélekedvén, hogy ha a fiu az első évben nem kap fizetést, szülőinek kevésbé lesz kedvük fiukat ezen foglalkozás elsajátitására adni. A főnökök azonban rá sem hederitettek a határozatra; ők ezen kérdésnél kizárólag az anyagi hasznot vették tekintetbe és igy nem voltak hajlandók a segélyző-egyesület kivánságának megfelelni. Őket nem bántotta az, hogy 19 budapesti nyomdában 297 segéd mellett 198 tanonc volt alkalmazva.[1]

Az önképző-egylet egészen más szellemet varázsolt a nyomdászok közé. „Az eddig ismeretlen szolidaritás és kollégialitás hatotta át a szaktársakat s az önképző-egylet havi gyülései és felolvasásai révén szorosabb összekötő kapocs létesült közöttük." Az önképző-egylettel a haladás kezdett a nyomdászok között tért hóditani s az anyagi érdekek megvédésében s a csüggedtek és félénkek bátoritásában ezen uj egyletnek óriási eredménye volt. Épp ezért kezdetben sok bajjal és akadálylyal kellett megküzdenie. Egyesek, akik sohasem lelkesültek a kollégiális összetartásért s mindig a zavarosban halásztak, csak azt nézték, hogy a faktorokkal mindig jó viszonyban legyenek s igy maguknak kedvezőbb helyzetet teremtsenek, nem törődve a többség sanyaru helyzetével. Ezek már jól előre megérezték azt, hogy az önképző-egylet működése reájuk megsemmisitő hatással lesz s ezért ahol lehetett ezen egylet működését gáncsolták. Ugyanigy féltek az önképző-egylet felvilágositó hatásától a főnökök, mert jól tudták, hogy az eddigi rendszernek nemsokára vége lesz. Az önképző-egylet 1866 szeptember havi gyülésén Bendtner József igazolni akarta az egyletet a főnökök vádjaival szemben: „Fájdalom, árnyoldalak is mutatkoznak azon pár hét alatt, mióta az egylet fennáll; árnyoldalak, melyek azt működésében gátolják, melyek

[1] Egy 1865-ben felvett és egy külföldi szaklapban leközölt statisztika alapján módomban van az akkori budapesti nyomdák személyzetének arányát bemutatni. A 19 nyomdában 244 szedő, 21 nyomó, 32 gépmester, 9 nyomótanonc és 189 szedőtanonc volt alkalmazásban, és pedig: Bagó nyomdájában 4 segéd, 1 tanonc; Bartalitsnál 3 segéd, 12 tanonc; Bucsánszkynal 5 segéd, 2 tanonc; Emichnél 72 segéd, 38 tanonc; Engel és Mandellónál 6 segéd, 8 tanonc; Gyurián és Deutschnál 8 segéd, 10 tanonc; Heckenastnál 39 segéd, 12 tanonc; Herznél 4 segéd, 14 tanonc: Hummel és Hornyánszkynál 22 segéd, 11 tanonc; Kertésznél 7 segéd, 11 tanonc; Kocsi Sándornál 10 segéd, 8 tanonc; Khór és Weinnél 25 segéd, 14 tanonc; Nosedánál 2 segéd, 4 tanonc; Poldininál 3 segéd, 4 tanonc; Pollák Testvéreknél (Légrádi) 9 segéd, 8 tanonc; Trattner-Károlyinál 10 segéd, 5 tanonc; Egyetemi nyomdában 51 segéd, 16 tanonc; Magyar egyesületi könyvnyomdában 2 segéd, 6 tanonc; Wodiánernél 15 segéd, 14 tanonc. 1867-ben 63 lap és folyóirat és 10 napilap jelent meg Pesten, összesen 110.000 példányban. Magyarországban 1866-ban 110 nyomda létezett.

az óhajtott cél elérésében késleltetik, sőt talán attól el is üthetik. Ez akadály őszintén megvallom és előre is bocsánatot kérek, hogy meg kell vallanom, az egylet némely tagjaiban és illetőleg célunk ferde felfogásában rejlik. Némelyek azt hiszik, hogy a művelődés lobogója csak köpenyül szolgál azon titkos törekvésünkhöz, mely szerint tömörülve, miként 1861-ben, erőszakos módon árjavitásokat akarnánk kierőszakolni. Mások azt hiszik, hogy egyletünk pusztán egy olvasó egylet, mely magában üdvös ugyan, de nálunk önállólag alkalmazva igen csekély eredményre vezetne. Vannak továbbá olyanok is, kik az egyletben éppen semmi célt sem találnak és az egészet talán kezdeményezési hiuságból eredettnek hiszik és az ily tévhitben levők az egyletnek véleményük szerint eltévesztett irányát vagy célját kárhoztatván, ha ezek közül némelyek anyagi segélyüket nem vonják is meg az egylettől, de másrészt igen kicsinylőleg nyilatkoznak róla a többi tagok előtt, ami azokat is elkedvetleniti és elidegeniti az egylettől."

Az önképző-egylet, mint később látni fogjuk, működésével erősen rácáfolt Bendtnerre és mindazokra, akik féltek az elkövetkező erupciótól, mert a természet rendjét nem lehet feltartóztatni.

Csak az 1868-iki békés s az 1870-iki négyhetes, valamint az 1872. évi árszabálymozgalmakat emlitem fel, melyek mind az önképző-osztály működésének voltak eredményei.

Az 1866. évben még két dologról kell megemlékeznem; a segélyző-egylet javára a deficit fedezésére a budapesti nyomdászok február 4-én az „Arany Horgony"-ban bált rendeztek, mely alkalomra a rendezőség megfesttette Gutenberg arcképét is, a bálterem diszitésére. Az akkori irók közül Tóth Kálmán, Királyi Pál, Rózsaági Antal, Hindy Árpád, Török János, Virághalmi, Jánosi Ferenc, gr. Lázár Kálmán, br. Kemény stb. megjelentek a bálon, mely 474 forint 10 krajcárt és 2 darab körmöci aranyat jövedelmezett a betegsegélyző-pénztár javára. Az ezen évben Budán, a Szép Juhásznénál tartott majális szintén várakozáson felül sikerült. Deák Ferenc, Kemény Gábor s több iró szintén részt vett a kirándulásban.[1]

[1] Az évenként rendezett mulatságokból elég szép összegek folytak be az egyesületi pénztárba; 1866-ban 479 forint 62 krajcár; 1867-ben 143 forint 50 krajcár; 1868-ban 98 forint 05 krajcár, 1869-ben 215 forint 47 krajcár.

Ujabb események.

Az önképző-egylet és az anyagi érdekek megvédése. — A tervezett koalició.

Az első magyar felelős miniszterium 1867 február 20-án kineveztetvén, a béklyókba szoritott sajtó 19 év után végre visszanyerte szabadságát s ezzel a magyar könyvnyomtatás is ujra rohamos fejlődésnek indult. Az évek óta tartó pangást óriási munkahalmaz váltotta fel, mint annakidején 1848-ban. Sok uj lap keletkezett, uj irodalmi vállalatok létesültek. Végre volt hát elegendő munka.[1] A miniszterium által 1867 március 17-én az 1848. évi XVIII. törvénycikk tárgyában kibocsátott végrehajtási rendelet, mely szerint az emlitett törvénycikk XVIII. fejezetének 37. §-a értelmében 15 nap alatt minden nyomdatulajdonos Budapesten 4000, vidéken pedig 2000 forintot biztositékul tegyen le, nagy konsternációt keltett s a nyomdatulajdonosok az igazságügyi miniszterhez egy küldöttséget óhajtottak meneszteni, hogy őt a rendelet visszavonására birják. Emich, mint a testület elnöke, azonban nem volt hajlandó a küldöttség vezetésére s inkább lemondott. Helyette azután Kocsi Sándor vezette a küldöttséget, mely persze eredménytelenül járt. A biztositékokat le kellett fizetni. Emich ilyenformán a nyomdatulajdonosoknál is kegyvesztett lett.

Az önképző-egylet tagjainak száma a munka növekedésével szintén emelkedni kezdett s 1867 márciusban már 200 tagja volt. Április 1-én életbe lépett a magyar- és németnyelvü tanfolyam. Az augusztus hóban kibocsátott 1866—67. évi jelentés bevezetésében a választmány az egyesület ellen ágálókra céloz: „Minden uj eszme, mely a meggyökeresedett szokások és az ember tulajdonságává vált viszonyok reformálását tüzte maga elé, egyrészt az ezáltal érintett érdekeltség, másrészt pedig a nagy tömeg nehéz felfogóképességén akad fenn.“ A jelentés szerint az egylet 1866 julius 22-től 1867 julius 1-ig 3 rendkivüli közgyülést és 8 havi gyülést tartott. Az egyletnek 200 tagja volt, könyvtára 621 kötetből állott és 20 lap járt az olvasóterembe. Az ismeretek előmozditására 11 előadás és felolvasás tartatott. Az idegen nyelvü tanfolyamok résztvevők hiányában nem voltak megtarthatók, ellenben a gyorsirási tanórákat a hallgatók rendesen látogatták. Határozatba ment egy dalkör létesitése is s az erre vonatkozó előmunkálatok megtétettek. A március havi gyülés azon határozatából, hogy egy „A könyvnyomdászat kézikönyve“ cimü szakkönyv adassék ki, nem lett semmi sem; a mű ára 1 forintban lett megállapitva, de alig jelentkezett rá egy pár előfizető. A szerkesztéssel megbizott Bendtner József és Szőllősy Mihály ennélfogva hozzá sem fogtak a mű megirásához.

Nagyobb érdeklődéssel találkozott Hirsch Lipótnak az 1867 április 7-iki gyülésen előterjesztett inditványa, mely igy szólt: „Hasson oda az önképző-egylet, hogy alapszabályainak az anyagi érdekek megóvására vonatkozó szakasza alapján egy főnökökből és segédekből álló, törvényes jogkörrel biró bizottság alakittassék.“ A jelenlevő hatósági biztos azonban a gyülést erre, határozatképtelenség cimén feloszlatta, miből megtanulhatták a nyomdászok,

[1] A budapesti nyomdatulajdonosok örömükben fáklyásmenetet akartak rendezni, utóbb azonban lefujták. Az e célra begyült 43 forintot a segélyző-egyesületnek adományozták.

hogy az ő részükre az 1867-iki felelős magyar kormány politikai szempontból jelent-e valamit. A feloszlatás következtében április 14-ére ujabb gyülés hivatott egybe. A majdnem teljes számban megjelent tagok az inditványt elfogadták s annak kidolgozásával Hirsch, Bendtner, Neubauer, Gröber és Nagy Sándor bizatott meg. A Hirsch által benyujtott inditvány szövege a következő:

Das Blatt
erscheint regelmäßig jede Woche Dienstag, u. z. am Mittwoch Abends, in einem halben Bogen Quart, und mit dem Datum des nächstfolgenden Tages.

Pränumerations-Preis
für Wien: 60 kr. vierteljährl., 1 fl. 90 kr. halbjährl., 3 fl. 40 kr. für ein Jahr. — Für die Provinz mit freier Postversendung: 75 kr. vierteljährl., 1 fl. 50 kr. halbjährl., 3 fl. für ein Jahr.

Vorwärts!

Zeitschrift für Buchdrucker- und verwandte Interessen.

Herausgegeben vom

Fortbildungs-Verein für Buchdrucker und Schriftgießer in Wien.

Durch Wissen zum Sieg!

Redaction:
VI., Gumpendorferstr. 135.
Administration und Expedition:
IV., Prebgasse 19.

Fach-Inserate
werden angenommen in der Administration des Blattes und pr. Postzeile zu 5 kr. ö. W. berechnet.
Unentgeltliche Reclamationen sind portofrei. Manuscripte werden nicht zurückgestellt.

Nr. 39. Wien, den 24. September 1868. II. Jahrgang.

☞ Mit 1. October 1868 beginnt ein neues dreimonatliches Abonnement auf den „Vorwärts". Diejenigen Herren, deren Pränumeration mit Ende September erlischt, werden gebeten, dieselbe sofort zu erneuern, damit keine Unterbrechung in der Versendung des Blattes eintrete. Die Pränumerations-Bedingungen sind am Kopfe des Blattes ersichtlich. Die Administration des „Vorwärts".

Resumé der Beschlüsse des ersten österr. Buchdruckertages.

Der Buchdruckertag hat außer der Feststellung der Statuten folgende Beschlüsse und Resolutionen gefaßt: 1. Die leitende Commission wird dem nächsten Buchdruckertage eine Geschäftsordnung zur Berathung und Beschlußfassung vorlegen. Bis zu diesem Zeitpunkte hat obsegte Geschäftsordnung provisorisch Giltigkeit. 2. Die Legitimationsbücher sind in der Haupt-Landessprachen abzufassen. 3. Der nächste Buchdruckertag wird im Jahre 1869 in Wien, welche Stadt zum Vororte genählt wurde, abgehalten. 4. In die provis. Commission, welche nach Genehmigung der Statuten von Seite der Behörde definitiv die Leitung übernimmt, wurden gewählt: Gustav Dase, Präsident; Arved Stemler, Präsident-Stellvertreter; Alois Litschauer, Cassier; Franz Antensteiner, Schriftführer. Zu Ersatzmännern: Franz Mundt, Johann Bonschab, Josef Kolb, Paul Kratochwil. 5. Bei der Ausfertigung der Geschäftsordnung ist auf den vom Pester-Ofener Fortbildungs-Vereine vorgelegten Statuten-Entwurf einer zwischen den Gehilfen und Principalen zu gründenden Coalition Rücksicht zu nehmen und ist genannter Entwurf am nächsten Buchdruckertage in Berathung zu ziehen. 6. Die Commission ist beauftragt, eine den ganzen Verband umfassende Stellenvermittlung in's Leben zu rufen. 7. Die in verschiedenen Städten bestehenden Fortbildungs-Vereine und Unterstützungs-Cassen sind zu vereinigen. 8. Dem nächsten Buchdruckertage ist es vorbehalten, den Tag zu bestimmen, von wann ab an Nichtverbandsmitglieder das Bialicum nicht mehr verabfolgt wird. 9. Die Commission wird die Gründung einer allgemeinen Invalidencasse in Berathung ziehen. 10. Der Buchdruckertag erklärt die Sonntagsarbeit für physisch und moralisch schädlich. 11. Der Brünner Fortbildungs-Verein wird mit der Ausarbeitung eines Lehrlings-Regulativs betraut, um dasselbe dem nächsten Buchdruckertage vorzulegen. 12. So lange keine Verbandslegitimationen existiren, haben die Ortsvereine die Verbandsmitgliedschaft zu bestätigen. 13. Der Verbandsbeitrag ist für jedes Mitglied vierteljährig 10 kr. Dieser Beitrag wird vom Zeitpunkte der Genehmigung der Statuten an eingehoben. 14. Als Verbandsorgan wird die vom Wiener Fortbildungs-Vereine herausgegebene Wochenschrift „Vorwärts" bestimmt. 15. Es sollen die Buchdruckerverhältnisse in der ganzen Monarchie betreffende statistische Daten gesammelt werden *).

Das prov. Präsidium des allgemeinen Buchdrucker-Verbandes.

Az első ausztriai nyomdász-gyülekezet tárgyalásainak rövidlete.

Az 1868-dik évi augusztus hó 15. és 16-án Bécsben tartott nyomdász-gyülekezet az alapszabályok megalapitásán kivül következő végzéseket és nyilatkozatokat hozott: 1. Az igazgató bizottmány a legközelebbi nyomdász-gyülekezet elő ület-rendet, tanácskozás és határozathozatal végett, fog terjeszteni. Időközben a felállitandó ideigl. Uzlet-rend érvényes. 2. A bitelesitési könyvek (Legitimationsbücher) és az elnökség hirdetményei az osztrák-magyar birodalom fő nyelveiben szerkesztendők. 3. A legközelebbi nyomdász-gyülekezet az 1869-dik évfolytán Bécsben, mely város addig székhelyül választatott, tartatik. 4. Az ideiglenes bizottmányba, mely az alapszabályok a hatóság részéről történt megerősitése után végleges, választattak: Dase Gusztáv, elnök; Stemler Arved, alelnök; Litschauer Alajos, pénztárnok; Antensteiner Ferencz, tollivivő. Pöttagokká választattak: Mundt Ferencz, Bonschab Jácos, Kolb József, Kratochwil Pál. 5. Az üzletrend megállapitásánál tekintetbe veendő a buda-pesti önképző-egylettől elősterjesztett alapszabálytervezet, egy a segédek és főnökök között alapitandó egyesület tárgyában, és ezen tervezet a legközelebbi nyomdász-gyülekezetnek tanácskozás alá terjesztetik. 6. A bizottmány egy az egész egyesületet magában foglaló munka-közvetitő-intézet (Stellenvermittlung) életbeléptetésével bizatik meg. 7. A különböző városokban felállító önképzőegyletek és segélyzőpénztárak egyesitendők. 8. A legközelebbi nyomdász-gyülekezetnek azon nap meghatározása tartatik fen, melytől fogva csak az egyesület tagjainak szolgáltatik ki utipénz (Viaticum). 9. A bizottmány egy általános, az egész egyesületet magában foglaló, rokkantak-pénztár alapitását tanácskozás alá veendi. 10. A nyomdász-gyülekezet a vasárnapi munkaldőszak egészségi és erkölcsi szempontból ártalmasnak nyilatkoztatja. 11. A brünni önképző-egylet egy tanoncz-szabályzat kidolgozásával bizatik meg, mely szabályzat a legközelebbi nyomdász-gyülekezet elé terjesztendő. 12. Időközben, mig egyesülleti hitelesitvények (Verbandslegitimationen) nem léteznek, a helységbeli egyletek kötelessége, az egyesülleti tagságot megerősiteni. 13. Az egyesülleti tagdij negyedévenként 10 krajczár. E dij az alapszabályok megerősitésétől fogva beszedendő. 14. Egyesülleti közlönyül a bécsi önképző-egylet által kiadott „Vorwärts" czimü hetilap választatott. 15. Az egész birodalmi nyomdász-körülményekre vonatkozó statisztikai adatok gyüjtendők *).

Az általános nyomdász-egyesület ideigl. önkénye.

Rozvrh prvního rakouského všeobecného dnů typografů.

První rakouský všeobecný den typografů určil mimo stanov následujíci: 1. Komise, která od členu obvolena jest, musí při příští schůzi pořádek k rozluštění předložit. Až do této chvíle, jest pořádek prozatímně určen. 2. Knížky legitimační mají být v hlavní pozemské řeči vypracovaně. 3. Budoucí shromáždění k všeobecnému dnu jest na rok 1869, a totiž ve Vídni, určeno. 4. Po úředním potvrzení stanov, jsou následující páni co výbor komise ze středu členu vyvoleni: pp. G. Daso, co prásident; A. Stemler, co zastupitel pana prásidenta; A. Litschauer, pokladník; F. Antensteiner, zapisovatel. Co zastupitelové: F. Mundt, J. Bonschab, J. Kolb, P. Kratochwil. 5. Při sestavení pořádku, ma komise na rozvrh stanov Pešt-Budinské typografické besedy zvláštní ohled brati, rakož se mají stanovy při budoucí schůzi krozhadu předložit. 6. Komise musí členum povždy zamenšnáti obstarat. 7. Veškeré typografické spolka a pokladny mají spojení býti. 8. Budoucí shromáždění určí, zdali mamá nepřistupeném členum podpora (viatikum) vyplatit. 9. Stran zálvoln všeobecné pokladny pro invalidy, rozhodne komise. 10. Spolek mini, že nedělní prace jest jak čistky tak morálně škodná. 11. Brněnský spolek typografů jest od komise určen, by vypracoval regulativ stran najmutí učnů, a samý se má při příští schůzi předložit. 12. Až do podělení legitimačních listku má každý jednotlivý spolek právo, potvrdit, že jeden neb druhý spolku obecnému náleží. 13. Příspěvek každého člena obnáší čtvrtletně 10 kr. r. č., a musí se ode dne potvrzení stanov platit. 14. Co orgán spolku jest Vídenský „Vorwärts" určen. 15. Všecky záležitosti spolkové vcelém mocnářství, mají se vždy komisi odeslati **). *Prozatimní prásidium všeobecného dnu typografů.*

Wyciąg ustanowień pierwszego austryjackiego zgromadzenia typografów.

Zgromadzenie typografów (Buchdruckertag) oprócz założenia statutów następujące jeszcze postanowienia i rezolucye zwotowało: 1. Naczelna komisya przyszłemu najbliższemu zgromadzeniu porządek obrady (Geschäftsordnung) do wotowania przedłoży. Aż do tego

*) Näheres Bestimmungen über diesen letzteren Punkt werden in nächster Zeit bekannt gegeben werden.

*) Részletesb szabályok ez utolsó pontra nézve a legközelebbi időben közzététetnek.

**) Přes poslední odstavec budoucné vice.

„Azon szempontból kiindulva, hogy a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete alapszabályaiban kifejezett célja szerint anyagi érdekeinknek óvását is kifejezi; a tanulókkal való gazdálkodás által azonban ez nemcsak hogy megtámadva, de lényegesen kárositva van;

azon szempontból, hogy a tanulók tulságos nagy száma által nem annyira a munkaerők, mint inkább azok száma szaporittatik csak, kik a munkadijak lenyomására szolgáltatnak alkalmat, valamint hogy ezen, a nyomdászathoz ujoncozott tanulók nagy része az e szakmához okvetlen megkivántató ismeretekkel sem birnak, ugyszólván olvasni is alig tudnak;

azon szempontból, hogy a tanulási idő meghatározása az illető nyomdatulajdonos urak kénye-kedve szerint történik s különösen a gyakornokok felfogadása körül sok visszaélés lehetséges, hogy pro forma felszabaditott pénzes egyének testületünkbe lépnek és annak terhére válnak;

azon szempontból, miszerint napról-napra szaporodnak a munkások egészségének ártó nyomdai helyiségek, melyek sötét pincelyukakban helyezvék el, holott köztudomásu, hogy a szedés maga is a szemet nem kis mértékben rontja;

azon szempontból, hogy a jelenlegi munkaárak, melyekkel a szedési munkák dijaztatnak, már majdnem 20 év előttiek, holott a viszonyok azóta igen lényegesen megváltoztak az élet minden rétegében, hiányosok;

végül azon szempontból, hogy a munkás, valamint a munkaadó között gyakorta nézetkülönbségek támadnak ugy a munkaidő, mint a munkadijra nézve, mivel egy kötelező, megállapitott szabály e tekintetben nem létezik:

ezekfolytán hasson oda a nyomdász önképző-egylet, hogy a főnökök jelenlegi testülete feloszlattassék és ujra szerveztessék s ehelyett egy főnökökből és segédekből álló egyenjogositott testület létesüljön, mely közös ügyeinket közösen tárgyalná, mely közös bizottság intézkedései törvényesen, hatóságilag elismert kötelező erejüek lennének. Magyarország s a hozzá kapcsolt részekben és pedig: a tanulási idő és a tanoncok számának meghatározása időről-időre, a tanoncok felvétele a testület előtt minden főnökre való kötelezettséggel és felszabaditása a testület előtt leteendő vizsga alapján; előforduló panaszok megvizsgálása és orvoslása; a nyomdafelállitási képesség meghatározása."

Az önképző-egylet 1867 május 10-iki ülésében elhatározta, hogy a budapesti nyomdászokat egy körlevélben értesiti az inditvány elfogadásáról. A körlevél igy szólt:

„Hogy a pest-budai könynyomdászok önképző-egyletéhez nem tartozó műtársak is tudomásul vehessék, a f. é. április hó 14-én tartott közgyülésen Alkér Antal királyi biztos jelenlétében felolvasott és efogadott, a hazai nyomdászattal foglalkozó munkások anyagi helyzetének javitására célzó inditványt; s továbbá, hogy téves nézeteknek és helytelen felfogásoknak eleje vétessék — ugyanezen közgyülés határozattá emelte, hogy nevezett inditvány kinyomattassék s a pest-budai tagtársaknak kiosztassék. *Az önképző-egylet választmánya.*"

A kiküldött bizottság a koalicióra vonatkozó tervezettel elkészülvén, azt a nyomdatulajdonosok testülete elé terjesztette. A főnököknek tárgyalás végett megküldött tervezet az alábbi szöveget tartalmazta:

„A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, melynek hatáskörébe tartozik tagjainak szellemi képzése és azok anyagi érdekeinek megvédése, a jelenlegi kedvező viszonyok beállta folytán elérkezettnek látja az időt céljainak keresztülvitelére; ennek folytán arra kéri a főnökök testületét, hogy az előbb közölt szabályzatra vonatkozólag észrevételeit megtenni, illetve határozni sziveskedjék.

1. Az egyesülés (koalició) célja a magyar szent korona országaira kiható, főnökökből és segédekből álló testület létesitése, mindkét fél szellemi és anyagi érdekeinek megbeszélése és az ezekre vonatkozó határozatok kötelezővé tétele.

2. Minden pest-budai és vidéki engedélyezett (koncesszionált) nyomda tulajdonosa, valamint a segédek képviselői a gyüléseken szavazati joggal birnak. Mindkét fél egyenlő szavazati joggal bir s a segédek képviselőinek száma ugyanannyi, mint a főnöké.

3. Évenként közgyülés tartandó; szükség esetén rendkivüli közgyülés tartatik. A közgyülés Pesten tartandó a pünkösdi ünnepek alkalmával.

6. A közgyülés hatáskörébe tartozik: a munkadij és a munkaidő, valamint a kölcsönös felmondás meghatározása. A felveendő tanoncok iskolai előképzettségének és korának meghatározása. A tanulási idő, a tanoncok számának és a

segédi vizsgák anyagának meghatározása; a felszabadulási bizonyitványok ellenjegyzése; felebbezések elintézése. Az engedélyhez (koncesszió) előirandó minősités meghatározása.

7. A választmány minden második hónapban tart ülést. Hatáskörébe tartozik: tanoncok felvétele; differenciák elintézése; a közgyülés által elfogadott határozatok keresztülvitele.

8. A közgyülésbe delegálandó segédek megválasztása husvétkor történik.

9. Ha a segéd vagy faktor valamely főnök képviseletében óhajt az ülésben részt venni, köteles segédi mandátumáról előzőleg lemondani."

A nyomdatulajdonosok testülete 1867 augusztus 4-iki ülésében tárgyalta az önképző-egylet átiratát s arra a következőkben válaszolt:

„A főnöktestület már a petició *benyujtása előtt* (!) gondoskodott a felsorolt bajok orvoslásáról. A közös értekezletekre vonatkozó alapszabályokat azonban elfogadhatóknak nem találta, miről a tisztelt pest-budai könyvnyomdászok önképző-egyletét ezennel értesitjük. Pest, 1867 augusztus hó 5-én. Pollák, jegyző, Kertész József, elnök."

Az önképző-egylet a főnöktestület elutasitó válasza után a tanácshoz felebezést nyujtott be. A beadványban hivatkozás történt arra, hogy az egylet mint ilyen nem nézheti szótlanul, hogy az általa megpenditett kérdésekben nélküle és kivüle tanácskozzanak és határozzanak, ennélfogva ilyen határozatoknak magát alávetni nem akarja és soha nem is fogja.

A tanács a felebbezést az önképző-egylet által az általános választói jog, a gyülési és az egyesülési jog törvénybeiktatása ügyében beadott kérvényekkel együtt felküldte a miniszterelnöknek az országgyüléshez való előterjesztés végett, hol azután örökre eltemették.[1]

Az önképző-osztály által 1867-ben a miniszteriumhoz, illetve a képviselőházhoz a *választói jog kiterjesztése,* a korlátlan egyesülési és gyülekezési jog tárgyában intézett kérvény szövege a következő:

„Tisztelt képviselőház!

Midőn 1867 junius 8-án hazánkban a szabadság napja felvirradt és jótékony sugarai nemcsak a palotákba, hanem azokba a sötét kunyhókba is behatoltak, melyekben a munkás szorgalmas munkája dacára mint politikai halott, alacsony sorsban és szegénységben tengődött, természetes volt az, hogy ezek után ezen reménytelen és vigasztalan emberek lelkében is a politikai és polgári jogok feltámadásának reménye kezdett derengeni.

Ez a remény sarkalta azt a munkás-egyesületet is, mely azt a célt tüzte maga elé, hogy ezen célok eléréséért harcoljon; ez az egyesület a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, mely tagjai anyagi érdekeinek megvédésére és azok szellemi látkörének emelésére 1866-ban alakult és hatóságilag jóváhagyatott.

A pest-budai könynyomdászok önképző-egylete ennél fogva, hogy hivatásának megfeleljen, nem mulasztotta el ezen ügyben közremunkálkodni. Azon szempont által vezérelve, hogy a nyomdász, mint a munkásosztály tagja, műveltségénél fogva azt az iparososztályt képezi, mely képesitve van a szabad szellemi fejlődést, illetve a munkás sorsának oly nagyon szükséges javitását illetőleg munkástársainak mintaképül szolgálni, ezen testület 1867 julius 14-én azzal a bizalomteljes kéréssel fordult a pest-budai nyomdatulaj-

[1] A wieni nyomdászok önképző-egylete már 1867 julius 5-én nyujtotta be az osztrák képviselőházhoz az egyesületi és a gyülekezési jog törvénybeiktatására, valamint a Gutenberg-egylet 1852-ben elkobzott 1200 kötetes könyvtárának és vagyonának kiadására vonatkozó kérvényeit.

donosok testületéhez, hogy a segédekkel oly célból egyesüljenek, miszerint egyrészt a segédek saját anyagi, másrészt pedig a két fél kölcsönös érdekeinek megvitatása és megóvása lehetővé tétessék. Ezt azon okból kértük, hogy érdekeinket törvényes formában juttassuk érvényre. A főnökök testülete által elkövetett sérelmek kiáltó voltuknál fogva el nem tagadhatók, ennélfogva a főnöktestület ezek megszüntetését igérte; e bajok közös megbeszélésére vonatkozó ajánlatunkat azonban visszautasitotta. Pedig alulirott egyesület e bajok gyökeres orvoslására csak abban látna teljes biztositékot, ha ezek közös tárgyalások alapján nyernének elintézést. A kerek elutasitás, melyben kérelmünk a főnöktestület részéről részesült, nyilvánvalóvá teszi, hogy mint azt a tapasztalat is bizonyitja, a munka a tőkétől, (ha az államhatalom közbe nem lép) jó helyett csak rosszat várhat, minél fogva a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete, törekvésének végre sikert óhajtván biztositani, bizalommal és reményteljesen azzal a kérelemmel fordul a magas kormányhoz, hogy egyrészt a magyar haza iparának felvirágoztatása, másrészt pedig, hogy a „mindenkinek egyenlő jogokat" elv megvalósittassék, a következő törvények megalkotását kérjük:

1. *A választójog kiterjesztése* mellett szól az 1848. évi V. törvénycikk 2. § *b)* pontja is, mert a társulási intézmények fejlődésével a gyáripar mindinkább nagyobb térre szoritkozik s ennélfogva azok a kézműiparosok, kik egy vagy több segéddel dolgoznak, mindinkább kevesbednek s ezáltal a már 19 év előtt szükségesnek kimondott választójog kiterjesztése illuzóriussá válik. (Mert a kisiparosból idővel ismét munkás lesz.) Az idézett 1848. t.-c. 2. §-ának *d)* bekezdése is módositásra szorul, mivel a jelenlegi szövegezés hiányos és elévült, mert ez a szakasz különféle, nagyobb intelligenciát feltételező foglalkozási ágat, mint pl. a könyvnyomdászatot, az irodai alkalmaztatást stb. a választói jogosultságtól megfosztja, melyeknél az ipari önállóság hiánya konstatálható, de a politikai jogokra való éretlenség meg nem állapitható. Az önállósitás azonban a mindjobban terjedő gyáripar és munkamegosztás folytán egyre nagyobb nehézségbe ütközik — mely körülménynyel az ujabb időben már Angolországban és Észak-Németországban is számot vetettek — s ennélfogva a valódi, minden behatás ellen védő ipari önállóságnak nem valamennyien, az előbbi bekezdésben emlitettek, örvendenek. A választás mikéntje angol mintára lenne szervezendő.

2. *A korlátlan szövetkezési jog.* A szövetkezés szabadsága mellett szól ama szükségesség, hogy a munkásnak végre azon eszközt kell a kezébe adni, melyre érdekeinek a tőke nyomásával szemben való megvédésére elkerülhetetlenül szüksége van.

3. *Korlátlan egyesülési jog* és

4. *korlátlan gyülekezési jog*, mely utóbbi kettő a munkások érdekeinek szempontjából való fejlődést mozditaná elő.

Tisztelettel alólirott egylet, mely a hivatásánál fogva reá háruló megbizatásnak és kötelességnek ily módon is megfelelt, abban a reményben, hogy a magas kormány ezen kérelmünket jóindulatuan fogja tudomásul venni, mert a kérelem teljesitése hazánk, Magyarország fejlődésére nagy kihatással leend. Tisztelettel a Pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete. Pest, 1867 nov. 30."

A kérvény szövegének az a része, hogy csak a nyomdászokra stb., mint magasabb műveltséggel biró munkásokra volna a választói jogosultság kiterjesztendő, a többi munkások között is visszatetszésre talált.

Az önképő-egyletben ezen előzmények után más irányzat kezdett hóditani; azok a nyomdászok, kik köréje csoportosultak, lassanként belátták, hogy anyagi és társadalmi bajaik orvoslást igényelnek s azokat nem lehet keztyüs kézzel elintézni. Ez az egylet uj eszméket és nézeteket hozott felszinre s a kollégák félretéve eddigi indolenciájukat, végre saját ügyeik iránt is kezdtek érdeklődni.

Ezt az uj irányzatot már nem elégitette ki a „Gutenberg“, — mely kezdetben a szakművelődés előmozditása érdekében igen hasznos missziót teljesitett — de a segédek anyagi érdekeinek megvédése vagy előmozditása helyett később egyes nyomdatulajdonosokról és nyomdavezetőkről közölt dicsőitő cikkeket. Az önképző-egyletben ezért már 1867 junius hóban elhangzott egypár vélemény, mely a „Gutenberg“ helyett egy uj lap megindităsát ajánlotta. 1867 november 7-én jelent meg Wienben a „Vorwärts“ első száma s már maga ez a körülmény is buzditólag hatott a budapesti nyomdászokra; a budapesti önképző-egylet azonban ezt az eszmét csak 1869-ben valósitotta meg.

Most még az 1867-iki év szakirodalmi eseményeit is meg kell emlitenem. A „Gutenberg“ 1867. évi 23. számában Tóth István szerkesztő és kiadó a következő nyilatkozattal vett bucsut előfizetőitől:

„Tudomásomra jutott, hogy Pesten az önképző-egylet köréből egy szakközlöny indul meg, minélfogva a „Gutenberg“-et ez év végével megszüntetem.

Alkalmat veszek ezuttal, hogy lapom t. olvasóinak szives pártfogását s lelkes munkatársaim s barátaim buzgó, önzetlen fáradozását megköszönjem; az uj vállalatot pedig, mely tekintve a fővárosban csoportosult szellemi és technikai erőt, szép reményekre jogosult, szives pártfogásukba ajánlom. Tóth István.“

Az első magyar nyomdász-szaklap ezzel, két évi fennállása után megszünt.

Die Verhandlungen
des
zweiten Buchdruckertages
der
österreichisch-ungarischen Monarchie,
abgehalten in Wien, am 27., 28. und 29. Juni 1869.
Nach stenographischen Aufzeichnungen.
Separat-Abdruck aus Nr. 26, 27 und 28 des „Vorwärts“.
MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK és BETŰÖNTŐK EGYLETE.
Wien, 1869.
Verlag des Fortbildungs-Vereins für Buchdrucker und Schriftgiesser.
Druck von M. Auer in Wien.

A II. osztrák-magyar nyomdásznap jegyzőkönyvének cimlapja.

1867-ben jelent meg Barázda Alajos (Záhonyi) szerkesztésében az első magyar nyomdász-zsebkönyv, „Zsebleltár“ cimen. A könyvecske, melyben a legszükségesebb tudnivalókat találjuk, 80 krajcárba került. A benne található tömérdek sajtóhiba az akkori nyomdászok képzettségét illusztrálja. A második évfolyam, mivel a szerkesztőt ezek a dolgok elkedvetlenitették, nem is jelent már meg.

Az önképző-egylet 1867 szeptemberben alakitott „Gutenberg“ dalköre ugyanezen évi Szilveszter estéjén lépett először a nyilvánosság elé.

A „Gutenberg“ 1867. évi 9. számában Imreh Sándor Marosvásárhelyről egy cikket tett közzé, melyben egy országos nyomdász-segélyzőegylet alakitásának szükségességét indokolja.

Végül megemlitem még a segélyző-egylet 1867 február 24-iki bálját, mely alkalomból az egylet rendező bizottsága a bálterem diszitésére megfesttette

Gutenberg életnagyságu képét. Ez a kép jelenleg is a segélyző-egyesület tulajdonában van. A bál 100 forintot jövedelmezett.

1867-ben vetődött fel a pozsonyi negyedik magyarországi nyomdászegylet eszméje, mely később a legnagyobb egyletté fejlődött a vidéki egyletek között.[1]

Itt Lassalle — amott Schulze.

Az 1868. évben Pesten igen fontos és mozgalmas események játszódtak le. Az önképző-osztályban már 1868-ban kezdtek terjedni a szocialista eszmék, tehát már abban az időben, mikor Magyarországban a többi munkásoknak még ugyszólván sejtelmük sem volt Lassalle létezéséről. A nyomdászok önképző-egyletéből indult ki tehát Magyarországban a szocializmus hóditó utjára.

Már 1862-ben az egész európai sajtó tudomást vett arról, hogy Németországban egy oly agitátor lépett fel, akihez hasonló addig még nem létezett. Ez az agitátor Lassalle Ferdinánd volt, ki 1862 április 12-én a berlini munkásoknak „A jelenlegi történelmi korszak különös összefüggése a munkásosztály ideáival" cimen előadást tartott, mely felolvasás utóbb „Arbeiterprogramm" elnevezés alatt vált ismeretessé. Az általa 1863 március 1-én kiadott „Nyilt válasz az általános német munkáskongresszus központi bizottságához" cimü munka Lassalle tanitásának programmját tartalmazta; ez adta az impulzust a munkásszervezetek alakitására.

Ugyancsak Németországból indult ki az ötvenes években a Schulze-Delitzschről elnevezett és az *önsegélyezés* elvén alapuló egyletek eszméje, melyek 1864-ben már egész Németországra kiterjedő szövetséget alkottak.[2]

---

[1] *Pozsonyban* 1867-ben kezdtek egy beteg- és utassegélyző-egylet eszméjével foglalkozni s az ugyanezen év junius havában tartott gyülés egy alapszabály-tervezet elkészitésével bizta meg az ideiglenes vezetőséget s ez az alapszabályokat a gyülés jóváhagyása után nemsokára felterjesztette a kormányhoz. A miniszter 1868 november 11-én kelt határozatával az alapszabályokat, a kötelező tagságot kifogásolván, nem hagyta jóvá. Az ujólag felterjesztett alapszabályok 1869 junius 13-án jóváhagyattak. A tagdij hetenként 10 krajcárban, a beiratási dij 50 krajcárban volt a betegsegélyző-pénztárnál megállapitva. Az utassegélyző-pénztárba 50 krajcár beiratási dijat és heti 5 krajcár tagdijat fizettek a tagok. Mindkét egyletbe a főnökök is fizethettek heti 30 krajcár járulékot. Ezenkivül az egylet javára estek a tanoncok szegődtetési és felszabadulási dijai is (2—5 forint.) A beteg heti 3 forint, az átutazók pedig az utazási időhöz mérten 60, 80 krajcár és 1 forint segélyben részesültek. 12 heti betegség után csak 1 forint 50 krajcár betegsegély járt a tagnak. Temetési illetményül 10 forint járt a tag hátramaradottainak. 1871-ben az egyesület a pesti egylet agitációja és a kongresszus határozata folytán alapszabályait módositotta és Északnyugat-magyarországi könyvnyomdászok, betüöntők és könyomók cimmel kerületi egyletté alakult át, Pozsony-, Nyitra-, Turóc-, Trencsén-, Moson-, Sopron-, Veszprém- és Vasmegyékre kiterjedő hatáskörrel. Az alapszabályok a pesti minta után készültek s csak 1872-ben terjesztettek fel a miniszteriumhoz és onnét először 1874-ben, másodszor pedig 1877-ben megerősités nélkül érkeztek vissza. Az 1877-ben kidolgozott ujabb alapszabályok Pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egylete cim alatt nyujtattak be a miniszteriumhoz és még ugyanazon évben jóváhagyattak. Ekkor vette fel az egyesület alapszabályaiba a rokkantak segélyezését is. A pozsonyi egyletre, mely a budapesti után a legnagyobb nyomdászegylet volt Magyarországban, még visszatérek. (Bővebben lásd Kovarik Károly Fülöp: A pozsonyi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének története. Pozsony 1903, nagy 8°, 88 oldal.)

[2] A szövetkezeti mozgalom tulajdonképpen Angolországból indult ki, hol Owen R. már a XIX. század elején megalakitotta az első szövetkezetet. Franciaországban Backer és Louis Blanc voltak ezen eszme uttörői.

Lassalle egy általános német munkásegylet létesitését (mely 1863-ban Leipzigben meg is alakult és Lassalle lett az elnöke), az általános, egyenlő és közvetlen választói jog mellett való agitációt és termelő-szövetkezeteknek állami támogatás mellett való létesitését ajánlotta, mint olyanokat, melyek révén a munkások az államhatalmat kiküzdhetik és a szocialisztikus programmot megvalósithatják. Lassalle tanitása, mely államszocializmus volt és nemzeties, emellett azonban demokratikus és forradalmi, ma már nem állja meg helyét, de az ő tanitásai tették fogékonnyá a munkásságot a munkáskérdések iránt.

A két irányzat közül Lassalle bámulatos energiával megalkotta a munkásmozgalmak egyöntetüségét s az 1864-ben „Herr Bastiat Schulze stb." cim alatt kibocsátott munkájában az önsegélyző-szövetkezetek ellen inditott hadat.[1]

1867-ben a wieni munkásképző-egyletben Lassalle és Schulze-Delitzsch tanai felett nagy vita volt, mely alkalommal dr. Menger Miksa az önsegélyző-szövetkezetek mellett szállt sikra. Wienben is sok követője volt a nyomdászok között az önsegélyző-szövetkezeti eszméknek; midőn azonban Menger felolvasása végett, mint a munkásnyomor egyedüli panaceáját ajánlotta Schulze-Delitzsch tanait, leszavazták. Igy azután ott is a Lassalle-pártiak győztek. A folyton nagyobb tért hóditó munkásmozgalmak elől természetesen a budapesti nyomdász-önképzőegylet sem zárkózhatott el; a tagokat előbb önálló gondolkodásra, önérzetre, kollégialitásra és összetartásra kellett nevelni és buzditani s ez lassanként, az ezen törekvés elé tornyosuló akadályok dacára, sikerült is. A munkásmozgalmak hullámai Wienből lassan Budapestre is átcsaptak, mihez nagyban hozzájárult a külföldről (Leipzigből, Berlinből, Wienből) hazatért nyomdászoknak az uj eszmék érdekében való agitációja. A nyomdászok önképző-egyletében már 1867-ben, midőn az imént közlött s az országgyüléshez intézett kérvény felett folyt a vita, heves összeütközések voltak a két párt, a Lassalleisták és Schulzeisták között, mert a Lassalle-pártiak kifogásolták a kérvénynek azt a passzusát, melyben a nyomdászok „tekintettel arra, hogy a nyomdász, mint a munkásosztály tagja, müveltségénél fogva azt az iparos-osztályt képezi, mely a választói jogosultságra jogot formálhat", az 1848. évi V. t.-c. 2. §-ának módositását kérték. „A munkások között nincs különbség — irja egy akkori Lassalleista nyomdász. — Mi nyomdászok a nagy munkásszövetségnek csak egy tagja vagyunk. A választói jog nem azért illet bennünket, mert nyomdászok vagyunk, hanem megillet bennünket velünk született és el nem idegenithető emberi tulajdonságunknál fogva, ami közös minden munkással. Ami mindannyinak a joga, azt mindannyinak a javára kell kiküzdeni. Ha ezt nem tesszük, ugyanabba a hibába esünk, amelybe a különleges érdekek szolgálatában álló kapitalisták esnek." A konzervativabb elem a Schulze-párthoz, a radikálisabb pedig a Lassalle-párthoz csatlakozott. Az önképző-egyletben ilyenformán két különböző nézet állott szemben egymással és ennek folytán nemsokára az önképző-egyleti tagok két pártra szakadtak s mindegyik párt igyekezett hiveket szerezni. E tiltakozások azonban az akkori többség nézeteit nem igen tudták

[1] Midőn Lassalle 1864-ben meghalt, a szocializmus még Németországban is bölcsőkorát élte; halála után követői állottak a mozgalom élére s a szocializmus azután, hogy Marx 1868-ban szervezi a „Internationale"-t, rohamosan terjed s 1871-ben a francia Commune, 1872-ben a barcellonai felkelés a már hatalmas arányban terjedő munkásmozgalom kitörése volt.

megingatni. A nyomdászok között Ihrlinger Antal és Záhonyi Alajos voltak a kérvény leghevesebb ellenzői, mig Hirsch Lipót — mindhárman Lassalle-pártiak — a kérvény pártolóinak volt szólója.

A Lassalle-pártnak Hirsch Lipót volt az előharcosa, ki 1868-ban egy havi gyülésen azt inditványozta, hogy az önképző-egylet hivatalosan csatlakozzék valamely irányhoz. Ez ellen Szabó Elek tiltakozott és inditványára a gyülés kimondotta, hogy a tagok mint egyének tetszésük, illetve meggyőződésük szerint csatlakozhatnak az egyik vagy másik irányhoz, az önképző-egylet azonban semleges marad. A Lassalle-pártiak közé tartoztak az ismertebbek közül Ihrlinger Antal, Záhonyi Alajos, Hirsch stb.; mig Buschmann Ferenc, Böhm Béla, Szőllősy Mihály stb. a Schulze-Delitzsch pártjának voltak hivei. Az 1868 márciusi havi gyülésen Hirsch Lipót felolvasást tartott Lassalleről és inditványára a gyülés megrendelte Lassalle Ferdinánd összes munkáit; Buschmann Ferenc Schulze-Delitzsch munkáinak beszerzését inditványozta, mit a havi gyülés szintén elfogadott. Igy kontráztak egymásra a pártok vezérei. A nyomdászok önképző-egyletéből azonban 1868-ban kicsirázott a két önálló munkás-egylet. A Lassalleisták „Pesti központi általános munkás-egylete", valamint a Schulzeisták „Pestbudai munkás-egylete". Ez az utóbbi azonban, melyben Jókai, Vidacs János stb. is szerepet játszottak, 1869 elején megszünt.[1]

A magyarországi munkásmozgalom további fejlődése nem esvén szorosan tárgyunk keretébe, annak ismertetésétől el kell tekintenünk.[2]

Egy vereség.

Az 1868. év legfontosabb eseménye volt az ezen évi árszabálymozgalom. Budapesten 1868-ban 19 nyomda volt; ezekben oly sok volt a munka, hogy majdnem kevés volt a szedő.[3] A nyomdatulajdonosok azonban segitettek a dolgon; temérdek 10—12 éves fiut vévén fel tanoncul, kik mihamar tönkre mentek, mit az akkori halálozási statisztika, mely szerint a tagok 25 %-a halt meg, eléggé bizonyit.

A kereseti viszonyok azonban a nagy munkatömeg dacára sem voltak megfelelőek. A nappali szedők 9 forint bizonyos pénzt s az ujságszedők 11 forint 50 krajcár bizonyos pénzt kaptak hetenként s ezért még vasár- és ünnepnap délelőtt is dolgozniok kellett. A „Napló"-nál és a „Hon"-nál 11 forint 50 krajcár volt a bizonyos pénz 11—12 órai munkaidő mellett. A „Magyar Ujság"-nál 13 forint 50 krajcár volt a heti fizetés.

A segédek a kedvező munkakörülmények folytán már az év elején kezdtek

---

[1] A Schulze-Delitzsch párti „Pest-budai munkásegyletnek" „Munkások Ujsága" cimmel hivatalos lapja is volt, melyet kezdetben Kúnsági A., később pedig Beermann Guido szerkesztett. A lap hetenként kétszer jelent meg 4⁰ alakban. Előfizetési ára 4 forint volt egy évre. 1868 március 1-én keletkezett és 1868 decemberben megszünt. 1869-ben Beermann a „Pest-Ofner Arbeiterzeitung" szerkesztője lett és ugyanezen évben az egylet pénzével megszökvén, az egylet feloszlott.

[2] *Dr. Dombovári-Schulhof Géza:* „A munkásmozgalom keletkezése Magyarországon" cimü kis füzetke az egyedüli ezideig erre vonatkozó önálló munka, mely különben a rendőri jelentésekből készült.

[3] 1869-ben 22 nyomda, 478 segéd és 236 tanonc, 79 gyors- és 25 kézisajtó volt Budapesten. 1868-ról nem állott rendelkezésemre statisztika, a segédek és a tanoncok száma azonban nem sokban különbözhetett az 1869-ben megállapitott létszámtól.

az árszabálymozgalmat illető teendőkkel foglalkozni. Az önképző-egylet május 17-iki rendkivüli közgyülése egy bizottságot küldött ki, hogy az egy uj árszabálytervezetet dolgozzon ki s azt a legközelebbi gyülés elé terjessze. A bizottság junius 4-én tartott gyülésen számolt be munkálatairól s jelentésével egyidejüleg a következő memorandumot terjesztette a gyülés elé:

„A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete május 17-én tartott rendkivüli közgyülésében egy bizottságot nevezett ki kebeléből oly célból, hogy a könyvnyomdászsegédek sulyos viszonyainak könnyitésére javaslatot dolgozzon ki azon alapon, melyet a gyülésen beadott két javaslat nyujt, egyik a főnöktestülettel való érintkezés megszakadt fonalának ujrafelvételét, a másik pedig a munkadijak javitását és egyéb belviszonyok rendezését inditványozta. A bizottság osztván az alapul benyujtott javaslatokat, megalakult s munkálatát megkezdte. Érezvén feladata felelősségét és sulyát, mindenekelőtt szükségesnek látta megállapodni azon elvekben, melyekből ezen, a nyomdászok életébe vágó és jövőjükre bizonyára nagy horderővel biró ügyben kiindulni kell. Elveit tehát a következőkben foglalta össze: 1. Mindenekelőtt belátta a bizottmány, hogy e bajok égető volta rögtöni segélyt igényel. 2. Ezen célját a nyomdászok testülete békés uton, a főnökökkel egyetértés utján óhajtja elérni. 3. Ezen egyetértés eszközlésére szükségesnek találja a főnöktestülethez kérvényt intézni. 4. Miután pedig az ügy általános és nem pusztán az önképző-egyletet illető, szükségesnek tartja a bizottmány, hogy az egylet tegye magát az összes testületekkel érintkezésbe. Megállapodván az elvekben, a bizottmány azok kivitelére legcélszerübbnek látja az önképző-egylet által a főnöktestületnek még a mult évben ajánlott koalició elve elfogadását ujra kérni. Jóllehet ez elv a főnöktestület által akkor elvettetett, a gyökeresen megváltozott viszonyok azonban hinni engedik, miszerint jelenben az engedékenyebb leend. Miután az elv kivitele hosszabb időre terjedő tárgyalásokat veend igénybe, mely idő alatt a segédek nem görnyedhetnek a jelen sulyos viszonyok terhe alatt, célszerünek vélte a bizottmány, a főnöktestülettől csak ideiglenes, de rögtöni árfelemelést kérni, melynek tartama azon időig terjedne, miglen kölcsönös megállapodás után a kérdés mindkét félre megelégedésre megoldatik. Ezen pont magában foglalja a bizottmánynak a 2. és 3-ik szám alatt kifejezett elveit is. A 4-ik szám alatt kifejezett elv kivitelére azt inditványozza a bizottmány, hogy az egylet általános nyomdászgyülést hivjon egybe. A gyülésre való meghivást és bővebb tájékozás végett jelen bizottmányi jelentést minden egyes budapesti nyomdavezetőnek és segédnek magyar és német nyelven, saját nevére cimezve küldjük meg. Egybegyülvén a testületi tagok, válasszanak saját kebelükből egy elnököt és két magyar és két német jegyzőt, a gyülés vezetése s illetőleg a tárgyalások feljegyzése végett. Azon pillanattól fogva, midőn a nyomdásztestület magáévá tette az ügyet, hozzáfogván annak tárgyalásához. A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete mint ilyen megszünt benne működni. Ezen általános gyülés feladata leend egyszersmind kebeléből egy bizottmányt választani, mely a segédtestület nevében a közgyülés utasitásai szerint a főnökökkel ez ügyben értekezzék. Végül azt inditványozza a bizottmány, bizza meg a t. közgyülés az egyleti választmányt, hogy egy bizottmányi jelentést, valamint a jelentés alapján az egyleti jegyző által készitendő általános gyülésre szóló meghivólevelet 450 példányban nyomassa ki és e nyomtatványok szétküldését a jelentésben kifejezett mód szerint pontosan eszközölje. Ámbár kivül esik a bizottmány feladatán, hogy inditványát mintegy foganatositsa is, azon biztos reményben, hogy e javaslatban kifejtett elvek a t. közgyülés nézeteivel találkozandnak, hogy az ügy gyorsabb menete eszközöltessék, mintát is készitett azon folyamodványról, mely inditványa szerint a főnöktestületnél benyujtandó lenne. Pest, 1868 junius 4. Bendtner József, biz. elnök, Szabó Elek, biz. jegyző. Dömötör Lajos, Firtinger Károly, Nitsch Alajos, Tanay Ödön, Záhonyi Alajos, biz. tagok."

Junius 28-án az önképző-egylet, illetve az általa kiküldött előkészitő-bizottság általános nyomdászgyülést hivott egybe, melyen az egylet részéről az az inditvány terjesztetett elő, hogy a főnökök szólittassanak fel az árszabály ügyében megindítandó közös tárgyalásokra. Egyelőre a sima szedés árát 18 krajcárban, az ujságszedést 20 krajcárban kérték megállapitani. A gyülés által választott háromtagu küldöttség, Bendtner vezetése alatt julius 5-én felkereste Kertész József nyomdatulajdonost, mint a budapesti nyomdatulajdonosok testületének elnökét s a segédek nevében átnyujtották neki az árszabályra, valamint a közös tárgyalásokra vonatkozó memorandumot.

A következő héten a Pester Lloyd (Khór és Wein) és az Ungarischer Lloyd (Pollák-Légrády) már felemelt árszabály szerint fizették a személyzetet.

A főnökök julius 19-én válaszoltak a segédek memorandumára s válaszukban egy héttagu bizottság kiküldését kérték, hogy ezek azután az árszabályt a főnökök képviselőivel együttesen kidolgozzák.

A rögtönösen egybehivott általános nyomdászgyülés, melyen Bendtner József elnökölt, Sauerwein Géza inditványára azt határozta, hogy a főnökök még egyszer szólittassanak fel az ideiglenes árszabály megadására. A segédek részéről a hetes bizottságba Bendtner, Hirsch, Horalek, Nitsch, Sauerwein, Vogl és Záhonyi választattak meg.

A nyomdatulajdonosok által saját kebelükből választott hetes bizottság az általa kidolgozott árszabálytervezetet julius 10-én terjesztette megbizói elé, kik azt elfogadták. A tervezetben a számolási alap 16 krajcárban volt megállapitva.

A nyomdatulajdonosok hetes bizottsága a tervezettel egyidejüleg a következő jelentést terjesztette megbizói elé:

„Midőn a t. c. pest-budai könyvnyomda-tulajdonos urak 1868. évi julius 16-án tartott közgyülése kebeléből szerencsések valánk megválasztatni, azon tiszta jószándékkal és felebaráti szeretettel ülénk egybe, miszerint a pest-budai könyvnyomdász-segédek kérvényének engedve, annyira, amennyire azt a józan ész és méltányosság megengedi, eleget tegyünk. Mindamellett is szem előtt tartván azt, hogy az árszabály felemelése által sem magunknak, sem pedig irodalmunknak kárára s terhére ne legyünk, tehát célszerünek, sőt kivánatosnak vélnénk, miszerint a bécsi árszabály a pest-budai árszabálylyal azonositassék, mert ha ez nem igy történnék, akkor ki lennénk annak téve, hogy Bécsben jutányosabb ár miatt több magyar művet fognának kiállittatni, mint Budapesten. De ezen féltékenységet ellensulyozni bennünk az a meggyőződés, hogy miután Pest-Budán működő szedőink jobb árban részesülendnek, tehát nem fogják helyeiket oly hamar elhagyni, sőt hisszük, hogy az árfelemelés által több szedő fog Pest-Budán csoportosulni, mint eddig s igy a munkaerő szaporodása által könnyebb leend a rendes és pontos, szabályozott működést fentartani; továbbá vállalkozó könyvnyomda-tulajdonos urak rendezettebb erőre tevén szert, vállalataiknál adott szavukat képesebbek leendnek előbb beválthatni, mint eddig.

Ezen indoknál fogva teljes reményünk van azt hinni, hogy a pest-budai könyvnyomda-tulajdonos urak, ugy azok képviselői, valamint a tiszta jellemü és jó erkölcsiséggel és buzgalommal párosult működő egyének is, a jelen ajánlandó ár- és rendszabályunkat minden vonakodás nélkül elfogadják s azt a becsület lekötése mellett megtartják és másokkal is megtartatják.

Erre alapitván üzletünk jövőjét s a rend jobbrafordulását, tehát az albizottmány a következő ár- és rendszabályban állapodott meg, melynél már a magyar irodalom csökkentése nélkül azt magasabbra emelni nem lehet, sőt vakmerőség is volna.

Ár- és rendszabály. 1. Perl betüért 1000 *n*-t véve 34 krajcár. 2. Nonpareille-ért 1000 *n*-et véve 31 krajcár. 3. Kolonell-ért 1000 *n*-t véve 19 krajcár. 4. Petit, garmond és ciceró sima szedésért 1000 *n*-t véve 16 krajcár. 5. Mittel, tercia, text 1000 *n*-t véve 20 krajcár. 6. Héber szedés 4 krajcárral több. 7. Héber pontirozott 8 krajcárral több. 8. Héber szedés troppal 12 krajcárral több. 9. Görög szedésért duplán, azaz 1000 *n*-t véve 32 krajcár. 10. Szerb, illyr, oláh szedésért 1000 *n*-t véve 18 krajcár. 11. Egyházi vonásos szedésért 1000 *n*-t véve 20 krajcár. 12. Vegyes szedésért 1000 *n*-t véve 18 krajcár. Megjegyzendő azonban, hogy a szövegben itt-ott előforduló egyes kurziv-, kompakt-, fraktur- és ritkitott szavak, fél vagy egész sor nem számitanak, hanem egy ivnek 16-od részét ha meghaladja, tehát csakis akkor leend helye a számolásnak, valamint ha egy ivben $^1/_4$ rész ciceró, $^1/_4$ rész garmond, $^1/_4$ rész petit és kurziv vagy kompakttal van vegyitve, vegyes szedésnek tekintetik. 13. Üres hasábcim (?) egy sornak számittatik, kettős (lebender) kolumnacim kettőnek vétetik, a végső sor (Anschlagzeile) sem számit. 14. Nehezebb szedésü tabellák, melyek a munkában előfordulnak, ha teljes dupla fejezettel (?) birnak és egy lapot tesznek, duplán számittatnak. 15. Könnyebb szedésü tabellákért, melyek a munkában előfordulnak s egy lapot tesznek, 4 krajcárral több számittatik. 16. Tágitó (Durchschuss) minden egyes darab 1 *n*-t számit. 17. Üres lap (vákát), melyet a szedő köteles összeállitani, legyen az oktáv, kvart, mindenkor a szedő javára esik. Hanem a cim, dedikáció, mottó az akszidens-szedő által fog szedetni. 18. Javitás — korrektura — történjék az a háznál vagy pedig a *szerzőnél*, azt az illető szedő köteles megcsinálni. Egyébiránt ha a szerző oly tetemes változást tenne, mely által a szedő nagy mérvben időveszteséget szenvedne, azon esetben a szedő vagy óraszámra à 16 krajcárral, vagy pedig egyezés utján fog kárpótoltatni. Ha az egész ív a tetemes beleirás miatt megtördeltetik, tudniillik a második korrekturánál — az szinte megtérittetik. Azonban a javitást a szedőnek háttérbe szoritani vagy halogatni semmi szin alatt nem szabad, mert azáltal a munka kiállitása hátráltatik. A szedő, gépmester vagy nyomó a sajtóból avagy gyorssajtóból adott revizióért, annak pontos kijavitásaért szigoru felelősséggel tartozik, mert ha netalán az ő hanyagsága miatt az egyik vagy másik nyomtatvány makulatura lenne, azt okvetlen megtériteni tartozik, valamint a forma összedöntéseért a gépmester és nyomó felelős s a kárt megtériteni köteles. 19. A feltisztogatásra nézve: *a)* Ha a szedő illető helyét és szekrényét tisztán vette át, azt kilépése alkalmával viszonozni tartozik. *b)* Ha a szedő valami munkából három ivnél többet rendezett be, abból csak kettőt köteles felrámolni, a többit pedig kikötni s a faktornak vagy raktárnoknak átadni köteles. *c)* Ha valaki a szedők közül önként felrámol, azért, hogy anyagszerre tehessen szert és azt a másik alattomban fáradozása gyümölcsétől megfosztja, az olyan szedő a nyomdából kiutasittatik s egyszersmind a többi nyomdákkal is közöltetik. *d)* Ha valaki felrámolni nem akar, annak az utolsó hetikeresményе mindaddig visszatartatik, valamig szemetjét feltisztogatja. 20. A marginális-szedés a kolumna szélességében általában számittatik. 21. A bizonyos pénzben álló egyének, ha éppen a körülmények ugy hozzák magukkal, tehát köteleztetnek vasárnap délelőtt is bejönni és az üzlet javára valamit lenditeni; ünnepnapokon pedig teljes szorgalommal a délelőtti órákban működni. Ha az üzlet ugy kivánná, hogy vasár- és ünnepnapokon délután is kellene működni, azon esetben heti fizetéséhez alkalmazva, a különórai munkák megtérittetnek. Az akcidens-szedő szigoruan oda utasittatik, hogy helyét tisztán tartsa s a reá bizott cimbetüket és körzeteket gondos figyelemmel kisérje s rendben tartsa. 22. A bizonyos pénzben álló egyének, ha kondiciójukat ők hagyják el, azon esetben a 14 nap alatt számolni kötelesek. 23. Ha az időszaki lapoknál működő egyének közül a faktor tudta nélkül egyik vagy másik kimaradt, ily esetben joga van a faktornak a kimaradt szedő- vagy más munkásegyénnek helyére állitani az intézetben levő egyének közül akárkit is. Egyébiránt minden munkásember kondiciója elvesztése mellett becsületbeli

kötelességének tartsa, minden tekintetben elöljárójának engedelmeskedni. 24. Ha a munkásegyén csupán dévajkodásból vagy éppen munkakerülésből nem jött az intézetbe, erre nézve más megtorlás ne használtassék, mint az elbocsátás, avagy az illető egyén annyi órát, amennyit elfecsérelt, tartozik pr. óra 16 krral a rokkantak pénztárába fizetni s ez minden pardon nélkül okvetlen levonassék tőle. 25. Az éjjeli lapoknál működő egyének (szedők) hetifizetése általában minden Pest-Budán létező nyomdában egyenkint 11 frt 50 krba állapittatik meg, ezt becsületbeli kötelességének tartsa minden nyomdatulajdonos megadni. Azonban a hetenkint egyszer avagy kétszer megjelenő lapokra nézve a számolás vagy bizonyos pénz közmegegyezés utján történik. 26. A felmondási idő mindenkor szombaton reggel 7 órától esti 7 óráig lehetséges; azontul sem egyik, sem másik részről nem érvényes. A felmondási idő valamint a szedők, úgy a minden az intézetben lévő munkásegyénekre nézve mindkét részről 14 nap határoztatik. 27. Minden szedő vagy más munkásegyén mielőtt kilépne, tartozik felrámolni, adósságát leróni, korrekturáját bevégezni; ha pedig azt másra átruházta, azon egyént azért kielégiteni köteleztetik, szóval addig bizonyitványt semmi szin alatt nem fog kapni, mig kötelességének eleget nem tett. 28. Bizonyitvány nélkül senkit sem szabad felvenni, sem elbocsátani. Ezt a rendtartásra nézve mindkét részről okvetlen fenn kell tartani. Ha mégis akadnának oly egyének, kik mellőznék e rendszabályt és kondiciójukból minden felmondás és bizonyitvány nélkül lépnének ki: az ily rendbontó egyéneket sem egyik, sem másik nyomdában felvenni szigoruan tiltatik, valamint a könyvnyomdatulajdonos ur vagy annak faktora illendően és rendesen bocsássa el munkásembereit. Kik e rendszabályt átlépik, mindkét félnek joga van hatóságilag is e rendszabályt érvényesiteni. 29. Minthogy a bizonyos pénzben álló szedők — kivévén a lapszedőket — magasra licitált heti fizetése kelti fel leginkább a számoló szedők kebelében az irigységet, tehát célszerünek vélné az albizottmány azt vagy megszüntetni vagy pedig semmi szin alatt 10—13 frtnál magasabbra licitálni szabad ne legyen. 30. Ha a faktor teljhatalommal van felruházva, akkor a faktornak kötelességében áll a működő egyének között igazságot szolgáltatni, s viszont a munkásegyének is a faktor, annyival inkább a nyomdatulajdonos intézkedését minden vonakodás nélkül teljesiteni s respektálni szoros kötelességüknek ismerjék. Egyébiránt az illedelmes és igazságos bánásmód minden főnöknek és ügyvezetőnek ajánltatik. 31. A működő egyének, mint már művelt emberek, kik művelt emberekkel, irókkal jönnek érintkezésbe, illő, sőt követelhető is tőlük, hogy munkaidő alatt ne borozzanak, sörözzenek és pálinkázzanak s egymást illetlen, sértő kifejezésekkel s pofolódzással ne ingereljék s ne sértegessék, hanem mindenki lásson a maga munkája után, hogy fáradtsága gyümölcsét annál nagyobb mérvben élvezhesse. Ezt mindenkinek szoros kötelessége legyen megtartani. Ki ez ellen vét, rendőrileg is fog rendreutasittatni. 32. A munkaidő (az ujságszedőket kivéve) pontban reggeli 7 órakor veszi kezdetét déli 12-ig és délután pontban 2 órakor esti 7 óráig, s igy mindenki tartozik az üzletben munkájához kezdeni; aki e rendet nem tartja meg, az minden elmulasztott fertály óráért 10 krt fizet a betegek pénztárába. 33. A tanoncokat minden haszontalanságért küldözgetni nem szabad, sőt kötelessége mindenkinek azokat jóra inteni, tanitani, hogy jóravaló munkásegyének váljanak belőlük. 34. Ezer *n* betün felül minden 100 betü százanként számolás alá vétetik. 35. Az átvett kéziratokat legszentebb kötelessége egyikének ismerje a szedő megóvni és tisztán tartani. Pest, 1868. julius 28. *Kocsi Sándor*, mint albizottmányi elnök. Az ár- és rendszabály átszemlélésére s annak elfogadására a t. nyomdatulajdonos urak felkéretnek.

Aláirások: *Büchler, Hornyánszky Viktor, Fanda József, Wodianer Fülöp, Emich Gusztáv, Heckenast, Noséda Gyula, Kertész József, Bartalics, Légrády testv., Rudnyánszky és Aranyossi, Kunosi és Réthy, Posner és Heller, Deutsch, Khór és Wein, Herz János, id. Poldini Ede, Tettau Lázár, Bucsánszky;* a magyar egyetemi nyomda nevében: *Krünner L.* ugy mint meghatalmazott elfogadom. *Bagó Márton.*"

Az árszabálybizottság által augusztus hó 28-án egybehivott általános nyomdászgyülés, melyen Sauerwein Géza elnökölt, óriási felháborodással vett tudomást a nyomdatulajdonosok árszabálytervezetéről. A gyülésen előzetes intézkedés folytán minden nyomda külön-külön csoportokban foglalt helyet, hogy igy az egyes személyzetek magatartása ellenőrizhető legyen. Többek felszólalása után Hirsch Lipót a következő határozati javaslatot terjesztette a gyülés elé:

„Tekintettel arra, hogy a t. pest-budai nyomdatulajdonos urak a fenti értesitésben a segédek által javaslatba hozott koalicziót egy szóval sem emlitik, ennélfogva az elvetettnek tekintendő, dacára, hogy ezen tervezet tudományos és jogi alapon áll, a segédek efelett való sajnálatuknak adnak kifejezést, mely annál is inkább igazolt, mert e visszautasitás által a tanoncügy megoldása lehetetlenné válik; tekintettel arra, hogy a t. nyomdatulajdonos urak az előbb emlitett értesités bevezetésében a józan ész és az olcsóság emlittetik, mely a versenyre való tekintetből figyelmen kivül nem hagyható és egyenesen a wieni árszabályra történik hivatkozás oly értelemben, hogy a pesti azzal összhangba hozassék, a tervezetben azonban a sima szedés 16 krajcárban van megállapitva, dacára annak, hogy a legujabb wieni árszabályban a sima magyar szedés dija 19 krajcárban van megállapitva s ugyanezen árszabály a nonpareille-szedésért 31 krajcárt ir elő, mely ár az ezen betüanyaggal dolgozó nyomdákat egyenesen tönkretenné, amit mi az észszerüség és méltányosság szempontjából nem kivánunk; ennélfogva ezen árszabálytervezet minden szakértelmet nélkülöz; tekintettel továbbá arra, hogy az emlitett árszabály, illetve munkarend intézkedései a müveltség szabályaival ellenkezően a tisztességes emberre lealázóak, a müveletlenre ellenben teljesen céltalanok:

„a pest-budai könyvnyomdászok mai napon tartott általános gyülése ezen árszabályt és munkarendet egyhangulag visszautasitja és bátorkodunk a t. nyomdatulajdonos uraknak, tekintettel az ügy komolyságára, a következőket ajánlani: 1. a segédek hetes bizottsága által kidolgozott és szakértelmen nyugvó árszabály elfogadását; 2. a koalicióra vonatkozó szabálytervezet ujabb áttanulmányozását; 3. az árszabály ügyében előforduló véleményeltérések egy mindkét fél képviselőiből alakult választott bíróság döntése alá bocsáttassanak; 4. a segédek fentiekben körvonalazott határozataikra vonatkozólag végleges választ 1868 szeptember 4. délutánjáig kérik a t. nyomdatulajdonos uraktól."

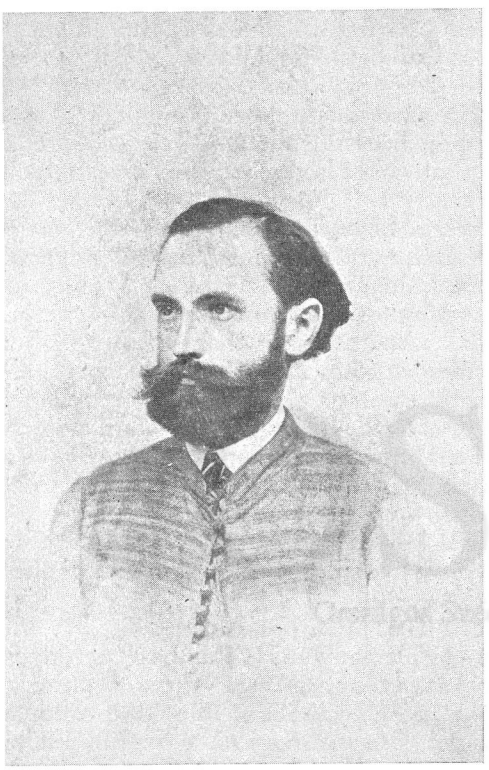
A gyülés a határozati javaslatot egyhangulag elfogadta s a kilépők segélyezésére stb. egy 10 tagu végrehajtó bizottságot választott, mely Hirsch Lipótot választotta meg elnökévé. A gyülésen körülbelül 400 kolléga vett részt, kik közül Vogl József[1] inditványára 40 még ott a helyszinén beiratkozott az önképző-egyletbe.

A nyomdatulajdonosok a segédek által kiküldött hetes bizottság figyelmen kivül hagyásával ujólag elfogadták az általuk kidolgozott árszabálytervezetet, mely egyébként a Wienben már életbelépett árszabálynak rossz utánzata volt. A segédeknek a választott bíróság létesitésére vonatkozó kivánságát pedig ugy oldották meg a nyomdatulajdonosok, hogy ezeket a *saját körükből* választandóknak mondották ki. Az oktrojált árszabály érvénybelépésének határnapját pedig 1868 szeptember 14-re szabták meg.

A segédek azzal feleltek a főnököknek, hogy némi módositással kinyomatták a wieni árszabályt és a nyomdákban szétosztották a segédek között. A szeptember 6-án tartott általános nyomdászgyülésen 16 nyomda személyzete a rögtöni

[1] Vogl József később Wienbe ment és ott a St. Norbertus-nyomdában igazgató lett. Az árszabályt ő közölte le a „Vorwärts" 1868. 36. számában.

kilépés mellett foglalt állást. Hirsch Lipót azt inditványozta, hogy a hetes bizottság a főnökök által kidolgozott árszabály alapján egyezkedjék; a választott bíróságra vonatkozó pont azonban kihagyandó. A dologhoz többen hozzászóltak s végre elfogadták Hirsch határozati javaslatát azzal, hogy ha szeptember 11-ig végleges választ nem kapnak, a segédek beszüntetik a munkát, illetve szombaton felmondanak. (Akkor Pesten még négyheti felmondás volt.) A segédek határozati javaslata nyomdánként, egy bizottság által nyujtatott át a főnöknek. A főnökök erre a határozott fellépésre azután az árszabályt a 17 krajcáros alapszámitással fogadták el. Ha kilépésre kerül a dolog, a mozgalom valószinüleg balul ütött volna ki, mert a nagyobb lapok személyzetei, kik már előbb is gyanusan viselkedtek, főnökeiknek kijelentették, hogy nem fognak kilépni, miáltal utját vágták a mozgalom terjedésének. A segédek által a nyomdákban szétosztott, wieni minta után készült árszabálytervezetnek már alig volt valami hatása. A segédek a vasárnapi gyülésen még erősen fogadkoztak, hogy a 18 krajcáros számolási alapból nem engednek és midőn hétfőn reggel minden nyomdába egy aláirási iv jött, mely a 17 krajcáros számolás elfogadását ajánlja, azt valamennyien aláirták. Azt sem tudták, ki küldte szét az iveket és csak azt látták, hogy azokat a két legnagyobb nyomda (Emich és Heckenast) személyzete már aláirta. Ezenkivül sok külföldi kétes alak jött Budapestre, kik nem voltak egyleti tagok és ez ellen a segédek hiába tiltakoztak.

Sauerwein Géza.

Az árszabálybizottság ily körülmények között legalább egyes pontok módositását kérte s az augusztus 28-iki lelkes gyülés után két hétre a mozgalmat lefujta. Augusztus 28-án még csak gondolni sem mert arra senki sem, hogy az a lelkes, harcias sereg két hét mulva kapitulálni fog. Pedig igy volt. A szeptember 13-ára egybehivott általános nyomdászgyülés, tekintettel az erősen deprimált hangulatra, a főnökök által oktrojált árszabályt, ezektől egyes pontok módositását kérvén, elfogadta s ezzel a harmadik budapesti árszabálymozgalom befejeződött. Az uj árszabály szeptember 14-én lépett életbe.[1]

A segédek 1868 szeptember 13-iki gyülésén utólagosan kért módositások a következők:

[1] A wieni szaktársak is 1868-ban léptek árszabálymozgalomba, hol szintén az önképző-egylet vezette a mozgalmat. 1848 óta ott is ez volt a második mozgalom és annak is csak a segédekre oktrojált árszabály volt az eredménye, mint a budapesti sikertelenül végződött mozgalomnak. — Az 1861. évi mozgalom Wienben is dugába dőlt.

„*Árszabály-módositvány,* melyet a pest-budai könyvnyomdászok 1868. évi szeptember 13-án tartott közgyülése kérvényezett a t. főnöktestülettől. Mélyen tisztelt főnöktestület! A pest-budai nyomdászsegédek 1868 szeptember 13-án tartott közgyülésének megbizásából bátorkodik alulirt bizottmány e gyülés eredményét a t. főnöktestület tudomására bocsátani.

A főnökök által ajánlott árszabály elvileg elfogadtatott; mindamellett néhány módositásokat kiván a gyülekezet abban foganatositani, és pedig azon okból, hogy a most létező közönyösség és az ebből következő önkéntes eljárás az árszabály által a nyomdatulajdonosok és segédek között előállt különbségek kiegyeztetését tehetsége szerint előmozditsa.

A módositások lényeges részei a következők:

A 4. § utolsó pontjában (héber szedés) kivánja a gyülés az árakat meghatározni; és pedig a régibb árszabály (1848) alapján, ugymint:

Héber sima szedés 4 krral, pontozott 8, troppot 12 krral több.

7. §. Széljegyzetek egész szélességben a szedvényhez számitanak.

9. §. Javitás. Itt a következő mondat még hozzáteendő: A számoló szedő munkábóli kilépése alkalmával csak azon javitásokat köteles elkésziteni, melyek szombat délig érkeznek.

10. §. Feltakaritás. Kivánja a gyülekezet, a bécsi árszabály szövegét megtartani, következő módositással: „mindamellett a már nem szükségelt anyagot a kijelölt helyre tartozik adni, ugymint a szekrényeket tisztán átadni."

A 15. §-hoz toldandó: „véletlen munkaszünetek a számoló szedők, ugymint nyomóknak óránkint 17 krral kárpótlandók." Az általános határozatok 4. §-a értelmében bátorkodik a bizottmány azon megjegyzést tenni, hogy a jog fogalmai szerint egyezhetlen a választott bíróságot csupán az egyik párt tagjaiból alakitani. Azért az általános szabályok 4. §-át oda kivánja módositani a gyülekezet, hogy a választott bíróság felében a nyomdatulajdonosok vagy helyettesitőik és felében a segédekből alakittassék, kik közülük egy elnököt választanak és általános szótöbbséggel határoznak.

Továbbá az általános határozatok közé következő §-ok felvételét kérjük:

5. §. A felmondási idő 14 napi és érvényes a felmondás szombat reggeltől hétfő estig.

6. §. A kifizetés legkésőbb szombat esti 7 óráig történik.

A feltakarítást illetőleg bátorkodik a bizottmány az általában érvényes szokásra figyelmeztetni, hogy a szedő egy szedvényhez csak *egyszer* tartozik kárpótlás nélkül letakaritani, a legtöbb intézetekben azonban mielőtt a szedéshez kezdene, kell feltakaritania és az anyagot összekeresgélni, e szerint kiáltó jogtalanság volna végzett szedés után már *másodszor* feltakaritásra kényszeriteni; figyelembe véve, hogy e kényszer által csak a lelkiismeretes szedőnek kellene szednie, a kevésbé lelkiismeretesek azonban az intézet kárára e kényszer alól kimenekülnének, mint ezt már több intézet saját kárára tapasztalhatta. Ezenkivül minden gyakorlott szedő be fogja látni, hogy üres, hanem *tiszta* szekrények elfogadhatóbbak, mint olyanok, melyek részint tele vannak, de azokban az egész intézet anyaga képviselve van."

E módositvány hogyléte felől az önképző-egylet választmánya a következő megkeresvényt nyujtotta be a főnöktestület elnökéhez:

„Mélyen tisztelt Ur! Az önképző-egylet tisztelettel aluljegyzett választmánya kötelessége tudatától indittatva érzi magát tek. Uraságodat, mint a mélyen tisztelt főnöktestület elnökét tiszteletteljesen felkérni, hogy még a mult évben életbelépett s módositását az összes pest-budai könyvnyomdászok által kérvényezett árszabály ügyállását tudomására hozni sziveskedjék. Pest, 1868."

E megkérésre a főnöktestület *csak 1869-ben válaszolt* és pedig a következőképpen:

„Jegyzőkönyvi kivonat a budapesti nyomdatulajdonosok 1869. március 6-án, Kertész József ur elnöklete alatt tartott közgyülésének.

1. Jelen voltak: Khór (Khór és Wein), Heller József, Réthy Lipót, Wodianer Fülöp, Hornyánszky Viktor urak; továbbá Falk Zsigmond ur, mint az első pesti könyvnyomda részvénytársulat képviselője és az egyetemi nyomda képviselői.

2. Felolvastatott a nyomdászsegédek folyamodványa a testülethez, melyben az árszabály némely pontjainak módositását kérik.

Komoly tárgyalás és a fenforgó kérdések minden oldalróli megvilágitása után a gyülés következőkben állapodott meg:

A segédek *a*), *f*) és *g*) alatt, de itt csak az általános határozatokhoz adandó 5. §-ra nézve kifejezett kivánságaiknak megfelelendő: a *b)* alatti inditvány elfogadtatik azon határozott kijelentéssel, hogy a margináliák is csak azon betük szerint számittatnak, melyekből a munka szedetik; a *d*) alatti kivánság következtében az árszabály 10. §-a ilyformán módositandó: „Feltakaritáshoz befejezett szedés után a szedő nem köteles, de köteles a már nem szükségelt materiálét határozott helyére, mint szintén a szekrényeket tisztán átadni. Minden kezdeténél köteles a szedő a neki átadott formákból a szükségelt materiálét a legnagyobb pontossággal feltakaritani; a *c), e)* pontokban kifejezett kivánságokra a kidolgozandó házi rendtartás, melynek szüksége napról-napra inkább éreztetik, lesz tekintettel; *g)* alatti, az általános határozatok egy 6. §-ra vonatkozó kivánság, hogy a kifizetésnek 7 óráig este kell történnie, amennyiben egy határozott időpontra, tudniillik 7 órára szoritja a fizetést, mi gyakran a főnökök elfoglaltsága miatt kivihetetlen, el nem fogadtatik.

3. Egy általános házrendtartás napról-napra sürgősebbnek mutatkozván, annak kidolgozása és a közgyülés elé helybenhagyás végett terjesztésére Kertész, Falk és Heller urak kéretnek fel.

Ezen jegyzőkönyv köröztetése azon t. nyomdatulajdonos uraknál, kik a fenebbi közgyülésen jelen nem voltak, tudomásul vétel és aláirás végett elhatároztatik."

Ez volt az 1868. évi árszabálymozgalom utolsó akkordja, mely azonban, mint alább látni fogjuk, az önérzetükben sértett segédeket nem nyugtathatta meg s a forrongó kedélyekből nem nagyon sok időre ezután ujból kitört az elkeseredés.

Az 1870. évi nagy sztrájk.

Az 1868. évben a segédekre rákényszeritett árszabály, mint ezt már előzőleg is felemlitettem, nem felelt meg a segédek által ezen mozgalomhoz füzött várakozásoknak s igy szó sem lehetett arról, hogy a béke helyreálljon. A nyomdatulajdonosok csak immel-ámmal járultak hozzá egyes módositásokhoz s a legtöbb, mint ezt „közgyülésük"-ből láthattuk, nem is érdeklődött a segédek kivánságai iránt, ugy gondolván, hogy az ő dolguk rendben van, személyzetük meg van elégedve az árszabálylyal.

1868-ban, midőn a segédek az oktrojált árszabályt elfogadták, az árszabálybizottság azt kérte a főnököktől, hogy egyes pontokat változtassanak meg. A bizottság 1869 január hóban ujra tárgyalásba bocsátkozott Kertész József nyomdatulajdonossal, mint a budapesti főnöktestület elnökével s a kérdéses pontok módositását kérte.

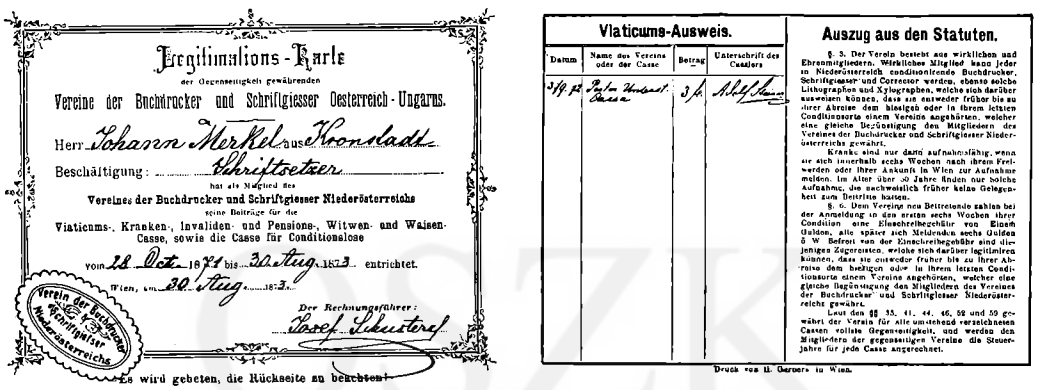
A segédek az oktrojált árszabálylyal természetesen nem lehettek megelégedve és 1869-ben az önképző-egylet folyton a csorba helyreütésének módjával foglalkozott. A november 14-iki havigyülés megválasztotta az árszabálybizottságot

s felhatalmazta az árszabálytervezet kidolgozására. A bizottság az árszabálytervezetet december 8-án tette közzé. A tervezet szövegét alább közlöm.

Árszabály. a) *Szedők részére.* 1. *A számitás módja.* A számitás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből egy mű vagy bármely más nyomtatvány szedendő, tizedrendszer szerint, és irányadó a betünem időnkénti teste. Ha valamely betünemben az *n*-ek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgeviert), ugy az utóbbiak szerint számittatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válnék, az *n*-ek számittatik. 2. *Térző.* (Durchschuss). Minden darab térző egy *n*, nyolcadpetit térző azonban két *n* gyanánt vétetik számításba. 3. *Lapcim.* (Kolumnentitel). Élő lapcimek zársorral együtt 3; holtak, azaz olyanok, melyek csupán a lapszámot tartalmazzák, a zársorral együtt 2 sornak számittatnak. 4. *Sima szedés.* A magyar és német szedésre nézve következő meghatározások állanak: Cicero (garmond *n* szerint) 1000 *n* 20 kr. Bourgeois és garmond 1000 *n* 20 kr. Petit 1000 *n* 21 kr. Kolonell 1000 *n* 22 kr. Nonpareille és mittel 1000 *n* 24 kr. Perl 1000 *n* 27 kr. Latin, rutén, szerb, oláh, francia, angol, olasz, spanyol és tót nyelveknél 1000 *n*-ért 2 krral több. Orosz, cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral több, alávágott 9 krral több. Héber szedés sima 4 krral, pontozott szedés 8, és troppal 12 krral magasabban számittatik. A héber szedés számitása Nun szerint történik; a pontozott és troppjelek Passach szerint vétetnek számításba. 5. *Kevert vagy ritkitott szedés.* Ha valamely ív szövegében (a rovatok kivételével) más betünembeli vagy ritkitott szedés fordul elő, és az ív $^1/_{32}$-ed részét eléri, ugy ezen ívnél minden 1000 *n* után 1 krral több fizetendő; ha az ív $^1/_{16}$-od részét teszi, minden 1000 *n*-ért 2 krral javittatik. Ha a kevert szedés az ív $^1/_{16}$-od részét felülmulja, ugy minden további $^1/_{16}$-od ivért 1000 *n* után 1 krral több fizetendő; ha ellenben a ritkitott szedés az ív $^2/_{16}$-od részét felülmulja, ugy az kétszeresen számittatik, a többi szedés pedig egyszerüen. Minden tovább előforduló betünemért hasonló térarányban, mint az elsőnél fizettetik a kárpótlás. Ugyanez érvényes kisebb jellegü betüknél is, melyek, hogy az alárakás elkerültessék, az alkalmazott irással egyforma testre (Kegel) van öntve, ugy mint cikkbetü (Kapitälchen) stb. Ha a kevert vagy ritkitott szedés az ív $^1/_{32}$-ed részét el nem éri, ugy ezért megfelelő kárpótlás fizetendő. Ha a szedés számokkal kevert, ugy a ritkitott szedés szabályai szerint kárpótoltatik. Ha sorokat hosszuk miatt az előtte való sarokba kell átzárni, mint például szótárak stb. effféléknél, ugy az ily sor kettőnek számitandó; ha pedig a következő sorba kell kizárni, ugy az $1^1/_2$ sornak számittatik. Zárjelek (Klammern) következőleg számittatnak: 2 vagy 3 sort átfogók darabja 2 kr., 4 vagy 5 sorosak 3 kr., és minden további sorért $^1/_2$ kr. Ha szavak egymás fölé zárandók ki, ugy két sor háromnak vétetik. Szavak alárakásánál minden darab 4 cicero térző 1 krral kárpótolandó. Minden valamely műben előforduló kisebb betünem a reá esendő ár szerint külön fizetendő, és jegyzeteknél a válaszvonal mindig a jegyzethez számitandó. Hasábozott szedés egész szélesség szerint számittatik, azonban a keskeny alaku szedés kárpótlási szabályai szerint fizetendő. Szám-széljegyzetek a szedés szélességéhez számittatnak. Irás-széljegyzetek azonban a szöveghezi számitáson felül még 2 krral magasabban fizetendők. 6. *Táblázatos szedés.* Táblázatos szedés vonalakkal és számokkal vagy átalában kitöltött lábakkal kétszeresen és mindig mint sima szedés számitandó, ellenben táblázatok vonalakkal számok nelkül vagy üres lábakkal, vagy számok vonalak nélkül $1^1/_2$-szer számittatnak. Ha a térzőket vagdalni kell, ugy azért külön kárpótlás fizetendő, éppugy ha számok vonalakkal külön bekeritendők. 7. *Mathematikai szedés.* Mathematikai szedés általában kétszeresen számittatik. 8. *Hangjegyszedés.* A hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik. 9. *Keskeny alak.* Azon szélességek, melyekbe legalább 40 *n* nem fér, a következőleg számitandók: Egy 39, 38, 37 *n*-es sor 1 *n*-el több, egy 36, 35, 34 *n*-es sor 2 *n*-el több, egy 33, 32, 31 *n*-es sor 3 *n*-el több, egy 30, 29, 28 *n*-es sor 4 *n*-el több, egy 27, 26, 25 *n*-es

sor 5 *n*-el több, egy 24, 23, 22 *n*-es sor 6 *n*-el több, egy 21, 20, 19 *n*-es sor 7 *n*-el több, egy 18, 17, 16 *n*-es sor 8 *n*-el több, egy 15, 14, 13 *n*-es sor 9 *n*-el több, egy 12, 11, 10 *n*-es sor 10 *n*-el több. 10. *Rossz kézirat*, nehezen olvasható és rendetlenségben levő kéziratért szükség szerint illő kárpótlás fizetendő. 11. *Osztás.* Szedés nélküli osztásért a szedési ár harmadrésze fizetendő. Ha az osztás nehézségeket nyujt, vagy oly anyagot szolgáltat, melyet a szedő nem használhat, ugy minden óra, melyet haszontalanul tölt el, 20 krjával kárpótolandó. 12. *Szekrényváltoztatás.* Oly esetekben, ha a szedőnek valamely munkánál kisegitőleg kell működni és ugyanegy szekrényből 2 frtot keresni nem képes, neki egy 30 krnyi kárpótlás adandó. 13. *Nemfoglalkoztatás.* Ha valamely szedőnek egy óránál tovább kell várni kéziratra, irásra stb., ugy minden foglalkozás nélküli órájáért 20 krral kárpótolandó; ellenkező esetben conditióját felmondás nélkül hagyhatja el. 14. *Tördelési pótlék.* Ha valamely munkában két vagy több szedő foglalkozik, ugy petit irásnemig minden 1000 *n*-ért 2 krral több számitandó, kolonelltől lefelé ellenben $1^1/_2$ krral több. Oly munkáknál, melyek berendezésüknél fogva a szöveggel párhuzamban álló jegyzetek, fejtegetések, apró metszvények stb. vagy a szöveghez álló széljegyzetek által nehéz tördelést igényelnek, az 1000 *n* 3 krral magasabban fizetendő. Ugyane határozatok érvényesek folyóiratok tördelésénél is. 15. *Javitások.* A szedő köteles egy házi javitást és sajtó-revisiót végezni. Minden további javitások és sajtó-revisiókért a szedőnek 20 kr. fizettetik óránkint Az üzletből kilépő szedők csak azon javitásokat kötelesek elkésziteni, melyek szombat délig kézbesittetnek nekik. Hasáb-szedők csak a házi javitást tartoznak végezni. 16. *Feltisztogatás.* A munka befejezte után a szedő nem tartozik feltisztogatni, annál kevésbbé valamely munka berendezése alkalmával, és utóbbi esetben neki az anyag, ugymint stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó; ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránkint 20 krral kárpótolandó. Uj szekrények berakása darabonkint 1 frtjával kárpótoltatnak. 17. *Bizonyos pénz.* A bizonyos pénz kölcsönös egyezkedésre hagyatik, azonban annak legkisebb összlete 11 frtnál kevesebb nem lehet. Ha számoló szedő állittatik időnként bizonyos pénzbeli foglalkozásba, ugy ez naponkint 2 frt 50 krral fizettetik. 18. *Különórák.* A kitüzött időnél tovább tartó munkáknál, a számoló szedőknek keresetükön kivül óránkint 10 kr., éjfélutáni, ugymint vasárnap- és ünnepnapi munkáknál óránkint 15 kr. fizetendő. Bizonyos pénzben álló szedőknek heti fizetésük minden forintja után $2^1/_2$ kr. fizettetik óránkint. 19. Valamely munka cime, előbeszéde és tartalma a szedőtől el nem vonandó s még azon esetben is kifizetendő a mű szedőjének, ha az az accidens-helyen szedetik. Tömképek vagy fametszvényekért, költemények, vacatok, stbért levonás nem történik. Hirlapok vagy folyóiratoknál a hirdetések mint sima petit szedés számittatnak, ha azonban ezekben kisebb irásbóli szövegek fordulnak elő, ugy a szerint számitandók. Ismételt közlésnél a szedő a sima petit szerint számitott hirdetés árának felével kárpótlandó. 20. Ha számoló szedő mellé tanonc adatik, ugy az e fölötti leszámolás kölcsönös egyezkedésre hagyatik. *Lapszedés.* 21. Oly naponkint megjelenő lapok szedése, melyek előállitása a meghatározott munkaidőben nem történik, 1000 *n*-ként 24 krral számitandó. Ünnepi munkák kétszeresen fizettetnek; azonban ezen napokon a foglalkozásnak esti 7 óránál továbbra kinyujtatni nem szabad. A lapoknál kisegitőleg foglalkozó szedők számára a műszedés szabályai érvényesek. b) *Nyomók részére.* 1. Munkák és accidenciákért minden alakban fekete nyomás minden első 100 50 kr., minden következő 100 13 kr. 2. Nyomás a feketétől különböző szinben, az első 100 50 kr., minden következő 100 13 kr. Festéktörésért 30 kr. 3. Többszörös berakásnál, fekete ugy mint más szinben, minden berakás mint önálló alak, az első 100 40 krral; az egyszernél többszöri berakás minden további 100-a 7 krral számittatik. Ha valamely forma mutatio által annyira megváltoztatik, hogy uj beigazitás (Zurichtung) lett szükségessé, az uj formának vétetik. Csekélyebb mutatiók az időveszteség szerint kárpótoltatnak. 4. *Különórák* és *bizonyos pénz* a nyomók, ugymint gépmesterekre nézve

a szedők szabályai szerint fizettetnek. Ráma bevonásért 1 frt, timpánért 60 kr. fizettetik. 5. Ha számoló nyomó mellé tanonc adatik, az e fölötti beszámolás kölcsönös egyezkedés tárgya. *Általános szabályok.* 1. A munkaadó egy 9 órai, és pedig reggeli 7 órától 12-ig, és délutáni 2 órától esteli 6-ig, kivéve a napilapok körüli munkát. 2. Minden a fönnebbi árjegyzékben nem foglalt munkák dijazása szabad egyezkedésre hagyatik. 3. Jelen árjegyzék minden beirókönyv elejére vagy hol számlákon történik a beirás, annak hátlapjára kinyomandó, oly üzletekben azonban, hol számolókönyvek vagy számlák nem használtatnak, egy példányban a falra függesztendő. 4. A felmondás szombat estétől keddi 12 óráig érvényes, és — hol szerződések vagy másnemü kötvények nem állanak — 14 napban állapittatik meg. Az ez idő után történt felmondások csak a rákövetkező szombattól fogva érvényesek. 5. A kifizetés minden szombat esti 6 óráig történend meg; azonban husvét, pünkösd és karácsony előtti napokon déli 12 óráig fizetendő ki. 6. A főnökök és segédek közti ezen árjegyzékből eredő viták fölött a mindkét fél részéről választandó 3—3 tagból álló bíróság

Legitimations-Karte
der Gegenseitigkeit gewährenden
Vereine der Buchdrucker und Schriftgiesser Oesterreich-Ungarns.
Herr Johann Merkel aus Kronstadt
Beschäftigung: Schriftsetzer
hat als Mitglied des
Vereines der Buchdrucker und Schriftgiesser Niederösterreichs
seine Beiträge für die
Viaticums-, Kranken-, Invaliden- und Pensions-, Witwen- und Waisen-Casse, sowie die Casse für Conditionslose
vom 28. Oct. 1871 bis 30. Aug. 1873 entrichtet.
Wien, am 30. Aug. 1873.
Der Rechnungsführer:
Josef Schuster
Verein der Buchdrucker und Schriftgiesser Niederösterreichs
Es wird gebeten, die Rückseite zu beachten!

Viaticums-Ausweis.

Datum	Name des Vereins oder der Casse	Betrag	Unterschrift des Cassiers
29/8 71	Pester Unterst. Casse	3 fl.	Adolf Hauer

Druck von H. Gerners in Wien.

Auszug aus den Statuten.

§. 3. Der Verein besteht aus wirklichen und Ehrenmitgliedern. Wirkliches Mitglied kann jeder in Niederösterreich conditionirende Buchdrucker, Schriftgiesser und Corrector werden, ebenso solche Lithographen und Xylographen, welche sich darüber ausweisen können, dass sie entweder früher bis zu ihrer Abreise dem hiesigen oder in ihrem letzten Conditionsorte einem Vereine angehörten, welcher eine gleiche Begünstigung den Mitgliedern des Vereines der Buchdrucker und Schriftgiesser Niederösterreichs gewährt.

Kranke sind nur dann aufnahmsfähig, wenn sie sich innerhalb sechs Wochen nach ihrem Freiwerden oder ihrer Ankunft in Wien zur Aufnahme melden, im Alter über 50 Jahre finden nur solche Aufnahme, die nachweislich früher keine Gelegenheit zum Beitritte hatten.

§. 6. Dem Vereine neu Beitretende zahlen bei der Anmeldung in den ersten sechs Wochen ihrer Condition eine Einschreibegebühr von Einem Gulden, alle später sich Meldenden sechs Gulden ö. W. Befreit von der Einschreibegebühr sind diejenigen Zugereisten, welche sich darüber legitimiren können, dass sie entweder früher bis zu ihrer Abreise dem bezügen oder in ihrem letzten Conditionsorte einem Vereine angehörten, welcher eine gleiche Begünstigung den Mitgliedern des Vereines der Buchdrucker und Schriftgiesser Niederösterreichs gewährt.

Laut den §§ 35, 41, 44, 46, 52 und 59 gewährt der Verein für alle umstehend verzeichneten Cassen vollste Gegenseitigkeit, und werden den Mitgliedern der gegenseitigen Vereine die Steuerjahre für jede Casse angerechnet.

Régi utazási igazolványok.

itél. 7. A mindkét fél által feltett szabályok minden három évben átbirálandók s változtatásuk csak mindkét fél belegyezése folytán történhetik meg. 8. Az árszabály a magas hatóság elé terjesztetik végleges megerősités végett.

Az eredeti s december 8-án közzétett árszabálytervezeten a december 27-én tartott ülés tett változtatásokat: ez határozta el, hogy a tót, szerb, román, latin és ruthén nyelv szedése 2 krajcárral drágább; a héber sima szedés 4 krral, a pontozott 8 krral, a troppal való szedés 18 krral magasabban számittatik a magyarnál. Az eredeti tervezeten 19 kr. volt véve alapul s ezért szó volt egy előbbi — dec. 26-iki — ülésen arról is, hogy az *n* helyett *abda* számitás hozassék be, de ez inditvány később elvettetvén, a 19 kros alapszámitás helyett a 20 kros fogadtatott el, a mint a közölt tervezetben is van.

A segédek tervezete a következő záró határozatokat tartalmazta: 1. Ezen árszabály csak a két fél kölcsönös beleegyezésével módositható. 2. Az árszabály keresztülvitelével és érvényben tartásával egy árszabályfelügyelő bizottság bizatik meg, mely kebelébe minden tiz tag után egy képviselőt választ. A képviselők nyomdánként választatnak; tiz taggal kevesebb személyzettel biró nyomdák szintén egy tag választására jogosultak. A megválasztott bizottság ügyel az árszabály mindkét részről való betartására. Vitás esetek választott bíróság elé terjesztendők. 3. A választott bíróság öt főnökből és öt segédből áll, kik kebelükből egy elnököt választanak. A főnökök művezetőikkel képviseltethetik magukat. 4. Az ülések nyilvánosak, a szavazás titkos. 5. A választott bíróság

minden évben ujra választandó. A főnöktagokat a grémium, a segédtagokat a közgyülés választja. 6. Tanoncok csak a megválasztott vegyes vizsgáló-bizottság utján vehetők fel, mely a felszabaditást illetőleg is illetékes. 7. Minden tanonc köteles az önképző-osztály által felállitandó vasárnap délutáni iskolát látogatni, elmulasztott órák a tanulási időbe be nem számithatók, vagyis a tanulási idő ily esetekben meghosszabbitható. Minden tanoncnak joga van az önképző-egylet által fentartott magyar-, német- és francia nyelvi tanfolyamokon résztvenni. 8. Minden főnök köteles évenként és fejenként minden tanonc után 4 frtot az önképző-egylet pénztárához lefizetni, mely összegből a taneszközök és jutalmak fedezendők."

Az 1869 december 17-iki önképző-egyleti gyülésen — melynek határozatából Antensteinernek, ki az árszabály ügyében előzőleg tartott ülésen a munkaidő leszállitását és a munkabérek felemelését inditványozta, üdvözlő irat küldetett — és a december 26-iki nyomdászgyülésen, melyen 400-an jelentek meg s melyen Kornis elnökölt, kimondatott az árszabály módositásának szükségessége. Záhonyi Alajos, mint az árszabálybizottság elnöke, felsorolta az árszabálymódositás okait s felszólitotta a jelenlevőket, hogy az árszabály egyes pontjaihoz tegyék meg észrevételeiket. A gyülés az *n* számolási mód helyet az *abc* számolási mód mellett döntött. A december 27-én tartott bizalmiférfi-gyülés, melyen minden nyomda egy szedő és egy gépmester által volt képviselve, tárgyalás alá vette az árszabály egyes pontjait s a január 1-én tartott folytatólagos gyülés egy bizottságot választott, hogy az a főnökökkel tárgyalásba bocsátkozzék. A bizottság elkészülvén munkájával, 1870 január 7-én az árszabálytervezet kiséretében a következő körlevelet küldte a nyomdatulajdonosok testületének:

„Tisztelt Főnöktestület! A pest-budai könyvnyomdászsegédek által 1869. évi december hó 26-án tartott közgyülésben egy 11-tagu bizottság választatott azon célból, miszerint köztük és a t. főnökök közt létező egyenetlenségeknek minél gyorsabb és gyökeresebb orvoslása iránt az összes nyomdászsegédeket képviselő gyülés nevében kérelmet terjesszen a t. főnöktestület elé s a kért orvolást minden tőle telhető igyekezettel és minél rövidebb idő alatt kinyerni törekedjék. Tisztelettel alulirott bizottmány fontolóra vevén ennek folytán az orvoslásra váró bajoknak roppant horderejét, utasitásához képest első kötelességének ismerte jelen folyamodványában mellékelni a közgyülés által elfogadott árszabályi tervezetet, amelyben elősorolvák a budapesti könyvnyomdász segédek kivánalmai: Kéri a bizottmány a t. főnöktestületet, hogy kebeléből szinte egy 11-tagu bizottmányt küldjön ki, melynek feladata legyen, velünk együttesen a tervezetet megvitatni, s komoly megfontolás után mindkét rész által elfogadtatni, határozatilag is megerősittetni. Nem tartja a bizottmány szükségesnek ecsetelni a t. főnöktestület előtt bővebben eljárásának indokait, mert ugy véli, hogy a t. főnöktestület érzi és tudja azokat: de mégis megemliti jogos kérelme egyik főpontját, *a 9 órai munkaidőt*, mely talán némelyeknél a legnagyobb ellenszegülésre fog találni. Jelszavunk, mióta emberi rendeltetésünket felfogtuk: „Müveltséggel szabadságra!" Az utóbbi időben pedig különösen a szabadság szorittatott meg, amennyiben a kivételes munka által fizikai erőnk annyira igénybe vétetett, hogy emiatt szellemi képződésünk nagy kárt szenvedve, a fizikai megerőltetésnek esik áldozatul: az ily munka-megszoritással a legjobb akarat mellett sem vagyunk képesek, szellemi müveltségünkre naponként csak egy órai időt elszakitani: s bátran kimondhatjuk, hogy ha igy haladunk tovább, szellemi müveltség tekintetében a legközönségesebb munkásnál is hátrább fogunk állani. Hogy követelésünk jogos, azt különben is az egész világ müveltségre és szabadságra törekedése eléggé bizonyitja. Őszinték vagyunk, s őszinteséget kivánunk. Az előre bocsátottak után az összes könyvnyomdász segédek nevében azon kérelemmel

járul a bizottmány a t. főnöktestület elé, hogy ezen árszabálytervezetet megvizsgálván, 1870-ik évi január 14-ig határozott választ adni szíveskedjék, mennyiben kíván kérelmünknek megfelelni. Kelt Pesten, 1870 január 7-én. Teljes tisztelettel a bizottmány nevében: Záhonyi Alajos, bizottmányi elnök, Trócsányi Bertalan, bizottmányi jegyző."

A segédek árszabálybizottsága a következőkből állott: Záhonyi Alajos elnök, Trócsányi Bertalan jegyző, Jilg S. német jegyző, Brandstätter József, Daday Géza, Gawlitza János, Heidenreich W., Kaczander Gyula, Schenk Adolf, Steinhardt Ottó, Szalay József.

A főnöktestület ezuttal nem sokáig váratott magára s junius 18-án a részükről megválasztott 11-es bizottság, névszerint: Falk Zsigmond, Osterlamm K. (Athenaeum igazgatója), Träger András (egyetemi nyomda igazgatója), Fanda József (1861. évi árszabálybizottsági tag, főnök), Buschmann Ferenc (faktor), Sichra Alajos (faktor), Wodianer Fülöp, Weisz János (Khór és Wein cég), Urschitz Jakab (faktor), Kocsi Sándor és Forster Rezső (faktor, később miskolci nyomdatulajdonos), a segédek által kiküldött 11-es bizottsággal a Wodianer-féle ház egy helyiségében tartott közös ülésen tárgyalás alá vette a segédek által beterjesztett árszabályt. A főnöktestület nevében Falk Zsigmond mint a főnökök 11-es bizottságának elnöke üdvözölvén a jelenlevőket, a következő két kérdést intézte a segédek képviselőihez: Valamennyi budapesti nyomdászsegéd felhatalmazásából és képviseletében jelentek-e meg a tárgyaláson és van-e arra megbizatásuk, hogy a főnöktestület képviselőivel tárgyaljanak. Záhonyi, mint a bizottság elnöke válasza után kezdetét vette az árszabály tárgyalása. A számolást illetőleg Sichra (Heckenast faktora) 18 krajcáros alapszámolást s a német lapszedésnek 22, a magyarnak 20 krajcárral való számolását ajánlotta a főnökök nevében, mit a segédek képviselői természetesen visszautasitottak, kimutatván, hogy a 18 krajcáros számolás mellett egy jó szedő 9 órai munkaidő mellett 10 forintnál többet meg nem kereshet hetenként. A munkaidőre vonatkozólag a főnökök a 10 órai munkaidőhöz ragaszkodtak s igy $3^1/_2$ órai tárgyalás után az értekezlet eredmény nélkül oszlott szét.

Az árszabálybizottság január 23-ára általános nyomdászgyülést hivott egybe. A meghivó szövege:

„Műtársak! Midőn megbizának, hogy jogaikat, melyek a miénk is, főnökeinknél az idő kivánalmaihoz képest követeljük, már akkor megmondánk, hogy a feladat nehéz, miután főnökeink nincsenek még az emberi szeretet azon szinvonalán, hogy jogainkat elismerni és méltányolni is tudnák. Mi a bizalmat megtiszteltetésnek vettük és készséggel vállaltuk el. Tudva van előttünk, hol első vegyes bizottsági ülésünk e hó 18-án tartatott meg. Az eredmény, mondhatni semmi, mert a zászlónkra irott 20 kr. és 9 órai munkaidő *nem fogadtatott el.* Békés utoni kiegyezkedésről tehát alig lehet reményünk. Azonban, nehogy az izgatás vádját vonjuk magunkra, a közgyülésre bizzuk azon árszabály megvitatását, melyet a t. főnöktestület 11-es bizottsága tervezetünk ellenében elfogadás végett nekünk átadott. Ez okból jónak látjuk Budapest összes nyomdász-műtársait egy a Beleznay-kertben, vasárnap, folyó hó 23-án délelőtt 10 órakor tartandó általános közgyülésre való megjelenésre felhivni. Reméljük, nem fognak bennünket cserben hagyni; amidőn anyagi és szellemi jobblétünk van kérdésben, mint egy test s egy lélek fognak velünk küzdeni, mert csak összes erővel vagyunk képesek kivánalmukat keresztülvinni. Műtársak! Egyedüli kérelmünk, jelenjenek meg mindannyian a közgyülésen, legyenek egyetértők s addig is gondolkozzanak

komolyan a jövő felett. Jelszavunk továbbra is: *Éljen a 20 krajcáros árszabály! Éljen a 9 órai munkaidő!* Pest, 1870 január 19. A bizottmány nevében: Záhonyi Alajos elnök, Trócsányi Bertalan jegyző".

A gyülésen körülbelül 500 segéd jelent meg. Záhonyi előterjesztette a főnökök által ajánlott pontokat, de a gyülés valamennyit elvetette. Dorstenstein azon inditványát, hogy minden nyomdászsegéd heti 1 forintot fizessen be az ellenállási pénztárba, mint elkésettet, a gyülés elvetette. Kimondta a gyülés, hogy az ujságszedők még abban az esetben sem dolgozhatnak, ha a főnökök az ujságokra vonatkozó árszabálypontokat elfogadják, ellenben egyéb pontokat nem. Kaczander inditványát, hogy január 24-én az összes budapesti nyomdákban mondják fel a segédek a kondiciót, a gyülés elfogadta. Végül még kimondta a gyülés, hogy a bizalmiférfiak nyomdánként irják össze azokat, akik a segédek és azokat is, akik a főnökök árszabálya mellett vannak. Az elutazók segélyben részesitendők. A lelkesedés óriási volt s másnap minden nyomdából jött a „távirat", hogy az összes személyzet felmondott.

A főnöktestület a felmondás után gyülést hivott egybe és a következő határozatot hozta:

„A nyomdászsegédek folyó évi január 23-án tartott közgyülése által a budapesti nyomdatulajdonosok testületéhez intézett átiratából látja a nyomdatulajdonosok testülete, hogy a részéről kiküldött bizottmány által kidolgozott, a nyomdatulajdonosokkal bővebben tárgyalandó s egyelőre a segédek bizottmányával véleménynyilvánitás végett közlött árszabály, mielőtt a nyomdatulajdonosok részéről csak nyilatkozat történhetett volna, nemcsak hogy el nem fogadtatott, hanem a segédek részéről saját árszabályzatuk mint megmásithatatlan követelés állittatott fel. Alulirt nyomdatulajdonostestület sajnálattal jelenti, hogy ily körülmények között lehetetlen részéről a tárgyalások tovább folytatására alkalmat lelni. Kelt a budapesti nyomdatulajdonosok testülete január 25-én tartott gyüléséből".

A segédek február 2-án tartott ujabb gyülésén, melyen Záhonyi elnökölt, felolvasták a vidékről érkezett táviratokat és leveleket. Tóth István és személyzete Egerből, (Waschnak Károly, jelenleg rokkant, Egedy Antal, Novotha János, Nyéky Antal, Mayer János és Szlammer Ágoston) 60 forintot küldtek a sztrájkolók javára. Az árszabálybizottság leköszönését a gyülés nem fogadta el s felhatalmazta, hogy a főnöktestülettel péntekig ujabb alkudozásba bocsátkozzon, de a 20 krajcáros számolás és a 9 órai munkaidő mellett.

Az árszabálybizottság a gyülés határozata értelmében értesitette a főnöktestületet, hogy a február 2-iki általános nyomdászgyülés felhatalmazása alapján hajlandó ujabb tárgyalásba bocsátkozni, azonban csak a 20 krajcáros alapár és a 9 órai munkaidő feltétlen fentartása mellett.

A főnöktestület február 5-iki keltezéssel a következő tartalmu átiratot küldte az árszabálybizottság elnökének:

„*A pest-budai könyvnyomdászok t. árszabálybizottságának.* Az Önök által f. hó 3-án hozzánk intézett becses átirat következtében alulirt testület mai napon tartott ülésén oly megállapodásra jutott, hogy azon mindenesetre a főnöktestületben is létező hajlandóság, miszerint a nyomdászsegédek érdekeinek, amennyire ezt saját érdekeink engedik, eleget tehetni, — mondjuk — ezen hajlandóság azon körülmény miatt, hogy a nyomdászsegédek árszabálybizottmánya a küldői által nem volt egyébbel felhatalmazva, mint hogy a főnöktestület elé egy *ultimátummal* lépjen, — hajótörést szenvedett. Mindenesetre nem lehet másnak, mint ultimá-

tumnak nevezni azon értesitést, melyet az árszabálybizottság elénk terjesztett, miszerint ő csak az alább elfogadott 20, illetőleg 24 krajcár és 9 órai munkaidőárszabály elfogadása alapján bocsátkozhatik s mindkét fél által választandó vegyes bizottság által teendő alkudozásokba. Ezen tényálladék tekintetéből az alulirt főnöktestület azon határozatra jött, miszerint ezen követelésekre haladéktalanul beleegyezni elejétől fogva lehetetlenség, és hogy azon — hisszük a segédek által is óhajtott — békés utoni kiegyezés csak akkor lesz sikerrel, illetőleg kilátással egy gyakorlatibb eredményre koronázva, ha az érintett vegyes bizottmányba (melyet mi részünkről egyenlő feltételek mellett kiküldeni készek vagyunk) küldendő tagok azon utasitásokkal láttatnának el, melyek alapja a minden értekezést visszautasitó ultimátumot *nélkülözné* és ezáltal a kölcsönös alkudozások megkezdethetnének. Pest, 1870 február 3-án tartott nyomdász-főnöktestület gyüléséből. *Kertész József*, testületi elnök."

A kilépés és a felmondás közötti időt a segédek és a főnökök is iparkodtak kihasználni; a főnökök élvén a kedvező alkalommal, a rendelkezésükre álló sajtóban igyekeztek a kilépés ellen hangulatot csinálni, amit közönségük körében el is értek. Mig 1861-ben a lapok a segédek mellett foglaltak állást, addig 1870-ben a legszemenszedettebb hazudozásokkal iparkodtak a segédek mozgalmát diszkreditálni. Jogtalan követelésnek, izgatásnak minősitették a nyomdászsegédek kivánságait, azt állitván, hogy a szedők a lehető legjobb kereseti viszonyok között élnek és semmi okuk sincsen a kilépésre. Jókai Mór disztagnak lapja, a „Hon", a „Napló", az „Ungarischer Lloyd", „Pester Journal", „Pester Lloyd", stb. brutális vehemenciával estek szedőiknek.

A főnökök közben február 1-én véd- és dacszövetséget kötöttek egymással és egymás segitségére, számitván a zavarosban halászók, az állvamaradottak támogatására. Ezek a *hű* egyének már előre kötelezték magukat arra, hogy szükség esetén egyik nyomdából a másikba vándorolnak, a lapok és más igen sürgős munkák kiszedésére. A szerződés különben a következő megállapodást tartalmazta:

„A szedők részéről bekövetkező munkamegszüntetés folytán mi, alulirt összes pest-budai nyomdatulajdonosok, egymás között szigoru egyezségre lépünk, melynél fogva becsületszavunk adásával kötelezzük magunkat a következő eljárás pontos megtartására:

1. A főnöktestület egy ötös bizottmányt választ kebeléből, mely a mozgalom alatt az egyezség ügyét vezetendi.

2. A főnöktestület beleegyezése nélkül a jelenleg érvényben levő árszabály pontjain nem szabad változtatni. Kivételnek csak akkor lehet helye, ha az ellenállás következtében valamely üzlet életfeltétele lenne veszélyeztetve. Ezen esetleges körülmény megitélése a főnöktestület által kinevezett bizottmány és utolsó helyen a főnöktestület körébe esik.

3. Az összes nyomdatulajdonosok kötelezik magukat vasárnap, február 6-án 1870, reggeli 10 óráig a főnöktestület által kinevezett bizottmánynak azon munkaerők tökéletes névsorát átnyujtani, melyek rendelkezésükre maradtak, hogy szükség esetén — az egyes üzletek igényeihez képest — szétosztás foganatosittathassék.

4. A kinevezett bizottmány kötelessége továbbá a kivételes idő alatt megjelenő napilapok nagyságát is meghatározni és e tekintetben magát lehetőleg a jelen körülményekhez alkalmazni.

Amig a reggeli lapokra nézve előlegesen, mint maximum felállitott félív, mint szintén az esti lapokra nézve a negyedív nincs elérve, a bizottmány más igényeket tekintetbe nem vehet.

5. A napilapok fentebb érintett mérvbeni kielégitése után a többi szükséges és szerződés által kötött munkák veendők tekintetbe és csak ha a munkaerő

oly mértékben növekedett, hogy a napilapok eredeti alakjuk felében állithatók elő — vehető a hetilapok szintén fél terjedelemben való előállitása munkálatba. Hetilapok egész terjedelmükben, művek és akcidensmunkák csak akkor készithetők, ha a napilapok egész eredeti alakjukat elérték.

6. Mihelyt valamelyik üzlet a politikai napilapokra vonatkozó határozatokat nem tartaná meg, jelenlegi egyezség elveszti kötelező erejét és a bizottmány a további *munkazavarás* folyamára ujabb utasitásokkal látandó el a főnöktestület részéről."

A nagyobb nyomdatulajdonosok, mint e szerződésből is látható, elsősorban a maguk jól felfogott érdekét igyekeztek előtérbe tolni s a kisebb nyomdatulajdonosokat arra kényszeritették, hogy legelőször a „nagyok" lapjainak megjelenését tegyék lehetővé. A megállapodásokat a határtalan presszió folytán Neuer kivételével (Neuernél nyomták a Typographiát; a sztrájk alatt Neuer meghalt.) valamennyi budapesti nyomdatulajdonos aláirta. Ezt a presszió a legeklatánsabban bizonyitja a Pester Lloyd esete.

A segédek, miután a főnökökkel megegyezésre jutni nem tudtak, február 5-én kiléptek. Vagy 40 szedő, 30 nyomó és gépmester és 300-nál több tanonc, sör, szivar és harapnivalók mellett éjjel-nappal dolgozott. Az Athenaeumban 70-nél több tanonc boldogitotta a részvényeseket. Dr. Falk Miksa, a Pester Lloyd főszerkesztőjének intervenciójára és öccse, Falk Zsigmond közbenjárására a Khór és Wein cég február hó 7-én aláirta az árszabályt s igy a személyzet ebben a nyomdában még február 8-án munkába lépett s a lap egész terjedelmében megjelent.

A Pester Lloyd tehát megszegte a szerződésbeli megállapodásokat s most már a napilapok szerkesztői is kiléptek a defenzivából s a nyomdatulajdonosokhoz csatlakozva, szintén véd- és dacszövetséget kötöttek a sztrájkoló nyomdászok ellen. Az általuk február 7-én kibocsátott nyilatkozatban fentartják korábban hozott határozatukat s egymással szemben teljes szolidaritást vállalnak. A hirlapirók, illetve főszerkesztők által előzőleg kötött megállapodás értelmében a lapok a sztrájk alatt félivnyi, az esti lapok pedig csak negyedivnyi terjedelemben jelenhettek meg. A nyilatkozat szövege a következő:

„A pesti magyar lapok szerkesztői a szedő-strike tárgyában ma tartott értekezletükön, Khór és Wein nyomdatulajdonos urak leveléből a felől értesültek, hogy ők a „Pester Lloyd" hirlapbizottságának ama határozata folytán, mely tőlük szerződésük megszakitatlan teljesitését követeli, a szedőkkel való alkudozásra, vagyis a szedők által felállitott árszabály elfogadására kényszerültek.

A magyar lapok összegyült képviselői, miután egyfelől a tarifát a *magyar irodalom érdekeire*, már csak ama monopoliumnál fogva is, mely arra a magyar nyomdaipar szük köre miatt sulyosul, általában a *legsérelmesebbnek*, de különösen a kisebb lapokra s a magyar könyvek kiadására elviselhetetlennek tartják, másfelől pedig a „Pester Lloyd" inkollegiális eljárásában nem láthatnak egyebet, mint saját maga, a többi közlönyök rovására kizsákmányolandó üzérkedést, annyival is inkább, mivel dr. Falk Miksa ur, a szerkesztők első értekezletében ismételve kijelenti, hogy nyomdájától — a strike kivételes esetében — nem fogja követelni a szerződés foganatositását; ezennel a maguk részéről kinyilatkoztatják, hogy szolidaritásukat a „Pester Lloyd" kiválása után is sértetlenül fel fogják tartani. Kelt Pesten, február 7. 1870. Rákosi Jenő, Csernátony Lajos, Urváry Lajos, Lonkay Antal, Vadnai Károly, Simonyi Ernő, báró Kemény Zsigmond,[1] Salamon Ferenc, Prilleszky Tádé, Friebeisz Ferenc, Csukásy József, Jókai Mór."

[1] A 92. oldalon is tévesen van *Gábor*, mert az is Kemény *Zsigmond*.

A nyilatkozat következtében a Pester Lloyd szombaton ismét elbocsátotta személyzetét.

A főnökök a kilépés utáni héten azzal a kéréssel fordultak Gablenz tábornagyhoz, Budapest katonai térparancsnokához, hogy a sztrájk tartamára a katonaságnál szolgáló nyomdászokat bocsássa rendelkezésükre. A tábornagynak azonban egészen más nézete volt a katonaság céljáról s a kérvényre azt válaszolta, hogy nem érzi magát arra hivatottnak, hogy a munkaadók és a munkások közötti viszálykodásban az előbbiek pártjára álljon.

A pesti könyvnyomda részvénytársaság igazgatóját, Falk Zsigmondot, ki közben szintén aláirta volt az árszabályt, a lapok szerkesztői az aláirt árszabály visszavonására kényszeritették, azzal fenyegetvén őt, hogy ha nem tart a többi főnökökkel, akkor az összes budapesti irók, kiadók és könyvkereskedők egy nyilatkozatban arra kötelezik magukat, hogy mindaddig. mig nevezett nyomdának Falk lesz az igazgatója, abban semmi néven nevezendő munkájuk nem kerülhet nyomás alá. Ez hatott s ő is elbocsátotta személyzetét.

Az akkori nyomdatulajdonosok emberietlen gondolkodását jellemzi, hogy még a vidéki nyomdatulajdonosoknak is körlevelet küldtek, melyben figyelmeztetik az illetőket, hogy a pesti nyomdászsegédek sztrájkba léptek s nekik a nyomdaipar és a *művelt közönség* érdekében kötelességük most ezzel szemben a legkiméletlenebb álláspontra helyezkedni. Ennélfogva felszólitják a vidéki nyomdatulajdonosokat, hogy a legközelebbi hat hétben Pestről jövő szedőnek munkát ne adjanak. Indokolásként megjegyzik, hogy ezt csak azért teszik, mert a segédek egész Németországra kiterjedő szolidaritást hoztak létre s máskülönben pedig követeléseik annyira tulhajtottak, hogy az azzal szemben tanusitott gyöngeség a *művelt közönség érdekeivel egybeforrt nyomdászat* érdekeinek sulyos megrázkódtatásával járna. Végül még biztositják a pesti nyomdatulajdonosok a vidékieket, hogy hasonló esetben a legszigorubb kölcsönösségre hajlandók. A körözvény február 3-ikáról volt keltezve és Kertész József főnöktestületi ideiglenes elnök által volt aláirva. A körlevélnek azonban a vidéken abszolute semmi hatása sem volt, sőt az árszabálybizottság Egerből, Sárospatakról stb. azt az értesitést kapta, hogy az odautazó szedőket 3—4 hétig szivesen eltartják élelemmel és lakással. A lapok közül csak a Pester Lloyd foglalkozott a szedők mozgalmával, utóbb bizonyos szimpatiával, lehet, hogy pusztán sértett önérzetből. A lap február 3-iki számában Türr István a szedők védelmére kelt. Dijazni kell a munkást — irja Türr —, hogy kedve legyen dolgozni, nem pedig elnyomására cotteriákat alkotni, mert csak igy remélhető, hogy az állam művelt polgárokkal fog birni a jövőben.

Türr tábornok ezután nyilt levelet intézett Thaisz rendőrfőkapitányhoz, melyben hivatkozva arra, hogy a főkapitány minden igyekezete dacára sem tudott a harcoló felek között békét teremteni, azt ajánlja, hogy a munkásokat nyereség-részesedésben kellene részesiteni. Szerinte ez a harcoló feleket mihamar kibékitené. Micsoda idealizmus!

A február hó 13-iki általános nyomdászgyülésen szóba került a nyomdatulajdonosok impertinens eljárása. Záhonyi felemlitvén a nyomdatulajdonosok és a szerkesztők között létrejött koaliciót, felhatalmazást kér a gyüléstől, hogy ez ellen — miután Magyarországon egyesülési jog még nem létezik s ez a

koalició a nyomdai munkások teljes letörését és rabszolgákká való lealacsonyitását célozza — tiltakozást jelenthessen be, mihez a gyülés hozzájárult. Anft inditványára az árszabálybizottság mellé egy ötös bizottság választatott, hogy a nyomdatulajdonosokkal ujabb tárgyalásokba bocsátkozzék. A bizottságba Anft, Hirsch, Grőber, Greifenstein-Barta Lajos és Luther választattak.

A kilépést követő hét vasárnapján közös kirándulást rendezett a sztrájkbizottság bokáig érő hóban a svábhegyi Sauer-villába. Megjelent itt *Raspe* Vilmos[1] is, foglalkozására nézve könyvkötő, akkoriban hires szónok, a Lassalle-párt egyik vezérférfia, aki kitartásra buzditotta a sztrájkolókat.

A bizottság február 14-iki keltezéssel egy ujabb átiratot intézett a főnöktestülethez, valamint a szerkesztőkhöz. Az átirat igy hangzik:

„A tekintetes főnöktestülethez, valamint az urakkal egyesült lapszerkesztő, irodalmi és könyvárus urakhoz, helyben. Remény- és bizalomteljesen járul az utóbbi közgyülésből kiküldött bizottság az igen tisztelt testülethez azon szándékkal, hogy ama félreértés, melyet a nyomdászsegédek által egyezkedési alapul felállitott árszabálynak, mint véglegessé és másithatatlanná tétele vagy értelmezése okozott, elhárittatván, a megszakadt értekezlet fonalát ismét felvegye.

Azon körülmény, hogy a tekintetes főnöktestület az igen tisztelt szerkesztő, irodalmi és könyvárus urakkal egyetemleges eljárásra egyesülvén, ez csupán a mindkét félnek ártalmára volt bonyolult ügy mielőbbi, gyors befejezhetése miatt történt, bátoritotta a tiszteletteljesen alólirott bizottságot, hogy a cimzetet ekként használja.

A tekintetes urak *hirhedt erényeitől,* értelmességétől és bölcs befolyásától várja a segédség, hogy a gazdálkodási törvények által kénytelenséggé vált kivánalmaknak lehetőség szerint elég tétessék, hogy az urak egységes eljárása által a munkás anélkül is eléggé mostoha sorsára szigoru eljárás se halmoztassék; hogy a munkás egyetlen védőeszköze, mely bajtársaival való egyesülésben rejlik és melyet ő soha sem használ elbizakodottságból, hanem csak a végszükségből kényszeritve, ne rosszaltassék; hogy ő, gazdászati fogalmak szerint árucikké sülyesztve, az áruvásárt, különösen a hazai, ziláltat ugy át nem tekintheti, hogy kivánalmait ehhez arányositva, hibátlanul határozhasson maga felett, elnézésre érdemesittesék; legyenek továbbá a fentisztelt urak meggyőződve, hogy ez okból fel nem tehető, hogy a fentisztelt tekintetes főnöktestület és a velük szövetkezett irodalmi férfiak meg nem indulnának és meggyőződve ne lennének a munkás valódi segélykiáltásáról, melyet az élelmicikkek és a lakáshelybér folyton növekvő rémséges drágasága sajtol ki belőle.

Tisztelettel alólirott bizottság, mint a segédség személyesitője, ajánlkozik a tekintetes testületnek, őt mindenről értesiteni, minden hozzá intézett kérdésre illő és elégséges feleletet adni, valamint késznek nyilatkozik egyezkedési értekezletekre és azon őszinte kivánattól van lelkesitve, hogy a *„béke és munka“* már holnap ismét helyre álljon.

A fentisztelt urak jóakaró, szives hajlamába ajánlottan maradunk, Pesten 1870. évi február 14-én. Tisztelettel: Hirsch Lipót, Anft Henrik, Greifenstein Lajos, Gröber, Luther.“

Az átirat alázatos hangja már magán viselte a haldokló sztrájkmozgalom bélyegét, ámbár a sztrájkolók még mindig férfiasan kitartottak igaz ügyük mellett, dacára annak, hogy a pénz erősen fogytán volt.

A lapkiadó főnökök a 300 tanonccal és a 40 sztrájktörő szedővel, a lapokkal kötött egyezség értelmében el voltak készülve a végletekig menő harcra,

[1] *Raspe Vilmost* később a wieni rendőrség izgatásért elfogatta, sok más munkás ugyane sorsban részesült.

Kassa-Abschluss

des Post-Ofner Schriftgiesser Kranken-Unterstützungs-Vereines, vom 12. Juli 1868 bis 30. Juli 1870.

Einnahmen:

	Österreichische Währung fl.	kr.
Spenden zum Fond:		
Concert Einnahme in Pest	74	90
„ „ „ Ofen	113	—
Beitrag von Herrn Mathias Huber	5	—
„ „ „ Julius Kamersperger	20	—
„ „ „ Andreas Träger	5	—
„ „ „ Karl Schmidl	20	—
„ „ „ Johann Wolff	70	—
Einschreibegebühr und wöchentliche:		
Zahlungen der Mitglieder	512	20
Einschreibegebühr der Lehrlinge	48	—
Freisprech-Gebühr	30	—
Interessen laut Sparkassabuch	46	99
	945	09

Ausgaben:

	Österreichische Währung fl.	kr.
Krankengeld	173	57
Begräbnisskosten	25	—
Pr. Diverse-Ausgaben:		
12. Juli 1868. Für Bücher, Stempel	5	29
4. September 1868. 5 Bücher	—	60
2. November 1868. Uebersetzung der Statuten	9	59
11. Jänner 1869. 1 Officinsbuch	1	10
„ „ „ Papier und Porto	—	35
8. Mai 1869. Abschrift und Einreichung der Statuten	7	75
8. Juli 1869. Ausfolgung der Statuten	6	05
8. Juli 1869. Honorar an Advokaten	20	—
8. Juli 1869. deutsche Uebersetzung der Statuten	1	50
26. Juli 1869. 2000 Quittungsformulare	5	80
„ „ „ Diverse kleine Ausgaben	2	—
25. September 1869. Druck von 200 Statuten	12	—
10. October 1869. 1 Hilfsbuch	3	95
„ „ „ 1 Cassabuch	1	75
„ „ „ Diverse kleine Ausgaben	1	—
31. Jänner 1870. 1 Buch	1	89
27. Juli 1870. Diverse kleine Ausgaben	—	40
4. August 1870. für die Drucksorten zur General-Versammlung	9	—
Kassa-Vorrath	288	59
	656	50
	945	09

MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK és BETÜÖNTÖK EGYLETE.

Johann Wolff, Präses.

Franz Ketskeméti, Vice-Präses.

E. Warschauer, Rentant.

Carl Göttl, d. z. Ausschussmitglied.

A. Kirchemeyer. Ausschuss.

A. Klicpera, Schriftführer d. z.

M. Willimeyer. Ausschuss.

Fischer Josef, Ausschuss.

A pest-budai betüöntők egyletének első és utolsó mérlege.

melyet éppen a nagyobb lapok szerkesztőinek velük kötött, s az akkori magyar hirlapirodalom vezető férfiaira egy cseppet sem hizelgő egyezmény révén, mely egyezmény az előfizető közönség bőrére és annak megkérdezése nélkül jött létre, tetszés szerinti időkig nyujthattak, mert nem volt belőle káruk, sőt ez rájuk nézve még anyagi előnynyel járt, mert a tanoncok munkaerejének végtelen kihasználásával állitották elő egy negyed terjedelemben lapjaikat, melyekért az előfizetők a teljes lap árát megfizették.

A Légrádyaknál megjelent Ungarischer Lloyd tárcáját, hireit, országgyülési tudósitásait más-más nyomdában szedték, s korrektura után egy-egy principális azután bérkocsin szállitotta a szedést a Légrády-nyomdába.

Csak a nem sürgös munkákat rakták félre, amelyek haszna különben rájuk nézve amugy sem ment veszendőbe.

Érzékenyen érintette azonban a sztrájk a többi nyomdákat, melyek tulajdonosai elsősorban Heckenast, szivesen aláirták volna az árszabályt, azonban Légrády és az Athenaeum semmi áron sem voltak hajlandóak az árszabály elfogadására és különösen a 9 órai munkaidő tarthatatlanságával indokolták makacsságukat.

A kilépéskor, mint rendesen, óriási volt a lelkesedés; e lelkesedés azonban teljesen őszinte volt, mert a kilépettek nem számithattak segélyezésre, amennyiben tisztán erkölcsi erejük tudatában, ugyszólván minden pénz nélkül kezdtek a mozgalomba.

A nagy lelkesedés azonban arra a hirre, hogy a kiadók a szerkesztőkkel szerződésszerü megállapodásokat kötöttek a sztrájkolók ellen, erősen lohadni kezdett.

A segédek árszabálybizottsága február 6-án az önképző-egylethez fordult, hogy a sztrájkolókat segélyezhesse. A havi gyülés 500 frtot utalt ki e célra, szükség esetén további 250 frtot engedélyezvén. Ezenkivül a budaiak is felszólittattak, hogy vagyonukból a fenti célra egy nagyobb összeget utaljanak ki.

Február közepéig az árszabálybizottsághoz csak 625 frt 40 krajcár és 263 tallér adakozás érkezett a sztrájkban állók részére, ami édes-kevés volt. Az akkori magyar nyomdászokat jellemzi, hogy a legnagyobb nyomdászvárosok, mint pl. Kolozsvár, Fiume, Brassó, stb., mely városokban akkor már egyletek is léteztek, egy fillért sem küldtek harcban álló kollegáik részére, sőt még egy bátoritó sor irást sem. A többiek sem nagyon erőltették meg magukat, s a kis Eger majdnem valamennyit tulszárnyalta. A kilépettek száma 550 lehetett, mert az összes Budapesten dolgozó segédek száma az 1869 novemberben felvett statisztika szerint 575 volt, s igy 1870-ben a munkanélküliekkel körülbelül 620 segéd volt Budapesten, kik közül 60—70 lett sztrájktörővé. A segédek közül 90—100 volt nős.

A kilépettek között volt minden valamire való nyomdász; és azok, kik hetenként 30 frtot kerestek, a kilépés második hetében már sopánkodni kezdtek, hogy ágyneműjöket is zálogba tették. Az árszabálybizottság pedig pénz nélkül — mert a mozgalmat tényleg tisztán csak a lelkesedésre támaszkodva kezdte meg —, ezekkel szemben tanácstalanul állott.

A főnöktestület február 16-án következőleg válaszolt a segédek február 14-iki átiratára:

„A főnöktestület a segédek képviselőinek átiratából örömmel vett tudomást arról, melyben azok arra óhajtanak törekedni, hogy a főnökökkel való barátságos viszony ujra helyreálljon. Ez a szolgálatkészség a főnöktestületnél élénk helyesléssel találkozott és a főnöktestület meg van győződve arról, hogy a békés egyetértés mindkét fél javára előnyös leend. Ezen okból a főnöktestület, ugy mint eddig, szivesen hajlandó a segédek teljesithető kivánságaival számot vetni és hajlandó továbbá 1870 február hó 28-áig egy az összes pest-budai nyomdákban érvénynyel biró árszabályt életbe léptetni; azonban a segédek (!) ugyszintén a főnökök érdekében feltétlenül szükséges, hogy előbbiek munkahelyeikre azonnal visszatérjenek, hogy ezáltal a mindkét félre nézve oly sürgős békés megegyezés létrejöhessen. A főnöktestület február hó 16-án tartott üléséből, Kertész J. elnök."

Az ötös bizottság február 17-iki viszonválaszában a következőket irta a főnöktestületnek:

„Tekintetes főnöktestület!

Azon szolgálatkész előzékenység, melylyel a t. főnöktestület február 14-iki átiratunkra szives volt válaszolni, biztositékot nyujt nekünk az iránt, hogy munkásaik anyagi helyzetének javitásába bele fognak egyezni. Miután azonban az emlitett átirat a közbejött körülmények folytán nemcsak a t. főnöktestülethez, hanem az azokkal egyesült irókhoz, szerkesztőkhöz, és könyvkereskedőkhöz volt intézve, és mint a válaszirat befejező sorai mutatják, az csak a t. főnöktestület által lett tárgyalva: a segédek bizottsága e körülménynél fogva kényszeritve érzi magát az átiratot nem kielégitőnek tekinteni, és pedig annál inkább, miután az „árszabály emelésre" vonatkozó merész igéret nem bir pozitiv támponttal

A nagy károkkal járó további időpazarlás kikerülése végett elhatározta a bizottság, hogy a t. főnöktestület által eddig elmulasztott dolgokat helyrepótolja, és a t. szerkesztő urakat egy értekezletre hivta meg, mely törekvéseinek azonban egy eddig ismeretlen körülmény folytán sajnálatosan meghiusittatott, dacára annak, hogy ennek egybehivását a német lapok szerkesztői: Dr. Falk Miksa, Reichfeld S. és Horn Ede urak is óhajtották. Alulirott bizottság ennélfogva azon reményt táplálja, hogy a t. főnöktestület ezen tévedés helyreigazitásául a segédek átirata cimzésének megfelelően fog egy gyülést egybehivni, s az erre való meghivással a segédek képviselete is meg fog tiszteltetni, hogy ügyét itt személyesen adhassa elő, s igy egy pozitiv eredmény elérésével a t. főnöktestület óhajának mielőbb megfelelhessen. Pest, 1870 a február hó 17-én tartott ülés határozatából. Kiváló tisztelettel Hirsch, Gröber, Greifenstein, Anft, Luther".

A főnökök elutasitó válasza után, amennyiben azok azt követelték, hogy a sztrájkolók először térjenek vissza a nyomdákba, s csak ennek megtörténte után hajlandóak a megfelelően módositott árszabályt életbeléptetni, a csüggedezők és a haszonlesők lassanként visszaszállingóztak a nyomdákba és elfoglalták helyeiket.

A február 26-án, a befagyott Dunán Promontorra rendezett kiránduláson a résztvevők csekély száma és kedélyhangulata már erősen éreztette a bekövetkezendő kapitulációt.

A február 27-ikére egybehivott általános nyomdászgyülésen körülbelül 300-an jelentek meg, Záhonyi egy felállitandó egyesületi nyomda ügyében tett előterjesztése után rátértek a sztrájk beszüntetésére. Hirsch hosszabb beszédben a 18 kr.-os árszabály elfogadását ajánlotta 10% jutalékkal a 10 frton felüli keresetnél, egyuttal a gyülésnek félórára való felfüggesztését kérte. A félóra leteltével Hirsch inditványát ujra előterjesztette, melylyel szemben Sógor György

(később keszthelyi nyomdatulajdonos) a következő inditványt nyujtotta be: „A mai gyülés határozza el a tizenegyes bizottság által felállitott árszabály főpontjai melletti megmaradását, és Hirsch inditványának elvetését", melyet az általános gyülés egyhangulag elfogadott. Anft inditványára kimondta a gyülés, hogy február 28-án a két inditvány felett minden nyomdaszemélyzet külön-külön szavazzon le, ami szintén elfogadtatott.

A kilépetteken azonban mindjobban erőt vett a csüggedés és azzal fenyegetőztek, hogy ha nem kapnak dupla segélyt, akkor visszamennek dolgozni. A hangadók közül pedig egyesek — egy akkori szavahihető szaktárs állitása szerint — nyilvános összejövetelek alkalmával — pezsgőztek. Ez erkölcstelen dolog és óriási hiba volt még akkor is, ha a kilépetteket kellő módon segélyezhették volna. A negyedik héten már csak 180 sztrájkoló volt a sztrájktanyán.

A sztrájkolók kezdetben kirándulásokat rendeztek. A nagy hidegben ez bizony nem volt valami kellemes szórakozás, de hát unalomüzésből tették. Ha nem volt kirándulás, akkor a „Páris szálloda" kávéházában dominóztak és billiárdoztak. (Az egyleti helyiség az Ország-ut 38. szám alatt [Muzeum-körut], a Sándor-utca sarkán, a Luby-házban volt.) A negyedik héten jelentette Anft, hogy a Pester Lloyd és a Klapka-féle részvénynyomda teljes egészében elfogadták az árszabályt. A segédek ezek után azt hitték, hogy győzni fognak, de a látszat csalt. Sauerwein egymaga próbált szerencsét az egyes főnököknél, azok azonban kijelentették, hogy többet nem hajlandók tárgyalásba bocsátkozni és 18 krajcárnál többbet semmi szin alatt nem adnak. Egyesek Sauerweinnak kijelentették, hogy nemsokára egyáltalán nem lesz szükségük a sztrájkban álló szedőkre, mert praktikánsok (volontőrök), leányok (szedőnők) és tanoncok segélyével őket teljesen nélkülözhetni fogják. A segédek legalább a 19 krajcáros számolást gondolták keresztülvihetőnek, de még ez sem sikerült.

A sztrájkolók tehát nem éltek a szavazás jogával, mert nagy részük már visszatért a nyomdákba. A március 6-án tartott általános nyomdászgyülésen az ötös bizottság bejelentette, hogy a sztrájkolók fele már visszatért a nyomdákba miután a főnöktestületi tagok becsületszavukat adták, hogy a 18 krajcáros árszabály mellett maradnak. Sauerwein azt jelentette, hogy most már minden személyzet igyekezni fog annyi kedvezményt elérni, amennyit lehet. Erre Anft inditványára kimondatott, hogy hétfőn, március 7-én, a szükség által kényszeritve, a segédek megkezdik a munkát. Erre Szabó Elek hosszabb beszédben elparentálta a lefolyt mozgalmat és miután még Záhonyi megrótta az eltántorodottak lelkiismeretlenségét, melylyel testvéreiket s az általánosság érdekeit elárulták, a gyülés szétoszlott. Ez volt a 9 órás munkaidőért vivott sztrájk utolsó akkordja.

A nyomdatulajdonosok pirrhusi győzelme után kifüggesztették a nyomdákban az árszabályt, melyet azonban senki sem tartott be. Mindenki előre kialkudott feltétel mellett vállalt munkát és a kifüggesztett árszabály csak az elmult háromhetes árszabálymozgalom reminiszcenciáit idézte fel a kollégákban.

A sztrájkból, mely eddig a harmadik és a legnagyobb volt Budapesten, mindkét fél levonhatta a tanulságot: a segédek, ha a sztrájkolók fele már a második hét végén vissza nem szállingózik, okvetlenül győztek volna, dacára annak, hogy a wieni kollégák szintén ezidőben léptek mozgalomba, ami mind-

két kilépést kedvezőtlenül befolyásolta. A közönség is zugolódni kezdett s az időközben felhalmozódott óriási munka elkészitését sem lehetett már továbbra elódázni. A tanoncok és a sztrájktörők már teljesen ki voltak merülve s igy a nyomdatulajdonosok a negyedik héten okvetlenül aláirták volna az árszabályt.

Viszont azonban a nyomdatulajdonosok is megtanulhatták, hogy a nyakasság nem mindig jó tanácsadó. A segédek által kért javitást amugy is meg kellett adniok — a legtöbb nyomdában 19—20 krral, német lapoknál 24, magyar lapoknál 20 krral számoltak s 5—10 %-ot adtak még minden 10 frt kereset után, vagy a garmond szedést ciceronak számitották és a bizonyos pénz 10—16 frt között váltakozott — mert sok volt a munka, de kevés a szedő, mert igen sok külföldi elutazott.[1] A letört mozgalom folytán a szivekben támadt keserüség nem hozhatott békét s a szunyadó parázs két év mulva (1872-ben) ujra fellobbant és kiküzdte a 9 órás munkaidőt. A sztrájkbizottság április 10-én tartott önképző-egyleti gyülésen számolt be működéséről; az ugyanekkor előterjesztett számadások szerint 4396 frt 69 kr. bevétel és 4331 frt 63 kr. kiadás volt, s igy 35 frt 06 kr. maradt a sztrájkpénztárban, mely összeg az önképző-egyletnek adatott át. Az önképző-egyletnek jóformán egész 900 frtnyi vagyonát felemésztette a mozgalom. Az egyeseknek kölcsönként kiadott 599 frtot sohasem hajthatta be az önképző-egylet.

Az 1870. évi árszabálymozgalom még két szokatlan dolgot hozott felszinre: a szedőnőket és a volontőröket. Előbbieket, számszerint huszat a Rudnyánszky-nyomda tulajdonosnője, Rudnyánszky Antónia vette fel nyomdájába; utóbbiakat pedig a blokált Légrády-féle nyomda alkalmazta, kik más iparágakat kitanult segédekből rekrutálódtak s kiket az akkori faktor, Förster Rezső, később miskolci nyomdatulajdonos, négy hét alatt „szedőkké“ képzett ki. Légrády 3 évi tanulási időre vette fel a volontőröket, mely idő alatt keresetük 75 %-át kapták fizetésül. Az előbbiektől a szedők erős konkurrenciát vártak; a „gyengébb nem“ azonban nemsokára erősen reájuk cáfolt, kellemesebbnek tartván a szürke ólombetüknél Hymen rózsaláncát. A három évi tanulási idő letelte előtt egy félévvel, 1873-ban a huszból csak hat szabadult fel, a többiek eltüntek. A szedőnők egypár év alatt valamennyien férjhez mentek (a két utolsó szedőnő 1883-ban) — közülük többen kollégáikhoz — s velük azután végleg letüntek a szedőnők Budapesten. A volontőrökből pedig csak egy pár, öt-hat, maradt a nyomdászatnál, a többi nem birván boldogulni, visszatért régi foglalkozásához.

---

[1] A wieni szaktársak árszabálymozgalma két héttel később kezdődött, mint a budapesti. Először a 8 órai munkaidő és a 24 kros számolási alap mellett döntöttek, később azonban 9 órai munkaidőt és 20 kros számolást követeltek. A benyujtott árszabályra február 2-ig kértek választ a főnököktől, kik a budapestiek módjára szintén a lapkiadókkal és szerkesztőkkel szövetkeztek a segédek ellen és pedig olyformán, hogy teljesen egyenlő szövegü tömöntvényekkel állitották elő az összes lapokat, negyedrésznyi terjedelemben, tekintet nélkül a lapok politikai állására. A tőke t. i. legyürte a politikai korlátokat, midőn zsebének érdekeiről volt szó. A segédek a főnökök elutasitó válasza után — kik 18 kros (petit 19) számolást és 10 órai munkaidőt, ujságszedőknél 22 kros számolást kináltak a segédek követelésével szemben — február 7-én felmondtak és 19-én kiléptek. A mozgalom a sok tárgyalással itt épp ugy végződött, mint Budapesten és március 27-én a sztrájkot a segédek befejezettnek nyilvánitották.

Összetartással előre!

A segélyző-egyesület. — A Typographia. — Az önképző-egylet és az országgyüléshez intézett ujabb kérvény.

A segélyző-egyesület 1868. évi működéséről semmit sem mondhatok, mert ugy látszik, ez évben még közgyülést sem tartott. Adatot erre vonatkozólag sehol sem találtam.

A pest-budai betüöntők segélyző-egyletének megalakitása május hóban elhatároztatott, végleg azonban 1868 augusztus 30-án alakult meg s alapszabályait a belügyminiszter 1869 junius 19-én hagyta jóvá. Már akkor szóba került az, hogy a betüöntők a nyomdászok segélyző-egyesületéhez csatlakozzanak s meglevő vagyonukat is adják át. Ez a gyülés egyuttal elhatározta, hogy egy betüöntőkör alakittassék s az erre vonatkozó előmunkálatokkal Gättel, Havlicsek, Mika és Kecskeméti tagokat bizta meg.[1]

A segélyző-egyesület 1869 juniusban tartott közgyülésén felolvastatván a betüöntők egyletének a beolvadásra vonatkozó kérvénye, a közgyülés azt határozta, hogy a segélyző-egyesületbe betüöntők egyelőre csak orvosi vizsgálat alapján vehetők fel; az orvosilag visszautasitott betüöntő csak az utassegélyző-pénztárnak lehet tagjává. Előbbiek 10 frt, utóbbiak pedig 1 frt beiratási dijat tartoznak lefizetni és heti 3 kr. illetéket. Amennyiben pedig vagyonukat is átadják, az összes tagok átléphetnek a segélyző-egyletbe.

A betüöntők egylete nevében Wolf, ezen egylet pénztárosa, miután az önképző-egylet julius 10-iki gyülése ezt az egyletet, illetve a betüöntőket a segélyző-egyesületbe való belépésre szólitotta fel, — azzal a kéréssel fordult a segélyző-egyesülethez, hogy a betüöntők egylete miért nem csatlakozhat. A választmány ugy határozott, hogy a betüöntőket csak ugy fogadja be az egyletbe, ha vagyonukat előzőleg átadják. Az 1870 augusztus 28-án megtartott közgyülés elfogadta az előterjesztett módositásokat és tudomásul vette a betüöntők egyletének csatlakozását, illetve beolvadását és vagyonának átadását. Ezzel egyidejüleg kimondta a közgyülés, hogy a választmányba egy betüöntő is beválasztandó.

A csatlakozáshoz a belügyminiszter azonban csak 1870-ben járult hozzá és ezen évben átadván 656 frt 50 kr. vagyonukat, tényleg beolvadtak a segélyző-egyesületbe.[2]

A pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyesülete *első* és egyuttal utolsó évi zárszámadását — melynek eredeti reprodukcióját közlöm — 1870 julius hóban bocsátotta ki. A hozzá mellékelt jelentésből — melyet forditásban közlök —

[1] A pest-budai betüöntők egylete első közgyülését 1870 julius 30-án tartotta meg. Az egyesület 1868-ban alakult és alapszabályai 1869 junius 19-én hagyattak jóvá. Az egyesület 1869-ben azzal a kéréssel fordult a nyomdászok egyletéhez, hogy ebbe ők is vétessenek fel tagokul, mely esetben a betüöntők egyesülete vagyonát is átadják. A nyomdászok egyesülete helyt adott a kérésnek és az öntők a miniszterium hozzájárulása után 1870 augusztusban beolvadt a nyomdászok egyletébe, átadván egyszersmind 656 frt 50 kr. vagyonát. A nyomdászok egyesülete 1871 óta tünteti ki cimében a betüöntő szakmát, ami különben egy osztrák kongresszusi határozaton alapszik. A jelenleg fennálló Budapesti betüöntők köre 1883 junius hóban alakult s alapszabályai 1884 március hóban hagyattak jóvá.

[2] A wieni segélyző-egyletbe 1868-tól kezdve vették fel tagoknak az öntőket.

megtudjuk, hogy az egylet 1868 julius 12-én alakult s a beolvadás a segélyző-egyesületbe 1870. év augusztus 1-én történt meg. A jelentés igy hangzik:

„Tisztelt Közgyülés! A pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyletének alulirt választmánya örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy az első rendes évi közgyülésnek eddigi munkálkodásáról beszámolhasson.

A zárszámadás szerint 1870 julius hó 30-ig az egylet vagyona 656 frt 50 krajcár s alapszabályai 1869 junius hó 19-én lettek a miniszterium által jóváhagyva.

Az alapszabályok 22. §-a értelmében minden félévben egy rendes közgyülés lett volna tartandó, ez azonban az alább következő okok következtében elmaradt.

Egyletünk tagjai azzal a kéréssel fordultak a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egyletéhez, hogy a betüöntőket is vegye fel az egylet tagjai közé, azzal a kötelezettséggel, hogy a pest-budai betüöntők betegsegélyző-egyletének vagyona a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egyletének fog átadatni.

Miután Falk Zsigmond urnak, a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egylete elnökének folyó évi julius 22-én kelt értesitése szerint a betüöntőknek a nevezett egyletbe való felvétele kimondatott, alulirottak a betüöntők egyletének feloszlatását s ezen ténynek a hatóságnál való bejelentését inditványozzák, hogy ezután a 656 frt 50 kr. tőke a Pest-budai könyvnyomdászok beteg-, utas- és segélyző-egyletének átadható legyen. — *A választmány.*"

A segélyző-egylet 1869. évi működése mozgalmasabb volt mint az előző években, ámbár a Typographiában Szabó Elek arról panaszkodik, hogy a tagok nem érdeklődnek az egylet iránt. Az alapszabályok már abszolute nem feleltek meg a követelményeknek, a választmány azonban semmit sem tett azok módositása érdekében, sőt a tagok az érvényben levő alapszabályokat sem ismerték, mert 1863 óta nem nyomatták ki ujra egyszer sem, sőt két évig még évi jelentést sem láttak a tagok. Már 1865-ben, a december 26-iki közgyülésen, kijelentette az egyesület ellenőre, hogy „az alapszabályok hiányosak s ezek alapján az egylet kárositása nélkül tovább haladni nem lehet" s egy uj alapszabálytervezetet olvasott fel. A választmány azonban azóta sem tett semmit sem. A junius 13-án a lövöldében tartott közgyülés Kocsi Sándor helyett Falk Zsigmondot választotta elnökké s Buschmann Gusztávot heti 10 frt fizetéssel pénzbeszedőnek alkalmazta, ki egyuttal a II. ellenőri tisztet és a törzskönyv vezetését is köteles volt ellátni. Az egyesületnek 600 tagja volt. A gyülésen az elnök bejelentette, hogy Emich Gusztáv 500 forintot hagyományozott a segélyző-egyletnek. Kimondta végül a közgyülés azt is, hogy a betüöntők egylete, melynek 27 tagja volt, beolvadhat a segélyző-egyletbe.

Falk Zsigmondnak, az uj segélyző-egyesületi elnöknek legelső dolga volt a régi alapszabályok kinyomatása és szétosztása és ezen alapszabályok elévült szakaszainak módosittatása; evégből a julius 12-én tartott választmányi ülés egy alapszabálymódositó bizottságot választott, melynek még az 1869-ben egybehivandó rendkivüli közgyülésen kellett volna beterjesztenie a módositott alapszabálytervezetet. De ebből sem lett semmi.

A segélyző-egyesület választmánya már 1869-ben elhatározta az alapszabályok módositását s e célra egy bizottságot is választott. Falk Zsigmond elnök, a tagok óhajának eleget kivánván tenni, 1870 január 30-ára a vigadó termébe rendkivüli közgyülésre hivta össze a tagokat, hogy 1. az egyleti orvosi állás betöltése és 2. az alapszabályok módositása felett határozzanak.

A gyülésen 250 tag és 8 főnök volt jelen. A gyülés elhatározta, hogy az egyleti tevékenység erősitésére 20 választmányi tag választassék a közgyülés által és hogy az egylet tőkéjéből ház vagy telek vétessék, mert ezáltal nagyobb kamatoztatásra van kilátás. Az alapszabályok megvitatása azonban — miután a tervezet nem elégitette ki a tagok várakozását — jobb időkre halasztatott.

A junius hóban a budapesti nyomdatulajdonosok, számszerint 14-en, felszólitották Falk Zsigmond elnököt, hogy a rokkantsegélyző-alap vagyonát nekik, illetve a főnöktestületnek, haladéktalanul szolgáltassa át. A főnökök a nemrég lezajlott árszabálymozgalom hatását nem tudták elfelejteni s tehetetlenségükben a segélyző-egyesületet akarták megsemmisiteni. Levelükben arra hivatkoztak, hogy ezen pénztár vagyonát ők gyüjtötték, ennélfogva joguk van annak kizárólagos kezelésére. Igaz, hogy Gresser nyomdatulajdonos és segélyző-egyesületi pénztáros 600 forinttal nem tudott elszámolni, mely összeget annak idején saját céljaira forditotta. Az egyesület egy háromtagu bizottságot bizott meg azzal, hogy a magáról megfeledkezett pénztárost a hiányzó összegnek nyolc nap alati való visszafizetésére felhivja azzal, hogy ellenkező esetben törvényes utra tereltetik. Az illető a kérdéses összeget erre vissza is fizette. A főnökök tehát még mindig nem békültek ki a helyzettel (a segédek sem), ez a tervük azonban dugába dőlt. Kérésüket az egylet választmánya megtagadta, mire beszüntették a hetiilletékek fizetését.

A dolog a junius 19-én tartott közgyülésen is szóba került, hol felolvastatott 15 főnök által aláirt azon beadvány, melyben az illetők a rokkantsegélyző pénztár vagyonának átadását és azt kérik, hogy az egylet elnöke csak főnök lehessen. Ezzel kapcsolatban *Falk* Zsigmond elnök felemlitette, hogy a Légrády és a Bucsánszky cégek a sztrájk óta még nem fizettek illetéket, mit a Gresser-esettel indokolnak. Ezután *Anft* szólalt fel; beszédében a főnökök eljárását kritizálta, kik épp most látják az egylet vagyonát veszélyben. Miért nem látták ezt azelőtt, mikor a volt pénztáros hónapok óta nem számolt el. Ő nem Falkiáner (igy!), de az egyletnek csak *ilyen* elnök kell! Ezután Sauerwein inditványára a közgyülés a főnökök beadványa felett napirendre tért. Falk Zsigmond ezután felemlitvén azt, hogy vele szemben egyes főnökök ellenségesen viselkednek, a béke kedvéért elnöki állásáról lemond. A gyülés viharos „nem kell más“ felkiáltásai között erre Szabó kért szót és az elnök eddigi, a segédek érdekeit szem előtt tartó eljárására hivatkozva, azt lemondásának visszavonására kérte. Erre Sauerwein azt az inditványt tette, hogy azok a főnökök, kik az alapszabályokban előirt tagdijat nyolc nap alatt az egyleti pénztárba be nem fizetik, pereltessenek, mihez a közgyülés hozzájárult. Ezután a gyülés az alapszabálytervezetet vette tárgyalás alá. Az alapszabályok tárgyalásánál Szabó azon módositási inditványa, hogy az egyletbe volontőrök és szedőleányok is felvehetők legyenek, elutasittatott. Lényegtelenebb módositások letárgyalása után a folytatólagos gyülést julius 3-ára határozták egybehivni. Falk elnök bejelentette, hogy a főnöktestület a mult napokban ülést tartott, melyen a rokkantsegélyző pénztárról tanácskoztak. Mivel a segélyző-egylet junius 19-iki közgyülésén egy főnöktestület létezése is kétségbe vonatott, mert nevezett testület alapszabályokkal sem bir, a főnökök gyülésükön Falkot szemrehányásokkal illették, hogy a segédek pártján van s a surlódásoknak ő az oka s azt kivánták, hogy a segélyző-egyesületi

közgyülés halasztassék el, maradjanak érvényben a régi alapszabályok, ezek átdolgozása egy főnökök és faktorokból, valamint minden nyomdából választandó két bizalmiférfiuból álló bizottságra bizassék; ezek képezzék egyuttal a választmányt is. Végül kijelentették a főnökök, hogy ezen ajánlat elfogadása esetén hajlandók az illeték továbbfizetésére. A közgyülés a főnökök kivánságai felett napirendre tért. Az alapszabályok a további tanácskozás folyamán oda módosittattak, hogy az utas köteles a viatikumot 4 hét alatt visszafizetni, ha itt munkát kap; a kölcsönösség alapján belépők, valamint olyanok, kik már tagjai voltak ezen egyletnek, beiratási dijat nem fizetnek. Egyebet, miután hiteles jegyzőkönyveknek nyoma nincsen, megállapitani nem birtam. Az alapszabályok végleges kidolgozását a gyülés az uj választmányra bizta. A gyülés elnökké Falk Zsigmondot, alelnökké Weint, pénztárossá Buschmannt, ellenőrré Hirsch Lipótot, orvossá dr. Bleiert, választmányi tagokká Anft, Benedek, Beutel, Galateo, Gawlitza, Greifenstein, Klein, Nietsch, Obenausz, Pollák, Protschko, Ramschuch, Steiner, Szabó Elek, Szedlacsek, Traub, Zathureczky, Meyer, Gröber, Sauerwein és Szentkirályi választattak meg. Ez volt a segélyző-egyesület első rendes választmánya, melyben a segédek kezébe került az egyesület vezetése. A segédek tehát itt is meggyőződhettek arról, hogy összetartással mindent el lehet érni, ha áthidalhatatlan nehézségek közre nem játszanak. Amit a főnökök saját érdekeikre való tekintetből nem akartak keresztülvinni, azt a segédek összetartása már az első évben létrehozta.

A julius 24-iki választmányi ülésen az elnök bejelentette, hogy a főnökök az alapszabályok II. §-ánál a következő módositást követelik: „Az összes bevételek a pénztárba helyeztetnek el, mely betegsegélyző- és vándor- s rokkant- és özvegyeket segélyző alapitványból áll; e két alapitvány egymással soha össze nem olvasztható tőkét képez s mindegyik vagyona csakis a kimondott célra forditható. A főnökök által fizetendő heti illeték egy negyede a betegsegélyző- és vándor-alaphoz, három negyede pedig a rokkant és özvegyeket segélyző alaphoz csatoltatik.“ A 36. §-nál: „Azon választmányi ülésekre, melyekben a rokkantalapot illetőleg irányoztatik határozat, Pest-Buda összes főnökei, mint alapitói s fentartói ez alapnak, meghivandók és e tárgyban a választmánynyal együtt érdemleges határozathozatalra jogositvák“. — A választmány, Antensteiner[1] felszólalása után, miszerint a főnököknek ez a kivánsága nem veszedelmes, legfeljebb kellemetlen, a főnökök kivánságához hozzájárult. Az alapszabályok végleges kidolgozására Szabó Elek, Buschmann, Vizsay Imre, Mayr János, Zathureczky Sándor választattak meg.

A főnökök közül csak a Részvénynyomda s még egy-két kisebb nyomda fizette a járulékokat; az alapszabályoknak a miniszteriumhoz való benyujtása után, augusztus végén azonban egyesek mégis meggondolták magukat s meg-

[1] Antensteiner 1870-ben Wienből, hol 1870 februártól áprilisig a Vorwärts szerkesztője volt, az ottani mozgalom után jött Budapestre s itt is hathatósan előmozditotta kollégái érdekeit. A wieni és budapesti egyesületi és szervezeti mozgalomban kezdettől fogva igen tevékeny részt vett, kimagasló jellem és kitünő kolléga volt. Szerkesztője volt a Typographia német részének 1875 január 1-től. (Azelőtt nem volt a német résznek önálló szerkesztője.) 1876-ban Mika Jánossal öntődét nyitott Budapesten. Hozzá méltó, ügybuzgó kolléga volt Anft János is, ki a hetvenes évek elején Innsbruckba költözött és ott nehány év előtt meghalt.

kezdték a befizetéseket s az elmaradt illetékeket is utánfizették. De 12 nyomda (Bucsánszky, Deutsch részvénytársaság, Deutsch L., Heckenast, Herz, Hornyánszky, Légrády, Metszősy, Noseda, Állami nyomda, Egyetemi nyomda, Wodianer) még mindig vonakodott az alapszabályok értelmében rájuk eső illetékeket befizetni. Falk Zsigmond elnök ennélfogva szeptember hóban a következő körlevelet küldte szét az egyes nyomdatulajdonosoknak:

„A tisztelt főnök urak 1870 julius 18-iki ülésében kimondott alapszabálymódositásokat a segélyző-egyesület augusztus hó 28-iki közgyülése, melyen több nyomdatulajdonos ur is szives volt megjelenni, egyhangulag elfogadta. Miután alulirott örömmel vesz tudomást arról, hogy ezáltal most már az egyesek által megtagadott illeték fizetésének mi sem áll utjában, az előbb emlitett főnöktestületi gyülés határozata értelmében a hátralékos és a rendes heti tagdijak szives befizetését kéri.

Az augusztus 28-iki közgyülésen Osterlamm igazgató ur megigérte, hogy a tagdijak befizetését megtagadó nyomdatulajdonosokhoz egy körlevelet fog küldeni s ezuttal felszólitotta alulirottat, hogy hasson oda, miszerint az Athenaeumnyomda példájára mindazon nyomdák, melyekben betüöntődék vannak, segédeik után ez év január hó 1-től visszamenőleg befizessék. A tisztelt betüöntődetulajdonosok humánus érzéséről meg lévén győződve, legyen szabad reménylenem, hogy Osterlamm ur inditványa általános visszhangra talál. Pest, 1870 szeptember hó. Falk Zsigmond elnök."

Ezen körlevélnek lett hatása s a főnökök majdnem valamennyien ujra fizetni kezdték az illetékeket.

A betegsegélyző-pénztár országossá tétele ügyében a Typographia 1870 szeptember 10-iki számában Kretovics József egy cikket közölt e cimen, melyben az osztrák-magyar nyomdásznap azon határozatára hivatkozva, hogy „azon vidéki műtársak, kik csekély számuknál fogva nem alapithatnak betegsegélyző-egyletet, lehetővé tétessék egy más fennálló segélyző-egylethez csatlakozni", az erre vonatkozó előmunkálatok megkezdését sürgeti. Az általa ajánlott kiviteli módozat eléggé figyelemre méltó és nagy vonásokban már visszatükrözi a 15 évvel később megvalósitott országos egylet szervezési szabályait. A tervezet szerint: 1. §. Minden vidéki üzlet személyzete csatlakozhat a fővárosi betegsegélyző-egylethez, ha annak alapszabályait minden pontjában kötelező erejünek ismeri el. 2. §. Az ily vidéki egyleteknél, hasonlóan a fővárosi szokáshoz, egy pénztárnok választandó, ki a beiratási és heti fizetési pénzeket beszedi, s ugy a be-, mint a kilépő tagok névsorát — ha az időközben nem történik — számát, havonként egyszer a Typographiában közzé teszi, hogy igy a kellő ellenőrzés is lehetővé tétessék. A beiratási illetéket csak azok kötelesek lefizetni, kik még azt máshol le nem fizették, miről nyugtájuk tanuskodik. Minden kimutatásnál az is kitüntetendő, hogy az illető hol lett az egylet tagjává. 3. §. Ha valamely városban egynél több nyomda létezik, a számvitel könnyitése végett csak egy pénztárnok választandó. 4. §. Minden ily vidéki egylet — a beiratási dijat ide nem értve, mint amely a főpénztárba küldendő — a heti befizetésekből 20—50 osztrák értékü forintig házi kasszával bir; a többi pénzt pedig havonként, jelesen pedig minden hó első hetében a főpénztárba tartozik beküldeni. 5. §. Előforduló betegség, szerencsétlenség (baleset) esetében igazolásul a betegség napjától kezdve annak végleges megszüntéig — a gyógyitó orvos hiteles bizonyitványa szolgál, mely szintén a főpénztárba küldendő.

Vizsay Imre ugyancsak a Typographiában a rokkantsegélyző pénztár országositása mellett szólalt fel s mindkét pénztár országositását ajánlotta. Később Szabó Elek az országositás, mint kivihetetlen dolog ellen szólalt fel a Typographiában és az önálló vidéki egyletek alakitása és ezek kölcsönössége mellett szállt sikra.

Végül még megemlitem, hogy a budai tagok részére az 1869. évi segélyző-egyleti közgyülés dr. Petsits Márkot választotta meg orvosnak.

Már 1867-ben szóba került egy magyar szaklap meginditása, mire Tóth István az Egerben megjelenő „Gutenberg"-et 1867 decemberben beszüntette. Az 1868. évi árszabálymozgalom nem volt alkalmas időpont ezen eszme megvalósitására s igy csak egy év mulva, 1869-ben került rá sor. Az 1869 január 17-iki önképző-osztályi havi gyülésen Szabó Elek, hivatkozván arra, hogy a külföldön már minden nyomdászegyletnek van egy szaklapja, egy magyar nyelvü szaklap kiadását inditványozta. Midőn azonban a németnyelvü kollégák ez ellen való felzúdulását látta, inditványát odamódositotta, hogy külön egy magyar és külön egy német nyelvü szaklapot adjon ki az önképző-egylet s azok bármelyikére ki-ki tetszése szerint fizessen elő. A közgyülés a lapkiadásra vonatkozó inditványt elvben elfogadta és egy ötös bizottságot küldött ki az erre vonatkozó előmunkálatok elvégzésére. Egy tisztán magyar nyelvü lap az akkori nyelvi viszonyok mellett vakmerő dolog volt. 1869-ben körülbelül 478 nyomdász volt Budapesten s ebből csak 240 önképző-egyleti tag. A segédek kétharmada német volt, minthogy akkor Budapest lakossága is tulnyomóan német nyelven társalgott. A magyarok mindennek dacára hallani sem akartak arról, hogy az önképző-egylet egy német nyelvü lapot is inditson. Elődeink akkor még nagy soviniszták voltak és ebből, mint később látni fogjuk, még majdnem két évtizeddel később sem engedtek, miről a 80-as évek magyarositási mozgalma tanuskodik. Mert ha indokolt volt a kétnyelvüség a 80-as években, midőn egy egész uj generáció nőtt fel a nyomdászok sorában, akkor kétszeresen indokolt volt a Typographia keletkezésekor 1869-ben, midőn a magyar nyomdászoknak 35 %-a csak törve beszélte a magyar nyelvet, 30 % pedig egyáltalán nem értett magyarul.

Arról, hogy a meginditandó lap magyar, magyar-német, vagy pedig csupán német nyelvü legyen-e, nagy viták folytak a nyomdákban és az önképző-egyletben. Tóth István, a „Gutenberg" volt szerkesztője, a wieni „Vorwärts"-ben a tisztán magyar nyelven kiadandó szaklap mellett szállt sikra s az ötös bizottság e vegyes hangulattal szemben jónak látta a kérdés végleges eldöntését a tagok szavazása alá bocsátani. A szavazás január végén ment végbe, melynek eredményeként 200 tag, tehát a többség, a magyar-német nyelvü szaklap mellett foglalt állást. A február 28-iki gyülés ennek folytán kimondta, hogy a lapot az önképző-egylet adja ki. Az ötös bizottság javaslatának elfogadásával azt is kimondta, hogy a lap kiadásához szükséges alap előteremtésére 200 részjegy bocsáttassék ki, miként ez 1867-ben a wieni „Vorwärts" első számának kiadásakor történt, hol a szükséges tőkét 50 krajcáros részjegyekkel teremtették elő, mely összeget azután az önképző-osztály később visszafizette a lap feleslegéből. (1870-ben 12 tag kivételével valamennyi aláiró kivette az aláirt összeget.)

De ezzel még a kérdés nem volt végleg eldöntve; hosszas és meddő viták voltak arról, hogy mi legyen a lap cime és ki legyen a szerkesztője. A szer-

kesztő személye nem is volt oly egyszerü kérdés, mert nem volt könnyü dolog egy oly kollégát találni, aki a szükséges kvalifikáció mellett a magyar és a német nyelvet szóval és irásban értse és aki a kezdet nehézségeivel is meg tudjon birkózni.

A lap cimére vonatkozólag sem tudtak a pártok megegyezésre jutni; a magyarok magyar, a németek pedig német cimet óhajtottak a lapnak adni. Végre Ács Mihály azt az inditványt tette, hogy a lapot „Typographiá"-nak nevezzék el, mely sem magyar, sem német. A gyülés ezt elfogadta s most már csak a szerkesztő megválasztása volt hátra. Szabó József, ki kitünően forgatta a tollat és nagyon képzett ember volt, nem akart a dologba belemenni. Hirsch Lipót, Sauerwein Géza és Buschmann Ferenc sem akarta a szerkesztést vállalni. Végre sok kapacitálás után Buschmann Ferenc vállalta a szerkesztést, melyben őt Sauerwein és Szabó Elek hathatósan támogatták. A lap német részének összeállitását Heim József és Gawlitza János vállalták magukra. A lap első száma 1869 május 1-én jelent meg, két oldal magyar és két oldal német szöveggel, havonként háromszor.

Buschmann azonban csak 1869 május 1-től ugyanazon év julius 10-ig volt a Typographia szerkesztője és helyét julius 11-én Sauerwein Géza foglalta el; Sauerweinnak a gyülés évi 150 forint tiszteletdijat szavazott meg. A lap, tekintve hogy a szerkesztőnek nem állottak rendelkezésére munkatársak, eléggé jól volt szerkesztve. Az 1869 október 2-iki havigyülés kimondta, hogy a heti illeték 1869 október 2-tól a Typographiával együtt 13 krajcár s a Typographia minden önképző-egyleti tagra kötelező;[1] a december 12-iki gyülés a lap példányonkénti árát vidéki tagoknak ujévtől kezdve 3 krajcárban állapitotta meg. Előfizetési ára egy évre Budapesten 2 forint 40 krajcár, vidékre 2 forint 80 krajcár volt.

A Typographia nyelvi kérdése felszinre hozta a szunnyadó nemzetiségi kérdést. Az elégedetlen magyarok „Magyar nyomdászkör"-t alakitottak. A körnek Záhonyi, Ács Mihály, Krecsányi Ignác, Bakos Péter, Szalay és Trócsányi voltak a szóvivői. A németek egy héttel később „Deutscher Klub"-ot alakitottak,[2] mely 22 forint 85 krajcár vagyonnal 1870-ben feloszlott. A „Deutscher Klub"-nak Anft, Hüttig, Schenk és Steinhardt voltak vezetői.

Az önképző-egylet 1868. évi működéséről nem sok feljegyezni való van.

Junius 28-tól julius 5-ig szakkiállitást rendezett, mely az akkori időkhöz képest elég jól sikerült. Az önképző-egylet a kiállitás alkalmából a tanoncok részére pályadijat tüzött ki a „Gutenberg. Kor- és életrajz. Irta egy nyomdász. Pest, 1868. Kiadja a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete" cimü könyv

---

[1] A wieni „Vorwärts"-et csak 1870 január 5-től tették kötelezővé.

[2] Nem lesz érdektelen ezen alkalomból a régebbi nyomdász-szaklapok felsorolása: a „*Typographia*" 1846-ban jelent meg Mitweidában. Billig J. C. szerkesztette. — A „*Gutenberg*" 1848-ban jelent meg Berlinben. Kannegiesser Henrik és Fröhlich Károly szerkesztették. — Az „*Österreichisches Buchdrucker-Organ*" Wienben jelent meg 1848-ban és C. Ph. Hueber szerkesztette. (Hueber 1869-ben Budapesten az Athenaeumban dolgozott s itt egy verskötetet adott ki „Märzveilchen" cimmel, mely Jókainak van dedikálva.) — Az „*Österreichische Typographia*" Wienben jelent meg és J. G. Hillisch volt a szerkesztője. — A „*Mitteilungen für Deutschlands Buchdrucker und Schriftgießer*" Berlinben jelent meg 1851-ben. Jansen szerkesztette. Megszünt 1857-ben. — A „*Gutenberg*" Wienben 1855-ben jelent meg. 1856-ban megszünt. — A „*Helvetische Typographia*" 1858-ban jelent meg Baselben. — A „*Korrespondent*" 1863 január 1-én jelent meg először Leipzigben.

cim-szedésére. A kiállitáson külföldi nyomdák is résztvettek. Az első dijat Laszky Ármin, az Athenaeum tanonca nyerte el.[1]

Az 1868 augusztus 2-iki gyülésen elnökké Sauerwein Géza, alelnökké Nitsch Alajos, pénztárossá Buschmann Ferenc, magyar jegyzőkké Szabó Elek, Tanay Ödön, német jegyzőkké Hirsch Lipót és Vogl József, gondnokká Vizsay Imre (ki később Halmay néven szinész és szinigazgató lett), könyvtárossá Záhonyi Alajos, Horalek, Sógor György, Weiszmann Samu és Zathureczky Sándor választattak meg. Sauerwein leköszönése után Buschmann Ferenc választatott az egylet elnökévé. Ugyanekkor leköszönt Hirsch Lipót is. A november 15-iki havi gyülés Jókai Mórt, ki 1869-ben az egylet által a képviselőházhoz benyujtott kérvényt aláirta, disztaggá választotta.

A nyomdásztanoncok azzal a kéréssel fordultak az önképző-egylethez, hogy a tanórákon, felolvasásokon és a gyüléseken résztvehessenek, a május 17-iki havigyülés ezen kérésüket megtagadta. Hirsch Lipót ugyanekkor Marx összes munkáinak megszerzését inditványozta s ezt a gyülés elrendelte. A könyvtár az év végén 800 kötet könyvvel rendelkezett s az egylet vagyona 634 forint 33 krajcárt tett ki.

Szak- és társadalmi cikkek megirására kitüzött 1—1 frtos pályadijaknak nem volt eredménye, mert a dolog egyrészt még korai volt és egyébként sem volt az akkori mozgalmas idő erre alkalmas. A pályázati határidőre két magyar („Hajdan és most" és „A munkások kérdéséhez") s két német („Die Vereinigungen der Buchdrucker" és „Der Einfluss der Geistlichkeit gegenüber dem Volk und der Arbeiterbewegung") társadalmi cikk érkezett be, melyek a Typographiában közöltettek. A Typographia részére irandó és Gutenberget dicsőitő himnuszra kiirt pályázat is eredménynyel járt s a kitüzött dijat Zathureczky Sándor nyerte el. A költemény megjelent a Typographia 1869. évi 18. számában. A szöveget dallamositani akarták, ami azonban, ugylátszik, nem sikerült.

A Budán lakó önképző-egyleti tagok már több izben arra kérték a választmányt, hogy részükre egy külön olvasószobát rendezzen be. S mivel kérésükkel mindannyiszor elutasittattak, 1869. év julius hó 18-án szakadásra került a dolog. A budaiak különváltak s egyelőre a tanácstól dijtalanul rendelkezésükre bocsátott iskolai helyiségben rendezkedtek be.

Az önképző-egylet vagyona 1869 julius 31-én 1902 frt 55 krt tett ki.[2]

A „Gutenberg könyvnyomda részvénytársulat" cim alatt alakuló vállalatot az önképző-osztály felszólitotta, hogy alapszabályait ugy módositsa, miszerint azok a wieni kongresszus határozatának megfeleljenek s annak csak nyomdászok lehessenek tagjai, mely esetben a vállalat az önképzőosztály garanciája mellett működhet. Kiss Antal, a társulat ideiglenes igazgatója ezt meg is igérte, azonban be nem tartotta, mert a szövetkezet alapszabályai szerint a tagok nyomdászok, irók, könyvkereskedők, kőnyomdászok, könyvkötők, fametszők stb. szakmabeliekből állandnak. Az augusztus 22-én tartott önképző-egyleti gyülés a Gutenberg-nyomda figyelmen kivül hagyásával egy nyomdászok által alapitandó

[1] Évek multán nyomdát nyitott Nagyváradon.

[2] A temesvári nyomdászok is ebben az évben nyujtották be önképző-egyletük alapszabályait a kormányhoz. Wenckheim 19 pont közül 13-nak megváltoztatását követelte s azt kivánta, hogy minden gyülés jegyzőkönyvét a hatóságnak mutassák be. — Pécsett 1869-ben alakult egy segélyző-egylet.

szövetkezeti nyomda támogatása mellett foglalt állást. A szövetkezeti nyomda alapszabályainak kidolgozásával Gawlitza bizatott meg.

A genfi szövetkezeti nyomda részjegyeiből az önképző-osztály 5 darab 250 frank n. é. vett át. Ez a nyomda azonban nemsokára megbukott.

1869 szeptember hóban a Posner-nyomda által életbeléptetett fegyházszerü munkarend ügyében az önképző-egyleti tagok gyülést kivántak egybehivni; Böhm Béla elnök nem akarta a gyülést egybehivni, mert szerinte a dolog nem az önképző-egylet hatáskörébe tartozott. Erre 45 tag kérelmére választmányi és ennek határozatából rendkivüli közgyülés hivatott egybe, melyet Buschmann alelnök vezetett. A gyülés Böhm Bélának bizalmatlanságot szavazott. A Posner-féle munkarend pedig a gyülés hatása alatt felfüggesztetett.

Az október 24-iki önképző-egyleti gyülés az *egyesülési jog* tárgyában a képviselőházhoz intézendő kérvény kidolgozására egy Kaczander Gyula és Ihrlinger A. tagokból álló bizottságot választott s a többi munkásegyleteket is hasonló tartalmu kérvény beküldésére szólitotta fel. A kérvény szövege a következő:

„Magas országgyülés! Azon öntudat, hogy szeretett hazánk lelkes honatyái a nép javát mindig szem előtt tartva, a kor igényeinek megfelelő reformokat méltányolni tudták és azokat előmozditani nem késtek, a jelenleg uralkodó rendezetlen céhbeli viszonyok és az azokból eredő, a munkaadó és a munkás közötti eltérések — melyek az iparra nézve elnyomó és káros hatást gyakorolnak — az alólirt egyletet arra inditja, hogy a már 1867 november 30-án a magas kormányhoz intézett kérelmét, de amely akkor figyelemre sem méltattatott, a magas országgyülésnek annál inkább szivére köti, mivel ezen *jogegyenlőségre alapitott* alkotmányunkkal gunyt üző viszony a legmerevebb ellentétté fajult a munkaadó és munkás közt — hogy e tekintetbeni intézkedéseit a szabadság és jog értelmében megtenni méltóztatnék. Az alázatosan alólirt egylet nem tartja szükségesnek a magas kormánynak benyujtott kérvényében részletezett tényeket ismételni, hanem a lelkes honatyák bölcs belátása és itéletére bizza a jelenleg uralkodó rendszert, a munkaadó és munkás közötti viszonyban megvizsgálni, de egyszerüen megérinti, hogy az elsőnek teljes szabadság nyujtatik a munkások ellen szövetkezhetni, mig utóbbiak, e jog gyakorlatában nemcsak meg vannak akadályozva, sőt meg is büntettetnek. Tekintetbe véve, hogy a szabadság nem egyesek kiváltsága, hanem az emberiség közjava: tekintetbe véve a szabadalmazott céhek jelenlegi állása hazánk institucióival meg nem egyező;[1] tekintetbe véve, hogy a munkásnép az ország életerejét képezi — a joggyakorlat tőle mégis megvonatik; tekintetbe véve továbbá, hogy mostanában már a porosz katonai állam is, a nemzetgazdászok által felállitott azon alapelvet, — hogy a munkás a kinálat és utánkérdezősködéstől függ, ennek következtében a munkástól ne tagadtassék meg azon jog, miszerint munkájának értéke felett maga határozzon, — elismerte. Elvárja a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete mint munkásegylet a magas országgyüléstől, hogy az eddig még hatályban levő a szövetkezhetés ellen szóló törvényt eltörölje és helyébe a teljes szövetkezési szabadságot helyezze: hogy a munkás végre azon állásához közelebb juthasson, melyet elfoglalni mint állampolgár jogositva és hivatva van. Midőn az alázatosan alólirott pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete a fent kimondott kérelmét a magas országgyüléshez terjeszti, meg van róla győződve, hogy ebben a magyar munkásnép legőszintébb óhaja van befoglalva — azért e kérelem, minél előbbi teljesitését kéri, Pest, 1869. évi november 14-én, a magas

[1] Az 1848-iki vivmányokból az uj rendszer csak a jobbágyság megszüntetését a föld felszabaditását s a „jogegyenlőséget" vette át; ellenben az elavult céhrendszert, melyet 1848-ban, sem mertek megbolygatni, mert igy a munkásnak is jogokat kellett volna biztositani, továbbra is meghagyta.

országgyülésnek alázatos tisztelettel a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete."[1]

A kérvénynek, melyet Jókai Mór, az önképző-egylet disztagja nyujtott be a képviselőházhoz, nem volt semmi eredménye. Az akkori napilapok közül egyedül Jókai Mór lapja, a „Hon" foglalkozott ez alkalomból a nyomdászokkal egy hosszabb cikkben és a kérvényt az országgyülés jóindulatába ajánlotta.

Az 1870. év anyagi mozgalma az önképző-egylet minden egyéb tevékenységét háttérbe szoritotta és igy ennek a harcnak bevégeztével, midőn a felizgatott kedélyek látszólag ismét lecsendesedtek, ez az egylet is fokozottabb tevékenységhez látott, hogy az elmulasztottakat helyrepótolja. A március 6-iki választmányi ülés, tekintettel arra, hogy a mozgalom folytán kilenc választmányi tag részint elutazás, részint más ok miatt leköszönt, április 3-ára rendkivüli közgyülést hivott egybe, melyen a lap adminisztrátori állás betöltéséről és a választmány utánválasztásáról volt szó. A gyülésen azonban Ács Mihálylyal az egész választmány leköszönt s igy az egész választmányt ujra kellett választani. A veszekedések a német nyelvü kollégák klubbjából indultak ki, de a magyarok sem voltak különbek ebben a tekintetben, mert a gyüléseken nem voltak tekintettel a németnyelvüekre és ott is magyarságukkal tüntettek.

A választmány tekintettel arra, hogy az egyletből sok tag kimaradt, egy felhivást bocsátott ki, melyben a kollégák az önképző-egyletbe való belépésre szólittatnak fel. A körlevél igy hangzott:

„Pest-Buda összes műtársaihoz! Végre a lét és a nemlét nehéz harca be van végezve és mi ujra nyugodt vérrel elmélkedhetünk oly dolgok felett, melyek a küzdelem közepette háttérbe szorultak vagy pedig észre sem vétetve, egészen figyelmen kivül maradtak.

Ha visszatekintünk a legutóbbi gond- és izgalomteljes hetekre, szivünket önkéntelenül öröm és bánat fogja el. Öröm az összetartás azon szoros köteléke felett, mely ifjut és aggot, egyedülállókat, szintugy mint gondterhelt családatyákat egyforma lelkesedéssel csoportositott zászlónk körül, egy törekvésért küzdve, miszerint: a munkás azon joga valahára elismertessék, mely szerint erejének dijaztatását önmaga határozhassa meg, nem függvén munkaadójának kegyelmétől. Bánat fog el bennünket, ha ama demoralizációra gondolunk, melyben műtársaink közül azok nagy része volt, kik egyesületünktől mindeddig távol tarták magukat és dacára ismételt kézfelemelésük és sajátkezü névaláirásuk által adott becsületszavuknak, mint szökevények hagyták oda táborunkat, bebizonyitván ezen kárhozatos, társaik ellen agitáló magatartásuk által, hogy előttük a „becsületszó" nem egyéb puszta agyrémnél.

De nem tartozik reánk mások fölött pálcát törni, iparkodjék mindenki lelkiismeretével kibékülni ugy, ahogy tud; azonban főcélunk mégis arra legyen irányozva, hogy hasonló kellemetlenségek jövőre ne ismételtessenek; amit csak

[1] A pesti nyomdászokat megelőzőleg az „általános munkásegylet" által 1869 március hó 29-én, Pozsonyban tartott első népgyülés, melyen Hartung, Scheu, Gross stb. a wieni Arbeiter-Fortbildungs-Verein képviseletében vettek részt, a következő programmpontok fogadtattak el: 1. Általános, közvetlen választói jog minden képviselőtestületben. 2. Korlátlan egyesülési és gyülekezési jog. 3. Teljes szólás- és sajtószabadság. 4. A hirlapóvadék és a hirlapbélyeg eltörlése. 5. Teljes vallásszabadság. 6. Az állandó hadsereg eltörlése. 7. Az egyház teljes elválasztása az iskolától, általános iskolakötelezettség és ingyenes oktatás. 8. A parlamenti törvényhozás eltörlése és közvetlen népszavazás svájci minta szerint. 9. Az egyházi rendek eltörlése és javaiknak elkobzása iskolai célokra. Ugyanezen évben a Pesti általános munkásegylet egy kérvényt intézett a képviselőházhoz, a teljes sajtószabadság, az ujságbélyeg eltörlése s a lapok szabad elárusitása ügyében.

ugy érhetünk el, ha Pest-Buda *összes* nyomdászai áthatva azon eszmétől, miszerint mi csakis *egyesülés által lehetünk erősekké*, egy testté tömörülve, hiven követik azon lobogót, mely alatt tanácsot és felvilágositást nyerhetnek. Azért benső örömmel töltötte el keblünket egyik legutóbbi közgyülés azon határozata, miszerint „azon műtársak, kik eddig még nem voltak az önképző-egylet tagjai, becsületbeli kötelességüknek tartandják minél előbb annak tagjai közé lépni".

Egyletünk az utóbbi időben, habár eljárása által csak alapelveit követte, mégis ugy hiszszük, hogy a közvélemény részéről némi elismerésre lehet feljogositva; hisz annak keblében lett legelőször megpenditve az árjavitás eszméje és midőn törésre került a dolog, ő volt az, aki haladéktalanul a közös cél rendelkezésére bocsátá összes vagyonát, az ő helyisége nyujtott a műtársaknak nappali tartózkodást, ahol mintegy otthon érezhették magukat.

Igen, egy mozgalmas, következményterhes idő van mögöttünk, — de előttünk áll egy áldásteljes jövő. Amiért már annyit küzdöttünk és ami régóta törekvésünk főcélja volt, annak szükségét most minden egyes műtárs mélyen érezte — tudniillik a takaréktársulat. Egy egyleti nyomda alapitása haladéktalanul foganatba fog vétetni és ha a műtársakban meglesz a komoly akarat: egy év mulva már saját nyomdánkban fogunk működhetni. E nyomdának alapszabálytervezete már legközelebb fog tárgyaltatni.

Egy másik hiány, amely végett már annyi jó szándék hajótörést szenvedett: a tanoncügy. Mihelyt a műtársak tömörülni fognak, nem lesz oly nehéz feladat reánk nézve belátással biró (!) főnökeink segélyével e bajon segiteni.

Hogy betegsegélyzésünk valahára rendezettebb állapotban vezettessék, nem mulasztandjuk el, az egylet kebeléből oly egyéneket ajánlani annak választmányába, kik legtöbb belátás és bizalommal birnak közöttünk és kik mintegy biztositékot szolgáltatnak arról, hogy a segélyzés a mi óhajtásunk szerint fog vezettetni.

Továbbá az önképző-egylet tagjai részére egy munkaközvetitő intézet fog felállittatni, mely intézmény még eddigelé mindenütt üdvösnek bizonyult.

Amire azonban legfőbb figyelmünket irányozzuk, az az *osztrák-magyar nyomdászszövetség megvalósitása.* Csakis akkor, ha ez ténynyé fog válni, kisérthetjük meg eredménynyel a tőke elleni küzdelmet, ha ez mindjárt még nehezebb lenne is, mint az, melyet most bevégeztünk. Az e nyár folyamán Pesten tartandó osztrák-magyar nyomdászkongresszus feladata lesz majd ez ügyben az utolsó akadályt elgörditeni, mely feladat megoldásában a testvérváros nyomdászai is jelentékeny szerepet játszandnak.

Azért fel műtársak! Teljesitsék a pár hét előtt adott igéretüket és ne tétovázzanak tovább is az egyletbe lépéssel. De mi nemcsak oly tagokat akarunk, kik heti illetéküket fizetik, hanem akarunk olyanokat, kiknek mindegyike valóban buzgó tagja legyen az egyletnek; ennek elvei szerint cselekedve, a hiányokra figyelmeztetni és mindenütt javitani óhajtva, ahol ez szükségesnek látszik; ily uton aztán minden célt elérhetünk.

A házipénztárnok urak felkéretnek, miszerint az üzletükben foglalkozó műtársakat kérdezzék meg belépésük iránt, neveiket feljegyezvén, a névsort idb. Buschmann urnak átszolgáltatni sziveskedjenek, ki azután az illető tagjegyeket majd kézbesitendi.

Azon reményben, hogy e kisérletünk nem leend ismét eredménytelen, maradunk műtársi üdvözlettel a *pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete.*"

Hogy a felhivásnak volt-e eredménye, azt nem lehetett konstatálni. December hónapban azonban egy ujabb körlevél kibocsátása után körülbelül 115 uj tag iratkozott be.

Mivel Kornis elnök és Buschmann Ferenc alelnök is leköszönt, Ács Mihály áprilisban keserüen panaszolja, hogy 15 választmányi tag közül 9 már leköszönt

és a pótválasztás végett egybehivott gyülésen a 400 tagból csak 40—45 jelent meg, sőt még a jelöltek sem tartották érdemesnek a gyülésen való megjelenést.

Szabó Elek a Typographiában cikket irt, melyben hivatkozva az április 3-iki gyülésen tett inditványára, a szedőnőknek bizonyos dij ellenében a könyvtár használatát, a tanórák, felolvasások látogatását és a szakközlöny dijtalan kézbesitését ajánlotta. Az inditvány azonban nem találkozott helyesléssel és Szabó a gyülésen lemondott választmányi tagságáról s utána Ácscsal az egész választmány. Az április 10-iki gyülés ennélfogva egész uj választmányt választott. Elnökké Ács, alelnökké Gawlitza, jegyzővé Vizsay Imre, Traub Károly, pénztárossá Fejérvizy Márton, ellenőrré Benedek Sándor, könyvtárosokká Firtinger, Kretschek, Hoffmann és Klein A., gazdászszá Ihrlinger, levéltárossá Novák I. választatott meg. Március hónapban egy uj egylet alakult, a faktorok klubja, mely „a főnökök és segédek közti egyességet minél előbb való helyreállitását" tüzte maga elé. Hogy ez mennyiben sikerült nekik azokkal a főnökökkel szemben, akik árszabályról soha még hallani sem akartak, arról nem szól a krónika. A klub elnökévé a hirhedt Urschitz Jakab, jegyzőjévé pedig a segédek egykori kedvence, Buschmann Ferenc választatott meg. A választmányban foglalt helyet Hirsch, Forster, Berger. A Gutenberg-nyomda, melyről már előzőleg megemlékeztem, halva született dolog volt és az önképző-egylet már ekkor elhatározta volt, hogy egy társas nyomdát alakit, melynek csak kizárólag nyomdászok lehetnek tagjai. A május 15-iki rendkivüli közgyülés elfogadta az előterjesztett alapszabályokat és kimondta, hogy a vállalat alaptőkéje 12.000 frtban állapitandó meg. Az alapszabályok szerint a társulatnak csak olyanok lehetnek tagjai, akik a „Magyarhoni könyvnyomdászok és betüöntők egyleté"-nek is tagjai. 25 forintos részjegyek bocsáttatnak ki, mely 50 krajcáros részletekben fizetendő be. Egy tag több részvényt is szerezhet. A vagyon rendes kezeléséről az önképző-egylet kezeskedik. Amennyiben az alaptőkéből 6000 forint be van fizetve, az önképző-egylet köteles a tagokat alakuló gyülésre egybehivni. A társulatnak az év végén 2679 forint 48 krajcár vagyona és 93 tagja volt.[1]

Az október 5-iki gyülés elfogadta a munkaközvetités egész Magyarországra való kiterjesztését és életbeléptetését és elhatározta, hogy az osztrák-magyar nyomdászkongresszus elé egy, az egész monarchiára kiterjedő munkanélkülieket segélyező-pénztár életbeléptetésére vonatkozó inditványt terjeszt.

Az október havi gyülésen elfogadtatott egy a bizalmiférfiui intézmény létesitésére és működésére vonatkozó szabályzat kidolgozása s annak elkészitésével Bendtner, Bauer és Antensteiner bizattak meg. Ez okos és időszerü dolog volt, mert Budapestnek ugyszólván minden nyomdájában más-más árszabály volt érvényben. Sauerwein igen találóan irja le az akkori viszonyokat a Typographiában: „Vannak nyomdák — irja —, hol elfogadtatott ugyan a 9 órai munkaidő, de nem tartják be pontosan, mert hol egyik, hol másik műtársunk jön később; vagy hol az egyik, hol a másik látja jónak a 9 órát 1—2 órával megtoldani,

[1] A nyomdából azonban, dacára, hogy kezdetben kedvező kilátással kecsegtetett ez a mozgalom, nem lett semmi sem. A részjegyesek száma 180-ról 27-re apadt le és az 1871-ben módositott alapszabályok sem segitettek a bajon, ámbár kezdetben elég kedvezően alakultak a társulat viszonyai ugyannyira, hogy elhatározták a nyomdának 1872-ben való megnyitását. A közbejött árszabálymozgalom és a torzsalkodások azonban ezt meghiusitották és 1872 szeptember 16-án a társulat feloszlott.

anélkül azonban, hogy ezt szombaton beirná. Az árak tekintetében szintén igy áll a dolog. Van faktor és főnök, aki boldognak érzi magát, ha valamely munkásnak egy pár krajcárt lecsiphet a keresetéből, nem törődve az általa elismert árszabálylyal; — s vannak viszont szedők, kiknek annyira a vérébe ment az árfelemelés eszméje, hogy alig létezik már közönséges, sima szedés, mit ők ilyennek elismernének, mi természetesen sok kellemetlenségnek okozója. Vannak esetek, hol a faktor megtagadja a „szerző korrekturájáért" beirt pár garas kifizetését és van olyan eset is, hol a szedő még a maga rossz szedéséért, illetve korrekturájáért is a nyomdát akarja bünhődtetni. Van „blau"-csináló, de van olyan faktor is, aki „sétálni" küldi a szedőit két napon át, ha a szedőtermet meszelik; persze nem az üzlet rovására." A bizalmiférfi-rendszer tehát ezeken a dolgokon kivánt segiteni. A bizalmiférfiak részére kidolgozott és elfogadott szabályzat szövege a következő:

„A pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők önképző-egyletének határozatai a bizalmiférfi-intézmény számára. 1. §. A bizalmiférfiak kötelessége arra ügyelni, hogy mindaddig, mig más egyezkedések a főnökökkel illetőleg ügyvezetőkkel nem történnek, legalább a jelenleg létező árszabályon alul ne dolgoztassék; ép ugy nem szabad türniök, miszerint *szaktársak* anélkül, hogy a főnöktől, illetőleg ügyvezetőtől felszólittatnak, és árszabályszerüleg kárpótoltatnak, a meghatározott időn tul dolgozzanak és tartoznak továbbá arra is ügyelni, hogy a munkaidő a szaktársak részéről szigoruan megtartassék. 2. §. Előforduló egyenetlenkedéseknél tartoznak a szaktársak első sorban az üzletükben levő bizalmiférfiuval érintkezésbe lépni. Ha egyezkedés ezután sem jön létre, ugy a bizalmiférfiak kötelesek az egyenetlenkedési pontot a bizottmány elé terjeszteni, mely aztán az erre vonatkozó lépéseket megtenni és az egyenetlenkedési esetet eldönteni köteles. 3. §. A bizalmiférfiaknak mindegyik esetben szigoruan, részrehajlás nélkül kell cselekedniök; ép ugy a bizottmány is tartozik előfordulható esetekben szigoruan a jogosság oldalára állni, tekintet nélkül arra, akár főnök, akár szaktárs jogban lenni gondolja magát. Egyenetlenkedéseknél a szaktársak kötelesek magukat a bizottmány kimondásának alávetni. 4. §. Ha egy szaktárs ezen határozatnak keresztül vitele miatt kényszerittetnék munkahelyét elhagyni, akkor a bizottmány, valamint a választmány kötelessége az illetőnek egy másik munkahely megszerzésére segédkezet nyujtani, és azon esetben, ha ez azonnal lehetetlen, őt az egyleti pénztárból segélyezni. Ha egy ily rendszabályozott tag el akar utazni, utassegélyt kap. A bizottmány meghatározza ezen segélyezések magasságát, a választmány és az illető nyomda bizalmiférfiainak tanácskozmánya mellett. 5. §. A bizottmány feladata, békés uton egységes árszabályt és egyenlő munkaidőt a nyomdákban behozni; ezeknek kivitele végett a bizottmány összeköttetésbe lép a főnökökkel, illetőleg ügyvezetőkkel. 6. §. A bizottmány, mely a bizalmiférfiak által kebelükből minden évben ujra választandó, hét tagból áll: három szedő, két nyomó, két öntő, akik maguk közt egy elnököt és egy jegyzőt — mely utóbbi egyszersmind elnök-helyettes — választanak. 7. §. Mindegyik bizottmányi tag hivatala letételére köteles, ha a többi 6 tag közül 4 vagy a bizalmiférfiaknak kétharmada különös okokból letétele mellett szavaz. Önként egy bizottmányi tag, ha lehetséges, csak rövid idővel a bizalmiférfi-gyülés előtt lépjen ki, hogy nemsokára egy másik választathassék. 8. §. A bizottmány minden négy hétben egy ülést tart, amelybe az önképző-egylet választmánya egy delegátust tanácskozmányi szólásjoggal küld. Az elnök sürgető esetekben rendkivüli ülést köteles összehivni. 9. §. Az elnöknek minden két hónapban bizalmiférfi-gyülést kell összehivni, amelyben a bizottmány tevékenységéről jelentést tesz. Rendkivüli esetekben bizalmiférfi-gyülés hivatik össze. A bizalmiférfi-gyülések nyilvánosak. 10. §. Ha a bizottmány valamely tárgy felett nem eléggé felvilágosult,

akkor jogában áll, a dologban biztos tudomással biró egyének tanácsát (experte) kikérni. 11. §. A bizottmány tagjai, valamint a bizalmiférfiak az egylet teljes oltalma alatt állanak. 12. §. Ha egy bizalmiférfi a nyomdából kilép, akkor a tagok kötelesek azonnal ujat választani és megszünik a kilépettnek hivatali tevékenysége. Ha valamely nyomdában a bizalmiférfi kötelességeit elhanyagolja, akkor az illető nyomda tagjai kötelesek azonnal mást választani helyébe. Ha egy bizalmiférfi önként vissza akar lépni, akkor köteles azt az uj választás végett idejekorán szaktársainak bejelenteni. Mindkét esetről a bizottmánynak jelentést kell tenni. 13. §. A bizalmiférfi-gyülések valamint a bizottmány határozatai, továbbá minden egyes gyülésnek jelentése a Typographia által közzéteendő. 14. §. A bizottmány folytonos összeköttetésben áll az önképző-egylet választmányával és a Typographia szerkesztőségével. 15. §. Ha egységes árszabály és egyenlő munkaidő lesz behozva, az alapszabályok idevonatkozó pontjai megfelelően módositandók.

A november 6-án tartott *első* bizalmiférfi-gyülésen az intézmény megalakult és megválasztatott a *tisztikar:* Anft, Bauer J., Perger V., Lanzenberger B., Kern Péter, Buschitzky és Glitzpera.[1]

A november 20-iki önképző-egyleti rendkivüli közgyülés, melyen 240-en jelentek meg, a kongresszus határozata alapján a munkanélküliek segélyző-pénztárának (ellentállási pénztár) szabályzatát vitatta meg. Ez a pénztár az önképző-egylet kebelében volt megalakitandó. A gyülés a tagdijat 12 krajcárról heti 13 krajcárra emelte s azonkivül kimondta, hogy minden tag ezenkivül még 1 krajcárt a nyomdásznapi bizottság költségeire köteles az egyleti pénztárba befizetni. Ezután az önképző-egyleti alapszabályok módositására tért át a gyülés s ezek megvitatása és elfogadása után kimondta, hogy azok azonnal életbeléptetendők.

Az uj alapszabályban az egylet cime és szervezete is megváltozott, miután a kiküldött szervezési bizottság egész Magyarországot kerületi egyletekre osztotta fel, ugymint: *Középmagyarországi nyomdászegylet* Budapest székhelylyel (Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Esztergom-, Bars-, Komárom-, Fehér-, Hevesmegyékkel), *Északnyugatmagyarországi nyomdászegylet* Pozsony székhelylyel (Nyitra-, Pozsony-, Trencsén-, Turóc-, Moson-, Sopron-, Győr-, Veszprém-, Vasmegyékkel), *Délnyugatmagyarországi nyomdászegylet* Pécs székhelylyel (Zala-, Somogy-, Tolna-, Baranyamegyékkel), *Délkeletmagyarországi nyomdászegylet* Temesvár székhelylyel (Bács-Bodrog-, Csongrád-, Csanád-, Arad-, Zaránd-, Krassó-, Temes-, Torontálmegyékkel), *Keletmagyarországi nyomdászegylet* Nagyvárad[2] székhelylyel (Máramaros-, Ugocsa-, Szatmár-, Szolnok-, Kraszna-, Szabolcs-, Bihar-, Békésmegyékkel), *Északmagyarországi nyomdászegylet* Kassa székhelylyel (Árva-, Liptó-, Szepes-, Gömör-, Borsod-, Torna-, Abauj-, Sáros-, Zemplén-, Ung-, Beregmegyékkel). A buda-

[1] *Bizalmiférfiakká választattak:* Bárczy János, Prãzechtel János, Kuba József (Ath.), Klein Lajos, Perger Vilmos, Rábely Miklós (Heckenast), Pőse Antal (Hornyánszky), Stark Lipót (Herz), Schlesinger A. (Kunosy), Vigh József (Lonkay), Winkler György, Stagel Rudolf (Posner), Bauer János, Schwarz Zsigmond, Baurek József, Buschitzky W. (Részvény-ny.), Gawlitza, Mest N., Prohaszka József, Kern Péter, Schulz Henrik (Deutsch), Hopp Gusztáv (Gresser) Scherbaum György, Auffenberg János, Lantzenberger, Glitzpera Alajos (Állami ny.), Havel Vince (Poldini), Kohn M. (Kocsi S.), Anft János, Traub Károly, Gronemann I. (Khór és Wein), Balog István (Fanda), Fuchs Antal (Kertész), Bendl Ferenc (Neuer), Tuba Géza (Rudnyánszky), Madarász János (Bartalics), Kretschek Antal, Kaim János (Wodianer). A többi nyomda nem választott bizalmiférfit.

[2] Megjegyzendő, hogy Nagyváradon 1871-ben még nem is létezett nyomdász segélyző-egylet.

pesti önképző-egylet eszerint 1870 november hó 20-tól *„Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete“* cimet vette fel s alapszabályait is ennek megfelelően módositotta. Az uj alapszabály magán viseli a budapesti nyomdászok előretörekvésének és szervezkedésének bélyegét, mint ez az alább reprodukált eredeti szövegből is látható.

Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének alapszabályai.

(Magában foglalja: Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Esztergom-, Bars-, Komárom-, Fehér- és Hevesmegyéket, továbbá a Jászkun kerületeket.)

1. §. Az egylet célja: tagjai szellemi kiképeztetésének előmozditása és anyagi érdekeinek megóvása.

2. §. E cél elérésére eszközül szolgálnak: tudományos, népszerü, technikai felolvasások rendezése, nyelvészeti stb. órák tartása, könyvtár és az olvasókör használata, a szépmüvészetek ápolása, társadalmi estélyek rendezése, a nyomdászat körében felmerülő szociális kérdések megvitatása, továbbá tagjainak kivételes esetekbeni segélyeztetése és pedig dijtalan állomásközvetités s a kondicionak netán az egylet érdekei támogatásából eredő elvesztése esetében anyagi segélyezés, továbbá takarék- és termelő-társulat (Produktiv-Genossenschaft) alakitása, végül egy egyleti szakközlöny kiadása.

Az egylet ügyeinek vezetése magyar és német nyelven történik; vitáknál mindkét nyelv egyenjogu.

A tagok jogai és kötelességei.

3. §. Tagja lehet az egyletnek minden fedhetlen jellemü nyomdász vagy betüöntő, ki a fentjelzett megyékben lakik s e célból a pénztárnoknál jelentkezik.

Nem könyvnyomdászok, kik az egylet érdekében különös érdemet szereztek, a gyülés által tiszteletbeli tagokul megválaszthatók s a választás és szavazás jogát kivéve, az egylet tagjainak nyujtott előnyökben részesülnek.

4. §. A heti tagdij, melyért a Typographia egyleti szakközlöny is adatik, 13 krajcár, mely azonban gyülés által a körülményekhez képest lejebb vagy feljebb szállitható.

Betegek vagy három hétnél több ideig kondició nélkül levő tagok, ha ez állapotukról bizonyitványt mutatnak fel: a heti járulékok fizetésétől felmentvék.

Beiratási dij 30 krajcár; tartozik ezt minden oly belépő tag fizetni, ki már volt az egylet tagja, de abból kilépett s helyben maradt; — mint minden ujonnan érkezett szaktárs, ki utolsó kondiciója helyén létező hasonló egyletnek tagja nem volt.

Igazgatás.

5. §. Az egyletnek igazgatóságát egy 15 tagból álló választmány képezi; — ez választ saját kebeléből egy elnököt, egy elnökhelyettest, két magyar-, két német jegyzőt, egy pénztárnokot, egy számvivőt, egy gazdát, négy könyvtárnokot, egy levéltárnokot s egy tagot az állomásközvetités céljából. A netán felmerülendő más teendők szükség szerint a választmány közt felosztandók.

6. §. A választmány választása minden év julius havában — az egyleti szakközlöny szerkesztőjének választása pedig január hóban történik.

A választás, melynek vezetéséről az előbbi választmány gondoskodik, — szavazattöbbség utján történik; mindazonáltal a beadott szavazatok számának egy harmadán alóli szavazat választmányi tagságra nem jogosit, — s ha ily eset miatt a választmány nem lenne teljes, utánválasztás eszközlendő.

7. §. Minden egyes üzletben a tagok egy házipénztárnokot választanak, ki egyenes összeköttetésben áll a választmánynyal, a belépő tagokat beirja, a tagdijakat beszedi s azt a pénztárnoknak kézbesiti.

A választmány kötelességei.

8. §. Az igazgató választmány kötelessége az egylet tagjait az alapszabályok és a gyülés által meghatározott elvek szerint vezetni, — különösen a 2. §-ban kimondott eszközök által a tagok kiképeztetését irányozni, ennek rendjét és idejét meghatározni, az egylet helyiségét a közgyülés határozata szerint felszerelni, erre felügyelni, a házi szabályokat s a gyülések napirendjét megállapitani, végül az egyleti tagok felvétele s kizárása felett határozni.

E célból minden 14 nap választmányi gyülés tartandó, melyben határozathozásra 9 választmányi tag jelenléte szükséges, a határozatok szavazattöbbséggel hozatnak; egyleti tag kizárása felett azonban csak teljes választmány kétharmadának szótöbbsége határozhat.

Minden egyes választmányi tag köteles letenni tisztét, ha ezt a teljes választmány követeli.

Mindkét esetben jogában áll az illetőnek ügyét a gyülés elé felebbezni.

9. §. Az elnök vagy ennek helyettese képviseli az egyletet a hatóságnál stb. s vezeti a gyüléseket.

10. §. A jegyzők az egylet irásbeli dolgairól gondoskodnak, a gyüléseken pedig a jegyzőkönyvet vezetik. Ezenkivül kell a jegyzők egyikének az ujonnan felvetteknek egy jegyet kiállitani.

11. §. A pénztárnok és számvevő, kik a reájuk bizott pénzért kezeskednek, kötelezvék a tagdijak rendes befolyásáról gondoskodni, a pénztári könyvet vezetni, a befolyt összeget az egylet részére a pesti takarékpénztárba oly módon elhelyezni, hogy a kézipénztárban 50 frtnál soha több ne legyen; a gyüléseknek kimeritő pénztári kimutatást előterjeszteni, e kimutatást a gyülés által választott 3 taggal megvizsgáltatni s a választmány kivánatára a pénztári könyveket bármikor feltárni, mint szintén a tagok ki- és belépéséről, valamint a tagdijak hátralékairól pontosan beszámolni.

A pénztárnok választmányi határozat értelmében csak 20 frt fizetésére van jogositva, minden nagyobb összeg gyülési határozat alatt áll.

Kamatozástól visszavonást elrendelő irományok a pénztárnokon kivül az elnök és a számvevő. által is aláirandók és ezenfelül egyleti pecséttel látandók el.

12. §. A könyvtárnokok, kik a könyvtár rendbentartására kötelezvék, a könyvtári rendszabályok értelmében a könyveket kiadni s azok isméti beadásáról gondoskodni tartoznak; a büntetéspénzeket beszedik, miről — mint szintén a könyvtár állásáról — jelentést tesznek.

13. §. A levéltárnok gondoskodik a hirlapokra való rendes időbeni előfizetésekről s az egyleti levéltárról.

14. §. Az állomás-közvetités tekintetében teendő intézkedések a választmányra hagyatnak, annak jótéteményében mindazonáltal csak *jelen* vagy más *hasonló egylet* tagjai részesithetők.

15. §. A választmány hatásköréhez tartozik továbbá az egylet hatásköre alatt álló, nyomdával biró városokban — a lehetőség szerint — olvasókört alakitani. Minden ily olvasókör választ saját kebeléből egy elnököt s szükséges számban rendezőt.

Gyülések.

16. §. Minden hónap második vasárnapján egy rendes gyülés tartatik, ugyszintén minden félév lefolyta után egy közgyülés, különben a választmánynak jogában áll, szükség szerint, vagy legalább 20 tag kivánatára rendkivüli közgyülést összehivni, a napirend azonban a gyülés előtt legalább három nappal közhirré teendő.

Inditványok az illető gyülésekre legalább 14 nappal előbb bejelentendők a választmánynak.

Később bejött inditványok csak a napirend végezte után tárgyalhatók.

17. §. Szavazásnál a jelenlevők többsége dönt s csak az egylet feloszlásáról végzés érvényesitésére szükséges legalább kétharmad szavazattöbbség.

Általános határozatok.

18. §. A választmány tudósitásai az egyleti szakközlöny, a Typographia hasábjain teendők közzé.

19. §. Egyleti tagnak netáni kizárásáról a választmány inditványára csak a gyülés határozhat, melyre a jelenlevők szavazatának kétharmada szükséges.

20. §. Egyleti tagok közt történendő civódások egy a gyülés által választandó 5 tagu bíróság által intéztetnek el s a hatóságnál nem tétetik jelentés.

21. §. A gyülések a fennálló rendszabályok szerint vezettetnek.

22. §. Az egylet fentartja magának a jogot, amennyiben az a törvénybe nem ütközik, más szakegyletekkel összeköttetésbe lépni. (Kölcsönösség.)

Az egylet székhelye.

23. §. Az egylet székhelye Pest.

24. §. Az egylet feloszlása önmagától bekövetkezik, ha a tagok száma a választmányi tagok számáig leapad. Sem a gyülésileg kimondott, sem az önmagától bekövetkezett feloszlás esetében az egyleti vagyon felosztásának helye nincs, hanem az összes vagyon a pesti takarékpénztárba tételményeztetik s ott marad mindaddig, mig egy hasonló célu egylet nem alakul, melyre e szakasznak alapszabályaiba változatlanul felvevés felvételével — az egész intézmény átruháztatik.

A leltárra vonatkozó további határozatokat az egylet fentartja magának.

25. §. Ezen alapszabályok megváltoztatására csak rendes vagy rendkivüli közgyülés van jogositva.

Az alapszabályok 1870 január hó 2-án nyujtattak be jóváhagyás végett a miniszteriumhoz.

A beiratási dij fizetése alól a közgyülés napjától számitott három hónapon belül belépőket a gyülés felmentette. Végül a november 20-iki gyülésen egy Sauerwein, Hirsch, Neubauer, Winkler és Kretschek tagokból álló bizottság választatott, hogy a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag javaslatot terjesszen elő. Az 1871 február 12-iki rendkivüli közgyülés, Neubauer Mihály referálása alapján, a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag a következő szabályzatot hozta:

1. Az adakozások utján befolyt összeg képezi a pénztár alaptőkéjét. 2. Hetenként s tagonként a heti illetékekből 1 krajcár fordittassék a pénztár növelésére. A pénztár gyarapitása céljából kivánatos, hogy a netán rendezendő táncvigalmak és kedélyes estélyek tiszta jövedelmének egy része a segélyezési alaphoz csatoltassék. 3. A hetenkénti segélypénz — tekintve a pénztár gyenge állását — egyelőre 4 frtban állapittatik meg. Ha valamely munkanélküli műtárs elutazni szándékozik, ez esetben jogában áll a választmánynak, őt utisegélyben részesiteni. 4. Csak 14 napi szünetelés után vehető igénybe a segélyezés s köteles a kérvényező ezt kimutatni. 5. Minden szorult helyzetben levő s nem önhibájából két héten át szünetelő tag igényt tarthat a segélyezésre, ha kötelességének az egylet irányában megfelelt s egyébként sem vétett közérdekeink ellen. 6. A bizalmi férfiak kötelesek esetleg a választmánynak felvilágositást adni a kérvényező kollégiális magaviselete, valamint kilépésének oka felett, egyébként pedig jogában áll minden bizalmi férfinak, segélyezést érdemlő tagokat — ezek felkérése nélkül is — a választmány figyelmébe ajánlani. 7. Az állomás-közvetitési intézet kötelességévé tétetik, segélyt igénylő tagokat különös tekintetbe venni. 8. Ezen határozatok keresztülvitelével az egyleti választmány bizatik meg; az ő határozatától függ a segélyezés megadása vagy megtagadása; ő kezeli a segélyezési

pénzeket, miről azonban havonként számol el a Typographiában. 9. Ezen határozatok azonnal érvénybe lépnek, mire a segélyezés is megkezdendő."

Az 1870 decemberben egy szakcikk megirására kitüzött s egy körmöci aranynyal jutalmazandó pályázat teljesen meddő maradt. A december havi gyülés határozata alapján a beiratási dij mindazok részére, akik a felszabadulásukat követő négy hét után lépnek be, 30 krajcárra emeltetett fel.

Az I. és II. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. A magyar nyomdászszövetség eszméje.

Még egy kimagasló eseménye az önképző-egylet 1868. évi működésének az osztrák-magyar nyomdászkongresszus, mely egy osztrák-magyar, tehát az egész monarchiára kiterjedő nyomdászszövetség megalakitásáról volt hivatva dönteni.

Az osztrák kollégákat a szövetség megalakitására az a cél buzditotta, hogy a tőke mindinkább érezhető nyomása ellen egy hatalmas szövetség erejével védekezhessenek.

A wieni kollégák által 1868 elején egy bizottság küldetett ki a tervezett osztrák-magyar nyomdászszövetség alakitásának előkészitésére. A bizottság elkészülvén az alapszabálytervezettel felhivta a monarchia nyomdászegyesületeit, hogy a csatlakozásra vonatkozó nyilatkozataikat küldjék be. A szövetség eszméjét az összes egyletek — a magyarországiak is — pártolták, ámbár előrelátható volt, hogy ily szövetség alakitását az akkori osztrák kormány nem fogja megengedni. A csatlakozás mellett szavazott az ujvidéki, szebeni és brassói egylet,[1] ezenkivül Zombor, Pancsova, Versec, Becskerek és Pozsony városok nyomdászai. Pozsonyban még nem létezett akkor nyomdászegylet. Az Eichleiter által egybehivott általános nyomdászgyülés a csatlakozás mellett döntött, kimondván egyuttal egy Pozsonyban alakitandó beteg- és utassegélyző-pénztár szükségét.

A budapesti önképző-egylet azonban többszöri nyilt felszólitás után sem akart a szövetségre vonatkozólag nyilatkozni; a wieni „Vorwärts"-ben ezért több izben támadták a pestieket, de eredménytelenül. A szövetségbe való belépést különösen az ujvidéki egylet forszirozta. Végre 1868 augusztus 2-án a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete is kilépett a tartózkodó álláspontból és Sógor György azt inditványozta, mondassék ki, hogy a pestiek csak abban az esetben hajlandók az osztrák nyomdászsövetséghez csatlakozni, ha az „Osztrák-magyar nyomdászszövetség" cimet vesz fel. Hirsch Lipót ugyane kikötéssel az „Általános nyomdászszövetség" elnevezést inditványozta, mihez a közgyülés hozzájárult.

Az I. osztrák-magyar nyomdásznap 1868 augusztus 15—16-án tartatott meg Wienben, melyen Magyarországból a pest-budai önképző-egyletet Hirsch Lipót és Sauerwein Géza, az ujvidéki egyletet Kolb wieni kolléga, a pozsonyi nyomdászokat Eichleiter Nándor, a soproniakat Antensteiner wieni kolléga képviselte.

[1] Az *ujvidéki* nyomdászok beteg- és utassegélyző egylete 1867-ben alakult és 1868 julius 29-én tartotta az első közgyülését. Összesen 12—18 tagja volt és heti 3 forint táppénzt fizetett tagjainak. *Aradon* 1868-ban tettek kisérletet egy egylet alapitására és a május 24-iki értekezleten Goldscheider nyomdatulajdonost választották elnökké. Az egyletből azonban csak házipénztár lett. A *nagyszebeni* egyletnek az akkori adatok szerint 20 tagja volt.

A szebeniek bejelentették, hogy csak abban az esetben csatlakoznak a szövetséghez, ha az életképes lesz és az összes segélyezési ágakat kultiválja. A kongresszus elfogadta Hirsch Lipót azon inditványát, hogy az alakitandó szövetségnek „Allgemeiner Buchdruckerverband" legyen a cime, azzal a pótlással, hogy hatásköre kiterjed az egész osztrák-magyar monarchiára.

A kongresszus által elfogadott inditványokat a wieni „Vorwärts" 1868. évi 39. számában, mely lap a szövetség hivatalos közlönyévé deklaráltatott, magyar nyelven is leközölte és onnét vettem át a következő „tárgyalási rövidletet":

Az első ausztriai nyomdászgyülekezet tárgyalási rövidlete.

Az 1868. évi augusztus hó 15. és 16-án Bécsben tartott nyomdászgyülekezet az alapszabályok megállapitásán kivül következő végzéseket és nyilatkozatokat hozott: 1. Az igazgató-bizottmány a legközelebbi nyomdászgyülekezet elé üzletrendet, tanácskozás és határozathozatal végett, fog terjeszteni. Időközben a felállitandó ideigl. üzletrend érvényes. 2. A hitelesitési könyvek (Legitimationsbücher) és az elnökség hirdetményei az osztrák-magyar birodalom főnyelveiben szerkesztendők. 3. A legközelebbi nyomdászgyülekezet az 1869-dik év folytán Bécsben, mely város addig főhelyül választatott, tartatik. 4. Az ideiglenes bizottmányba, mely az alapszabályok a hatóság részéről történt megerősitése után végleges, választattak: Dase Gusztáv elnök, Stemler Arvéd alelnök, Litschauer Alajos pénztárnok, Antensteiner Ferenc tollvivő. Póttagokká választattak: Mundt Ferenc, Bonschab János, Kolb József, Kratochwill Pál. 5. Az üzletrend megállapitásánál tekintetbe veendő a buda-pesti önképző-egylettől előterjesztett alapszabálytervezet, egy a segédek és főnökök között alapitandó egyesület tárgyában és ezen tervezet a legközelebbi nyomdászgyülekezetnek tanácskozás alá terjesztetik. 6. A bizottmány egy, az egész egyesületet magában foglaló munkaközvetitő intézetet (Stellenvermittlung) életbeléptetésével bizatik meg. 7. A különböző városokban fennálló önképző-egyletek és segélyzőpénztárak egyesitendők. 8. A legközelebbi nyomdászgyülekezetnek azon nap meghatározása tartatik fenn, melytől fogva *csak* az egyesület tagjainak szolgáltatik ki utipénz (Viatikum). 9. A bizottmány egy általános, az egész egyesületet magában foglaló, rokkantak-pénztár alapitását tanácskozás alá veendi. 10. A nyomdászgyülekezet a vasárnapi munkálkodást egészségi és erkölcsi szempontból ártalmasnak nyilatkoztatja. 11. A brünni önképző-egylet egy tanoncszabályzat kidolgozásával bizatik meg, mely szabályzat a legközelebbi nyomdászgyülekezet elé terjesztendő. 12. Időközben, mig egyesületi hitelesitvények (Verbandslegitimationen) nem léteznek, a helységbeli egyletek kötelessége, az egyesületi tagságot megerősiteni. 13. Az egyesületi tagság negyedévenként 10 krajcár. E dij az alapszabályok megerősitésétől fogva befizetendő. 14. Egyesületi közlönyül a bécsi önképző-egylet által kiadott „Vorwärts" cimü hetilap választatott. 15. Az egész birodalmi nyomdász-körülményekre vonatkozó statisztikai adatok gyüjtendők.

Az általános nyomdász-egyesület ideigl. elnöksége.

A szövetség alapszabálytervezete szerint céljai közé tartozik: A munkabérek megállapitása a főnökökkel együttesen és a helyi viszonyok figyelembevételével; a nyomdászati érdekek megvédése a törvényhozás és a közönséggel szemben; a tanoncügy szabályozása; betegsegélyző-, utas-, temetkezési-, rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárak és önképző-egyletek alapitása és a kölcsönösségi viszony szabályozása.

Az 1868 szeptember 1-én benyujtott alapszabályokat az osztrák belügyminiszter 1868—29975. szám alatt szeptember 25-én kelt végzésével nem engedélyezte, „mert azokban a munkások oly egyesüléséről van szó, hogy általa magasabb munkabéreket stb. állapithassanak meg".

Giskra belügyminiszter a nála járt küldöttségnek azt felelte, hogy „nagyon sajnálja, de dacára annak, hogy meg van győződve a szövetség szükségességéről, a fennálló törvények alapján azt nem engedélyezheti".

A bizottság most már a kifogásolt pontok kihagyásával 1868 november 21-én ujra felterjesztette az alapszabályokat; a miniszter ismét ujabb kifogásokat talált s különösen azt hangsulyozta, hogy a szövetség *Magyarország területére is kiterjed.* A bizottság ennélfogva kerületi és országos egyesületek alakitását hozta javaslatba, mely eszme idővel meg is valósult.[1]

A kongresszus a következő határozatot hozta:

1. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség alapszabályai elfogadtatnak. 2. Az ügyrend megállapitásánál figyelembe veendő a pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete által kidolgozott és az első általános nyomdásznap elé terjesztendő, a főnökök és segédek koaliciójára vonatkozó tervezet. Ezen tervezet az állandó bizottságnak azon megjegyzéssel adatott át, hogy arról a legközelebbi nyomdásznap elé véleményt terjesszen. 3. A munkaközvetitő felállitásához a nyomdásznap hozzájárult azzal, hogy az erre vonatkozó szabályzat a legközelebbi nyomdásznap elé terjesztendő. 4. A segélyegyletek az önképző-egyletekkel egyesitendők. Ujonnan alapitandó egyleteknél mindjárt alapitáskor kell a két intézményt egyesiteni. Arra vonatkozólag, hogy a nem egyleti tagoktól az utassegély mely időponttól fog megvonatni, a legközelebbi nyomdásznap fog határozni. 5. Az állandó kongresszusi bizottság megbizatik, hogy egy központi rokkantpénztár alakitására javaslatot terjesszen elő s ily pénztárak alakitását tőle telhetőleg szorgalmazza. 6. A nyomdászkongresszus a vasárnapi munkát erkölcsileg károsnak, fizikai tekintetben ártalmasnak nyilvánitja. 7. A brünni nyomdászegylet megbizatik, hogy a legközelebbi kongresszus elé egy tanoncszabályzatot terjesszen. 8. Mig az osztrák-magyar nyomdászszövetség tagsági igazolványai életbelépnek, addig a szövetségi tagság az elutazóknál a helyi egyletek által igazoltassék. 9. A szövetségi tagdij fejenként és évenként 40 kr.-ban állapittatik meg. 10. A szövetségi pénztáros az év végén tiszteletdijban részesitendő. 11. A szövetség hivatalos lapjául a „Vorwärts" szaklap nyilvánittatik. 12. A monarchia összes nyomdáiról statisztikai adatok veendők fel. 13. A Gutenberg-ünnepély mindenütt és lehetőleg ünnepélyességgel tartassék meg.

Az első osztrák-magyar nyomdászkongresszuson, mint már erről előzőleg megemlékeztem, elhatároztatott, hogy a legközelebbi kongresszus 1869-ben szintén Wienben tartassék meg. A II. kongresszuson, mely junius 27—29-ig tartatott meg, Magyarországot Buschmann Ferenc és Böhm Béla (Budapestről), Schumann J. (Kassa), Claus (Sopron), Schwartz S. (Temesvár), Rosenbaum (Ujvidék), Skvarerina (Pozsony) képviselték. A kongresszuson 39 küldött vett részt. A küldöttek főként az alakitandó osztrák-magyar nyomdász-szövetséggel foglalkoztak, mert ezt az eszmét az osztrák kormány ellenkezésének dacára sem akarták végképpen elejteni.

A kongresszus napirendjén szerepelt az „Általános nyomdászegylet" ideiglenes bizottságának jelentése; a brünni nyomdászegylet jelentése az osztrák-magyar monarchia nyomdásztanonc ügyéről; az ideiglenes bizottság jelentése a tartományi egyletek alapitására vonatkozólag; a központositott rokkantsegélyző-egylet alapszabályainak bemutatása; a legközelebbi nyomdászkongresszus idejének és helyének meghatározása; s az „Általános nyomdászegylet" alapitását intéző bizottság megválasztása.

[1] A magyarországi egyletek 1885-ben alakultak át országos egyesületté, az osztrák egyletek ellenben még máig is csak szövetségesei az 1894-ben alakult osztrák nyomdászszövetségnek.

A kongresszus hozzájárult a brünniek által előterjesztett tanoncszabályzathoz, mely szerint a tanulási idő 4 év s a felvételi és felszabadulási dijak a segélyző pénztárakba fizetendők be s kimondta, hogy *tartományi egyletek* és központositott rokkantsegélyző-pénztárak alapitandók. Kimondta még a kongresszus, hogy a *betüöntők is felveendők a nyomdászok segélyző-egyesületeibe* s minden nagyobb városban egy szövetkezeti nyomda alapitandó. A legközelebbi III. kongresszus helyéül Budapest jelöltetett ki. Az előkészitő bizottság a kongresszus határozatából uj alapszabálytervezetet dolgozott ki, melyben tartományi egyletekből álló osztrák-magyar nyomdászszövetség alakitásáról volt szó. A budapesti egylet szintén mint tartományi egylet szerepelt a tervezetben. A központositott rokkantsegélyző-pénztár illetéke tagonként havi 30 krajcárban állapittatott meg és Buschmann inditványára a kongresszus kimondta, hogy a rokkantsegélyző-pénztárba minden nyomdász, tekintet nélkül esetleges betegségére, felveendő.

A kongresszus a következő határozatokat hozta:

„1. A második osztrák-magyar nyomdászkongresszus sajnálatát fejezi ki afelett, hogy az osztrák-magyar monarchia területén levő műtársak még nem érzik mindnyájan a szövetség szükségességét és dacára nem irigylendő sorsuknak, a többség törekvéseitől mindeddig következetesen távol tartják magukat. Az egybegyült küldöttek remélik, miszerint Csehország és különösen Prága műtársai nem fognak továbbra elmaradni és a *nemzetközi alapokra* fektetett nyomdászszövetség megkezdett művét minden erejükből támogatni fogják. 2. A koalicióra vonatkozó tervezet a bizottság figyelmébe ajánltatik. 3. A brünni egylet által kidolgozott tanoncszabályzat elfogadtatik. 4. Mindenütt tartományi egyletek alakitandók és pedig: „Alsóausztriai", „Magyarországi" stb. könyvnyomdászok és *betüöntők* egylete cim alatt. 5. A központi rokkantsegélyző-pénztár alapszabályai elfogadtattak és e pénztár székhelyéül Brünn jelöltetett ki. 6. A legközelebbi nyomdásznap helyéül Pest jelöltetik ki. 7. A nyomdásznapi bizottság öt rendes és öt póttagból áll. 8. Az osztrák-magyar nyomdásznap határozata elvárja a magas birodalmi tanácstól (Reichsrat), hogy a legközelebbi ülésszak kezdetén a koalició-szabadságnak — az ezzel ellenkező törvénycikk megszüntetése által — eleget fog tenni; egyuttal óvást emelnek mindezen szabadság megröviditését célzó korlátozások és megszoritások ellen, a személyes szabadság a többi törvények által biztositva lévén. A koalició-szabadság további meggátlását a vagyonos osztálynak a vagyontalannal szemben való kedvezménynek és a jogállam elvével ellentétben állónak tekinti a kongresszus. 9. Mindazon önképző-egyletek és műtárskörök, melyek a koalició-szabadság kérvényéhez nem csatlakoztak, felszólittatnak, hogy ahhoz a birodalmi tanács legközelebbi ülésszaka előtt csatlakozzanak. 10. A nyomdásznap azt az óhaját fejezi ki, miszerint a különböző városok műtársai részéről társulati nyomdák alapittassanak. 11. A „házipénztár" cim alatt működő intézmények mindenütt az egész tartományra kiterjedő segélyző-pénztárakra változtatandók át. 12. A nyomdásznap a kölcsönösséget, mint a jelenkor egyik legszükségesebb eszközét, a legszabadabb értelemben kivánja fentartani. 13. A nyomdásznap csak abban az esetben egyezhet bele az ünnepnapok eltörlésébe, ha a munkaidő naponként 10 óráról 9 órára szállittatik le."

Tájékoztatásul leközlöm a magyar nyomdász-szövetségre vonatkozó és a magyar kir. belügyminiszterhez ujólag benyujtott alapszabályok főbb pontjait. Eszerint a Magyarországban létesitendő összes nyomdászegyletek egy országos szövetséget létesitenek a kölcsönösségi elv alapján. Ugyanily alapszabályt nyujtanak be az osztrák szaktársak az ottani kormányhoz.

1. §. A magyar-osztrák birodalomban életbeléptetendő általános nyomdászszövetség célja: tagjainak technikai és szellemi kiképeztetése s anyagi helyzetének

javitása. 2. §. Tagja lehet minden könyvnyomdász vagy betüöntő, ki valamely a szövetséghez tartozó egylet tagja. 3. §. A szövetségbe csak oly egyletek léphetnek, melyek az ezen alapszabályok 1. §-ban kimondott célokat követik és a kölcsönösség elvén alapulnak. Ha egy helyen két vagy több egylet léteznék, akkor csak egy léphet a szövetségbe. 4. §. A szövetség igazgatásával egy a nyomdásznapon választandó bizottság bizatik meg, mely egy elnökből, egy alelnökből, egy jegyzőből, egy pénztárnokból, egy levéltárnokból és öt póttagból álland. 5. §. A nyomdásznap a bizottmány által hivatik egybe. Az egyletek képviselőket küldenek ugy, hogy minden küldött 100 tagot képviseljen. 6. §. A nyomdásznap határoz azon általános elvek felett, melyek az egyes egyletekre nézve kötelezők; itt hozatnak minden határozatok, melyek azonban az egyletek alapszabályainak megfelelők legyenek. A szövetségi illeték megszabása (melyet minden egyes egylet tagjaiért fizetni köteles), valamint a bizottság megválasztása és a jövő nyomdásznap idejének és ülésező helyének meghatározása szintén a nyomdásznapot illeti. — A szavazásnál a képviselők általános szótöbbsége dönt. Minden a napirendre kerülő inditvány legalább öt héttel előbb küldendő be a bizottságnak. A napirend a nyomdásznap előtt négy héttel teendő közzé a bizottság által. 7. §. A szövetség székhelye mindig ott leend, ahol a bizottsági tagok laknak, miért is tekintetbe veendő, hogy a bizottság oly egylet tagjaiból választassék, melynek környékében fog a következő nyomdásznap megtartatni. 8. §. A szövetség feloszlik, ha erre a szövetséghez tartozó összes egyletek képviselőiknek legutóbb $^3/_4$-ed része szavaz. Ez esetben a szövetség vagyona felett is ők határoznak.

Az 1869 augusztus 29-iki rendkivüli önképző-egyleti közgyülés tárgyalta a kongresszusi határozat értelmében átdolgozott alapszabálymódositásokat; ezek szerint az egyletet, mint tartományi egyletet, egész Magyarországra akarták kiterjeszteni. A tervezetben az egyesület cimét „*A könyvnyomdászok és betüöntők egylete Magyarországban*“ cimre változtatták s ezenkivül a következő módositásokat fogadta el a közgyülés:

1. §. Az egylet célja tagjai szellemi kiképzése és anyagi érdekeik *állandó* óvása. 2. §. Mint eszköz, e cél elérésére szolgál: az egylet érdekében károsult tagoknak közvetités által szerzendő foglalkozás vagy ennek hiányában anyagi segélyezés nyujtása. 3. §. Az egyletbe felvehető minden Magyarhonban működő, feddhetlen életü könyvnyomdász és betüöntő, ki magát emiatt, mint Pesten működő, az üzleti pénztárnoknál, mint vidéken működő, hol nincs fiókegylet: a pesti elnökségnél, végül már fennálló egyleteknél a vidéki pénztárnoknál bejelentendi, emellett becsületbeli kötelességének elismerendi az egylet által kimondott alapelvek szerint magát tartani. A 2. §. második bekezdéséhez beszuratott a következő szöveg: „Oly egyének, kik nem szakemberek, de az egylet irányában különös érdemeket szereztek, egy havi vagy közgyülés által tiszteletbeli tagokká kineveztethetők, de szavazati és választási joggal nem birnak. 4. §. A heti járulék 13 kr., melyért a tagok a Typographiát ingyen kapják. A járulék a közgyülés által felemelhető és leszállitható. Beteg és foglalkozásnélküli rendes tagok, ha ezen állapotukat hitelesen igazolni tudják, heti illetéket nem fizetnek. A beiratási dij 30 kr., oly tagok, kik már ily egyletnek ideutazásukkor tagjai voltak, ez alól fel vannak mentve. 13. §. Rendes havi gyülés minden hó második vasárnapján tartandó. 7. §. A választmány 15 tagból áll. Választó és választható minden rendes egyleti tag. Csak az összes szavazatok egyharmadával választható meg valaki választmányi taggá. 16. §. A pénztárt és a könyveket egy három tagu bizottmány bármikor átnézheti.

Az osztrák belügyminiszter azonban 1870 juniusban kelt határozatával a szövetséget ilyen alapon sem engedélyezte és 1871-ben kelt határozatával

a magyar kormány is elutasitotta és ezzel a Pesten tartandó III. osztrák-magyar nyomdász-kongresszust egy ujabb alternativa elé állitotta.

A magyar kir. belügyminiszterium 1871 január 7-én kelt határozata, mely szerint az 1870 junius 29-én beterjesztett szövetségi alapszabályokat nem engedélyezi, igy szól:

Másolat. 6421/1870. R. szám. *Magyar királyi belügyminiszteriumtól. Pest szabad királyi város közönségének!*

A pest-budai nyomdászok önképző-egylete által alakitani szándékolt „*Általános magyar nyomdászszövetségnek*" a város közönsége m. é. augusztus 19-én 25394. sz. alatt kelt jelentésével jóváhagyás végett felterjesztett alapszabályai iránt a földmivelési, ipar- és kereskedelmi magyar kir. miniszter urral egyetértőleg következő észrevételek merültek fel:

Az iparrend 128. §-a értelmében az iparossegédek, mint olyanok, csupán segélyezési társulatok, illetőleg segélyezési pénztárak alakitására jogositvák, s miután az iparossegédek az illető iparostársulatok hozzátartozói (112. §), az ilynemü segélypénztárak kezelésénél, illetőleg felügyelésénél az iparostársulatokat megfelelő befolyás illeti meg, mi iránt azonban a tervezetben mi intézkedés sem foglaltatik.

Áttérve ennek előrebocsátása után a kérdéses alapszabályok tervezetére, abban fel vannak ugyan sorolva a létesiteni szándékolt szövetség feladatai (1. §) s ezek ellen észrevétel nem forogna fenn; azonban nem jelöltetnek meg részletesen azon módozatok, melyek szerint, s azon eszközök, melyekkel ezen feladatok megközelitendők lennének s nem állapittatnak meg azon körülmények, melyek a társulat egyes tagjainak a segélyezésbeni részeltetésre igényt adnának, hanem ezen mulhatlan alapszabályi kellékek teljes mellőzésével, kizárólag csak a szövetkezés s együttleges működés iránti rendelkezéseket foglalja magában.

A kérdéses alapszabályok tehát jelen alakjukban tudomásul nem vétethetnek s ezen alapon az egyleti működés meg nem kezdethetik.

Miről a város közönsége, fentidézett jelentése csatolmányainak visszazárása mellett s a pest-budai nyomdászok önképző-egyletének további értesitése végett tudósittatik. Budán, 1871 január 7-én. Rajner Pál s. k.

Ámbár a belügyminiszter az alapszabályokat nem hagyta jóvá, mindenesetre ez az alapszabály volt — habár egyelőre csak az önképzést illetőleg — a magyar nyomdászok első komoly lépése a szervezet országositása felé. Egy évvel később, mint majd látni fogjuk, ujólag beterjesztette az önképző-egylet a kerületenként szervezett magyarországi nyomdászegyletek alapszabályát.

A III. és IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus.

Az önképző-egylet 1870. évi működésének kimagasló eseménye az augusztus 15-én Pesten tartott III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus. Az önképző-egyleti dalkör 1870 augusztus 14-én, a III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus alkalmából zászlóavatással és az önképző-egylet alapitó-ünnepével egybekapcsolt ünnepélyt rendezett az „Ujvilág"-ban, a „Budai Dalszövetség", a „Pesti Nemzeti Dalkör", az „Óbudai Dalkör" és a wieni „Gutenbergbund" közreműködésével. A dalárdák zeneszóval, zászlóval vonultak az „Ujvilág"-ba, hol délután Falk Zsigmondné megkoszoruzta a dalárda zászlaját, mely 270 frtba került. Ezután Szabó Elek magyar, Anft pedig német beszédet tartott a nap jelentőségéről s egy élőképben bemutatták a nyomdászat allegóriáját s végül tánc következett. Tiz órakor tüzijátékkal gyönyörködtette a rendezőség a 4000 főnyi közönséget.

A tanácskozások augusztus 14-én vették kezdetüket a Vigadóban a következő napirenddel: 1. Az elnök és két jegyző választása. 2. Az ideiglenes bizottmány jelentése. 3. Jelentés az egyletek szervezetéről, haladásáról és egyéb működéséről. 4. Általános nyomdászügyek. 5. A bizottmány megválasztása. 6. A legközelebbi nyomdásznap idejének és ülésező helyének meghatározása. 7. *Inditványok.* 1. *A pesti önképző-egylet inditványa* egy általános segélyző-pénztár létesitése ügyében, foglalkozásnélküli műtársak részére. 2. Az alsóausztriai nyomdászegylet inditványa a tanoncügy szabályozása tárgyában. 3. *Az olmützi könyv- és könyomdászok egyletének inditványai: a)* egy Évkönyv kiadása az osztrák-magyar könyvnyomdászok és betüöntők részére; *b)* a tanonckérdés; *c)* a segélyezési kérdés; *d)* könyvnyomdászok felvétele a monarchia összes könyvnyomdászegyleteibe. 7. *A brünni könyvnyomdászok önképző-egyletének inditványai: a)* Mondja ki a III. nyomdásznap, hogy az ideiglenes bizottság arra törekedjék, hogy azon esetben, ha az osztrák-magyar nyomdászszövetség létesitése a kormányoknál jóvá nem hagyatnék, engedtessék meg a monarchia nyomdászegyleteinek, hogy azok valamely más létező külföldi nyomdászszövetséghez csatlakozhassanak, mint ahogy az osztrák főnökök egyesületének a németországi főnökegylethez való csatlakozás megengedtetett; *b)* a nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, fogadtassék el elvül a takaréktársulatok (társulati nyomdák) alapitásánál az, miszerint azok nem egyesek vállalataiként nyerészkedés végett alapittatnak, hanem hogy ily vállalatoknál főképpen az veendő célba, hogy azok a segédek fizetése, humánus bánásmód, a tanoncok felvétele stb. tekintetben a többi nyomdáknak mintaképül szolgáljanak; továbbá, hogy ily vállalatoknál az egyletek időnként választmányuk által gyakorolják a felügyeleti jogot, a kimondott elv szemmeltartását illetőleg. A segédek felvételénél mindig különös tekintetbe veendők a főnökök által üldözöttek; *c)* a nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, fogadtassék el elvben, hogy jövőben netáni munkabeszüntetések (sztrájkok) sohase rendeztessenek két helyen egyszerre, minden esetben pedig adassék az ideiglenes szövetségi vezetőség tudtára, ha ármozgalom vétetik célba. Nagyszabásu sztrájkok mellőzendők volnának és netáni árjavitások nyomdánként lennének eszközlendők; *d)* a nyomdásznap ajánlja, hogy a tanoncügy rendezése a második nyomdásznap által elfogadott szabályzat szerint csak akkor kezdessék meg, ha ugy a szövetség, valamint a tartományi egyletek szervezése befejeztetett és az árszabálykérdés mindenütt megoldatott.

Ezen kivül a napirend egyik pontját képezte Tschutschegg Vince inditványa, hogy az utassegély kifizetése az önképző-egyleti tagságtól tétessék függővé.

Összesen 36 küldött volt jelen, kik 32 nyomdászvárost, illetve egyletet képviseltek; névszerint: *Pest:* Anft János, Ács Mihály, Szabó Elek, Gawlitza János, Traub Károly; *Wien:* Faul Fr., Pichler J., Schuster J., Czernotzky J., Rigl R., Hoffmann H.; *Brünn:* Schripl E.; *Prága:* Loch J.; *Olmütz:* Sauerwein Géza; *Troppau:* Kukulski H.; *Sopron:* Ihrlinger Antal; *Laibach:* Benedek Sándor; *Pozsony:* Eichleiter F.; *Kassa:* Klein Lajos; *Grác:* Schönhofer Ferd.; *Zágráb:* Kale K.; *Aussig, Brix, Leitmeritz, Teplitz, Teschen:* Bauer János; *Buda:* Greiffenstein Lajos; *Triest:* Tüschel F.; *Pesti betüöntők:* Guth Ármin; *Nagyvárad:* Fehérvizy Márton; *Arad:* Nitsch Alajos; *Salzburg:* Tschutschegg Vince; *Klagenfurt:* Wagner R.; *Vác:* Kollmann F.; *Linz:* Litschauer A.; *Szeged:* Bendtner

József; *Sárospatak:* Kretovics József; *Pécs:* Kern P.; *Sátoraljaujhely és Ungvár:* Steinfeld Rezső; *Győr:* Jilg K. F.; *Debrecen:* Fritsch József. Temesvár, Kolozsvár, Szeben, Brassó, Ujvidék városok nyomdászegyletei távollétükkel tündököltek. Pedig Szebenben ebben az évben alakult meg az önképző-egylet.

A kongresszust délelőtt 9 órakor nyitották meg, mely Antensteinert (a kongresszusi bizottság elnökét) elnökké, Sauerwein Gézát alelnökké, Szabó Eleket magyar, Gawlitza Jánost német jegyzővé választotta.[1] Ezután a kongresszusi bizottság nevében Litschauer előterjesztette az 1869 november 15-től december 7-ig felvett nyomdászstatisztika eredményét[2] s beszámolt a bizottságnak a szövetségi alapszabályok ügyében tett munkájáról, bejelentvén egyuttal, hogy a felterjesztett alapszabályokat az osztrák belügyminiszter junius 25-én kelt határozatával elutasitotta. Ezután Rigl wieni küldött tette meg jelentését, mely szerint az ottani önképző-egylet alapszabályait 1863-ban nyujtotta be a kormányhoz s azok csak 1864 március 17-én hagyattak jóvá. A tartományi egyletek alakitására vonatkozó alapszabályok az osztrák kormány által 1869 december hóban jóváhagyattak. Ezután Gawlitza pesti küldött referált a pesti helyzetről. Az önképző-egyletnek 1869-ben az egyesülési szabadság ügyében a képviselőházhoz intézett kérvényét Magyarország összes hasonló egyleteinek megküldte egyetértelmü eljárás végett, mely a képviselőház kérvényező bizottságának adatott ki, hol eltemették. Az 1870. évi árszabálymozgalomra vonatkozólag a jelentés igy szól: A német ujságszedők akkoriban egész önállóan jártak el az árszabályt illetőleg és követeléseiket meg is kapták. Egyoldalu eljárásukat azonban a szaktársak elitélték, mely ügy végre az önképző-egylet választmánya elé kerülvén, kimondatott, hogy az egyensuly visszaállitása végett az árszabályt revideálni kell. A bizottság a tervezet kidolgozása után kapta kézhez a wieni árszabálytervezetet, melynek alapján azután a pesti tervezetet is annak megfelelően dolgozták át. (A sztrájkról már előbb volt szó.) A jelentés szerint az önképző-egyletnek 430 tagja és 1000 kötetből álló könyvtára volt 1870-ben. A többi egyletek képviselőinek referátuma után a kongresszus hozzáfogott az inditványok tárgyalásához és *a következő határozatokat hozta:*

1. Oly szaktársak számára, kik egyleti érdekeik óvása következtében veszitették el kondiciójukat, pénztár alapittatik és ennek életbeléptetésével az ideiglenes nyomdásznapi bizottság bizatik meg. Fizetendő heti illeték 1 kr.

2. A harmadik osztrák-magyar nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, szüntettessék meg jövőre az eddig fennállott tanoncviszony s minden ifju, ki a kellő ismeretekkel ellátva lép egyik üzletbe, azonnal segédmunkásnak tekintessék s munkája szerint fizettessék. Mellékesen elfogadtatott még, hogy az ideig, mig e határozat keresztülvitetett, egy műtárs se vegyen át egynél több tanoncot, olyat pedig semmi esetre sem, ki kellő ismeretekkel nem bir.

---

[1] A kongresszus alkalmából Falk Zsigmond emlékérmeket öntetett, melynek jövedelmét a nyomdásznap költségeinek fedezésére ajándékozta.

[2] A statisztikának az egész osztrák-magyar monarchiáról felvett adatai közül csak a Magyarországra vonatkozókat közlöm, bár ezek sem teljesen megbizhatók, mert több vidéki nagy város (Kolozsvár, Fiume, Debrecen, Nagyvárad stb.) nem szerepel benne, mert nem küldték be az adatokat. Budapesten 585 segéd, 291 tanonc, 126 segédmunkás, 182 segédmunkásnő; vidéken 278 segéd, 195 tanonc, 71 segédmunkás és 92 segédmunkásnő volt alkalmazásban. Nyomdák száma 61, ezekből Budapesten 26. Azonban ezenkivül még legalább 20 nyomda volt Magyarországban, mely nem szerepelt a statisztikában. Gyorssajtók száma 136 (Budapesten 85), kézi sajtók száma 89 (Budapesten 36).

3. Az osztrák-magyar könyvnyomdászok számára *évkönyv* alapitandó, melynek szerkesztésével az olmützi nyomdászegylet bizatik meg.

4. Minden betegsegélyző-egyesületnél a heti segély 5 frtra emelendő. Utazó beteg szaktársak, ha kimutatják, hogy utolsó kondiciójuk alkalmával egyleti tagok voltak, 3—5 frt segélyben részesitendők.

5. A litografusok és kőnyomók felvétele a tartományi könyvnyomdász-egyletekbe elvileg elfogadtatik és a felvételnél a helyi viszonyok mérvadók.

6. A nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, miszerint termelő szövetkezetek alapitásánál fogadtassék el elvül, hogy azok a segédek fizetését, az illető bánásmódot, tanoncok tartását stb. illetőleg mintául szolgáljanak a többi helyi nyomdáknak. Segédek felvételénél az üldözöttek különösen tekintetbe veendők.

7. A nyomdásznap azon óhaját fejezi ki, miszerint bekövetkezendő ármozgalmaknál tartassék fenn az az elv, hogy munkabeszüntetések *két* helyen egyszerre soha se rendeztessenek; mindenesetre azonban értesittessék az ideiglenes szövetségi bizottság netán célba vett ármozgalmi intézkedésekről. Nagyszabásu munkabeszüntetések, ha lehetséges kikerülendők s szükség esetében nyomdánként eszközlendő az árak emelése.

8. A kölcsönös képviseltetés külföldi nyomdász-egyletekkel elfogadtatik és az ideiglenes bizottság bizatik meg a további lépésekkel.

9. A nyomdásznap felhatalmazza az alsóausztriai könyvnyomdászok és betüöntők egyletét, köréből nyomdásznapi bizottságot választani. A megválasztandó bizottság egy elnökből, alelnökből, jegyzőből, pénztárnokból, levéltárnokból és öt póttagból álland s köteles a nyomdásznap határozatainak kivitelére ügyelni.

10. A jövő nyomdásznap helyéül Prága jelöltetik meg. Az időpont meghatározása a nyomdásznapi bizottságra és a prágai önképző-egyletre bizatik.

11. Tekintetbe véve, miszerint az éjjeli munka nemcsak szellemi kiképzésünkre nézve hátrányos, hanem egészségi állapotunkra való káros befolyása által betegsegélyző-egyleteinkre nézve is felette veszélyes, határozza el a harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus, hogy a napilapok megjelenése ehhez mérten rendezendő. E felett a jövő nyomdásznapnak jelentés teendő.

12. A betüöntőknek is joguk van kisebb városokban, hol betüöntődék nem léteznek, az utisegélyre, épp ugy mint a nyomdászoknak, azzal a megjegyzéssel, hogy csak azok a betüöntők kapnak viatikumot, kik valamely nyomdász-egylethez tartoznak.

13. Utisegélyre csak azon szaktársak tarthatnak igényt, kik valamely osztrák-magyar monarchia területén levő nyomdász önképző-egyletnek, vagy pedig a németországi vagy a svájci nyomdász-szövetségnek stb. tagjai.

14. A harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus kimondja, hogy miután az általános központi rokkantsegélyző-pénztár életbeléptetését a szövetség létesitésének megtagadása folytán még bizonytalan időig el kell halasztani, minden városban, hol még nem alakitottak rokkantsegélyző-pénztárt, ily kölcsönösség elvén alapuló intézmény létesitendő.

15. A harmadik osztrák-magyar nyomdászkongresszus végre kimondja, miszerint az osztrák-magyar birodalom fővárosainak nagyobb nyomdászegyletei, melyek eddig még nem tettek lépéseket a tartományi egyletek szervezésének ügyében, ezt minden halasztás nélkül tegyék meg, hogy ezáltal vidéki szaktársaink megnyeressenek közös ügyeink támogatására. Egyszersmind oda kell törekedniök, hogy oly vidéki szaktársak, kik csekély számuknál fogva önálló pénztárt nem alapithatnak, a már fennálló segélyezési egyletekbe felvétessenek.

A kongresszus fontos határozatokat hozott, de azok egyes pontjait nem vihették keresztül. A munkanélküliek pénztárából semmi sem lett s midőn a pestiek 1871 szeptemberben a Posner-féle nyomdában a 9 órai munkaidő miatt sztrájkba léptek és az önképző-egylet a brünni nyomdásznapi bizottsághoz fordult segélyért, ez azt felelte, hogy foglalkozásnélküliek *központi* pénztára még

egyáltalán nem is létezik. Ugyanigy nem lett végrehajtva az Évkönyv kiadására vonatkozó határozat sem, mert az 1871-ben Prágában tartott IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszuson az olmützi egylet bejelentette, hogy anyagi eszközök hiányában nem felelhetett meg a megbizatásnak. Az első Évkönyv Grácban 1871-ben jelent meg Schönhoffer F. kiadásában: Taschenbuch für Buchdrucker und Schriftgiesser cimen.

A központi sztrájkpénztárból tehát nem lett soha semmi sem, ellenben az önképző-egylet keretében létesitett munkanélkülieket segélyző pénztár, mely nem kongresszusi határozat alapján létesült, 1871 elején már megkezdte a tagok segélyezését. A kongresszus határozata folytán az 1870. év után megszünt az

az anomália, hogy minden utazó kapott viatikumot, tekintet nélkül arra, hogy tagja volt-e valamely nyomdász segélyző-egyesületnek. Ezzel életbelépett a tagság igazolására szolgáló jegy, melynek helyét később a ma is érvényben levő nyugtakönyv foglalta el.

* * *

A IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus, melyen 10 egylet 23 küldöttel volt képviselve, 1871 május 28—29-én tartatott meg Prágában a következő napirenddel: 1. A bizottság jelentése. 2. A bizottság inditványai: *a*) a költségek engedélyezése, *b*) a delegátusok számának megállapitása, *c*) határozat egy nyomdászszövetség miként való létesitése iránt. 3. Jelentés az egyletek tevékenységéről. 4. Az alsóausztriai könyvnyomdászok és betüöntők egyletének inditványai: *a*) egy központi munkaközvetitő intézet létesitése, egybekötve a tartományi munkanélküli segélyző-egyletekkel (ellentállási pénztárak) foglalkozásnélküli tagok számára; *b*) a tanoncügyről. 5. A stájerországi nyomdászegylet inditványa a tanoncügy szabályozása végett. 6. A morvaországi nyomdászegylet

inditványa: *a*) a monarchia valamennyi nyomdászegyleteinek tartományi egyletekké való átszervezése és az önképző- és segélyző-egyletek egyesitése tárgyában; *b*) egy központi rokkant- és nyugdijegylet alapitása; *c*) az utasok betegsegélyének egyöntetüségéről; *d*) az egyletek tevékenységeinek az egyleti közlönyben való közzétételéről. 7. Általános nyomdászügyek.

A kongresszuson Magyarországot Antensteiner, Anft és Sauerwein (Pest) és Nagel (Pécs) képviselték. A pesti önképző-egylet a küldötteket a következő utasitással látta el: 1. a monarchia valamennyi segélyző-egyletében egy- és ugyanazon kölcsönösségi módozaton alapuló szabályok léptetendők érvénybe; 2. a hétfői lapok beszüntetése és a tanoncügy szabályozása ügyében hozott mult évi határozatok fentartandók és a gráci egylet inditványa elvetendő. Szabó Elek inditványára kimondatott, hogy a küldöttek interpelláljanak a nyomdásznapi bizottság azon eljárását illetőleg, hogy miért nyujtott be egy *osztrák* nyomdászszövetség alakitására vonatkozó alapszabálytervezetet a kormányhoz, mikor mindig egy *osztrák-magyar* nyomdászszövetség alakitásáról volt szó.

A wieni egylet azon inditványa, hogy egy külön magyar és külön osztrák nyomdászszövetség létesitessék, mivel egy általános nyomdászszövetséget a kormány nem engedélyezi, heves vitára adott alkalmat és különösen a pesti és a prágai küldöttek tiltakoztak a tervezett szövetség kettéválasztása ellen. Antensteiner pesti küldött inditványára az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméje, mint kivihetetlen, megszüntnek nyilvánittatott és kimondatott, hogy mindenütt önképző-osztálylyal egybekötött tartományi segélyző-egyletek alakitandók. A munkaközvetitő intézményre vonatkozólag azt határozta a kongresszus, hogy Pesten és Wienben egy-egy központi intézet állittassék, mely az ország többi egyleteivel összeköttetésben álland. (A tanoncszabályzatot már előbb közöltem.)

A IV. osztrák-magyar nyomdászkongresszus a következő határozatokat hozta:

1. A nyomdásznap elodázhatatlanul szükségesnek tarja, hogy Ausztria-Magyarország összes nyomdászegyletei tartományi egyletekké alakuljanak és minden megengedett eszközökkel a segélyző-egyletekkeli csatlakozásra törekedjenek. 2. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség ügyében határoztatik, miszerint az alkalmasabb időre halasztassék s egyelőre csak a már fennálló tartományi egyletek tökéletesittessenek és azok minden segélyezési ágazatban a kölcsönösség és egyetemlegesség alapjára fektessenek. Évenként, vagy minden két évben nyomdásznap tartassék s a hozott határozatok keresztülvitelére egy bizottság választassék. 3. Egy az összes tartományi egyletekkel összeköttetésben álló munkaközvetitő intézet alapitandó és a közügyekért áldozatul esett műtársak számára alapitott segélyző-pénztárak ily értelemben való működése kiegészittessék.[1] 4. Az anyagi érdekek kiküzdésére alakitott pénztárakat (ellentállási alap) illetőleg az egyes egyletekre bizatik azok szervezését illetőleg a helyi viszonyokhoz mérten eszközölni. Ezen pénztárakhoz mindenki köteles hozzájárulni. 5. A brünni tanoncszabályzat a javaslattal együtt elfogadtatik. 6. A kongresszus kimondja, hogy Brünnben egy központi rokkantpénztár alapitandó, melybe azonban csak azon műtársak kötelesek belépni, kiknek eddig rokkantsegélyző pénztáruk nincsen. 7. A kölcsönösség valamennyi rokkantsegélyző-pénztárnál, valamint valamennyi segélyző-egyletnél keresztülviendő. 8. A nyomdászkongresszus valamennyi osztrák-magyar nyomdászegyletet kötelezi, hogy tevékenységükről rövid időközökben a „Vorwärts“ hivatalos lapban jelentést tegyenek. Egyéb szaklapok ezt

[1] A munkanélküliek segélyezésére vonatkozó intézkedést sem a magyar, sem az osztrák kormány nem engedte az alapszabályokba felvenni; ennélfogva erre a célra külön alapokat kellett létesiteni.

illetőleg szintén tekintetbe veendők. 9. A nyomdászkongresszus a női munkát elvben jogosultnak nyilvánitja; a női munka kizsákmányolását azonban, különösen a betüöntődékben a leghatározottabban elvetendőnek nyilvánitja és az egyes egyletek ez ellen tett lépését jogosultaknak ismeri el. 10. A nyomdászkongresszus azon óhaját fejezi ki, hogy a főnökök részéről a szennykonkurrencia ellen lépések tétessenek. 11. Ohajtandó, miszerint a hirlapok melletti éjjeli munka korlátoztassék s ahol ez még nem kezdeményeztetett, erre nézve lépések tétessenek. 12. A legközelebbi nyomdászkongresszus helyéül Brünn s idejéül 1872 tüzetik ki. 13. A nyomdásznapi bizottság mindig azon egylet kebeléből választandó, amelynek területén a kongresszus tartatik. 14. A kongresszuson az egyletek 100 tag után 1, 250 tag után 2 és minden további 250 tag után 2—2 küldöttel képviseltethetik magukat. 15. A kongresszus költségei 50 tagig évi 2 frt, 100 tagig 4 frt, minden további 50 tag után 2 frt fizetendő. 17. A kongresszus azt az óhaját fejezi ki, hogy minden valódi műtárs, ki valamely tartományi egyletnek tagja, ötven éves jubileuma alkalmából az illető egylet részéről egy hivatalos ajándékban részesittessék.

A segélyző- és az önképző-egylet. — Az egyesitési inditvány. — Kerületi egyesületek szervezése.

Az 1871 februári ülésen egy érdekes dolog került a segélyező-egyesület választmánya elé. A salzburgi nyomdászegylet azzal a kérdéssel fordult a pest-budai könyvnyomdászok egyletéhez, vajjon nem volna-e lehetséges ezen egylettel egyesülniök. A választmány azt felelte, hogy az uj alapszabályok értelmében az egyesülés lehetséges lesz. A dologból azonban, mint előrelátható volt, nem lett semmi sem.

Az 1870-ben jóváhagyás végett benyujtott alapszabályok 1871 február hóban jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A miniszter többek között a következő módositást is kivánta: a gyülésekre hivatalosak a pest-budai összes nyomdatulajdonosok, segédek és *betüöntők*, s mint az egylet rendes és egyenjogu tagjai, *fejenként egy szavazattal birnak*. A gyülés a módositások után az alapszabályok azonnali felterjesztését határozta el és egyuttal kimondta, hogy a módositott alapszabályok május 14-én lépnek érvénybe.[1] Az alapszabályok különben 5310. szám alatt már 1871 május 24-én jóváhagyattak.[2]

Az uj alapszabályokban a segélyző-egyesület cime is megváltozott s az egylet a *„Pest-Budai könyvnyomdászok és betüöntők segélypénztára“* cimet vette fel. Az egyletbe az uj alapszabályok szerint is köteles minden Pest-Budán alkalmazásban álló könyvnyomdász és betüöntő belépni. A beiratási dij 2 forintban, a heti tagsági dij 25 krajcárban volt megállapitva. Kölcsönösség alapján

[1] 1873-ig bármely egyesület megalakulhatott, ha a bejelentett alapszabályok 40 nap alatt vissza nem érkeztek vagy a módositások, melyeket a miniszter kivánt, elfogadtattak. Az 1873-ban kiadott belügyminiszteri rendelet kimondta, hogy egyletek az alapszabályoknak törvényes záradékkal való ellátása előtt müködésüket el nem kezdhetik.

[2] A junius 11-én tartott közgyülés elnökké Falk Zsigmondot, alelnökké Wein Jánost, pénztárossá Buschmann Ferencet, ellenőrré Kretschek Antalt, jegyzőkké Szöllősy Mihályt és Bauer J. M., választmányi tagokká pedig Antensteiner Ferenc, Anft János, Ács Mihály, Gröber Károly, Guth Albert, Nitsch Alajos, Benedek Sándor, Szabó Elek, Traub Károly, Steiner Adolf, Fehérvizy, Jilg F., Kaczander Gyula, Warschauer Ede, Trócsányi Bertalan, Bendl Ferenc, Hirsch Lipót, Bakos Péter, Firtinger Károly és Kuhn József választattak meg.

belépők beiratási dijat nem fizetnek. Elutazó tagok alapszabálykönyvében a kilépésük idejéig pontosan teljesitett befizetések nyugtáztatnak. A viatikumban részesült tag, amennyiben annak felvétele után azonnal munkába lépett, köteles a felvett segélyt visszafizetni. A munkanélkül levő tagok az illetékek fizetésére köteleztetnek. Más foglalkozásra térő tagok, amennyiben illetékeiket pontosan befizetik segélyre jogosultak; ha azonban négy héttel hátralékban maradnak, töröltetnek. Szükség esetén a tagokra, a választmány határozata alapján külön illeték róható ki a segélyek fedezésére. A Pest-Budán könyvnyomdászatot vagy betüöntést tanuló és pénztárhoz belépő tanoncok után mint felvételi dij 10 o. é. forint fizetendő. Az egylet 1. beteg- és vándor; 2. rokkant- és özvegysegélyző-pénztárakból áll, melyek vagyona mindig külön-külön kezelendő és csak a kimondott célra fordítható. A rokkant- és özvegyalapnak csak kamatai használhatók fel; szükség esetén csak a főnökök által ezen alapra fizetett járulékok (tagonként heti 10 krajcár) 10%-a vehető igénybe. A főnökök által fizetett járulékok $^1/_4$ része a betegsegélyző- és vándoralaphoz $^3/_4$ része pedig a rokkant- és özvegyalaphoz csatolandó. Betegsegély az üzleti pénztárnoknál történt bejelentés napjától jár. Az illető nyomdában levő tagok, hol a megbetegedett dolgozott, kötelesek felváltva minden harmadik napon a beteg hogylétéről meggyőződést szerezni, s kötelességük az egyleti orvossal a beteg gyógykezelését illetőleg érintkezésbe lépni, a gyógyszereket előmutattatni. Ha ugy találják, hogy a beteg az orvosi rendeleteket nem követi, kötelesek erről az elnököt azonnal értesiteni, ki a táppénz kifizetését felfüggeszti, illetőleg a választmány hozzájárulásával a betegség egész tartamára megvonhatja. Táppénz fél évig napi 90 krajcár, fél éven tul tartó betegség után napi 50 krajcár. Kivételnek van helye ez alól abban az esetben, ha a tag közben a gyógyulás után 12 hetet ujra befizetett. Amennyiben a betegség egy évnél tovább tartana, akkor a választmány határoz, hogy az illető mily módon segélyeztessék. Betegek tagdijat nem fizetnek. Elhalálozott tagok után 40 forint temetési költség jár. Utasok 3 forint vándorpénzben részesülnek. Ha az utazó oly városban dolgozott, ahol segélyző-pénztár van, köteles ottani tagságát igazolni. A segély csak fél év után jár ujra az utasnak és ha az összeg felvétele után Pest-Budán foglalkozást kap, köteles a felvett összeget négy hét alatt visszafizetni. Rokkantsegély legalább 10 évi befizetés után jár s a rokkantság orvosilag igazolandó. Azon tagok, kik e pénztárnak alapitása óta (1862 május 24) részesei, a rokkantsegélyre már ezen alapszabály életbelépésekor jogosultak, ha rokkantaknak találtatnak. Volt tagoknak a pénztárba való ujra belépése esetén, valamint a kölcsönösségben levő egyletek tagjainak az azelőtt befizetett hetek beszámittatnak. A segély 10—20 évi tagság után 3 forint, 21—30 évi tagság után 4 forint, 31—40 évi tagság után 4 forint 50 krajcár, 41—50 évi tagság után 5 forint, 50 évi tagságon tul 5 forint 50 krajcár hetenként. A segély le nem foglalható. A segély kellő igazolás mellett bárhol felvehető. Rokkantnak egyéb segélyre joga nincs. A rokkantsegély megszünik, ha az illető ismét munkaképes lett vagy ha aljas büntény miatt becstelenitőleg megbüntettetik. Az özvegysegély csak törvényes feleségnek jár és 10 évi tagság után egyszersmindenkorra 50 forint. A közgyülés ezen összeg nagyságát, a pénztár állásához képest a folyó évre meghatározhatja. Gyülések alkalmával a magyar és német nyelv egyenjogu. Azon választmányi ülésekre, melyekben a rokkant-alapot illető határozatról van

szó, Pest-Buda összes nyomdafőnökei, mint alapitói és fentartói ezen alapnak, meghivandók és e tárgyban a választmányi tagokkal teljesen egyenlő szavazati joggal birnak.

Az uj alapszabályok, melyek csak 1872 február hóban kézbesittettek a tagoknak, mint ez a nagyjában reprodukált szövegből is látható, több ujitást is tartalmaznak. Legszembeszökőbb az *özvegyi segély* bevezetése, *a rokkantsági segélynek a befizetés arányában való osztályozása,* az *elutazók befizetéseinek nyugtázása,* valamint az egyesület cimében a *betüöntő szakmának feltüntetése,* mely ujitások az előző kongresszusok határozatai alapján kerültek az uj alpszabályba.

A május 14-iki gyülés elfogadta Falk Zsigmond egyesületi elnök egy ház vételére vonatkozó előterjesztését és az ezen ügyben teendő előmunkálatokkal az uj választmányt bizta meg. A választmány nevében Falk Zsigmond a következő év elején előterjesztette Ybl Miklós műépitésznek a Kismező-utcai (Klauzál-utca) házra vonatkozó véleményét, melynek alapján egy ötös bizottság küldetett ki a vétel lebonyolitására. A dolog azonban egyelőre lekerült a napirendről és csak a december 31-iki választmányi ülésen került ismét szóba, mely alkalommal Wein, Gröber, Steiner Adolf, Buschmann és Falk elnökből álló bizottság küldetett ki, hogy az ajánlott Kismező-utcai (Klauzál-utca) 16. számu házra vonatkozólag véleményt mondjon. A január havi ülésen ez beszámolván működéséről, a házvételhez — a rokkantsegélyző-alap vagyonáról lévén szó — a főnökök is hozzájárultak s a választmány Falk Zsigmond elnököt, Wein Józsefet, Buschmann Ferencet, Kretschek Antalt és Antensteiner Ferencet bizta meg az ingatlan megvételével. A földszintes ház 19.700 forint vételáron került az egylet birtokába.

Az 1872. évi közgyülésig a segélyző-egyletről semmi hir sehol sem. Ez az egylet a lehető legdiszkrétebb módon folytatta működését és a Typographia hasábjain is csak a legritkább esetekben találkozunk egy-egy szükmarku közleménynyel, mely csak arra jó, hogy kielégithetetlen kiváncsiságunkat még jobban felcsigázza, mert jegyzőkönyveknek, melyekből ezen egylet működéséről bővebb tájékozást nyerhetnénk, még nyoma sincs.

A március 17-iki közgyülés iránt kivételesen nagy volt az érdeklődés, mert már előre hire ment annak, hogy a gyülésen egy a *segélyző- és az önképző-egyletek egyesitésére* vonatkozó inditvány kerül megvitatás alá. A konzervativ elemek, élükön a főnökökkel, persze erősen tiltakoztak egy ily inditvány ellen, mert nem tartották megengedhetőnek a sztrájkrendező (önképző) és a segélyző-egylet egyesitését, mert ez a segélyző-egylet katasztrófáját vonta volna maga után. A gyülést Falk nyitotta meg. A választmány jelentése és egyéb ügyek után az ellenőr tiszteletdija került tárgyalásra s a gyülés kimondta, hogy az ellenőr évi 100 forinttal dijazandó. Heves összetüzésre adott alkalmat az ellenőri állás betöltése. Az egyik párt Anft Jánost, kinek egyébként is nagy érdemei voltak, a másik párt ellenben Böhm Bélát, ki szintén szereplő egyéniség volt, óhajtotta megválasztani. Az Anft-párt, mely mellé a *német* nyelvü szaktársak csoportosultak, de akik mégsem jelentek meg valamennyien a gyülésen és a Böhm-párt, mely a *magyar* nyelvü szaktársakat egyesité táborában, itt mérték össze erejüket, melynek folyamán a teljes számban megjelent Böhm-párt győztesen került ki a küzdelemből.

Az Anft-pártiak kétségbevonták a választás korrektségét, miután előzőleg az egyletben levő, lepecsételt szavazólapokat ujra átvizsgálták s állitólag a két

jelöltnél egyenlő szavazatarányt állapitottak meg; ennélfogva 164 aláirással egy uj választás elrendelését kérték. Wein János elnök ennek következtében május 5-ére egy rendkivüli közgyülést hivott egybe a választmány ujból való választására, ami azért is szükséges volt, mert az előzmények után sokan leköszöntek. A gyülésen 200 tag jelent meg s igy nem volt határozatképes, azonban a jelenlevők ismételten a választmány uj választása mellett nyilatkoztak. A junius 9-ére egybehivott gyülés csak azt határozta, hogy a választmány köszönjön le és igy julius 21-ére ujabb (negyedik) közgyülés hivatott egybe, melyen Böhm helyett *Steiner* Adolf választatott ellenőrré. Böhm március 26-tól julius 26-ig viselte az ellenőri tisztséget.

E megszakitás után ujra visszatérek a március 17-iki rendes évi közgyülésre. A 4. pont letárgyalása után Bauer J. M. előterjesztette *a segélyző-egyletnek az önképző-egylettel való egyesitését* s egy bizottság kiküldését kérte, mely az egyesitésre vonatkozó előmunkálatokat kidolgozza. Az egyesités ellen egy 120 aláirással ellátott tiltakozás terjesztetett elő, miután azonban az e tárgynál képződött heves vita folyamán az illetők kijelentették, hogy ők csak az összes *pénztárak egyesitése* ellen protestálnak, *a gyülés az inditványt 7 szavazat ellenében elfogadta.* Az egyesitési bizottságba Anft, Bauer J. M., Firtinger Károly, Antensteiner F. és Nitsch Alajos választattak.[1]

A segélyző-egylet közgyülésén a leköszönt Falk Zsigmond helyett, ki különben a segélyző- és az önképző-egyletek egyesitése körül nagy érdemeket szerzett és ezért neki a gyülés köszönetet szavazott, Wein Jánost választotta elnökéül, ki azonban később a választmánynyal együtt leköszönt s az ujabban egybehivott közgyülés Buschmann Ferencet választotta meg az egylet elnökévé, ki időközben nyomdát nyitott.

A julius 2-iki választmányi ülés uj fáklyák, gyászfátyolok és a fáklyákhoz való szekrény beszerzését határozta el, hogy a tagok, illetve hozzátartozóik azokat dijtalanul használhassák. A segélyző-egylet különben alig adott magáról életjelt s egy évben rendszerint csak 4—5 választmányi ülést tartott. Márciustól például egész juliusig nem is tartotta szükségesnek az akkori választmány egy ülés egybehivását.

A renitenskedő principálisokkal szemben, kik az illeték fizetését megtagadták, a segélyző-egylet tehetetlen volt; Légrády, Bucsánszky, Schlesinger és Wohlauer, Egyetemi nyomda semmilyen módon sem voltak rábirhatók a főnökilleték fizetésére; egyedül az Állami nyomda fizette be a 202 forint 90 krajcár tagdijhátralékot a pénzügyminiszter határozata alapján. Ács Károly magánzó egy 100 forint n. é. szőlődézsmaváltsági kötvényt ajándékozott az egyesületnek. Az egyesitési módozatok kidolgozására az önképző-egylet által kiküldött bizottság 1872 novemberben

[1] A wieni önképző- és segélyző-egyletek egyesitésének kimondása nehezebben ment; mindkét egyletben sok ellenzője volt az inditványnak s a gyüléseken az inditvány elbukott; végre az 1871 december 10-iki gyülés elfogadta. Közben az önképző-egyletet 1872-ben a kormány feloszlatta, mert 100 forintot adott a sztrájkoló aranyműveseknek. Erre 1872 december 15-én uj egyletet alakitottak segélyző szakosztálylyal. Az uj egylet alapszabályait, valamint a segélyző-egyletnek a csatlakozásra vonatkozó módositott alapszabályait s az 1872-ben közösen benyujtott uj alapszabályokat, melyekben már csak egy egyletről volt szó, 1873 februárban a kormány jóváhagyván, a március 2-án tartott alakuló gyüléssel a két egylet végképpen összeforrt. A feloszlatott önképző-egylet vagyonát a hatóság 1873-ban az uj egyletnek adta át.

tette közzé az általa készitett ujabb alapszabálytervezetet, mely az egyletet *hat* kerületre osztja, Pest, Pozsony, Pécs, Temesvár, Nagyvárad és Kassa székhelyekkel.[1]

Az uj alapszabálytervezet, mely egyébként nem sokban különbözött az előbb közölt tervezettől, csak a betegsegélyző, temetkezési és az utassegélyző pénztárak, valamint az önképző-osztály országositásáról szólott, mivel a rokkantsegélyző pénztár országositásába a főnökök, kik annak illetékeit fizették, nem voltak hajlandók beleegyezni. Az egylet céljai között szerepelt még a tagok anyagi érdekeinek megóvása és az elcsépelt termelőtársulatok alakitása. Ezzel persze még nem volt megoldva ez a kérdés, mert a segélyző-egylet is választott e célra bizottságot. Ezzel le is zárhatjuk a segélyző-egyesületnek az 1872. évig szóló működését. A már létező vidéki egyletek, a pozsonyi, pécsi, nagyváradi már 1871-ben felszólittattak, hogy egyletüket kerületi egyletté alakitsák át, ez a felszólitás azonban egyelőre süket fülekre talált. A szervező bizottság is hibát követett el, mert először a helyi egyletek megalakulását kellett volna sürgetnie s csak ezek megalakulása után kezdhetett volna a kerületi egyletek szervezéséhez. Csak 1872-ben fogott hozzá a szervezéshez Pozsony és Pécs; a többiek még azt tárgyalgatták, hogy mi lesz abból, ha a sok vidéki nyomdász is betódul az általuk alapitott egyletbe és feleszi annak — vagyonát. Debrecenben, 1872 julius hóban alakult egy beteg- és utassegélyző-egylet, Kassán áprilisban kezdtek az alapszabályok kidolgozásához,[2] Aradon juliusban alakult egy segélyző-egylet. A debreceni egyletnek a nagyváradi egylethez kellett volna csatlakoznia, ha Nagyváradon egyáltalán tettek volna valamit egy alakitandó egylet érdekében.[3] Ezenkivül az önképző-egyletek, illetve önképző-osztályok alakitására vonatkozó határozatot teljesen figyelmen kivül hagyták. A pesti egylethez is csak Vác és Esztergom jelentette be csatlakozását. A budaiak önképző-egylete 1871-ben ismét a pesti egylethez csatlakozott, mely részükre könyvtárt és olvasószobát rendezett be; a budaiak ugyanezen évben alakitották meg dalkörüket, a mai „Typographiát", mely Szilveszterkor tartotta első dalestélyét.

A Pesten tartott III. osztrák-magyar nyomdászkongresszus határozata értelmében a pesti hirlapszedők április 16-án tartott gyülésükön tárgyalták a napilapoknál divó éjjeli munka korlátozására vonatkozó inditványt. Az értekezleten csak az ujságszedők egyharmadrésze jelent meg, a többieket ez a dolog nem igen

[1] Erdélyt és a hozzá tartozó városokat figyelmen kivül hagyta a bizottság, mivel azok nagyrésze a nagy kinai fallal volt körülvéve és például Kolozsvárról sohasem jelent meg egy sor sem a Typographiában, sőt nem is járatták. Pedig ott rémitő állapotok voltak, de egyesek gondoskodtak róla, hogy az ottani kollégák ne paktálhassanak a gyülölt pesti „németek"-kel s igy vigan kizsákmányolhatták őket.

[2] A kassai nyomdászegylet 1872-ben pünkösdkor alakult meg Bényey Lajos inditványára, ki utóbb honvédszázadosságig emelkedett a nyomdászattal felcserélt katonai pályán. A benyujtott alapszabályokat a kormány nem hagyta jóvá és igy az egylet 1874 május 14-én feloszlott, a meglevő vagyont az akkori tagok maguk között felosztották. A kisebbségben maradt kollégák még 1874-ben egy uj egyletet alakitottak, melynek alapszabályait a kormány még ugyanazon év szeptember havában jóváhagyta. 1878-ban az egylet kerületi egyletté alakult át s ennek megfelelően módositott alapszabályait a kormány 1879-ben szentesitvén, az egylet mint beteg-, temetkezési-, özvegy-, árva-, munkanélkülieket és utasokat segélyző egyletté alakult át. 1887 december 31-én beolvadt az országos egyletbe.

[3] Nagyváradon 1873-ban még nem létezett egylet s Laszky Ármin panaszkodik a Typographiában, hogy a két év óta kidolgozott alapszabálytervezetet nem lehet elfogadtatni, mert senki sem jön a gyülésre. Salzmann Lajos inditványára 1880-ban végre megalakult a nagyváradi nyomdászegylet is és november 1-én kezdte meg működését.

izgatta, mert az inditvány gyakorlati kivitele elhárithatatlan akadályokba ütközött. A gyülésen egyébként javaslat tétetett arra vonatkozólag, hogy a lapok esti kiadása legyen bővebb, mig a nappali kisebb terjedelmü s igy a lapszedés nagy része a nappali órákra korlátozódjék. Ezenkivül határozatba ment, hogy az ünnepnapi munka megszüntetése és az éjjeli munka korlátozása érdekében a kiadóknál egy bizottság interveniáljon. Az eredmény előrelátható volt: maradt minden a régiben.

Ugyanily eredménynyel járt egy másik kongresszusi határozat, a tanoncügy szabályozását illetőleg. Az 1870. évi kongresszus a wieni egylet inditványára kimondta, hogy a tanonc segédmunkásnak tekintendő és ennek megfelelően dijazandó. Ez semmiesetre sem volt valami szerencsés gondolat, mert a tanoncrendszer helyett a sokkal rosszabb volontőr- és segédmunkás-rendszert vezette volna be s azzal a veszélylyel fenyegetett, hogy teljesen indifferens, felnőtt emberek kerülnek a szekrények mellé, kiket a tőke még jobban kizsákmányolt volna, mint a tanoncokat, mint ez Pesten is tapasztalható volt. Az 1871. évi kongresszuson a wieni egylet, belátva az egy év előtt általa tett inditvány tarthatatlanságát, a határozat megsemmisitését inditványozta. A magyar küldöttek azonban hevesen tiltakoztak a „reakciós" inditvány elfogadása ellen. A tanoncügyben ennélfogva a brünni egylet inditványa került végleges megoldásra, de csak elméletben, mert a gyakorlatban az erre vonatkozó határozatok nem voltak keresztülvihetők. A brünni inditvány a svájci tanonc-szabályzatot vette irányadóul.[1]

Az elfogadott tanonc-szabályzat a következő pontokból állott:

1. Minden egyes tartományi egyletnek kötelessége a szülőket a törvényes eszközökkel a nyomdászatnál uralkodó állapotokra és rossz viszonyokra figyelmeztetni. 2. A tanoncok egy főnökök és segédekből álló vegyes bizottság által megvizsgálandók, hogy a nyomdászathoz szükséges intelligenciával és fizikai erővel rendelkeznek. 3. A tanoncot nem szabad tovább dolgoztatni, mint ameddig a segédek munkaideje megállapittatott. 4. A tanoncok az egyletek által felállitott szaktanfolyamot vagy az ipariskolát kötelesek látogatni. 5. A főnök köteles a

[1] A svájci tanonc-szabályzat a következőket irta elő: A tanonc felvételi vizsgát köteles letenni. A vizsga arra terjed ki, hogy az ifju a nyomdászati pályához szükséges szellemi és fizikai képességekkel rendelkezik-e. Mint általános előképzettség egy középiskolai osztály (vagy ennek megfelelő magánoktatás), vagy pedig az elemi iskolai osztályoknak jeles elvégzése kivántatik. A vizsga a nyomdatulajdonos vagy helyettese és a személyzet egy megbizottja jelenlétében történik. A szerződés a vizsga sikeres letevése után köthető meg. A tanulási idő legfeljebb négy évre terjedhet. Kitünő előképzettségü tanoncoknál ez az idő 3—6 hónappal megrövidithető. A nyomdatulajdonos köteles a tanoncot minden az üzletben előforduló munkanembe beavattatni. A tanoncoknál gond forditandó arra, hogy azok kiszabott időközökben munkájukat változtassák, hogy igy minden előforduló munkában kellő gyakorlatot szerezhessenek. A tanonc szükség esetén ipariskola, nyelv- és rajztanfolyamok látogatására szoritható. Bevégzett tanoncidő után a tanonc gyakorlati vizsgát köteles letenni. A szedőtanonc a vizsga alkalmával a gyors, hibátlan és korrekt szedés, a táblázatszedés, a kilövés, a formátumkészités, a betünemek ismeretéről, a görög és francia kéziratolvasás és a matematikai jelek ismeretéből vizsgázik. A nyomótanonc a kilövés, formazárás, előkészités (zurichtolás), papiráztatás, festékkeverés, hengeröntés, és a gyors- és kézisajtók technikájáról vizsgázik. A tanonc a nyomdatulajdonos vagy annak helyettese és a személyzet két megbizottja jelenlétében vizsgázik. Kielégitő eredmény esetén bizonyitványt kap s felszabadithatói. Eredménytelen vizsga esetén a tanonc utántanulásra utasitandó s ha még ezután sem felel meg, végleg elutasitandó. Minden 1—5 szedő után 1 tanonc, 6—10 szedő után 2 tanonc, 11—15 szedő után 3 tanonc alkalmazható. Két sajtóra 1, 3 vagy több sajtó után 2 tanonc vehető fel.

tanoncot szakmájában teljesen kiképezni. 6. Tanoncnak csak a 14-ik évét betöltött ifju vehető fel s a tanulási idő négy évet tul nem haladhat. 7. A felszabadulási dij egyöntetüen állapitandó meg s ez az összeg a segélyző-egyletek pénztárába fizetendő be.

A pesti önképző-egylet a fenti tervezetnek megfelelően egy tanonc-szabályzatot dolgoztatott ki s azt 1871-ben a főnöktestület elé terjesztette. A szabályzattal egyidejüleg a következő memorandumot kézbesitették a főnöktestületnek:

A buda-pesti nyomdafőnökök testületének!

Áthatva azon tudattól, hogy a tekintetes testület a munkások érdekét *mindig szem előtt tartja,* (!) alulirott bizottság bátorságot vesz magának egy rég óhajtott cél elérése végett azon kérelemmel fordulni a t. testület elé, nyujtana segédkezet egy Buda-Pest nyomdatulajdonosait épp ugy, mint azoknak munkásait egyenlő mérvben veszélyeztető körülmény eltávolitásához, tudniillik a *tanoncügy szabályozásához.*

Tekintve, hogy ezen ügy már sok nagyobb városban mindkét fél megelégedésére megoldást talált, nevezetesen Svájcban s ujabb időben az osztrák-magyar monarchiának Grác, Brünn, Prága stb. városaiban;

tekintve, hogy művészetünk azon fokáról, melyen annak állania kellene, a nyomdákban foglalkozó tanoncok legnagyobb részének szellemi és fizikai tehetetlensége által rántatik le;

tekintve továbbá, hogy némely főnökök vagy ügyvezetők ily tanoncokat erejök *kizsákmányolása* által örökös betegekké vagy rokkantakká tesznek és ily esetben csak a *betegsegélyző-pénztár és műtársaink terhére válnak:*

tekintve végre, hogy szellemi és fizikai tekintetben tanoncok felvétele által sem az üzletnek, sem pedig az összes társadalomnak hasznot nem tesznek, sőt ezáltal az államot kárositják és a társadalom korrupcióját idézik elő:

bátorkodik a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete ide mellékelt, az életbelépett ipartörvény alapján kidolgozott tanonc-szabályzatot a t. főnöktestület elé terjeszteni azon kérelemmel, mielőbb egy vegyes gyülést egybehivni, hogy az e kérdésben levő szabályok pontjai felett véleményét kicserélje és ezen ügyet mindkét fél megelégedésére megoldásra vezesse.

Midőn ezzel az egyleti gyülés megbizatásának eleget teszünk, felkérjük Önöket, hogy az általánosságtól annyira óhajtott tanonc-szabályzat mielőbb megoldást nyerjen.

Reménylve, hogy a főnökök és a munkások közötti *jó viszony* egyik fél által sem fog megháborittatni, közöljük a III. nyomdásznap által felállitott és a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete által elfogadott tanoncszabályzatot.

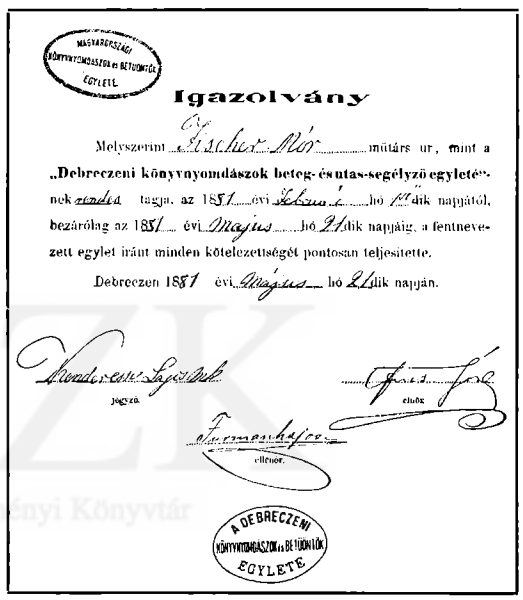
A tek. főnöktestület ez iránybani válaszát elvárva, maradunk illő tisztelettel Pest, 1871 december, az e célra választott ötös bizottság: *Kaczander Gyula* elnök, *Döll Rudolf* jegyző."

A szabályzat, melynek eredeti szövegét nem sikerült megszereznem, a következő kardinális pontokat tartalmazta: a tanoncok felvételénél figyelembe veendő *a)* az egészséges testalkat és a szellemi képzettség; *b)* az árszabályszerinti munkaidő; *c)* hogy a tanoncok az ismétlő iskola látogatására kötelezztessenek; *d)* a főnök köteleztessék a tanoncnak a szakmában való alapos kiképeztetésére; *e)* tanoncnak a 14. évét betöltött ifju alkalmazható.[1]

[1] Az 1870. évi ipartörvény 40. §-a nemcsak 12 éves korhatárt állapitott meg a felveendő iparostanoncok részére, de még azt is megengedte, hogy az iparhatóság ez alól eltekinthessen. Igy azután a legtöbb ifju 10 éves korban került a műhelyekbe. Emellett megengedte, hogy 16 éves tanoncok egész éjjel dolgozhassanak, 18 éves korukig a gazda atyai fegyelme alá helyezvén őket. Mondani sem kell, hogy a törvény gyengeségét a főnökök a legalaposabban kihasználták.

A főnökök — mint rendesen — nem tartották érdemesnek a segédek átiratával foglalkozni s 1872 január hóban azt irták a segédeknek, hogy az emlékiratot kénytelen az elnökség visszaküldeni, mert a főnököket nem lehetett egy gyülésre összehivni. A nemsokára ezután inditott árszabálymozgalom a tanoncügy szabályozására vonatkozó törekvéseket hosszabb időre leszoritotta a napirendről.

Az 1871-ben lábrakapott nemzetiségi torzsalkodások bénitólag hatottak a szervezet minden ágazatára. A németnyelvü kollégák, kik agilitásukkal és lelkesedésükkel magukkal ragadták a tömeget, lassanként elkedvetlenedtek. A magyarok a gyüléseken magyar beszédeket követeltek, mert szerintük Magyarországban vannak, de a németnyelvüektől, kik nem értették a magyar nyelvet, mint tagoktól szintén nem lehetett megtagadni, azt a jogot, hogy a tárgyalásokat az ő anyanyelvükön is tolmácsolják és ezt annál inkább követelhették, mert tulsulyban voltak. A nyelvi kérdés lassanként személyeskedéssé fajult és hullámai átcsaptak a Typographiába, ezenkivül a már emlitett „Magyar Kör" is élesztgette a kollégák közé dobott üszköt. A Typographia „A magyar műtársakhoz" cimü cikkében szemrehányással illeti a magyarajku tagokat, hogy „a választmány majdnem egészen németajku műtársakból alakult és a magyaroknak németül kell beszélniök, mert másként nem értik meg. Azért alakult a Magyar nyomdászkör, hogy az egyleti életben a magyarok is érvényesüljenek."

MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK és BETŰÖNTŐK EGYLETE

Igazolvány

Melyszerint Fischer Mór műtárs ur, mint a „Debreczeni könyvnyomdászok beteg- és utas-segélyző egyletének rendes tagja, az 1851 évi Február hó 1ső napjától, bezárólag az 1851 évi Május hó 21ik napjáig, a fentnevezett egylet iránt minden kötelezettségét pontosan teljesitette.

Debreczen 1851 évi Május hó 21ik napján.

jegyző. elnök.

ellenőr.

A DEBRECZENI KÖNYVNYOMDÁSZOK és BETŰÖNTŐK EGYLETE

Régi utazási igazolvány.

A fontos missziót teljesitő bizalmiférfi-intézmény sem tudott emiatt a nyomdákban kellően érvényesülni és az egybehivott gyüléseken csak egy páran jelentek meg. A Typographia pedig buzditás helyett azt irta, hogy „rendes műtársnak nincsen szüksége bizalmiférfiura." E miatt Sauerweinnak[1] le kellett köszönnie.

A bizalmiférfi-intézményt Szabó Elek, ki a konzervativ irányzatot képviselte a Typographiában megtámadta, mert az szerinte nem sokat ér és elmérgesiti a helyzetet. Mivel Sauerwein szerkesztő a cikket minden megjegyzés nélkül leközölte, az 1871 február 26-iki gyülésen is szóba került az a dolog: „hogy helyes-e, ha az egylet orgánumában az egylet által életbeléptetett bizalmiférfi-intézmény megtámadtatik, holott az már négy hónapja működik." A felszólalást követő heves vita után kimondatott, hogy jövőben minden cikk, mely elvi kérdésekkel

[1] *Sauerwein* Géza elnöke volt az önképző-körnek és az 1868-iki árszabálybizottságnak s 1869 május 1-től 1871 április 1-ig szerkesztette a Typographiát. 1871 julius 16-án halt meg. 1876-ban az önképző-egylet inditványára közadakozásból egy emlékkövet állitottak a kerepesi temetőben levő sirja fölé. A családja részére inditott gyüjtés alig eredményezett 170 forintot. A sirkőn a következő felirat volt: „Sauerwein Géza könyvnyomdász. Meghalt 1871 julius 16-án. Emelték pályatársai."

foglalkozik, először a lapbizottság elé kerüljön; és Dorstenstein inditványára még azt is kimondta a gyülés, hogy a bizalmiférfi-intézményt a legszükségesebbnek tartja. Sauerweinnak ezen esetből kifolyólag le kellett mondania a szerkesztői állásról.

A kilencórai munkaidőért vivott harc.

Sauerwein után Acs Mihályt választották szerkesztővé, ki azonban a Sauerwein alatt hozott azon határozat visszavonását követelte, hogy a szerkesztő minden cikket a szerkesztő-bizottság elé köteles terjeszteni. Ez megtörténvén, Ács elfogadta a megbizatást.

Ács kifogástalan jellemü, nagy intelligenciáju kolléga volt, de kevés érzékkel birt az előtérbe nyomuló munkáskérdések iránt. A nyomdászok között 1868 óta terjedni kezdett a munkáskérdések iránti érdeklődés, egy részük részt is vett az általános pesti munkásegylet vezetésében s ezeket nem elégitette ki a Typographia tisztán szaklapszerü nivója. Azt óhajtották, hogy a lap munkáslap legyen, a többség gondolkodása azonban nehezen formálódott az uj irányzathoz, mert egyrészt a nyelvi harc és a személyeskedés, másrészt pedig a konzervativ áramlat befolyása alatt álltak.

Az önképző-egylet, illetve uj cime szerint a Középmagyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete az 1871. év végén ismét az árszabály revizió-jával kezdett foglalkozni. A nyomdákban a legslendriánabb állapotok kaptak lábra. A segédek az apró árszabálysértéseket közönyösen vették s igy azok folyton szaporodtak. A Posner-nyomda a 10 órai munkaidőt vezette be és a személyzet szeptember 16-án kilépett. Az egylet ezért a tagdijat heti 34 krajcárra emelte fel, hogy a kilépőket a munkanélküliek pénztárából segélyezhesse. A tagok jó része azonban tudni sem akart az illetékemelésről és a választmány azon határozata dacára, hogy a nem fizetőket az egyletből törölni fogják, sem fizettek. A magasabb illetéket ennélfogva október 14-én beszüntették. A Pesti könyvnyomda részvénytársaságnál pedig vasárnap állitották elő a „Pester Montagsblätter" cimü hetilapot.

A személyzet önként vállalkozott a lap előállitására és az önképző-egylet által kiküldött bizottság csak azt érte el, hogy a lapot az ugynevezett Egyesületi nyomdába vitték, mely az 1862-iki „sztrájkvezetők" egy részének tulajdona volt. A lapot ez a nyomda tanoncok által állittatta elő.

Az ismétlődő árszabálysértések (a főnökök tudniillik még az általuk oktrojált árszabályt sem tartották be), valamint az előkészületben levő ujabb árszabályrevizió folytán erős agitációra volt szükség. A bizalmiférfi-testület elnöksége, miután a bizalmiférfiak összességét nem sikerült gyülésre egybehozni, egy felhivást bocsátott ki, mely élénken illusztrálja az akkori helyzetet. A felhivás igy hangzik:

Mütársak!

Bizalommal fordulunk ma Önökhöz, hogy néhány sorban szivükhöz szóljunk, remélvén, miszerint szerény szavunk nem fog elhangzani a pusztában és az összetartás és kollégialitás eszméje él még annyira Önök között, hogy *szemben jelen komoly körülményekkel* nem fognak közönyös álláspontjukban megmaradni!

Amerre csak tekintünk, amerre csak nézünk, mindenfelé *szétbomlott* állapotok. Ne mondjuk mindig, hogy ezt egyedül elleneink okozzák. *Mi is* nagyrészben okai vagyunk ennek. Régóta nincs már *egységes* árszabályunk. Mit használ *egyesek* fáradsága köztünk, ha a *tömeg, a műtársak összessége nem áll hátunk mögött?* Mi törekszünk *rendet* tartani, követeljük ezt a főnököktől és mégis hányan vannak saját magunk között is, kik ahhoz semmiképpen se szokhatnak! Panaszkodunk árszabálysértésekről, mondván, hogy ezt meg amazt kell eltürni, elszenvedni, miután egységes árszabály nem létezik! Ha mindezt mérlegbe vetjük, be kell vallanunk, hogy nagyrészt mitőlünk függ, miszerint ezen rákfenéket, melyek minden haladást gátolnak, biztos tekintettel megragadva eltávolitsuk; a konkolyt a tiszta buzából kiválasztva, egyesült erővel, becsületes uton, amint becsületes műtársakhoz illik, javulásra törekedni.

Egyesületünk mindezen visszásságok és hiányok orvoslására a *bizalmiférfi-intézményt* alapitotta. Ez az intézmény igen nagy horderővel bir az összes egyleti tagokra nézve. Célja a *rendet*, melytől közülünk annyian borzadnak, helyreállitani, az árszabályra szigoruan ügyelni, hogy senki *alább ne dolgozzék*, valamint az üzletekben szokásos *munkaidő* is pontosan megtartassék, egyszóval általa mindegyikünknek jogai fentartassanak. Minden *becsületesen* gondolkozó főnök ezt az intézményt, mely őt egyesek tulkapásai ellen megóvja, el fogja ismerni, és minden *kolléga* kötelességének tartandja helyzetének javitását ezen békés uton, kölcsönös egyezkedés által sikeresiteni.

Műtársak! Megtisztelve az Önök bizalma által, fordul alulirott bizottmány Önökhöz azon kérelemmel, miszerint bizalommal lévén iránta, őt legjobb erejükkel támogassák! Bizonyára mindenki meg lesz győződve a helyzet komolyságáról, valamint arról is, hogy állapotunk javitást igényel!

Ezt a lehető módon elősegiteni a bizalmiférfi-intézet hivatása. És épp azért felkérjük Önöket, oly üzletekben, hol még bizalmiférfiak nem választattak, ilyeneket *haladéktalanul* válasszanak, még pedig oly műtársakat, kik, amikor érdekeink ugy kivánják elég bátrak és becsületesek az *igazságot* nemcsak Önöknek — de elleneinknek is szemökbe mondani.

Pest, 1871 december 10. *A bizalmiférfiak bizottmánya.*

Az 1872 február 4-én tartott bizalmiférfi-gyülésen azonban ujból csak egy pár kolléga jelent meg. Anft János, a bizalmiférfiak testületének elnöke ezt a Typographiában is szóvá tette, de nem sok eredménynyel. A következő heti gyülésen 12 nyomda volt képviselve. A március 24-én tartott havigyülésen kimondatott az árszabályrevizió és az árszabálymódozatok kidolgozására egy öttagu bizottság választatott. Egyuttal elrendelte a gyülés a munkanélküliek pénztára részére való gyüjtések megkezdését. Az árszabálybizottság[1] szorgalmasan dolgozott a mozgalom előkészitésén és a nyomdaszemélyzetekkel különkülön értekezleteken vitatta meg az árszabály egyes pontjait, hol azokhoz mindenki hozzászólhatott. Ezzel az ujitással a bizottság igen hasznos dolgot művelt, mert igy a május 12-ére egybehivott általános nyomdászgyülésen mindenki teljesen kialakult véleménynyel szólhatott hozzá az árszabály egyes pontjaihoz. A gyülésnek az Akácfa-utcai Buzalka-féle táncteremben kellett volna megtartatnia, de a rendőrség nem szabályszerüen történt bejelentés miatt nem engedélyezte. Valószinüen a főnökök keze játszott közre. A május 26-ra egybehivott általános nyomdászgyülésen, mely igen látogatott volt, Antensteiner választatott elnökké.

A gyülésen, miután az árszabályt már minden személyzet külön-külön letár-

[1] Tagjai voltak: Anft János, Antensteiner Ferenc, Bauer J. M., Felvinczy Antal és Gawel Gyula.

gyalta, csak a 9 órai munkaidő és a 21 kros számolási alap felett folyt a vita. Szavazásra bocsáttatván e két kardinális pont, az általános gyülés mindkettőt elfogadta.[1] Ezután az *n-* és *alfabet*-számitásra vonatkozó inditvány került a vita alá; a gyülés az *n*-számitás mellett döntött. Elfogadta a gyülés a sima szedés (garmond) 21 kr. Ujságoknál magyar szedés 24 kr., német szedés 26 kr.-ra való felemelését. Végre az árszabály többi pontjait is elfogadta a gyülés. Ezután határozatba ment, hogy az árszabályt május 25-ig a főnökök elé terjesszék és a főnökök által adott feleletet a junius 2-án tartandó általános nyomdászgyüléssel közöljék. Antensteiner összetartásra és kitartásra buzditva a jelenlevőket, a gyülést bezárta. Szombaton minden személyzet átnyujtotta a főnöknek az árszabályt és a hozzácsatolt memorandumot.

A segédek árszabálybizottsága a következő memorandumot nyujtotta át a főnököknek:

„Tekintetes főnök ur! A tisztelettel alulirt árszabálybizottság a junius hó 20-án tartott általános nyomdászgyülés megbizásából azzal a kérelemmel nyujtja át Önnek az ide mellékelt revideált árszabályt, hogy azt átnézni és elfogadni sziveskedjék. Az árszabálybizottság nem akarja Önt sok szószaporitással fárasztani s csak arra óhajtja Önt figyelmessé tenni, hogy az élelmiszerek folytonosan emelkedő ára, valamint az osztrák-magyar monarchia területén és Németországban tapasztalható nyomtatvány-áremelkedés a munkabérek megfelelő felemelését a konkurrencia szempontjából is indokolttá teszi. A munkaidőnek napi 9 órára való megröviditése szintén több érvvel indokolható s ez a munkaidő több helybeli nyomdában az utóbbi két évi időtartam alatt teljesen bevált. A munkaidőnek megröviditése azonban egészségi szempontból is kivánatos, mert mint a tapasztalat bizonyitja, a nyomdai munka egyike a legártalmasabb foglalkozásnak s statisztikai adatok szerint a 30 éves átlagos korhatárnál a nyomdászok tovább nem viszik. Ezt az egészségtelen nyomdahelyiségek, melyek sajnos, nagy számmal vannak, nagy mérvben előmozditják. Annál kivánatosabb tehát, hogy a nyomdai munkásnak testi felüditésére hosszabb idő engedtessék és reméljük, hogy tekintetességed humánus gondolkodása a felhozott indokokat méltányolni fogja. Tiszteletteljes kérésünket ennélfogva megismételve, arra kérjük, hogy az ide mellékelt árszabályt, mely a segédek követelésének csak szerény kielégitését tartalmazza és a mely semmilyen irányban sem adhat meggondolásra okot, elfogadni sziveskedjék. Pest, 1872 május hóban. Kiváló tisztelettel az *árszabálybizottság*[2].

A május 26-iki gyülésen Antensteiner elnökölt, a jegyzői tisztet Pollák Gusztáv töltötte be. A nyomdák bizalmiférfiai erre jelentést tettek az árszabályra vonatkozólag a főnökök részéről tett észrevételekről, melyek szerint azonban csak öt nyomda fogadta el a benyujtott árszabályt, a többiek a következő hétre igérték a végleges választ. A junius 2-iki gyülésen felolvasták a főnökök által ajánlott árszabály egyes pontjait, melyek felett heves vita fejlődött ki. A gyülés végre Pschezsovszky következő inditványát fogadta el: „A mai általános nyomdászgyülés kijelenti, hogy az árszabálybizottság által kidolgozott és a mult gyülés által egyhangulag elfogadott árszabályt fentartja és az árszabálybizottságot

[1] Az 1872-iki árszabálymozgalomnál sem tartották be a kongresszus határozatait és egyszerre Prágában, Linzben, Pozsonyban és Brassóban inditottak mozgalmat.

[2] A nyomdatulajdonosok oly egyezményt kötöttek, miszerint 1000 frtot köteles az a főnök lefizetni, aki a 10 órai munkaidőtől eltérő megállapodást köt személyzetével. Nem ért semmit. Egy megszegte és utánna a többi is.

felhatalmazza a további erélyes lépések megtételére és az oly üzletekben, hol a legjobb hangulat létezik, a személyzet által a munka azonnal felmondassék". Tanay Ödön, Szabó Elek a főnökökkel való alkudást ajánlották, kik a 21 kros számolási alapot hajlandóak voltak elfogadni, de a 9 órai munkaidőtől természetesen irtóztak; a gyülés azonban nem tágitott a 9 órai munkaidőre vonatkozó követelésétől. Végre Brandmüller és Bauer J. M. inditványára kimondta a gyülés, hogy: „A ma összegyült pest-budai nyomdászok becsületbeli kérdésnek tekintik, hogy amig az árszabálymozgalom tart, oly üzletekben, hol a műtársak árszabályának főbb pontjai el nem fogadtattak, semmi áron egyetlen-egy különórát, de legkevésbé a rendes munkaidőn tul dolgozni, (a napilapokat kivéve) nem fognak." A segélyezésekre vonatkozólag kimondatott, hogy a kilépő nős vagy családos 10 frtot, a nőtlen 7 frtot kap hetenként. Az elutazók 10 frt utiköltséget kapnak. A segélyeket az önképző-egylet fizeti ki. A személyzetek utasittattak, hogy az árszabályt még egyszer szorgalmazzák s amennyiben kedvező választ nem kapnak, mondjanak fel, mely esetben az illető nyomda blokáltatni fog. Junius hó 15-ig 23 nyomda fogadta el a 9 órai munkaidőt. A junius 16-iki gyülés *Döll* inditványára a lapokban megtámadott árszabálybizottságnak bizalmat szavazott.[1] Ezután Antensteiner bejelentette, hogy az árszabálybizottságnak sikerült a főnöktestület árszabálybizottságával egyezséget kötni; az árszabály általános szabályok 1. pontját és a 9 órai munkaidőt azonban teljes lehetetlenség volt a főnökök bizottságával elfogadtatni. Kéri a gyülés erre vonatkozó határozatát. Brandmüller inditványára a gyülés kimondta: „hogy a segédek a 9 órai munkaidő behozatalát minden tőlük telhető törvényes eszközökkel érvényre akarják juttatni; azon műtársak, kik felmondtak, vagy akiknek felmondatott, addig vissza nem vonják felmondásukat, mig főnökük a 9 órai munkaidőt el nem fogadja s az elfogadást egy külön iratban sajátkezü aláirásával meg nem erősiti". Ezután felolvastatott a pénzügyminiszter határozata, hogy a magyar kir. államnyomda részére a 9 órai munkaidőt és a beterjesztett árszabályt elfogadja, melyet a gyülés éljenzéssel vett tudomásul. Végül pedig elfogadták a főnökök bizottságával történt azon megállapodást, hogy — *a munkaidő 10 órai, ha azonban egy üzlet célszerünek vélné ebben némileg változtatni, ugy az megtörténhetik!* Ezzel a határozattal azután csorbitották a mozgalom jelentőségét.

Már most csak a műtársaktól függ — irja a Typographia — a 9 órai munkaidőt a főnökök által mint célszerü intézményt elismertetni. A 10 órai munkaidő akceptálását kimondó határozatra egyáltalán nem volt szükség, mert a nyomdák nagy része, — összesen 32 — elfogadta a 9 órai munkaidőt és csak hét nyomda (Athenaeum, Bagó, Bucsánszky, Fanda és Frohna, Légrády, Rudnyánszky és az Egyetemi nyomda) utasitotta vissza a segédek követelését. Később még ezek közül is elfogadta az árszabályt Bucsánszky és Rudnyánszky

[1] A „Hon" és a többi lapokban erősen támadták a bizottságot a 9 órai munkaidőért. Krecsányi Ignác egy 16 oldalas röpiratban támadta a 9 órai munkaidőért folytatott küzdelmet, mint kivihetetlen fantómot. A „Hon" augusztus 10-iki számában pedig „Külföldiek basáskodása egy magyar testület felett" cimmel egy ujabb cikk jelent meg K. I. tollából, melyben az árszabálybizottság és az V. brünni nyomdászkongresszusnak a pesti nyomdászok között fellépett nemzetiségi torzsalkodások ellen hozott határozata ellen kelt ki. Krecsányi, ki tanult nyomdász volt, nem volt egyleti tag; később szinész és szinigazgató lett.

és csak öt nyomda blokáltatott.[1] A julius 21-iki önképző-egyleti közgyülés ezután az árszabálybizottsági tagoknak köszönetet szavazott.[2]

Az elfogadott árszabály a következő:

„A) *Szedők részére.* 1. *A számitás módja.* A számitás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből egy mű vagy más nyomtatvány szedendő és irányadó a betünem időnkénti teste. Ha valamely betünemben az *n*-nek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgeviert), ugy ez utóbbiak szerint számittatik. Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válnék, az *n*-nek számittatik. Az ár megszabása tizedrendszer szerint történik, törtek kikerülése végett. 2. *Térző* (Durchschuss.) Minden darab térző egy *n*-nek számittatik, nyolcadpetit térző kétszeresen számittatik. 3. *Lapcim* (Kolumnentitel.) Élő lapcimek zársorral együtt 3, holtak zársorral együtt 2 sornak számittatnak. 4. *Sima szedés.* Sima szedésnél következő meghatározások állanak: *a*) Antiqua (magyar és német) 1000 *n* Garmond, Bourgois és Petit 21 kr. Kolonel és cicero 1000 *n* 22 kr. Nonpareille és mitteltől felfelé 1000 *n* 25 kr. Perl 1000 *n* 27 kr. *b*) Fraktur német szedésért minden betünemnél 2 krral több számitandó. *c*) Negyednégyzet- és stereotypszedésnél magas kiszoritással 2 krral több számitandó. *d*) Latin, román, oláh, olasz, francia, horvát, szerb, orosz és tót (fraktur vagy antiqua) nyelveknél 1000 *n*-ért 2 krral több, egyházi, cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral több, alávágott 9 krral több, héber, sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számittatik. A héber szedés számitása „Nun", pontozásoknál pedig „Passach" szerint vétetnek számitásba. 5. *Kevert szedés.* Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy másik betünem fordul elő, kétszeres kevertnek az, ha egy harmadik, háromszorosnak az, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harmincketted részét foglalja el és ilyenkor emelkedik a szedés ára 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 1 krral, kétszeres kevertnél 2 krral és háromszoros kevertnél 3 krral. Uj betünemnek tekintetik itt a ritkitott szedés. Ha pedig az elősorolt betünemnek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betünemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. Ha egy műben egy idegen nyelv folytatólag fordul elő, ugy ennek számitása ezen árszabály határozatainak 4. szakasza szerint történik. Ha a szedés kisebb betüfajjal (tehát alárakott) van keverve, ugy az illető sorok kétszeresen számittatnak. 6. *Tiszta számos és ritkitott szedés*, ugymint számos szedés röviditésekkel kétszerezve, számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés $1^1/_2$-szer számit-

[1] Ez az öt nyomda csak 1875-ben oldatott fel a blokád alól. A blokád feloldását a helyzet diktálta. Az önképző-osztályt ebben a kérdésben különösen az uj segélyző-egyesületi alapszabályokban lefektetett biztositékok inditották; az alapszabályok 7. §-ának ugyanis ez volt a szövege: „az árszabálynak és a munkaidőnek az egyes nyomdatulajdonosok és segédek közt történt megállapodás szerint — egy egységes árszabály létrejöttéig — való betartását, illetve ellenőrzését, valamint — ha szükségesnek mutatkozik — az árszabály revíziójának békés egyezség utján való eszközlését. E célok elérésére szolgálnak: bizottmányok és választott bíróságok, valamint a nyomdatulajdonosokkal közösen egybeállitandó árszabálybizottság választása." A segédek tehát az uj alapszabályokra támaszkodva, vélték az előbb emlitett cégekkel az árszabályt elismertetni. Ez azonban nem sikerült.

[2] *Wienben* 1872-ben minden kilépés nélkül megkapták a segédek az *abc* szerinti számolási rendszert, 19 kros (petit, bourgeois, garmond) 20 kros (kolonel és cicero) 23 kros (nonpareille és mitteltől felfelé) és 25 kros (perl) számolással 1000 betünként. Napilapoknál petit, garmond, bourgouis 23 kr, nonpareille 26 kr. A 9 órai munkaidőt azonban nem sikerült kiküzdeniök.

A *zágrábi* nyomdászok szintén 1872-ben léptek árszabálymozgalomba s a főnökök minden elképzelhető eszközt megragadtak a sztrájk letörésére. A hatóság az egyletet feloszlatta és 12 kollégát a rendőrség letartóztatott. A wieni önképző-egylet egy átiratban arra kérte a pesti önképző-egylet választmányát, hogy a zágrábiak ügyét a magyar országgyülésen tétesse szóvá. Hogy ez megtörtént-e, arról nem szól a krónika.

tatik, részben ritkitott szedés kevertnek (5-dik pont) tekintetik. A sor kikergetése- vagy behozásáért egy sorral több számittatik. 7. *Jegyzetek.* Minden műben előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számitandó; a válaszvonalak a jegyzetekhez tartoznak. 8. *Mathematikai szedés.* Előforduló mathematikai szedésnél egyszerü példák $1^1/_2$-szer, nehezek kétszeresen számitandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik. 9. *Táblázatos szedés.* Művekben előforduló táblázatok, vonalakkal és számokkal, vagy általában kitöltött lábakkal, kétszeresen, mindig mint sima szedés számitandók; ellenben táblázatok vonalakkal számok nélkül vagy üres lábakkal, vagy számok vonalak nélkül $1^1/_2$-szer számittatnak. Ha ólomvonalakat vagy térzőket vagdalni kell, ugy azért külön kárpótlás fizetendő, éppugy, ha számok vonalakkal külön bekeritendők. 10. *Keskeny alak,* mely egy sorban 30—25 *n*-et tartalmaz, 1 krral, 24—20 *n*-es 2 krral és 20 *n* alatt 4 krral 1000 *n*-nél magasabbra számittatik. Hasábozott szedés az egész szélesség szerint számitandó. Betü-széljegyzetek (Marginalien), a szedés szélességéhez számitandók. Szám-széljegyzeteknél pedig megfelelő kárpótlás fizetendő. 11. *Tördelési járulék.* Ha egy műnél több mint két szedő foglalkozik, akkor 1000 *n*-nél 2 kr. a tördelésért fizettetik. Műveknél, melyek tördelése jegyzetek, fametszvények stb. által nehezittetik, ugyanazért különösen kárpótolandó. Ugyane határozatok folyóiratok tördelésénél is érvényesek. 12. *Javitások.* A szedő köteles egy házi javitást és egy sajtóreviziót lelkiismeretesen végezni. Javitások, melyekért a szedő nem okozható, u. m. ily sajtóreviziók végzéseért óránként 21 kr. fizettetik; ugyanez szól forditott betüknél is. Hasábszedők csak a házi javitást tartoznak lelkiismeretesen végezni. 13. *Nemfoglalkoztatás* esetében, ugymint ha várni kell kéziratra, irásra stb., mely idő alatt a szedő takaritásra használtatható, óránként 21 kr. fizetendő. Nehezen olvasható vagy rendben nem levő kéziratért a szedő szinte különösen kárpótlandó. 14. *Feltisztogatás.* A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 21 krral kárpótoltatik. Ha egy mű berendezésénél a szedőnek oly osztani való nyujtatik, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállitani, vagy a szekrényből egyes betüt kiraknia kell, pl. más nyelven, ugy ezért különösen kárpótlandó. 15. *Szekrényváltoztatás.* Azon esetben, ha a szedő ugyanegy szekrényből vagy ugyanegy munkánál 2 frtot keresni nem képes, ugy annak (időszerint megjelenő nyomtatványokat kivéve) 30 krnyi kárpótlás járul. 16. *Előny* (Speck). A mű cime, előszava és tartalma a szedőtől el nem vonathatik. Tömképek, fametszvények, költemények, vákátok stbért levonás nem történik. Rovat- és cimsorok kétszeresen számittatnak; ha azok állanak, a szedőtől el nem vonhatók. 17. *Hanjegyszedés.* A hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik. 18. *Határozat lapszedésnél.* Naponként megjelenő lapok szedése antiquánál 2 krral, frakturnál 3 krral magasabban számittatik, mint az előbbi árszabályban. 19. *Vasár- és ünnepnapi munka* háromszorosan számitandó. 20. A lapoknál kisegitőleg foglalkozó szedők az árszabályos különórai kárpótlást azon órától fogva követelhetik, mely rendes munkaidejükön tulmegy. Nem naponként megjelenő lapok a 4. pont szerint számittatnak. B) *Nyomók részére.* 1. A papir nagyságának 15—19 hüvelykig az első száz 58 kr., minden következő 14 kr. Median 17—23 hüvelykig az első száz példány 70 kr., minden következő száz 16 kr. Regal $19^1/_2$—$27^1/_2$ hüvelykig az első száz 80 kr., minden következő 20 kr. 2. Munkák száraz papiron vagy belökése, együttnyomás a külön szedett keresztvonalakkal, tizedvonalakkal, naptár, keresztvonalszedés, ha 2 petitnél keskenyebb, tömöntődékek, nyomás szinben, finom vonalakkal bekeritet művek, munkák számos táblázatokkal, egybeeső alakoknál, nevezetesen melyeket becsavarni kell, ugymint ha 12-ed, 16-od vagy 24-ed alakra vannak, 10 krnyi hozzáadást követelnek az első százért, 2 krnyit a következőkért; 32-ed vagy 64-edért az első száznál 20 kr., minden további százért 3 kr. járul; ha egy munkánál több

hozzáadások fordulnak elő, ugy minden egyes hozzáadásnak érvényessége állandó. 3. Munkáknál, melyek különféle alakokban egy iven nyomattatnak, minden egyes alakért 25 krnyi kárpótlás a jelen árszabály mellett fizettetik. 4. A papir nagysága határoz és a következő papirnagyság érvényes, ha hosszasága vagy szélessége a papirnak a szabott mértéket legkevésbbé egy fél hüvelyknyivel felülhaladja. 5. Ha nyomandó példányok száma 100-nál kevesebb, azok teljes száznak számittatnak, ha 100-nál több, 20 példányon alul nem számittatik, 20 és azon felül teljes száznak számittatnak; velin-, iró- vagy ugynevezett finom példányok 6-ig 10 krral, azon felül teljes száznak számittatnak. 6. Mutációkért, melyek a sajtóban történnek, 15 kr. járul, fél órányi mulasztáson felül 30 kr. kárpótoltatik, nagyobb mutációknál, melyek uj beigazitást (Zurichtung) igényelnek, a megfelelő beigazitási dij járul. 7. Többszörös berakásnál minden egyes berakás külön formának tekintetik és az első száz 50, minden további, mely egyszeri berakásnál több, 9 krral az illetékes hozzáadással számittatik. 8. Formáknál, hol több szin együtt nyomatik, az illetékes ár felével magasbodik. 9. Kinyomás előtti kiemelésnél az illetékes (az első száználi) árszabály felével magasbodik. 10. Ráma-bevonásért 1 frt, timpánért 60 kr. járul. 11. A nyomó részéről festéktörésnél első 1000-ig 50 kr., minden további 1000-ért 20 kr. fizettetik. 12. Ugyanegy formánál való szinváltozás azonkivül 25 krral kárpótoltatik. 13. Munkák, melyek elősorolt nemekbe nem hozhatók, pld. nyomás lakkpapiron, aranynyomás, préselések, számozások, képes nyomás, porfestékkel való nyomás stb. csakis bizonyos pénzben végeztetnek. 14. A nyomó okából nem eredő időveszteség teljes órának tekintetik s 30 krral fizettetik, fél órán aluli idő nem kárpótoltatik. 15. Ha a számoló nyomó mellé tanonc adatik, azért az első négy hétben semmi fizetés nem követelhető; az első félévért 1 frt, a következő félévért 1 frt 50 kr., a második évért 2 frt, a harmadikért 2 frt 50 kr., a negyedik utolsó évért 3 frt hetenként levonandó. A tanonc heti illetéke a főnök részéről fizettetik, a tanonc különóráit szinte az fizeti. 16. Hol a gépnél a munkák számolandók, az határozatos ár mellett történjék, ahol pedig már számolóban nyomattatik, az állandó árszabásokhoz egy megfelelő hozzáadás járul. 17. Két nyomó egy kézi sajtónál nem számolhat. C) *Általános szabályok.* 1. A munkaidő tizórai; ha pedig egy üzlet alkalmasnak találná ebben változást beléptetni, szabad kézre hagyatik.[1] 2. Minden a fennebbi árjegyzékben különösen nem emlitett munkák dijazása szabad egyezkedésre hagyatik. 3. *A bizonyos pénz* magassága szabad egyezkedésre hagyatik. A jelenleg fennálló bizonyos pénz a mostani árszabályhoz mérve felemelendő. 4. *Különórák.* A kitüzött időnél továbbtartó munkáknál a számoló szedő-, nyomó- vagy gépmesternek keresetén kivül az éjfél előtti, ugymint ünnep- vagy vasárnapon délelőtt csinált óra 12 krral, az éjfél utáni, ugymint vasár- vagy ünnepnapi délutáni óra 18 krral kárpótolandó. Bizonyos pénzben levő szedő-, nyomó- vagy gépmesternek (napilapot kivéve) heti keresetének minden forintja után az éjfél előtti, ugymint vasár- vagy ünnepnapi délelőtti óráért $2^1/_2$ kr., éjfél után, ugymint vasár- vagy ünnepnapi délutáni óráért pedig 3 krnyi kárpótlás fizettetik. 5. Ezen árszabály minden üzletben felfüggesztendő. 6. Ezen árszabály 1872 junius 17-ikén lép életbe."

Az árszabálymozgalomról szóló végleszámolás az 1872 október havi gyülésen terjesztetett elő. Befolyt összesen 4328 frt 75 kr. (ehhez Budapest 1541 frttal, a vidék 164 frttal járult; a többi nagyrészt külföldi adakozásokból jött be). A kiadás 3656 frtot tett ki és igy 671 frt maradt az önképző-egyletnek a még munkanélkül levő kollégák segélyezésére. 50 tag elutazott s julius végeig 24 tag volt munkanélkül.

A betüöntők 1872-ik évi árszabálymozgalma nem járt *teljes* sikerrel. Részleteket erről a mozgalomról nem sikerült beszereznem.

[1] E határozat alapján a pest-budai könyvnyomdákban a *kilencórai munkaidő* bevezettetett.

A Typographia iránya. — Az V. közös kongresszus Brünnben. — A segélyző-egylet és az egyesitésre vonatkozó inditvány.

Az önképző-egylet 1872 március havi gyülésén a Typographia szerkesztőjét, Ács Mihályt, felelősségre vonták, mert a lap hasábjain személyeskedő közlemények jelentek meg. A gyülés utasitotta a szerkesztőt, hogy jövőben ily cikkeket ne közöljön. A következő ülésen Szabó Elek cikke miatt ujból szóba kerülvén ez a dolog, a választmány egy szerkesztő-bizottság alakitását inditványozta, mely inditvány elfogadtatott. Az inditvány, mely a szerkesztő feletti cenzurát jelentette, kimondja, hogy minden cikk, levelezés stb., mely elvi kérdésekkel, vagy polemizáló irányu személyeskedéssel foglalkozik, a szerkesztőbizottság elé terjesztendő. A szerkesztő közölheti ugyan a cikket, de ez ellen a bizottság a választmányhoz felebbezhet. Ezenkivül kimondta a gyülés, hogy a szerkesztő *szabadelvü cikkeket* közöljön és az ezzel ellenkező tendenciával birókat utasitsa vissza, ezenkivül az egyletre vonatkozó nyomdásznapi határozatokat a szerkesztő a jövőben jobban respektálja. Ács Mihály a „havi gyülésen hozott *rideg,* bürokratikus határozat" folytán a szerkesztői állásról április 20-án leköszönt és a lap szerkesztését Pollák Gusztáv inditványára egy szerkesztőbizottság (Antensteiner, Anft, Gawel, Bauer J. M., Felvinczy, Firtinger), illetve annak elnöke, Firtinger Károly vette át. A kezdődő ujabb árszabálymozgalom kezdetén a lap szerkesztésére minden esetre nagyobb gondot kellett forditani s a bizottság beköszöntőjében erre célozva irja, hogy „a lapot *munkások* alapitották és tartják fenn, tehát *soha más érdekeket ne támogasson, mint munkásérdekeket,* első sorban azonban az egyleti tagok érdekét, kiknek szaklapul szolgál".[1]

[1] A munkásmozgalmak Pesten mindnagyobb tért hóditottak és a nyomdászok egy részét e mozgalmak vezetői között találjuk. Amit az önképző-egyletben nem tudtak keresztülvinni, azt ott megvalósitották, mert a munkásegylet az összes munkások javáért küzdött. A munkásmozgalmak üldöztetése 1870-ben Wienből indult ki, hol az összes munkásegyleteket feloszlatták, mert működésük az államra nézve „veszélyesnek" találtatott, ami abban nyilvánult a kormány feloszlatási végzése szerint, hogy azok a londoni internacionáléval összeköttetésben voltak és a többi munkásokat az eisenachi programm (1869-ben a német szociáldemokrata párt elfogadott pártprogramm) számára igyekeztek megnyerni. A pesti munkásképző-egylet és az általános munkás-egylet 1870 szeptemberben történt egybeolvadása, a Külföldi Viktor korrektor szerkesztésében megindult Általános Munkásujság s később (1873) a Munkás Heti Krónika és az Arbeiter-Wochen-Chronik (1877 május 25-én jelent meg a „Népszava" első száma Külföldi Viktor szerkesztésében), melynek Madarász János nyomdász, Ihrlinger Antal nyomdász, Frankel Leó és Kaczander Gyula nyomdász voltak egymásután szerkesztői, hathatósan előmozditották a mozgalom terjedését. A commune leveretése után 1871 juniusban Wienből Scheu és többen Pestre rándultak a kisiparosok szervezésére és ez alkalomból 11-én tartott népgyülés után tüntető felvonulást rendeztek, a commune leveretése ellen tüntetvén. A következő napokon Scheu és társait, valamint a munkásegylet tisztikarát és igen sok tagját — előzetes házkutatás után — letartóztatták. A letartóztatottak között volt több nyomdász, Ihrlinger Antal, Firtinger Károly, Kaczander Gyula, Madarász János, Schäffler Albin, stb., kiket 10—14 napi vizsgálati fogság után szabadon bocsátottak. Az 1872-ben megtartott végtárgyaláson azonban — egy kivételével — valamennyit felmentették. Az 1873-ban ujraalakult magyarországi munkáspártot (melynek Ihrlinger volt az elnöke) a kormány 1873-ban feloszlatta, ez azonban nem akadályozhatta meg a szociáldemokrácia terjedését, a nyomdászok voltak Magyarországon a munkássegélyző- és önképző-egyletek magvetői és a munkásmozgalom megindítói és előharcosai. 1848-ban még csak egy munkássegélyző-egylet volt Magyarországban, a pesti nyomdász-egylet, 1878-ban már 38, összesen 18.413 taggal. 1870-ben alakult meg az Általános munkás beteg- és rokkantpénztár. A kezdet nehézségeivel küzdő munkásmozgalomban több kétes exisztencia is igyekezett ugyan érvényesülni, de ezt a salakot, a mozgalom a természetes forrási proceszusa mind kivetette magából.

A tagok kisebb részében lassanként a munkásszellemü gondolkozás kezdett ugyan tért hóditani, de a nagy többség még nagyon sokáig hü maradt konzervativ felfogásához. Egy egészen uj generációra volt szükség, hogy a nyomdászok között a nemzetiségi viszálykodás romboló hatása megszünjön s egy egészségesebb, osztálytudatosabb nézetnek adjon helyet.

Igy tehát a Typographia szerkesztő-bizottságának beharangozó cikke sem volt egyéb szalmalángnál, mert a lap nem sokkal lett radikálisabb a főnökökkel szemben s csak az általános munkáskérdéseket illetőleg észlelhető némi haladás. Firtingert, ki egyébként tevékeny párttag volt és az akkor még erősebb német párthoz tartozott, munkájában nem igen támogatták; kevés volt a tollforgató ember s akik jól forgatták a tollat (Ács, Szabó, Bendtner, Záhonyi stb.), nagyrészt félrevonultak. Az egyleteknél a veszekedések folytán a választmányok gyakori lemondása napirenden volt. A németnyelvü kollégák pártja erősebb volt (ekkor a főváros lakossága felerészének társalgási nyelve is a német nyelv volt) s igy ők uralták a helyzetet; a magyarok meg e térhóditás miatt panaszkodtak és félrevonultak. A németek ezért azután természetesen a nyomdászérdekek elhanyagolásával vádolták a magyarnyelvüeket, kikben kevesebb szivósság és kitartás volt. Különben a lap terjedelme is szűknek bizonyult (*két* oldal magyar és két oldal német szöveg) és az aktuális közlemények sokszor csak hetek multán jelenhettek meg, olykor befejezetlenül.

Az önképző-egylet 1872. évi félévi közgyülésén a választmány által előterjesztett jelentés szerint az egyletnek 482 tagja volt, a könyvtár 931 kötetből állott. A munkaközvetitést 61 esetben vették igénybe. (1871-ben 43-an.) A tagdijak rendetlen befizetése és a hátralékok rohamos emelkedésének megakadályozására a választmány javaslattételre utasittatott. A gyülés több tagot az egylet ellen való izgatás miatt törölt s kimondta, hogy a gyüléseken csak a tagsági jegy felmutatásával lehet részt venni. Az október havi gyülés kizárta az Athenaeum és a Légrády-nyomdában dolgozó tagokat is, minek folytán a tagok száma októberben 336-ra apadt le, de decemberben az ujonnan belépettekkel ismét 433-ra szökött fel. A december havi gyülés elhatározta, hogy a Typographia 1873 januártól hetenként jelenjen meg és a tagdijat erre való tekintettel heti 14 krajcárról 16 krajcárra emelte fel.[1]

Az V. osztrák-magyar nyomdászkongresszus, melyen 16 egylet képviseletében 28 küldött vett részt, 1872 junius 29—30-án tartatott meg Brünnben. Magyarországot Antensteiner Ferenc, Anft János és Pollák Gusztáv (Pest), Jablonszky Károly (Pécs), Henckel (Pozsony), Doleschal (Arad) képviselték. A kongresszuson szóba került fontosabb inditványok:

1. Mindenütt munkanélkülieket segélyző pénztár alapitandó. Nagyobb számu segélyezések esetére minden egylet egy tartalékalapot köteles gyüjteni, melynek összege minden 50 tag után 25 frtban állapitandó meg. A segélyösszeg a

[1] 1869—71 között ezenkivül a következő nyomdász-élclapok jelentek meg Magyarországon: A „*Revisió*“ megjelent 1869 szeptember 1-én Budapesten, megszünt 1870 elején. Szerkesztette Angyal Gyula. Kiadta Sógor György. Megjelent magyar és német nyelven havonként kétszer. — A „*Savanyu*“. Megjelent Szegeden 1870 május 1-én, megszünt 1870 végén. Szerkesztette Daday Géza, kiadta Bába Imre. Megjelent havonként háromszor. — A „*Häring*“ megjelent Budapesten 1871 november 1-én, megszünt 1871 december 31-én. Szerkesztette Záhonyi Alajos és Daday Géza. Megjelent hetenként egyszer. — A „*Mitrailleuse*“ megjelent német nyelven Budapesten, 1870—1874.

bizonyospénz minimumának kétharmadát ne haladja meg. A wieni egylet inditványa: *a)* egy külön osztrák és egy külön magyar nyomdászszövetség alapitása s a wieni és pesti egyleteknek egy erre vonatkozó alapszabály kidolgozásával való megbizatása; *b)* a paketirozás és a tördelői rendszer megszüntetése. A brünni egylet inditványa termelő szövetkezetek létesitése iránt. A stájerországi egylet inditványa a tanoncszabályzat ügyében. A sziléziai egylet inditványa a kőnyomók és kőrajzolóknak a nyomdászegyletekbe való felvételére vonatkozólag és a pécsi nyomdászegylet inditványa egy központi rokkantsegélyző pénztár létesitése iránt.

Ez alkalommal a pesti nyomdászdalkör is felrándult Brünnbe s közreműködött a junius 29-én rendezett Gutenberg-ünnepélyen. A pesti küldöttek nevében Pollák Gusztáv tett jelentést a fővárosi viszonyokról, mely szerint a hétfői lapok megjelenését sikerült megakadályozni. Az árszabálymozgalom alkalmával ismét előtérbe lépett a nemzetiségi viszálykodás, mely rágalmazó röpiratokban és az ujságokban megjelent cikkekben iparkodott az árszabálybizottságba vetett hitet megingatni, ami azonban nem sikerült. A pesti, pozsonyi és kassai egyletek kerületi egyletekké alakultak át. A Typographiának 700 előfizetője van. A segélyző- és az önképző-egyletek egyesitésének kérdése folyamatban van.

A tárgyalás második napján Schultheisz wieni küldött erősen kikelt a pesti nemzetiségi viszálykodás ellen, mely nem méltó egy munkástestülethez s miután Magyarország amugy is külföldnek tekintendő, egy külön magyar és külön osztrák nyomdászszövetség létesitését ajánlta. Ez ellen Anft szólalt fel, visszautasitván a nemzetiségi törekvések vádját, mely szerinte csak egy kis csoport fejében motoszkál. Végül Antensteiner a két szövetség eszméje ellen emelt szót, mert osztrák kollégák követelték az osztrák-magyar szövetséget, sőt még kényszerről is volt akkor szó. A pestiek az inditvány ellen fognak szavazni, mert elfogadása esetén csak szétbomlás következhetik. A magyarok feltétlenül egy osztrák-magyar nyomdászszövetséget óhajtanak létesittetni s ha ez létre nem jöhet, akkor maradjon minden ugy, ahogy azelőtt volt. A mult kongresszuson kimondott központi rokkantsegélyző pénztárból és munkaközvetitő intézetből semmi sem lett és nem is lesz, mert ezek a jelenlegi szervezkedéssel összeférhetetlenek. Szavazásra kerülvén a dolog, a wieniek inditványa két szótöbbséggel visszavettetett. A többi inditványokra vonatkozólag a következő határozatok hozattak:

1. Minden egyletben egy ellentállási (munkanélküli) pénztár alapitandó, melynek illetékét az illető egylet határozza meg, ugyszintén a segélyek összegét is. Minden egylet egy 50 tagonként 25 forintban megállapitott összeget köteles gyüjteni nagyobb kilépési esetek alkalmára s ez a nyomdásznapi bizottság rendelkezésére bocsátandó. A bizottságnak joga van szükség esetén tagonként 5—10 kr. külön illetéket az egyes egyletek tagjaira kivetni. Ezek figyelmen kivül hagyása esetén segélyre senki sem formálhat jogot. 2. A monarchia összes egyletei lehetőség szerint alakitsanak nyomdai és betüöntői termelőszövetkezeteket. 3. A tanoncszabályzat lehetőleg a vidéki városokban is bevezetendő s meg kell akadályozni, hogy a tanoncok számoló szedőnek dolgozzanak. Árszabályrevideáláskor suly fektetendő arra, hogy a lapszedőknél meghatároztassék az az időpont, melynél tovább dolgozni nem szabad. A különórák megfelelően dijazandók. Szerződések a lapoknál vagy más munkáknál a személyzettel semmi esetre sem köthetők s ez mindenütt megakadályozandó. Aki az egylet által megállapitott bérminimumon alul dolgozik, az előzetes figyelmeztetés után kizárandó. Ujonnan felszabadultak, amennyiben a felszólitást figyelmen kivül hagyják, tagokul fel nem vehetők. Gépmesterek a bérminimumért csak egy gépet kötelesek kezelni;

minden további gép kezeléséért 5 forint kárpótlásra van joguk. 5. A paketirozás beszüntetendő. A pécsi egyletnek a központi rokkantpénztárra vonatkozó inditványa a Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének adatik át. 7. A kongresszus sajnálatát fejezi ki, hogy a pesti kollégák a szervezkedési törekvéseket nemzetiségi torzsalkodásokkal hátráltatják, mint ez a legutóbbi árszabálymozgalomnál is tapasztaltatott. 8. A monarchia nyomdászai és betüöntői kötelesek általános munkáskérdésekben a többi munkásokkal, kik az igazi haladásért és szabadságért küzdenek, egyöntetüen eljárni s azokat támogatni. Az összes munkások szervezkedése, éppugy mint Wienben, mindenütt előmozditandó.

A segélyző-egyesület 1873. évi rendes közgyülése február 16-án a Vigadóban tartatott meg, melynek napirendjén szerepelt többek között az egyesitési bizottság jelentése és inditványa az alapszabályok megváltoztatása, illetőleg bővitése érdekében ... Ez ugyan elég fontos tárgy volt, de a Typographia azt irta, hogy a gyülés egyik főmomentuma a tisztikar és a választmány ujjáválasztása. Az eddigi elnök, Buschmann Ferenc ugyanis nem volt hajlandó a tisztség elfogadására és Falk Zsigmond sem volt a tisztség elfoglalására megnyerhető. A jelölő bizottság Hornyánszky Viktort kérte fel, ki a jelölést elfogadta.[1] A gyülésen, mint előreláthatő volt, heves vitát provokált az önképző- és segélyző-egyesületek egyesitésére vonatkozó napirendi pont és az inditvány ellenzői, kik között helyet foglaltak az összes faktorok, mettőrök s a blokált nyomdákban dolgozó tagok, egy 135 aláirással ellátott tiltakozást nyujtottak be az egyesités ellen. A vita folyamán Szabó Elek az inditvány ellen szólalt fel, mert szerinte a dolog nincs kellően megvilágitva. A közgyülés végre ugy határozott, hogy az uj alapszabálytervezetben intézkedés történjék arra, miszerint az önképző-egylet, illetve osztály ne legyen kötelező minden tagra s az mindenkinek szabad elhatározására bizassék és hogy az egylet működését a középmagyarországi nyomdászvárosokra is kiterjessze. Ezután Szabó inditványára kimondta a gyülés, hogy az illetéket nemfizető főnökök perlendők. Az egyesülésre vonatkozó inditvány azonban még nem volt végleg elintézve; az ellenzék szervezkedéshez látott és ujabb akcióját az uj segélyző-egyesületi alapszabálytervezet tárgyalására — midőn az egyesités ismét szóba került — tartotta fenn.

A segélyző-egyesületi pénzbeszedői állásra Buschmann G. leköszönése folytán a segélyző-egylet pályázatot hirdetett, melyre 14 pályázat érkezett be (ezek között 4 nyomdászé). Az 1873 április 20-iki ülésen Wolf Antal választatott meg erre az állásra, aki azóta máig is példás lelkiismeretességgel végzi hivatalos teendőit.

A segélyző-egyesület által az alapszabályok átdolgozására kiküldött bizottság elkészülvén munkájával azok a választmány által 1874 március 8-ikára egybehivott közgyülésen kerültek tárgyalás alá. A gyülés igen élénknek igérkezett, mert az „ellenpárt" is megfelelő számban sorakozott az elvben már az előző közgyülésen elfogadott „egyesülési" inditvány megdöntésére. A közgyülést

[1] *A gyülésen megválasztott vezetőség névsora:* Elnök Hornyánszky Viktor, alelnök Antensteiner Ferenc, pénztáros Strauch Alajos, ellenőr Steiner Adolf, jegyzők Engel György, Bakos Péter. Választmányi tagok: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Bakos István, Bauer J. M., Döll Rudolf, Feiling Henrik, Firtinger Károly, Galateo Albert, Hülle Oszvald, Ihrlinger Antal, Klein F. Lajos, Mumme Gusztáv, Mussil Alajos, Nitsch Alajos, Szalay József, Szőke M., Tóth István, Tuba Géza, Warschauer Manó. Póttagok: Anft, Beutel Simon, Fischer József, Kozl S., Lettler P., Müller Ágost, Politzer Sándor, Salzmann Lajos, Szantner József.

Hornyánszky Viktor elnök nyitotta meg; a napirenden levő pontok letárgyalása után Engel György, az egyesitési bizottság nevében előterjesztette a kidolgozott alapszabálytervezetet; az általános vita során elsőnek Szabó Elek szólalt fel és határozati javaslatot nyujtott be, hogy másért mint tagdijhátralékért senki sem legyen törölhető. Ugyancsak Szabó inditványára elfogadtatott az a módositás, hogy az elhalt után a szülők, ha benne egyedüli támaszukat veszitették, szintén részesüljenek segélyben. Végül Hirsch Lipót oly módositást ajánlott, hogy mindenkinek szabadságában álljon abba a pénztárba fizetni, amelyikbe akar. A gyülés Antensteiner inditványára az inditvány felett napirendre tért, mire Hirsch kijelentette, hogy fentartja magának a további lépések megtételét. Ezzel a gyülés napirendje ki volt ugyan meritve, de az alapszabályok ügye, mint a következmények megmutatták, még nem. A tisztikarba és a választmányba nagyrészt az Antensteiner-párt emberei kerültek.[1]

A zárolt nyomdákban dolgozó segélyző-egyesületi tagok és faktorok ellenszenvvel fogadták az egyesitési törekvéseket, a wieniekhez hasonlóan azzal érvelvén, hogy nem biztos, nem fogja-e a majdani önképző-*osztály* az egyleti vagyont más célokra felhasználni. Szabó Elek a március 22-iki választmányi üléshez egy 235 aláirással ellátott beadványt nyujtott be, melyben társai nevében egy rendkivüli közgyülés egybehivását kéri s egyuttal ezen közgyülés napirendjére kivánja tüzni a következő inditványukat:

„A pest-budai könyvnyomdászok és betüöntők pénztárának március hó 8-án elfogadott alapszabályai hatályon kivül helyeztetnek; az összehivandó közgyülés az alapszabályokat ugy módositsa, hogy *a)* az egyesületből senki ki nem zárható; *b)* a segélyző-pénztár eddigi tagjainak teljes szabadságára bizatik, hogy az egylet önképző-osztályának tagjai óhajtanak-e lenni vagy nem; *c)* azok részére, kik eddig már tagjai a segélyző-pénztárnak és a *b)* alapelv szerint az önképző-osztálynak nem lesznek tagjai, az illető osztályra eső heti illetéket nem kötelesek fizetni."

A választmány a rendkivüli közgyülést április 12-ikére a Vigadóba hivta egybe, mely látogatottnak igérkezett, mert az aláirók egy körlevelet bocsátottak ki,[2] melynek éle a multkori közgyülési határozat és az egyesülés feltételhez nem szabott hivei ellen volt forditva. A körlevél eredetileg német nyelven jelent meg és magyarra forditott szövege a következő:

Az elnyomottakhoz! Az erőszak taktikája ismét érvényre jut; érvényre juttatják pedig „hivatott" ellenei! A „siker" mámorának izgalma alatt az érzületnek ezen változása egész a féktelenségig, a Geszler-kalap feltüzéséig üzetik. És bár a jezsuitizmus győzelmi jele alatt állva: mely szerint a cél szentesiti az eszközt, mégis a kegyes tekintet, az összekulcsolt kezek helyett a cinizmus jelentkezik, az azt jellemző erőszakos durvaság kiséretében. E képmutató kiáltással: „Az emberszeretet nevében!" alapszabályokat terjesztenek elé, telve a rémuralom legszemérmetlenebb elveivel, s ez alapszabályoknak szentesitést adva a rendel-

[1] Az 1874-iki választmány a következő kollégákból állott: Elnök Hornyánszky Viktor, alelnök Antensteiner Ferenc, pénztáros Strauch Alajos, ellenőr Steiner Adolf, jegyzők Bakos Péter és Engel György; választmányi tagok: Firtinger, Bauer J. M., Bakos István, Mika János, Galateo Albert, Kovács József, Schweinshaut (Ligeti) József, Gronemann József, Guth Albert, Kápolnai Ferenc, Mornberger Károly, Böhm Béla, Herchel János, Fischer József, Ihrlinger Antal, Gruzlevszky Vilmos, Janitschek Sándor. Póttagok: Hülle, Bendl F., Novák József, Felvinczy Antal, Nitsch Alajos, Balázs Károly, Puccetti J., Andreazzi F., Szalay József, Bendtner József.

[2] Állitólag Hirsch volt a szerzője.

kezésük alatt lévő vak szavazógéppel; a törvény hatalmával akarják kierőszakolni az idegen vagyon eltulajdonitását. Ezen kényszer-eszköz, e „kassza-csiny" jó alkalmazásba a *cél* elérésére. És *miben* áll e cél? Két módon állittatik az előnkbe: A szaktársak egyesülése, hogy kölcsönös kibékülés és az események kiegyenlitése, a közös érdekek közös megóvása, az ügytársszeretet előmozditása, az egyleti igazgatás egyszerüsitése és az ezzel járó megtakaritások végett, eszközöltessék; s ez a cél *szavakkal.* A *tényleges* célt azonban a március 8-iki közgyülés illusztrálja. Nem az érvek, a kölcsönös felvilágositások győznek, hanem az erőszak uralma ütötte fel fejét. A józan ész intését, a jog szavát nem hallják, fontolóra nem veszik: a gárda szavaz, nem itél. Az alapszabály és vele a vagyon lefoglalása érvényre jut. Engedmény a viszályok kiegyenlitésére: megérthetlen fogalom. Vak engedelmesség vagy kizárás! ez az egyesülés — tényleg. Önként érthető, hogy éber ellenműködés mellett a március 8-iki kasszacsiny csak szándék fog maradni; azonban szükséges, — hogy a valóban figyelemreméltó indokokból csakugyan kivánatos egyesülés meg ne hiusittassék, — ez alkalommal erélyesen használatba venni a vizsgáló kutaszt, hogy megtaláltatván, felismertessenek — az álprófétàk. Egy legközelebb tartandó tanácskozásban, melyre a meghivók utólag küldetnek szét, bizottság fog választatni, mely vagy a békés kiegyenlitést általán kielégitő feltételek mellett, a *szabad akaratból való egyesitést* eszközlendi ki, vagy ennek nem sikerültével az erőszakos tényt megakadályozni lesz hivatva. E tanácskozásra hivatalosak mind, kik a kasszacsiny napján véghezvitt leszavaztatással egyet nem értenek. Budapest, 1874 március 12-én.

A választmánynak semmi esetre sem lett volna szabad egy teljesen legális közgyülési határozattal elfogadott alapszabálytervezetnek ujból való tárgyalására rendkivüli közgyülést egybehivnia. De megtette. A gyülésen Hornyánszky elnökölt, ki bejelentette, hogy az aláirók közül egy visszalépett, ellenben egy másik iven ujabb 30 aláiró csatlakozott Szabó és társai beadványához s igy 264 tag kéri a már egyszer végérvényesen elfogadott alapszabályok ujból való megváltoztatását. A gyülésen heves vita után Antensteiner, az alapszabályokat kidolgozó bizottság nevében azt inditványozta, hogy a közgyülés fogadja el Szabó inditványát, de a következő pótlással: 1. Az ujonnan belépő tagok csak az összes szakosztályoknak lehetnek tagjai; 2. a kilépés az egyik vagy a másik szakosztályból meg nem engedtetik. A gyülés az inditványt elfogadta. Az uj alapszabálytervezet kidolgozására Antensteiner, Engel György, Firtinger Károly, Hirsch, Marich Ágoston és Szabó Elek választattak meg. A bizottság által kidolgozott uj alapszabálytervezetet az augusztus 30-iki rendkivüli közgyülésen végre mindkét párt elfogadta és ezzel a két egylet egybeolvadásához már csak a belügyminiszter jóváhagyására volt szükség, ez azonban, mint később látni fogjuk, csak 1876-ban történt meg.[1]

Az 1874 augusztus 30-án tartott segélyző-egyesületi közgyülés által elfogadott és *a két egyesület egyesitését magukban foglaló* alapszabályok szerint az egylet cime: Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete (kiterjed Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, Komárom-, Esztergom-, Fehér- és Hevesmegyékre s a Jászság és Kunság kerületeire) s szervezete 1. betegség és halál

[1] Később lassanként valamennyi segélyző-egyleti tag belépett az önképző-osztályba és 1891-ben már csak 8 oly segélyző-egyesületi tag volt, aki nem volt egyuttal az önképző-osztálynak is tagja. Az önképző-egylet egyébként maga is kiengesztelésre törekedett és 1874 októberben azt határozta, hogy azok is tagjai lehetnek, akik zárolt nyomdákban dolgoztak, de az egyletet nem kárositották.

esetében segélyző; 2. rokkantakat, özvegyeket és *árvákat*[1] segélyző; 3. munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4. önképző-szakosztályokból áll. A célok között szerepelt többek között a tagok, valamint a *tanoncok* szellemi és szakbeli kiképzése az egyletben képviselt szakokban; az árszabálynak és munkaidőnek az egyes nyomdatulajdonosok és segédek közt egy egységes árszabály létrejöttéig történt megállapodás szerinti megtartásának ellenőrzése, valamint — ha ezidőközben szükségesnek mutatkoznék — az *árszabály reviziójának* békés uton való eszközlése; *munkaközvetités,* választott bíróságok, valamint a nyomdatulajdonosokkal közösen egybeállitandó *árszabálybizottság* választása; csatlakozás törvényesen engedélyezett szövetségekhez és egyéb szakegyletekhez (kölcsönösség); egyleti közlöny kiadása.

Az utolsó közös kongresszus. Az osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméjének elejtése.

A VI. osztrák-magyar nyomdászkongresszus 1873 junius 1-én és 2-án tartatott volna meg Grazban. A napirend egyes pontjaiból kiemeljük a következőket: Miután egy „általános osztrák-magyar nyomdászszövetség a kormányok által nem engedélyeztetik, két szövetség és pedig egy Lajtán inneni és egy Lajtán tuli országokra kiterjedő hatáskörrel alapittassék és mindkét szövetség részére egyenlő elvek és egyenlő szervezés céljából egy alapszabálytervezet készittessék. Az előmunkálatokkal, az alapszabálytervezetek, egy ügyviteli szabályzat, valamint a szövetségi nyomdák részére egy üzleti rendszabály kidolgozásával a wieni és a pesti egylet bizatnak meg. Az alapszabályok jóváhagyása után a wieni és a pesti egylet azonnal egy alakuló-gyülést kötelesek székhelyükre egybehivni. A két szövetség megalakulása után Ausztria-Magyarországban kongresszusok tartandók a közös ügyek megbeszélése céljából. Az első ily kongresszus 1874-ben tartassék meg. A Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüntők egyletének inditványa: Jövőben az árszabálymozgalmaknál a 9 órai munkaidő szolgál alapul. A grazi egylet inditványa: egy normális árszabálytervezet kidolgozásával Ausztria részére a wieni, Magyarország részére a pesti egylet bizandó meg. A Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete a következő jelentést küldte a kongresszus elé: „A mult évi árszabálymozgalom alkalmából az állva maradtak az egyletből töröltettek; e tekintetben csak az egyetemi nyomda személyzetével tétetett kivétel, mely nyomdában a 9 órai munkaidő *el nem ismerése csak az igazgató makacsságának tulajdonitható* és miután ezen nyomdában a munkaidő amugy is rövidebb, a személyzet becsületbeli kötelességévé tétetett csakis 9 órát dolgozni s ezen munkaidő elismerését a nyomda részéről sürgetni. Nem mulaszthatjuk el ez alkalommal élénk sajnálatunkat kifejezni afelett, hogy wieni szaktársaink a mostani kedvező körülmények közt elmulasztották ezen lépésünket követni s ezáltal annak nagy horderejét bizonyitani. A kizárások által ugyan gyengitette magát egyletünk, de ezáltal egyuttal egy kiselejtezési proceszuson ment keresztül. A nagyobb energiával folytatott szervezkedésnek máris vannak

[1] Árvákat ezideig az egyesület nem segélyezett; ez teljesen uj segélyezési ág volt, melyet az osztrák nyomdászegylettől vettek át.

eredményei, amennyiben a középmagyarországi egyletnek Vácon, Egerben, Székesfehérváron és Komáromban; a pécsi egyletnek Nagykanizsán van fiókja; ezenkivül Kassán és Debrecenben is alakultak kerületi egyletek, valamint a pozsonyi egylet is több fiókot létesitett. Délkeleti Magyarországban, dacára, hogy ott Temesvár, Arad, Szeged, Ujvidék stb. jelentékenyebb nyomdászvárosok vannak, nem sikerült egy kerületi egyletet létesiteni. Erdélyről semmit sem tudni, mert ezek a szaktársak letargikus álomba merülve huzzák tovább az igát.[1]

A nyomdásznapot megtartása előtt 14 nappal, május 22-én a grazi hatóság betiltotta. A wieni önképző-egyletnek Lasser osztrák belügyminiszternél tett közbelépése teljesen eredménytelenül végződött. A miniszter azt felelte a nála járt küldöttségnek, hogy miután Grazban a nyomdászok az általános sztrájk proklamálása ügyében óhajtanak tanácskozni és a kitört börzekrach[2] és más szerencsétlenségek folytán a kedélyek amugy is fel vannak izgatva, a kongresszus megtartását nem engedélyezi. Végül azt kérdezte a miniszter a küldöttségtől, hogy minek kell a nyomdászoknak egy általános nyomdászszövetség és kijelentette, hogy ilyet engedélyezni nem fog és a munkásokkal szemben a különféle fenyegetődzések után egészen más rendszabályokat fog alkalmazni. A kongresszust tehát nem lehetett megtartani. A kongresszusi bizottság november 1—2-ára *Wienbe* egy uj *kongresszust* hivott egybe, a következő napirenddel: 1. Mi történjék szervezkedésünkkel? 2. A gyülekezési és egyesületi jog tárgyában az országgyüléshez benyujtandó kérvény ügyében hozandó határozat. 3. Segélyezési ügyek. A kongresszuson 29 küldött jelent meg és Magyarország *Budapestről* Bauer J. M., Klein L. F. és Salzmann L, *Szegedről* Patzauer Lipót, *Debrecenből* Leska Nándor, *Pozsonyból* Eichleiter által volt képviselve. A kongresszusnak a magyarországi nyomdászokat érdeklő, legfontosabb tárgya volt az osztrák-magyar nyomdászszövetség megalakitása, miután ennek az inditványnak elvetése esetén a további közös kongresszusok is megszüntetendők valának.

---

[1] Burghardt Ágoston faktor a kolozsvári egylet nevében 1873 február 23-án a rokkantpénztár javára egy kéregető felhivást tett közzé a „Kelet" cimü napilapban a közönséghez, illetve a „sajtó barátaihoz", melyben igy aposztrofálta a munkásmozgalmat: „Ugy gondoljuk — mondja az akkori vezetőség —, hogy felesleges jelenlegi nyomdai viszonyainkat és annak tényleges állapotát ismerő egyének előtt hosszasan festeni . . . melynek valódi oka természetesen a még mindig a kezdetlegesség Scylla és Carybdisei között vajudó kulturviszonyainkban keresendő. De másfelől amaz általános európai *munkásmozgalom mániája*, mely a jog- és igazságnak a tulzások és végletek igaztalan s gyakran kiméletlen fegyvereivel akar diadalt aratni; . . . nem e divatos *viszketegség* nyugtalansága szól belölünk, hanem az emberbaráti szeretet, mely kenyeret kér az éhezőnek, mely letörli az özvegyek és árvák könnyeit s mely koldusbot helyett — az elismerés méltánylása által a *hü* munkáshoz méltó jutalmat, avagy kenyeret akar látni vagy biztositani élete fogytáig felebarátainak." — Kolozsváron ezidőben 7—8 frtért napi 11—12 órát dolgoztak s négy segéd mellett 16 tanonc boldogitotta az egyes nyomdatulajdonosokat, kik közül az egylet akkori elnöke e tekintetben is kivált. Az egylet 1877-ben disztaggá avatta Haynald kalocsai bibornok-érseket! Mennyire más nézetet vallanak ma a kolozsvári nyomdászok.

[2] Az 1873. évi wieni világkiállitáskor tömérdek ipari vállalat és bank alakult, átlag naponként egy s ezek kellő anyagi eszközök hiányában mind szélhámosságon alapultak. A hiszékeny nyárspolgárok felültek a szélhámosok által a sajtóban csapott reklámnak s nyakra-főre vásárolták a „nagy haszonnal" kecsegtető részvényeket. A katasztrófa mihamar bekövetkezett: az első nagy vállalat bukása magával rántotta valamennyit és bekövetkezett a „krach". Hatása óriási volt; ezer és ezer existenciát semmisitett meg, sok más vállalat ment tönkre, melyek viszont több ezer munkást fosztottak meg kenyerétől. Több napilap és 70-nél több hetilap szüntette be megjelenését s 300-nál több kolléga veszitette el kondicióját. Hatása még Magyarországban is erősen érezhető volt.

A második napon a grazi egylet nevében Schönhoffer Ferdinand a következő inditványt terjesztette elő: „Ausztria-Magyarország könyvnyomdászainak 1873 november 1—2-án tartott kongresszusa kimondja, hogy egy magyarországi és egy ausztriai nyomdászszövetség létesitendő az ausztriai főnökegylet alapszabályainak mintájára".[1] A magyarországi küldöttek tiltakoztak a két külön szövetség eszméje ellen és ismételten egy osztrák-magyar szövetség alakitását követelték. Szavazásra kerülvén a dolog, a kongresszus 23 szavazattal 5 ellen egy külön osztrák és egy külön magyar szövetség[2] alakitása mellett döntött, mire a magyarországi küldöttek — a pozsonyi kivételével — elhagyták a termet. Ezzel egyszersmindenkorra vége volt az *osztrák-magyar* nyomdászkongresszusoknak és az osztrák-magyar nyomdászszövetség megvalósithatatlan eszméje, mely oly sokáig képezte különösen a magyar nyomdászok vesszőparipáját, szintén letünt a napirendről. Azt azonban a hálás utókornak el kell ismernie, hogy az osztrák-magyar nyomdászkongresszusok igen sok üdvös határozatot hoztak, melyeket azután az önképző-egylet meg is valósitott, például a munkanélküli segélyt, az elutazók tagságának igazolását, a kölcsönösségi viszonyt, az ellentállási pénztárakat, stb., stb. s az önképző- és a segélyző-egyesületek egyesitésére megindult mozgalom is innen vette eredetét.

A kongresszus egyébként még a következő határozatokat hozta: Minden könyvnyomdász és betüöntő felvehető — azok kizárásával, kik aljas büntényt követtek el — a nyomdászok egyesületeibe; ha valamely városban más szakmabeliek is tagjai az egyesületnek, ilyen tagok szintén tarthatnak igényt a kölcsönösségi feltételekre és az utassegélyre. A budapesti küldött, Klein L. F. önképző-egyleti elnök inditványára kimondatott még, hogy amennyiben a szülők az elhalt tagban egyedüli támaszukat veszitették el, az illető egyesület részéről segélyben részesitendők. Kimondatott még, hogy a *befizetési évek nem gyakorolhatnak befolyást a megállapitandó segély magasságára.* A járulékok a segélyezés mérve szerint szabályozandók, és pedig: a betegsegélynél $2^1/_2$ krajcárral, a rokkantsegélynél 1 krajcárral, a munkanélküliek segélyezésénél 1 krajcárral minden forint után; az özvegyek és árvák pénztára számára statisztikai adatok és gyakorlati vélemények gyüjtendők. Munkanélküliségi segély hat havi tagság után fizetendő és a nyugdijra való jog a betöltött 70. évvel lép érvénybe. Minden egylet, mely az egyetemleges alapszabályt elfogadja, köteles tartalékalapot (biztositó-alapot) létesiteni, melyhez minden, a szövetséghez tartozó egyesület évi jövedelmének 1%-ával köteles hozzájárulni. Mindenütt csak két pénztár, és pedig: segélyző és önképző létezzék; az utas- és a munkanélküliségi segély az önképző-egylet hatáskörébe utalandó. A tartalékalap ennek megfelelően szintén két részre osztandó. A betegsegély összegére nézve Wien és Budapest részére heti 12 forint, a tartományi fővárosok részére 11 forint, a többi

[1] Az osztrák nyomdatulajdonosoknak megengedte a kormány, hogy egy szövetséget alakitsanak a németországi nyomdafőnökökkel: a „Deutsch-Österreichischer Buchdruckerverein"-t. Ez a szövetség 1873-ban Wienben gyülést tartott, melyen 48 osztrák, 14 német és 7 svájci főnök vett részt. 1873-ban hagyattak jóvá a wieni főnökök által alapitott „ellenegylet" alapszabályai. Ebbe az egyletbe sorakoztak a „concilians" segédek. Ez az egylet két évtized után nagy vagyonával a segédek egyletébe olvadt be.

[2] A zágrábi szaktársak 1873 november 19-én felszólitották az önképző-egyletet, hogy alakitsanak együttesen egy magyarországi nyomdászszövetséget.

városok részére 10 forint állapittatik meg. A rokkantsági segély 10, 9 és 8 forint hetenként. Az utassegély összege a tagok és az utasok száma és kifizető-helyek távolsága szerint állapitandó meg. Ezek közül a határozatok közül idővel több-beket beillesztettünk alapszabályaink keretébe.

Uj utakon. — Kisebb mozgalmak. — 400 éves forduló. — Az alapszabályok ügye. — A vidék.

A budapesti nyomdászok, miután a magyarországi vidéki szaktársakkal semmiféle összeköttetést sem tudtak létrehozni s a személyes érintkezés az akkori közlekedési nehézségek miatt nem volt lehetséges, az osztrák szaktársakkal igyekeztek összekötő kapcsot létesiteni s ennek a törekvésnek Wien, honnét az általános osztrák-magyar nyomdászszövetség eszméje kiindult, igyekezett propogandát csinálni. Az utolsó wieni kongresszus határozata folytán azután magyarok a kevesebb akadályba ütköző kerületi egyleteket kezdték forszirozni. Igy alakultak azután itt-ott kisebb egyletek, a meglevők pedig kibővitették hatáskörüket s helyi egyletekből kerületi egyletekké alakultak át. Ez az átalakulás, mint később látni fogjuk, szintén sok akadálylyal járt ugyan, de végre megvalósult.

A vidéki nyomdászok legnagyobb része teljes letargiába volt merülve és nem igen törődött helyzete javitásával; igen sokan még évek multán sem tudtak arról, hogy a „Typographia" is létezik és az akkori sovén gondolkozási mód reájuk is átragadt: gyülölték a „németet".

A vidéki városokban levőket a többi ipari munkások gondolkodási módja irányitotta, kik még mindig a céhrendszer dohos légköréből meritették világnézeteiket; a céhrendszer pedig kerékkötője volt minden szabadabb mozgásnak és igy ezek a munkások még keveset törődtek egyletek alakitásával, mire annál kevésbbé volt kedvük, mert a kormányok mindig rossz szemmel nézték az ipari munkások bármely irányban való tömörülését és az első munkás-egyletek alapszabályait a leglehetetlenebb kifogásokkal utasitották vissza.[1]

Az önképző-egylet a legutóbi árszabálymozgalom után ismét élénkebb működést fejtett ki. Mindenek előtt a segélyző-, önképző- és kerületi egyletek alakitását forszirozta. Igy alakult meg 1872-ben a debreceni nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete; ez az egylet 1873-ban önképző-egyletet is alakitott.[2]

[1] A pozsonyi munkásegylet alapszabályait például 1873-ban azért kifogásolta a kormány, mert az „Előre" (Vorwärts) szót választotta ciméül!

[2] A *Debreceni könyvnyomdászok beteg- és utassegélyző-egyesülete* 1872 augusztus 4-én alakult, alapszabályai azonban csak 1881 julius 10-én hagyattak jóvá. Ez eléggé jellemzi a kormányok „jó akaratát" a munkásokkal szemben. A Debreceni nyomdászok *önképző-egylete* 1872 december 15-én alakult meg. Alapszabályai 1875 február hóban hagyattak jóvá. 1873-ban az önképző-egylet a budapesti egylet inditványára Kelet-magyarországi könyvnyomdászok önképző-egylete cimet vette fel és hatáskörét kiterjesztette, de csak — papiron. 1881-ben a segélyző- és az önképző-egylet egyesittetett. Beiratási dij 3 frtban, tagdij havi 40 krban volt megállapitva a segélyző-egyletnél. Átutazók 2 frtot, betegek heti 5 frtot kaptak. A két egylet egybeolvadásakor az illeték havi 90 krra emeltetett fel. A budapesti egylet hatáskörének egész Magyarországra való kiterjesztése szintén Debrecenből indult ki a *vidéki egyletek* részéről. (Lásd bővebben: A Debreceni könyvnyomdászok segélyző- és önképző-egyletének huszonötéves történetét Horovitz Zsigmondtól, Debrecen, 1897. 8° 48 oldal.)

1873-ban megalakult a szegedi nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete, 1874-ben a kassai[1] nyomdászok beteg- és utassegélyző-egylete (az 1872-ben alakult egylet működését a hatóság a miniszteri rendelet értelmében 1873-ban beszüntette), később az aradi, nagyváradi egyletek; a meglevők közül pedig a Pécsi könyvnyomdászok egylete kezdett szintén kerületi egyletté átszervezkedni.

* * *

Az ujságszedők ünnepnapi munkaszünetén 1873-ban sulyos csorbát ejtettek a Reform szedői, kik ünnepnapon szedték ki a lapot. A német lapok kiadói ennélfogva szintén lapot akartak adni, miáltal az ujságszedők ünnep- és vasárnapi szünete ismét kérdésessé vált. A Typographia ezért az illető lap személyzetét megtámadta és Kaas Ivor ezért viszont az önképző-egyletet támadta, melynek szerinte, mivel még nem volt jóváhagyott alapszabálya, nem volt joga beavatkozni a szedők dolgába.

A német ujságszedők 1873-ban — Tschutschegg Vince volt akkor a hirlapszedők árszabálybizottságának elnöke — az alapár felemelését és az alfabet szerinti számolást követelték s azt meg is kapták, de csak feltételesen és szóbelileg egy évre. Az egy évi határidő lejárván, a főnökök vonakodtak annak további meghosszabbitásához hozzájárulni. A „krach" megrenditette a hitelviszonyokat és egyes nyomdák csak nagy erőfeszitéssel tudták magukat fentartani s a szennykonkurrencia révén még elősegitették egymás bukását. A nyomdatulajdonosok árszabályredukciójának hallatára a Pester Lloyd, Neues Pester Journal és az Ungarischer Lloyd szedői értekezletet tartottak, melyen határozatba ment, hogy az eddigi árszabályhoz ragaszkodnak. A Pester Lloyd szedői azonban közben elfogadták a 26 krajcáros számolást s igy a másik két lap szedői, kik 27 krajcáros számolást követeltek, kénytelenek voltak szintén a 26 krajcáros árszabályt elfogadni.

A pozsonyi szaktársak 1873 május 5-én, összesen 43-an, árszabálymozgalmat inditottak. Árszabálytervezetükben az alfabet szerinti számitásnak — mely addig is érvényben volt — 25 %-kal, a bizonyos pénznek heti 17 forintig 3 forinttal, heti 19 forintig pedig 4 forinttal való emelését követelték. A főnökök a követeléseket visszautasitották s 15%-os javitást akartak adni, mire a segédek valamennyien felmondtak és 14 nap mulva kiléptek. A kedvezőtlen üzleti konjunktura

[1] A *kassai Északmagyarországi könyvnyomdászok egylete* 1872 november 3-án tartotta alakuló gyülését és azon a vidéki városok is (Sárospatak, Ungvár, Eperjes) képviseltették magukat. Az első értekezlet 1872 április 6-án tartatott meg. Az egylet mint kerületi egylet alakult meg; ezt a miniszter nem engedélyezte s a tagok két pártra szakadtak: az egyik párt a miniszter kivánságának teljesitése és az egylet további fennállása mellett, a másik a feloszlatás és a vagyon szétosztása mellett foglalt állást. A vagyon feloszlása mellett Dorstenstein Ferdinand — ki előzőleg Wienben és a pesti önképző-egyletben játszott nagy szerepet — agitált, mig Kaczander Gyula az egylet további fennállása mellett szált sikra. A többség végre 1874 junius 7-én a vagyon felosztását és az egylet megszüntetését határozta el. 1874-ben ennélfogva egy uj egyletet alakitottak Kassai könyvnyomdászok egylete cimmel, mely kizárólag Kassára terjedt ki, ennek alapszabálya 1874 szeptember 4-én jóváhagyatott. Az elutazottak által befizetett 73 frt 48 kr az uj egyletnek adatott át. Az egyletnek 18 tagja volt 1874-ben. Ez az egylet 1879-ben *kerületi egyletté* alakult át s ugyanakkor jóváhagyattak erre vonatkozó alapszabályai is, melyek a pesti minta szerint készültek. A kassai egylet 1887-ben 3300 forint vagyonával beolvadt az országos egyletbe. Az egylet 25 éves történetét Kapy Gábor irta meg, adatai azonban itt-ott hibásak. (Lásd: A kassai könyvnyomdászok egyesülete huszonötéves fennállásának története, Kassa, 1899. 8° 56.)

folytán ugyszólván kapóra jött a mozgalom, mert a wieni „krach" ott is érezte hatását s a segédek árszabálybizottságának ujabb átiratára a főnökök azt válaszolták, hogy az 1872-iki árszabály alapján helyeiket, amennyiben azok még betöltve nem lennének, elfoglalhatják. A sztrájkot az árszabálybizottság erre megszüntnek nyilvánitotta. A mozgalom a wieni szaktársaknak nagy anyagi áldozatába került a wieniek 2817 forintot, a pestiek 740 forintot küldtek a sztrájkolóknak és a szaktársak összesen 3966 forint 80 krajcárt küldtek a pozsonyiaknak.[1]

A könyvnyomtatás Magyarországban való meghonositásának 400. évfordulóját, melynek megünneplése már 1870-ben elhatároztatott, 1873-ban nagyobb ünnepély keretében tartották meg a budapesti nyomdászok. A Tudományos Akadémia már május 23-án megtartotta az ünnepélyt, mely alkalommal egy könyvészeti kiállitás is rendeztetett. A nyomdászok 7—8-án tartották meg az emlékünnepélyt, melyen Pécs, Debrecen, Szeged, Kolosvár, Pozsony városok nyomdászai is képviseltették magukat. A brünni nyomdászok is küldtek képviselőt s a wieni „Gutenberg-Bund" dalköre is lerándult. Az ünnepély a Lövöldében tartatott meg, mely alkalommal Vizsay Imre magyar, Antensteiner Ferenc pedig német nyelven méltatta a nap jelentőségét. Benedek Aladárnak ez alkalomra irt „Paramythe" cimü költeményét Szabó Elek szavalta el. Délben társasebéd, délután pedig az „Ujvilág"-ban dal- és táncestély és tüzijáték volt. A következő nap kirándulásokkal és a nevezetességek megtekintésével telt el. Este a Lövöldében tartott bucsuestélylyel záródtak az ünnepségek. Az ünnepélyesség 1264 forintba került, melynek egy része gyüjtés által fedeztetett.[2]

Az önképző-egylet ki akarta adni Bertalanfy József (később szombathelyi nyomdatulajdonos) nyomdászati szakkönyvét. Mivel azonban alig 90 előfizető jelentkezett, az eszmét nem valósithatták meg.

Az önképző-egylet által 1872-ben benyujtott alapszabályokra vonatkozólag a belügyminiszter a következőleg határozott:

---

[1] 1873-ban a németországi nyomdászok is árszabálymozgalomba léptek. A segédek 1873 január 22-én terjesztették főnökeik elé az árszabályt, melyre azok körülbelül 2000 segéd kizárásával feleltek. A főnökök az ököljog alapján akarták az árszabálykérdést megoldani; mivel később látták, hogy igy nem érhetnek el semmit sem, békésebb hurokat kezdtek pengetni. A segédek kijelentették, hogy a munka megkezdését az árszabály ideiglenes elfogadásától teszik függővé, mire április 21-én a kizárás és a sztrájk megszüntnek nyilvánittatott. A főnökök május 1-én az árszabályt azután en bloc elfogadták. Munkaidő 10 órai maradt, 19—50 márka minimummal és városok szerinti külön pótlékokkal. A sztrájk 34.000 márkába került. Hörtel R. elnököt 6 heti fogságra itélte a bíróság, mert „izgatott".

[2] A könyvnyomtatás Magyarországban való meghonositásának 400. évfordulója alkalmából Buda szabad kir. város egy alapitványt létesitett elaggott betüszedők vagy ezek özvegyei és árvái számára. Az erre vonatkozó okirat szövege a következő: *Buda szabad kir. város tanácsa. Alapitó oklevél.* 5327/1873. szám. A könyvnyomtatásnak Magyarországba való behozatala négyszázados emlékére alkotott alapitványról. Buda szabad kir. főváros közönsége tudtára adja mindenkinek, hogy a könyvnyomtatásnak Magyarországba történt behozatala négyszázados emlékének a magyar tudományos akadémia által történt megülése alkalmából egy kétezer (2000) forintos alapitványt alkot akként, hogy az alaptőke a városi pénztár kezelése alatt maradván, annak 6%-os kamatai Budán működött s elaggott, munkaképtelenné vált betüszedőknek, vagy ilyenek özvegyei és árváinak adományoztassanak, a budai születésüek elsőbbséggel birván. *A segélyre érdemesültek kijelölésének joga a nyomdászegyletnek engedtetnék,* a kinevezés a tanácsra ruháztatik. Minek erejéül és örök emlékül ezen alapitó levél szokott pecsétünkkel megerősitve kiadatott. Budapesten, 1873. év március 3-án tartatott budai városhatósági közgyülésünkből. A közönség nevében: Házmán Ferenc polgármester, Bogisich Károly főjegyző, Scheich Károly képviselő,

Másolat. 31.306/73. *M. kir. belügyminiszterium.*

Pest szabad királyi város közönségének.

A középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők önképző-egyletének cime alatt Pesten alakitani szándékolt egyletnek mult évi április hó 6-án 11.221. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősités végett felterjesztett alapszabálytervezete iránt következő észrevételek merültek fel:

1. Az alakittatni szándékolt egylet a „Középmagyarországi Nyomdászok és Betüöntők Önképző-Egylete" cimmel kiván élni, holott minden kellék hiányzik, mely a jelen egyletet tervezőket feljogositaná, magukat az ország egy nagy része képviselőiül tekinthetni;

2. a választott cim még annyiban is hibás, amennyiben a kérdéses egyletet — mint az alapszabálytervezet egész szövegéből kitünik — nem az illető könyvnyomdászok, hanem azok *segédjei* kivánják megalakitani;

3. a felvett cim „önképző" szerint az egylet feladata csak tanitás általi önképzés lehetne; az alapszabálytervezetben azonban részint a cél, részint az eszközök között *oly feladatok is foglaltatnak,* melyek az *egylet* érintett tulajdonképpeni *rendeltetésével semmi összefüggésben nincsenek;* igy például: *a szociális kérdések megvitatása, a kondiciónak netán az egylet érdekei támogatásából eredő elvesztése esetében való segélyezés,*[1] a takarékegylet s az egyleti nyomda létesitése stb.

Mindezen célok és feladatok a jelen egylet sajátképpeni rendeltetésével összefüggésben nincsenek, ez kétféle lehet: segélyezés vagy önképzés; bármelyiket kivánja az egylet elérni, tartozik arra különleges, csak arra a célra irányzott alapszabálytervezetet kidolgozni s azt bemutatni; az ezen két iránytól eltérő szempontok az ilyféle egyletnek feladatai nem lévén, az alapszabályzatba fel nem vehetők.

Az előadottak folytán a bemutatott alapszabálytervezet jelen szerkesztésében a bemutatási záradékkal el nem látható.

Miről a város közönsége, folyamodók megfelelő értesitése végett, a csatolmányok idezárása mellett oly felhivással tudósittatnak, hogy folyó évi április hó 29-én 1394. szám alatt kelt szabályrendelet értelmében szigoruan őrködjék, hogy a tervezett egylet tettleg meg ne alakuljon s müködését meg ne kezdje mindaddig, mig törvényes bemutatási záradékkal ellátott alapszabályokkal nem bir.

Budapesten, 1873. évi augusztus hó 27-én. A miniszter megbizásából: *Groisz Gusztáv,* min. tanácsos.

Majdnem ugyanily értelmü határozatot hozott a belügyminiszter 6641/73. szám alatt a pécsi és 30.124/73. szám alatt a szegedi, a debreceni, a pozsonyi és 1874-ben a kassai nyomdászok által a kerületi egyletek alakitására vonatkozólag benyujtott alapszabályaira.[2] A pécsi egylettől még azt is kivánta a miniszter diszkréten, hogy nevezze meg *azon anyagi érdekeket, melyek megóvása és elő-*

Grulich Vince képviselő. A fővárosi tanács azonban rendesen megfeledkezett arról, hogy *a kijelölési jog az alapitó levél értelmében a nyomdászok Segélyző-egyletét illeti,* mert emberemlékezet óta csak egyszer, 1889-ben jelentette be az alapitvány élvezőjének elhalálozását és kérte a segélyre jogosultak kijelölését. A tanács *csak 1879-ben* terjesztette fel a kormányhoz az alapitó oklevelet jóváhagyás végett. A kormány nem változtathatott az eredeti szövegen, az bizonyos s igy a nyomdászok egyletének joga van a jelölésre. Budának és Óbudának 1875-ben Pesttel történt egyesitése után az alapitvány mindkét város nevében és mindkét város szülötteire szól.

[1] A legutóbbi árszabálymozgalmakban rejlett a miniszternek ez a kifogása, mert 1866-ban nem talált a kormány e szakaszban kifogásolni valót. A vidéki egyleteknél is ebbe a szakaszba kapaszkodott a miniszter (Szápáry), valószinüleg az akkori főnökök közbenjárására.

[2] A kassaiak egyenesen lefőzték a minisztert s Dorstenstein inditványára — aki egy pár év előtt a wieni és a pesti önképző-egyletben nagy szerepet játszott — kimondották, hogy az önképző-osztályt egyszerüen kihagyják az alapszabályokból.

mozditása az egylet hatáskörébe vág. A pécsi egylet azonban a miniszter kiváncsiságának nem tett eleget. Ezek után nem maradt más hátra, minthogy a vidékiek alapszabályaikat az ujonnan kidolgozandó pesti alapszabályok szerint szerkesszék meg.

Az önképző-egylet 1873 végén kimondotta, hogy a munkanélküliek alapját (ellentállási alap) beszünteti s ennek vagyonát a segélyző-egyletnek adja át. A határozat ugy szólt, hogy a munkanélküliek ezentul a jóváhagyás végett benyujtott alapszabályok 1. §-a szerint segélyeztetnek, miután az illető szakasz szerint az egylet a munkanélküli segélyt is bevezette. A segélyezés, mig az alapszabályok jóváhagyatnak, a szabályzatban körülirt módon történik.

A következő 1874. évben ugyszólván teljes stagnáció állt be az egyleti életben. A nagy munkapangás[1] elkedvetlenitette a tagokat s ezt megérezte az önképző-egylet is, mely iránt az érdeklődés megcsappant — miután fennállása mint önálló egylet már csak idő kérdése volt. A tanórák, mint rendesen, eredménytelenül végződtek s ezeket is be kellett szüntetni. Csak a budaiak tartottak össze s az ottani olvasókör és dalárda, a pesti egylettel ellentétben, napról-napra fejlődött. A vidék nyomdászai még kevésbé igyekeztek előrejutni s a Typographia keserüen panaszolja, hogy Temesvár, Kassa, Nagyvárad, Pécs, Szeben, Kolozsvár, Brassó városok nyomdászairól semmi hirt sem hallani.

Az egyleti illeték novemberben 20 kr.-ról 25 kr.-ra emeltetett fel, ugyszintén elhatároztatott, miszerint 1875 január 1-től a lap német részét *külön szerkesztő* állitsa össze s ez alkalommal a német rész szerkesztésével Antensteiner bizatott meg. A lapot Firtinger és Antensteiner együttesen jegyezték.

A Nyugatmagyarországi Könyvnyomdászok Segélyző-Egyletét a belügyminiszter feloszlatta, benyujtott alapszabályait visszautasitotta s igy 1874-ben a hozzácsatolt vidéki nagyobb városok nyomdászai külön egyleteket alakitottak. A nyitraiak, később a soproniak alakitottak egy kisebb helyi egyletet, melyek heti 10—20 kr. illetékből segélyezték az akkor kis számu utasokat és betegeket. Az önképző-egyletek alakitása csak lassan haladt előre, mert nem minden városban volt meg a hozzávaló taglétszám, mert nyolc-tiz kolléga nem volt elegendő arra, hogy az ily „egyesület" megfelelhessen egy önképző-egylet feladatának.[2]

---

[1] A munkapangás az összes iparágakban érezhető volt; a gyárak munkásainak háromnegyed részét elbocsátották s akiket megtartottak, azoknak bérét leszállitották. Az ipari munkások nagy nyomorát jellemzi, hogy napi 30 krajcár bérért dolgoztak mint kirakodó munkások. 8—10.000 munkás közül egy-egy még ilyen munkát is csak egy-két napra kaphatott egy héten. Az árverési hirdetmények száma annyira emelkedett, hogy a „Budapesti Közlöny"-ben ezek 6—7 ivet foglaltak el az azelőtti 2—3 ivvel szemben. Az 1870—71-ben folyt nagy épitkezés után beállott a „Krach" s két millión felüli betáblázott teher ment veszendőbe. 70.000 forintos házak 15—20.000 forintért keltek el az árveréseken.

[2] A következő 1872—77. években is sok kisebb-nagyobb egylet alakult a vidéken; igy Fehértemplomban, Szombathelyen stb. Budapesten az Önképző-Egyleti Dalkör feloszlott és Gutenberg-szövetség cimmel uj dalkörré alakult át. Később ez is megszünt. A budapesti gépmesterek és nyomók körének megalakitása ügyében 1876 junius 13-án tartatott az első értekezlet. A budapesti betüöntők köre már 1872 február havában megalakult. A vidéki kisebb egyletekről nem találni adatot sehol sem. Nem adtak magukról életjelt. A nyitraiak 1877-ben ujból a pozsonyiakhoz csatlakoztak, miután a miniszter a pozsonyi egylet ujabbi alapszabályait 1877-ben jóváhagyta. Ők is utánozták Kolozsvárt és a lapok utján a nagyközönséghez fordultak egy rokkantsegélyző alap javára adandó adományokért; 93 frtot szedtek össze. A pozsonyi Typographenbund dalkör 1872-ben alakult és még ma is fennáll. A soproni egylet alapszabályait a miniszter nem hagyta jóvá.

Pedig a vidéken nagy szükség lett volna az önképző-egyletek felvilágositó és önérzetre tanitó működésére. Hogy az önképző-egylet mily óriási eredményeket képes elérni, ha annak vezetése hivatásos kezekben van, azt a pesti önképző-egyletnél tapasztalhattuk.

A vidéki viszonyokról e helyütt futólagosan már többször megemlékeztem. A mérhetetlen tanoncgazdálkodásról, a 12—13 órás munkaidőről és a türhetetlen bérviszonyokról egy szó sem hallatszott a Typographiában, siri csend uralkodott a vidék nagy részében és ha véletlenül találkozott egy-két — mondjuk osztálytudatos — kolléga, azt a többiek indifferens magatartása minden oly lépéstől visszariasztotta, mely a nyomasztó helyzet megváltoztatását célozta. Szalmalángszerü, gyors lelkesedés és a közbejött legkisebb akadály előtti visszahátrálás jellemzi az akkori vidéki nyomdászokat. A kollégialitás is a helyzetnek megfelelő módon jutott kifejezésre és a régi céh-rendszer kasztszerü megnyilatkozása volt az, hogy az idősebbek a fiatalabbakat lenézték; ez azután csak széthuzódást eredményezhetett.

A fővárosban sem állottak sokkal különben a dolgok; a nagy számu munkanélküli kimeritette az egyleti pénztárt s a tagok nem fizették rendesen illetékeiket; a gyülések gyér látogatottsága, a bizalmiférfiak lagymatagsága a már kivivott eredmények visszafejlődését eredményezték. A kollégák nem tudták vagy nem akarták a fontos bizalmiférfiui intézmény hivatását kellően méltányolni és annak működését a hamis próféták izgatásának befolyása alatt a személyes szabadság korlátozásának deklarálták. Ez az indifferens állapot utóbb keserü kiábrándulással végződött. Az 1872-iki uj árszabálymozgalom eredménye mihamar elpárolgott. A segédek közönyösen türték az apróbb árszabálysértéseket, melyek folyton szaporodtak és végre minden árszabályszerü feltétel megszünt. A főnökök ugy fizettek, ahogy akartak, a segédek viszont később, nem vezetvén őket senki sem, mindenbe belenyugodtak. A Typographia két év mulva már konstatálja, hogy „az árszabálysértések aggodalmat gerjesztő mérvben szaporodnak", de egy szava sincs azok orvoslására vonatkozólag.[1]

Az 1874 augusztus 2-án tartott közgyülés a munkanélküliek segélyezésére vonatkozólag a következő szabályzatot fogadta el:

Mig az uj alapszabályokban foglalt munkanélkülieket segélyző pénztár életbe nem lép, a segélyre jogosultak az egyleti pénztárból segélyezendők. Segélyre jogosult az, aki az utolsó hat hónapban a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének tagja volt; akik elutazásuk előtt legalább hat hónapig tagjai voltak az egyletnek, visszatértük alkalmával három havi befizetés után jogosultak segélyre. A segélyre igényt tartó köteles kimutatni, hogy 14 nap óta munkanélkül van és az állomásközvetitőnél be van jelentve és igazolja, hogy nem önként lépett ki. Árszabálysértés, vagy a tagok anyagi érdekei miatt kilépettek segélyre jogosultak. Másfoglalkozásuak segélyre igényt nem tarthatnak. A segélyezett köteles a felajánlott kondiciót elfogadni; nős tag nem köteles lakóhelyén kivül eső kondiciót vállalni. Segély 14 napi munkanélküliség után jár s annak összege nőtlen tagok részére heti 4 frt., nős tagok részére heti 6 frt. A kilépés oka a bizalmiférfi által igazolandó. A segélyezés 4 hétig tart; több esetben előforduló munkanélküliség esetén a segélyezés 12 hétnél tovább nem tarthat. Ily esetekben a 4 heti segély között legalább 12 heti befizetés

[1] A Részvény-nyomdában 1873-ban árszabálysértés történt s az erről szóló panaszt a Typographia a — nyilttérben közölte.

teljesitendő. Árszabálysértéseknél ez alól kivételnek van helye. A segélyezés ideje alatt megbetegedett tag munkanélküli segélyt nem kaphat. Aki segélyre jogosult és azonnal elutazik, 8 frt. elutazási segélyben részesül; ha az elutazás a második segélyezési hét előtt történik, 6 frt. elutazási segélyt kap. Később elutazó erre a segélyre nem jogosult. Ha az elutazó 2 hó alatt Budapestre visszatér, köteles a felvett elutazási segélyt visszafizetni. A segélyek összege szükség esetén a tagokra fejenként is kivethető vagy pedig a tagdij megfelelően emelhető.

Antensteiner, aki lelke volt a pesti nyomdászok minden törekvésének, 1875 decemberben szintén leköszönt a német rész szerkesztői megbizatásáról és helyébe Bauer J. M. választatott meg.

A „Pesti nyomdász-dalkör" 1874-ben kivált az önképző-egylet kötelékéből s lemondott a havi 20 frt szubvencióról is. A leltárt az önképző-egylet annak fejében engedte át, hogy a dalkör köteles az önképző-egylet által rendezett ünnepélyeken dijtalanul közreműködni. Kimondatott végül, hogy a dalkör köteles eddigi cimét megtartani és csak önképző-egyleti tagok lehetnek tagjai.

Ujabb kérvény az országgyüléshez.

Az 1874. március 22-iki havigyülés elhatározta, hogy az egyleti és gyülekezési jog törvénybe iktatása tárgyában egy ujabb kérvényt ad be a képviselőházhoz s e kérvény megszerkesztésével Antensteiner Ferencet, Firtinger Károlyt és Felvinczy Antalt bizta meg. A kérvény, melyet Csávolszky Lajos országgyülési képviselő május 19-én nyujtott át a képviselőháznak, az alábbi szöveget tartalmazta:

Magas országgyülés!

Alázattal alólirott egylet — azon meggyőződésből kiindulva, miszerint a Magas Országgyülés mindenkor kész a hazai lakosság minden osztályának kivánalmait és szükségleteit tekintetbe venni s azokat lehetőség szerint kielégiteni —, bátorkodik az egyleti s gyülekezeti jog tekintetében rendkivül hiányos törvénykezésünkre figyelmeztetni és alkotmányos jogának, valamint hazafiui kötelességének tartja a Magas Országgyülést sürgősen arra felkérni, hogy az illető törvényeket mielőbb szabadelvü szellemben megváltoztassa, valamint hogy határozott szabályokat teremtsen ezen megváltoztatott törvények gyakorlatbavétele körül.

Az egylet már annál is inkább számit ezen kérelmének teljesitésére, minthogy ezáltal Magyarország munkás népének egy rég óhajott kivánalma nyerne megvalósulást, valamint mivel a többi társadalmi osztályok is egy ily törvény alkotásánál hasonló mérvben lennének érdekelve. Miután az egyleti és gyülekezeti jog egy alapjoga az állampolgároknak — tekintet nélkül azok társadalmi állásaikra —, tehát fontos és szükséges, hogy a nép ezen alapjoga csonkitatlanul fenn is tartassék és hogy egy törvény alkottassék, mely ezen jogot és ennek gyakorlatát világosan szabályozza s oltalmat nyujtson némely közegnek önkényes és hanyag eljárása ellen, mely alatt zsenge egyleti életünknek már oly sokat kellett szenvednie.

Egy erőteljes, jól kifejlődött egyleti élet az államnak rendkivüli előnyére szolgál, minthogy éppen az egylet azon hely, melyben az egyes átlátni tanulja, miszerint az összeséghez tartozik, hogy a társadalom nagy láncának egy gyürüje, hogy soknemü érdekek kapcsolják őt ahhoz, hogy azon áldozatok, melyeket az általánosságnak hoz, változékony viszonylataikban mint önönmagá-

nak hozottak tünnek fel. Az egyletben erejét megvizsgálhatja, ismereteit növelheti, nézete tisztul s terjeszkedik, láthatára nagyobbodik s elér tovább eső dolgokat, melyek nem érdeklik közvetlenül, de közvetlen a legnagyobb befolyással birnak létére. Ő végre magát az államot mint egy nagy egyletet tanulja ismerni és minthogy alkalom nyilik az egyletben jogait és kötelességeit fontolóra venni, ezáltal általános jogait felhasználni és általános kötelességeit ellenszenv nélkül teljesiteni tanulja. Az egylet következőleg az állampolgárságnak legjobb iskolája.

Igy tehát az államnak nem szabad az egyletet ellenségének tekintenie, hanem inkább segitőjének a valódi s helyesnek talált államcélok elérésére; nem szabad azt neki fejlesztésében és kiterjedésében gátolni s rendőrileg sanyargatni, hanem inkább iránta a nép minden rétegében elismerést szerezni; el kell ismernie az egyletet, mint a mostani államéletnek egy valóban jogosult s közhasznu tényezőjét s eszerint elbánni vele. Ha azonban oly esetek fordulnak elő, mint az gyakran történik, hogy egy egylet alapszabályai éveken át hevernek az állami leltár ügyiratai között és azután végre, ha már a tagok számára sok drága idő minden tevékenység nélkül elmult, visszaküldetnek a benyujtóknak szentesitetlenül a legkicsinyebb okok miatt, az azután nem sok felismerésről tanuskodik az egyleti élet fontossága iránt.

Az alólirott egylet ennélfogva azon reményének ad kifejezést, miszerint a Magas Országgyülés — méltányolva az egyletek közhasznu működését, egyáltalában tekintetbe véve különféle néposztályoknak érdekeit, különösen a munkásokét, melyek csakis szervezett egyletekben óvatnak erélyesen és melyek által ugy egyeseknek, mint a tömegeknek kihágásai még leginkább meggátolhatók, a tagokkal azonban a mások igazságos érdekei iránti tiszteletet felkeltik, végre keresztülvive a népnek egyik alapjogát és az „egyenlő jog mindegyiknek" elve szerint — egy szabadelvü egyleti és gyülekezési törvényt alkotni fog, illetőleg a jelenlegi akadályokat s azoknak okait eltávolitani és az egyleteknek szabadabb kifejlődését lehetségessé fogja tenni.

Ezen kérelmét bátorkodik a Magas Országgyüléshez mielőbbi tekintetbevétele iránti esedezésének hozzácsatolásával előterjeszteni.

Budapest, 1874 április 28-án. *A pest-budai könyvnyomdászok önképző-egylete.*

A pesti nyomdászok nem akarták belátni, hogy a kért jogok törvénybeiktatását — és ezt illetőleg még ma is ugyanazon állapotban vagyunk, mint 1874-ben — nem lehet az országgyüléshez intézett kérvényekkel kiküzdeni.

Az 1875. évi segélyző-egyesületi közgyülés elé dr. Farkas Kálmán egyesületi orvos egy a budapesti nyomdászok egészségi viszonyairól szóló jelentést terjesztett, mely szerint a fővárosi nyomdászoknál előfordult 30 halálesetben 26 tüdővészben pusztult el; ennek főoka az egészségtelen nyomdahelyiségekben és a tanoncok kizsákmányolásában rejlik. A gyülésen Hornyánszky elnök bejelentette, hogy az alapszabályok jóváhagyás nélkül érkeztek vissza s a miniszter azt kivánja, hogy az alapszabályok három példányban terjesztessenek fel s az 1875 május 2-án kelt miniszteri rendelet 6. pontja az ujonnan felterjesztendő alapszabályokba egész terjedelmében beszurasssék.[1] A választmány

[1] Tisza Kálmán belügyminiszter 1875 május 2-án egy ujabb rendeletet bocsátott ki az egyletek alakitása tárgyában. „1. Ha az egyleti alapszabályokra a benyujtástól számitott 40 nap alatt határozat vagy észrevétel nem érkezik, akkor az illető egylet működését ideiglenesen megkezdheti. 2. Lényegesen különböző egyletek egy cim alatt közös alapszabályokkal nem alakulhatnak és igy külön alapszabálylyal kell alakitani a humanisztikus, a közművelődési, politikai, gazdászati stb. egyleteket is. 3. Politikai és munkásegyleteknél egyleti tag csak magyar honpolgár lehet. 4. Politikai és munkásegyleteknél fiókegyletek alakitása meg nem engedhető. 5. Munkásegyleteknek csak azok tekintetnek, melyek az 1872. évi ipartörvény értelmében alakittattak. (Az emlitett törvényben ilyen szakasz nem

és vele minden tag — kivéve azokat, akik féltek attól, hogy egykori inkollégiális magatartásuk még meg fog toroltatni — őszinte örömmel vette tudomásul, hogy a miniszter az alapszabályokban egyéb kifogásolni valót nem talált és a kivánt módositások beszurása után azokat ujra abban a tudatban küldte fel, hogy pár hét mulva megerősitve fognak visszaérkezni. Azonban csalódott.

A segélyző-egyesület alapszabályai 1875 szeptember hóban jóváhagyás nélkül érkeztek vissza. A miniszternek az alapszabályokra vonatkozó leirata igy hangzott:

Budapest főváros közönségének!

A „Budapesti Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélypénztárá"-nak folyó évi augusztus hó 4-én, 25.662. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősités végett felterjesztett módositott alapszabálytervezete iránt a következő észrevételek merültek fel: 1. A könyvnyomdászok és betüöntők nem lévén jogosultak az összes középmagyarországi társaik nevében s a főváros hatósága alá nem tartozó területekre is kiterjedő határozatokat hozni,[1] a cimben és az alapszabályok illető helyein a „középmagyarországi" szó helyett a „budapesti" teendő. 2. Az egylet céljait feltüntető 1. § 5. pontjánál beveendő, hogy *önhibájukon kivül* munkanélküliekké letteket és átutazókat segélyezi; az 1. § 7. pontja kihagyandó, mert az árszabály és munkaidőre és az árszabály reviziójára vonatkozó intézkedések az egylet céljaival semmi összefüggésben nincsenek; az 1. § *k)* pontja (kölcsönösség) kihagyandó, mert az egylet tagjai az 1875. évi miniszteri rendelet szerint csak magyar állampolgárok lehetnek. Kihagyandók a munkaközvetitésre és a választott bíróság és az árszabálybizottság alakitásáról szóló pontok és a 29. § *b)* pontjánál kihagyandó, hogy „nem önkéntesen léptek ki s ehelyett „nem önhibájuk folytán léptek ki" teendő. A 30. és 31. §-ok (árszabálysértés miatt kilépettek munkanélküliségi segélye). *Kihagyandó* a 38 §. (Más nyomdászegyletek területén beálló munkabeszüntetés esetében az egylet segélyt nyujthat. E célra minden 50 tag után 25 forintból álló alap gyüjtendő. Az alap kiegészitése külön adó által történhetik *s e célra a segélyezési szakosztályok egyik pénztárából sem szabad pénzt vagy pénzértéket venni.)* Kihagyandó a 39. §, hogy: „Minden Budapestre érkező szaktárs 3 forintnyi segélyben részesittetik, ha *itt állomást nem nyer,*" szerint módositandó. *Kihagyandó* az 53. § azon része, hogy a nyomdák bizalmiférfiakat választanak, mely utóbbiak az árszabályt, valamint az egyleti határozatokat ellenőrzik, valamint általában az egyleti ügyekben az árszabálybizottság, a választmány és a tagok közötti kapcsot képezik. Az 52. §-nál meghatározandó, hogy ki felelős a egylet vagyonáért és a kiadásokért. Az 55. §-nál a választmány és a *tisztikar* választása teendő. Az 59. §-ban meghatározandó, hogy az ott emlitett kiadások (lakbér, számvivő fizetése, szolga fizetése, egyleti közlöny költségeinek pótlása, nyomtatványok) csak a többi kiadások fedezése után fenmaradó fölöslegből fedezhetők; meghatározandó, hogy a felesleg hány százaléka forditható e célra. A 61. §-ban megállapitandó, hogy ki lesz hivatva a betéti könyveket őrizni s azt meghatározni, hogy a tiz év alatt alakuló esetleges ujabb egylet hasonló célu-e a

létezik.) Másnemü egyletek, ha munkásoktól alapittattak is, olyanoknak tekintetnek, mintha nem munkások alakitották volna. 6. Minden munkásegylet alapszabályaiba felveendő, hogy az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét be nem tartja, a magyar királyi kormány által, amennyiben további fennállása által az állam vagy az egyleti tagok érdekei veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályszerü vizsgálat eredményéhez képest végleg feloszlatható, vagy esetleg az alapszabályok pontos betartására, különbeni feloszlatás terhe alatt kötelezteti k." Ez volt tehát a nyomdászok által peticionált egyesületi jog.

[1] A miniszter a nyomdatulajdonosok határozatát is követelte, kik az ujabb módositásokhoz 6 szóval 3 ellen hozzájárultak. Ebből kiviláglik, hogy az illetők a miniszternél a „segédek érdekében" interveniáltak az alapszabályok ügyében.

jelenlegi egylettel vagy sem. Az általános határozatok I. pontjának végtétele (Egy tagnak kizárása sem szavazás által, sem más módon nem eszközölhető) a 8. §-al ellenkezvén, megfelelően módositandó. *Kihagyandó* az általános határozatok 2. pontja is (árszabály- és munkaidő meghatározása, illetőleg fentartása vagy módositása érdekében működő közeg: az e célra állandó választmány, mely mindig az egyleti elnökből és annak helyetteséből áll. A másodrangu közegek: *a)* a vegyes árszabálybizottság: *b)* az ebből kiküldött választott bíróság árszabályvitáknál és *c)* a nyomdák száma szerint összeállitandó bizalmiférfiak bizottsága).

Végül felveendő, hogy mindazon közgyülési határozatok, melyek az alapszabályok módositását, vagy az egylet feloszlását célozzák, foganatositásuk előtt a magy. kir. belügyminiszter elé terjesztendők.

Felhivom a főváros közönségét, hogy az előadottakról folyamodókat a csatolmányok kézbesitése mellett azzal értesitse, miszerint az annak értelmében ujból szerkesztendő alapszabályok az *egyleti elnök* által aláirt három egyenlő példányban a főváros közönsége utján ujólag felterjesztendők.

Budapesten, 1875. évi szeptember hó 14-én. A miniszter helyett Br. Kemény, államtitkár.

Az uj alapszabály és a tagok elégedetlensége.

A választmány egy hármas bizottságot küldött ki, hogy az alapszabályokat és az egyesület cimét a miniszter kivánságának megfelelően módositsa, azzal a kikötéssel, hogy a kölcsönösségre vonatkozó pont a miniszter okoskodása dacára is felveendő az alapszabályokba, valamint, hogy a szomszédos megyékben levő városok nyomdászai is tagjai lehetnek az egyletnek. Az 1876. évi közgyülésig a segélyző-egyesületben semmi megemlitésre méltó fontosabb momentum nem fordult elő. Az 1876. évi május 17-én tartott közgyülésen az elnökség bejelentette, hogy a miniszter az alapszabályokat április 19-én jóváhagyta. Ezzel a magyarországi könyvnyomdászok egy uj mesgyére léptek.

Ez a közgyülés még azt is kimondta, hogy a külföldre utazó tagok ezentul igazolójegyek helyett nyugtakönyvet kapjanak. Az uj alapszabályt, mint az egyesülés dokumentumát, szükségesnek tartom az utókor számára megörökiteni.

A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének alapszabályai.

I. szakasz.

Az egylet célja és a cél elérésére szolgáló eszközök.

1. §. Az egylet, mely: 1) betegség és halál esetében segélyző; 2) rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyző; 3) önhibájukon kivül munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4) önképzői szakosztályokra oszlik — a következő célokat tartja szem előtt: *a)* megbetegedett tagjainak segélyezését, valamint az elhalálozók eltakaritási költségéhez való járulását; *b)* a rokkant tagok segélyezését; *c)* az elhalt tagok özvegyeinek, valamint a nőtlen tagok szülőinek, ha ezek fiuk halála által, egyedüli támaszukat vesztették — segélyezését; *d)* az elhalt tagok árváinak segélyezését; *e)* az átutazók utipénzzel való ellátását, valamint az önhibájukon kivül munkanélküli tagok segélyezését; *f)* tagjainak, valamint a tanoncoknak, szellemi és szakbeli kiképezését, az egyletben képviselt szakokban.

A cél elérésére a következő eszközök és módok szolgálnak:

1. heti járulékok, valamint a tagok beiratási illetékei (5., 7. §-ok); 2. nyomdatulajdonosok jogszerzésen alapuló járulékai a rokkantak pénztárához (5. §);

3. a rendezendő ünnepélyekből befolyó jövedelem; 4. esetleges bevételek, mint hagyományozások, ajándékok stb; 5. tudományos, műszaki és szociális előadások, a politika és vallás kizárásával; 6. nyelvészeti stb. tanórák; 7. az egyleti könyvtár és olvasóterem használása, az azok felett fennt álló szabályok szerint; 8. egyleti közlöny kiadása.

2. §. Az egylet székhelye Budapest.

3. §. A kölcsönösség egyéb egyletekkel csak az esetben gyakoroltatik, ha azok a budapesti egylet irányát követik és a beiratási illetékek elengedésére — betegség esetében azonnali betegsegély élvezhetésére — rokkant-, özvegy- és árvapénztárba való befizetés idejének beszámitására és átutazók utpénzzeli ellátásra vonatkozólag ugyanazon előnyöket nyujtják.

4. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. Rendes tag Budapesten foglalkozó minden nyomdász, betüöntő és javitnok (korrektor) lehet, épp ugy az ideutazó szaktársak, kik kimutatják, hogy addig egy budapesti egylettel kölcsönösséget gyakorló egylet (3. §) tagjai voltak. Betegek csak akkor jogositvák felvételre, ha felszabadulásuk vagy ideérkezésük után hat hét közben felvételre jelentkeznek. 50 éves koron tul csak azoknak felvétele engedhető, kiknél utánbizonyitható, hogy előbb a belépésre alkalmuk nem volt. Tekintetbe véve, hogy a kisebb vidéki városokban foglalkozó szaktársak, csekély számuk miatt, képtelenek egy önálló egylet életbeléptetésére, szabadságukban áll a Pest-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, valamint Komárom-, Esztergom-, Fehér- és Hevesmegyékben s a Jászság és Kunság kerületeiben foglalkozó szaktársaknak, tagjai lenni ezen egyletnek. Ezen esetben nem szabad az illetőknek valamely más könyvnyomdász-egyletnek tagjainak lenni. Ha valamely tag más üzletet folytát, járulékainak pontos fizetése által (5. §) szabadságában áll továbbra is pénztárhozi jogát fentartani. A belépés napja a számvivő által az állományi könyvbe iktattatik. Elutazó tagok pontosan teljesitett befizetésükről a számvivőtől nyugtát kapnak. Tiszteletbeli tagok: 1) azon nyomdatulajdonos urak, kik az 5. § szerint a tagjaik után reájok esendő járulékot fizetik és 2) azok, kik üdvös cselekvények s ajándékok stb. által az egylet körül érdemeket szereztek. A tiszteletbeli tagok az egylet igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egylet részéről való bármi néven nevezendő segélyről lemondanak. A nyomdatulajdonos urak mindegyikének szabadságában áll, az egylet rendes tagjává lenni.

5. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak előre fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, mely járulék nagysága a közgyülés által (53. §) határoztatik meg s az egyleti szolga által hetenként pontosan behajtatik. — Ezen járulék jelenleg 45 krban van megállapitva, melyből a betegsegélyző pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és átutazók pénztárára 5 kr., az önképzői pénztárra 10 kr. esik. A pénztárak elkülönitett alappal birnak s külön számoltatnak el. — Azon tagok, kik más foglalkozással birnak, járulékaikat egyenesen a számvivőnek fizetik. A nyomdatulajdonos urak nyomdájukban foglalkozó minden egyleti tag után rendes járulékul 10 krt fizetnek, melyből $^1/_4$ a betegsegélyző-pénztárra és $^3/_4$ a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra esik.

Nyomdatulajdonosok, kik ezen járulékot fizetik, jogositvák minden időben a pénztár kezeléséről meggyőződést szerezni. — Oly üzletekben, hol a nyomdatulajdonosi járulék nem fizettetik, ez a tagok által teljesitendő; ugyanez áll azon tagokról is, kik más foglalkozást folytatnak, de a rokkantsegélyt biztositani kivánják részükre.

6. §. Ha a segélyzendők száma annyira szaporodik, hogy a befolyó járulékok elégtelenek a kiadás fedezésére: a rendes tagok járulékainak felemelése és behajtása az egybehivandó közgyülés többségének határozata folytán, bizonyos időtartamra, eszközlésbe hozandó. — Sürgős esetekben — a rendes közgyülés mielőbbi egybehivásáig, a választmány van feljogositva a járulékok felemelésére.

7. §. Az egyletbe ujonnan lépők, ha foglalkozásaik megkezdése első hat hete alatt jelentkeznek, egy forint beiratási illetéket fizetnek, a későbben jelentkezők pedig 10 o. é. forintot. Beiratási illeték alól felmentvék azon korábbi tagok, kik munkahiány miatt (az állomásközvetitéstől azonban bizonyitványt kell hozniok, hogy állomást nem nyerhettek) vagy az általános védkötelezettség következtében az egyletből kiléptek. — E célból ezeknek foglalkozások megkezdése után 8 nappal a belépésre, illetőleg a befizetés folytatására kell jelentkezniök.

8. §. A befizetés hat heti megszakitása önkénytes kilépésnek tekintetik és az egyleti közlönyben történt felszólitása után a tagnak az egyleti állományi könyvéből való törlését, valamint a tagsági jog elvesztését vonja maga után. — Az ily módon törlött tagok ujoni felvétele csak a 7. §-ban belépő tagokról szóló módozatok szerint történhetik. — Más ok miatt tagot kizárni nem lehet, kivéve ha valamely tag becstelenitő vétség miatt elitéltetett, vagy az egyleti vagyonon csalást követett el (l. 35. §).

9. §. Az árvapénztárba hetenként befolyó összegek, valamint a többi pénztárak netaláni feleslegei, a közgyülés által felállitott alapelvek szem előtt tartása mellett, a lehető legjövedelmezőbb módon helyeztetnek el. — Az összes egyleti vagyon és az egylet tulajdonát érdeklő iratok, az egylet pénztárában őriztetnek; a pénztár három kulcscsal van ellátva, melyek egyikét az egylet elnöke vagy helyettese; a másikat a pénztárnok; a harmadikat minden hónapban változtatva, a választmány valamely tagja kapja megőrzés végett ugy, hogy a pénztár csak e három személy által nyitható és csukható be, kik ennélfogva a pénztár rendbenlétéről tisztségük ideje alatt kezeskednek.

10. §. A hetenként megjelenő egyleti közlönyt minden tag ingyen kapja. — A Budapesten kivül foglalkozó tagoknak posta utján dijmentesen küldetik meg.

II. szakasz.

Az egylet beosztása.

I. Beteg- és halálesetekben segélyző szakasztály.

11. §. Az összes járulékok rendesen könyveltetnek el s minden tagnak szabadságában áll a befizetésekről meggyőződni.

12. §. Ha a pénztár oly állapotban volna, hogy a bevétel a folyó kiadások fedezésére nem elégséges, a 6. § szerint kell eljárni. Hogy mindenki a segélyben idejekorán részesülhessen, a tagok kötelessége megbetegedés esetén az üzleti pénztárnokot értesiteni — a bejelentés napja vagy a postabélyeg kelte lévén érvényes a betegség kezdetéül tekintendő. A betegségi bizonyitvány átadása alkalmával, a beteg a következő hétre üres utalványt kap ugy, hogy az esedékes betegpénz csupán a nyugta és betegségi bizonyitvány átadása alkalmával szolgáltatik ki. A gyógyulás bekövetkeztekor az illető tagot gyógykezelő egyleti orvosnak a (naponként) kitöltött utalvány beküldése mellett azonnal jelentést kell tenni a számvivőnek.

13. §. A koronként tisztet viselő üzletpénztárnok kötelezve van az illető üzletben előforduló megbetegedési esetről az egyleti orvosnak és az ellenőrnek jelentést tenni s egyszersmind a megbetegedett vezeték- és keresztnevét, valamint lakását pontosan tudtul adni, az elhanyagolás következménye, mely a betegpénz kifizetésének megtagadását vonhatja maga után — az üzletpénztárnokot terhelendi. Az üzlet tagjai beteglátogatókat választanak, kiknek felváltva minden harmadnap a beteg hogyléte felől meggyőződniök kell; e célból jogok van, sőt kötelességök magokat a gyógykezelő orvossal érintkezésbe tenni, a rendelményeket és gyógyszereket előmutattatni és különös tekintettel lenni arra, hogy a beteg mit se mulaszszon el arra, ami gyógyulását elősegiti. Ha ugy találnák, hogy a beteg a gyógykezelésre rendelt orvos vagy seborvos által nem hagyja magát gyógyittatni, hogy annak rendeleteit szigoruan nem teljesiti, vagy egyéb módon magát nem a szorosan megkivántató módon viseli, vagy éppen tisztük

teljesitésében a beteg által gátoltatnának, vagy általa az őket megillető bánásmódban nem részesülnének, mind e körülményekről a betegpénztár elnökének jelentést kell tenniök, ki fel van hatalmazva a tényálláshoz képest, a betegpénz kifizetését felfüggeszteni, illetőleg a betegség lefolyásának egész tartamára megtagadni. Ez utóbbi határozat érvényességéhez azonban az elnök és választmány beleegyezése kivántatik.

14. §. A betegsegély nagyságának meghatározása az 53. § *f)* pontja értelmében a közgyülésnek van fenntartva. Jelenleg 6 heti szakadatlan befizetés esetén (§ 5) a tagnak igénye van 6 ft. 30 kr. hetenkénti segélyre (egyes napra 90 kr.), mely egy teljes éven át (52 hét) kifizettetik. Ha a betegség egy évnél tovább tartana, akkor a választmány határozandja el, az ilyen beteg vajon és mily módon segélyeztessék továbbra is. Ha felgyógyult 12 hét alatt, egy és ugyanazon betegségbe visszaesnék, az esetben a második megbetegedés ideje, az előbbi megbetegedés folytatásának tekintetik. A betegsegélyre a betegen vagy annak meghatalmazottján kivül senkinek sincs igénye.

15. §. Megbetegedett tagok, kik betegsegélyben részesülnek, ezen segély élvezésének ideje alatt a heti járulékok fizetése alól felmentvék.

16. §. Ha a tag valamely gyógyintézetben ápoltatik, ez esetben az egylet a gyógyköltségeket mindaddig fizeti, mig az alapszabályilag meghatározott segély tart, hacsak a tag a gyógyköltségeket harmadik személyektől követelni jogositva nincs; azonban a gyógyköltségeknek a betegpénz magasságát túl haladnia nem szabad. A gyógyintézetnek fizetendő dij után fenmaradó betegsegély pénz feleslege, a betegnek felgyógyulásakor kiadatik, vagy óhajtásaként hetenként is kifizettetik. Ha az egyletnek a kórház részére gyógyköltséget fizetni nem kell, a betegnek a teljes segély kiszolgáltatik.

17. §. A számvivő minden héten a beteg névjegyzéket az egyleti közlönyben közzé teszi. A választmánynak minden időben szabadságában áll a betegsegélyt élvező tag betegségi állapotáról tudomást szerezni.

18. §. Azon beteg, kinek az orvos által fürdőlátogatás ajánltatik, ezt az őt gyógykezelő orvos bizonyitványának átadása mellett — a számvivőnek bejelenti. A számvivő azután azonnal eszközlésbe veendi a betegnek az egylet egyik orvosa általi megvizsgáltatását, s e megvizsgálás alapján a betegnek irásban tudtul adja, valjon a fürdőlátogatás idején segélyben részesittetik-e vagy nem. Ha a beteg az eldöntés előtt elutazik, a betegsegélyre való jogát elveszti. A fürdőt látogató betegnek minden héten vagy visszaérkezése után, az őt gyógykezelő orvos bizonyitványának előmutatása mellett, a segély kifizettetik. Betegeknek, kik foglalkozási helyöktől távol óhajtanak tartózkodni, elutazások előtt szintén meg kell magokat az egyletorvos által vizsgáltatniok (Budapesten kivül foglalkozókra nézve a 4. §-ban foglalt szabályok érvényesek) és havonként az őket gyógykezelő orvos bizonyitványát beküldeniök, melynek átvétele után a segély kiszolgáltatik.

19. §. Ha az egylet valamely tagja elhalálozik, ez esetben a meghatározott 50 o. é. forintnyi temetkezési költség összege, hátrahagyott családjának vagy egyéb hozzátartozóinak fizettetik ki. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemetkezésről gondoskodást, a netalán fenmaradó felesleg a pénztárba folyván vissza.

II. Rokkantakat-, özvegyeket- és árvákat segélyző szakosztály.

20. §. Rokkantsegélyre az egylet minden tagjának igénye van, ha legalább 10 évig ahhoz tartozott és kötelezettségeinek pontosan eleget tett; továbbá ha orvosi bizonyitvány által kimutatja, hogy kórgyengeségi, vagy testi, vagy szellemi betegség által képtelenné vált életfentartási szükségleteit megkeresni; ezenkivül azonban még legutóbbi foglalkozás helyéről is bizonyitványt kell hoznia, valamint a rokkant segélynek részére való kiszolgáltatás végett egy választmányi gyülés határozata kivántatik meg. Volt tagoknak a pénztárhoz való belépésük

(ujra) alkalmával, a rokkantsegélyre való igénytartás tekintetéből, a már azelőtt teljesitett fizetési járulékok ideje beszámittatik.

21. §. A rokkantaknak nyujtandó segély 10—20 évi tagság után 3 ft.; 21—30 évi után 4 ft.; 31—40 évi után 4 ft. 50 kr.; 41—50 évi után 5 ft.; 50 évi tagságon tul 5 ft. 50 kr. hetenként. A közgyülésnek egyébként szabadságában áll e segélyt feljebb is emelni. Ezen segély nyugtatvány mellett hetenként fizettetik ki a rokkantnak vagy meghatalmazottjának, s lefoglalható sohasem lehet. — Azon tagok részére, kik a nyomdászüzletnél testi sérülést vagy egyéb testi bajt szereztek s ezáltal dologképtelenné lettek, 10 éven alól is kifizettetik a rokkantsegély. A rokkantak e segélyt bármely tetszésök szerinti helyen élvezhetik és Budapesten kivül tartózkodásuk esetében az illető helyhatóságnak életmódjuk és tartózkodásukról szóló bizonylata mellett, saját költségükre havonként felvehetik. Betegsegélyre a rokkantaknak nincsen igényük, azonban járulékaiknak az özvegy- és árva-pénztárba való szakadatlan fizetése által fenntarthatják jogukat, az alapszabályszerü özvegy és árvasegélyre.

22. §. A rokkantsegély kifizetése megszünik, ha rokkant foglalkozására nézve ismét munkaképes lett.

23. §. Valamely tag halála után, ha az legalább 10 évig a pénztár iránybani járulék befizetéseinek pontoson eleget tett, törvényes házasság után maradt neje igényt tarthat az özvegysegélyre. A segély egyszer s mindenkorrai kielégitésképen egyelőre 50 o. é. ft. állapittatik meg. Ezen segélyre azon nőtlen tagok szülőinek is van igényük, kik fiuk halála által egyetlen támaszukat vesztették el. A közgyülésnek marad fenntartva ezen összeget, a pénztár az idei állásához képest a jövő évre meghatározni. Ha a pénztár valamely tagja a segélyezésre való jogát (l. 8. §) elvesztené, ez esetben halála után özvegyének, illetőleg szüleinek nincs igényök a segélyre. A választmánynak marad azonban fentartva, hogy különösen tekintetbe veendő eseteknél kivételt tegyen.

24. §. Tiz évi járulék befizetése után a hátrahagyott árváknak igényök van a segélyre.

25. §. Az árvasegély, az özvegysegélyzéstől függetlenül adatik és erre az elhalt tag törvényes és mostoha gyermekei igénynyel birnak. Örökbe fogadott gyermekek azonban nem nyernek segélyt.

26. §. Az árvasegély nagyságának meghatározása az 53. § *f)* pontja szerint a közgyülésnek van fentartva. Az árvasegély, az atya meghalálozása napjától számitva havonként fizetendő ki; az egyelőre egy gyermek és hó után 4 forintban van megállapitva és a segélyzett árvák betöltött 14-ik éveig tart. A segély csupán az özvegynek, illetőleg anyának, vagy a gyermekek életben létét megerősitő bizonyitvány mellett, a gyámnak fizettetik ki, a halálozás napját követő hónap elsejétől kezdve. Az árvasegély az erre jogositottnak költségére bármely helyen felvehető, azonban Budapesten kivül tartózkodás esetében az árvák élete és tartózkodásáról az illető helyhatóság bizonyitványát kell havonként beküldeni.

27. §. Árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltatnak, mig e viszony tart, segélyre számot nem tarthatnak.

28. §. Olyanok, kik a befizetés tartama alatt lesznek árvákká, ha ezen tartamnak fele lejárt, tovább fizethetnek, hogy a segélyre teljes joggal birhassanak.

III. Munkanélkülieket és átutazókat segélyző szakosztály.

29. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyzésre igénynyel bir minden tag, ki: *a)* a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének a munkahiány bekövetkezte előtt három hónapig tagja volt; *b)* bebizonyithatja, hogy 14 nap óta munka nélkül van, ugyanannyi ideig az állomásközvetitésnél be van jegyezve és nem önhibája folytán lépett ki a munkából; önhibájok folytán kilépetteknek azon tagok is tekintetnek, melyek bebizonyithatólag saját vétségük, nevezetesen jellemtelenségük miatt bocsáttattak el, vagy valami módon elbocsáttatásukat előidézték.

30. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetitéstől, a neki felajánlott foglalkozást elfogadni. Tekintetre méltó esetekben alapelvül szolgál, hogy egy nős tag lakhelyén kivül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszeritessék.

31. §. A segélyösszeg hetenként 4 ft. a nőtelen és 6 ft. a nős tagok számára, ez azonban a közgyülés határozata folytán megmásitható.

32. §. A segély a foglalkozás hiány második hetének végével kezdődik és öt héten át tart. Gyakoribb foglalkozás hiánynál, a segélynek évenként tizenkét hetet tul haladnia nem szabad.

33. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedés esetén, a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél, a betegség előtti hetek száma a 32. § értelmében beszámittatik.

34. §. Ha oly tag rögtön elutazik, kinek a segélyezésre alapos igénye van és az állomásközvetités által utánbizonyitható, hogy foglalkozásban nem állott, 8 ftot kap mint utiköltséget. Az elutazott tag, ha három hónap alatt visszatér, köteles az utiköltséget visszafizetni.

35. §. Ha kitünik, hogy valamely tag hamis adatok alapján utiköltséget nyert, a visszafizetésre kötelezve van s ha ezt teljesiteni vonakodnék, az egyletből kizárandó.

36. §. A segélyezésre igényt tartó tag jogosultságának eldöntése (29. §) legalább három tag jelenlétében, az állomásközvetitő bizottmányt illeti, azonban minden tagnak a választmányhoz felebbezése meg van engedve. A bizottmánynak a választmányt a segélyezési esetekről pontosan kell értesiteni. A 30 és 33. §-okban foglalt esetekben az eldöntés a választmányt illeti.

37. §. Minden Budapestre érkező szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely azon egylet tagjait hasonló jótéteményben részesiti, utisegélyt nyer. Ezen segély nagysága a közgyülés által határoztatik meg s jelenleg 3 ft-ban van megállapitva. Ha foglalkozást vállal, kötelessége a felvett utipénzt 14 nap után hetenként 1 ftnyi részletben befizetni. Az utisegélyben részesülők névjegyzéke, a heti betegállomány kimutatásával együttesen közzététetik.

38. §. Félév lefolyta előtt egy és ugyanazon idegen, különösen tekintetbe veendő eseteket kivéve, segélyben nem részesülhet.

IV. Önképzői szakosztály.

39. §. Ezen szakosztály körébe tartoznak az I. § *f*) pontjában emlitett célok, valamint az 5. pont alatt elősorolt eszközök; ezen célok és eszközök költségei tehát az önképző-szakosztály pénztárából fedezendők, mely a közgyülés határozata értelmében (az 53. és 57. §§) az igazgatás egyéb költségeiben részt vesz.

40. §. A könyvtár és olvasókör igazgatására, valamint az előadások és oktatási órák eszközlésére a választmány által egy 9 tagu képző-bizottmány alakittatik, mely szükség esetén nem választmányi tagokból is állhat, akik azonban a bizottmányi ülésekben csupán tanácskozási joggal birnak. E bizottmány működéséről a választmány felelős.

III. szakasz.

Az egylet igazgatása.

41. §. Az egyletet igazgatja a választmány. A választmány áll: az elnökből, — ki a nyomdatulajdonosok sorából választandó —, két helyettesből — kiknek elseje az önképzői szakosztály elnöki tisztét viseli —, egy számvivőből, a segélyző- és önképzői szakosztályok egy-egy pénztárnokából, 25 választmányi tagból, kik minden évben a rendes közgyülésen, általános szavazattöbbséggel és szavazó jegyek által választatnak. A legközelebb következő 10 tag póttagnak tekintetik. Választó és választható minden tag. Utánválasztások minden gyülésen történhetnek. Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választandó.

42. §. A választmány alakuló ülésében a fentebbi egyenesen a gyülés által választott tisztviselőkön kivül, két magyar és két német jegyzőt választ; az egyéb igazgatási teendőket pedig az egyes választmányi tagok között osztja ki.

43. §. Az egyleti választmány következő tisztet visel: *a)* az egylet vagyonát kezeli; *b)* rendes egyleti tagokat felvesz és azokat az egylet állományi könyvbe bevezeti, vagy abból kitörli; *c)* valamely egyén fel, vagy fel nem vételét a 4. § 2-ik bekezdésének értelmében meghatározza; *d)* kétes esetekben, a különböző pénztárakból való segélyezhetés felett dönt; *e)* az egyleti orvosokat alkalmazza; *f)* az egyleti szolgát felveszi; *g)* a rendes vagy rendkivüli közgyüléseket egybehivja; *h)* az önképzői szakosztály ügyrendét megállapitja; *i)* az egylet összes ügyeit, melyek nem kizárólag a közgyülésnek vannak fenntartva, elintézi; *k)* az általános szabályok értelmében az egyleti közlöny vezetésével megbizandó választmányt választja; *l)* számol az ügykezelésről a befejezett évben és a közgyülés eleibe terjeszt költségvetést a következő évre (l. az általános szabályokat).

44. §. Az egyleti választmánynak kötelessége minden hónapban legalább egyszer egybegyülni, ha csak oly eset nem forog fenn, mely azonnali kielégitést igényel. Határozatait abszolut szótöbbséggel és legalább 12 választmányi tag jelenlétében hozza. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt. A választmány határozatai ellen a közgyüléshez lehet felebbezni.

45. §. Az egyleti elnök s hátráltatása esetén annak helyettese, az egyletet a hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli; ő őrködik a pénzek kezelése felett; hajtja végre a közgyülés és egyleti választmány határozatait; a közgyülésen és választmányi üléseken elnököl; az egylet által kibocsájtott iratokat és okmányokat aláirja, azonban aláirásának érvényességére a jegyző, pénztárnok vagy számvivő ellenjegyzése szükséges; az egyleti választmány rendkivüli üléseit ő hivja egybe s végre a választmány minden ülésein a sorrendet ő állapitja meg.

46. §. A számvevő veszi át a tagok belépése, megbetegedése, felgyógyulása és kilépése felőli jelentéseket, az alapszabályilag meghatározott segélyzéseket utalványozza, az egyleti vagyon felszámolását érdeklő tárgyalásokat (a 47. § értelmében a pénztárnokokra eső munkákat kivéve) elintézi és az elutazó tagok bizonyitványait kiállitja, valamint a rendes és tiszteletbeli tagok állományi könyvét vezeti. A választmánynak minden tetteért felelős. Fáradozásaiért dijaztatik.

47. §. A két pénztárnoknak a számvivőtől átvett pénzeket pontosan és a pénztárak szerint elkülönözötten kell könyvelni, a pénzek gyümölcsöző elhelyezéséről (9. §) az elnökkel egyetértve kell gondoskodnia; a kiadásra szükségeltető pénzt vevény mellett kiszolgáltatni, a választmány elébe havonként kimutatást terjeszteni, valamint az év kezdetén megtartandó közgyülés elé terjesztendő számadó jelentést elkésziteni.

48. §. A jegyzők kölcsönös megegyezés szerint vezetik a választmányi, valamint közgyüléseken a jegyzőkönyvet és szerkesztik az egylet által kibocsátott irományokat.

49. §. Minden egyes üzlet tagjai üzleti pénztárnokot választanak, ki a tagok hetijárulékait beszedi és a pénztárnokoknak átszolgáltatja; a tagok létszáma felett rendes jegyzéket vezet.

Ellenőrző bizottság.

50. §. Az ellenőrző bizottság öt tagból áll, kik a közgyülésen évenként szavazattöbbséggel választatnak s kik viszont a magok kebeléből elnököt és jegyzőt választanak. Célja a választmány ügykezelését folyton ellenőrizni és a pénztárak állását, valamint a havi kimutatásokat időről-időre megvizsgálni. Ennélfogva az ellenőrző bizottság tagjai, a választmány s annak kebeléből alakitott bizottmányok üléseiben részt vehetnek s a könyvek megtekintését bármily idő-

ben követelhetik; a bizottság határozata folytán a pénztár rovancsolásának (Scontrirung) is meg kell történni. E bizottsághoz a választmány elleni panaszok is intézhetők, mely azt megvizsgálni s azon esetre ha a választmánynyal kiegyezés nem jöhetne létre, eldöntés végett a közgyülés elé terjeszteni köteles.

51. §. Az egyleti vagyon gondos kezeléseért, elsősorban a tisztviselők, másodikban pedig a választmány felelős. Az értékpapirok s egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az elnöknél egy tüzmentes pénztár létezik, melynek egyik kulcsa az elnök kezében van, a második pedig az első alelnöknél s a harmadik valamely választmányi tagnál. Az egyleti pénzek csakis a budapesti „Első hazai takarékpénztárban" tétetnek le gyümölcsözés végett.

Választott bíróság.

52. §. Kétes esetekben és vitáknál, amennyiben egyleti visszonyokat illet, ha ilyen ügy a választmány és egyleti tagok közt, valamint az utóbbiaknál egymás között merülne fel, választott bíróság itél. Ezen választott bíróság alakulására nézve az 1868. évi LIV. t.-c. 9-ik cikkének 3-ik fejezete szolgáland zsinórmértékül.

A gyülések.

53. §. A közgyülés illetékességének, mely közgyülésre a választmány által az összes rendes és tiszteletbeli tagok meghivatnak, a következők vannak fenntartva: *a*) a tisztviselők és választmány megválasztása; *b*) az ellenőrző bizottság választása; *c*) a három számvizsgáló választása; *d*) a számvivő választása; az elmult év számláinak megvizsgálása és a következő évre szóló előirányzatnak helybenhagyása; *e*) a választmánynak az egyleti orvosokkal kötött szerződési viszonyok helybenhagyása; *f*) az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyzések nagyságának meghatározása; *g*) az egylet vagyonának gyümölcsöző elhelyezése feletti alapelvek megállapitása; *h*) kölcsönök felvételének helybenhagyása; *i*) az ellenőrző bizottság inditványai feletti határozathozatal; *k*) az egyleti választmány határozata elleni felebbezés eldöntése; *l*) az alapszabályok megváltoztatása; *m*) az egylet feloszlatása.

54. §. Rendes közgyülés minden év első nyolc hetében tartatik s annak napja legalább négy héttel előbb a tagokkal tudatandó. Ugy ezt, valamint a netán szükségeltető rendkivüli közgyülést, a választmány hivja egybe. Ha az ellenőrző bizottság vagy az egylet 100 tagja irásilag s a tárgyalandó ügy megnevezése mellett rendkivüli közgyülés megtartását kivánná a választmánytól, az köteles e kivánatnak 4 hét alatt megfelelni. Ezenfelül az önképző-osztály időről-időre gyüléseket tart, melyekben a közgyülés elé nem tartozó összes tárgyak (53. §) elintéztetnek. A választás és határozathozatal az 58. §-ban előrelátott eseteket kivéve, szavazattöbséggel történik. A szólási és választási jog csupán személyesen gyakoroltathatik.

55. §. Inditványok a közgyülésben ugy a választmány, mint egyes egyleti tagok által is tétethetnek; utóbbiak azonban inditványaikat, 14 nappal a közgyülés megtartása előtt, a választmánynak irásban adják be, mely az egyleti tagokat erről az egyleti közlönyben értesiti. Oly inditványok, melyek közvetlen a közgyülés kezdete előtt irásban nyujtatnak be, csak akkor tárgyaltatnak, ha azok sürgőssége a közgyülés által elismertetik.

56. §. A közgyülés által választott számvizsgálók az évi számadásokat megvizsgálják és négy hét lefolyása alatt annak rendben találását az egyleti közlönyben kinyilatkoztatják, ellenkező esetben rendkivüli közgyülés egybehivását inditványozzák, melynek a választmány által legfeljebb négy hét alatt egybehivatnia kell.

Közös kiadások.

57. §. *a*) Az egyleti lakbér; *b*) a számvivő fizetése; *c*) az egyleti szolga fizetése; *d*) az egyleti közlöny költségeinek pótlása, amennyiben az előfizetések

által nem fedeztetnek; *e*) nyomtatványok és egyéb az egyletnek szükséges tárgyak költségei, melyek az összes pénztárak által közösen viselendők; melyekből az önképzői szakosztályra 50%; a betegsegélyzőpénztárra 25%; a rokkant-, özvegy- és árva-segélypénztárra $12^1/_2$% és a munkanélküliek s átutazók pénztárára $12^1/_2$% esik. A *d*) és *e*) alatti kiadások a kiadások fedezése után fennmaradó jövedelemfelesleg 50%-ából viseltetnek.

Az egylet feloszlatása.

58. §. Az egylet feloszlatása csak egy rendkivüli közgyülésben emeltethetik határozattá, melyre minden tag külön meghivandó. A feloszlatás érvényesen el van határozva, ha e gyülésen legalább $^3/_4$ része az összes tagoknak résztvesz és a jelenlevők $^3/_4$-de a feloszlatás mellett szavaz.

59. §. Az egylet feloszlása esetén az egyleti vagyon a pesti „Első hazai takarékpénztárban" helyeztetik el egy főnökök és segédekből álló egyenlő számu bizottság ellenőrzése mellett, mely bizottság minden évben számadást tesz és ujjá választatik. A létező vagyonnak a tagok közt szétosztatnia nem szabad. Ha 10 év alatt a budapesti szaktársak $^3/_4$ részének beleegyezése mellett s a hatóság engedélye alatt ily célu egylet nem alakulna, az esetben az egylet vagyona a rokkant könyvnyomdászok és betüöntők alapitványául szolgáland.

Általános határozatok.

I. Az egylet célja főképpen a humanitás gyakorlása, t. i. a betegek, rokkantak, özvegyek és árvák gyámolitása és ezen cél az alapszabályok esetleges megváltoztatásánál nemcsak nem változtatható, hanem kell, hogy mindig az egylet főcélja maradjon. Ezen határozat mellőzésével az egylet felbontottnak tekintendő és ezen esetben az 59. § lép életbe. Egy tag kizárása a 8. és 35. §-okban felemlitett okokon kivül meg nem történhetik.

II. Csak ujonnan belépő tagok kötelesek az önképző szakosztálynak is tagjaivá lenni és az erre eső dijat fizetni; az önkéntes kilépés azonban magában foglalja az összes osztályokbóli kilépést.

III. Az egyleti közlöny egy a választmány által különösen e célra kiküldött bizottság által kezeltetik. Ezen bizottság egy bizottsági tagra bizza a lap felelős szerkesztését. A lap adminisztrációjára nézve, a választmány külön rendelkezik.

IV. Minden, az alapszabályban meg nem határozott bevételi és kiadási összegekre nézve, a választmány évenként egy előirányzatot terjeszt a közgyülés elé helybenhagyás végett.

V. Ha az egylet ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárását illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a m. kir. kormány által a nagyméltóságu m. kir. belügyminiszter urtól 1875. május 2-ikán 1508. szám alatt kelt szabályrendelet értelmében, amennyiben az egylet további működésének folytatása által az állam- vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

Minden az alapszabályok módositására vagy az egylet feloszlására célzó határozatok foganatositásuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumnak terjesztendők be.

15.507. szám. Látta a magyar királyi belügyminister. Budapesten, 1876. évi április hó 19-én. A miniszter helyett: B. Kemény, államtitkár.

A szeptember 16-iki választmányi ülés az alapszabályok életbelépését 1876 november 1-ére határozta meg. Egyuttal felhivta a tagokat, hogy lehetőleg mindkét (segélyző és önképző) szakosztályba lépjenek be. Tekintettel továbbá azon körülményre, hogy a főnöki járulék az uj alapszabály értelmében nem

volt kötelező, a főnökökhöz egy körlevelet intézett, melyben azok felkérettek, hogy heti 10 krajcáros főnökilletéket továbbra is fizessék be az egyleti pénztárba.

Miután az önképző-osztályba egyesek a heti 10 krajcáros illeték miatt nem akartak belépni és ez a pénztárt anyagilag érzékenyen kárositotta, az 1876 szeptember 10-én tartott általános nyomdászgyülés elfogadta Kaczander Gyula által előterjesztett következő határozati javaslatot:

„Tekintettel arra, hogy testületünk összessége társadalmi helyzetének jobbulása csakis a legszorosabb egyesülésben rejlik; továbbá, hogy az uj egylet életbelépése és annak sikeres működése csak akkor várható, hogyha ugy az általánosságtól tiszti hivatalra emelt tagok, valamint minden egyes tag erejéhez mérten közreműködik áldozatkimélet nélkül az egyleti célok eléréséért; elhatározza a mai gyülés: 1. hogy minden egyes kolléga morális kötelességének ismerje az egész egylet (segélyző- és önképző-osztály) tagjává lenni; 2. hogy azon tagok, kik valamely tisztséget elfogadnak, azt erejüktől telhetőleg betöltik és a bennük helyezett bizalomnak minden irányban lelkiismeretesen eleget tesznek; továbbá elváratik minden egyestől, hogy bizalmiférfiai irányában az illő tiszteletet tanusitsa és azokat kötelességeik teljesitésében minden irányban támogassa. Végre az egyleti közlönyt illetőleg az uj egyleti választmánynak kötelességévé tétetik odahatni, hogy a lap, mint eddig, ugy a jövőben is elsősorban az egylet érdekeit, másodsorban pedig Magyarország összes nyomdászainak érdekeit szabadon és függetlenül képviselje."

Az uj alapszabály hiányossága már a legközelebbi év februárjában előtérbe nyomult s a választmány kénytelen volt a heti tagdijat 45 krajcárról 50 krajcárra felemelni, mivel a kiadásokat másképp nem birta fedezni. Ez a dolog nagy ellenszenvvel találkozott a tagok körében s azok egyrésze február 16-án egy értekezletet hivott egybe. Az értekezlet abban állapodott meg, hogy az alapszabályok módositásáig a felemelt illetéket be kell fizetni s arról a tagokat az értekezlet elnöksége következő körlevélben értesitette:

„Műtársak! Ujólag feljebb emeltetett az egyleti illeték; mi az illeték felemelése *ellen* vagyunk, mivel van elég más ut és mód egy netáni deficit elhárítására. Ezen indokból kiindulva, nagyszámu műtárs által február hó 16-án egy értekezlet tartatott és abban az okok tekintetbevétele után a következő határozat hozatott: A február hó 16-án tartott értekezlet azon kérelemmel fordul a tagokhoz, kik az egyleti illeték felemelését ellenzik, azt a legközelebbi rendkivüli közgyülés, azaz 1877 március 11-éig és nem tovább fizetni, amely közgyülés az alapszabályok ujabb módositása, valamint a felemelt egyleti illeték ujra való redukálásával fog foglalkozni."

A rendkivüli közgyülés március 11-én tartatott meg s az előterjesztett jelentés szerint a munkanélküli pénztárnak 1877 január végéig 125 forint, az önképzőosztálynak pedig 129 forint deficitje volt. Hevesebb vita után a gyülés hozzájárult a választmány azon inditványához, hogy az ujra módositandó alapszabályok jóváhagyásáig a heti illetéknek 5 krajcárral való felemelése érvényben maradjon. Az uj módositás a tagdijnak az egyes pénztárak között való megfelelőbb elosztásával óhajtott a deficiten segiteni. Ezenkivül a beiratási dijat a hat héten belül belépőknél 1 forintról 5 forintra emelte fel a gyülés s a munkanélküliségi segélyre való jogosultság határideje egy évi tagsághoz köttetett.[1]

[1] Az ujabban módositott alapszabályokat 1877 november 28-án hagyta jóvá a belügyminiszter és december elején érkeztek vissza. A módositás által sikerült a deficitet, melyet az első 1876-ban jóváhagyott alapszabályok hiányossága idézett elő, megszüntetni.

Az 1877. évi lényegesebb módositások a következők: A 45 krajcáros tagdijból (a főnökilleték 10 krajcárjával 55 krajcár) a betegsegélyző-pénztárra 25 krajcár, a munkanélküliek és átutazók pénztárára 10 krajcár, az önképző-osztályra 10 krajcár esik. A rokkantsegélyző-pénztárba fizetendő a főnökök 10 krajcárja, vagy ahol ezt a főnök nem fizeti, a segéd által fizetendő 55 krajcárból 10 krajcár ezen pénztárt illeti. Munkanélküliségi segély egy év után jár (azelőtt három hónap); a beiratási dij 5 forint, később belépők részére 10 forint. A közös kiadásokból a betegsegélyző-pénztár 60 %-ot (azelőtt 25 %), a rokkantpénztár 15 %-ot (azelőtt 12 %), az önképző-osztály 25 %-ot (azelőtt 50 %) fedez.

Az önképző-egylet könyvtárát, berendezését és 42 forint 73 krajcár készpénzvagyonát a segélyző-egyletnek adta át és ezzel tiz évi eredményteljes működés után, mint az utóbbi egylet egyik osztálya, kezdte meg működését. Hogy milyen eredménynyel, arról majd később alkalmunk lesz meggyőződni.

A segélyző-egylet 1876 szeptember 10-iki alakuló közgyülése egy hivatalnoki állást kreált 800 forint fizetéssel s azt Steiner Adolf ellenőrrel töltötte be.[1] Végül kimondta, hogy a megválasztott uj választmány mandátuma egészen 1878-ig érvényes.[2]

Bóna J. Károly.

A Typographia 1876 október 13-iki számában Bóna J. Károly „Alakitsunk a budapesti egyletből egy országos nyomdászegyletet" cimü cikket közöl, melyben egy országos egylet alakitását sürgeti és pedig a budapesti nyomdász-egylet átalakitásával ugy, hogy ezen egyesületbe bármely vidéki nyomdász beléphessen. Az eszme ekkor, miután az egylet már évek óta a kerületi egyletek létesitésén fáradozott, nem talált kellő visszhangra, de Bóna erős akaratereje ezt a kérdést majdnem egy évtizedig felszinen tartotta, mig végre megvalósult.

[1] Steiner volt az egyesület első *állandó* hivatalnoka, kiben az uj egyesület egy lelkiismeretes, megbizható és rátermett erőt nyert.

[2] *Az uj (egyesitett) egylet első választmánya* a következő kollégákból állott: Elnök Hornyánszky Viktor, I. alelnök Firtinger Károly, II. alelnök Ács Mihály, számvivő Steiner Adolf, I. pénztáros Strauch Alajos, II. pénztáros Hülle Oszvald. Választmányi tagok: Galateo Béla, Feldmann M., Salzmann Lajos, Fejérvizy Márton, Kaczander Gyula, Ihrlinger Antal, Kokály Ignác, Gollinger, Schweinshaut-Ligeti József, Bauer J. M., Andreazzy Ferenc, Horváth M., Dietze, Novinszky J., Neubauer Mihály, Zaka Lajos, Pecker-Pusztai Ferenc, Puccetti J., Tanay József, Goldstein, Hercsek J., Kubescha, Bendtner József, Mihálkovics J., Schäfler. Ellenőrző-bizottság: Zgórszky Nándor, Hirsch Lipót, Pick-Pető Lipót, Engel György és Szabó Elek. (A rendes évi közgyülés nem választott választmányt és ezt az alakuló gyülésnek tartotta fenn.)

Az önképző-egylet 1876-ban részt vett a prágai egylet által rendezett hirlapkiállitáson — 250 lapot és folyóiratot küldvén e célra — és áprilisban egy nyomdászstatisztikát állitott össze, mely azonban nem sikerült tökéletesen, mert a nyomdák 40%-a hiányzik belőle. Azonban igy is elég érdekes és egyuttal szomoru perspektivát nyujt a magyarországi nyomdászokról.[1]

[1] A statisztikában 114 nyomda 831 segéddel szerepel. Ebből Budapestről 42 nyomda 547 segéddel. (682 segéd volt akkor Budapesten.) Az *átlagos* kereset a bemondott adatok alapján kerek összegben Budapesten 14 forint, vidéken 10 forint. Városonként: Arad 12, Brassó 12, Debrecen 9, Győr 11, Kolozsvár 8, Pécs 10, Pozsony 13, Kassa 13, Nagyvárad 9, Sopron 9, Szeben 9, Szeged 9, Temesvár 9 forint. Miután azonban a kereseti összegekben a faktorok és egyéb jobban dijazott alkalmazottak is benfoglaltatnak, az átlagos keresetből 2 forintot egész bátran levonhatunk. Az erdélyi nyomdászvárosoknál a legalacsonyabb volt az átlagos kereset. A helyes átlagot tehát ilyformán állapithatjuk meg: Budapest 12 forint, vidék 8 forint, Erdély 7 forint. Egyébként leközlöm a felvett statisztika főbb számait:

			Heti összkereset	Heti átlag
Budapest --- --- ---	42 nyomda	547 segéd	8038 frt 79 kr.	14 frt 70 kr.
Vidék --- --- --- —	58 „	208 „	2250 „ 50 „	10 „ 82 „
Erdély— --- --- ---	14 „	76 „	725 „ 50 „	9 „ 55 „

	Segédek száma	Tanoncok száma	Gyorssajtók	Kézisajtók
Budadest --- --- ---	682	468	164	61
Vidék és Erdély ---	451	410	112	111
	3113	878	276	172

Volt ezenkivül Budapesten 56, vidéken 26 munkanélküli szedő és Budapesten 11, vidéken 4 munkanélküli gépmester és nyomó. Női szedő volt Budapesten 5 (Buriánnál 1, Rudnyánszkynál 4), vidéken 3 (Ujvidéken) és egy női *gépmester* (Ujvidéken).

A *budapesti statisztikai hivatal* 1875. évi kimutatása szerint a budapesfi nyomdai alkalmazottak átlagos heti fizetése a következő: Szedők fizetése 14·75, nyomóké 15·80, az öntőké 13, a segédmunkásoké 4·82, a tanoncoké 2·15 forint. A heti kereset minimuma és maximuma szedőknél 7—25 forint, nyomóknál 8—25 forint, öntőknél 8—18 forint, tanoncoknál 1—4 forint. Munkaidő 9 óra.

Az összegylet.

Az első magyar nyomdászkongresszus.

A két egylet egyesitésével az eddig két részre tagolt szervezetnek intenzivebb munkát kellett volna kifejtenie és az egyesités is azt célozta, hogy a segélyző-egyesületben meghuzódott konzervativabb elemeket az egyesités által a szervezeti mozgalmat vezető önképző-osztályba is bevonja. Ez a törekvés a minden korban feltalálható akadékoskodók gáncsvetése folytán nem sikerült s igy ezek az elemek továbbra is kerékkötői maradtak minden oly törekvésnek, mely az anyagi helyzet javitását célozta.

Ennél azonban sokkal nagyobb baj volt az, hogy az uj alapszabálytervezetből a régi önképző-egylet alapszabályainak összes szakaszai, melyek az anyagi érdekek megvédésére vonatkoztak, a főnökök közbenjárására a miniszterium által töröltettek. A főnökök kezdetben ugy gondolkoztak, hogy a miniszter az először benyujtott alapszabályokat ugy sem fogja jóváhagyni és igy nem tettek lépéseket a jóváhagyás megakadályozására. Midőn azonban a benyujtott alapszabályok csak azzal a kifogással érkeztek vissza, hogy azokba még pótlólag csupán az 1875. évi miniszteri rendelet 6. pontja veendő be, siettek ellenvetéseiket megtenni, kikötvén, hogy a segédek az ő hozzájárulásukat is kikérni köteleztessenek. Ilyenformán azután az egylet önképző-osztálya nem teljesithette az önképző-egylet feladatait. A tagság nem volt kötelező és igy az uj egylet lassanként visszafejlődésnek indult.[1]

A törekvőbb szaktársak mindezek dacára nem vesztették kedvüket és tovább is tőlük telhetőleg igyekeztek a helyzeten javitani. Ez a dicséretre méltó törekvés azonban a többség határtalan indolenciája folytán nem sok kézzelfogható eredménynyel járt. Az árszabály betartásáról szó sem volt és a Typographia eközben a legnagyobb nyugalommal a Nemzeti Muzeum régi nyomtatványairól közölt — vezércikkeket!

Az önképző-osztály a tanoncügyet ugy vélte megoldhatni, hogy az amerikai gyorssajtó-nyomdákban felszabadult segédeket nem vette fel az egyletbe. Ezzel a rendszabálylyal azonban nem lehetett a tanoncgazdálkodásnak gátat vetni, mert a tanonc szülei nem igen értették az egyleti tagság előnyeit, sőt, mint később látni fogjuk, maguk a segédek sem.

Sokkal fontosabb határozat volt az, amely a vidéki nyomdászok szervezése érdekében egy kongresszus megtartását mondta ki az önképző-osztály.

Az önképző-osztály igyekezett a vidéki egyleteket kiépiteni, hogy igy az ottani tarthatatlan állapotok is megjavittassanak. Az önképző-osztály Kaczander Gyula inditványára egy 1878-ban egybehivandó magyar nyomdászkongresszus megtartását határozta el s az előmunkálatok kidolgozására egy ötös bizottságot választott.

Ez a bizottság november elején a következő felhivást bocsátotta ki:

---

[1] Az önképző-egylet csatlakozása előtt a segélyző-egyesület taglétszáma is emelkedett; később, mikor az önképző-egylet már ugyszólván semmit sem tett, leapadt mindkét egyesület taglétszáma. 1872-ben 732 tagja volt a segélyző-egyesületnek, 1880-ban pedig, midőn a segédek száma jóval emelkedett, csak 500. Nem volt ebben az időben nagyobb mozgalom s a „béke" idejében ilyformán minden visszafejlődött.

„Műtársak! Folyó évi augusztus hó 26-án egyletünk önképző-osztályának gyülésén azon inditvány fogadtatott el, mely szerint a jövő év pünkösd 1—2. napján egy magyar nyomdásznap tartassék az ország fővárosában, Budapesten.

Emlitett gyülést az inditvány elfogadására egyrészt a Magyarország különféle vidékein levő műtársak zilált és szervezetlen állapota inditotta; másrészt azon valóban elszomoritó körülmény, miszerint a nyomdatulajdonosok a leglelkiismeretlenebb módon üzik kizsákmányolási műveleteiket segédmunkásaikkal, nevezetesen pedig tanoncaikkal szemben; habár el kell itten ismernünk, hogy vannak kivételek is e téren, ezek azonban igen csekély számban.

A szennykonkurrencia a zugnyomdák terjedésével oly mérveket ölt nemcsak a fővárosban, de a vidéken is, hogy ennek a nyomdaiparra nehezedő sulyát nemcsak az évek hosszu során át a piacon levő nyomdák főnökei érzik, de sokkal nagyobb mérvben érzik ezt meg a nyomdai munkások. A nyomdatulajdonosok a mostoha gazdasági viszonyok és a mindinkább elharapódzó zugnyomdák elleni orvoslást abban vélték feltalálhatni, hogy nyomdáikat — félretéve a lelkiismeret és az ipartörvény iránt tartozó tiszteletet — testileg és szellemileg fejletlen gyermekekkel, az ugynevezett „olcsó munkaerővel" tömik meg s ezek határtalan kizsákmányolása által ki is állhatják a versenyt bármely szennykonkurrenciával és bármely mostoha gazdasági viszonyokkal szemben.

Mi munkások pedig, kik leginkább érezzük meg a mai viszonyok nyomasztó sulyát, tétlenül nézzük azt, amit a főnökök elkövetnek s szomoru helyzetünket még akkor is tétlenül fogjuk szemlélni, amidőn a viszonyok az örvény szélére fognak bennünket sodorni.

Erkölcsi kötelességünk a bennünket végveszélylyel fenyegető, csak ellenünk törő ezer áradatnak gátat vetni s ezt tehetjük akkor, ha egyesült erővel látunk hozzá a vidéki kerületi egyletek szervezéséhez.

Ha ezen feladatunkat megoldottuk, ha Magyarország valamennyi műtársa tagja ezen egyleteknek, csak akkor remélhetjük gyökerestől kiirthatni azon bajokat, melyek rákfeneként rágódnak a magyarországi nyomdászat testén.

E bajok legnagyobbja a tanoncügy, melynek rendezését első sorban kell foganatositanunk. Nehéz ugyan ezen ügynek rendezése, de ha *valamennyien* akarjuk, ugy azt sikeresen meg fogjuk oldani az emberiség, a társadalom, önmagunk javára.

Erkölcsi kötelessége minden egyes műtársnak e bajok elháritására segédkezet nyujtani, nehogy *a jövő nemzedék* szemrehányással illessen bennünket azért, hogy társadalmi téren semmit sem birtunk kieszközölni.

Felhivjuk tehát a vidéki műtársainkat a jövő évben Budapesten tartandó nyomdásznapon magukat képviseltetni; mert a nyomdásznap megtarthatását attól tesszük függővé, ha legalább is husz nagyobb nyomdászváros küld képviselőket. Ezen husz vidéki város közül elsősorban a következőket szeretnők képviselve látni: Arad, Baja, Brassó, Debrecen, Eger, *Eszék*, Fiume, Győr, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Nagyszeben, Nagyvárad, Nyitra, Pancsova, Pécs, Pozsony, Sárospatak, Sopron, Szabadka, Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, Temesvár, Ujvidék, *Zágráb*, Zombor. Különben a többi kisebb műtárskörök részéről is várunk küldötteket; azon műtárskörök pedig, melyek kebelükből képviselőt bármi okból nem küldhetnek, egy bizalmukat biró, Budapesten foglalkozó műtárs által képviselethetik magukat.

Jogában áll mindazon városok műtársainak avagy egyleteinek, melyek magukat a nyomdásznapon képviseltetni fogják, indokolással ellátott inditványukat legkésőbb 1878. évi január hó 15-ig a nyomdásznapi bizottság elnökéhez vagy titkárához beküldeni. Ugyanezen határidőig köteleztetnek azon nyomdászvárosok, melyek képviselőket küldeni akarnak, ezen szándékukat bejelenteni.

A nyomdásznapi bizottság elnöke Kaczander Gyula (VIII, Muzeum-utca 2), titkára Firtinger Károly (Pesti könyvnyomda részvénytársaság). Egy közelebbi körlevélben a budapesti egylet inditványait és az önök által teljesitendő intéz-

kedéseket is tudatni fogjuk önökkel. Műtársi üdvözlettel, Budapesten, 1877 november hó elején. A nyomdásznapi bizottság."

A kongresszushoz a budapestiek nagy reményeket füztek, mert a közelebbi érintkezés révén remélték a vidéki szaktársakat közönyösségükből felrázni.

Az érdeklődés fokozása végett már 1877 októberben egy szakkiállitás rendezését határozta el az önképző-osztály, mely a kongresszussal egyidőben lett volna megnyitandó. Az Ács Mihály és Bauer J. M. által kibocsátott felhivásra azonban 1878 januárig egyetlenegy vidéki nyomdász sem jelentette be a kiállitáson való résztvételét, pedig a nyomtatványok beküldésének határideje február 1-ére volt megszabva.

A tanoncügy szabályozása érdekében — mely különben a kongresszus napirendjére került — a választmány egy háromtagu bizottságot küldött ki oly célból, hogy ez egy az iparhatósághoz (esetleg a kereskedelmi miniszterhez) intézendő memorandumot dolgozzon ki.

A memorandum, hivatkozással az egyesületi alapszabályokra, melyek szerint az egylet célja többek között a tagok anyagi érdekeinek megóvása, egyes budapesti nyomdatulajdonosoknak az 1872. évi VIII. t.-c. szakaszaiba ütköző eljárása ellen panaszt emel a tanoncok kizsákmányolása ellen. Mert a törvény csak feltételesen engedi meg a 16 éven alóli tanoncok éjjeli foglalkoztatását és Budapesten egyes napilapoknál mégis nagyszámu tanonc dolgozik délelőtt 10 órától éjfél után 2 óráig; sőt van olyan napilap is, melynél egyetlenegy szedő sem dolgozik, hanem csak tanoncok. Pedig a fővárosi nyomdákban — 12 éves korukban vevén fel a tanoncokat — kevés a 16 éves fiu. A tanoncok szakmájukban nem lesznek kellően kiképezve s igy felszabadulásuk után nem igen kapnak munkát, másrészt egészségüket az éjjeli munkában tönkretévén, mint betegek az egylet terhére vannak. Más nyomdatulajdonosok kerékhajtásra, ponyvatermékek elárusitására és más dolgokra használják fel tanoncaikat s igy azok semmit sem tanulhatnak.

Az iparhatóság a beadványra a következőkben válaszolt:

3344—1878/VI. K. e.

A Budapesti Könyvnyomdászok Egylete t. választmányának. Tárgy: A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete választmányának a fővárosi tanácshoz beadott kérvénye egyes nyomdákban a tanoncok alkalmazása és azoknak éjjeli munkánál történni szokott foglalkoztatásánál tapasztalt visszaélések tárgyában. Miután ezen beadványból kitünik, hogy a fővárosnak egyes nyomdáiban 16 éven alóli, sőt 14 évnél fiatalabb tanoncok nemcsak nappali, hanem éjjeli munkára is alkalmaztatnak, holott az 1872. évi VII. t.-c. 44. és 45. §-ai világosan megmondják, hogy oly tanoncok, kik éltük 14. évét be nem töltötték, naponként csak 10 órai, akik a 14. évet már elérték, 12 órai munkára kötelezhetők, — éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig 16 éven alóli tanoncok általában nem alkalmazhatók; oly iparágaknál azonban, melyek üzlete éjjeli mnnka nélkül fennakadást szenvedne, az iparhatóság, tekintettel a tanonc testi fejlettségére, megengedheti, hogy a 16 éven alóli, de 14 évnél nem fiatalabb tanoncok a törvényileg megszabott 12 munkaórának legfeljebb felét éjjeli munkában dolgozzák le; ennélfogva felhivatnak dr. Varga László és dr. Bolemann Gyula kerületi orvos urak, hogy a kerületeikben levő nyomdahelyiségeket egy kerületi esküdt közbenjöttével időről-időre, és pedig éjnek idején megvizsgálván, a tapasztaltakról alólirott kerületi előljáróságnál tegyenek jelentést.

Budapest, 1878 julius 30. *Zettner,* előljáró.

Hogy azután megszüntek-e a panaszolt bajok és a tanoncok eltiltattak-e az éjjeli munkától, arról nem szól a krónika, azonban a következő évben megjött a IV. kerületi előljáróság válasza is, mely a következőképp szólt:

„2783/IV. k. 1878. sz. *A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők t. c. egyletének* Hornyánszky Viktor ur kezéhez *Budapesten.*

A nyomdásztanulók helyzetének javitása iránt a főváros tanácsához 1878. évi február hó 27-én intézett beadványában nincsenek azon nyomdák megnevezve, amelyekben a panaszlott visszaélések történnek, minthogy ennek folytán *a megejtett vizsgálat* kellő eredményre nem vezetett, hivatalos tisztelettel kérjük a t. c. egylet választmányát, hogy a kerületünkben levő azon nyomdákat, hol az emlitett hiányok előfordulnak — megnevezni sziveskedjék.

Budapesten, 1879 május 24-én. A IV. ker. előljáróság: *Becker K.*, előljáró."

A kongresszuson való részvételüket junius 13-ig csak Arad, Debrecen, Nagyvárad, Nagybecskerek, Nyitra, Pécs és Pozsony városok jelentették be és igy még legalább 14 városnak képviseltetésére volt szükség, hogy a mult évi határozat alapján a kongresszus megtartható legyen.

Az önképző-osztály erre való tekintetből a bejelentési határidőt február 15-ig meghosszabbitotta s Brassó, Győr, Kassa, Szeben, Szeged, Temesvár stb. városok nyomdászait felhivta, hogy küldötteiket a meghosszabbitott határidőig okvetlenül bejelentsék.

A kongresszusra a következő inditványok érkeztek be:

A nyomdásznapi bizottság inditványai.[1]

1. A magyarországi könyvnyomdászok 1878. évi pünkösdkor Budapesten megtartott első magyar nyomdászkongresszus alkalmából összegyült képviselői testületük anyagi és iparérdekeinek hathatósabb megóvása és az érdekközösség és kollégiális szellem emelése céljából a következő szervezetet határozták el: Magyarország a következő hét kerületi egyletre osztatik fel: *a) Budapesti központi egylet* a következő megyékre terjed ki: Bars, Esztergom, Heves, Hont, Jászság, Komárom, Nógrád, Pest, Fehér és Zólyom a következő nyomdászvárosokkal: Balassagyarmat, Besztercebánya, Budapest, Eger, Esztergom, Gyöngyös, Jászberény, Kalocsa, Karcag, Komárom, Losonc, Nagybánya, Nagykőrös, Székesfehérvár, Szolnok, Vác; *b) Pozsonyi egylet:* Győr-, Moson-, Nyitra-, Pozsony-, Sopron-, Turóc-, Trencsén- és Vasmegyékre, Érsekujvár, Győr, Komárom, Kőszeg, Magyaróvár, Nagyszombat, Nyitra, Pozsony, Sopron, Szakolca, Szombathely, Turócszentmárton, Trencsén és Vágujhely városokkal; *c) Kassai egylet.* Abauj-, Árva-, Bereg-, Borsod-, Gömör-, Liptó-, Sáros-, Szepes-, Torna-, Ung- és Zemplénmegyékre, Bártfa, Beregszász, Eperjes, Igló, Kassa, Lőcse, Miskolc, Munkács, Rimaszombat, Rozsnyó, Sárospatak, Sátoraljaujhely és Ungvár városokkal; *d) Debreceni egylet:* Békés-, Bihar-, Kraszna-, Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Középszolnokmegyék, Békéscsaba, Békésgyula, Berettyóujfalu, Debrecen, Máramarossziget, Nagykároly, Nagyvárad, Nyiregyháza, Szatmár, Szatmárnémeti, Szarvas és Zilah városokkal; *e) Szegedi egylet:* Bácsbodrog-, Csanád-, Csongrád- és Zarándmegyékre, Hódmezővásárhely, Makó, Mezőtur, Orosháza, Szabadka, Szeged és Zombor városokkal; *f) Temesvári egylet:* Arad-, Krassó-, Temes- és Torontálmegyék, Arad, Fehértemplom, Karánsebes, Lugos, Nagybecskerek, Nagykikinda, Orsova, Oravica, Pancsova, Resica, Temesvár és Versec városokkal; *g) Pécsi egylet:* Baranya-, Somogy-, Tolna-, Veszprém- és Zalamegyék, Baja, Balatonfüred, Kaposvár, Keszthely, Mohács, Nagykanizsa, Pápa, Pécs, Szekszárd, Veszprém és Zalaegerszeg városokkal; *h) Kolozsvári*

[1] Tagjai voltak a bizottságnak: Kaczander Gyula, Firtinger Károly, Balázs Károly, Kokály Ignác és Philipp Jakab (jelenleg wieni nyomdatulajdonos).

egylet; *i) Szebeni egylet:* Hatáskörüknek megállapitása a két egyletre bizatik; *k) Fiumei egylet:* Kiterjed Fiumére; *l)* Horvát- Tót- és Dalmátországban megmarad a jelen szervezet. Irányadóul a pozsonyi egylet alapszabályai tekintendők. Ez a szervezeti szabályzat 1879 január hó 1-én lép életbe. Ezen időponttól kezdve csakis azon könyvnyomdászok jogosultak Magyarországban, valamint a külföldön viatikumra, kik ki birják mutatni, hogy ezen szervezet valamelyikének tagjai. A később keletkező nyomdászvárosok az illető megyék központjához tartoznak csatlakozni. Az időnként egybehivandó nyomdásznapok ülésező helyein egy öt tagból álló nyomdásznapi bizottság választandó, mely az egyes kerületi egyleteknek általános érdekü ügyeit veszi tárgyalás alá és intézi el.

2. *Inditvány a tanoncügy tárgyában:*

Tekintve, hogy az országszerte létező könyvnyomdákban a fővárosban ugy, mint a vidéken, a főnökök vagy az ügyvezetők nem azért fogadják fel a tanoncokat, hogy azok a nyomdai szakmában kiképeztetést nyerjenek, hanem azért, hogy azok az üzletre nézve haszonhajtóvá téve, a végletekig kiaknáztassanak;

tekintve, hogy ugyancsak az országszerte létező könyvnyomdákban oly tanoncok vétetnek fel, kik nagyobbára nélkülözik azon kellékeket, amelyek a nyomdaipar megtanulásához okvetlenül megköveteltetnek, t. i. a kellő életkort, a szellemi és testi fejlettséget;

tekintve, miszerint a fent elsorolt kellékek a felveendő tanoncok túlnyomó nagy részénél hiányoznak, az 1872-ik évi VIII. t.-c. §-ainak ellenében a legdurvább visszaélések követtetnek el, főleg a fővárosi nyomdák legnagyobb része által, melyekben a testileg és szellemileg fejletlen tanoncok napilapoknál és más éjjeli munkáknál egészségük és testi fejlődésük rovására alkalmaztatnak;

tekintetbe véve továbbá, hogy az ilyen tanoncok felszabadulásuk után elvesztve életerejüket, a már sok helyen fennálló segélyző-egyletnek esnek anyagilag terhére;

tekintve végre, hogy az országszerte létező könyvnyomdákban garmadára felveendő tanoncok semmi arányban sincsenek a nyomdákban létező személyzettel.

A Budapesten ülésező első magyar nyomdászkongresszus elhatározza, hogy a fent elősorolt bajok orvoslása céljából a magyar korona területén levő nyomdász és az ezzel rokonszakmák egyletei egy kérvény alakjában szerkesztett emlékiratot — melyhez egy tanoncszabályzat is mellékeltetnék — terjesszenek fel a magyar kormányhoz azon célból, hogy az emlékiratban foglalt elvek szolgáljanak irányadóul a módositás alá veendő 1872 : VIII. t.-c.-nek. Az emlékirat szerkesztésével és benyujtásával a „Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete" bizatik meg. Az emlékirat a magyarországi kerületi egyletek költségén 500 példányban nyomandó ki s küldessék szét a magyar korona területén létező minden szak- és iparos-munkásegyletnek azon célból, hogy azok is hasonló értelemben intézzenek a kormányhoz feliratot.

3. *Inditvány az utazó nyomdászsegédek segélyezése tárgyában:*

Az első magyarországi kongresszus elhatározza: Valamennyi Magyarországon és kapcsolt részeiben létező és létesitendő kerületi egyletek teljes kölcsönösségbe lép ugy egymás között, mint a hasonló irányt követő külhoni nyomdász-szövetségekkel, mind a viatikumra, mind pedig a rokkant-, özvegy-, árva-, beteg- és munkanélküliségi segélyezésére vonatkozólag. Csak azon szaktársak birnak igénynyel viatikumra, kik kibirják mutatni, hogy utolsó foglalkozásuk helyén eleget tettek ebbeli kötelezettségüknek. A viatikum magasságának meghatározása az egyes kerületi egyletek közgyülésének engedtetik át és a tagok létszámától tétetik függővé. Könnyebb ellenőrzés céljából egy kölcsönösségi jegygyel ellátott, egyformán szerkesztett igazolási-könyv hozatik be valamennyi magyarországi kerületi egylet számára, melybe a kapott segélyek bejegyeztetnek. Ha valamely szaktárs egy helyen felvette a viatikumot, ezen helyen csak egy félév lefolyása után bir igénynyel arra. Ha valamely szaktárs a viatikum fel-

vevése után ugyanazon helyen foglalkozást kap, ugy a felvett viatikumot visszafizetni köteles. Az utazás alatt megbetegedett szaktársak az illető kerületi egyletnek költségén ápoltatnak; esetleg az illető egylet tisztességes eltemettetésükről gondoskodik. Az időnkénti nyomdásznapi bizottság a viatikumra nézve a különböző egyletekkel összeköttetésbe lép a tagok ebbeli jogainak megóvása céljából.

4. *Inditvány a Typographia ügyében:*

Az első magyarországi nyomdászkongresszus a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete által kiadott „Typographia" cimü szaklapot Magyarország és kapcsolt részei összes kerületi egyleteinek hivatalos közlönyének jelenti ki.

5. *A kongresszus időpontjának és helyének meghatározására vonatkozólag:*

Az első magyarországi nyomdászkongresszus elhatározza, hogy szervezetünk végleges szabályozása céljából a második nyomdásznap kivételesen az 1879. év folyamán, a következők azonban csak 3—3 évenként tartassanak meg. A nyomdásznapi bizottságnak jogában áll szükség esetén egy rendkivüli nyomdásznap egybehivása iránt általános szavazást elrendelni. A második nyomdásznap helyéül Pozsony jelöltetik meg.

6. *Netáni inditványok.*

A kongresszus vasárnap délelőtt vette volna kezdetét, de a rendőrség a bejelentésre vonatkozólag azt válaszolta, hogy a belügyminiszter határozata értelmében sem a kiállitás, sem a kongresszus nem nyitható meg az első ünnep délelőttjén; a miniszter végül még arról értesiti a rendőrséget, hogy a horvátországi nyomdászok a magyarországi nyomdászokkal organikus összeköttetésbe nem léphetnek, mert azoknak külön állami adminisztrációjuk van és igy a magyar kormány ezeket nem ellenőrizheti.[1]

A gyülés ennélfogva csak délután vehette kezdetét, a Hungária-szálloda disztermében. Ezt megelőzőleg az egyesületi helyiségben előértekezlet tartatott, melyen megállapittatott a tárgyalás ügyrendje s egyéb dolgok. A kongresszust Hornyánszky Viktor egyesületi elnök nyitotta meg, melynek megtörténte után felolvastatott a budapesti rendőrfőkapitány következő végzése:

27007/1878 f. k. Ezen bejelentett gyülés megtartása tudomásul vétetik, miről a gyülésért felelős egyleti elnök Hornyánszky Viktor ur felzetileg értesittetik azon határozott kikötés mellett, hogy a napirend első pontjánál tárgyalandó szervezetnél a horvát-, tót- és dalmátországi, valamint ausztriai vagy más külállamban létező egyletekkel való összeköttetés vagy csereviszonyról szó sem lehet, továbbá a 6-ik „Netáni inditványok" pontját illetőleg csak oly inditványok tárgyalhatók, melyek az egylet alapszabályai értelmében jogositott hatáskörébe tartoznak. Budapest, 1878 junius 3-án. Thaisz Elek, főkapitány.

Ezután a kongresszus alelnökévé Rósa Viktor (Kassa), jegyzőkké Zaka Lajos és Aigner József választattak meg. Képviselve volt 15 város 20 küldöttel, névszerint: *Arad:* Rósz Soma; *Budapest:* Firtinger Károly, Szabó Elek, Gawel Gyula, Hülle Oszvald, Kaczander Gyula; *Debrecen:* Kenderessy Lajos, Lesska Nándor; *Győr:* Surányi János; *Kassa:* Rósa Viktor; *Kolozsvár:* Korinyák József; *Nagybecskerek:* Ihrlinger Antal; *Nagyvárad:* Kolumbán Gyula; *Nyitra:* Bóna I. Károly; *Pécs:* Hackenschmiedt Ignác; *Pozsony:* Griesz József; *Szeged:* Kleinmann Frigyes; *Temesvár:* Freta János; *Ujvidék:* Kaderabek János; *Zágráb:* Lihl József. A kongresszus tulajdonképpen a második napon kezdett a tárgya-

[1] A belügyminiszter 1878 junius hóban közzétett rendeletében megtiltotta a szocialisztikus irányu népgyülések megtartását. Azért azonban husvétkor dr. Csillag Zsigmondnak mégis sikerült a választójog tárgyában egy országos kongresszust egybehivni, melyen 106 küldött vett részt.

lásokhoz. A napirend 1. pontjánál a következő pótinditványok fogadtattak el: 1. Az időnkénti nyomdásznapi bizottságnak jogában áll a folyó kiadások fedezésére az összes magyarországi műtársaktól egy évenként 10 krnyi járulékot beszedni. A nyomdásznapi bizottság ezen illetékek hovaforditása felett a közelebbi nyomdászkongresszusnak fog jelentést tenni. Minden egylet vagy műtárskör 6 héttel a nyomdásznap megtartása előtt tartozik képviselőjét megválasztani. Tagokul csak oly javitnokok vehetők fel, akik tanult nyomdászok. Ha valamely tag 6 héttel hátralékban van, ugy az törlendő. A munkanélküli segélyre a tagnak csak egy évi befizetés után van joga. A más foglalkozásra lépő tagoknak jogukban áll illetékeiket tovább fizetni, munkanélküli segélyre azonban nem jogosultak. Ha valamely tagnak joga van a gyógykezelési költségeket egy harmadik személyen követelni, az egylet nem kötelezhető a segély kifizetésére. Azon esetben, ha az illető nem fizetné ki azonnal a gyógyköltségeket a betegnek, ugy az egylet előlegezi, mely azonban a tag által visszafizetendő. Valamely egylet feloszlása esetén a berendezési tárgyakról az illető egylet szabadon rendelkezik.

Ezután elfogadta a kongresszus az előbb közölt memorandumot a tanoncokra vonatkozólag és annak a kormányhoz való felterjesztésével a budapesti egyletet bizta meg. A kérvényt minden iparossegéd-egyletnek megküldték, hogy hasonló értelemben kérvényezzen a kormánynál. A 3. pontot szintén változatlanul elfogadták, ugyszintén a 4. pontot is. A következő évben tartandó nyomdászkongresszus helyének megállapitása felett hosszabb vita volt, végre ismét Budapest jelöltetett ki. A kőnyomóknak a könyvnyomdászok egyleteibe való felvételére vonatkozó inditvány elvettetett.

A kongresszussal kapcsolatban az Orsz. iparegyesületben megnyitott szakkiállitáson egyes cégek, valamint fővárosi és vidéki nyomdák (köztük horvátországiak is) vettek részt.[1]

A kiállitás három részből állott: hazai nyomtatványokból, melyek gyakorlati haladásról vagy kiváló izlésről tanuskodnak; régibb vagy ritkább hazai nyomtatványokból; a hazai hirlapok gyüjteményéből.

---

[1] Az előkészitő bizottság a következő kollégákból állott: Ács Mihály, Andreazzy Ferenc, Bauer J. M., Cselesznik János, Gawel Gyula, Goldstein Jakab, Hercsek János, Kokály Ignác, Lesska Nándor, Pekker-Pusztai Ferenc, Salzmann Lajos, Schweiger Mór, Strauch Alajos, Türke József, Árvai Lipót, Balázs Károly, Batsák Ferenc, Kozl Sándor, Mayer Sándor és Philipp Jakab. A fővárosi nyomdák közül résztvettek a kiállitásban az Athenaeum, Buschmann, Franklin-társulat, Hornyánszky, Hungária, „Hunyadi Mátyás", Kocsi, Löw, Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, Posner, Weiszmann Testvérek, Wilckens és Fia nyomdák személyzetei; továbbá mint magánemberek Brózsa Ottó, Kalhanek Nándor, Meszl Gusztáv és Hinterhager szedők, Kalhanek Rezső és Schuster János nyomók; továbbá mint betüöntők és nyomdai szerek gyártói: Guth H., Guth Albert, Hahn Ede, Kalhanek Rezső, Suhling F., Mika és Fischer, Sycinszky L. és Mielnicky. A vidéki városok közül a következők állitottak ki: Arad, Réthy Lipót; Debrecen, Városi nyomda; Esztergom, Buzárovics; Eperjes, Bankegylet nyomdája; Győr, Kállay Mihály és Surányi János munkások; Kassa, Riesz M. S. szedő; Lugos, Wenczelly János; Magyaróvár, Czéh Sándor; Nagyvárad, Hollósy Lajos; Nyitra, Siegler özvegye; Pozsony, Angermayer Károly; Sopron, Weppner A. gépmester; Szarvas, Szita Géza; Szombathely, Sailer H.; Szekszárd, Cziráky tanuló; Szeged, Burger Zsigmond özvegye, Endrényi és Társa; Temesvár, Csanád-egyházmegyei nyomda. Horvát-Szlavonországból: Zágráb, Albrecht Károly, Részvénynyomda, Hartmann L. és Társa, Narodne Novine nyomdája; Belovár, Fleischmann J.; Eszék, Pfeiffer Gyula. — A segédek diszoklevéllel, a tanoncok pedig 2 arany, 1 arany és 2 ezüst forintból álló dijakkal lettek kitüntetve.

A kiállitás minden tekintetben sikerült és a fővárosi nyomdászok, különösen pedig Ács Mihály és Bauer J. M., kik azt létrehozták, büszkék lehettek az eredményre.

A szakkiállitás alkalmából az egyesület egy Bendtner József által szerkesztett emlékkönyvet adott ki[1] az összes kiállitók megnevezésével.

A szakkiállitáson a Khór és Wein cég körforgógéphez való tömöntvényeket állitott ki; ez a cég állitotta fel 1877-ben Magyarországban az első körforgógépet, melyet a wieni Siegl cég szállitott.

A Franklin-nyomda ugyanekkor az első komplett betüöntőgépet mutatta be, mely szintén a legelső volt Magyarországban.

Az Athenaeum a Toldy-Codex-et állitotta ki, mely még a régi Emich-nyomdában készült.

A harmadik csoportban 276 napi- és hetilap, valamint folyóirat volt kiállitva. A kiállitás az egyletnek 360 forintjába került.

Ujabb alapszabálymódositás.

Az 1878. évi egyesületi rendes közgyülés ismét élénknek igérkezett, mivel két fontos inditvány volt napirenden. Az első a rokkantsági segélyek osztályozása: 10—20 évi tagság után heti 5 frt, 21—30 évi tagság után heti 6 frt, 31—40 évi tagság után 7 frt, 41—50 évi tagság után 8 frt. Ezenkivül inditványoztatott az árvasegélynek havi 6 frtra való felemelése s az ujonnan belépők orvosi vizsgálata. A gyülés a rokkantsegély osztályozását elfogadta és kimondta, hogy az egyleti házat vagy el kell adni, vagy pedig emeletesre felépiteni, mert nem jövedelmez. Ez persze ujabb alapszabálymódositást jelentett, pedig csak januárban lépett életbe az 1877-ben módositott alapszabály.

A szervezési bizottság időközben kidolgozta az egylethez tartozó vidéki tagokra vonatkozó szabályzatot, mely azt a furcsa intézkedést tartalmazta, hogy a vidéki tagok nem részesülhetnek munkanélküliségi segélyben. Ez legalább is ügyetlenség volt akkor, mikor az egyesületnek módjában állott *minden tagot* segélyezni. Ezért a vidékiek heti 5 kr.-ral kevesebb illeték fizetésére kötelezteltek, mint a budapestiek.

A viatikumra vonatkozólag a szabályzat azt proponálta, hogy Pesten 3 frt, Besztercebányán, Egerben, Kecskeméten, Székesfehérváron, Vácon 30 kr., Balassagyarmaton, Cegléden, Esztergomban, Félegyházán, Gyöngyösön, Jászberényben, Kalocsán, Karcagon, Komáromban, Losoncon, Nagykőrösön, Selmecbányán és Szolnokon 20 kr. viatikum fizettessék az utasoknak.

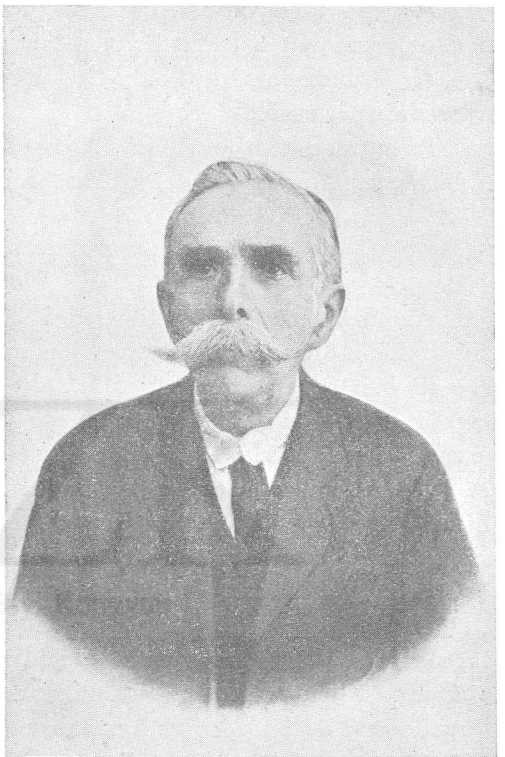
A március 25-iki közgyülésen ismét több fontos tárgy szerepelt; az ellenőrző-bizottság a betegsegélyző- és a rokkantsegélyző-pénztárak deficitjének megszüntetésére azt inditványozta, hogy az a munkanélküliek pénztára és az önképző-osztály által fedeztessék.

Az ujonnan belépő tagok orvosi vizsgálata sem kerülhetett le végleg a napirendről, mert egyesek abban a meggyőződésben éltek, hogy a deficitnek az az okozója, mert a tagok már betegen lépnek az egyesületbe; pedig hát a kedve-

[1] *Bendtner József:* Emlékkönyv a magyarországi nyomdai termékek 1878. évi kiállitásáról. Budapest, 1878. 8°, magyar-német szöveggel, 80 oldal.

zőtlen munkaviszonyok és a kritikán aluli nyomdahelyiségek meg az akkori életmód okozta a számos megbetegedést. A közgyülés mindkét inditványt elfogadta s a tagok orvosi vizsgálata — Szabó Elek általa Typographiában folytatott polémiák dacára — ettől fogva évtizedeken át érvényben maradt. Az egyleti házvétel is balul ütött ki s már ez a közgyülés felhatalmazta a választmányt annak eladására vagy felépitésére.[1]

Az 1880 február 22-iki, március 7-iki és április 18-iki rendkivüli közgyülések ismét az alapszabályok módositásával foglalkoztak, mely alkalommal a tagdij ismételten felemeltetett 45 kr.-ról 50 kr.-ra, illetve 55 kr.-ról 60 kr.-ra és a temetések alkalmával rendelkezésre bocsátott „egyleti fáklyák" beszüntettettek. A március 7-iki folytatólagos gyülésen már egy 171 aláirásu tiltakozás adatott be az illetékemelés ellen s az előbbi gyülés erre vonatkozó határozatának megsemmisitését kérte. A gyülés a furcsa tiltakozás felett napirendre tért.

Kenderessy Lajos

Az alapszabálymódositásokat a miniszter 1880 szeptember 2-án 33952. számu határozatával jóváhagyta.

Az uj alapszabályokban a következő lényegesebb módositások foglaltattak: Tagok csak előzetes orvosi vizsgálat alapján vehetők fel. A tagdij Pesten 60 kr. (azelőtt 55), vidéken 50 kr. (azelőtt 45). A tagdijból a betegsegélyző-pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és utasok pénztárára 10 kr., az önképző-osztályra 10 kr. esik. A főnökök által fizetett (ez már amugy sem volt kötelező) 10 kr.-ból egynegyedrész a betegsegélyző-, háromnegyedrész pedig a rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztáré. Táppénzre 13 heti befizetés után van joga a tagnak (azelőtt 6 hét). Munkanélkül lévő tagok csak 40 kr. tagdijat fizetnek (azelőtt a teljes illetéket fizették), ebből 25 kr. a betegsegélyző-pénztár, 15 kr. pedig a rokkantsegélyző pénztár javára esik. A közös kiadásokból 35%-ot fedez a betegsegélyző pénztár, 40%-ot az önképző-osztály és 25%-ot a munkanélküliek pénztára. Az ügyviteli szabályzat az alapszabályokhoz csatoltatott. Az alapszabály érvényben hagyta az 5 és 10 forintos beiratási dijat, ami óriási hiba volt. Az orvosi vizsgálat és 10 frtos beiratási dij a legtöbb kollégának ugyszólván teljesen lehetetlenné tette az egyesületbe való belépést. Nem magához vonzani, hanem magától eltaszitani

[1] A földszintes háznak egyemeletesre való felépitése Kolbenhayer akkori épitész költségvetése szerint 16.000 frtba került volna. A választmány azonban nem tett semmit sem. Jobb időket várt és ebben igaza volt.

iparkodott az egylet a kollégákat és ezt el is érte. Ennek káros hatását még évtizedek mulva is megérezte a szervezet. Ez volt a budapesti egylet utolsó alapszabálymódositása, mert a következő alapszabálymódositás már az országos egylet részére szólt.

A közgyülésen dr. Farkas Kálmán egyesületi orvos felolvasást tartott a nyomdászok egészségi viszonyairól. A közgyülés határozatából a felolvasás sokszorosittatott és minden országgyülési képviselőnek megküldetett. A budapesti nyomdászok még mindig a magyar képviselőháztól várták egyes társadalmi bajaik orvoslását.[1]

Az ipartörvény módositása alkalmából az 1879-ben tartott országos iparoskongresszusra az önképző-osztály Firtinger Károlyt, Szabó Eleket és Kaczander Gyulát küldte ki azzal, hogy ott a nyomdászoknak a tanoncmizériákra és a piszokversenyre vonatkozó javaslatait előadják és igy a létesitendő uj ipartörvényben ezen kivánságok is tekintetbe vétessenek. A munkáspárt is kiküldte képviselőit, azonban — mint előreláthato volt — a munkások képviselőit ott szóhoz jutni nem engedték.

Az önképző-osztály által 1879-ben egy magyar- és németnyelvü szak- és társadalmi cikk megirására kitüzött pályázatra szakcikk egyáltalán egy sem, társadalmi cikk pedig ugyan több küldetett be, de alig három felelt meg a kitüzött téma: „Az egyletek hasznáról, különösen a nyomdászokra nézve" helyes kidolgozásának. A dijat Ries Lajos kassai kolléga, a német cikk diját Brill Béla kolléga nyerte el. Mint első magyar szakirodalmi munka hagyta el a sajtót Imreh Sándor „Gyakorlati utasitások a magyar nyomdászfiatalság számára" cimü szakkönyv, mely a nyomdászat elemi tudományát foglalta magában.[2] Ugyanekkor tünt fel szedőgépével[3] Kövesdy Dániel, melynek mechanizmusáról egyéb-

---

[1] A felolvasáshoz mellékelt statisztika szerint meghalt 1874-ben a tagok 3·28%-a, ezekből tüdővészben 86·66%, 1875-ben 2·95%, tüdővészben 66%, 1876-ban 2·23%, tüdővészben 64·70%, 1877-ben 3·24%, tüdővészben 72%, 1878-ban 3·23%, tüdővészben 45·45%, 1879-ben 2·19%, tüdővészben 50%. Az egyleti orvos javaslata ez: 1. A tanoncok felvételénél szükséges orvosilag bizonyitani, hogy azok a nyomdai munkára alkalmas szervezettel birnak, mert görvélyes szervezettel biró ifju a nyomdászatra nem alkalmas. 2. Tanoncnak 14 éven aluli ifju ne legyen felvehető. 3. Törvény által szabályoztassék, hogy a nyomdahelyiségek a higiénikus követelményeknek térfogat, világitás és kellő szellőztetés által megfeleljenek. Pincehelyiségekben nyomda felállitása meg ne engedtessék. 4. A lakásviszonyok munkáslakások épitése által rendeztessenek és a pincelakások feltétlenül betiltandók.

[2] *Imreh Sándor* e szakkönyve Marosvásárhelyen jelent meg. Tartalmából kiemelem a következőket: A szedőszekrényről. — A szekrény melletti állásról. — A szedésről. — Az irásjelekről. — A bekezdés és kimenetről. — A törtdelésről és kolumnaalkotásról. — A táblázatszedésről. — Az akcidensszedésről. — A javitásról. — A helyesirásról. — A „kilövés"-ről. — A nyomásról. — A segédek helyzetéről stb. Ára 80 kr.

[3] A szedőgép ideája 1822-ben az angol Foster Benjamin agyában fogamzott meg. Foster, valamint az utána következő feltalálók a *betük szedésének* mechanikai megoldására törekedtek. A több százra rugó szedőgépterv közül azonban egy sem vált be teljesen a gyakorlatban. A különböző konstruktoroknak csak akkor sikerült a gyakorlatban is bevált szedőgépet alkotni, midőn a *betüszedő*-gépek helyett a *soröntő*-gépek ideájára tértek át. Az előbbiek közül a Thorne és a Kastenbein-féle géptipusok ugyszólván az egyedüliek, melyek a gyakorlatban is beváltak. A soröntő-gépek közül a Mergenthaler Ottomár órás által Amerikában feltalált Linotype (1884) egészen uj irányba terelte a szedőgéptechnikát; Rogers Typographja (1886) és az amerikai Lanston Monotypeje (1892), valamint Scudder (szintén amerikai) Monolineje (1893) a legismertebb és legelterjedtebb szedőgéptipusok. A Méray-Horváth-féle gyorsszedőgép, mely magyar találmány, még mindig a kisérletezés stádiumában van.

ként semmit sem tudunk. Állitólag légnyomással dolgozott. Br. Kemény megigérte a kormány anyagi támogatását, később azonban azt mondta, hogy ilyen találmányt a kormány nem támogathat.[3]

A lapszedők és a hétfői lapok. — Ujabb árszabálymozgalom.

Már 1879-ben volt róla szó, hogy a fővárosi nyomdatulajdonosok egy része az árszabályt nem tartotta be s behozta a 10 órai munkaidőt vagy leszoritotta a munkabért. A Magyar Hirlapnál már 1878-ban napi 2 frtért dolgoztak a lapszedők éjfélután 2 óráig, a nappaliak pedig 1 frt napszámért huzták az igát. A Deutsch-féle „műintézet"-ben pedig a 9 órai munkaidőt a 10 órással cserélték fel s ezért a személyzetnek 10%-os „javitást" adtak, mibe az szótlanul belenyugodott. Ugyanigy tett a Schlesinger és Wohlauer cég. Az Athenaeumban lapszedők heti 6 frtért, nappaliak 4—5 frtért dolgoztak, a Franklin-társulatnál is voltak ilyenek. A tanoncgazdálkodás bőven termesztette éretlen gyümölcseit; a legtöbb szerencsétlent a lelketlenség kitaszitotta az utca kövezetére, miután előzőleg háziszolgai teendőkre használta fel, anélkül, hogy a könyvnyomtatási szakmában megfelelően kiképezte volna. Ezekből rekrutálódtak a 4—5 frtos szedők.

A hirlapszedők a vasárnapi munka beszüntetése érdekében egy 179 aláirással ellátott emlékiratot nyujtottak be Jókai Mór utján a hirlapirók egyesületéhez. A hirlapirók egyesületének elnöksége egy aláirási ivet bocsátott ki arra vonatkozólag, hogy mely lapok szerkesztői óhajtják a hétfői lap beszüntetését. Az ivet elsőnek a Hon (Jókai Mór) és a Pester Lloyd (Falk Miksa), a Függetlenség (Verhovay Gyula) és az Ellenőr (Hindy Árpád) irták alá. Később még az Egyetértés (Csávolszky Lajos), Budapest (Wodianer), a Neues Politisches Volksblatt szerkesztői irták alá. Bródy Zsigmond a Neues Pester Journal nevében egyenesen megtagadta a szolidaritást és Légrády Károly, a Pesti Hirlap szerkesztője, azzal a megjegyzéssel irta alá az ivet, hogy csak abban az esetben szünteti be a hétfői lapot, ha azt az összes budapesti és bécsi lapok is megteszik. Junius 28-án ezen ügyben népgyülés volt, mely határozatképp kimondta, hogy a vasárnapi munka és a 10 órás munkanap törvényesen szabályoztassék. Közben Bródy, hivatkozva a szedőivel létesitett megállapodásra, mely szerint azok hajlandóak vasárnap is dolgozni és igy ő nem járulhat a megállapodásokhoz. A hirlapirók egyesülete ennélfogva a következőleg válaszolt a hirlapszedők memorandumára:

Tisztelt Urak! A hirlapirók egyesületének választmánya a legszivélyesebb előzékenységgel fogadta s több ülésen behatólag tárgyalta Önöknek junius 16-áról kelt becses leiratát, melyben a vasárnapi munka, illetőleg a hétfői reggeli lap megszüntetéséért keresték meg a Hirlapirók egyesületét. A választmány egész teljességükben helyesli az ezen iratban foglalt érveket s azokat magáévá téve, megragadott minden eszközt, mely hatáskörében fekszik, hogy az Önök meg-

[3] A miniszter állitólag igy nyilatkozott: Jobban meggondoltam a dolgot, én nem fogom önt segélyezni. Nincs is miből. De ha volna is, még akkor sem tenném és pedig kulturális érdekből. Ez a gép csak arra lesz jó, hogy néhány embert meggazdagitson, de a jelenlegi betüszedőket kenyerüktől fosztja meg.

keresésének s a zsurnalisztikában nyilvánult óhajuknak megfelelőleg, a vasárnapi munka, melyet jelenleg rendkivüli körülmények nem indokolnak s mely a külföld oly sok országában nem szokásos, a hirlapoknál megszüntettessék.

A verseny tekintetéből ez azonban csak a hirlapok egyértelmü határozata által lévén elérhető, a választmány felhivta a budapesti összes hirlapszerkesztőket és kiadókat, hogy hódolva az Önök iratában foglalt és a választmány által is helyeselt emberiességi indokoknak, jelentessék ki készségöket a vasárnapi munka, illetőleg a hétfő reggeli lapok megszüntetéséhez.

E felhivásnak folytán a budapesti hirlapszerkesztők és kiadók *egynek kivételével,* ki két napilapnak kiadója, részint feltételesen, részint feltétlenül készeknek nyilatkoztak a hétfői lapok megszüntetésére, általános feltételül az tüzetvén ki, hogy hétfőn reggel egy lap se adassék ki.

Az emlitett egy kiadó, nem lévén tekintettel az e tárgyban fenforgó indokokra, kijelenté, hogy ragaszkodik a hétfő reggeli lap kiadásához, sőt vele, mind egyszersmind nyomdatulajdonossal, nyomdai személyzete is kiegyezett, s ez által a fentebb emlitett körülményeknél fogva, a választmány felhivása sikertelen s az Önök iratában foglalt, szintoly igazságos, mint méltányos kivánat teljesitése lehetetlenné vált.

Midőn erről Önöket sajnálattal és őszinte tiszteletünk kifejezése mellett értesitjük, nem mulaszthatjuk el köszönetünket kifejezni a megtisztelő bizalomért, melyet Önök becses iratukban a Hirlapirók Egyesülete iránt tanusitani sziveskedtek, s mely a budapesti hirlapirodalom munkásainak tulnyomó nagy többségénél a legteljesebb viszonzásra talált. S bár egy hirlaptulajdonos vonakodása folytán egyesületünk nem lehetett oly szerencsés, hogy Önök kivánatát teljesithesse, reméljük, ez nem hagyja megzavarni az egyetértést, mely a budapesti hirlapok irói és nyomdai személyzete között állandólag és örvendetes módon uralkodik.

Budapest, 1880 julius 24. A Hirlapirók Egyesülete választmánya nevében: *Jókai Mór,* elnök. *Hindy Árpád,* titkár.

Ezzel a hétfői lapok ügye hossszu időre lekerült a napirendről. A hirlapszedők által a Buzalka-féle terembe egybehivott gyülésen Bródynak rosszalás inditványoztatott. A gyülés azonban ezt — későbbre halasztotta.

Az 1880 augusztus 3-iki általános nyomdászgyülés a Neues Pester Journal és a Politisches Volksblatt szedőinek eljárása felett sajnálkozásának adott kifejezést, ellenben a multkori hirlapszedőküldöttekkel szemben, kik a mult ülésen határozat nélkül oszlottak szét, rosszalását nyilvánitotta. Ezzel hosszu időre lezárult a hirlapszedők vasárnapi munkaszünetére vonatkozó mozgalom. Ugyanekkor Deutsch Albert inditványára egy hirlapszedőkör alakitása határoztatott el.[1]

Az önképző-osztály szeptember 19-iki gyülésen inditvány tétetett, hogy az egyleten kivül egy általános nyomdászgyülés hivassék egybe, melyen egy árszabálybizottság választassék, mely azután a főnökökkel egy egységes árszabály kidolgozása ügyében érintkezésbe lépjen. Egyesek ezzel szemben inkább egy szakiskola érdekében óhajtottak a főnököknél lépéseket tenni, végre mégis az határoztatott, hogy a gyülést a szerkesztők hivják egybe.

Az október 10-én megtartott általános nyomdászgyülés, melyen 700 tag közül csak 150 jelent meg, elnökké Firtinger Károlyt, jegyzővé Tanay Józsefet választotta meg. A napirenden levő árszabály ügyét Philipp Jakab adta elő, ki

[1] A budapesti hirlapszedők köre azonban csak később alakult meg. A kör alakitását másodszor az 1882 szeptember 3-iki hirlapszedő gyülésen pendittették meg, egy bizottságot küldvén ki az előmunkálatok foganatositására. Az eszme akkor ismét csak eszme maradt és csak 1884-ben alakult meg a kör.

hivatkozván arra, hogy a fővárosi nyomdák a kedvező konjunktura dacára sem tartják be az 1872. árszabályt, egy öttagu árszabálybizottság megválasztását ajánlotta, mely azután a nyomdatulajdonosokkal tárgyalásba bocsátkozzék. A gyülés e bizottságba Ihrlinger Antalt, Aigner Józsefet, Egger Nándort, Vizsay-t és Philipp Jakabot választotta meg. Firtinger és Bauer J. M. a Typographia szerkesztősége nevében kijelentették, hogy a mozgalommal szemben „függetlenek" óhajtanak maradni s ezért a bizottságba való beválasztásukat nem fogadják el. Ez már magában rossz omen volt. Az elnök által feltett azon kérdésre, hogy az 1872. évi árszabály keresztülvitessék-e, egy pro vagy kontra szónok sem jelentkezett. Ily döcögve indult meg a mozgalom. Az ötös bizottság október 28-án a következő szövegü körlevelet küldte szét a budapesti nyomdatulajdonosoknak:

T. Cim! A folyó évi október hó 10-én tartott általános nyomdászgyülésen hozott határozat folytán, mely szerint egy bizottság küldetett ki azon föladattal, hogy az 1872-ben a helybeli nyomdatulajdonosok és segédek között kölcsönösen megállapitott árszabályt rendezze, mely jelenleg több üzletben be nem tartatik, mely sajnos körülmény ugy az üzletre, mint a segédekre nézve káros hatással van, miután az árszabály be nem tartása által először az olyannyira elvetendő piszokverseny mozdittatik elő és másodszor, mivel ezáltal a segédek dijazása teljesen az önkénytől tétetik függővé: bátorkodik az alulirt bizottság Uraságodhoz azon tiszteletteljes kéréssel fordulni, hajlandó-e rendezett bérviszonyok elérése tárgyában egy legközelebb a segédek által választandó bizottsággal érintkezésbe lépni. Uraságodnak ebbeli kedvező válaszát mielőbb elvárva, maradunk teljes tisztelettel, Budapest, 1880 október 28-án. *Az ötös bizottság.*

Philippnek közben a Légrády cég felmondott, ennélfogva a november 14-iki általános nyomdászgyülésen körülbelül 400-an jelentek meg. A gyülésen az ötös bizottság beszámolt eddigi működéséről, mely szerint egy körlevelet bocsátott ki a főnökökhöz és egy főnöki értekezlet egybehivása ügyében felkereste Falk Zsigmondot, ki a körleveleket dijtalanul nyomatta ki, azonban az értekezlet egybehivására nem volt hajlandó. Erre Hornyánszky Viktor egyesületi elnököt kérték fel, ki a megbizatást elfogadta, de közben sulyosan megbetegedett. Hirsch Lipót, a Franklin-társulat ügyvezetője, kijelentette, hogy a többséggel tart. A körlevélre csak Posner és Poldini Ede nyomdatulajdonosok adtak kedvező választ. A gyülés ezután a következő határozatot mondta ki: „Határozati javaslat, mely szerint a mai gyülés felhatalmazza az ötös bizottságot, hogy 14 nappal a válasz megsürgetése után, ha ekkoráig a bizottság a főnököktől érdemleges választ nem kapna, az árszabály rendezésére a további szükséges lépéseket megtehesse, anélkül, hogy — ha csak szükségét nem látná —, általános nyomdászgyülést hivna egybe."

A bizottság a következő körlevelet küldte a főnököknek:

„Az 1880. évi november hó 14-én tartott általános nyomdászgyülés határozata folytán alulirott bátorkodik azon kérelemmel járulni Uraságodhoz, miszerint e hó végéig a mult hó 28-án kibocsátott körözvényünkre válaszát megadni szíveskedjék. Kedvező válaszát várva, maradok teljes tisztelettel Ihrlinger Antal, az ötös bizottság elnöke."

Az árszabálybizottság november 22-iki ülésén felolvastattak az egyes nyomdaszemélyzetek nyilatkozatai. A Légrády-nyomda, Athenaeum, Rudnyánszky, Deutsch, Neuer, Pressburg, Vajda és Birkholz-nyomdák személyzetei, összesen

198-an a mozgalommal teljesen szolidárisnak jelentették ki magukat. A december 1-én tartott ülésen pótlólag még a Schlesinger és Wohlauer, Buschmann, Hornyánszky, Wodianer, Részvény-nyomda, Weissmann, Állami nyomda személyzete jelentette be teljes szolidaritását, összesen 217-en. A következő héten Weissmann nyomdatulajdonos a Typographiában közölt szolidáris nyilatkozat miatt felmondott személyzetének. A december hó 8-án tartott általános nyomdászgyülésen, melyen körülbelül 600-an jelentek meg, Ihrlinger megnyitója után Philipp beszámolt a bizottság működéséről, kijelentvén, hogy az annak idején 36 nyomdatulajdonos által aláirt árszabály betartásáról van szó. A napilapok közül csak a Hon, Pesti Napló, Pester Lloyd és a Neues Pester Journal személyzete élvezi az árszabályt: a többi lapok szedői 12—14 órai munkaidő mellett árszabályon alul dijaztatnak. Ezután felolvasták az egylet ellenőrző bizottságának átiratát, mely arról értesiti a bizottságot, hogy az egylet a mozgalom alkalmával a munkanélküliek segélyezését beszünteti. Szabó Elek a mozgalmat szalmatüznek tartja; a mozgalmat elvben pártolja, de azt az utat, amelyen azt a segédek elérni törekszenek, kárhoztatja. A sztrájk — ugymond — nem fog a helyzeten segiteni, inkább — neveljük gyermekeinket. Firtinger, a Typographia szerkesztője ugyanily értelemben szólalt fel, mert pénz nélkül nem lehet háborut kezdeni.[1] A gyülés végül három szavazat ellenében hozzájárult a következő határozati javaslathoz: „Az 1880 december 5-én tartott általános nyomdászgyülés felhatalmazza az ötös bizottságot, miszerint az árszabály érvénybeléptetésére szükséges lépéseket az egyes üzletek küldöttjeivel egyetemben megtehesse." Az árszabályt — az 1872. évit — december 11-én nyujtották át az egyes személyzetek főnöküknek. A Légrády-nyomda minden ellenvetés nélkül elfogadta. De a többiek!? A nagyhangu nyilatkozatokat aláirt személyzetek mihamar sutba vágták a fennen hangoztatott szolidaritást. A Deutsch-féle nyomda *heti 1 frt* kárpótlásért belement a 10 órás munkaidőbe. Az Athenaeum még ennél is furcsább módon állott helyt adott szavának: a 90 aláiró közül csak 34 mondott fel, a többiek egyszerüen „meggondolták" a dolgot.

A Typographia 1880. évi 41. számában igy ir: „Részünkről csak akkor prognostikálhatunk sikert ily célu mozgalomnak, ha az érett megfontolás után, tökéletes összhangzásban és egyetértésben indittatik meg a méltányosság és ildomosság határain belül. Máskülönben csak inteni kötelességünk, mert nem akarunk fiaskót vallani, továbbá: mert mindazon segédek, kik árszabályon alul dijaztatnak, nem veszithetnek a jelen mozgalom netán kedvezőtlenül történő kimenetelével, hanem csak a jobban dijazottak."

A Typographiának a mozgalommal szemben való semleges magatartása sok szóbeszédre adott alkalmat, mert legalább is furcsának tünt fel, hogy a *segédek lapja* csak madártávlatból nézte az egész mozgalmat, tisztán a gyülési jegyzőkönyvek leközlésére szoritkozván.

Minden esetre ismernünk kell az akkori, sőt a későbbi szerkesztők helyzetét is, akik mindenek voltak, csak nem „független" emberek s igy az a tartózkodó álláspont, mely a Typographia hasábjain Zakáig végigvonul, némileg és egyes esetben talán indokolt is, ha a szerkesztő személyét állitjuk előtérbe. És az általánosság, a tagok közvéleménye, ezt a rezervált, keztyüs tónust, még akkor

[1] Firtinger az önképző-osztály elnöke is volt.

sem kifogásolta, ha az anyagi érdekek hathatós védelméről vagy ilyenek kiküzdéséről volt szó. Ez természetes folyománya volt az akkori szerkesztők magatartásának. Ők nevelték a tömeget, mely teljesen hozzájuk idomult. Mig az önképző-egylet vezette a mozgalmakat, addig ez a rezerváltság kevésbé tünt fel; az egyesülés után azonban, midőn a régi önképző-egyletnek a fenti értelemben csak foszlányai maradtak meg, a mozgalmak vezetésében a Typographiának kellett volna irányt szabnia, ami azonban nem történt meg. Ez csak növelte a szerkesztéssel amugy is elégedetlen tagok pártját.

A szerkesztőnek az 1880. évi árszabálymozgalom alkalmával tanusitott magatartása, valamint a közben előfordult amaz incidens, hogy a Typographia egy, a mozgalommal szemben mérsékelt magatartásra intő cikket akart leközölni, melynek megjelenését a szerkesztő-bizottság három tagja: Tanay József, Philipp Jakab és Bauer J. M. megakadályozta. Végre is cselekvésre ösztönözte az elégedetlen kollégákat. Az önképző-osztály helyeselte a szerkesztő-bizottság[1] e három tagjának eljárását. Január 2-án egy 112 aláirással ellátott beadvány nyujtatott be a választmányhoz, egy a Typographia ügyében egybehivandó gyülés érdekében, miután a wieni Vorwärts is támadta a szerkesztő magatartását. Az 1881 január 16-án egybehivott egyleti gyülés a Typographia szerkesztőjének magatartásával foglalkozott. A szerkesztő azzal védekezett, hogy ő elismeri a mozgalom jogosultságát, de az *egylet* érdekében kénytelen volt semleges álláspontot elfoglalni.

A gyülés Neuhäusler inditványára bizalmatlanságot szavazott a szerkesztőnek. Firtinger ennek következtében lemondott s helyébe a legközelebbi ülésen Tanay József választatott szerkesztővé (1881 február 4). A Firtinger-eset következtében Hornyánszky Viktor egyesületi elnök és öt választmányi tag is beadta lemondását.

Az árszabálymozgalom ilyen előzmények után nem járt teljes sikerrel. Az 1881 február 6-iki általános nyomdászgyülésen az árszabálybizottság bejelentette, hogy az árszabályt a 9 órai munkaidővel csak 9 nyomdatulajdonos fogadta el: Légrády, Schlesinger és Wohlauer, Neuer, Weiszmann Testvérek, Buschmann, Rudnyánszky, Márkus, Fanda és Frohna és Löw; a Részvény, Állami nyomda amugy is betartották az 1872-iki árszabályt; a többiek, tehát a fővárosi nyomdák nagyobb része csak részben, vagy 10 órai munkaidővel fogadta el az árszabályt.[2] Ha e mozgalomnak nem is lett más eredménye, mint a kollégák óriási tespedtségének felrázása, még akkor is eredménynyel járt. Eredménye volt a 9 órai

[1] A szerkesztő-bizottsági szabályzat tervezete 1881-ben jelent meg a Typographiában és ennek 1. pontja igy szól: A Typographia mint egyleti közlöny mindenek előtt az egylet érdekét tartozik szem előtt tartani, valamint minden az összestület szociális érdekeit előmozditó igyekezetet támogatni. Fenti elvbe ütköző cikkek nem közölhetők. Minden tárgyilagosan irt közlemény — ha irodalmi tekintetben kifogás alá nem esik — közzéteendő. Ez a tervezet azonban csak később és módositásokkal fogadtatott el. A gyakorlatban nem nagy jelentősége volt.

[2] A Deutsch cég személyzete a 10 órai munkaidővel fogadta el az árszabályt, ugy hogy azért az egy óráért heti 1 forinttal kárpótoltatott minden egyes alkalmazott. Még szomorubb eredménynyel végződött az Athenaeum-személyzet mozgalma. Schlesinger és Wohlauer személyzete felmondott. Neuer pedig maga mondott fel a személyzetének. Wodianer 26 évi pihenés után maga állt a szekrényhez és egy pár sztrájktörővel és tanonccal kiszedte a „Budapest" két oldalát; ezt a „Budapest" akkori száma fenhéjázóan publikálta.

munkaidőnek részben való érvényre emelése (mely ezideig csak papiron volt érvényben) és az 1872-ik évi árszabály életbeléptetése.

Az 1882 április 30-ikára egybehivott általános nyomdászgyülés, mivel azon alig 37 tag jelent meg, nem volt megtartható. A másodizben május 14-ére egybehivott gyülés sem volt látogatottabb. Ihrlinger bejelentette az árszabályőrző-bizottság leköszönését s előterjesztette az 1880—81. évi mozgalomra vonatkozó jelentést, mely szerint az 1880. évi árszabálymozgalom után, 1881 február 6-án az általános nyomdászgyülés egy árszabályőrző-bizottságot választott, amely 919 forint 76 krajcár felett rendelkezett; ebből az összegből a bizottság 913 forintot fizetett ki a munkanélküliek (rendszabályozottak) segélyezésére. A bizalmiférfi-intézményt nem lehetett létrehozni, mert a szaktársak indifferens magatartása ezt lehetetlenné tette s igy a bizottság, nem lévén az árszabálysértésekről tudomása, nem léphetett közbe. Az ujvidékiek mozgalma alkalmából, mint ezt a Typographia panaszolja, öt hét alatt a főváros 800 nyomdásza csak 28 forint 10 krajcárt adott a küzdők segélyezésére. Ez bizony nagyon szomoru eredmény volt a küzdők lelkesitésére s az árszabályőrző-bizottság ily körülmények között nem sok ambicióval és eredménynyel teljesithette fontos feladatát.

A mozgalom hullámai természetszerüleg átcsaptak a segélyző-egyesületbe is. Hornyánszky Viktor elnök, valamint Ács és Firtinger alelnökök lemondtak. Az 1881 január 30-iki választmányi ülésen Szabó Elek, Ács Mihály és Zaka Lajos az egész választmány leköszönését inditványozták, mivel a közgyülés határozatában bizalmatlanságot láttak. A választmány azonban kimondta, hogy a gyülés határozatát nem tekinti bizalmatlanságnak, mire Ács és Firtinger lemondásukat visszavonták, mig Szabó és Zaka leköszöntek választmányi tisztségükről.

Ha nagyobb lett volna az összetartás, akkor a segédek általában kivivhatták volna a 9 órás munkanapot; de a nagyobb nyomdák személyzete cserben hagyta a zászlót. Azokban a nyomdákban, melyek tulajdonosai az árszabályt aláirták, körülbelül 350 segéd volt alkalmazva, tehát csak az egyleti tagok 50%-a jutott kedvezőbb dijazáshoz. Azt minden esetre megtanulhatták a segédek az eddigiekből, hogy nem elég garancia az árszabály érvényben tartására az, ha azt a nyomdatulajdonos aláirja, mert az aláirt árszabály egyes pontjainak betartása felett is őrködniök kell, ha azt óhajtják, hogy az állandóan érvényben maradjon. Az elhanyagolt és lekicsinylett bizalmiférfi-intézményt ennélfogva ujra életbeléptették.

A II. magyar nyomdászkongresszus.

Az 1881 március 21-iki közgyülés elfogadta azt az inditványt, hogy még ugyanezen évben egy II. országos nyomdászkongresszus tartassék Budapesten. Az előkészitő-bizottság által május 3-án kibocsátott felhivás a kongresszus határidejét 1881 augusztus 20 és 21. napjaira tüzte ki, a következő napirenddel: 1. Egyesületi ügyek rendezése. 2. Az ipartörvény módositása feletti vita és határozathozatal, kapcsolatban a tanonckérdéssel. 3. Egyéb inditványok. A kongresszuson összesen 21 küldött vett részt; névszerint Kohn Nándor (Arad), Bauer J. M., Dadai Géza, Firtinger Károly, Mayer Sándor, Tanay József (Buda-

pest), Hitessy Lajos (Debrecen), Surányi János (Győr), Riess Lajos (Kassa), Pongrácz Antal (Kolozsvár), Erdélyi Károly (Losonc), Firtinger Károly (Marosvásárhely), Aigner József (Nagybecskerek), Ruzicska Gyula (Nagyvárad), Schwind Béla (Nyitra), Hackenschmiedt Ignác (Pécs), Griesz József, Herzog János (Pozsony), Fabriczky Ignác (Szeged), Freta János (Temesvár), Brisits Géza (Zombor), Höger (Wien),[1] Brózsa Ottó (Zágráb).

A kongresszus elnökévé Firtinger, alelnökévé Riess Lajos (Kassa) választattak meg.

Az Athenaeum-, Összhang-, Egyetértés- és Pesti nyomdász-dalkör éneke és Ács Mihály megnyitó beszéde után[2] kezdetét vette a napirenden levő pontok tárgyalása. Tanay a következő határozati javaslatot terjesztette elő a napirend első pontjához: 1. a kölcsönösségi viszony szabályozása kiterjeszkedik minden segélyezési ágra Magyarország egyleteiben (a külföldi egyletek erre vonatkozó szabályainak hozzáillesztésével) és pedig betegségi, munkanélküliségi és uti segély nyujtására, továbbá rokkantak, özvegyek és árvák segélyezésére (mindenkor a kölcsönösségi viszonyban levő egyletek szervezetéhez képest); 2. vétessék figyelembe, hogy az alapszabályszerü felvételi feltételek egyenlőek legyenek minden egyletben; épp ugy állapittassék meg az időtartam is, melynek lefolytával a segély kiszolgáltatik. Különös esetekre — a katonasághoz való behivás, más foglalkozásra lépés stb. — hasonlóképp egyenlő határozmányok állapittassanak meg. A bizottság feladatává tétetik, hogy munkájának bevégezte után a szabályrendeletet kinyomassa s Magyarország és társországai összes egyleteinek megküldje, melyek azt beható megvitatás után a rajta megejtendő változtatások, illetőleg netáni inditványok kiséretében a budapesti bizottságnak mielőbb megküldeni köteleztettnek. Az utóbbinak leend azután feladata az egyletek által kimondott kivánalmakat és inditványokat a budapesti bizottságnak mielőbb megküldeni, megfontolás tárgyává tenni és beható tanácskozás után az illető pontokat esetleg a szabályzatba felvenni. A végleges megerősités a budapesti egylet választmányát illeti meg. A kongresszus ezt az inditványt elfogadta. A második napon Dadai Géza azon inditványát, hogy Magyarország a budapesti egyleten kivül még összesen négy vidéki központra osztassék fel, Pozsony, Kassa, Debrecen és Temesvár központokkal,[3] a kongresszus elvetette és utasitotta az előkészitő-bizottságot, hogy a központok szervezését a hat kerület meghagyása mellett, uj beosztással vegye munkába. Ezután Firtinger Károlynak az ipartörvény módositására és a tanoncügy rendezésére vonatkozó inditványai kerültek tárgyalás alá, melyek szintén elfogadtattak. A tanoncügyre vonatkozó határozat szövege a következő:

---

[1] Majdnem ugyanezen időben (augusztus 14-én) volt az ausztriai nyomdásznap Brünnben, melyen a magyar egyletet Steiner Adolf képviselte. Mivel a hatóság a nyomdásznap megtartását nem engedélyezte, a küldöttek „értekezlet"-té nyilvánitották a nyomdásznapot. A nyomdásznap állást foglalt az orvosi vizsgálat ellen s kimondta, hogy az amerikai nyomdákban felszabadultak is felveendők az egyletekbe; a nyugtakönyvekben a segélyek kimutatandók és egész Ausztriában egyenlő tagsági igazolványok használandók.

[2] Az Athenaeum-dalkör 1881-ben, az Összhang a Részvény-nyomda személyzetéből 1880-ban alakult. Utóbbi néhány évvel később megszünt. Az Athenaeum-dalkör még ma is működik.

[3] Erdély, Kolozsvár és Szeben központokkal az inditvány szerint a jövő kongresszusig nem változtatandó. Fiume külön központot képez, azonban jelentéseit a Typographiában is köteleztessék közzétenni.

„Az 1881. évi augusztus hó 20—21-én Budapesten ülésező II. magyar országos nyomdászkongresszus azon óhaját fejezi ki, hogy azon időig is, midőn a módositandó ipartörvény e tekintetben gyökeresen segiteni fog, igyekezzék a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete, egyesülve azon főnökökkel, kik művészetünk emelése iránt érdeklődnek és embertársaik jóléte felől méltányosan gondolkodnak — ezen visszás állapotokat, ha nem is véglegesen orvosolni, de legalább lehető szük korlátok közé szoritani. Ezen cél elérésére ne tartózkodjék az egylet semmi költségektől és apelláljon szükség esetén magához a kormányhoz és az ország közvéleményéhez.

A netáni inditványok során elfogadta még a kongresszus a gyülekezési és egyesülési jog törvénybeiktatására (a kormányhoz benyujtandó kérvényre) vonatkozólag előterjesztett inditványt.

Végül kimondta még a kongresszus, egy az egész országra kiterjedő nyomdászstatisztika felvételét.

Az országos kongresszus, mint az előbbiekből láttuk, nem sokat foglalkozott az alakitandó országos egylettel. A kiküldött bizottság megbizatása csak egy uj beosztásra terjedt; pedig ennél sürgősebb lett volna egy alapszabálytervezet elkészitése, melyből a vidékiek tájékozódhattak volna.

A debreceni egylet választmánya, miután inditványát nem tüzték a kongresszus napirendjére, 1881 szeptember hóban körlevélben fordult a vidéki egyletekhez, hogy az alapitandó országos rokkant-, özvegy- és árvákat segélyző pénztár ügyében a budapesti egyletnél interveniáljanak.[1]

Magyarositási mozgalom.

A következő évek — 1875-től kezdődőleg — a segélyző-egyesületet illetőleg, erős visszaesést mutatnak; az önképzőkör nem tudta a régi önképző-egylet varázsát visszahóditani. A szaktársak anyagi érdekeik helyett a magyar, illetőleg a német nyelv elsőbbségéért vivott szó- és tollharcokra pazarolták idejüket és tehetségüket. Egyik fél sem akarta belátni, hogy a nyelvi kérdés csak a legközelebbi nyomdászgenerációval lesz megoldható még akkor is, ha attól különösen a magyarpártiak, a nyomdászok társadalmi helyzetét illetőleg — mire azonban tagadólag kell felelnünk — valami nagy eredményeket vártak.

[1] A vidéki nyomdászegyletek sem buzgólkodtak valami nagy erővel az országos szövetség mellett, mert ők egy centralizált egyletet óhajtottak. A legtöbb vidéki egylet még 1880-ban sem alakult át kerületi egyletté, minek egyrészt az volt az okozója, hogy a kormány a jóváhagyás végett benyujtott alapszabályokat nem hagyta jóvá. A temesvári egylet alapszabályai 1880-ban azzal a megjegyzéssel érkeztek vissza, hogy két különböző célu (önképző és segélyző) egyletet nem lehet egyesiteni; ezt megelőzőleg azonban a budapesti, kassai, pozsonyi és pécsi egyletek alapszabályai (önképző- és segélyző-szakosztályokkal) jóváhagyattak. A nagyváradi egylet, mint ez már emlitve volt, csak 1880 augusztus 16-án alakult meg, szintén kerületi egylet óhajtott lenni. Ez az egyesület az összes segélyezési ágakat felvette alapszabályaiba. Beiratási dij 5 és 10 frt-ban (a négy hét után belépők részére) a tagdij heti 40 kr.-ban volt megállapitva. A tagoknak 36 hétig napi 90 kr. táppénzre volt joguk, azután napi 60 kr.-ra 16 hétig. Rokkantsági segélyre 10 évi tagság után heti 3 frtra, 20 évi tagság után 4 frtra volt joga a tagnak. Özvegyi segélyként 50 frt, árvasegélyként havi 4 frt fizettetett a tag hozzátartozóinak. A munkanélküliségi segély a nőtlen tagok részére heti 4 frtban, a nős tagok részére 6 frtban volt megállapitva. Elutazási segély fejében 8 frt járt és 60 kr. helyi viatikum. Alapszabályai 1881 szeptemberben nyertek jóváhagyást.

A nyelvi nézeteltérések személyeskedéseket és ennek következményeként a jobb, értékesebb erők visszahuzódását eredményezték.

A segélyző-egyesületi tagok száma 1875-től 1884-ig erősen csökkent és csak 1885-től kezdve tapasztalható ismét valamivel intenzivebb taglétszámemelkedés, miben nagy része volt az országositási törekvéseknek.

A pesti egylet vezetősége 1882-ben folytatta a II. országos nyomdász-kongresszusnak a kerületi egyletek szervezésére vonatkozó határozata értelmében szükséges szervezési munkálatokat, a vidéki egyletek közül azonban az év elején csupán Pozsony, Pécs, Kassa és Temesvár városok tettek eleget a kongresszusi határozatnak, mig Debrecen, Szeged, Kolozsvár, Nagyszeben még mindig azon tünődtek, hogy csatlakozzanak-e a kerületükbe tartozandó nyomdászvárosokkal, miután önállóan is képesek megélni. Ez az egoisztikus felfogás egyébként sok akadályt gördített a kerületi egyletek szervezése elé, mert a központokban levő és némi vagyonnal biró egyletek vezetőségei idegenkedtek attól a gondolattól, hogy a körülöttük levő kisebb városok nyomdászaival egyesületükben tömörüljenek, mert abból a téves nézetből indultak ki, hogy azok majd felemésztik az egyesület vagyonát. Ezzel az avult nézettel különben az országositás alkalmával a pestiek némely hangadó korifeusánál is találkozunk. A szervezkedés értékét akkor még nem tudták a maga teljes valóságában felfogni s igy kerültek felszinre ezen üzleties nézőpontok. Debrecen négy év alatt sem tudta egyletét kerületi egyletté átszervezni, később Nagyvárad külön egyletet létesitett s szintén külön kerületet kivánt képezni; a többiekről még egy biztató szó sem hallatszolt és a helyi érdekek szülte elfogultság még mindig utját állta a kongresszusi határozatok megvalósitásának. A szegedi kerületi egylet 1882 február 26-án végre szintén megalakult.

Az egyleti életben uralkodó lanyhaságot még az 1880—81. évi árszabálymozgalom sem tudta megszüntetni; a négy éven át tartott nemzetiségi vagy inkább nyelvi viszályok megbénitották a szaktársak hasznosabb irányu tevékenységét. Az az előnye minden esetre megvolt ennek az áldatlan testvérharcnak, hogy a két párt idővel közelebb hozta a széthuzódó elemek egy részét, és céljai érdekében sorakoztatta. A pártok vetekedtek egymással abban, hogy minél intenzivebb tevékenységet fejthessenek ki. Mindkét párt együttesen vonult fel a gyülésekre a választásokhoz és mindenüvé, hol valamely fontos kérdés eldöntéséről volt szó. A tagok hozzászoktak a közügyekkel való foglalatoskodáshoz és az eddigi indifferens elemek egy részét lassan bevonták a pártérdekek szolgálatába. A magyarositási mozgalomnak tehát volt némi csekély eredménye is, az általa okozott nagy visszaeséssel szemben. Az 1885. évi árszabálymozgalom, az egylet országositása stb. jórészt e mozgalomból nyerte erőit.

Térjünk a magyarositási mozgalomra. A magyarositási mozgalom visszanyulik a 70-es évekbe; akkortájt a gyüléseken nagyrészt németül beszéltek s a hivatalos egyleti nyomtatványok is német nyelven voltak fogalmazva, mert az akkori tagok többsége a német nyelvet beszélő szaktársakból került ki.[1] A magyarokból a gyüléseken néha-néha kitört a magyar nyelvért való felbuzdulás és a 20—30 emberből álló csoport idővel annyira megerősödött, hogy 1880-ban egy vendéglőben asztaltársaságot, 1881 juliusban pedig egyesületet alakitottak Magyar nyomdászok

[1] Kaczander, Hódy, Plachy és Szabó kezdeményezték.

köre cimmel.[1] Ez a kör 1882-ben a Budapesti könyvnyomdászok társaskörévé alakult át és 1885-ig, a békekötés napjáig a leghevesebben küzdő vára volt a magyar nyelvü Typographia érdekében benne csoportosult nyomdászoknak.[2]

A Társaskör 1882 szeptember 15-én alakult meg. Ez a kör a magyar nyelv terjesztését és megkedveltetését tüzte maga elé, tehát a magyarositás volt főcélja. Elnökéül Tanay József, alelnökéül Gyöngyösy Sándor, titkáraul Láng L. József választatott meg. Már a kör megalakulása előtt is élénk agitáció folyt a Typographia megmagyarositása érdekében a magyar nyomdászok körében; a Társaskör még intenzivebb és elkeseredettebb harcot inditott e cél elérése érdekében. 1882-ben a segélyző-egyesületben is kezdetét vette a sovén törekvés, mely szintén a Társaskörből vette eredetét. Az áprilisi közgyülésen inditvány tétetett, hogy az egyesület minden ügye magyar nyelven intéztessék el, valamint, hogy Steiner számvivő köteleztessék a magyar nyelvet egy év alatt elsajátitani. A közgyülés azon óhaját fejezte ki, hogy a számvivő mielőbb sajátitsa el a magyar nyelvet. Tanay Józsefet, a kör elnökét és a Typographia szerkesztőjét a németnyelvü szaktársak sovinizmussal vádolták. A wieni „Vorwärts" 1882 augusztus 19-iki számában egy 24 tag által aláirt nyilatkozat jelent meg, melyben az illetők a Typographia szerkesztőjének elmozditását követelték. A „Vorwärts" egy másik cikket is közölt, melyben a szerkesztőt azzal vádolták, hogy a Typographiát főnöklappá igyekezik átalakitani. A támadásra főként az szolgáltatott okot, hogy egyesek a lap irányával nem voltak megelégedve és a szerkesztő egy, Tanay Ödön érdemeit magasztaló cikket tett közzé a lapban, melynek tartalmával a szaktársak nem azonositották magukat.

A Höger által szerkesztett „Elektrische Streiflichter" cimü élclap erősen kipellengérezte a magyar nyomdászok magyarositási mozgalmát és a Typographia szerkesztőjét, és a „Vorwärts"-ben Philipp, az 1872. évi árszabálybizottság tagja, és vele a „Vorwärts" akkori szerkesztője többek között azt is megirták, hogy a Typographia a monarchia első suszterlapja.[3] Tanay e támadások folytán november 5-én leköszönt a szerkesztői állásról, a választmány

[1] A 60-as évek magyarositási mozgalmáról már ezen időszak fontosabb eseményeinek felsorolásánál megemlékeztem. Az akkori pártok a „Magyar kör"-ben és a „Deutscher Klub"-ban csoportosultak. Ez a mozgalom azonban koránt sem volt oly nagyarányu és szenvedelmes, mint az 1882—85. évi.

[2] A „Társaskör"-ben a budapesti nyomdászok sovén és képzettebb elemei egyesültek, ámbár a németek között ugyanily kaliberü férfiak szálltak sikra a maguk igazáért. Alapszabályai szerint a kör nyelve kizárólag magyar; célja: a magyar nyelvet terjeszteni és megkedveltetni a budapesti nyomdászok között. A kör 1890 julius 22-én Budapesti nyomdászok szakköre cimet vette fel s alapszabályait az uj egylet céljához képest módositotta. A Társaskör első tisztikara Tanay József elnöklete alatt Gyöngyösy Sándor, Láng L. József, Szabó Dezső, Schwind Béla, Gelléri Mihály, Griesz Ede, Hódy Soma, Kaczander Gyula, Keményffy Dezső és Szemethy Géza választmányi tagokból állott. A tagok havi 20 krajcár tagdijat fizettek.

[3] Megjegyzendő, hogy Ausztriában is voltak kisebb nemzetiségi áramlatok a nyomdászok között; a karinthiai egylet 1883-ban három tagot a német nemzetiségi eszme mellett való agitációért kizárt. A budapesti egylet erre ezzel az egylettel megszüntette a kölcsönösséget. A troppaui egylet pedig egy a budapesti egylethez intézett átiratban a wieni kollégák szocialisztikus irányzata ellen emelt panaszt. A választmány az átirat felett napirendre tért. Nem állottak különben e tekintetben a horvátországi nyomdászok sem; a horvát „Tipografija" 1884. 2. számában azt irja, hogy a horvát nyomdászoknak, tekintettel társadalmi állásukra, jó hazafiaknak kell lenniök, hogy igy együtt érezhessenek a néppel, mert a szabadsághoz a hazafias érzés tör utat. Azóta nagyott fordult a világ!

azonban, melyben a magyarpártiak voltak többségben, nem fogadta el a lemondást s a szerkesztőnek bizalmat szavazott. Ez alkalommal szóba került a Typographia teljes magyar szöveggel való megjelenésének kérdése is, mely inditvány azonban, mint időszerütlen, elvettetett.

A Typographia november 10-iki száma Magyar Typographia cimmel már vezető cikket közölt, melyben örömmel üdvözli a november 5-iki választmányi ülésen szóba került eszmét, „mely már évek óta megbeszélés tárgyát képezi a szaktársak között. A teljesen magyar lapra — irja a Typographia — szükség van s nem kell ezen a téren a dualizmus politikáját követni, mint ahogy nem követi Csehország vagy Románia."

A következö számban Firtinger Károly kelt a magyar Typographia védelmére és ezután egész cikklavina indult meg e kérdés körül.[1] A magyarpárt eközben november 11-én értekezletet tartott, melyen elfogadták a választmányhoz benyujtandó következő inditványt: „Tekintve, miszerint a Typographia alapitásakor fennállott nyelvi viszonyok az egylet tagjai között mai napság már nem olyszerüek, hogy e lapnak kétnyelvüsége szükséges lenne, sőt e körülmény annak rendszeres fejlődésére inkább gátlólag hat, alulirott egyleti tagok kérik a t. választmányt, hogy a legközelebbi, f. é. december 9-én tartandó rendkivüli közgyülés napirendjére a következő inditványt sziveskedjék kitüzni: „Legyen a Typographia 1883 január hó 1-től kezdve jelen terjedelmében, mint az egylet tulajdon lapja, egészen magyarnyelvü, oly megjegyzéssel, miszerint a hivatalos dolgok ezután is német nyelven közöltessenek. Budapest, 1882 november 12. Firtinger Károly, Ács Mihály, Marich Ágoston, Pusztai Ferenc, Griesz Ede, Hummel, Seper, Hódy, Schwind Béla, Frussa Döme, Tanay József, Szabó Dezső, Láng J. József."

A november 26-iki választmányi ülés elé a fenti, már 263 tag által aláirt beadvány terjesztetett elő, melylyel szemben Bauer J. M. és még 32 tag által aláirt inditvány a Typographiának az egylettől való különválasztását követelte. A magyarpártiak azzal érveltek inditványuk mellett, hogy 1869 óta a tagok és a nyomdászok tulnyomó többsége tisztán magyar nyelvet beszélőkből áll és a németek száma szerintük alig 50—60. A németek viszont azzal védték igazukat, hogy nekik joguk van pénzükért oly lapot követelni, melyet meg is értenek. „Német nyelven művelni szakirodalmat Magyarországon — mondja a magyarpárt indokolásában —, midőn ezt a Lajtán tul és Németországban évek óta sok tekintélyes közlöny teszi, annyira felesleges, hogy bizonyitásra nem szorul . . . mert aki a német nyelvet birja, az inkább fordul a magasabb fejlettségi foku irodalomhoz." Az inditvány aláirói között németnyelvü szaktársak is voltak.

A december 3-iki rendkivüli közgyülés nagyon látogatott volt; a Typographia ügye nagyszámu egyleti tagot mozgósitott és szenvedélyes vitát idézett elő. Pusztai, Firtinger, Ács Mihály, Aigner József, Tanay az inditvány mellett, Bauer J. M., Tschutschegg, Ihrlinger, Kokály az inditvány ellen és részint a Typographia önállósitása mellett szólaltak fel. A gyülés azonban a magyarositási inditványt 206 szóval 204 ellen elvetette és a Typographia függetlenitésére vonatkozó inditványt elfogadta s a választmányhoz utasitotta.

Ezzel a határozattal a magyarositó párt persze nem volt megelégedve és

[1] Ács, Firtinger, Pusztai, Szabó Elek, Dankó, Hölzel, Fuchs Antal, Zimitzky, Láng J. L., Tschutschegg, Tanay stb. sok cikket irtak pro és kontra a lap magyarositása ügyében.

a harc ujból és olykor nem a legválogatottabb tónusban folytatódott. A Typographia 1883. évfolyamának 1-ső számában a függetlenségiek pártjának a Typographiának az egylettől való elválasztására vonatkozó inditványát tárgyalván, azt irja, hogy a surlódás mindig élesebb és élesebb lesz és eredménye egy külön segéd- és külön főnök-egylet alakitása lenne. Isten mentsen meg a gondolatától is, kiált fel a cikk irója. Pedig hát nem is kellett erre oly sokáig várni; a budapesti nyomdafőnökök 1883 december 25-én tartott értekezletükön kimondták egy főnökegyesület megalakitását. Az előkészitő bizottság Falk Zsigmond, Fanda, Kertész, Légrády, Khór, Morvay, Várnai, Neuwald, Weissmann, Wodianer és Büchler nyomdatulajdonosokból állott. Az egylet tényleges megalakulása azonban még nagyon sokáig késett.

Az 1882. évi december havi rendkivüli közgyülés a Typographia függetlenitésére vonatkozó inditványt, mint már előbb felemlitettem, a választmányhoz utasitotta. A választmány viszont a szerkesztő-bizottsághoz tette át, amely kijelentette, hogy az ügy elbirálására nem illetékes. A választmány ezek után kebeléből egy öttagu bizottságot választott a kérdés tanulmányozására. Tschutschegg a Typographiában a lap és a szerkesztő függetlenitése mellett érvelt és azt ajánlotta, hogy a szerkesztő ne lehessen választmányi tag. A lap anyagi részét illetőleg pedig, hogy az egylet ezt ugy oldja meg, hogy tagonként és hetenként öt krajcárt szed be és ugyanennyit fizet a szerkesztőnek minden egyes lappéldányért. Ezenkivül pedig az egyesület évi 500 forint szubvenciót ad a Typographiának.

A választmány azonban a lap dualisztikus formája mellett döntött. Ezt az inditványt az 1883 április 8-án tartott rendes évi közgyülés is elfogadta. A gyülésen a „függetlenségi párt" szavazólapja győzött. A gyülés előtt ez a párt egy körlevelet bocsátott ki, melyben le van irva az 1882. évi magyarositási mozgalom. A magyar párt a Typographiában nyilatkozatot tett közzé, mely szerint tiltakozik a Typographiának az egyesület tulajdonából való elvonása ellen. Miután a választmányba a függetlenségi párt emberei kerültek, Tanay a szerkesztéstől visszalépett és a 18. számtól kezdve Záhonyi Alajos I. alelnök vette át a lap szerkesztését. A szerkesztő-bizottság[1] uj programmjában kijelentette, „hogy a lapot ezentul első sorban a munkásérdekek szempontjából fogja szerkeszteni, hogy a munkások jogaiban gyökerező viszonyoknak leginkább megfeleljen."

A Typographia 1883. évfolyamának 24. számában megelégedéssel konstatálja, hogy a lap helyesebb utra, a segédek anyagi és szellemi érdekeinek megvédésére terelte irányát: „Minden józanul gondolkozó munkás nézetével találkozunk abban — irja a lapban egy szaktárs —, hogy nagyon is ideje már annak, miszerint nemzetiségi frázisok helyett — melyek csak azokhoz méltók, kiknek a haza vagyont és rangot biztosit — inkább anyagi állapotaink ziláltságával foglalkozzunk és törekedjünk odahatni, hogy létfentartásunk korhadozó oszlopait ujra megszilárditsuk. Nekünk a haza nem nyujt rózsákat, mint amazoknak. Számunkra nyomort és tüskét tart fenn. Ha mi nyomdászok nem akarjuk, hogy exisztenciánk ma-holnap véglegesen tönkre tétessék, akkor nemzetiségi kultus helyett anyagi viszonyainkkal kell komolyan foglalkoznunk."[2]

[1] Tagjai voltak: Záhonyi, Gawel Gyula, Engel György és Dobes Ignác.

[2] A segédek anyagi helyzete a lehető legrosszabb volt. A lapszedők 13—14 órai munkaideje mellett 14 forint volt a heti fizetés és ezért 250—280 sor szedést kellett a szedőnek produkálnia.

A magyar párt a gyülés után akciót inditott egy magyar nyelvü szaklap kiadása érdekében. A lap alapitói egy évi időtartamra kötelezték magukat egyenként és hetenként 10 krajcárt befizetni. Az uj lap „Nyomdászok Közlönye" cimmel 1883 junius 1-én jelent meg, Pusztai Ferenc szerkesztésében; köréje sorakoztak a magyar párt összes tollforgató szóvivői.[1]

Az uj választmány kibékülési törekvései nem jártak sikerrel. Az 1883 október 7-iki ülés egy bizottságot küldött ki[2] oly célból, hogy ez a magyar párttal, illetve a Nyomdászok Közlönye köré csoportosult szaktársakkal az egyesülés ügyében megegyezést létesitsen. A választmány által kiküldött bizottság a következő két pontnak elfogadását kötötte ki: 1. A Nyomdászok Közlönye 1883. év végén megszünik. 2. A Typographia egyleti közlöny 1884 január 1-től kezdve magyar nyelven jelen meg. A fennálló viszonyokhoz alkalmazkodva azonban hetenként két, szükség esetén négy oldalból álló német szövegü melléklettel bővittetik. A függetlenségi párt október 14-én hivatalosan is megalakult, elnökévé Schlenker Samut, jegyzőkké Fuchs Zsigmondot és Neuhäusler Vilmost választván meg. A két bizottság Falk Zsigmond elnökletével november 2-án tartotta ülését, a kibékülési kisérlet azonban a magyar párt nyakaskodása folytán nem járt eredménynyel. A magyar párt megbizottai kijelentették, hogy csak a magyar Typographia árán hajlandók egyezséget kötni és egy német mellékletbe bele nem egyezhetnek.

A nem sikerült egyezkedés után még erősebben csaptak össze a pártok és egyik sem volt válogatós az eszközök felhasználásában; körlevelek és cikkekben, mely utóbbiak a Typographiában és a Nyomdászok Közlönyében jelentek meg, támadtak egymásnak. Az 1884. évi, rendes közgyülésre mindkét párt erősen készülődött, mert Pusztai Ferenc a magyarositó párt nevében ismét benyujtotta volt azt az inditványt, mely az 1882. évi rendkivüli közgyülésen megbukott, azzal a módositással, hogy a Typographia 1884 április hó 1-től kezdődőleg magyar nyelven jelenjen meg. A magyarositó párt a gyülésen névszerinti szavazást kivánt, Falk Zsigmond elnök azonban e kérelmet mint alapszabályellenest elutasitotta, mire a magyarpártiak elhagyták a gyüléstermet. A függetlenségi párt ezután 306 szavazattal elvetette a magyarositó inditványt Az egyesületi választmányba ezek után ismét a függetlenségiek pártjának embereit választották be. A Typographia szerkesztését Záhonyinak május 14-én történt lemondása folytán Zaka Lajos vette át, kivel a magyarországi nyomdászok szervezkedési mozgalmában egy uj korszak vette kezdetét. Zaka szintén a magyarositó pártból került ki és

---

[1] 1883-ban Tanay kezdeményezésére a Társaskör kebelében egy 140 tagból álló lapkiadó-szövetkezet alakult, mely meginditotta a Nyomdászok Közlönyét — mely havonként kétszer jelent meg — és kezdetben Pusztai Ferenc, később Ács Mihály volt a szerkesztője. A lap, melynek első száma 1883 junius 1-én jelent meg, 1885 julius 1-én megszünt, miután a segélyző-egyesületi közgyülésnek a Typographia ügyében hozott határozatával mindkét párt követelése kielégitést nyert. A kör ezután szakkérdésekkel foglalkozott és meginditotta a Magyar Nyomdászok Évkönyve II. évfolyamát (1887). 1888-ban keletkezett még két más lap is, melyek szintén szakdolgokkal és hirdetésekkel foglalkoztak: a Grafikai Közlöny, melynek első száma március 1-én és a Grafika, melynek első száma április 1-én jelent meg.

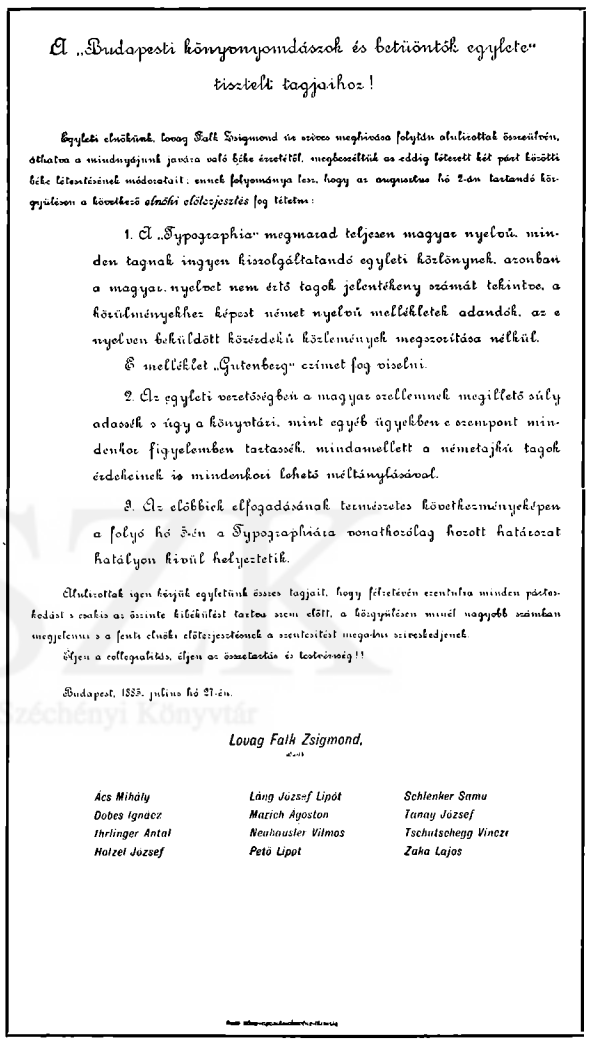
[2] Az ugynevezett egyezkedési bizottság a következőkből állott: az egyesület részéről: Kaczander Gyula, Fuchs Samu, Nitsch Alajos, Pető-Pick Lipót, Bauer J. M., Kleinberger Ármin; a Nyomdászok Közlönye, illetve a Társaskör részéről: Ács Mihály, Dadai Géza, Katits Antal, Marich Ágoston, Pusztai Ferenc és Tanay József.

vele a Typographia is ujra frontot változtatott, amennyiben a lap szintén a magyarositás mellett foglalt állást. A Typographia 1885. évi I. számának „Egyleti közlönyünk" cimü első cikkében már ez áll: „Harmadéve és tavaly is nyujtottak be a lap megmagyarositását célzó inditványt a közgyülés azonban mindkét évben elvetette azt. Az okok mindnyáját, melyek ez inditvány elvetésére inditották a közgyülést, most ne feszegessük, elégedjünk meg csak annak az egynek megemlitésével, mely a legnyomósabb volt, mely azonban ma már megszünt: ez a német résznek szükségessége. Harmadéve még teljes egészében megállt az az érv, mert akkor négy oldalra terjedő egyleti lapunkat még két nyelven irott közleményekkel is csak nagy nehezen birta megtölteni a szerkesztő és több volt a német, mint a magyar közlemény . . . ma azonban már egészen másként áll a dolog; a német rész szükségessége mellett nemcsak, hogy nem bizonyit semmi, de sőt ellene szól minden, mert nem igen akad aki irjon bele, amit pedig irnak, nem olvassa senki, mert érdektelen . . . Igy állván a dolog, az inditványnak a most jövő közgyülésen okvetlenül keresztül kell mennie; a német résznek további fentartása nem lenne egyéb, mint a mai viszonyokkal szemben való durva erőszakoskodás . . ." A Typographia 9. számában Zaka azt irja, hogy „a lap magyarrá tételét az idő követeli és a mult választmány is évi jelentésében azt mondja: a dualisztikus lap fentartandó addig, mig a szükség kivánja. *Most már nem kivánja.*"

A függetlenségiek pártjában is két különböző áramlat kerekedett felül; az egyik a Typographiának az egyesülettől való különválasztását, a másik töredék pedig csak a magyar nyelven megjelenő szaklapot követelte. A február 7-iki értekezlet a dualisztikus szöveg mellett döntött. Utóbbiakhoz csatlakozott még a Nyomdászok Közlönye köré csoportosult párt is. Az 1885 március 15-iki közgyülés ismét rendkivül hevesnek mutatkozott; a Typographia ügyében három inditvány volt napirendre tüzve: Tschutschegg Vince a Typographiának az egyesülettől való különválasztását; Pusztai Ferenc a Typographia *teljes* megmagyarositását; Fuchs Antal a Typographiának 1885 április hó 1-től kezdődőleg magyar szöveggel való megjelenését inditványozta. Utóbbi inditvány a hivatalos részt vegyes szöveggel kivánta közöltetni, a szükséghez képest német szövegü melléklettel. A közgyülés Tschutschegg inditványát 291 szavazattal 244 ellenében elvetette, Fuchs Antal inditványát pedig 300 szavazattal 277 ellen elfogadta.[1] A kisebbségben maradt párt az 1885 május 10-iki választmányi ülés elé egy 200 aláirással ellátott beadványt terjesztett, melyben azt a kérdést kivánták egy rendkivüli közgyülés napirendjére tüzetni, hogy a Typographia az egyleti tagokra ne legyen kötelező. Ugyanekkor Ihrlinger Antal és 103 társa az általuk aláirt beadványban egy rendkivüli közgyülés egybehivását kérték a következő napirenddel: az egyesületi alapszabályok 5. és 10. §-ainak megváltoztatása, illetve a Typographia tartási kényszerének felfüggesztése és az egyleti illetékeknek heti 60 krról 55 krra, illetve 50 krról 45 krra (vidék) való leszállitása. A választmány, az alapszabályokra való hivatkozással, mindkét beadványt elutasitotta. A függetlenségi párt azonban a junius havi választmányi ülés elé ujra beterjesztette 103 aláirással ellátott beadványát, melyben a Typographiának az egyesülettől való külön-

[1] Az Arbeiter-Wochen-Chronik a közgyülési határozat miatt szemrehányást tett a nyomdászoknak, sovinisztikus törekvésekkel vádolván őket.

választása ügyében egy rendkivüli közgyülés egybehivását kérte. A választmány ez alkalomból 1885 junius 21-én egy felhivást tett közzé „A budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének t. tagjaihoz" cimmel, melyben hivatkozva a juniusi, 103 tag által aláirt beadványra a tagokhoz apellál. „A választmánynak kötelessége a gyülést egybehivni, dacára, hogy az előbbi közgyülés nem fogadta el az illeték leszállitását és a Typographiának az egylettől való kettéválasztását. Nem lehet megengedni — irja a választmány körlevelében — hogy a kisebbség a közgyüléshez apellálhasson a többség határozatával szemben. A 103 tag által a Typographiának az egylettől való elszakitására vonatkozólag benyujtott inditványt illetőleg a választmány arra figyelmezteti a körlevélben a tagokat, hogy az inditvány tárgyalásra nem alkalmas, mert a módositandó szakaszokat nem ismerteti. A választmány végül arra kéri a tagokat, hogy a közgyülésen teljes számmal jelenjenek meg és az inditványt utasitsák vissza.

A „Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete"
tisztelt tagjaihoz!

Egyleti elnökünk, lovag Falk Zsigmond ur szives meghivása folytán alulirottak összejöttünk, áthatva a mindnyájunk javára való fölötte érzetétől, megbeszéltük az eddig történt két párt közötti béke létesitésének módozatait; ennek folyományaképen, hogy az augusztus hó 2-án tartandó közgyülésen a következő alnéhi előterjesztés fog tétetni:

1. A „Typographia" megmarad teljesen magyar nyelvü, minden tagnak ingyen kiszolgáltatandó egyleti közlönynek, azonban a magyar nyelvet nem értő tagok jelentékeny számát tekintve, a körülményekhez képest német nyelvü mellékletek adandók, az e nyelven beküldött közlemények megszorítása nélkül.

E mellékletet „Gutenberg" czimet fog viselni.

2. Az egyleti vezetőségben a magyar szellemnek megillető súly adassék s úgy a könyvtári, mint egyéb ügyekben e szempont mindenkor figyelemben tartassék, mindamellett a németajkú tagok érdekeinek is mindenkori lehető méltányolásával.

3. Az előbbiek elfogadásának természetes következményeképen a folyó hó 5-én a Typographiára vonatkozólag hozott határozat hatályon kivül helyeztetik.

Elnökünk igen kéri egyletünk összes tagjait, hogy felszólitására ezentulra minden pártoskodást s czéltalan kilengést tartva szem előtt, a közgyülésen minél nagyobb számban megjelenni s a fenti előterjesztésnek a szenvesitést megadni szivesked jenek.

Éljen a collegialitás, éljen az összetartás és testvériség!!

Budapest, 1885. julius hó 21-én.

Lovag Falk Zsigmond,
elnök

Ács Mihály	Láng József Lipót	Schlenker Samu
Dobes Ignácz	Marich Agoston	Tanay József
Ehrlinger Antal	Neuhausler Vilmos	Tschulschegg Vincze
Holzel József	Pető Lippt	Zaka Lajos

A magyarositási harc békeokmánya.

A választmány, mivel e fontos kérdés elől ki nem térhetett, a rendkivüli közgyülést julius 5-ére hivta egybe. A gyülésen 600-nál több tag vett részt, mert mindkét párt óriási agitációt fejtett ki annak érdekében, hogy a gyülésen minden tag megjelenjen. A magyarositó párt által benyujtott, 456 tag által aláirt és a gyülés megtartása ellen tiltakozó óvásnak nem volt eredménye, mert az aláirók nagy része nem jelent meg a gyülésen és igy a függetlenségi párt inditványa, titkos szavazással, három szótöbbséggel győzött (308 szavazat 305 ellen). A Typographia 1885. évi 14. száma már a határozatnak megfelelően, magyar nyelven jelent meg.

A közgyülési határozat deprimáló hatással volt a magyarositó pártra, de a győztes függetlenségi párt sem akart a szervezetnek a határozat életbeléptetésével óriási erkölcsi és anyagi kárt okozni, mert az akkori viszonyok között ez a határozat sok évekre kiható katasztrófát okozhatott volna, ha a függetlenségiek a békés megoldás helyett a megtorlás utjára térnek.

A magyarositó párt, illetve a Könyvnyomdászok Társasköre julius 7-én kibocsátott körlevelében tömörülésre hivja fel tagjait az egylet kiadásában megjelenő és minden tagra kötelező, magyar nyelvü Typographia érdekében. „Tisztességes, elveinket nem sértő békét óhajtunk mi — irja a Társaskör körlevelében —, de ha ez nem lehetséges, folytatni fogjuk az eddigi tisztességes eszközökkel, de fokozott erővel és bizalommal a küzdelmet az eddig elért eredmények sértetlenül és épségben való fentartására"... Ez tehát egy ujra kezdődő harc bejelentése volt. Mivel a függetlenségi párt győzött, tehát a magyarositó pártnak kellett ujabb harcra szervezkednie. És ennek közvetlenül az árszabálymozgalom küszöbén kellett ujra előtérbe lépnie.[1]

A Typographia már magyar volt, de a pártok még mindig szervezkedtek, mert a határozat őket nem elégitette ki. A függetlenségi párt közben pedig egy „Gutenberg"[2] cimü magyar-német szövegü lapot adott ki; a Typographia sem igyekezett a pártviszályt megszüntetni, mert cikkei a már-már kialvó parazsat ismét lángra keltették. A pártok taktikáztak a Typographia kérdésével és Dankó egy német cikkében igen találóan jegyezte meg, hogy a lap magyarositásának kérdése csak eszköz a pártok poziciójának elősegitésére.

A közgyülés határozatát a választmány bizalmatlanságnak vette és a julius 6-iki választmányi ülésen Falk Zsigmond elnök, valamint a választmány is leköszönt, miután a közgyülési határozatot, mint az alapszabályokkal ellentétben állót, végrehajtani nem akarta. Ihrlinger az Egyetértés 1885 julius 8-iki számában egy nyilatkozatot tett közzé, melyben azt irja, hogy a Typographia érdekében folytatott küzdelem nem szervezetellenes. Pedig az első közgyülésen, mely a Typographia magyarositásával foglalkozott, Ihrlinger hevesen kikelt a magyarositó és egyéb, a Typographia ügyét bolygató törekvések ellen.

A jobb belátás azonban végre mégis mindkét pártnál győzedelmeskedett s a függetlenségi párt felkérte Falk Zsimgmondot az elnöki tisztség ujból való elvállalására, ki béke esetén hajlandó volt azt ujból elfogadni. Falk Zsigmond átlátta a helyzet komolyságát s közbenjárására sikerült a két pártot békés egyezségre birnia. Julius 27-én Falk Zsigmond meghivására mindkét párt hat-hat tagot küldött ki a Typographia ügyében egybehivott értekezletre.[3] A bizottság hosszas vita után elvben elfogadta Tschutschegg Vince inditványát, melynek értelmében a Typographiához egy külön német szövegü melléklet volt csatolandó és a jelenvolt megbizottak kijelentették, hogy minden lehetőt el fognak követni a közösen létesitett megállapodás elfogadása érdekében. A megállapodás eredeti szövege a következő:

1. A „Typographia" megmarad teljesen magyar nyelvü, minden tagnak ingyen kiszolgáltatandó egyleti közlönynek, azonban a magyar nyelvet nem értő tagok jelentékeny számát tekintve, a körülményekhez képest német nyelvü

[1] Az árszabálybizottság junius 29-iki ülésén a függetlenségi pártiak azt a kijelentést tették, hogy részükről a gyüjtést csak a közgyülés után s amennyiben ez reájuk vonalkozólag kedvező határozatot hoz, fogják megkezdeni. A gyüjtést azonban később megkezdték.

[2] Gutenberg első száma 1885 juniusban jelent meg magyar-német szöveggel, Hölzel József szerkesztésében. A béke megkötése után a lap augusztusban megszünt.

[3] A magyarositó párt részéről Ács Mihály, Láng J. Lipót, Pető Lipót, Marich Ágoston, Tanay József és Zaka Lajos; a függetlenségi párt részéről Dobes Ignác, Ihrlinger Antal, Hölzel József, Neuhäusler Vilmos, Schlenker Samu és Tschutschegg Vince jelentek meg az értekezleten.

mellékletek adandók, az e nyelven beküldött közérdekü közlemények megszoritása nélkül. E melléklet „Gutenberg" cimet fog viselni. 2. Az egyleti vezetőségben a magyar szellemnek megillető suly adassék s ugy a könyvtári, mint egyéb ügyekben e szempont mindenkor figyelemben tartassék, mindamellett a németajku tagok érdekeinek is mindenkori lehető méltánylásával. 3. Az előbbiek elfogadásának természetes következményeképpen a folyó hó 5-én a Typographiára vonatkozólag hozott határozat hatályon kivül helyeztetik. Budapest, 1885 julius hó 27-én. Lovag Falk Zsigmond, elnök. Ács Mihály, Dobes Ignác, Ihrlinger Antal, Hölzel József, Láng József Lipót, Marich Ágoston, Neuhäusler Vilmos, Pető Lipót, Schlenker Samu, Tanay József, Tschutschegg Vince, Zaka Lajos.

Az augusztus hó 2-án tartott ujabb rendkivüli közgyülés elfogadta az előterjesztett békepontokat és ezzel az évekig huzódott áldatlan harc végleg megszünt. A megállapodás értelmében a Gutenberg augusztus 14-én jelent meg először, mint a Typographia melléklete.

A „Nyomdászok Közlönye", valamint a függetlenségi párt által kiadott „Gutenberg" cimü lapok már előbb megszüntek. A Nyomdászok Közlönye már julius 1-én megszünt.

A magyarositási mozgalom felrázta a budapesti nyomdászokat eddigi tétlenségükből és az eddig indolens kollégák a két párt keretében tömörültek. Az öregebbek is sorompóba léptek és a fokozódott munkakedv sok uj erőt vonzott a szervezetbe. A nem tagokban felkeltették az egyesület iránti érdeklődést, kik közül később sokan lettek az egyesület tagjává. De nem szabad megtagadni a Társaskörnek a szakirodalom terén kifejtett tevékenységét sem, mert a magyar szakirodalom a Társaskör megalakulásától datálódik. A Társaskör adta ki a Magyar Nyomdászok Évkönyvének folytatólagos évfolyamait, mely vállalat később, 1890-től 1910-ig a Szakkörré alakult Társaskör kiadásában jelent meg és szintén igen fontos tényezője volt a magyar nyomdászati szakirodalomnak, a Szakkör által 1891-ben meginditott Grafikai Szemle cimü szakközlönnyel együtt.[1]

[1] A Társaskör és a Könyvnyomdászok Szakkörének történetét Morócz Jenő irta meg. Huszonöt esztendő. A Könyvnyomdászok Szakköre negyedszázados fennállásának emlékére. Budapest, 1907. 8°, 40 oldal. — A különféle nyomdászkörökre vonatkozólag még a következő adatokat közölhetem: A *Gutenberg Szövetség*-dalkör 1878-ban megszünt és 1879-ben Budapesti Gutenberg Szövetség cim alatt egy uj dalkör alakult; később ez is megszünt és 1879-ben alakult az *Egyetértés-dalkör*, mely nagyrészt nyomdászokból állott. Az *Athenaeum*-dalkör 1881-ben alakult. 1886-ben megalakult az *Összhang*-dalkör, mely 1887-ben megszünt. 1886-ban *„Ébredés"* cimmel egy uj dalegyesület alakult, melyet az önképző-osztály szubvencionált. Ez a dalkör 1896-ban a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Dalkörével fuzionált és jelenleg is Ébredés név alatt működik, mint a szakegylet dalköre. Az Ébredés annakidején az elsőrendü dalkörök egyike volt és ma sem áll az utolsók sorában. — Egy *hirlapszedői kör* alapitása már az előző években is szóba került, az akkori budapesti viszonyok következtében azonban ez a törekvés mindannyiszor hajótörést szenvedett. Az 1884 január 20-án tartott hirlapszedő-gyülés végre kimondta a kör megalakitását és egy taggyüjtő iv kibocsátását határozta el, melyet 188-an irtak alá; a végleges megalakulás csak az 1884 február 2-án tartott gyülésen mondatott ki, midőn elfogadták az előterjesztett alapszabályokat. Ezek felterjesztésével és az előmunkálatokkal Hölzel József, Deutsch Albert, Lill S., Grebencz Lajos, Körömzsy István, Kleinberger A., Leitner Pál és Lipp Károly bizattak meg. Az illetékfizetés február 23-án vette kezdetét. A kör alapszabályai 1884 március hóban jóváhagyattak; első tisztikara a következőkből állott: elnök Marich Ágoston, alelnökök Kleinberger Ármin, Leitner Pál, jegyzők Körömzsy István és Hölzel József, pénztáros Lill Sándor, ellenőr Sitte József; választmányi tagok: Ollinger Sándor, Bejek József, Bieber Lajos, Gerhardt Lajos, Grebencz Lajos, Kubescha Ferenc, Kohn Náthán, Lipp Károly, Meliszer Ernő, Salamon József, Seebacher Alajos, Tichy Ákos, Tomaschek Géza, Weisz Mór. Az egyesület 1909-ben ülte meg fennállásának 25 éves jubileumát, mely alkalommal

A hirlapszedők és a vasárnapi munkaszünet.

A magyarositási mozgalom ismertetése után vissza kell térnem az 1882—85. évek egyéb eseményeire, melyek között legfontosabb az országositás, az 1885. évi országos kongresszus és az árszabálymozgalom.

Mielőtt ezekre a kiemelkedőbb mozzanatokra rátérnék, nem hagyhatom figyelmen kivül azon kisebb, de az egyesület történelmében mégis fontosabb szerepet játszó eseményeket sem, melyek a budapesti nyomdászok három évi harcának közepette jádszódtak le.

MEGHIVÓ

a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egylete

HUSZONÖTÉVES JUBILEUMA ALKALMÁBÓL

az egylet által 1887 augusztus 20-án tartandó

DISZGYÜLÉSRE ÉS ESTÉLYRE

úr és családja részére.

A rendező-bizottság.

A diszgyülés délelőtt 10 órakor fog a «Fővárosi vigadó» nagy éttermében, az estély pedig 5 órakor a «Régi polgári lövölde» nagytermében megtartatni

E meghivó mindkét alkalomból belépti jegyül szolgál és másra át nem ruházható.

Hornyánszky Viktor[1] 1882-ben történt elhunytával a junius 25-iki rendkivüli közgyülés lovag Falk Zsigmondot[2] választotta meg az egyesület elnökévé. A segélyző-egyesületben az előbbi fejezetben vázolt magyarositási mozgalmak körül az 1882—83. években nem történtek nagyobb horderővel biró dolgok. Az 1882. évi közgyülés állandósitotta a számvivői állást, az 1883. évi közgyülés

kiadta a Budapesti Hirlapszedők Köre huszonötéves fennállása cimü emlékkönyvet. Budapest, 1909. Irta: Gábor Dőme. 8°, 64 oldal, magyar-német szöveggel. — 1886 szeptember 14-én megalakult a *Budapesti Könyvnyomdászok Hitelszövetkezete* 2000 üzletrészszel. Első elnöke Falk Zsigmond volt és ugyanazon év október 1-én megkezdte működését. — 1887 junius 13-án egy budapesti nyomdász *tornaegyesület* alakult, mely az önképző-osztálytól havi 30 forint szubvencióban részesült. Ez az egyesület 1887 decemberben megszünt.

[1] Hornyánszky 10 évig volt az egyesület elnöke. Az 1882 junius 25-iki közgyülés jegyzőkönyvileg fejezte ki részvétét és arcképét az ülésterem részére Vastagh György festőművész által megfestetni határozta. Erre a célra Falk Zsigmond 50 forintot adományozott. (Valamint fedezte 14 ujonan belépő tag beiratási dijának felét, egyenként 5 forintot.) Hornyánszky arcképét az 1883. évi rendes közgyülésen leplezték le.

[2] Falk Zsigmondnak pártatlan működéseért a budapestiek egy 600 tag által aláirt emlékalbumot nyujtottak át.

pedig a táppénzt 90 krajcárról 1 forintra emelte fel. A tanóráknak nem sok eredménye volt. A választmány kedvenc vesszőparipája volt egy nyomdásztanoncszakiskolának létesitése, mely egy pár éven keresztül foglalkoztatta az önképző-osztály választmányát, sőt a közgyülést és a kongresszust is; a közgyülés 1882-ben erre a célra 200 forintot szavazott meg. És midőn végre minden fórum, még a közoktatásügyi miniszter is hozzájárult, kiderült, hogy az egyesület nem rendelkezik az eszme megvalósitásához szükséges anyagi eszközökkel. A főnökök kezdetben mindent igértek, de később nagylelküségük 500 forintra zsugorodott össze, mivel utólag rájöttek, hogy az intelligensebb személyzettel kevésbé lehet ujjat huzniok. Az iskola évi fentartási költsége 2500 forintot igényelt. Az önképző-osztály által életbeléptetett tanoncképző-tanfolyam sem vezetett eredményre, mert a tanoncok alacsony előképzettségük folytán az előadottakat nem birták megérteni. A választmány ennélfogva a tanoncoktatási ügyet az uj ipartörvény tárgyalásáig elhalasztotta. A hirlapszedők által a vasárnapi munkaszünet érdekében inditott mozgalom, mint már az előző években, ugy most is eredménytelen maradt. A szeptember 3-án tartott gyülés határozatából a hirlapszedők egy átiratot intéztek a hirlapirók köréhez és kezdetben ugy látszott, hogy a mozgalom ezuttal eredménynyel fog végződni, sőt bizonyos feltételekkel Bródy, ki e mozgalomnak állandóan utját állta, is hajlandónak nyilatkozott a hétfői lap beszüntetésére.[1] A Beleznay-kertben megtartott népgyülés szintén a vasárnapi munkaszünet mellett foglalt állást.

A hirlapszedők 1882 szeptember 23-án tartott második gyülésükön ujból a vasárnapi munkaszünettel foglalkoztak. A gyülés azt határozta, hogy egy memorandummal fordul a hirlapirók egyesületéhez, továbbá megkeresi a segélyzőegyesület választmányát, hogy kérelmüket a hirlapirók egyesületénél támogassa. Közbenjárásra Falk Zsigmond elnököt kérték fel. A hirlapszedők bizottsága szeptember 30-án nyujtotta át memorandumát a hirlapirók egyesületének, illetve Ujváry Lajosnak. Szövege a következő:

„A budapesti hirlapirók nagyérdemü karának, helyben. A budapesti ujságszedők általános gyülése azon határozatot hozta, miszerint, ha az igen tisztelt irói egyesület lelkes és buzgó támogatása a vasárnapi munka megszüntetése érdekében a lapkiadókkal szemben nem vezetne sikerre, a budapesti hirlapszedők a legvégső eszközökhöz kénytelenek folyamodni és esetleg önerővel minden áldozat kimélése nélkül fogják keresztülvinni az őket jogosan és méltányosan megillető vasárnapi pihenöt. Miután ez határozatba ment, háromtagu bizottság választatott, mely a nagyérdemü hirlapirói kart e határozatról értesitse. Ennél fogva tisztelettel kérjük a nagyérdemü irói kart, méltóztassék az általános hirlapszedőgyülés eme határozatát szives tudomásul venni és őket becses támogatásával továbbra is szerencséltetni. Budapest, 1882 november 19. Kiváló tisztelettel Fally H., Deutsch Albert."

A hirlapirók egyesülete november 12-én tartott értekezletén a következő határozatot hozta:

„1. A vasárnapi pihenőnapot elévülhetetlen emberi jognak tekinti, ennél fogva a vasárnapi munka megszüntetését és a hétfő délelőtti lapok teljes mellőzését kivánja. 2. A vasárnapi munka megszüntetése érdekében 11 tagból álló bizottságot küld ki, mely érintkezésbe lépvén minden egyes fővárosi napilap

[1] Ha tudniillik a wieni lapok sem jelennek meg. Ez persze olyan feltétel volt, mely az egész mozgalmat meghiusitotta.

kiadójával és szerkesztőjével, a mához egy hétre, november 19-én tartandó folytatólagos értekezletnek jelentést s a cél elérését biztositó javaslatot tegyen. A bizottság egyszersmind megbizatott, hogy feliratot készitsen az országgyüléshez, melyben a vasárnapi munkaszünetnek törvényhozás utján való szabályozását kérje."

Rákosi Jenő és Bródy Zsigmond a mozgalom ellen nyilatkoztak. Előbbi szerint a közönség érdeke a hétfői lap megjelenése.[1] A reményeket azonban mihamar tönkre tette egy pár lapkiadó.

A hirlapirók november 19-én Kaas Ivor elnöklésével tartották meg ülésüket a vasárnapi munkaszünet tárgyában. Az elnök bejelentette, hogy a lapok, egykettő kivételével, hajlandóak a vasárnapi munkaszünet megadására. A Budapesti Hirlap nem adott irásbeli nyilatkozatot, a Neues Pester Journal és a Politisches Volksblatt csak a wieni akadályok elháritása után voltak hajlandóak a munkaszünet megadásába belemenni. A Pester Journal kiadója egyáltalán nem volt hajlandó a hétfői laptól elállni. Vészi József inditványára erre kimondták, hogy egy aláirási ivet, illetve nyilatkozatot köröznek az összes szerkesztőségekben, melyben kijelentik, hogy a vasárnapi munkaszünetet kivánják. Ezzel azután ez a kérdés megint lekerült a napirendről.

1882-ben két új egyesület alakult: a Budapesti gépmesterek és nyomók köre, melynek megalakitása Fuchs Zsigmond kezdeményezésére 1882 december 17-én mondatott ki és mely ugyanazon év december 24-én tartotta alakuló gyülését. Alapszabályai 1884 április 20-án hagyattak jóvá.[2] A másik egyesület a Könyvnyomdászok jótékonysági köre[3] 1882 március 19-én alakult meg. Alapszabályai 1883 januárban hagyattak jóvá.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

[1] A wieni hirlapszedők szintén mozgalmat inditottak a hétfői lapok ellen és a Concordia irók és hirlapirók egyesülete egyhangulag csatlakozott a szedők mozgalmához.

[2] Első tisztikara a következő szaktársakból állott: Elnök Protschko Mihály, alelnök Hoffmann H., pénztáros Mihalkovics Ferenc, jegyzők Korcsmáros Ferenc, Fuchs Zsigmond, könyvtáros Bauer Ferenc, választmányi tagok: Stagl Rezső, Krausz József, Hell Ferenc, Brichta K., Kalhanek Rezső, Aigner J. — A Kör 1908-ban ünnepelte fennállásának 25-éves jubileumát, mely alkalomra egy Emlékkönyvet adott ki az egyesület történetéről. — Lásd a Budapesti gépmesterek és nyomók körének 25-éves története. 1883—1908. Budapest, 48 old.

[3] Első tisztikara a következőkből állott: Elnök Balázs Károly, pénztáros Tanay József, jegyző Mayer Sándor.

Melléklet a Typographia 1885. augusztus 14-iki 33. számához. (1. sz.)

GUTENBERG

DEUTSCHE BEILAGE ZUM VEREINSORGANE TYPOGRAPHIA

Sämmtliche deutsche Manuscripte sind zu senden an Josef Hölzel, VI. Dessewffy-Gasse 21.

Kundmachung.

Das Redactionscomité der »Typographia« constituirte sich am 9. d. und wählte zu seinem Vorsitzenden Josef Tanay, weiters wurde zum verantwortlichen Redacteur Ludwig Zaka und als Mitarbeiter zur deutschen Beilage Josef Hölzel gewählt.

Die g. Vereinsmitglieder werden ersucht, ihre eventuellen Beschwerden gegen die Redaction an den Präsidenten des Redactionscomités zu richten.

Budapest, 10. August 1885. *Das Redactionscomité.*

Der Beginn des Friedens.

Lange Zeit dauerte der Hader unter den Buchdruckern Budapests und unter schweren Kämpfen ist jetzt ein Friede zustande gekommen, welcher vielleicht den Collegen von den früher feindlichen Lagern Genüge leisten wird. Wie der Friede erreicht worden ist, wollen wir hier nicht erörtern, nachdem wir an dieser Stelle weder Personen einen Vorwurf zu machen berechtigt sind, noch auch gewillt sind, den jetzt zu befestigenden Frieden zu gefährden, welcher, wie wir zu hoffen wagen, nicht so bald dem Kriege weichen wird.

Der von der Generalversammlung gefasste Beschluss, den deutschsprechenden Collegen Raum zu geben für ihre Meinungen und ihnen die Kenntnissnahme der jedes Mitglied interessirenden Vereinsnachrichten in deutscher Sprache zu ermöglichen, liegt heute ausgeführt vor den Collegen; ausgeführt in der Erwartung, dass die Collegen von nun an die Hände nicht müssig in den Schoss legen, sondern eifrig dazu beitragen werden, die weitere und immerwährende Ausführung des Beschlusses zu ermöglichen.

Wir wollen hier nicht ein Programm entwickeln und den Mitgliedern des Vereins, denen das Blatt gehört, solche Dinge versprechen, deren Erfüllung vielleicht unmöglich ist, wir wollen nur die Erklärung geben, dass es jedem Einzelnen anheim gegeben wird, seine Interessen zu vertheidigen, seiner Anschauung Ausdruck zu geben und, wo es möglich ist, die bestehenden Mängel beseitigen zu helfen und zwar in den Spalten dieses Blattes in gehaltvoller, offener und männlicher Weise.

Wir werden bereitwillig Diejenigen unterstützen und Hand in Hand mit ihnen gehen, die für das allgemeine Interesse der Buchdrucker wirken und die Collegen, welche auf diesem Gebiete publicistisch thätig sein werden, sind uns jederzeit hochwillkommen; jedoch werden wir strenge darauf achten, dass sich der Ton der subjectiven Persönlichkeiten nicht in dem Raume breit macht, der nur für das Interesse der Collegen geschaffen wurde und für eben diesen Zweck freigehalten werden muss. Sobald eine Sache mit einer Person verquickt wird, so gewinnt sie allerdings viel an Reiz und Pikanterie für Einzelne, dem gesunden Sinn der Mehrheit wird es aber stets widerstreben, mit kleinlichen Angelegenheiten in Verbindung gesetzt zu werden, währenddem man das Wissenswerthe verschweigt. Indem wir dieses Princip zu dem unserigen machen, glauben wir, den Intentionen der Budapester Buchdrucker gerecht zu werden und wird es unser ernstes Bestreben sein, denselben allgemein Geltung zu verschaffen.

Es wird aber nicht nur das allein unser Ziel und unsere Aufgabe sein, die hiesigen deutschsprechenden Collegen in jeder Hinsicht zu befriedigen, wir wollen hiemit auch den Zweck verbinden, mit dem Auslande wieder in den engen Contact zu kommen, wie er früher bestanden hat und wie er niemals hätte gelöst werden sollen. Jetzt zu untersuchen, wessen Schuld dieser Umstand zugeschrieben werden soll, ist nicht unsere Sache; aber unsere Pflicht muss es sein, den alten herzlichen Verhältnissen eine Wiederkehr zu ermöglichen, damit nicht die traurige Eventualität eintreten könnte, dass Buchdrucker von Buchdruckern nichts wissen wollen. Die auswärtigen Collegen werden jetzt zur Einsicht kommen müssen, dass wir fortwährend auf der Bahn des Fortschrittes uns befinden und ihre Anerkennung und Hilfe dann nicht versagen.

Nach diesen Richtungen hin wirkend, wird die Beilage der »Typographia« jedem Collegen willkommen sein, wenn eben auch die erste Nummer einer strengen Kritik unterzogen wird. Getreu unserem Princip, streng und rechtlich unsere Pflicht zu erfüllen, stets nur das Beste anstrebend, moralisch für das Wohl unserer Collegen wirkend, werden wir eine gerechte Kritik nicht zu scheuen haben und wollen wir nur das Eine voraussetzen, dass nur eine gerechte, nicht aber gehässige, parteiische Kritik geübt wird.

Der Anfang wäre gemacht. Nicht an uns allein wird es gelegen sein, zu zeigen, ob der Wunsch nach einer deutschen Veröffentlichung bei den Budapester Collegen ein berechtigter war oder nicht; wir wollen hoffen, dass die Antwort in bejahendem Sinne ausfällt! ◎

Die Statuten des Landesvereins.*

Um etwas Vollkommenes und Zufriedenstellendes zu schaffen, ist es in erster Reihe nöthig, dass auch Diejenigen an der Berathung theilnehmen, für die das Betreffende geschaffen werden soll und man im Vorhinein das Für und Wider wohl erwäge. Es ist nicht zu bestreiten, dass das löbl. Comité zur Vorbereitung des Buchdruckertages von dem Tage, wo es gewählt wurde bis heute, mit angestrengter Kraft arbeiten musste, um das bisher Geleistete zu vollbringen; es ist keine geringe Aufgabe, mit einem Statut vor die Oeffentlichkeit zu treten, welches nebst 58 zumeist wohldurchdachten Paragraphen ein Regulativ und Verbandsbestimmungen enthält. Unbedingt wollte das löbl. Comité bei Schaffung des ganzen Statuts das Beste der Mitglieder und wenn ich mir dennoch erlaube, dasselbe zum Gegenstand einer Besprechung zu machen, so geschieht dies in dem guten Glauben, dass sich auch andere der g. Mitglieder hierauf einlassen werden und wir durch den individuellen Ideenaustausch, der Jedem freisteht, etwas allgemein Befriedigendes schaffen könnten.

Es ist eine bekannte Thatsache, dass etwas Gutes leichter zu kritisiren ist, als etwas Schlechtes gut zu machen und dass in unserer Mitte leider der nicht genug zu verurtheilende Fehler vorherrscht, erst dann Alles schlecht zu heissen, wenn es bereits ein überwundener Standpunkt sein soll.

Zweifellos ist das gegenwärtige Statut, bedeutend freisinniger gehalten als alle früheren und kann insbesondere in §. 2, Punkt *f)* der Schlusssatz: »Sowie die Wahrung der materiellen Interessen derselben« (nämlich der Mitglieder) angeführt werden. Trotzdem scheint mir dieser Punkt unrichtig. Es genügt meiner Ansicht nach nicht ganz, wenn der Verein diese Interessen ausschliesslich mit Geldopfern wahrt und dabei nicht vorbeugt, diesen Opfern auch ein Ziel zu setzen. Wie wahrt der Verein die Interessen seiner Mitglieder? Wenn ein Mitglied unter den vereinbarten Tarif zu arbeiten genöthigt oder ihm das gewisse Geld reducirt wird, so *kann* es die Condition verlassen und erhält die Conditionslosen-Unterstützung; ein anderes Mitglied desselben Vereines kann den Austritt des Ersteren kaum erwarten und nimmt dessen Platz ein, ohne dass denselben *laut Statut* irgend ein berechtigter Vorwurf treffen könnte, ungeachtet ausserdem, dass hier die *Schädigung des Vereines* klar auf der Hand liegt. Obengenannter Satz fordert unbedingt einen weiteren Punkt, der solche Mitglieder aus dem Vereine ausschliesst. Hier muss ich noch bemerken, dass ein solcher Punkt wohl bei uns, aber in einem anderen Buchdruckerverbande nicht fremd ist.

In den letzten Jahren vorgekommene Fälle veranlassen mich, auch die Bestimmung über »*Die Versammlungen*« zu erwähnen; hier heisst es im §. 59 alinea 5: »Ausserdem finden von Zeit zu Zeit Versammlungen der Fortbildungssection statt, in welchen alle nicht der Generalversammlung vorbehaltenen Gegenstände zur Erledigung kommen.«

Wie bereits gesagt, ist es sogar öfter vorgekommen, dass der Ausschuss Beschlüsse der Fortbildungssections-Versammlung entweder ohne Motivirung gar nicht zur Ausführung brachte oder dieselben, wenn auch nicht stichhältig motivirt, ad acta legte. Welchen Zweck haben unter solchen Verhältnissen die betreffenden Versammlungen? Gar keinen. Das Statut spricht sich hierüber auch nicht aus, ob der Ausschuss berechtigt ist, einen Fortbildungssections-Beschluss zu annulliren oder nicht? Meiner Ansicht nach: Nein! 1. Deshalb nicht, weil der erwähnte Punkt der Statuten diese Versammlungen vorschreibt und 2., weil die betreffende Versammlung vom ersten Vicepräsidenten einberufen und die Verhandlungen im Beisein eines grossen Theiles des Ausschusses, sowie der Controls-Commission geführt wird. Unbedingt müsste daher das Statut einen Punkt enthalten, welcher deutlich sagt, ob diese Versammlungen der nachträglichen Genehmigung des Ausschusses bedürfen oder nicht. Ich würde mich aus verschiedenen Gründen gegen die Competenz des Gesammtausschusses in solchen Fällen erklären. Bekanntlich werden in solchen Versammlungen blos die die Fortbildungssection betreffenden Agenden besprochen, und da der Gesammtausschuss auch aus solchen Mitgliedern, die der Fortbildungssection nicht angehören, erwählt sein kann, so ist dies ein massgebender Grund, dass dieser Ausschuss die die Fortbildungssection berührenden Angelegenheiteu unbeanständet lassen *muss*. Die Frage ist wichtig genug, um ventilirt zu werden, umsomehr, da bei Gründung des Landesvereines ein grösserer Theil der Provinzmitglieder der Fortbildungssection nicht angehören können.

»*Gemeinsame Auslagen*«: §. 56, Punkt *e)* lautet: »Die gemeinsamen Auslagen werden von der Krankenkasse, von der Conditionslosenkasse und von der Fortbildungssection gemeinschaftlich getragen; es ent-

* Wir hegen die Erwartung, dass dieser erste, auf die neuen Statuten bezughabende Artikel die Meinung unserer Collegen im Allgemeinen herausfordern wird und wünschen wir dies auch, weil aus den verschiedenen Anschauungen die Stimmung der Vereinsmitglieder geklärt werden kann. *D. Red.*

A Gutenberg első száma.

Egyesült erővel.

A budapesti nyomdászegyesület országositása.

A kerületi egyesületek szervezése a budapesti szaktársak civakodása dacára is haladt a maga utján. A II. magyar nyomdászkongresszus által megválasztott szervezési bizottság Tanay József elnöklésével folytatta működését és 1882 augusztus hóban elkészült a kerületi egyletek alapszabálytervezetével. A tervezet szerint az egylet célja *a)* betegek, rokkantak, özvegyek, árvák, munkanélküliek és utasok segélyezése; *b)* a tagok szellemi és szakmabeli kiképzésének emelése, valamint tanonciskolák alapitása és előmozditása és *c)* országos nyomdászgyülések tartása. Az alapszabálytervezet „Középmagyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabálytervezete" cim alatt lett közzétéve és a többi kerületi egyesületek részére csak annyiban módosult volna ez az alapszabály, hogy a cimben „középmagyarországi" szó helyett „nyugotmagyarországi" vagy „délmagyarországi" szó került volna. A budapestiek, mint ezt később tapasztalni fogjuk, nem lelkesültek a teljes centralisztikus országositás eszméjéért s csak a kerületi egyesületek szövetségéhez voltak hajlandóak hozzájárulni. A gyengébb anyagi eszközökkel rendelkező vidékieket ez az álláspont természetesen nem elégitette ki. A budapesti bizottság a kongresszus megbizásából 1882-ben egy országos nyomdászstatisztikát óhajtott volt felvenni, hogy a vidék helyzetéről tájékozódhassék. A bizottság azonban egyéni lapokkal óhajtotta a statisztikát felvenni, amely intézkedésen az egész dolog megfeneklett. Alig egy pár ív érkezett be és az sem volt megbizható.

Az országos egylet érdekében inditott mozgalom már-már elaludt volna, ha egy-két ügybuzgó és az egyesület országositásáért lelkesülő szaktárs a szunnyadó eszmét ismét életre nem kelti. Bóna J. Károly,[1] nyitrai szaktárs, ki Kenderessy Lajos debreceni szaktárssal együtt egyike volt az országositás legbuzgóbb előharcosainak, a Typographia 1883. évfolyamának 35. számában közzétette az általa készitett alapszabálytervezetet. Bóna alapszabálytervezetének megjelenésekor Záhonyi Alajos ujból megsürgette az alapszabályok ügyében teendő intézkedések gyorsitását. „Szükséges már valahára arról is gondolkozni — irja Záhonyi —, hogy helyes-e továbbra is követni a fővárosi nyomdatulajdonosok által az 1861-iki „első" sztrájk után eregetett mézes madzagot, mely szerint akaratjuk következtében létrejött az 1862-ben alapitott fővárosi segélyző-egylet azon indokból, hogy a munkás sorscsapások által sujtott helyzetében ne legyen kénytelen sem őket,

[1] *Bóna János Károly* azok közül a kevesek közül való szaktárs volt, akikben nagy akaraterő mellett óriási kitartás egyesült. Nem volt oly napirenden levő fontos ügy, melyhez Bóna hozzá ne szólt volna a Typographiában és cikkei mindig alaposak, nagy tájékozottságra és bámulatos türelemre valló számitásokon alapultak. Oly lelkesedéssel és kitartással még senki sem szállt sikra egy általános ügyért a nyomdászok között, mint Bóna. Az országos egylet elsősorban az ő fáradhatatlan munkásságának köszöni létrejöttét és ez a tulfeszitett szellemi munka, melyhez csak éjjeli pihenőjéből vehetett időt, idő előtt elsorvasztotta testét és 1885 április 13-án, 33 éves korában meghalt. Munkásságát jellemzi, hogy még április 10-én, tehát alig néhány nappal elhalálozása előtt is irt cikket a Typographiában. Az országos egylet alakitásának egy másik előharcosa volt *Kenderessy Lajos*, ki a debreceni nyomdászegyletből az egyesület tekintélyének sulyával inditott akciót az országositás mellett és a kerületi egyletek szövetsége helyett egy központositott országos egylet alakitását inditványozta.

sem a szaktársakat alamizsnakéregetéssel háborgatni... Igaz ugyan, hogy jelenleg Magyarország nyomdászegyletei kerületekre vannak felosztva, mely kerületek mindegyike bizonyos számu városok felett érvényesitheti hatáskörét, de ha ezt valamennyi a legjobb akarattal teljesitené is, mégsem volna képes ezek mindegyike a kölcsönösség alapján hatáskörük területén alig néhány évig tartózkodó oly tagot kielégiteni, ki java idejét a fővárosban töltötte és illetékei javát is ott fizette. Amig tehát a fővárosi egylet a kölcsönösség alapján a valamely vidéki kerületből feljött tagot hathatósan támogatni képes, a vidéki egylet ezt nem viszonozhatja, másrészt pedig alapszabályai értelmében kénytelen valamely régi tagját segélyezés nélkül hagyni, mert az véletlenül hatásköre alá nem tartozó városban halad élete befejezése elé . . ."

A vidéki egyletek közül elsőnek a debreceni könyvnyomdászok és betüöntők egylete 1883 november hó 25-én tartott rendkivüli közgyülésén lépett akcióba az országos nyomdászegylet megalakitása érdekében és elfogadta Kenderessy Lajos egyesületi jegyzőnek erre vonatkozó inditványát és kimondta, hogy ez az inditvány ugy a budapesti, valamint az összes vidéki egyletekkel közöltessék. Az inditvány szövege a következő:

„A debreceni könyvnyomdászok egylete 1883. évi november hó 25-én tartott rendkivüli közgyülésének határozata értelmében bátrak vagyunk a mélyen tisztelt választmánynak az alább következő inditványt azon szives kéréssel becses figyelmébe ajánlani, hogy azt magáévá téve, a legközelebb tartandó egyleti közgyülés elé pártolólag terjeszteni méltóztatna, amely közgyülés hivatva lenne annak el- vagy el nem fogadása felett határozni. Megjegyezvén egyszersmind, hogy ugyanezen tárgyban körlevelet intéztünk az országban létező minden nyomdászegylethez és szaktárshoz, hogy ezen inditványunkat tegyék figyelmök tárgyává és a felőle megalkotandó nézetüket, illetőleg hozzácsatlakozásukat a fentjelzett t. választmányhoz mielőbb küldjék be. Az inditvány a következő: „*Tétessék országossá a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete minden ágában, az önképzőosztály kivételével.*" Ezen inditványunkat a következő módon tartjuk keresztülvihetőnek: a beteg- és haláleseti, munkanélküli és átutazó-, rokkant-, özvegy- és árvasegélyző-pénztárra begyült pénzösszeg a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők országos egylete pénztárába folyjon be és általa oly módon kezeltessék, hogy a vidék minden oly városában, hol 10 vagy több tag működik, az országosnak egy-egy fiókegylete alakulna és a rokkant-, özvegy- és árvapénztárba begyült pénzeket, számadás mellett, minden hónapban beküldeni tartozna, mig a többi pénztárakba befolyó összegekből lennének fizetendők az előforduló segélyezések; a feleslegeket pedig legalább is minden félévben tartozna számadás kisérete mellett beküldeni és csak a tagok számarányához képest tartva vissza egy meghatározott összeget, rögtöni nagyobb segélynyujtás (p. o. haláleseteben) szempontjából. A kisebb helyeken foglalkozó egyleti tagok vagy a tag a hozzájok legközelebb eső fiókegyletnek küldik illetékeiket. A heti illeték megállapitásánál figyelembe kérjük venni, hogy az a vidékre nézve a 40 krt felül ne haladja. „Indokolás: Figyelemmel kisértük már több év óta az országban létező minden egyes kerületi és nem kerületi könyvnyomdászegylet működését, illetőleg azoknak bevételeit és kiadásait és ezen figyelmes vizsgálódásunk után azon szomoru meggyőződésre jutottunk, hogy — a budapesti és pozsonyi kerületi egyleteket kivéve — az országban egyetlenegy egylet sem lesz, amely képes lenne még 10 év elmultával is rokkant tagjait vagy az elhaltnak árváit oly mérvben segélyezni, mint azt verejtékkel végzett munkájuk után szerzett keresetükből az egylet pénztárába berakott filléreik után és az alapszabályok értelmében méltán követelhetik, vagy mint azt már a budapesti egylet jelenleg is

nyujtja." „Továbbá figyelembe kell ajánlanunk azt is, ha most a kerületi felosztás mellett egy budapesti szaktárs, ki már Budapesten 10—15 évig fizette pontosan egyleti járulékait, de valamely előre nem látható jó vagy rossz esély következtében kénytelen az illető várost elhagyni és más városba megy, s igy más kerületi egyletbe fizeti tovább járulékait, mignem valamely szerencsétlenség vagy aggság által munkatehetetlen lesz és most azon egylet pénztárából kénytelen segélyt kérni, amelybe legutóbb fizetett, de ott, mivel a tagok száma kevés. igy a bevétel is csekély — habár akarnák is méltó segélyben részesiteni szerencsétlen szaktársukat — nem lehet és igy dacára annak, hogy már 10—15 évig fizetett a rokkantalapra, kénytelen koldusbotot fogni kezébe, hogy nyomorult életét tengesse.

Mig ellenben, ha a magyarországi egyletek csatlakoznak és a budapesti központ mellett egy országos egyletet képeznek, akkor ugy a fővárosi, mind a vidéki egyleti tagok biztositva vannak, hogy az ország bármely részén érje őket a csapás és legyenek munkaképtelenekké, azon egyleti pénztárba rakott filléreik után mind ők maguk, mind haláluk után netán hátrahagyott árváik méltó segélyben részesülnek.

Végül még azon nézetünket is felhozzuk inditványunk támogatására, miszerint az országossá tétel által az utazók segélyezését oly méltányosan gyakorolhatjuk, hogy a velünk kölcsönösségben álló külföldi egyleteknek sem leend ellenünk semmi kifogásuk.

Arra nézve pedig, hogy az országossá tétel a vidéki egyletek csekély alaptőkéi miatt most még lehetetlen, csak azt akarjuk megjegyezni, miszerint, ha minden Budapesten foglalkozó nem egyleti tag — kik körülbelül annyian vannak, mint a vidéki tagok összesen[1] — most egyszerre belépne a budapesti egyletbe, ugy hiszszük örömmel fogadnák, pedig azok nem hoznának egyéb alaptőkét, mint csekély beiratási összeget, mig ellenben a vidéki egyletek alaptőkéi, a tagok csekély számarányához képest, a budapesti egylet alaptőkéjét megközelitik, vagy talán felül is mulják.[2] De ha éppen semmi alap sem volna is, lehetne országos egyletet létesiteni, hisz minden egylet csak az alakulás után szerez alaptőkét. Debrecen, 1883 december 10. Kenderessy Lajos jegyző, Frics József elnök."

A választmány az inditványt javaslattétel végett az alapszabálymódositó bizottságnak adta át.[3] A bizottság 1884 január 6-án a következő javaslattal lépett a választmány elé:

„Az inditvány terjesztessék egy országos nyomdászkongresszus elé, miután az összes vidéki egyletek véleményét meg kell hallgatni s ott az országositáshoz való beleegyezésüket is megadhatják. Statisztika veendő fel az összes magyarországi nyomdászegyletekről a vagyoni állapot és a halálozási, a megbetegedési stb. eseteket illetőleg és a Typographiában a tárgyra vonatkozó vita megindítandó.

A bizottság végül kijelenti, miszerint már annak idején a magyarországi nyomdászegyletek szövetségének létrehozása érdekében történtek lépések s ennek megfelelően készült a nyilvánosságra hozott mintaalapszabály is, és egy országos nyomdászszövetség, melyhez az összes magyarországi nyomdászegyletek tartoznának, nem ütközne oly nagy nehézségbe, mint egy, az ország összes

---

[1] 1883-ban Budapesten 728, Pozsonyban 106, Temesváron 94, Kolozsváron 50, Kassán 44, Szebenben 33, Pécsett 27, Szegeden 24, Debrecenben 22, Brassóban 18, Ujvidéken (1883 január 1-én csatlakozott Temesvárhoz) 13, Aradon 20 egyleti tag volt.

[2] A vidéki egyletek vagyoni állapota 1884-ben: Pozsony 8068 frt, Temesvár 6448 frt, Kolozsvár 6520 frt, Szeged 2413 frt, Kassa 2233 frt, Debrecen 1325 frt, Arad 1340 frt, Brassó 1559 frt, Nagyvárad 313 frt, Nagyszeben 1193 frt, Pécs 1192 frt, Ujvidék 400 frt.

[3] Tagjai voltak: Bauer J. M., Batsák Ferenc, Neuhäusler Vilmos, Steiner Adolf, Tanay József.

nyomdászait magában foglaló országos egylet létesitése és ez a szövetség lenne az első lépés az „országositás“ felé; ezt később egy országos rokkantsegélyző- (esetleg utassegélyző-) egylet alapitása követhetné, ugy, hogy idővel azután minden, az országos egylet létrejöttét gátló akadály megszünne. Egyébként az országositás felett való döntés a nyomdászkongresszus elé tartozik s a bizottság a budapesti választmány véleményének engedi át az előmunkálatok el vagy el nem ismerésének szükségessége iránt itéletet mondani, ugyanis:

a) hogy a feladat megoldása az alapszabály szerint meghatározott időben megtörténhetik-e;

b) vagy hajandó-e inditványt tenni egy, a statisztikai adatok egybegyüjtésére választandó bizottságra nézve;

c) végül a debreceni szaktársak inditványának érdekében a Typographiában való közlésen kivül — mindenekelőtt felhivást intézni hajlandó-e Magyarország összes nyomdászegyleteihez a megpenditett eszme keresztülvitelére és ezzel az ez iránt érdeklődő szaktársak vitatkozásait megkezdettnek kijelenteni.

A bizottság azon körülményt sem hagyhatja érintetlenül, hogy az annak idején egyesületi közlönyünkben nyilvánosságra hozott mintaalapszabálytervezetben a Magyarországi nyomdászegyletek szövetsége figyelembe vétetett, mely szövetségnek életbeléptetése — hogy hibát el ne kövessünk — nem volna oly nagy nehézségekkel összekötve, mint egy országos nyomdászegylet létesitése; a szövetkezés volna a bizottság véleménye szerint az első lépés amaz utra, mely egy országos egylet felé vezet s ezt előreláthatólag könnyebben és nem igen sokára egy országos rokkantakat (esetleg utasokat) segélyző pénztár alapitása követhetné, mig végre a magyar nyomdászok országos egylete életbeléptetését gátló akadályok megszüntethetők lennének.“

A választmány ezen jelentésnek a Typographiában való közzétételét határozta el. Egyebet semmit.

1884 május hóban a kassai könyvnyomdászok egylete a következő átiratot intézte a budapesti egylethez:

„Egyrészt a nyitrai szaktársak iniciativája, másrészt és különösen az országos egylet szervezésének szükségessége által indittatva, a kassai nyomdászok egylete április hó 20-án tartott rendkivüli közgyülése azon egyhangu határozatot hozta, miszerint a budapesti egylet tek. választmánya tiszteletteljesen kéressék fel: a nyitrai szaktársak inditványa értelmében a kellő lépéseket megtenni, hogy az országos egylet már régóta táplált magasztos eszméje a hazai szaktársak érdekében mielőbb megvalósittassék.“

A választmány a kassaiak átiratára felhivta az önképző-osztályt, hogy az országos egylet ügyében egy gyülést hivjon egybe. A *nyitraiak*, illetve agilis vezérük, Bóna J. Károly, megunván az országositás ügyében a sok huza-vonát és mivel a Budapesti nyomdászok segélyző-egylete ezideig nem tett valami határozott lépést az országositás ügyében, a *Pozsonyi* könyvnyomdászok egyletéhez fordult azzal a célzattal, hogy a pozsonyi egylet alakuljon át országos egyletté és a budapesti egylet maradjon továbbra is helyi egylet. A nyitraiak átirata a következő:

„Mélyen tisztelt Választmány! Tekintetbe véve azt, hogy minden egyletnek kötelessége odahatni, hogy a tagoknak megszerzett jogai csorbát ne szenvedjenek; továbbá tekintetbe véve azt, hogy a mai kerületi nyomdászegyletek gyér számu tagságuk miatt a tagoknak megszerzett jogait nem biztositják; végre tekintetbe véve azt, hogy a vidéki tagok azon óhajnak adtak kifejezést, miszerint a jelenlegi kerületi egyletek helyett egy országos egylet létesittessék és végre tekintetbe véve még azt, hogy a budapesti egylet egyhamar országossá alakulni nem hajlandó, mert hisz a f. év február 10-én megtartott választmányi ülésben ily értelmü határozat hozatott, ennélfogva mi, nyitrai szaktársak, a mélyen tisz-

telt választmányhoz azon alázatos kérelemmel fordulunk, miszerint az alább következő inditványt magáévá téve, a folyó évben megtartandó közgyülés elé pártolólag előterjeszteni sziveskedjék. *Inditványozzuk*, hogy a pozsonyi egylet alapszabályai oly értelemben módosittassanak, hogy azokból kitünjék, miszerint: 1. Az egylet „Országos könyvnyomdászok egylete" nevet visel és székhelye Pozsony. 2. Minden könyvnyomdász és betüöntő, aki Magyarország terü'etén lakik, Budapest kivételével, az egylet tagja lehet. 3. Minden nyomdászváros, ahol a tagok száma legalább is 8—10, mint fiókegylet alakulhat s a betegsegélyző és a munkanélküliek pénztárába eső járulékokat a központnak ellenőrzése mellett önmaga kezelheti; a rokkant- és a kezelési pénztárba eső illetékeket azonban a központba szállitja be. 4. Az önképző-osztály kihagyandó és ennek folytán a hetijárulék a 40 krt felül ne haladja; ez pedig a következő mód szerint osztandó szét: *a)* a betegsegélyző pénztárba 17 kr; *b)* a rokkantsegélyző pénztárba 12 kr; *c)* a munkanélküliek pénztárába 7 kr és *d)* a kezelési kiadásokra 4 kr adassék. 5. A tagok jogai: *a)* a felvétel napjától számitandó 52 hét elteltével betegség esetén igényt tarthatnak, ha 2 napnál tovább betegek, 365 napig, napi 90 krra; *b)* 52 hét elteltével elhalálozás esetén temetkezési járulék fejében 40 frtra; *c)* 52 hét elteltével munkanélküli állapotban, ha rögtön elutaznak, 8 frtra, vagy ha helyben maradnak, 30 napig naponta 50 krra; *d)* 520 hét elteltével rokkantság esetén hetenként 3 frt 50 krra; *e)* 520 hét elteltével az elhalt tag hátrahagyott özvegye (vagy anyja, ha fentartója volt) egyszer és mindenkorra 50 frtra és minden árva gyermek 14 éves életkoráig havonta 3 frt 50 krra; 6. 13 hét elteltével minden keresztülutazó tag utisegélyre tarthat igényt *a)* a központban 1 frtra, *b)* a vidéken, hol 1 tag van, 10 krajcárra, hol 2 tag van, 20 krra, hol 3 tag van, 25 krra, hol 4 tag van, 30 krra, hol 5 tag van, 40 krra, hol 6—10 tag van, 50 krra, ahol 11—20 tag van, 70 krra, 21—30 tagnál 1 frtra, 31—50 tagnál 1 frt 50 krra."

A pozsonyi egylet azonban, tekintettel a fennálló körülményekre, nem volt hajlandó országos egyesületté átalakulni és az ottani rendes évi közgyülés a nyitraiak inditványára vonatkozólag azt határozta, hogy: Pozsony csak a budapesti kerületi egylet országositása mellett van, mivel ez az országos nyomdászkongresszus határozata. Ha a vidéki tagok türelmetlenek, ugy ez indokolt, mert a főváros, mint első és leghivatottabb testülete az országnak, eddig éppen semmit sem tett. Ezenkivül elitélte a közgyülés a Budapesten duló nemzetiségi viszályt, mely minden jobb ügyet elodáz. A nyitraiak ennélfogva ismét a budapesti egylethez fordultak és beadványukban azt kérték, hogy 1884 junius hóban egy rendkivüli közgyülés tartassék, melyen kimondandó lenne, hogy az egylet országossá alakittassék át, még pedig a debreceniek 1883 december hó 10-iki átirata értelmében. A segélyző-egyesület választmánya, miután ebben a dologban a kassaiak is interveniáltak, a nyitraiak beadványát az önképző-osztályhoz tette át azzal, hogy az 1885-ben tartandó III. magyar nyomdászkongresszust és az azon tárgyalandó országos egylet ügyét tegye tanulmány tárgyává és e célra egy végrehajtó bizottságot válasszon.

A budapesti egylet egyebet sem tett, mint ide-oda tette át az országos egyletre vonatkozó inditványokat. A tagok között, amiről különben már emlitést tettem, három különböző nézet alakult ki; az egyik párt csak a rokkantpénztár országositásához volt hajlandó hozzájárulni, egy rész az összes osztályok országositását óhajtotta, egy másik csoport pedig a kerületi egyesületek alkotta szövetség mellett buzgólkodott. A Typographia nyiltan bevallotta a budapestiek aggódását az intézmény életbeléptetését illetőleg: „Ugy látszik,

hogy a vidékiek által oly nagyon kivánt országositást mégis csak el fogjuk érni valaha, habár a fővárosi kollégák közül sokan vannak, kik aggódva néznek az ügy fejlődése elé és annak létesülését határozottan ellenzik." A debreceni nyomdászok egylete által szétküldött felhivás sem talált kezdetben valami nagy visszhangra; a pécsi egylet például szépnek, de még korainak találta az eszmét. Nyitra, Szombathely, Győr, Esztergom, Veszprém nyomdászai lelkesültek az országos egylet eszméjeért, pedig ezekben a városokban nem létezett egylet, de teljesen magukra hagyva és elszigetelve semmire sem voltak képesek. A vidéki egyletek közül csak Pozsony, Temesvár, Pécs, Szeben és Kolozsvár birtak rokkantsegélyző-szakosztálylyal. A temesvári egylet közgyülésén oly nyilatkozat hangzott el, hogy sok viz folyik még le addig a Dunán, amig az országos egylet megalakul.

Az önképző-osztály által 1884 junius 15-én megtartott gyülés kimondta, hogy az egyesület összes osztályai országositandók s a vidéki egyletekkel való előleges tanácskozások és előmunkálatok elvégzésére egy uj, 11 tagból álló bizottság választatott azzal, hogy munkálatairól az 1885-ben tartandó III. magyar nyomdászgyülésig a választmánynak beszámoljon.[1] A segélyző-egyesület választmánya julius hó 6-iki ülésében foglalkozott az önképző-osztálynak az egyesület országositására vonatkozó határozatával és kimondta, hogy a kérdést egy rendkivüli közgyülés elé viszi, addig azonban e kérdéssel szemben arra az álláspontra helyezkedik, hogy elvben az országositás mellett van, megvalósitására nézve azonban csak akkor fogja közreműködését felajánlani, ha a kerületi egyletek a II. kongresszus megbizásából kidolgozott mintaalapszabályok szellemében szervezkednek. Az emlitett alapszabályokat azonban még a választmány sem látta, mert csak ezen az ülésen határozták el azt, hogy a tervezetet legközelebb tárgyalás alá veszik. A vidéki egyletek, elsőnek a debreceni, utána a kassai, azután a többiek sorban beadták véleményüket az országositás érdekében; a budapesti egylet azonban 1883 óta még annyira sem jutott e kérdésben, hogy legalább egy határozott álláspontot foglalt volna el a kérdést illetőleg, sőt julius 6-iki határozata az önképző-osztály határozatának megsemmisitésével oda konkludál, hogy az országositást nem nagy örömmel fogadja. A segélyző-egyesület választmányában a Firtinger-féle nézet dominált, mely csak a rokkantsegélyző-pénztár országositását tartotta célravezetőnek. A sok cikk, mely az országositás érdekében pro és kontra a Typographiában napvilágot látott, végre a választmányt is jobb, kedvezőbb véleményre hangolta. A szeptember 7-én tartott ülésen Zaka Lajos inditványára kimondatott, hogy a választmány a rendkivüli közgyülésnek a rokkantpénztár országositását ajánlja, a többi pénztárt azonban csak akkor ajánlja az egész országra kiterjesztetni, ha ez lehetségesnek és szükségesnek mutatkozik. A vidéket azonban a központ e kerékkötő politikája nem tántorithatta el kitüzött céljától; a *debreceni* egylet 1883 november 25-én (1884 augusztus 2-án ismételten megsürgette), az *aradi*[2] 1884 február 20-án,

[1] A bizottság tagjai voltak: Zaka Lajos, Márián György, Kaczander Gyula, Fally Henrik, Lettler Peregrin, Lipnyiczky Károly, Dobes Ignác, Pető Lipót, Boldini Róbert, Singer Sándor, Tessák Nándor.

[2] Arad később 1884 novemberben csak a rokkantpénztár országositását kivánta. A debreceni 1884 decemberben kimondta, hogy az országositás az önképző-osztályra ki nem terjedhet és a heti illeték a 40 krajcárt tul nem haladhatja.

a *kassai* 1884 február 2-án, a *temesvári* 1884 április 14-én, a *kolozsvári* 1884 április 27-én, a *szegedi* 1884 április 28-án, a *nagyváradi* 1884 március 17-én, a *pozsonyi* 1884 március 31-én mondta ki az országositás szükségességét (ez alakult át legelőször kerületi egyletté) és Bóna Károly szaktárs fáradhatatlan lelkesedéssel és türelemmel küzdött ezen eszméért a Typographiában és körlevelek utján. Az 1884 október 19-ére e tárgyban egybehivott segélyző-egyesületi rendkivüli közgyülés nagy érdeklődés mellett folyt le.

A választmány inditványával szemben Fally Henrik és Tschutschegg Vince az összes osztályok országositását inditványozták. A közgyülés hosszas vita után Szabó Elek inditványát fogadta el, mely szerint a budapesti egylet az országositás eszméjét helyesli s annak létesitése elé akadályt nem gördit, ha: 1. a vidéki egyletek a budapesti egylet alapszabályaiba iktatott alapelvek és a tagok jelen jogélvezményeinek érintetlen hagyása mellett az országos egylet felállitásába beleegyeznek; 2. ha pénzkészletüket a budapesti egyletével egyesitik; 3. ha a budapesti és vidéki egyletek pénzalapjainak egyesitéséből az országos nyomdászegylet életképesnek bizonyul. Kimondja továbbá a közgyülés, hogy e feltételek mellett kész a vidékiekkel közösen megállapitani a pénzkezelési és segélyezési módozatokat és kidolgozni az országos egylet alapszabályait, eleve is biztositván a vidékieket, hogy szerzett jogaikat teljes érvényben hagyja.

A bizottság az átmeneti intézkedésekre vonatkozólag azt határozta, hogy 1. ujonnan belépő tagoknál az orvosi vizsgálat mellőztessék; 2. az egyes vidékeken adandó utassegély összege az ottani tagok összegéhez arányitva állapitandó meg; 3. amely városban a tagok csekély számánál fogva önképző-osztály nem létesithető, ott a központ valamely hasonló irányu egyesülettel lépjen érintkezésbe; 4. az egyleti közlöny minden tagnak dijtalanul kézbesitendő.

Végre tehát mégis egy határozott formáju nyilatkozat hangzott el a közgyülésen, amely különféle kautálékhoz kötötte ugyan az országositást, de legalább megtörte az eddigi retrográd irányu törekvéseket. A kiküldött tizenegyes bizottság serényen munkálkodott az országos egylet létrejöttén, ámbár munkája elé minduntalan akadályok gördültek. A vidéki egyletek közül egypár tartózkodó álláspontot foglalt el az országos egylettel szemben s a helyi érdekek okozta elfogultság folytán csak fokozatosan birt az országositás eszméje tért hóditani. A bizottság erre való tekintetből 1884 november 16-án vidéki egyletekhez egy felhivást intézett, melyben idézvén a budapesti egylet 1884 október 19-iki közgyülésének határozatát, azt kivánja, hogy: 1. a vidéki egyletek a legrövidebb idő alatt egybehivandó közgyülésen az inditvány felett véleményt mondjanak és véleményüket a bizottságnak haladéktalanul beküldjék; 2. hogy az 1882—1883. évi részletes pénztári kimutatást és jelenleg érvényben levő alapszabályaik két példányát küldjék be; 3. hogy a felhivással kapcsolatban megküldött statisztikai iveket[1] december 31-iki kelettel, a kerületükbe tartozó összes városok nyomdáira vonatkozólag pontosan töltsék ki és legkésőbb január hó 15-ig küldjék be. A budapesti egylet — irja a bizottság — megtette kötelességét, kész az

[1] A statisztika, amely 1885-ben lett felvéve és nyilvánosságra hozva, a következő adatokat tünteti fel: Nyomdák száma 284, segédek száma 1823, tanoncok száma 944, gépek száma 636. (Ebből Budapesten: 47 nyomda, 1064 segéd, 369 tanonc (?), 254 gép.) A 284 nyomda közül 80 egyáltalán nem küldött adatokat és igy ez a statisztika még csak megközelitő képet sem ad a tényleges állapotokról.

egyletet országossá tenni: Önöktől függ most ennek lehetősége és a bizottság hiszi, hogy Önök el is fognak mindent követni, hogy a most fennálló kerületi egyletek helyett egy hatalmas egyletünk legyen: a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete". Budapest, 1884 december 16. A tizenegyes bizottság.[1]

A tizenegyes bizottság végre elkészülvén az évek óta huzódó alapszabálytervezettel,[2] azt az 1885 augusztus 2-án tartott rendkivüli közgyülés elé terjeszté. A közgyülés a tervezet elfogadásával egyidejüleg megválasztotta a szeptember 6—8-án tartandó országos nyomdászkongresszus küldötteit s a bizottság felhivta az egyesületeket, hogy az alapszabályok megvitatására gyülést hivjanak egybe és a hozandó határozatról a budapesti egylet választmányát értesitsék. A vidéki egyletek valamennyien elfogadták az alapszabálytervezetet, csak Kolozsvár akadékoskodott, amennyiben csak a rokkantsegélyző pénztárt óhajtotta országossá tenni.

A *III. magyar nyomdászkongresszus* tisztán az országos egylet megalakitása, illetve a megalakulás módozatainak megbeszélése végett hivatott egybe s azon 12 egylet képviseltette magát. *Budapestről:* Darvas Adolf, Firtinger Károly, Kossovitz Rezső, Láng J. József, Neuhäusler Vilmos, Nitsch Alajos, Pető Lipót, Ruzicska Gyula, Strauch Alajos, Tanay József és Zaka Lajos; *Arad:* Roósz Soma; *Brassó:* Merkel János; *Debrecen:* Frics József; *Kassa:* Kemény Béla és Rósa Viktor; *Kolozsvár:* Gombos Ferenc és Pongrácz Antal; *Nagyvárad:* Salzmann Lajos; *Pécs:* Majorovits János; *Pozsony:* Dirmeyer Károly és Raffel Ödön; *Szeged:* Frics Jakab; *Temesvár:* Freta János, Rammer Gergely; *Wienből:* Faber Henrik.

A kongresszus az országos iparegyesületben tartatott meg. Elnökké Frics József (Debrecen), jegyzőkké Láng J. L., Ruzicska Gyula, Nitsch Alajos és Neuhäusler Vilmos választattak meg. Zaka Lajos referens az alapszabályok elfogadását ajánlta, hogy igy a már két év óta huzódó országos egylet mielőbb életbe léphessen. Pongrácz Antal, a kolozsvári könyvnyomdászok egyletének küldötte a budapesti egylet inditványával ellentétes, következő inditványt terjesztette elő: 1. Mivel a betegsegélyző-pénztárnál az alapszabálytervezetben előirányzott 25 krajcár illetéket, mint tulmagasat, a vidéki tagok fizetni nem birják; 2. mivel a táppénz a keresethez arányitva tulmagasan van megszabva s ennélfogva az sok visszaélésre ad alkalmat, ami ellen az alapszabályokban semmilyen intézkedés sem foglaltatik; 3. mivel a betegsegélyző pénztár a 25 krajcáros dotáció mellett sem birja el a napi 1 forintos táppénzzel járó terheket, határozza el a kongresszus, hogy csak a rokkant-, özvegy- és árvapénztárt országositja.

A kongresszus a kolozsvári egylet inditványával szemben a következő határozatot hozta: Az 1885 szeptember hó 6-án tartott III. országos magyar nyomdászkongresszus kimondja, hogy az országos egyletet minden segélyzőágazatra kiterjeszti, illetve a fennálló egyleteket ily célból egyesiti. Ezzel egy-

[1] Tagjai voltak: Strauch Alajos, Zaka Lajos, Pető Lipót, Lipp Károly, Sitte József, Firtinger Károly, Márián György, Ruzicska Gyula, Leitner Pál, Láng J. József, Darvas Adolf.

[2] Az alapszabálytervezet Bóna J. Károly által készitett és annak idején minden vidéki egyletnek megküldött minta alapján készült.

idejüleg felkéri a kolozsvári nyomdászegyletet, hogy merev álláspontjából engedve, az országos egyletbe a kimondott alapon szintén belépjen.

A kongresszus határozata után a kolozsvári küldöttek elhagyták a termet. A kongresszus ezután megvitatta és elfogadta az alapszabályokat és az ügykezelésre vonatkozó szabályzat megvitatását az egyletekre bizta. A kongresszus ezután — az országos egylet odaadó előharcosának, az elhunyt Bóna J. Károlynak tisztelettel adózván — véget ért. A nagy mű tehát végre mégis létrejött és ezután már csak annak kiépitéséről volt szó. Közben a kolozsvári egylet is meggondolta a dolgot és 1885 október 4-én tartott rendkivüli közgyülésén, melyen 23 tag jelent meg, hozzájárult az összes segélyezési ágazatok országositásához és igy ezután már minden létező magyarországi nyomdászegylet kimondta az országos egyletbe való beolvadását. Csak egy oly egylet volt, amely előbbi kongresszusi határozatát visszavonta és ez a pozsonyi egylet, mely 1886-ban oly határozatot hozott, hogy csak egy évi próbaidőre hajlandó az országos egyletbe beolvadni. A pozsonyi egyletnek a vidéki egyletek között legtöbb vagyona és tagja volt és ezért huzódozott az országos egyletbe való beolvadástól. A pozsonyiak rendkivül ragaszkodtak merev álláspontjukhoz és bár elvben később kimondták a csatlakozást, a tényleges beolvadás csak 1905-ben történt meg, miről később lesz szó.

Miután az országos egylet sok akadályon keresztül végre megalakult, uj, majdnem legyőzhetetlen nehézségek gördítettek akadályt megvalósulása elé. A belügyminiszter ugyanis a hozzá 1886 május 6-án jóváhagyás végett felterjesztett alapszabályokra vonatkozólag a következő határozatot hozta:

Másolat. Magyar kir. belügyminiszterium. 27.281/VII. sz. Budapest főváros közönségének. A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyletének f. é. május hó 6-án 14.503. szám alatt kelt tanácsi jelentéssel megerősités végett felterjesztett módositott alapszabálytervezete iránt következő észrevételek merültek fel: Fiókegyletek alakitása engedélyezhető nem lévén, az alapszabálytervezetből az erre vonatkozó intézkedések kihagyandók. A 65. §-ban kimondandó, hogy a választott biróság az 1881. évi LIX. t.-c. által módositott 1868. évi LIV t.-c. 9. c. 3. fejezet értelmében alakul és jár el. Felveendő a tervezetbe, hogy az egylet feloszlása esetén vagyonának hovaforditása tárgyában hozandó közgyülési határozat foganatositás előtt a királyi belügyminiszteriumhoz felterjesztendő. Budapest, 1886. évi junius hó 10-én. A miniszter helyett: Beniczky s. k., államtitkár.

A miniszter a fiókegyletekre vonatkozólag egy 1875. évi miniszteri rendeletre hivatkozott, melyet e munkában is ismertettem és melynek értelmében munkásegyletek fiókokat nem létesithetnek. Ez azt jelentette, hogy a vidéki nyomdászegyletek csak egy városra terjeszthetik ki hatáskörüket s igy a budapesti egyletbe beolvadt egyletek nem lehetnek az országos egylet szervei. A miniszter az egész országos egyletet megsemmisitette és ha az egylet élén nem oly befolyásos férfiu áll, mint Falk Zsigmond, akkor az országos egylet még egy évtized mulva sem kezdhette volna el működését Az elnök közbenjárására a miniszterium hajlandónak nyilatkozott az alapszabályok jóváhagyására, ha azokból a fiókokra vonatkozó rész kihagyatik. A választmány ez alkalommal gyorsan határozott. Az alapszabályokat a kifogásolt részek kihagyásával ujra átdolgozták, ugy, hogy bármely Magyarországban dolgozó nyomdász tagja lehetett az egyesületnek. A budapesti egylet azzal küldte fel az országos egyesület

alapszabályait, hogy azzal *saját alapszabályait* módositja, tehát nem egy uj egyesületről van szó. A vidéki nyomdászegyesületeknek ennélfogva ki kellett mondaniok, hogy feloszlanak és vagyonuk átadásával az országos egyesületté átalakitott budapesti egyesületbe olvadnak be. Az alapszabályok 1887 február 7-én felterjesztetvén, március 20-án jóváhagyattak. Az országos egylet első alapszabályait, melyek szövege a következő évtizedekben is zsinórmértékül szolgált, alább közlöm:

A magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete alapszabályai.

I. szakasz.

Az egylet cime, hatásköre és székhelye.

1. §. Az egylet „Magyarországi Könyvnyomdászok és betüöntők egylete" címet visel és kiterjeszkedik egész Magyarországra, Fiume városával együtt (Horvát-Szlavon-Dalmátország kivételével).

Az egylet székhelye Budapest.

Az egylet következő szakosztályokra terjed ki: 1. Betegség és halál esetében segélyző; 2. rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyző; 3. munkanélkülieket és átutazókat segélyző; 4. önképzői szakosztályra.

Az egylet céljai és a célok elérésére szolgáló eszközei.

2. §. Az egylet céljai: *a)* megbetegedett tagjainak segélyezése, valamint az elhaltak temetési költségeinek fedezése; *b)* a rokkant tagok segélyezése; *c)* az elhalt tagok özvegyeinek, valamint a nőtlen tagok szülőinek segélyezése, ha ezek fiuk halála által egyedüli támaszukat vesztették; *d)* az elhalt tagok árváinak segélyezése; *e)* az átutazók utipénzzel való ellátása, valamint munkanélküli tagok segélyezése; *f)* tagok szellemi és szakbeli kiképzése, valamint azok anyagi érdekeinek óvása; *g)* a tanoncok szellemi és szakbeli kiképeztetése a főnökök támogatásával; *h)* minden hasonló célú szakegylet irányában a szigoru kölcsönösség gyakorlása.

E célok elérésére eszközül szolgálnak: 1. A beiratási illetékek, valamint a tagok heti járulékai; 2. a nyomdatulajdonosok heti járulékai a rokkantak pénztárához; 3. esetleges bevételek, mint hagyományozások, ajándékok, ünnepélyekből befolyó jövedelmek stb.; 4. tudományos, műszaki és szociális előadások, a politika és vallás kizárásával; 5. az egyleti könyvtár és olvasóterem használása, az azok felett fennálló szabályok szerint; 6. szakközlöny kiadása, mely a szaktársak között kapocsul szolgál és az egylet hivatalos közleményeit magyar és német nyelven közli; 7. a tagok részére nyelvészeti stb. tanfolyamok; 8. a nyomdatulajdonosok és segédek közt megyezés folytán megállapitott fizetési díjak és munkaidő felett való őrködés, valamint azok módositása barátságos megegyezés által.

A tagok kötelességei és jogai.

3. §. Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll. *Rendes tag* lehet minden Magyarországban tanult könyvnyomdász és betüöntő, ki az egylet támogatásában részesülni akar. Tömöntők és javitnokok csak akkor vétetnek fel, ha tanult betüöntők vagy könyvnyomdászok.

Szaktársak, kik felszabadulásuk után négy héten alatt az egyletbe belépnek, nem vettetnek orvosi vizsgálat alá; mig az olyanok, kik töröltettek, továbbá a kölcsönösségben nem álló egyletek tagjai, valamint korosabb szaktársak az egyletbe való belépésükkor kötelesek magukat az egyleti orvos által megvizsgáltatni.

A belépés napja a számvivő által az állományi könyvbe iktattatik. Elutazó tagok pontosan teljesitett befizetésükről a számvivőtől nyugtát kapnak.

Ha valamely tag más üzletet folytat, szabadságban áll járulékainak pontos fizetése által (amit egyenesen a számvivőnél teljesit) jogait az egyletben továbbra is érvényesiteni és ennélfogva részesül is minden segélyben, kivévén a munkanélküli segélyt.

Tiszteletbeli tagok: 1. Azon nyomdatulajdonos urak, kik az egylet tagjai után reájok esendő járulékot a rokkantak pénztárába fizetik és 2. azok, kik üdvös cselekvények s ajándékok stb. által az egylet körül vagy a nyomdaipar terén érdemeket szereztek.

A tiszteletbeli tagok az egylet igazgatása és kezelése körül ugyanazon jogokat élvezik, mint a rendes tagok; ellenben az egylet bármi néven nevezendő segélyében nem részesülnek.

4. §. A tagok az üzleti pénztárnoknak előre fizetik a minden szombaton esedékes heti járulékot, mely járulék nagysága a közgyülés által határoztatik meg. E járulék jelenleg 50 krban van megállapitva, melyből a betegsegélyző pénztárra 25 kr., a rokkant-, özvegy- és árva-pénztárra 5 kr., a munkanélküliek és átutazók pénztárára 10 kr. és az önképzői pénztárra is 10 kr. esik.

A munkanélküliek hetenkint 40 krt fizetnek és pedig 25 krt a betegsegélyző- és 15 krt a rokkant-, özvegy- és árvapénztárba. A közgyülés ez összegek megosztását a különféle osztályok igényeihez képest — magának fentartja.

Olyanok, kik kimutatják, hogy a hétnek csak három napján át foglalkoztatnak, a foglalkozásnélküliekkel egyenlő járulékot fizetnek.

A nyomdatulajdonos urak nyomdájukban foglalkozó minden egyleti tag után rendes heti járulékul 10 krt fizetnek, melynek $^1/_4$ része a betegpénztárra, $^3/_4$ része pedig a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra esik; s ezért jogositvák minden időben a pénztár kezeléséről meggyőződést szerezni. Oly üzletekben, hol a nyomdatulajdonos nem fizeti e járulékot, ez a tagok által teljesitendő.

5. §. Ha a segélyezendők száma annyira szaporodik, hogy a befolyó járulékok a kiadások fedezésére elégtelenek, a rendes tagok járulékainak bizonyos időtartamra felemelése és behajtása az egybehivandó közgyülés többségének határozata szerint eszközlendő.

6. §. Minden tanult könyvnyomdász és betüöntő, ha felszabadulás után 4 hét alatt lép az egyletbe, 3 frt, minden más esetben 5 frt beiratási illetéket fizet.

A beiratási dij 60 krajcáros, illetve 1 frtos részletfizetés mellett is teljesithető. Az újonnan belépő csakis a beiratási dij teljes befizetése után lesz az egylet tagjává. Ha az 5 hét letelte után a beiratási dij nem, vagy csak részben volna lefizetve: a további befizetés nem fogadtatik el és a már befizetett járulék a beiratási dijjal együtt az egylet javára esik; a hátralékban levő ily esetben nem tekintetik felvettnek. Csak azon esetben történik e rendszabály alól kivétel, ha az ujonnan belépő a befizetés ideje alatt foglalkozás nélkülivé válik; mihelyt azonban foglalkozásba lép, köteles hátralékai törlesztését azonnal megkezdeni.

7. §. Minden tag felvétele a számvivő által történik, hitelesitve azonban csak a választmány által lesz. Kiknek felvétele a választmány által nem hagyatik jóvá, azoknak a már netán befizetett járulékok visszaszolgáltatnak.

A kölcsönösséget gyakorló egyletből belépő tagok a beiratási dij alól felmentvék, ha az országba való érkezésük után 14 nap alatt a heti járulék fizetésére jelentkeznek. Kik e határidőt elmulasztják, kötelesek a beiratási díjat az ujonnan belépőkkel egyformán megfizetni. A kölcsönösséget gyakorló egyletben történt utolsó heti járulék lefizetése s az ittenibe való belépés közti időtartam alatt nem szabad kitörlésnek, kilépésnek vagy kizáratásnak előfordulnia, valamint annak sem, hogy az illető valamely egyletünkkel kölcsönösséget gyakorló egylet területén tartózkodott volna ugy, hogy ott az egyletbe be nem lépett.

8. §. A katonasághoz tényleges szolgálatra behivottak elutazottaknak tekintetnek, utiköltségre igényük nincs; hanem ha visszatértük után 14 nap lefolyta

előtt a tagsági járulék tovább fizetésére jelentkeznek, sem a beiratási dij, sem a betegsegélyezés élvezetére vonatkozó bevárási határidőre nem köteleztetnek és az azelőtti tagsági idejük beszámitása mellett rendes tagokul felvétetnek, minden fennálló segélyben részesülendnek, kivévén a foglalkozásnélküliek segélyét. A fegyvergyakorlatra behivottak távollétök tartama alatt nem fizetnek illetéket. Oly tagoknak, kik háboru idején fegyver alá hivatnak és szolgálati idejök alatt munkaképtelenekké válnak, nincs igényük rokkantsegélyre, hanem — ha ugyan 10 évig a rokkantpénztárba már befizettek — egyszersmindenkorra 50 frtot s minden 52 hét után, melyben a rokkantalaphoz járultak, 5 frtot kapnak végkielégitésül. Ha ily tag feleségének s gyermekeinek az özvegy- és árvasegélyre való jogot biztositani akarja, tartozik az illető pénztárba a heti 15 kr. járulékot pontosan fizetni.

9. §. A befizetés hatheti megszakitása önkéntes kilépésnek tekintetik és az egyleti közlönyben történt háromszori felszólitás után a tagnak az egylet állományi könyvéből való törlését, valamint a tagsági jog elvesztését vonja maga után. E rendszabály alól felmentvék a foglalkozásnélküliek, ha magukat 3—3 heti időközökben a számvivőnél bejelentik.

Törlött tagok ujból való felvétele csak a 3—7. §-ban uj belépő tagokról szóló módozatok szerint történhetik. — Mások miatt tagot kizárni nem lehet, kivéve, ha az egyleti vagyonon csalást követett, vagy a törvényszék által polgári jogai elvesztésére itéletett el.

10. §. Minden tag, hogy valamely segélyben részesülhessen, köteles a beiratási dijon kivül (ha az igényeltetik) járulékait bizonyos heteken keresztül lefizetni. E járulékok kiegyenlitésének ideje sem előrefizetés által nem rövidithető, sem pedig hátralék-hetek nem számittathatnak be.

A várási idő: a betegsegély és temetkezési költségekhez való jogosságra félév (26 hét), a munkanélküliek segélyére egy év (52 hét), az özvegyek, árvák és rokkantak segélyére tiz év (520 hét), illetőleg fél özvegysegélyre öt év (260 hét). Az egyes segélyekre az alantabb következő illetékes szakaszokban foglalt meghatározások vannak érvényben.

11. §. A segélyek harmadik személyek által soha le nem foglalhatók.

12. §. A szakosztályok külön alappal rendelkeznek és pénzeik elkülönözve számoltatnak (kezeltetnek).

13. §. Az összes járulékok rendesen könyveltetnek s minden tagnak szabadságában áll a befizetésekről meggyőződni.

14. §. A hetenként megjelenő egyleti közlönyt minden tag ingyen kapja. A Budapesten kivül foglalkozó tagoknak posta utján dijmentesen küldetik meg.

II. szakasz.

Az egylet beosztása.

I. Beteg- és halálesetekben segélyező szakosztály.

15. §. A betegsegély nagyságának meghatározása a 66. § *e)* pontja értelmében a közgyülésnek van fentartva. 26 heti befizetés után a tagnak betegsége esetén igénye van jelenleg hetenkint 7 frt. (egyes napra 1 frt) segélyre egy egész éven át (52 hét). Ha a betegség egy évnél tovább tartana, akkor az illető beteg a jelenlegi segélyösszeg felével továbbra is segélyeztetik, mindaddig, mig a rokkantak állományába felvétetik.

Ha a felgyógyult 12 hét alatt ugyanazon betegségbe visszaesik, ez esetben a második megbetegedés ideje az előbbi megbetegedés folytatásának tekintetik.

A betegsegélyre a betegen vagy annak meghatalmazottján kivül senkinek sincs igénye. Az egylet azonban fel van jogositva, ha történetesen a beteg által valami kárt vallana, a betegsegélyt letartóztatni, valamint az esetleges hátralékot abból — számvivővel kötendő egyezkedés alapján — részletenkint levonni, de

a levonásnak heti 3 frtot tulhaladni nem szabad. Oly hátralékok, melyek foglalkozás nélküli időkből származnak, legkevesebb hetenként 25 krral törlesztendők; ennek elmulasztása esetén a hátralék az esetleg legközelebb igénylendő beteg- vagy foglalkozásnélküli segélyből minden egyezmény mellőzése mellett levonatik.

16. §. Ha a pénztár olyan állapotba jutna, hogy a bevétel a folyó kiadások fedezésére nem elégséges, az 5. § szerint kell eljárni.

17. §. Hogy mindenki a segélyben idejekorán részesülhessen, a tagok kötelessége megbetegedés esetén az üzleti pénztárnokot azonnal értesiteni, a bejelentés napja vagy a postabélyeg kelte lévén a betegség kezdetéül tekintendő. Az egyleti orvos első látogatása alkalmával a beteg a következő hétre üres utalványt kap, ugy, hogy az esedékes betegsegély csupán a nyugta és betegségi bizonyitvány átadása alkalmával szolgáltatik ki. A gyógyulás bekövetkeztekor az illető tagot gyógykezelő egyleti orvos azonnal jelentést tartozik tenni a számvivőnek és a beteg a munkaképesség napjáig segélyben részesül.

A koronként tisztet viselő üzletpénztárnok kötelezve van az illető üzletben előforduló megbetegedési esetről az egyleti orvosnak azonnal irásbeli jelentést tenni s egyszersmind a megbetegedett vezeték- és keresztnevét, valamint lakását pontosan tudtul adni.

18. §. Megbetegedett tagok, kik betegsegélyben részesülnek, ezen segély élvezésének ideje alatt a heti járulékok fizetése alól, a rokkant-, özvegy- és árvapénztári járulékok kivételével, mely jelenleg 15 krt tesz, felmentvék.

19. §. Szándékosan okozott betegségek esetén az illetőknek nincs igényük segélyre.

20. §. Ha a tag valamely gyógyintézetben ápoltatik, ez esetben az egylet a gyógyköltségeket mindaddig fizeti, mig az alapszabályilag meghatározott segély tart, ha csak a tag a gyógyköltségeket harmadik személyektől követelni jogositva nincs; azonban a gyógyköltségeknek a betegpénz magasságát túlhaladnia nem szabad. A gyógyintézetnek fizetendő dij után fenmaradó betegsegélypénz feleslege a betegnek felgyógyulásakor kiadatik vagy óhajtásra hetenként is kifizettetik.

Ha az egyletnek a kórház részére gyógyköltséget fizetni nem kell, a betegnek a teljes segély kiszolgáltatik.

Ha a megbetegedett tag egy a betegséget okozott harmadik személytől jogositva van az okozott gyógyköltségeket követelni és tényleg annak birtokába jutott, kötelessége a már kifizetett betegsegélyt az egyletnek visszafizetni.

21. §. Azon beteg, kinek az orvos fürdőlátogatást vagy légváltozást ajánl, ezt — az egyleti orvos bizonyitványának átadása mellett — a számvivőnek bejelenti.

Oly betegek, kik jobb gyógykezelés miatt rokonuknál, szüleiknél tartózkodni óhajtanak, az egyleti orvos igazolását az illető hely előnyösségét illetőleg a választmánynak előterjeszteni kötelesek.

Fürdőhasználás vagy a vidéken való tartózkodás legfeljebb 6 hétre engedélyeztetik. E határidő letelte után köteles a beteg tag magát az egyleti orvosnál bemutatni, kinek jóváhagyása folytán legfeljebb 4 heti további tartózkodásra nyerhet engedélyt. Kivételes esetekben a választmánynak jogában áll e szabálytól eltérni.

22. §. A választmánynak mindenkor jogában áll a betegsegélyt élvező tag betegségi állapotáról az egyleti orvostól tájékozást szerezni. Továbbá, ha egy beteg az egyleti orvos utasitásait nem követi, avagy gyógyulását gátló cselekedetet követ el, vagy életmódot folytat, az illetőtől a betegsegélyt egy bizonyos időre megvonni.

23. §. Átutazás alkalmával megbetegedettek az egylet költségén a városi kórházban ápoltatnak, kivéve azon utazókat, kikről kitudódik, hogy más egyletből — ha az ezzel az egylettel kölcsönösségben van is — már betegen utaztak el. Olyan átutazó betegek, kik a kórházból kibocsáttattak s az egyleti orvos által

a további utazásra képteleneknek találtattak, ugyanazon betegsegély élvezésében részesülnek, mint a helybeli tagok; azonban az üdülési idő 6 napot meg nem haladhat. Ha az utisegély felvétele után 8 nap lefolyt, akkor az érkezőnek, ha ez időközben felvételre nem jelentkezett, nincs többé igénye betegsegélyre.

24. §. Ha az egylet valamely tagja elhalálozik, ez esetben a meghatározott 50 forintnyi temetkezési költség összege hátrahagyott családjának vagy egyéb hozzátartozóinak fizettetik ki. Ha ilyenek nem volnának, akkor az egylet veszi át a tisztességes eltemettetésről való gondoskodást, a netalán fenmaradó felesleg a pénztárba folyván vissza.

II. Rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyező szakosztály.

a) *Rokkantsegély.*

25. §. Rokkantsegélyre való igény tiz évi (520 hét) befizetési járulékot kiván.

26. §. Rokkantság, nevezetesen a könyvnyomdászati és betüöntői munkára való képtelenség, a legutolsó alkalmaztatása idejéből szóló bizonyitvány, valamint az egyleti orvos bizonyitványa által is kimutatandó s a választmány határozata által mondatik ki. Oly tagok, kik más üzletet folytatnak, erről is kötelesek keresetképtelenségüket kimutatni. Készakarva okozott rokkantság semmiféle segélyre nem jogosit, éppugy nem igényelhetnek rokkantsegélyt hadiszolgálatban rokkanttá lett tagok (8. §). Ha a rokkantság betegnél észleltetik, akkor a betegsegély élvezése elvonatik tőle és az egyleti tag rokkantállományba helyeztetik, ha a rokkantsegélyre (25. §) már joga van.

27. §. Ha valamely tag rokkantállapotba helyeztetését kérné és az egyleti orvos erre neki jogositó bizonyitványt nem adna, szabadságában áll saját költségén s az *egyleti orvos jelenlétében* két kerületi orvos által magát felülvizsgáltatni s e három orvosból álló tanács végérvényesen dönt kérelmező állapota felett.

28. §. Volt tagoknak, t. i. azoknak, kik a magyarországi egyletnek tagjai voltak s innen kilépvén, nem volt alkalmuk ily egylet tagjává lenni, vagy pedig tényleges katonai szolgálatban voltak, újra belépésük esetén a rokkant-, árva- és özvegy-pénztárhoz való igényre szükséges időbe előbbi tagságuk ideje beszámittatik, valamint azoknak is, kik valamely kölcsönösséget gyakorló egyletnek voltak tagjai, az ott töltött idő.

29. §. A rokkantsegély jelenleg hetenként 5 forint. E segély nyugtatvány mellett hetenként fizettetik ki a rokkantnak vagy meghatalmazottjának s lefoglalható soha nem lehet.

30. §. Betegsegélyre a rokkantaknak nincs igényük, azonban járulékaiknak az özvegy- és árvapénztárba való szakadatlan fizetése által fentarthatják jogukat az alapszabályszerü özvegy- és árvasegélyre.

31. §. A rokkantak e segélyt bármely helyen tetszésük szerint élvezhetik és az ottani helyhatóságoknak életmódjuk és tartózkodásukról szóló bizonylata mellett saját költségükre havonként felvehetik.

32. §. Azon tagok, kik testi sérülés vagy egyéb baj következtében dologképtelenekké válnak, 10 éven aluli, de legalább 5 évi tagság után végkielégitésül 50 frtot kapnak.

33. §. A rokkantsegély kifizetése megszünik, ha a rokkant a könyvnyomdai vagy betüöntői foglalkozására nézve ismét munkaképessé lett, vagyis a rokkantság beállása előtt üzött foglalkozását ismét folytathatja.

b) *Özvegysegélyezés.*

34. §. Valamely tag halála után, ha az legalább 5 éven (260 hét) át a pénztár irányábani járulékainak befizetése által pontosan eleget tett, törvényes házasság után maradt neje igényt tarthat az özvegykielégitésre.

A segély 5 évi hozzájárulás után 25 frt, 10 évi után egyszersmindenkorra 75 frt. E segélyre azon nőtlen tagok szülőinek is van igényük, kik fiuk halála

által támaszukat vesztették. Oly özvegyeknek, kik az elhalálozottól külön éltek, ennek következtében őt betegsége ideje alatt nem is ápolták, nincs igényük az özvegysegélyre.

Ha a pénztár valamely tagja a segélyezésre való jogát elvesztené, ez esetben halála után özvegyének és árváinak, illetőleg szüleinek nincs igényük a segélyre.

c) *Árvák segélyezése.*

35. §. Az árvasegélyre az elhalt tag törvényes és törvényes mostoha gyermekei birnak igénynyel. Örökbefogadott gyermekek azonban nem kapnak segélyt. Az anya ujra férhezmenetele esetén az árvákat illető minden további segélyezés az egylet részéről megszünik.

36. §. Az árvasegély, mely az atya elhalálozása napjától számitva havonként fizetendő ki, jelenleg az atya tiz évi (520 hét) járulék befizetése után gyermekenként egy hóra 4 frt, mi a segélyezett árvák betöltött 14. évéig tart. (Ha az atyának elhalálozása a hónap első felében történik, az árvasegély azonnal folyóvá tétetik, mig az esetben, ha az elhalálozás a hónap második felében történik, a segély csak a rá következő hónap elsejétől járandó.)

37. §. A segély csupán az özvegy, illetőleg anyának vagy a gyermekek életbenlétét az illetékes hatóság által láttamozott hitelesitő bizonyitvány benyujtásával, a gyámnak fizettetik ki. Az árvasegély az erre jogositottnak költségére bármely helyen felvehető, azonban az ország határán kivül tartózkodás esetében az árvák élete és tartózkodásáról az illető helyhatóság bizonyitványát kell havonként beküldeni.

38. §. Az árva gyermekek, kik nyilvános költségen ápoltatnak, mig e viszony tart, segélyre számot nem tarthatnak; ellenben a 14. év elérésekor, ha egyébként az árvasegélyre jogositva lettek volna, 50 frtnyi segélyben részesülnek, mely összeg csakis az anya, illetőleg gyámnak fizettetik ki.

39. §. Oly egyleti tagok gyermekei, kik $7^1/_2$ évi befizetés után lesznek árvákká, végkielégitést kapnak és pedig: 1 árva után 20 frtot s minden további után 10—10 forintot.

III. Átutazókat és foglalkozásnélkülieket segélyező szakosztály.

a) *Utisegély.*

40. §. Minden szaktárs, ki oly egyletnek volt tagja, mely az egylet tagjait hasonló jótéteményben részesiti, az ország különböző helyein a tagok létszámának mérvéhez képest utisegélyt nyer, ha utolsó foglalkozási helyén kiállitott igazoló könyve rendben találtatik.

Az átutazott egyleti tagok esetleges visszatértükkor csak félévi távollét után tarthatnak igényt a szabályszerü utisegélyben való részesülésre. Ha az utazó az utisegély felvétele után 14 nap alatt foglalkozást vállal, kötelessége a felvett utipénzt hetenként 1 frtnyi részletben visszafizetni; e határidő lefolytával a foglalkozást vállaló nem köteles az utisegélyt visszafizetni.

Az utisegélyben részesülők névjegyzéke, a heti betegállomány kimutatásával együttesen, közzéttétetik.

b) *Munkanélküliek segélyezése.*

41. §. A munkanélküliek pénztárából való segélyezésre a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté"-nek minden tagja bir igénynyel, ki:

1. annak a munkahiány bekövetkezte előtt egy évig tagja volt és járulékait ezen pénztárba legalább 52 héten át teljesitette. Kivételt képeznek mindazon ideutazók, kik utolsó foglalkozásuk alkalmával, kölcsönösséget gyakorló egyletnek voltak tagjai. Ha az illetők netán már előbb voltak a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté"-nek tagjai s még munkanélküli segély élvezésére nem jogositvák, az előbb befizetett járulékoknak az élvezetre jogositó

16*

52 járulékba való beszámitásában részesülnek, ha az illetők megérkezésük előtt egy kölcsönösséget gyakorló egylet pénztárából még munkanélküliek segélyezésében nem részesültek;

2. bebizonyitja, hogy 14 nap óta munkanélkül van s ugyanannyi ideig az állomásközvetitésnél be van jegyezve s nem önhibája folytán lépett ki a munkából. Önhibájuk folytán kilépetteknek tekintetnek azon tagok is, kik bebizonyithatólag saját vétségük miatt bocsáttattak el vagy elbocsátásukat bármily ok miatt provokálták.

Az ilyen elbocsátott tag, hogy segélyben részesülésre joga legyen, kell, hogy előbbi munkája után legalább négy héten át másik helyen munkába állott, s járulékait a pénztárba befizette legyen.

42. §. Akik fegyvergyakorlatra behivatás következtében lesznek munkanélküliekké, visszatértükkor azonnal segélyt kaphatnak.

43. §. Segélyben részesülésre jogositva vannak azon a munkából önkéntesen kilépett tagok is, kik kilépésüket azzal igazolhatják, hogy az üzlettulajdonosok és segédek által megállapitott dijszabály megcsorbitása miatt mondták fel foglalkozásukat vagy ha a következő esetek egyike alkalmazható: *a)* ha az egyleti tag egészségének közvetlen megtámadása nélkül a munkát nem folytathatja, mely körülmény azonban az egyleti orvos által igazolandó; *b)* ha a főnök a vele kialkudott járulékból levon vagy csak kielégithetlen mértékben adhat munkát, avagy egyéb fontosabb szerződési feltételeket megsért. A *b)* alatt körülirt eset akkor is alkalmaztatik, ha az üzlettulajdonos a bizonyos kialkudott dijat a tag beleegyezése nélkül leszállitja. Feltünő dijsértés esetén a választmány már az első hét lefolyta után is nyujthat segélyt. Valamint ha az üzletbeli pénztáros e hivatala miatt veszti kondicióját.

44. §. E pénztárt igénybe vevő minden tag köteles az állomásközvetitőtől a neki felajánlott foglalkozást elfogadni. Azonban alapelvül szolgál, hogy egy nős tag lakhelyén kivül saját akarata nélkül munkát elvállalni ne kényszerittessék. Gyenge testalkatuak nem kényszerithetők, hogy napilapoknál való alkalmazást éjjeli szolgálattal elfogadjanak.

45. §. A segélyösszeg hetenként 5 frt a nőtlen és 7 frt a nős tagok számára. A segély a foglalkozás hiány második hetének végével kezdődik s hat héten át tart. Segélyben részesülésre jogositottaknak akkor nyujtatik, ha a hét péntek deléig még nem léptek munkába.

Gyakoribb foglalkozáshiánynál a segély egy rendes naptári évben 12 heti élvezeten tul nem terjedhet s a két segélyélvezeti időtartam között legalább 13 oly hétnek kell lenni, mely alatt az illető segélyt kérő rendes foglalkozásban volt s hetijárulékait pontosan fizette.

46. §. Valamely tagnak a segélyezés ideje alatti megbetegedése esetén a segély a betegség tartamára elmarad. A betegség után folytatandó segélyezésnél a betegség előtti hetek száma betudatik. Ha az egyleti tag megbetegedése előtt még nem volt 14 napig munkanélkül s a helyközvetitésnél előjegyezve volt, egészsége helyreálltával ezen idő elteltét kell várnia. Ha a felüdülés kedd előtt áll be, akkor e hét a határidőhöz számittatik. Az idő, melyben az egyleti tag megbetegedése előtt mint munkanélküli előjegyezve volt, csak egy teljes hétnek számittatik be.

47. §. Ha oly tag utazik el, kinek a munkanélküli segélyezésre alapos igénye van s az állomásközvetités által utánbizonyitható, hogy foglalkozásban a második hét vége előtt nem állott, 10 frt utiköltséget kap. A hadi kötelezettség kötelmeibe lépő tag e segélyben nem részesül. Ha egy egyleti tag, ki az utiköltséget megkapta, hat hét lefolyta előtt az egylet ugyanazon kerületébe visszatér, köteles azt visszafizetni.

48. §. Olyan tagok, kik más foglalkozásra térnek s mindamellett az egyletnek továbbra is tagjai maradnak, csak akkor jogositvák a foglalkozásnélküli segélybeni részesülésre, ha a nyomdászathoz visszatérnek s itt legalább 13 hetet már

foglalkozásban töltöttek és 13-szor ez alaphoz járultak is, feltéve, hogy befizetéseikkel már legalább egy évig járultak a pénztárhoz.

49. §. Ha kitünik, hogy valamely tag hamis adatok alapján segélyt nyert, a visszafizetésre kötelezve van s ha ezt teljesiteni vonakodnék, az egyletből kizárandó.

50. §. A segélyezésre igényt tartó tag jogosultságának eldöntése kétes esetekben a választmányt illeti.

IV. Önképzői szakosztály.

51. §. Ezen szakosztály körébe tartoznak a 2. § *f)* és *g)* pontjaiban emlitett célok, valamint a megállapitott munkadij betartásának ellenőrzése s az 5. pont alatt elősorolt eszközök; mindezen célok és eszközök költségei az önképzőszakosztályi pénztárból fedezendők. Továbbá a közgyülés határozata szerint (67. és 72. §§) a többi kezelési költségek 50%-a is e szakosztály pénztárából fedezendő.

52. §. A könyvtár és olvasókör igazgatására, valamint az előadások és oktatási órák eszközlésére a választmány által egy 12 tagu képző-bizottmány alakittatik, mely szükség esetén nem választmányi tagokból is állhat, akik azonban a bizottmányi üléseken csupán tanácskozási joggal birnak. E bizottmány működéséért a választmány felelős.

III. szakasz.

Az egylet igazgatása.

53. §. Minden tag egyenlő joggal bir az egyesület igazgatására való befolyásra s ezt a közgyülésen gyakorolja. Az egyleti hivatalokra nézve minden tag választóképes és választható; a szavazati s választási jog személyesen gyakoroltatik, vidékiek által irásbelileg.

54. §. Az egyletet igazgatja a választmány. Abba évenként a rendes közgyüléskor szavazás és általános szótöbbség által következő tisztviselők választatnak: az elnök, aki az üzlettulajdonosok sorából választandó; két helyettese, kiknek elseje az önképzői szakosztály elnöki tisztét viseli; a segélyző- és önképzői szakosztályok egy-egy pénztárnoka; egy számvivő, kinek megválasztása azonban négy-négy évenként történik; 30 választmányi tag. A legközelebb következő 30 tag póttagnak tekintetik. Utánválasztások minden gyülésen történhetnek.

55. §. A választmány alakuló ülésében két jegyzőt választ; az egyéb igazgatási teendőket pedig az egyes választmányi tagok között osztja ki.

56. §. Az egylet választmánya következő tisztet visel: *a)* az egylet vagyonát kezeli és biztositja; *b)* rendes egyleti tagokat felvesz és azokat az egylet állományi könyvébe bevezeti vagy abból kitörli; *c)* kétes esetekben a különböző pénztárakból való segélyezhetés felett dönt; *d)* az egyleti orvosokat alkalmazza; *e)* az egyleti szolgát felveszi; *f)* a rendes vagy rendkivüli közgyüléseket egybehivja, valamint a gyülésekben hozott határozatokat foganatositja; *g)* az egylet összes ügyeit, melyek nem kizárólag a közgyülésnek vannak fentartva, elintézi; *h)* számol az ügykezelésről a befejezett évben.

57. §. Az egyleti választmánynak kötelessége minden hónapban legalább egyszer egybegyülni, ha csak olyan eset forog fenn, mely azonnal elintézést igényel. Határozatait abszolut szótöbbséggel és legalább 12 választmányi tag jelenlétében hozza. Szavazategyenlőség esetében az elnök dönt. A választmány határozatai ellen a közgyüléshez lehet felebbezni.

58. §. Az egylet elnöke s hátráltatása esetén annak egyik helyettese az egyletet a hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli; ő őrködik a pénzek kezelése felett; hajtja végre a közgyülés és egyleti választmány határozatait; a közgyülésen és választmányi üléseken elnököl; az egylet által kibocsátott iratokat és okmányokat aláirja, azonban aláirásának érvényességére a jegyző, pénztáros vagy számvivő ellenjegyzése szükséges; az egyleti választmány

rendkivüli üléseit ő hivja egybe s végre a választmány minden ülésein a sorrendet ő állapitja meg. Ha a nyomdatulajdonos urak közül az elnöki állást senki elvállalni nem akarná, az esetben az elnök a segédek sorából választandó.

59. §. A számvivő veszi át a tagok belépése, megbetegedése, felgyógyulása és kilépése felőli jelentéseket, az alapszabályilag meghatározott segélyezéseket utalványozza, az egyleti vagyon felszámolását érdeklő tárgyalásokat (a pénztárosra eső munkákat kivéve) elintézi és az elutazó tagok bizonyitványait kiállitja, valamint a tagok állományi könyvét vezeti. A választmánynak minden tetteért felelős. Fáradozásaiért dijaztatik.

60. §. Két pénztárosnak a számvivőtől átvett pénzeket pontosan és a pénztárak szerint elkülönözötten kell könyvelni, a pénzek gyümölcsöző elhelyezéséről az elnökkel egyetértve kell gondoskodniok, a kiadásra szükségeltető pénzt vevény mellett kiszolgáltatják, a választmány elébe havonként kimutatást terjesztenek, valamint az évenként márciusban megtartandó közgyülés elé terjesztendő számadó jelentést elkészitik.

61. §. A jegyzők kölcsönös megegyezés szerint vezetik a választmányi üléseken, valamint a közgyüléseken a jegyzőkönyveket és szerkesztik az egylet által kibocsátott irományokat.

62. §. Minden egyes üzlet tagjai üzleti pénztárost választanak, ki a tagok heti járulékait beszedi és az egyleti szolgának átszolgáltatja; az általa képviselt tagok létszáma felett rendes jegyzéket vezet. Az üzleti pénztárosoknak a tagok irányában felelősek az azoktól felvett heti járulékokért.

63. §. Az egyleti vagyon gondos kezeléséért első sorban a tisztviselők másodikban pedig a választmány felelős. Az értékpapirok és egyéb fontos okmányok biztos elhelyezésére az egyleti helyiségben egy tüzmentes pénztár létezik, melynek egyik kulcsa az elnök kezében van, a második pedig a pénztárosnál s a harmadik felváltva valamely választmányi tagnál. Az egyleti pénzek csakis a budapesti „Első hazai takarékpénztár"-ban tétetnek le gyümölcsözés végett.

Ellenőrző bizottság.

64. §. Az ellenőrző bizottság öt tagból áll, kik közgyülésen évenként szavazattöbbséggel választatnak s kik viszont a maguk kebeléből elnököt és jegyzőt választanak. Célja a választmány pénzbeli ügykezelését folyton ellenőrizni és pénztárak állását, valamint a havi kimutatásokat időről-időre megvizsgálni. Ennélfogva az ellenőrző bizottság tagjai a választmány s annak kebeléből alakitott bizottmányok üléseiben résztvehetnek s a könyvek megtekinthetését bármely időben követelhetik; a bizottság határozata folytán a pénztár rovancsolásának (Scontrirung) is meg kell történni. E bizottsághoz intézendők a választmány elleni pénzügyi panaszok, mely azt megvizsgálni s azon esetre, ha a választmánynyal kiegyezés nem jöhetne létre, eldöntés végett a közgyülés elé terjeszteni köteles.

Választott bíróság.

65. §. Minden vitás esetben, amennyiben azok egyleti ügyekre vonatkoznak, ha ilyen ügy a választmány és egyleti tagok között, valamint az utóbbiaknál egymásközött előfordul, választott bíróság itél. E választott bíróság az 1881. évi LIX. t.-c. által módositott 1868. évi LIV. t.-c. 9. c., 3. fejezete értelmében alakul és jár el.

A gyülések.

66. §. A közgyülés illetékességének, mely közgyülésre a választmány által az összes rendes és tiszteletbeti tagok meghivatnak, a következők vannak fentartva: *a)* a tisztviselők és a választmány megválasztása; *b)* az ellenőrző bizottság választása; *c)* a három számvizsgáló választása; *d)* a számvivő választása (minden 4 évben), az elmult év számláinak megvizsgálása; *e)* az egyleti tagok által hetenként fizetendő járulékok és különféle segélyezések nagyságának meghatá-

rozása; *f)* kölcsönök felvételének helybenhagyása; *g)* az ellenőrző bizottság inditványai feletti határozathozatal; *h)* az egyleti választmány határozatai elleni felebbezés eldöntése; *i)* az alapszabályok megváltoztatása.

67. §. Rendes közgyülés minden év első 12 hetében tartatik s annak napja legalább 4 héttel előbb a tagokkal tudatandó. Ugy ezt, valamint a netán szükségeltető rendkivüli közgyülést a választmány hivja egybe. A budapesti egyleti tagok csakis a gyülésen személyesen gyakorolhatják szavazati és választási jogukat.

68. §. Ha az ellenőrző bizottság vagy az egylet háromszáz tagja irásilag s a tárgyalandó ügy megnevezése mellett rendkivüli közgyülés megtartását kivánná a választmánytól, az köteles e kivánatnak 4 hét alatt megfelelni. Inditványok, melyek már rendszerint eldöntettek, ugyanazon évben nem képezhetik vita tárgyát.

69. §. Az egylet feloszlásának határozatán kivül minden választás és határozathozatal egyszerü szótöbbséggel történik.

70. §. Inditványok a közgyülésben ugy a választmány, mint egyes egyleti tagok által is tétethetnek; utóbbiak azonban inditványaikat 14 nappal a közgyülés megtartása előtt a választmánynak irásban adják be, mely az egyleti tagokat erről az egyleti közlönyben értesiti. Oly inditványok, melyek közvetlen a közgyülés kezdete előtt irásban nyujtatnak be, csak akkor tárgyaltatnak, ha azok sürgőssége a közgyülés által elismertetik.

71. §. A közgyülés által választott számvizsgálók az évi számadásokat megvizsgálják és erről a közgyülésnek jelentést tesznek. Ha a számadást rendben találják, ezt nevük aláirásával könyvekben bizonyitják és jelentésük alapján a közgyülés a tisztviselőkre nézve a felmentvényt mondja ki.

Közös kiadások.

72. §. *a)* Az egyleti lakbér; *b)* a számvivő fizetése; *c)* az egyleti szolga fizetése; *d)* az egyleti közlöny költségeinek pótlása, amennyiben azok előfizetések által nem fedeztetnek. E közös kiadások a betegpénztár, a munkanélküliek pénztára és az önképző-szakosztály által együttesen viselendők; melyből a betegsegélyző-pénztárra 25%, az önképzői szakosztályra 50% és munkanélküliek pénztárára 25% esik.

Az egylet feloszlása.

73. §. Az egyletet feloszlatni a tagoknak legalábbis $^3/_4$ része által kimondott határozat által lehet; ez esetben s akkor is, ha a feloszlatás hatóságilag történik, a visszalépő választmánynak kötelessége a hatóságtól egy oly bizottság kiküldését kérni, mely bizottság a lefoglalt vagyonból, egy uj egylet alapitásáig (melynek az egyleti vagyon a hatóság által biztositassék), az eddig jogosult segélyben részesülendő tagoknak minden segélyt tovább is nyujtson.

74. §. Az egylet feloszlása esetén az alapja a „Pesti hazai takarékpénztár"-ban gyümölcsözőleg elhelyezendő. Az ellenőrzést egy egyenlő számu főnök- és segédekből álló bizottság gyakorolja, mely évenként számadást ad és ujra választatik. A meglevő vagyonnak a tagok közt való felosztása semmi szin alatt nem történhetik. Az egylet feloszlása esetén vagyonának hová forditása tárgyában hozandó közgyülési határozat foganatositás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendő.

Általános határozatok.

I. Az egylet célja főképpen a humanitás gyakorlása, t. i. betegek, rokkantak, özvegyek és árvákgyá molitása és ezen cél az alapszabályok esetleges megváltoztatásánál nemcsak nem változtatható, hanem kell, hogy mindig az egylet főcélja maradjon. Ezen határozat mellőzésével az egylet felbontottnak tekintendő és ezen esetben a 24. § lép életbe.

II. Egy tag kizárása a 9. és 49. §-ban felemlitett okokon kivül meg nem történhetik.

III. Csak ujonnan belépő tagok kötelesek az önképző-szakosztálynak is tagjaivá lenni és az erre eső dijt fizetni; az önkéntes kilépés azonban magába foglalja az összes osztályokból való kilépést.

IV. Az egyleti közlöny az e célra a választmány által választott bizottság részéről vezettetik. A szerkesztőségi bizottság a lap érdekére felügyel, valamint az esetleges panaszokat tárgyalja.

V. Ha az egylet ezen alapszabályokban meghatározott célt és eljárását, illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a m. kir. kormány által a nagyméltóságu magy. kir. belügyminiszter ur 1875. évi május 2-án 1508. szám alatt kelt szabályrendelete értelmében, amennyiben az egylet további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik és a felfüggesztés után elrendelt szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni feloszlatás terhe alatt, köteleztetik.

Minden az alapszabályok módositását célzó határozatok foganatositásuk előtt a m. kir. belügyminiszteriumnak terjesztendők be.

Láng J. Lipót, mint jegyző, lovag Falk Zsigmond, kir. tanácsos, elnök.

18.396/VII. szám. Látta a magyar királyi belügyminiszter, Budapesten, 1887. évi március hó 20-án. A miniszter helyett: Beniczky, államtitkár.

Szervezési munkálatok. — A IV. magyar nyomdászkongresszus és 25 éves jubileum.

A választmány junius 5-én azt határozta, hogy alapszabályai értelmében 1887 julius 1-én országos egyletté alakul át. E határozat alapján a vidéki egyletek a következő átirattal szólittattak fel a csatlakozásra:

„T. Választmány! A Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete junius 5-én tartott ülésében elhatározta, hogy a folyó évi március 20-án megerősitett alapszabályokat julius 1-én életbelépteti; az egylet cime julius 1-től Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők segélyző-egylete és tagja lehet minden Magyarországban dolgozó könyvnyomdász és betüöntő.

E határozat végrehajtásának megkönnyitése céljából fordulunk a tek. Választmányhoz és a következőkre kérjük:

1. Nyilatkozzék az Önök vezetése alatt levő egylet augusztus 1-ig egy rendkivüli közgyülésen, hogy akar-e csatlakozni az uj egylethez, illetőleg belép-e abba testületileg?

2. Az esetben, ha csatlakoznak, a tőlünk julius 1-től Önökköz utazóknak a fővárosban szerzett jogaik épségben maradnak, azaz eddigi befizetéseik minden pénztárra nézve beszámittatnak; viszont mi is ugy járunk el azokkal szemben, akik Önöktől utaznak a fővárosba.

3. Ha a rendkivüli közgyülés a csatlakozást elfogadja, az esetben mondja ki az egylet feloszlását is és a feloszlási határozatot ama kérelemmel terjessze fel a miniszteriumhoz egy közjegyző által, hogy engedje meg a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletébe való testületi belépést és az egylet vagyonának ezen egyletnek való átadását.

4. A feloszlást kimondó határozat december 31-ére szóljon, amikorra a miniszterium engedélye leérkezik és ezután haladéktalanul leszámolhatnak a fővárosban székelő egyleti vezetőséggel.

5. A most fennálló kerületi egyletek székhelyein ezután is megmarad a jelenlegi vezetési rendszer. Ha a vidékiekre vonatkozó szabályzat kibővitése végett országos nyomdászgyülés tartása válnék szükségessé, erről annak idején értesitjük a t. választmányt ugy, hogy képviselőjüket még a rendkivüli közgyülésen megválaszthatják.

6. Azoktól az egyletektől, melyek nem csatlakoznak, 1888 január 1-től a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete megvonja a kölcsönösséget. Budapest, 1887 junius 5. Szaktársi tisztelettel a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyletének választmánya."

Az alapszabályokból miniszteri határozat alapján törölt szakaszok helyett egy szabályzatot kellett kidolgozni, mely azután teljesen pótolta a kihagyott szöveget; ezt a szabályzatot az 1887 augusztus 20-án tartott IV. magyar nyomdászkongresszus[1] is elfogadta és ezzel az országos nyomdász-egylet megkezdhette üdvös működését.

A IV. magyar nyomdászkongresszus Budapesten a fővárosi vigadóban tartatott meg a következő napirenddel: 1. A vidéki tagokra vonatkozó szabályzat kidolgozása. 2. A kolozsvári egylet javaslatának tárgyalása. 3. A választmány inditványa az özvegyi segély szabályozása tárgyában. 4. Netáni inditványok.

Képviselve voltak Szeben kivételével az összes vidéki nyomdászegyletek. *Arad* Vagács Mihály, *Budapest* Aigner József, Darvas Adolf, Gelberger Mihály, Hölzel József, Katits Antal, Láng J. L., Leitner Pál, Neuhäusler Vilmos, Pető Lipót, Tschutschegg Vince, Zaka Lajos és Steiner Adolf, *Brassó* Schneider Károly, *Debrecen* Hoffmann Antal, *Kassa* Nagy Sándor, *Kolozsvár* Gombos Ferenc és Pongrácz Antal, *Nagyvárad* Spitz Samu, *Pécs* Cséby József, *Pozsony* Eichleiter Nándor és Dirmeyer Károly, *Szeged* Rosenfeld Ede, *Temesvár* Freta János és Kozmovszky Adolf, alsóausztriai egylet képviseletében Rothenstein Mór, a wieni hirlapszedők köre képviseletében Schwichowetz és Csernotzky. Elnökké Nagy Sándor, jegyzőkké Gelberger Mihály és Neuhäusler Vilmos választattak meg. A pozsonyi egylet képviselőjének inditványát, hogy két központ alakittassék[2] (Pozsonyban és Budapesten) előbbi a vidékiek, utóbbi tisztán a fővárosiak részére, a kongresszus elvetette. Elfogadta a kongresszus az ügykezelési szabályzatot, valamint az özvegyi segély szabályozására vonatkozó inditványt azzal, hogy ez a legközelebbi alapszabálymódositásnál figyelembe vétessék és megbizta a választmányt az utasszabályzat kidolgozásával. Elfogadtatott a kolozsvári egylet inditványa, hogy ha az országos egylet valamikor *feloszlana,* a vidéki egyletek által a csatlakozás alkalmával átadott vagyon arányában kapjanak részt az egyesület összvagyonából. Az ügyviteli szabályzat szövegét alább közlöm.

„*A vidékt tagokra vonatkozó szabályzat.* Megállapittatott az 1887 augusztus 20—21-én tartott IV. országos magyar nyomdászgyülésen.

1. A központtal való könnyebb érintkezés és az ügykezelés könnyitése céljából az egylet vidéki bizottságokat alkot. E bizottságok a következők: *a)* az *aradi* Aradmegyére; *b)* a *debreceni* Hajdu-, Máramaros-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Jász-Nagykun-Szolnokmegyére; *c)* a *kassai* Abauj-Torna-, Árva-, Bereg-, Borsod-, Gömör-, Liptó-, Sáros-, Szepes-, Ung- és Zemplénmegyére; *d)* a *pozsonyi* Pozsony-, Turóc-, Sopron-, Vas-, Moson-, Nyitra-, Trencsén- és Győrmegyére; *e)* a *pécsi* Baranya-, Veszprém-, Somogy-, Tolna- és Zalamegyére; *f)* a *szegedi* Csongrád-, Csanád-, Bács-Bodrog- (Ujvidék város kivételével) és Békésmegyére; *g)* a *nagyváradi* Bihar- és Szilágymegyére; *h)* a *temesvári* Bács-Bodrogmegye Ujvidék városa, Temes-, Torontál- és Krassó-Szörénymegyére;

[1] Az előző évben junius 13—15-én Linzben tartott ausztriai nyomdászkongresszuson a magyarországi nyomdászegyletet Steiner Adolf képviselte.

[2] A pozsonyi egylet inditványa értelmében a budapesti egylet tisztán a fővárosi, a pozsonyi ellenben az összes vidéki nyomdászokat foglalta volna magába.

i) a *kolozsvári* Kolozs-, Alsó-Fehér-, Beszterce-Naszód, Kis-Küküllő-, Maros-Torda-, Szolnok-Doboka- és Torda-Aranyosmegyére; *j)* a *nagyszebeni* Csik-, Szeben-, Hunyad- és Udvarhelymegyére; *k)* a *brassói* Brassó-, Fogaras-, Nagy-Küküllő- és Háromszékmegyére; *l)* a Pest-Pilis-Solt-Kiskun-, Nógrád-, Zólyom-, Hont-, Bars-, Esztergom-, Fehér-, Heves- és Komárommegye területén levő tagok egyenesen a központtal érintkeznek.

Ha a felsorolt városok valamelyikében bizottság nem alakulna, az egyes tagok egyenesen a központi választmánynyal közlekednek, ennek hagyván fenn, hogy a gyakorlatból szerzendő tapasztalatok alapján a megye-beosztásokat módositja.

2. A fentebb emlitett helyeken az egylet vidéki tagjai saját körükből a bizottságba tagokat választanak és pedig; elnököt; pénztárnokot, ellenőrt és választmányi tagokat, kik közül a pénztárnok, az ellenőr ellenjegyzése mellett, a hozzájok tartozó bizottságoktól beküldött egyleti illetéket felveszi, a bejelentett segélyezendőket az alapszabály értelmében és az elnök utalványozása után segélyezi, a központtal évenként kétszer (junius és december végén) leszámolnak; a kebelökben történt változásokról haladéktalanul kötelesek a központot értesiteni.

3. Az oly kisebb helyeken, ahol legalább 10 tag van, ezek maguk közül elnököt, pénztárnokot és ellenőrt választanak, kik a közigazgatási teendőket végzik, nevezetesen a tagdijakat beszedik és azt minden öt hétben — a fizető tagok neveinek feljegyzésével — a bizottság pénztárnokához beküldik; beteg vagy bármi módon segélyezendő tagjaikat azon bizottság elnökének, amelyhez tartoznak, bejelentik, a beteg- vagy más segélyt a tagoknak nyugta mellett átadják. Hol tiznél kevesebb tag van, egész ötig, ott egy elnök és pénztárnok választandó; hol pedig ötnél is kevesebb van, ott csak egy bizalmiférfi választandó, hol végre csak egy tag van, ez maga köteles az illetékeit öt-öt heti időközökben bizottságához beküldeni.

4. Az egylet vidéki tagjai mindazon jogokban részesülnek, melyeket a fővárosban levő tagoknak az alapszabályok biztositanak; nevezetesen: segélyt élveznek betegség- és halálesetben, rokkantság és munkanélküliség esetében, ugyszintén özvegyeik s árváik az alapszabályok által nyujtott segélyben részesülnek.

5. A vidéki tagok heti járuléka azonos a fővárosban szedett illetékkel, ugy hogy ha ebből az önképző-osztályra eső részt levonjuk, jelenleg 40 kr. és hol a főnök a heti 10 krt fizetni vonakodik, 50 kr. A IV. országos nyomdászgyülés elvárja, hogy az amugy is magas heti illetékek lehetőleg tiz évig emeltetni nem fognak.

6. Oly városbeli tagok számára, hol 10-nél több egyleti tag van, az egylet orvost tart. Hol a tagok csekély számánál fogva ez az egyletre káros volna, a tag orvos helyett kárpótlásul hetenként 1 frttal több betegsegélyt kap. A vidéki orvosok dijazásának megállapitása a bizottságok hatáskörébe tartozik. A dijazás alapelve, hogy egyleti tagonként legfölebb 2 frt adassék évenként.

7. Minden vidéki nyomdászvárosban önképző-osztály alakitandó; ahol ily osztály fentartására elegendő számu egyleti tag nem volna, az egylet ama városokban valamely hasonirányu, például könyvtárral biró egylettel léphet (kötelezettség nélkül) érintkezésbe.

8. A vidékre vonatkozó uti segélyt illetőleg a központban a napi dijak alapján külön szabályzat dolgozandó ki. Ennek elkészültéig a vidéken jelenleg fennálló viszonyok tartandók tovább is fenn.

9. Az eddig fennállott és az országos egylethez csatlakozó egyletek mindegyikének vagyonáról részletes leltár veendő fel és minden tagra nézve feltüntetendő, hogy mely segélyző-osztálynak mióta tagja, hogy a teljesitett befizetési évek minden segélyezési osztályban való részesülhetésre a központban beszámittathassanak. *A hozott vagyon minden csatlakozott egyletnek ujjáalakulás vagy az*

országos egylet megszünése esetére az arányokhoz képest biztositandó. A nem csatlakozó vidéki egyletek azon kisebbségben maradt tagjai, kik belépni akarnak, a kölcsönösség alapján vétetnek át.

10. A pénztár vizsgálását gyakorló ellenőrző bizottság egyik tagját képezi a vidéki bizottságok egy küldötte. E képviseltetést a bizottságok évről-évre egymásutáni sorrendben gyakorolják.

11. Minden a vidéken levő egyleti tagnak az egyleti közlöny ingyen küldetik meg s az egyleti és bizottsági hivatalos közlemények magyar és német nyelven közlendők.

12. A bizottságok pénztárnokai az egyleti év végén fáradságukért tiszteletdijjal kárpótolandók. Ezt a bizottságok ajánlatára a központi választmány állapitja meg.

13. Választásoknál és mindazon kérdésekben, melyek rendes vagy rendkivüli közgyüléseken eldöntésre kerülnek, a vidéki tagok szintoly szavazási joggal birnak, mint a fővárosi tagok. A szavazás gyakorlása ugy történhetik, hogy a tagok tanácskozást tartva vagy küldött által képviseltetik magukat, ki annyi szavazati joggal bir, ahány hiteles aláirást egyleti tagoktól e célból felmutat, vagy pedig az illető bizottságok elnöke összeszedi a napirenden levő kérdés feletti pro és kontra szavazatokat és beküldi azokat a központi választmány elnökének. A választásokra vonatkozó titkos szavazatok lepecsételve küldendők a közgyülésre. A vidéki tagok irásbeli szavazata a közgyülés napja előtt ajánlva teendő a postára.

A kongresszussal kapcsolatban ünnepelte a budapesti egylet fennállásának 25 éves jubileumát. Az ünnepély augusztus 19-én délelőtt a fővárosi vigadóban tartatott meg. Falk Zsigmond egyesületi elnök lendületes megnyitóbeszédben ismertette az egyesület történetét, melynek felvirágoztatása érdekében különben Falk Zsigmond tagadhatatlanul sokat tett. Az Ébredés-dalkör éneke után Leitner Pál méltatta a nap jelentőségét, a jelenlevőket további szoros összetartásra buzditva. Este a polgári lövölde helyiségeiben kedélyes mulatság volt, mely alkalommal Dobsa elszavalta Komócsy Józsefnek ez alkalomra irt költeményét, az Ébredés pedig ügyesen összeállitott műsorral szórakoztatta a jelenlevőket, mely után a fiatalság táncra perdült. A következő napon a Typographia és az Ébredés dalkörök által a Fácán helyiségeiben rendezett estélylyel záródott az ünnepély.[1]

A kongresszus után már csak az egyes vidéki egyletek csatlakozása volt hátra, mihez azonban még miniszteri jóváhagyás is kellett. Az egyes egyletek közül december 31-ig csak négy jelentette be csatlakozását: a brassói, debreceni, kassai és a temesvári nyomdászegylet. A Pozsonyi könyvnyomdászok egylete részéről főként Dirmeyer Károly folytatott a Typographia hasábjain polemiát arról, hogy két központ alakittassék, másrészt pedig az előirt tagdij leszállittassék, mert szerinte a pozsonyi egylet az összes kiadásokat heti 40 kros illetékből is képes lett volna fedezni, mert a pozsonyiak kisebb segélyeket fizettek, mint az országos egylet.

A Pozsonyi könyvnyomdászok egyletének 1887 november hó 26-án tartott rendkivüli közgyülése azt a határozatot hozta, hogy az országos egylethez mindaddig nem csatlakozik, mig 1. a *budapesti desolat egyleti viszonyok meg nem*

[1] Az egyesület megbizásából Zaka Lajos megirta a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete negyedszázados fennállásának történetét. A kisebb terjedelmü, de avatott tollal irott munka a jubileum után jelent meg, magyar és német nyelven. — Budapest. 1887, 8° 176 oldal.

változnak; 2. mig az egylet élén egy főnök áll mint elnök, mire már nincs példa egész Európában; 3. mig a Typographia szerkesztőjét nem az általánosság választja.

Ezek feltétlenül nyomós okok voltak a csatlakozás ellen, melyek közül a pozsonyi egylet az első és harmadik kifogás megszüntével a másodikat mindvégig felhasználta arra, hogy vele a csatlakozás lehetetlenségét bizonyitsa. Pedig akkor ezt a kifogást illetőleg nem volt igazuk a pozsonyiaknak, mert az akkor érvényben levő alapszabályok értelmében az elnököt a nyomdatulajdonosok sorából kellett választani, nem ugy mint jelenleg.[1]

A Typographiában időközönként közzétett cikkek, melyek a III. országos nyomdászkongresszus által elfogadott országositást kivihetetlennek deklarálták, nem valami nagyon kedvezően befolyásolták a választmánynak most már az azonnali csatlakozásra vonatkozó felhivását. Itt-ott ellenkező véleményeket hangoztattak s a választmány ennélfogva szükségesnek látta kijelenteni, hogy a csatlakozni nem óhajtó vidéki egyletekkel a kölcsönösséget megszünteti. Ismerve az akkori viszonyokat, a vidéki egyletekre ez nem sok hátránynyal járt; ezek az egyletek néhány évvel előbb még teljesen izolált módon, tisztán mint helyi egyletek működtek s igy nem is ismerték a kölcsönösség előnyeit, ennélfogva a választmány ultimátuma ezeknél az egyleteknél nem okozott nagy konsternációt.

Az országos egylet ügyében kiküldött előkészitő bizottság egy körlevelet bocsátott ki a vidéki egyletekhez, melyben azokat felszólitotta, hogy 1888 január hó 1-től kezdődőleg a központtal számoljanak el és a segélyek kifizetését is egyöntetüen végezzék. A körlevél szövege a következő:

Tek. Választmány!

A „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté"-nek választmánya e hó 6-án tartott ülésén elhatározta, hogy mindazokat a kerületi egyleteket, melyek az országos egylethez való csatlakozásukat kijelentették, felszólitja a jövő, 1888. évi január 1-től való egyöntetü ügykezelésre. Ugyanez ülésen egy bizottságot is választott, mely magát a kerületi egyletekkel érintkezésbe téve, ezeknek a szükséges utasitásokat megadja.

Szükséges ez azért, hogy a végleszámolás megkönnyittessék, amennyiben ezáltal a számadás csak ez év végéig történnék, ha a miniszteriumtól a csatlakozási engedély esetleg később érkeznék is le; de szükséges főleg azért, hogy a tagok egyenlő segélyeztetése végre-valahára az egyenlő befizetés alapján biztosittassék.

Ha a tek. Választmány vezetése alatt álló egylet ebbe beleegyezik, ugy kérjük az alábbi utasitások figyelembe vételét; egyuttal a január 1-ig terjedő számadásban — melynek beküldését később szinte kérjük — feltüntetendő, hogy a tagoknak egyenként mily időtartam számitandó be az egyes segélyezési osztályokban.

---

[1] Az a gyakorlat, hogy a *segélyző-egyesületnél* nyomdatulajdonos tölti be az elnöki tisztet, az egylet alapitásától kezdődőleg datálódik, mert az egyesületet tulajdonképpen a főnökök alapitották s igy annak vezetésében maguknak jogokat vindikáltak. Még erősebben ragaszkodtak e jogukhoz a pénztárak egyesitésekor, midőn ujból kikötötték, hogy a rokkantsegélyző-pénztár vezetésében jogaikat fentartják. Azóta — ámbár közülük csak egynéhányan fizették az egyesületi tagok után a heti 10 krajcár rokkantpénztári illeték-részletet — e jogukhoz ragaszkodtak s közbenjárásukra a kormány is követelte az alapszabályok oly szövegezését, hogy az elnök a nyomdatulajdonosok sorából választandó. Ez a hivatalos kényszer 1909-ben, midőn az egyesület lemondott az egy-két nyomdatulajdonos által fizetendő fillérekről megszünt s a jelenleg érvényben levő alapszabályok már nem kényszeritik a tagokat arra, hogy az egyesület vezetésére feltétlenül nyomdatulajdonost válasszanak.

A heti illeték 50 kr., mely a következőképp könyvelendő el: 25 kr. a betegsegélyző-pénztárra, 15 kr. a rokkant-, özvegy- és árvapénztárra, 10 kr. pedig a munkanélkülieket segélyező pénztárra. — A beiratási dijak fele a beteg-, fele a munkanélküli pénztárra esik.

A segélyezés ujévtől a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleté"-nek alapszabályai szerint történik; kivétetnek az oly egyletek, hol egyik-másik segélyezési ágnak eddig nem volt pénztára; ezeknél az oly tagok, kik más egyletnél nem szereztek jogot a segélyezésre, csak az alapszabályszerü idő elteltével tarthatnak igényt segélyre. Az oly tagok ellenben, kik más egyletnél már szereztek jogot, rögtön segélyezendők. Ez utóbbira például felhozzuk, hogy oly tagnak, ki a fővárosból vagy más munkanélküli pénztárral biró városból elutazik és ott munkanélküli segélyben nem részesült, joga van az uj foglalkozási helyén a munkanélküli segélyre, ha már egy éves tag; az esetben pedig, ha kapott munkanélküli segélyt abban a városban, ahonnét elutazott, csak a segély felvétele után 13 hétre kaphat ujra segélyt uj foglalkozási helyén. (Oly szaktársak, kik más velünk kölcsönösségben levő egylettől utaznak hozzánk s ha ott, ahonnét jöttek, van munkanélkülieket segélyző pénztár, csak 26 heti tagság után kapnak segélyt.)

A viatikum egyelőre, mig az összes egyletek csatlakozása megtörténik, mindenütt jelenlegi nagyságában marad.

Az alapszabályoknak, különösen a munkanélküliekre vonatkozó résznek tüzetes tanulmányozását ajánljuk az illető pénztárnokoknak.

A pénztárnok fizetése, levelezés és minden oly kiadás, mely nem kizárólag valamelyik pénztárt külön terheli, közös kiadásként könyvelendő s felerészben a beteg-, felerészben a munkanélküli pénztárt terheli.

A fentebbi utasitások elfogadását nem okvetetlenül kivánjuk, csak ajánljuk, hogy a kerületi egyletek előbb beletörődjenek az ügykezelésbe s tagjaik minél előbb élvezzék a fővárosi tagoknak nyujtott segélyt. Kérjük a tek. Választmányt, sziveskedjék haladéktalanul válaszolni, hogy beleegyezés esetén az alapszabályokat, a vidéki tagokra vonatkozó szabályzatot, ügykezelési s más nyomtatványokat már ujévre megküldhessük.

Budapest, 1887 december 10. Kollégiális tisztelettel *az orsz. egyletet előkészitő bizottság.*

* * *

Az országos egyesület választmánya 1888 április 8-án tartott ülésében azt határozta, hogy a pozsonyi egyletet egy ujabb átiratban fogja az országos egylethez való csatlakozásra felszólitani. Az átirat, melyet Falk Zsigmond elnök és Tschutschegg Vince német jegyző irtak alá, az országos egylet nagy horderejét és a pozsonyiaknak ezen intézménynyel szemben tanusitott idegenkedését érintvén, igy végződik:

„Mindezt tekintetbe véve, alulirt választmány hiszi, hogy Magyarország összes nyomdászai érdekében cselekszik, ha a pozsonyi egylethez ama szaktársi felhivást intézi: hogy az országos egylethez való csatlakozás kérdését egy ujabb diskusszió és határozathozatal tárgyává tegye és a hozott határozatot minél előbb alulirott egylettel tudatni sziveskedjék.

Sürgős határozathozatal e fontos kérdésben annál is inkább szükséges, mert a május hóban Grazban tartandó osztrák nyomdászkongresszuson, melyre már meghivó is érkezett, igen fontos tárgyak lesznek napirenden, különösen a kölcsönösséget illetőleg. Ha tehát a pozsonyi szaktársak ismét elhatároznák, hogy nem csatlakoznak az országos egylethez, ugy ennek szóba kell kerülnie a grazi nyomdászkongresszuson. Apellálunk Pozsony szaktársi szeretetére és hiszszük, hogy belépésük által az országos egyletre felteszik a koronát a nagy és nemes műre."

A pozsonyi egylet az átiratra azt válaszolta, hogy nem csatlakozik, mert a Typographia velük szemben oly magatartást tanusit, hogy a jelenlegi viszonyok között nem tartják lehetségesnek az országos egyletbe való beolvadást.

A vidéki egyletek közül 1889-ig az *aradi* 2333·85, a *brassói* 1455·06, a *kassai* 3817·83, a *debreceni* 1530·04, a *kolozsvári* (1890) 7933·66, a *nagyváradi* (1889) 274·27, a *pécsi* 2037·12 forintot küldött be, mint a csatlakozás napjáig létező vagyont.[1] A szebeni egyáltalán nem nyilatkozott a csatlakozást illetőleg és előrelátható volt, hogy amig Binder áll ezen egyesület élén, addig az nem fog csatlakozni. A következtetés nem csalt, mert ez az egylet volt a legutolsó a csatlakozó egyesületek között.

Az országos egyletnek volt különben egy ütőkártyája az akaratoskodó egyletekkel szemben: ezen egyletek területéről bárki beléphetett az országos egyletbe és igy ezen egyesületek idővel teljesen magukra maradhattak volna. Igy felhatalmazta a választmány a brassói egyesületet, hogy a szebenieket is vegye fel tagokul, amennyiben onnét ilyenek jelentkeznének; a pozsonyi egylet területéről a győriek és a nyitraiak vétettek fel az országos egyletbe.

A pozsonyi egylet ügye az 1888-iki grazi kongresszuson is szóba került, melyen az országos egyesületet Pető Lipót és Steiner Adolf képviselték.

A kongresszuson Dirmeyer Károly, a pozsonyi egylet képviselője kijelentette, hogy nem csatlakoznak, mert 1. nem akarnak principális elnököt, 2. mert a szerkesztőt nem a közgyülés választja, 3. mert a Typographia rosszul van szerkesztve, 4. mert a helyzet megbizhatatlan. A pesti küldöttek válasza után Faber inditványára kimondatott, hogy az osztrák nyomdászgyülés mindaddig nem érzi magát indittatva arra, hogy a nem csatlakozó magyarországi nyomdászegyletekkel megszüntesse a kölcsönösséget, mig azok más egyletek iránt a kölcsönösséget teljesitik. Végül a kongresszus azon óhajának adott kifejezést, hogy ez az ügy békés uton fog elintéződni.

Ezután még számtalan lépés történt a pozsonyi egylet csatlakozásának keresztülvitelére, azonban sikertelenül. Csak 13 év mulva mondták ki a pozsonyiak a csatlakozást és ez 1905 julius 30-án végre megtörtént, mely alkalommal átvettük a pozsonyi egylet 51.878·18 korona vagyonát. Ezután közvetlenül, 1905 november 27-én a fiumei egylet is csatlakozott és átadta 4748·32 kor. vagyonát. Utolsónak csatlakozott a nagyszebeni nyomdászegylet 1907 május 22-én 22.224·40 korona vagyonnal. Ezzel egyelőre befejezem az egyesületünk országositására vonatkozó részt és áttérek az előző évek egyéb eseményeire.

Az 1885. évi árszabálymozgalom.

A segédek anyagi helyzete, mint azt már az előző fejezetekből láttuk, Budapesten nagyon rosszul állott. A folytonos torzsalkodások csak egyes nyomdavállalatoknak váltak előnyére, melyek a munkabéreket a végtelenségig redu-

[1] A csatlakozás nagyrészt 1888 január 1-én történt meg; ekkor olvadt be az országos egyletbe Arad, Brassó, Kassa, Pécs, Temesvár, Debrecen; Kolozsvár julius 1-én, Szeged szeptember 15-én. Egyrészük vagyonát csak később adta át. A rokkantsegélyző-pénztárak a vidéki egyleteknél a következő sorrendben kezdték meg a segélyek kifizetését: Szeben 1885 január 1, Pozsony 1887 november 1, Temesvár 1888 október 1, Kassa 1889 junius 1.

kálták. Egyes nagy nyomdák a munkabérek lenyomásában hallatlan dolgokat produkáltak. Az Athenaeum ezek között ősidők óta vezérszerepet játszott és ebben az intézetben lapszedőknek 7—8 forintot, nappali szedőknek 5—6 forintot fizettek hetenként 11—12 órai munkaidő mellett. Ebben a tekintetben különben egyes budapesti nyomdák igazán „versenyen kivül" állottak.

Az 1885. évi országos iparkiállitás alkalmával nagy mértékben emelkedett az élelmiszerek ára és az ideiglenes bizottság április 19-ére bizalmiférfiui értekezletet hivott össze, hogy az árszabályrevizió ügyében teendő lépéseket megbeszéljék. A legutolsó, 1872. évi árszabályjavitás óta tizenhárom év telt el és az 1872. évi árszabályt is elsöpörte az 1873. évi „krach". Ezen idő alatt nemcsak az élelmiszerek, hanem a lakásbérek is emelkedtek. Az értekezlet, melyen 21 nyomda 43 küldöttel volt képviselve, egy héttagu bizottságot választott az árszabály kidolgozására azzal az utasitással, hogy azt az egybehivandó általános nyomdászgyülés elé terjessze.[1] Az általános nyomdászgyülés május 10-én, a Wohlfahrt-féle kerthelyiségben tartatott meg. A hetes bizottság által kidolgozott és előterjesztett árszabálytervezet szerint a számolás a nappali szedőknél 2 krajcárral emeltetett és a bizonyospénz 12 forintban állapittatott meg 9 órai munkaidővel. A lapszedés magyar lapoknál 26 krajcárban, német lapoknál 27 krajcárban volt megállapitva. Ugyanekkor megválasztatott az árszabálybizottság is.[2]

Az árszabálybizottság felkérte Falk Zsigmond egyesületi elnököt, hogy a budapesti nyomdatulajdonosokat egy gyülésre hivja meg. Falk az egybehivást, miután a főnöktestületnek Kertész József az elnöke, elháritotta magától és csak mint társegybehivó óhajtott a dologban szerepelni. A bizottság ezek után Kertész Józsefet kérte fel a gyülés egybehivására, kinek a nyomdatulajdonosok azt válaszolták, hogy mivel ők nem képeznek testületet, nem fogadhatnak el egy, minden egyes budapesti nyomdatulajdonosra kötelező erővel biró árszabályt. Az árszabálybizottság erre azt határozata, hogy az árszabályt minden egyes nyomdatulajdonosnak külön-külön fogja beterjeszteni és ezért a következő körlevelet küldte szét:

„Tisztelt főnök ur! Az 1885. évi május hó 10-én tartott általános nyomdászgyülésen egy tiztagu bizottság választatott, melynek feladata, a főnök urak szives engedelmével, a mellékelt revidiált árszabályt minden üzletben elfogadtatni. A bizottság a fenti célt elérendő, felkérte Kertész József urat, mint a volt főnöktestület elnökét, hivna egybe egy főnökértekezletet és terjesztené elő módositott árszabályunkat, hogy már főnökeink érdekében is végre egy egyöntetü árszabályt létesithessünk. Ezen első kisérletünk nem sikerült. Nem lettünk ugyan végleg elutasitva, de Kertész József ur azon kijelentése folytán, mely szerint a budapesti főnökök, nem képezvén testületet és igy az esetleg összehivott értekezlet nem hozhatna mindenkire kötelező határozatot: kényszerittettünk a mellékelt árszabályt minden egyes főnök ur elé azon *alázatos* kérelemmel és biztos reményben terjeszteni, miszerint azt méltányosnak és igazságosnak találván, már emberbaráti szempontból is elfogadni méltóztassék.

Alázatos kérelmünk támogatására legyen szabad a következőket felhoznunk: 1872-ben a legtöbb üzletben elfogadott árszabályunk csak rövid ideig tartatott

[1] Tagjai voltak: Záhonyi Alajos, Fuchs Antal, Gyöngyösy Sándor, Leitner Pál, Heszky, Losigon és Grócz Ernő.

[2] A bizottság tagjai voltak: Dobes Ignác, Deutsch Albert, Darvas Adolf, Hölzel József, Kaczander Gyula, Karch Lipót, Pető Lipót és Tschutschegg Vince.

mindenütt tiszteletben. Egymásután csorbittattak jogaink, minek eredménye lőn: a tisztességes üzleteknek a versenyt megnehezitő, most is divó piszokverseny. Azon a ponton állunk, hogy még az állami és városi munkák is olcsóbban készittetnek, mint azt árszabályunk megengedné. Hogy ennyire fajult a piszokverseny, sok benne a mi hibánk, melyhez nagyban hozzájárult az 1872 után bekövetkezett munkapangás, a főnökeink által feladott minden üzleti előny, hogy csak munkásaikat foglalkoztathassák.

Vegyék tekintetbe, tisztelt főnök urak, hogy napról-napra drágulnak a legszükségesebb élelmiszerek és a lakások; tisztelettel kérjük munkásaik munkakedvét és munkaképességét figyelemmel kisérni, lehetetlen észre nem venniök, hogy ezekben nagy a hanyatlás, aminek egyedüli oka csak az, hogy a mostani munkások nem élnek, hanem napról-napra tengődnek; kevés bennük a nemes érzék főnökeik érdekei iránt, mert ezeket tartják sanyaru helyzetük okozóinak. Segitsünk egymáson, hogy mindnyájunkon segitve legyen; mi minden lehetőt elkövetünk, hogy főnökeinknek lehetővé tegyük a tisztességes versenyt, de hogy ezt elérhessük, hisszük, miszerint a t. főnök urak belátandják, hogy ehhez első kellék munkásaiknak árszabályuk szerint való dijaztatása Ha netalán Uraságodnak észrevételei volnának vagy éppen kifogása az árszabály valamely pontja ellen, kérjük azt az alólirt bizottság elnökével tudatni, ki minden lehető engedményt megtesz annak érdekében, miszerint végre valahára egy egyöntetü árszabályt létesithessünk; továbbá kérjük Uraságodat, hogy bármiképp vélekedne is, ezt velünk tudatni méltóztassék. Ismételve alázatos kérelmünket és becses véleményét mielőbb elvárva, maradtunk kiváló tisztelettel *az árszabálybizottság.*"

Az alázatos kérelem némi eredménynyel járt, mert 24 főnök szóval megigérte volt az árszabálynak némi módositással való elfogadását. Ez azonban csak biztató kilátás volt, melyre nem lehetett biztosan számitani. Ez julius vége felé történt. Az árszabálymozgalom csak döcögve haladt előre, mert a szaktársak a tizenhárom év alatt elszoktak attól, hogy első sorban saját anyagi javukkal kell foglalkozniok; egyes nyomdák személyzetei egyáltalán nem törődtek a mozgalommal, sőt az árszabálybizottságban is voltak olyanok, akik nem látták szükségesnek az üléseken megjelenni. A hirlapszedők csatlakoztak a mozgalomhoz, a gépmesterek azonban nem. A bizottság tagjai az árszabály helyett a Typographia ügyét tárgyalták s egyrészük működését ahhoz kötötte, hogy a rendkivüli közgyülés miként határoz a lap ügyében. Junius 27-én végre a két párt megegyezvén Tschutschegg ama inditványában, hogy a Typographia „Gutenberg" cimü német melléklettel jelenjen meg, kibékült. Legfőbb ideje volt, mert az árszabályra vonatkozó munkálatokat a Typographia ügyében végigküzdött harcok megakasztották.

Az árszabálybizottság szeptember 13-iki ülésében a gyüjtéseket azon oknál fogva, hogy csak egy-két nyomda gyüjtött, mig a többiek abszolute nem vettek erről tudomást, beszüntette; a bizottság azzal végzi értesitését, hogy annak idején ismételve fel fogja szólitani a munkásokat az erélyes gyüjtésre. A bizottságnak alapjában teljesen igaza volt, mert 17 hét alatt midössze csak néhány forint jött be, tehát egy nagy semmi. Ilyen áldozatkészség mellett nem igen lehetett árszabálymozgalomba fogni. A nagyobb nyomdák közül Khór és Wein 50 taggal, Wodianer 20 taggal, Államnyomda 24 taggal, Bartalits 18 taggal semmit, más nagyobb nyomdák pedig csak egypár forintot adtak e célra és 45 nyomdából 1200 szaktárstól 495 forint folyt be az árszabálybizottság pénztárába, tehát nyomdánként valamivel több, mint 10 forint. Csak a Franklin, Athenaeum és

Részvénynyomda adakozott áldozatkészséggel. A Typographia 1885. évfolyamának 47. számában közölt kimutatás szerint november végéig csak 1000 forint körüli összeg érkezett be a mozgalom céljára, „de nagy volt a lelkesedés és összetartás."

A helyzet e nem nagyon biztató „lelkesedés" dacára kezdett lassanként kibontakozni. A segédek árszabálybizottsága szeptember hónap végén az alább közölt levélben kérte fel Falk Zsigmondot a főnököknél való intervencióra:

„A jelenleg működő árszabálybizottság működése odairányul: békés uton egy egyöntetü árszabályt létesiteni, melyhez valamennyi számbavehető nyomdatulajdonos közreműködését megigérte. A bizonyospénz minimumának meghatározása kifogásoltatott a legtöbb nyomdatulajdonos által. Erre vonatkozólag bátorkodunk megjegyezni, hogy egyöntetü árszabály e pont nélkül nem létesithető. Mert ha elfogadják a 23 krajcáros számolást és kényök-kedvök szerint fizetik a bizonyospénzt, akkor helyzetünk csak rosszabbodik. Főnökeink azt kérdezik, mit tegyenek azokkal, akik nem érdemelnek többet 6—7 forintnál. Erre azt válaszoljuk: számoltassanak velük. A minimum tehát árszabályunk sarkalatos pontja; ha ezt elejtik, akkor nem fogadtak el a t. nyomdatulajdonos urak semmit sem. Ha a t. főnök urak igazán óhajtanak egy egyöntetü árszabályt létesiteni, nem hihetjük, hogy maguk akarják egy oly pont törlését, mely nélkül az egész nem volna egyéb irott malasztnál. Gondoljanak a t. főnökök családjukra és tegyék lehetővé munkásaiknak is a megélhetést. Budapest, 1885 szeptember 30. Kiváló tisztelettel *az árszabálybizottság.*"

Falk Zsigmond ezuttal eleget tett az árszabálybizottság kérésének, miután a főnökök az előző alkalommal kijelentették, hogy nem képeznek testületet s Kertész József és Légrády Károly nyomdatulajdonosokkal október 21-én egy körlevelet bocsátott ki, melyben az illetőket meghivta az október hó 27-én tartandó tanácskozásra. A körlevél szövege a következő:

„A budapesti könyvnyomdatulajdonos urakhoz! Tisztelettel alulirottak a budapesti betüszedők egy többtagu bizottsága által arra kérettünk fel, hogy a budapesti könyvnyomdatulajdonosokat közös tanácskozásra hivjuk meg azon célból, hogy azon főnökök javaslatai, kik a betüszedők által előterjesztett uj árszabályt általánosságban elfogadták, de akiknek az emlitett árszabály egyes pontjaihoz megjegyzéseik vannak, tudomás, illetőleg megvitatás tárgyává tétethessenek. A munkaviszonyok rendezésének szükségességét, valamint a betüszedők közös megállapodás elérésére célzó fenti kivánatnak jogosultságát részünkről elismervén, ezennel bátorkodunk t. Cimedet a f. évi október hó 27-én, délután 4 órakor, a budapesti kereskedelmi és iparkamara üléstermében (Mária Valéria-utca, uj tőzsdeépület, II. em.) a fent ecsetelt ügyben értekezletre tisztelettel meghivni, miszerint ezen ülésre biztosan már annál is inkább megjelenni sziveskedjék, hogy a budapesti betüszedők viszonyai, ahol azok javitásra szorulnak, közös közreműködéssel rendeztessenek, az egyik vagy másik oldalon táplált elégedetlenség eloszlattassék s igy azon a munkaadókat és munkásokat egyaránt érdeklő ügy békés megoldást nyerjen. Budapest, 1885. évi október hó 21-én. Kartársi üdvözlettel: Lovag Falk Zsigmond, Kertész József, Légrády Károly."

A felhivásra 43 budapesti nyomdatulajdonos közül csak 18 jelent meg. E 18 főnök azonban a budapesti egyleti tagok 70%-át képviselte, az elmaradottak tehát a kis amerikai és egyéb nyomdák tulajdonosai voltak, kiknek kisebb gondjuk is nagyobb volt az árszabálynál. Ennélfogva november 2-ára egy ujabb gyülést hivtak egybe. Az ülésen egy bizottságot választottak (Buschmann, Falk, Gerő, Wodianer és Khór) s elhatározták, hogy a segédek árszabálybizottságát

közös értekezletre hivják meg. A főnökök november 2-iki értekezletén Légrády azt kivánta, hogy a napilapok bizonyospénzben állittassanak elő; egy más nyomdatulajdonos (Wodianer) pedig a munkaidőnek napi 10 órára való emelését inditványozta, a minimum meghatározásáról pedig hallani sem akartak. A főnökök részéről lovag Falk Zsigmond, Buschmann, Khór, Gerő és Wodianer lettek a tárgyalásokra kiküldve. Utóbbi azonban nem jelent meg.

A nyomdatulajdonosok eljárása óriási felháborodást keltett a segédek soraiban, mivel azok nemcsak hogy nem voltak hajlandóak árszabályjavitást adni, hanem valóságos hátramenést ajánlottak az 1872. évi árszabálylyal szemben. 1872 óta nem volt ujabb árszabály és ez is csak 1873-ig volt érvényben, mikor a wieni világkiállitás utáni általános gazdasági krizis az előbbi évek minden vivmányát tönkresilányitotta. Teljesen indokolt volt tehát a segédek 1885. évi árszabálymozgalma, mely végre egy teljesen egyöntetü árszabály megalkotását célozta. A segédek kijelentették, hogy a főnökök jóakaratu belátására apellálnak. De midőn látták, hogy a belátás a főnökök előtt ismeretlen fogalom, a békés megoldás helyett a jogos követelés terére léptek. A Typographia eddigi békés álláspontjának mégváltoztatásával a helyesebb utra tért és kiméletlen harcot inditott egyes nyomdatulajdonosok ellen. A nyomdatulajdonosok eljárása még azokat a segédeket is fellázitotta, akikre nem lehetett biztosan számitani.

Az árszabálybizottság által november hó 8-ára egybehivott általános nyomdászgyülésen körülbelül 800 szaktárs jelent meg. Elnökké Zaka Lajos, jegyzőkké Haraszti József és Aigner József választattak meg. A gyülésen a segédek erősen kifejezést adtak óriási elkeseredettségüknek a nyomdatulajdonosok „jóakaratu" véleményét illetőleg s izgatott viták után elfogadták Kaczander Gyula azon inditványát, hogy az árszabálybizottság az április hóban elfogadott árszabálytervezet alapján folytassa a főnökökkel az alkudozást és a szaktársak keresetüknek két százalékával járuljanak a gyüjtésekhez. A nyomdatulajdonosokkal való tárgyalásra Deutsch Albert, Karch Lipót, Tschutschegg Vince, Pető Lipót és Darvas Adolf küldettek ki.

A vegyes bizottság november 29-én a Pesti könyvnyomda részvénytársaság helyiségében tartott értekezletén a nyomdatulajdonosok már engedtek tarthatatlan álláspontjukból és csak azt kivánták, hogy a bizonyospénz minimuma ne határoztassék meg és a hirlapok bizonyospénzben is szedhetők legyenek. A segédek megbizottjai ezzel szemben ragaszkodtak ahhoz, hogy a bizonyospénz minimuma meghatároztassék és pedig ujonnan felszabadultak részére 8 frt, a többiek részére legalább 11 frt, a hirlapok szedését illetőleg pedig azt követelték, hogy amennyiben azok bizonyospénzben lesznek előállitva, a bizonyospénz összege megfeleljen a szedés árának. A számolást illetőleg a főnökök garmond, bourgeois és petit szedésért 23 krajcárt, cicero, kolonel szedésért 24 krajcárt, nonpareilleért 25 krajcárt akartak fizetni. Hosszabb vita után a vegyes bizottság a következőkben állapodott meg: 1. A főnökök által kivánt számolási alap elfogadtatik; 2. napilapok bizonyospénzben is szedhetők, de ez utóbbi esetben a bizonyospénz okvetlenül megfeleljen a szedők által előállitott munka számolási árának; 3. a bizonyospénz minimuma meghatározandó, magassága azonban a december 2-án tartandó általános nyomdatulajdonosértekezleten állapittassék meg. A nyomdatulajdonosok december hó 8-án tartott

értekezlete azonban oly árszabálytervezetben állapodott meg, melyet semmi körülmény között sem lehetett a segédeknek elfogadniok. A nyomdatulajdonosok az árszabálytervezetnek a számolásról szóló 5. és a hirlapszedésről szóló 7. pontjait a maguk érdekében olyformán módositották, hogy: „a kevert szedés, tiszta szedés, matematikai, táblázatos, ritkitott, röviditésekkel kevert és alárakott szedés, valamint költeményszedés dijazása szabad egyezkedésre hagyatik. Ha az egyezkedés nem sikerül, a munka bizonyospénzben szedendő. Ily esetben a bizonyospénz megállapitásánál alapul a számoló szedő — rendes munkaidő mellett — hat heti keresetének átlaga szolgál. A hirlapszedés főnök és segédek között szabad egyezkedés tárgyát *is* képezheti. A számolási alap 22 kr." Ez egyenesen az árszabály kijátszására irányuló törekvés volt a nyomdatulajdonosok részéről, mert tisztán ő tőlük tette függővé a munkák dijazását.

A hirlapszedők december 6-án tartott gyülésükön azt határozták, hogy az antiqua 25 krral, fraktur 27 krral, kompakt, kurziv vagy ritkitott szedés duplán számittassék s a lapok bizonyospénzben való szedése töröltessék. A december 13-án megtartott általános nyomdászgyülésen, mely a fővárosi vigadóban tartatott meg, s melyen Tanay József elnökölt, körülbelül 900 szaktárs jelent meg. A gyülésen a bizottság bejelentette, hogy a gépmesterek és nyomók köre nem válaszolt az árszabálybizottság felhivására és igy ezek érdekeit figyelmen kivül kellett hagyni.

A bizottság ezután azt inditványozta, hogy a gyülés mondja ki, miszerint a minimális hetibér 8, illetve 10 forint és a hirlapok szedése 25 krajcáros, nappali szedés 22 krajcáros alapáron számittassék, a napilapok bizonyospénzben való szedése azonban visszautasitandó. A gyülés hosszu és heves vita után az inditványt elfogadta és az árszabálybizottságnak köszönetet szavazott. A gyülés határozatának végrehajtásával Leitner Pál, Zaka Lajos és Singer Sándor bizattak meg.

A végrehajtó bizottság határozatából a nyomdák személyzete utasittatott, hogy az árszabályt hétfőn, december 14-én nyujtsa át a nyomdatulajdonosnak és amennyiben az illető annak elfogadását megtagadná, akkor a személyzet rögtön hagyja abba a munkát. A bizottságnak nagy munkát adott azon szaktársaknak a 10 forintos minimum elfogadása érdekében való kapacitálása, akik 12 forintos minimum mellett dolgoztak, de végre az árszabály egyéb előnyei érdekében ezek is engedtek álláspontjukból. A személyzetek december 14-én sorra előterjesztették az árszabályt s a legelsőnek Hirsch Lipót, a Franklin igazgatója, utána hat kisebb nyomda és estig, egynéhány nagyobb nyomda kivételével, a legtöbb cég aláirta az uj árszabályt. Az Athenaeum nevében Benedek Sándor művezető kijelentette, hogy az igazgatóság mitsem akar tudni az árszabályról. A személyzet erre az ügyvezető könyörgése dacára „Előre!" kiáltással kivonult. Az igazgatóság a nyomda bizalmiférfiait az előljáróságnál bepanaszolta, kiket a hatóság 20—20 forint pénzbüntetésre itélt. Ezt az itéletet az Athenaeum lapjai másnap nagy diadallal közölték. Zsarnay rendőrkapitány a Sebestyén-téri Csiga-vendéglőben nagy rendőri kisérettel, felkereste a sztrájkolókat és azokat a visszatérésre igyekezett kapacitálni, kisérlete azonban természetesen nem járt sikerrel. Az Athenaeum lapjait tanoncok és egypár renegát állitotta elő. Hétfőn még a Légrády, Wodianer, Neuwald, Birkholz és Vajda cégek személyzete is kilépett;

pár napi ellentállás után azonban ezek is elfogadták az árszabályt, azonban — Légrády kivételével — a kilépettek egy részét elbocsátották.[1]

A végrehajtó bizottság az árszabály elfogadása után a következő körlevélben kérte fel a nyomdatulajdonosokat az árszabály iparhatósági láttamoztatására:

„Ide mellékelve azon kérelemmel küldünk Uraságodnak három példányt az Uraságod és szedői által f. évi december hó 14-én közösen elfogadott szedő-árszabály és munkarendből, hogy azt az ipartörvény 113. §-a értelmében — amint a nevezett szabályzat utolsó pontja is emliti — az illető kerületi Előljáróság, mint elsőfoku iparhatóság által 1886. évi január 1-ig láttamoztatni és láttamoztatás után kifüggesztetni sziveskedjék. Annál is inkább kérjük ennek teljesitését Uraságodtól, mert az iparhatóság s jogi tanácsadónk, nagys. Eötvös Károly ur szerint ennek az iparhatóságtól 50 krajcáros bélyeggel való kérelmezése a t. főnök ur kötelessége. A láttamozott három példány egyike az iparhatóságnál marad, a másodikat Uraságod, a harmadikat pedig személyzete köteles megőrizni. Kérésünket megujitva, maradtunk Uraságodnak őszinte tisztelője. Budapest, 1885 december 25. *A budapesti betüszedők végrehajtó bizottsága.*"

Eötvös Károly országgyülési képviselő teljesen dijtalanul vállalkozott a segédek ügyeinek védelmezésére és kijelentette, hogy amely üzletekben 1886 január 1-ig az árszabály hatóságilag láttamozott példánya kifüggesztve nem lesz, azok ellen a cégek ellen azonnal megteszi a törvényes lépéseket az ipartörvény 113. §-a alapján.

Az 1885. évi árszabály teljes szövege a következő:

Budapesti szedő-árszabály.

Érvényes 1886. évi január 1-től.

1. A számitás módja. A számitás azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből egy mű vagy más nyomtatvány szedendő és irányadó a betünem időnkinti teste. — Ha valamely betünemben az *n*-ek vastagabbak egy félnégyzetnél (Halbgevierte), ugy az utóbbiak szerint számittatik. — Ha a sor kitöltésére egy hiányjel vagy más gyengébb jel szükségessé válna, az *n*-nek számittatik. — Az ár megszabása tizedrendszer szerint történik, törtek kerülése végett.

2. Térző (Durchschuss). Minden darab térző egy *n*-nek számittatik.

3. Lapcim (Columnentitel). Élő lapcimek zársorral együtt három, holtak zársorral együtt két sornak számittatnak.

4. Sima szedés. Sima szedésnél következő meghatározások állanak: *a)* Antiqua (magyar) 1000 *n* garmond, bourgeois, petit 22 kr., colonell és cicero 23 kr., nonpareille és mitteltől felfelé 26 kr., perl 27 kr. *b)* Idegen nyelvek: Német nyelvü szedésért, ha frakturból van szedve, 2 krral több számittatik. *c)* Latin, román, olasz, francia, horvát és tót (fraktur vagy antiqua) nyelveknél 1000 *n*-ért 3 krral több; szerb, orosz, egyházi cirill és görög alá nem vágott 1000 *n* 7 krral, alávágott 9 krral több, héber sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számittatik. — A héber szedés számitása „Nun", pontozásoknál pedig „Passach" szerint történik.

5. Kevert szedés. Egyszeres kevert szedésnek tekintendő az, ha egy negyedik betünem fordul elő; kétszeres kevertnek az, ha egy harmadik; háromszorosnak az, ha egy negyedik betünem szétszórva az iv harminckettedrészét foglalja el

[1] Összesen 160-an léptek ki, kik közül körülbelül 100-at 11 hétig kellett segélyezni. A sztrájk 8000 forintba került. Egypár nyomda: Schlesinger, Kunossy, Bagó, Garai, Rigler, Bendiner, Quittner nem irták alá az árszabályt.

és ilyenkor emelkedik a rendes ár 1000 *n* után egyszeres kevert szedésnél 1 krral, kétszeres kevertnél 2 krral és háromszoros kevertnél 3 krral. — Uj betünemnek tekintetik itt a ritkitott szedés is. Ha pedig az elősorolt betünemek szétszórva az iv 16-od részét foglalják el, a fentebb megszabott kárpótlás ára kétszereztetik. — Minden más nyelvnek szétszórt előfordulása az iv 32-ed részének betöltésénél külön betünemkeverésnek tekintetik és a fentebbi arányban magasabban számittatik. — Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ugy ennek számitása ezen árszabály határozatainak 4. pontja szerint történik. — Ha a szedés kisebb betüfajjal (tehát alárakott) van keverve, ugy az illető sorok kétszeresen számittatnak. — Pakétszedésnél az idegen betüfajból vagy ritkitva szedett szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számitandók. Ha fél sor maradna fel: egésznek, illetőleg kétszeresen számitandó. Cimek szintén kétszeresen számitandók, még akkor is, ha állottak.

6. Tiszta számos vagy ritkitott szedés, ugymint számos szedés röviditésekkel kétszeresen, számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés, nevek $1^1/_2$-szer számittatik, részben ritkitott szedés kevertnek (5. pont) tekintetik. A sor kikergetésevagy behozásáért egy sorral több számittatik.

7. Jegyzetek. Minden egy műben előforduló kisebb betünem annak árszabása szerint külön számitandó, a válaszvonalak a jegyzethez tartoznak.

8. Matematikai szedés. Előforduló matematikai szedésnél egyszerü példák $1^1/_2$-szer, nehezek kétszeresen számitandók. Különösen nehezeknél megfelelő kárpótlás fizettetik.

9. Táblázatos szedés vonalakkal vagy anélkül, kétszeresen számitandó.

10. Keskeny alak, mely egy sorban 30—25 *n*-et tartalmaz, 2 krral, 24—20 *n*-es 3 krral és 20 *n* alatt 5 krral 1000 *n*-ként magasabban számitandó. Betüszéljegyzetek (Marginalien) a szedés szélességéhez csatolandók. Számszéljegyzeteknél pedig megfelelő kárpótlás fizetendő.

11. Tördelési járulék. Ha egy műnél több mint két szedő foglalkoztatik, akkor 1000 *n*-nél 2 kr. a tördelésért fizettetik. Műveknél, melyek tördelése jegyzetek, fametszvények stb. által nehezittetik, különös kárpótlás fizetendő. Ugyane határozatok folyóiratok tördelésénél is alkalmazandók.

12. Javitások. A szedő köteles egy házi javitást és egy sajtó-reviziót lelkiismeretesen végezni. Javitások, melyekért a szedő nem okozható, u. m. szerző- vagy sajtó-reviziók végzéseért, óránként 22 kr. fizettetik; ugyanez áll forditott betükre nézve is. — Pakétszedők csak a házi javitást tartoznak végezni.

13. Nem foglalkoztatás esetében, ugymint ha várni kell a kéziratra, betüre stb., mely idő alatt a szedő takaritásra használható, óránként 22 kr. fizetendő. — Nehezen olvasható, ceruzával irott vagy rendben nem levő kézirat kárpótlásául az ezen kéziratokból szedett szedés 1000 *n* után 2 krral magasabban lesz számitva.

14. Feltisztogatás. A munka befejezte után a szedő nem tartozik azt feltisztogatni. Valamely munka berendezése alkalmával a szedőnek a szükséges anyag, ugymint: stégek, négyzetek, térzők, deszkák stb. kiszolgáltatandó, ellenkező esetben a tisztogatás ideje neki óránként 22 krral kárpótoltatik. — Ha egy mű berendezésénél a szedőnek oly osztani való nyujtatik, melyet szedéséhez teljesen nem használhat, hanem részben összeállitani vagy a szekrényből egyes betüt kiraknia kell, pl. más nyelven, ugy ezért a feltisztogatásért megillető ár fele része által kárpótlandó.

15. Szekrényváltoztatás. Azon esetben, ha a szedő ugyanegy szekrényből vagy ugyanegy munkánál 2 forintot keresni nem képes, ugy annak 30 krnyi kárpótlás jár.

16. Előny (Speck). A mű cime, előszava és tartalma a szedőtől el nem vonathatik. Tömképek, fametszvények, költemények, vákátok stb.-ért levonás nem történik. — Rovat és cimsorok kétszeresen számitandók és a szedőtől el nem vonhatók.

17. Hangjegyszedés szabad egyezkedésre hagyatik.

Hirlapszedő-árszabály.

1. A szedés ára. A szedés ára magyar 26, német (fraktur) lapoknál 27 kr. 1000 *n* után.

2. *a)* Tőzsdei és kereskedelmi táviratok, ha mutáltatnak, egyszeresen, uj szedésnél vagy tördelésnél $1^1/_2$-szer számittatnak. *b)* Vasuti és bank-kimutatások mutálásnál egyszerüen, uj szedésnél kétszeresen. Tabelláris szedés ujságoknál egyáltalán duplán számitandó. Különösen nehéz vagy vonalakkal ellátott táblázatos szedés külön kárpótlandó. Nonpareille-fejek kétszeresen számittatnak. *c)* Leszámitolási árfolyamok és összehasonlitó árfolyam-táblázatok: ha kéthasábos és mutáltatik: egyszerüen, ha több hasábos, épp ugy, mint a tőzsdei táblázatok is, $1^1/_2$-szer számittatik. *d)* A kis tőzsde egyszerüen, ha szétemeltetik és többek által mutáltatik $1^1/_2$, külföldi tőzsdék $1^1/_2$-szer számittatnak. *e)* Időjárási táblázatok $1^1/_2$-szer számitandók. *f)* Változások a hadseregben vagy kivonatok a hivatalos lapból, ha röviditések fordulnak elő, $1^1/_2$-szer. *g)* Tiszta számszedés, sor és nyerőszámmal vagy anélkül, kétszeresen. *h)* Folytatólagos ritkitott vagy névszedések duplán számittatnak. Ama sorok, melyek több mint felényire vannak ritkitva, szintén kétszeresen. *i)* Idegenek névsora, szinházi műsorok, tőzsdei és városi jelentések számozott része, számadási kimutatások, hitelegyletek fizetésképtelenségi kimutatásai, templomi zene, röviditett szavakkal szedett sport, névszedés, naptár (napirend), irodalmi vagy más tartalomkimutatások $1^1/_2$; folytatólagos kövér irás $1^1/_2$, idegen nyelv duplán. *k)* Olyan sorok, amelyekben kurzivból vagy más fajta irásból fordulnak elő szavak, duplán számittatnak, épp ugy a táviratok kezdősorai. *l)* Rovatok uj szedésnél vagy mutálásnál duplán, állók szimplán; zárvonalak egy sornak számittatnak. *m)* Oly lapok, melyeknél a sarokban előforduló dőlt, félkövér és ritkitott vezérszavak nem számittatnak kétszeresen, két krajcárral magasabban számolandók.

3. Sorkihajtás. A sorkihajtásért egy sorral több számittatik.

4. Javitások. Korrektura-változásokért az elmulasztott idő kárpótolandó.

5. Várók. Rendes várók 50 kr. kárpótlást kapnak.

6. Előforduló vasár- és ünnepnapi munka kárpótlásáért a szedés duplán számitódik és a rendes határozatok lapszedésnél mérvadók.

Általános szabályok.

1. A munkaidő kilenc órai.

2. Minden a fennebbi árszabályban különösen nem emlitett munkák dijazása szabad egyezkedésre hagyatnak.

3. A bizonyospénz minimuma hetenként 10 forint, ujonnan felszabadultaknál 8 forint.

4. Különórák. A kitüzött időnél továbbtartó munkáknál a számoló szedőnek keresetén kivül az éjfél előtti, ugymint ünnep- vagy vasárnap délelőtti óra 12 krral, az éjfélutáni, ugymint vasár- vagy ünnepnap délutáni óra 18 krral kárpótlandó. — Bizonyospénzben levő szedőnek heti keresetének minden forintja után az éjfélelőtti, ugymint vasár- vagy ünnepnap délelőtti óráért $2^1/_2$ kr., éjfél után, ugymint vasár- vagy ünnepnap délutáni óráért pedig 3 krnyi kárpótlás fizettetik.

5. A kölcsönös felmondási idő 14 nap. A felmondás csak szombaton történhetik; ha a szombat ünnep, akkor az előtte való nap érvényes a felmondásra. A felmondás más eseteire az ipartörvény intézkedései irányadók.

6. Ez az árszabály és munkarend az ipartörvény 113. § értelmében az illető kerületi előljárósággal mint első foku iparhatósággal is láttamozandó.

A vidéki nyomdászok ébredése. — A szerkesztő függetlenitésére irányuló mozgalom.

A budapesti árszabálymozgalom ezuttal a vidékre is hatást gyakorolt; a vidéki szaktársak az országos egylet kapcsán szorosabb nexusba léptek a fővárosiakkal s maga a vidék is közelebb került egymáshoz. Az azelőtti elszigeteltség teljesen távol tartotta egymástól a vidék nyomdászait s igy fogalmuk sem lehetett a szervezkedés óriási erejéről. Legtöbbje ki sem mozdult a maga szülővárosából és az illető nyomdatulajdonosok ezt a helyzetet alaposan kihasználták. A vidéken elszomoritó viszonyok uralkodtak; 4—5 forintos heti bér, 11 órai munkaidővel s a legtöbb helyen ezen kivül még a dijtalan különórázást is megkövetelték s a serdületlen tanoncok légiója évről-évre emelte a munkanélküli tartaléksereg számát. A vidék szervezkedése azonban csak lassu tempóban haladt előre; a legtöbb egylet még a Typographiát sem járatta tagjai részére, pedig az 1885. évi budapesti nyomdászkongresszus kimondta, hogy a vidéki egyesületek kötelesek tagjaik részére a Typographiát járatni. Ily érdeklődés mellett nem lehet azon csodálkozni, hogy a budapestiek sem fektettek nagyobb sulyt a vidék szervezésére, akik különben évekig a maguk bajaival voltak elfoglalva. A vidék annyira elzárkózott a nyilvánosság elől, hogy például az 1862-ben alakult kolozsvári egyletről még a 70-es években sem lehetett tudni semmit sem. A többiek nagyrésze sem volt különb e tekintetben. Nem tartották szükségesnek, hogy működésükről és létezésükről mások is tudomást szerezzenek és a mai nyomdász előtt hihetetlennek fog feltünni, hogy a Typographiának még a 80-as években is csak 1—2 példányára fizettek elő a vidéki egyletek. A németnyelvü vidéki nyomdászok pedig állandóan kifelé gravitáltak s a külföldi szaklapokat járatták tagjaik részére s nem a Typographiát. Csak az első fellobbanásnak volt tekinthető ennélfogva a pécsi egylet által 1886-ban az árszabály érdekében kibocsátott ama körlevél, mely egyöntetü eljárásra hivta fel az egyletek figyelmét. A pécsiek nem tettek semmit, a debreceni szaktársak azonban 1886 augusztus hóban az 1872. évi budapesti árszabályt akarták érvényre juttatni s azt elfogadás végett a főnökök elé terjesztették. Azok azt jogosnak ismerték el, de elfogadását a mostoha időkre való tekintetből — megtagadták. A segédek erre 14 napi felmondással kiléptek. A mozgalom, mely több hétig huzódott, a segédek vereségével végződött, ami előrelátható volt, mert teljes szervezetlenség mellett, kellő előkészület nélkül lehetetlenség volt az árszabálymozgalmat diadalra juttatni. A kilépettek helyeit mihamar ellepték egyes kétes exisztenciák, kik azután még rosszabbá tették az ottani munkaviszonyokat. Ez a vereség az egész vidéki mozgalmat eltemette egypár évre, mert senki sem akart ott ilyenről hallani. Pécsett és Temesváron alakultak ugyan árszabálybizottságok, de ezeknek működéséről semmit sem tudunk.

A Typographia szerkesztője 1887-ig a nyomdában dolgozott és ő szedte a lapot. Ez ugyan már valamivel jobb megoldás volt annál, midőn a szerkesztő mint valamely nyomda alkalmazottja szerkesztette a lapot, de még sem volt teljesen független. Igy nem is lehet azon nagyon csodálkoznunk, hogy a régi szerkesztők árszabálymozgalmak alkalmával semleges álláspontra helyezkedtek,

mert nem voltak abban a helyzetben, hogy a többség akaratának nyiltan kifejezést adhassanak. Ez a lehetetlen helyzet különösen Firtingernél domborodott ki a maga teljességében, midőn a szerkesztő a mozgalom ellen foglalt állást. A szaktársak körében ezért már akkor szóba jött a szerkesztői állásnak valamely módon való függetlenitése, de a budapesti szaktársak között évekig tartott viszálykodás ezt a kérdést is elodázta. Zaka Lajos szerkesztő idejében ez a dolog azonban ujra aktuálissá lett. Zaka a Typographiát egész más irányban szerkesztette, mint elődei s alatta a régi, glacékesztyüs tónus és határozatlan álláspont helyett kissé nyers és kiméletlen irásmód, de egyuttal őszinte munkásszellem lépett előtérbe a Typographiában.

A szerkesztő függetlenitését annakidején, a Typographia magyarositása érdekében inditott mozgalom alkalmával, tudvalevőleg már az akkori függetlenségi párt nevében Tschutschegg (innen származik a párt elnevezése) is inditványozta, akkor azonban ez a kérdés ismét elodázódott. 1886-ban Kósa-Kossovitz Rezső e tárgyban szintén egy inditványt nyujtott be a közgyüléshez, az inditvány azonban elbukott.

Már az 1885. évi árszabálymozgalom alkalmával előtérbe nyomult ez a kérdés. A szerkesztő, aki valamely nyomdának az alkalmazottja, árszabálydolgokban való állásfoglalását illetőleg nem lehetett teljesen független, mert kondiciója bizonyos mértékben megbénitotta azon törekvését, melyet az árszabály védelme érdekében ki akart fejteni. A szerkesztő-bizottságban szintén gyakori volt a véleményeltérés egymás és a szerkesztővel szemben. Zaka, elődeihez képest, a magyarositási mozgalom befejezése után erősebb tónusban kezdte a visszaéléseket a Typographiában szellőztetni és alatta egy egészen uj, szabadelvü irány kezdett kibontakozni. A Typographia munkáslappá kezd kialakulni és köréje uj emberek csoportosulnak, uj eszmék és nézetek propagálására. Ezáltal a választmány egy része és a szerkesztő kerültek konkluzióba. Ezek a körülmények a tagokban mindjobban megérlelték a szerkesztő függetlenitésének elodázhatatlan keresztülvitelét. A magyar-párt választmányi tagjai sem voltak a lap hangjával és tendenciájával kibékülve, ennélfogva köztük és a szerkesztő között állandó volt a surlódás és a Társaskör Évi jelentése is a Typographia goromba és bárdolatlan tónusával foglalkozott. Ezt Láng J. Lipót irta.

Az Egyetértésnél előfordult árszabálysértés alkalmából végre teljes erővel kitört a lappangó viszály. A szerkesztő, mint árszabálybizottsági tag és munkás, erősen megrótta a személyzetet és azt felelősségre kivánta vonni. Az ezen esetből kifolyólag közölt két cikk, mely azokat ostorozta, akik folyton békéről prédikálnak, azt megtartani azonban nem hajlandóak, az 1886 julius 4-iki választmányi ülésen az interpellációk özönét zuditotta a szerkesztőhöz, ami a többségnél megütközést keltett, mert a szerkesztő ebben az esetben kötelességét teljesitette. Erre a Typographia 1886 julius 9-iki számában Darvas Adolf megtámadta a Társaskört és Firtingert, a szerkesztő-bizottság elnökét, hogy személyeskednek és a Társaskör abban leli örömét, hogy a békét megbonthatja. A szerkesztő-bizottság többsége a cikk közlése mellett nyilatkozott, mire Firtinger leköszönt. Julius 12-én egy rendkivüli választmányi ülés foglalkozott a Typographia ügyével. Az ülésen rendkivül heves vita után a szerkesztőt teljesen rehabilitálták. Erre Ács Mihály II. alelnök is lemondott. Ennek az esetnek követ-

kezményeként a Társaskörből 34 tag kilépett. Az ülés folyamán Zaka felkelve helyéről, kijelentette, hogy az invektivák folytán a szerkesztésről lemond; erre az egész választmány felugrott helyéről, körülfogták Falk Zsigmond elnököt és Zakát, ki közben távozni készült, feltartóztatták. Zaka erre nagy kapacitálásra lemondását visszavonta, mire a szerkesztő-bizottság leköszönt.

A julius 18-iki rendkivüli közgyülésen három inditvány volt napirendre tüzve: Rothenstein Mórnak a szerkesztő függetlenitésére és a közgyülés által leendő választására vonatkozó inditványa, Wellisch Edének a tanoncoknak az egyesület kötelékébe való felvételére és Pető Lipótnak egy hitelszövetkezet alakitása ügyében benyujtott inditványa. A gyülés elfogadta a szerkesztőre vonatkozó inditványt azzal a pótlással, hogy a legközelebbi alapszabálymódositásnál ez az alapszabályokba foglaltassék.[1] Az 1887. évi rendes évi közgyülésen ismét szőnyegre kerültek a szerkesztő függetlenitésére és a tanoncoknak az egyletbe való felvételére Darvas A. által benyujtott inditványok. Az inditvány értelmében a szerkesztőt a közgyülés választja és az szedi a Typographiát is. A szerkesztőre vonatkozó inditványt a közgyülés későbbre halasztotta. Az 1887. évi szeptember hónapban ujra előtérbe nyomult a szerkesztő függetlenitésének kérdése, ámbár ebben a kérdésben már az önképző-osztály gyülése, a rendes évi közgyülés és az országos kongresszus is határozatot hozott.[2] A közgyülés abból a nézetből indulva ki, hogy a szerkesztő, ha arra szüksége lesz, bármikor kiszedheti a lapot, e tárgygyal feleslegesnek tartotta bővebben foglalkozni.

Miután a szerkesztő kondiciójából közben kilépett, az önképző-osztály gyülésének határozata értelmében bejelentette a Pesti könyvnyomda részvénytársaságnak, ahol a lapot már egy évtizeden tul nyomták, hogy ezentul ő kivánja annak szedését végezni. A nyomda elnök-igazgatója, Falk Zsigmond ebbe készséggel beleegyezett, mivel azonban a nyomda művezetője ezt veszélyesnek tartotta, az igazgató előbbi beleegyezését visszavonta. A szerkesztő ideiglenesen a nyomdászok hitelszövetkezeténél kapott ugyan állást, de azt alig négy hét után otthagyta. A szerkesztő-bizottság ily körülmények között kénytelen volt a lap 38. számát egy más nyomdában előállittatni.

A lap nyomása ügyében történt eljárás, miután azt egyrészt az ellenőrző-bizottság elnöke, másrészt azonban később maga lovag Falk Zsigmond is kifogásolta, a szeptember 18-iki rendkivüli választmányi ülés elé került. Ott az elnök tiltakozván a tudtán kivül tett intézkedés ellen, kijelentette, hogy ő mint elnök magát senkitől vezettetni nem engedi, ennélfogva az elnöki állást többé elvállalni

---

[1] A tanoncokra vonatkozólag azt határozta a közgyülés, hogy a budapesti és a vidéki nyomdatulajdonosokhoz egy körlevél küldendő, melyben körvonalazandó, hogy a tanoncok felvételénél mily irányelvek alkalmazandók. A hitelszövetkezet ügyében teendő előmunkálatokra egy bizottság választtatott. Szeptemberben ez az intézmény megalakult. A tanoncokra vonatkozólag Darvas Adolf által 1887-ben ujra benyujtott inditvány nagy polémiákra adott okot a Typographia hasábjain, de a közgyülés ezt az inditványt ujra elvetette.

[2] Az 1887. évi IV. budapesti nyomdászkongresszuson Leitner Pál a következő inditványt terjesztette elő: Az egyleti közlöny szerkesztőjét a rendes évi közgyülés választja. A szerkesztő hivatala egyik rendes közgyüléstől a másikig, tehát egy évig tart. Szerkesztőül csak olyan szaktárs választható, aki legalább öt évig áll Budapesten kondicióban és a fővárosi nyomdászviszonyokat ismeri. A szerkesztő Budapesten lakik és a lapot technikailag is ő állitja elő. A szerkesztő-bizottságot a választmány küldi ki, mely bizottságnak a lap érdekére ügyelni, a panaszokat tárgyalni s a szerkesztőnek segédkeznie kell.

nem hajlandó. A választmány viszont a szerkesztő-bizottság eljárását helyesnek nyilvánitotta és ezzel a lap nyomásának ügye el volt intézve. Az október 16-án tartott rendes választmányi ülésen a szerkesztő-bizottságnak bizalmatlanságot szavaztak; ennélfogva a választmány egy része, Zaka Lajos szerkesztő és vele a szerkesztő-bizottság is leköszönt. Ugyanazon ülésben Aigner József, Csató Zsigmond, Gelberger Mihály, Gelléri Mihály és Láng József Lipót választattak meg a szerkesztő-bizottság tagjaivá. A bizottság Csató Zsigmondot bizta meg a lap szerkesztésével, a német rész fordításával pedig Aigner Józsefet, aki azonban egy hét mulva leköszönt e tisztségről.

Miután az 1887 november 6-iki választmányi ülés Fodor Zsigmond és 825 társának azt a beadványát, hogy „a rendkivüli közgyülés helyteleniti az 1887 október 16-án tartott választmányi ülés eljárását a szerkesztővel szemben és a választmány határozata ellenében a volt szerkesztőnek bizalmat szavaz" napirenddel egy rendkivüli közgyülést hivjon egybe, elutasitotta és ezen ügy elintézését egy Kaczander, Csató, Láng, Gelberger és Strauch választmányi tagokból álló bizottsághoz utasitotta, több leköszönt választmányi tag kivánságára november 13-ára általános nyomdászgyülés hivatott egybe. A gyülésen Zaka elnökölt és a gyülés, tekintettel arra, hogy a választmány a 826 tag által aláirt kérvényt nem respektálta és az azok által óhajtott rendkivüli közgyülés egybehivását megtagadta, a választmánynak bizalmatlanságot szavazott. Azonkivül az általános nyomdászgyülés egy öttagu bizottságot is választott az esetleges teendők elvégzésére. Közben a szerkesztő-bizottság ugy a bizottsági, valamint a választmányi tagságról is leköszönt és ezt a következő nyilatkozatban indokolta: „Midőn lemondásunkat Nagyságod szives tudomására juttatjuk, kérjük, kegyeskedjék a közgyülést egybehivó értesitésen a szerkesztő-bizottság lemondását adni az egybehivás indokául, mert az egyletnek tett szolgálatainkért méltán kérhetjük, hogy egyes nézetváltoztató szaktársak intézkedéseinek nevetség- és gunytárgyává ne tétessünk . . . Budapest, 1887 november 26. Csató Zsigmond, Gelberger Mihály, Gelléri Mihály, Láng József L."

Az elnök ennek következtében, mivel most már a választmány nagyobb része leköszönt, 1887 december 4-ére rendkivüli közgyülésre hivta össze az egylet tagjait. A gyülésen elnökké ismét Falk Zsigmondot, alelnökké Zaka Lajost választották meg, akik a választást elfogadták. A szerkesztő-bizottság felelős szerkesztővé Zaka Lajost választotta meg és a Typographia 1887. évi 49. számát már ismét Zaka Lajos jegyezte, a német rész szerkesztésével Hölzel József bizatott meg.

A szerkesztő részbeni függetlenitése most már végleg el volt intézve. Az 1887 julius 3-iki választmányi ülés Zaka Lajost hivatalnoknak alkalmazta, hogy őt ezáltal függetlenitse. Egyuttal megbizta azzal, hogy mint felelős szerkesztő a német rész szerkesztéséről is gondoskodjék.[1]

* * *

[1] Teljes békéről azonban szó sem lehetett. Zaka nem az az ember volt, aki „finoman" kezeli az ellenfelet; irásmodorát, melyről aláirás nélkül is mindenki ráismert a szerzőre, sohasem változtatta meg. 1888-ban már ismét alakult egy ellenpárt, melynek Láng József L. volt a vezére. Ez a párt „Legyen világosság!„ „Es werde Licht!" cimen egy havonként kétszer megjelenő lapot inditott, melynek Láng József L. volt a szerkesztője és Kalmár Lajos a kiadója. A lapból csak hat szám jelent meg.

Az 1885—1888. időszakban történt egyéb dolgokat a következőkben regisztrálom:

Az egyesület a kereskedelmi miniszterhez kérvényt intézett aziránt, hogy az 1884. XVII. t.-c. 143. §-a második bekezdése szellemében, a nyomdák és betüöntődék tulajdonosait minden valamely nyomdászegylethez tartozó segéd után, a segédre kiszabott egyleti járulék félrésznyi arányban való hozzájárulásra kötelezze. A miniszter a kérelmet azon indokolással, hogy kivételt a nyomdászokkal nem tehet, elutasitotta.[1]

Az 1887. évi közgyülés több inditványt fogadott el, melyek közül különösen az özvegyi segélynek 50 forintról 200 forintra és a temetési összegnek 50 forintról 100 forintra való felemelése nem állt arányban az egyesület akkori vagyoni állapotával. Az akkori választmány nem akarván ezen, az egyesület anyagi erejéhez képest kivihetetlen határozatot végrehajtani, 1887 április hó 24-ére rendkivüli közgyülést hivott egybe, hogy ez a határozatot megsemmisitse; a közben jóváhagyott országos egyesületi alapszabályok azonban a közgyülési határozatot illuzóriussá tették s igy ez az ujabb bonyodalmakat magában rejtő ügy elsimult.

Az 1887 április hó 10—11-én tartott magyar munkáskongresszusra a március 27-iki általános nyomdászgyülés Leitner Pált, Láng J. Lipótot, Aigner Józsefet, Melisszer Ernőt és Dobes Ignácot választotta meg küldöttekül. A nyomdászok ez alkalommal jelentek meg először hivatalosan a kongresszuson, ez azonban nem hozta közelebb a párthoz az eddig tartózkodó álláspontra helyezkedett nyomdászokat, hanem ellenkezőleg, még nagyobb éket vert közéjük. A Népszava, az Arbeiter Wochen-Chronik és a Typographia a kongresszus határozatai felett személyeskedő polémiába keveredtek, mely tény egy cseppet sem volt alkalmas arra, hogy az ellentéteket elsimitsa.[2]

A nyomdászoktól nem lehet elvitatni az előretörekvés pálmáját, mert rezervált álláspontjuk dacára, mely az akkori viszonyokban leli magyarázatát, mindig mint kezdeményezők szerepeltek. A segélyezés terén az egész világon úttörők voltak a nyomdászok; Magyarországban ők alakitották az első munkássegélyző-egyletet, az első munkásönképző-egyletet és ők tartották Magyarországban a legelső szakkongresszusokat. Ezután a kongresszus után azonban megint nagyon

[1] Az 1884: XVII. t.-c. 143. §-a értelmében a mester az ipartestületi segélypénztárba a segéd által fizetendő illeték egyharmadát fizette. A nyomdászat azonban nem volt engedélyhez kötött iparág — minthogy most sem az — s igy nem lehetett a nyomdatulajdonosokat arra kényszeriteni, hogy egy magánegyesületi pénztárba illetéket fizessenek.

[2] A 70-es évek elején kezdett Budapesten a munkásmozgalom terjedni és az akkortájt alakult budapesti munkásegyletben több nyomdász — kik közül elsősorban Ihrlingert kell felemlitenem — vett részt a mozgalomban. A hűtlenségi per, mely annak idején nagy port vert fel, nem volt egyéb, mint a hatóság által felfujt dolog a munkásmozgalom elnyomására, a megindult mozgalmat egyidőre megbénitotta, mely azután egypár év mulva annál intenzivebben indult meg. 1886 októberben az általános választójog érdekében egybehivott munkáskongresszuson a nyomdászok nem vettek részt, mert ebben a kérdésben arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ők már a 60-as években s azóta is többször követelték az általános választójog törvénybeiktatását, az eredménynyel nem járt s igy a választójog forszirozása helyett inkább egy napilapot kell alapitani s azzal küzdeni az általános választójog érdekében. (A Typographia 1885-ben Kossovits Rezsőtől és Leitner Páltól közölt cikket egy munkásnapilap ügyében.) A nyomdászoknak a munkásmozgalomban való résztvétele tárgyában 1886 december 12-én egy értekezlet tartatott, mely alkalommal szóba került a magyarországi munkásmozgalom állása

sokáig nem találjuk a budapesi nyomdászokat testületileg a pártmozgalmakban, ámbár egyesek felülemelkedve a személyeskedés által állitott korlátokon, azután is buzgalommal álltak az általános munkásérdekek szolgálatába.

Ezek után ismét áttérek a segélyző-egyesület működésére. Az 1888. évi február 26-iki közgyülésre (ez volt az országos egylet első közgyülése) Ruzitska Gyula inditványt adott be, hogy az árszabályon alul dolgozó tagok ne kapjanak munkanélküliségi segélyt és az árszabálysértés miatt kilépett tagokat az önképző-osztály — 2000 frt érintetlenül hagyása mellett — összes vagyonából segélyezhesse. A konzervativ elemek természetesen az inditvány ellen sorakoztak. A február 19-iki önképző-osztályi gyülésen Darvas inditványára kimondatott, hogy ezentul az árszabálybizottságot nem az általánosság, hanem a — választmány választja s elfogadtatott Láng J. L. azon inditványa is, hogy az önképző-osztály csak 1000 frtot adjon az árszabály érdekében kilépettek részére. Ruzitska erre inditványát visszavonta, azonban Deutsch Albert az inditványokat magáévá téve, a közgyülés azokat elfogadta.[1]

Egy kellemetlen eset foglalkoztatta 1888-ban a választmányt. Bodnár József rokkantsegélyét, meghatalmazás alapján szállásadónője vette fel, anélkül, hogy Bodnár életbenlétét hitelesen igazolta volna. Azaz igazolta, de az Egyetemi nyomda utján, mely igazolás azonban, mint utólag kiderült, semmit sem ért, mivel Bodnár már rég elköltözött az élők sorából, midőn még folyton igazolták, hogy az illető él. Dominikné, a szállásadónő ilyformán 1105 frt erejéig kárositotta meg a rokkantsegélyző-pénztárt, mely összegből semmi sem térült meg. Dominiknét a biróság félévi fegyházra itélte.

A Grazban 1888 május 21—22-én tartott nyomdászkongresszus, melyről már az országos egyletről szóló fejezetben megemlékeztem, fontos határozatokat hozott, melyeket egyesületünk is életbeléptetett; ilyen a kölcsönösségi viszonyt szabályozó szerződés, mely eddig csak szokásjogon alapult, a nyugtakönyvek szövegének megállapitása és az utasokra vonatkozó szabályok megalkotása. Ezenkivül kimondta a kongresszus, hogy az egyletbe ujonnan belépők neve az egyesületi hivatalos közlönyben közzéteendő.

Végül még megemlitem, hogy a párisi nemzetközi munkásiparkiállitáson

---

is. A munkások legnagyobb része nem volt egyesületekbe tömörülve az az egy-két segélyezéssel foglalkozó munkásegyesület egymástól elszigetelve állott. Egyébként azok nem foglalkozhattak egyébbel, mint segélyezéssel. Szak- és önképző-egyesületekre lett volna szükség, de nem volt aki ilyenek alakitására a munkásságot buzditotta volna. Az értekezlet azt határozta, hogy: 1. Az egylet mint ilyen a mozgalomban részt nem vehet. 2. A nyomdászok csak a törvényes keretek határain belül kivánnak a mozgalomban részt venni. 3. Óhajtja az értekezlet, hogy a vidéki nyomdászok is részt vegyenek a mozgalomban 4. A fővárosi nyomdászok minél nagyobb számban lépjenek be a munkáskörbe. Az 1887 április 10—11-én tartott magyar munkáskongresszuson a budapesti nyomdászok öt inditványt nyujtottak be és pedig: 1. Az általános szavazati jog. 2. A munkaadó szavatolása melletti gyári törvény követelése és a gyári és ipari törvény módositása. 3. Munkásbetegsegélyző és rokkantsegélyző alapok létesitése. 4. Az általános vasárnapi munkaszünet törvénybeiktatása. A kongresszus különben elfogadta Melisszer inditványát, hogy a gyári törvényben a vasárnapi munkaszünet biztositassék. A képviselőház 1888 decemberi ülésében foglalkozott a munkások beadványával és a munkásbiztositási törvény életbeléptetése mellett döntött. A miniszter által egybehivott előértekezleten Falk Zsigmond a nyomdászokra hivatkozva, az állami munkásbiztositás törvénybeiktatását ajánlotta.

[1] Csak 1886-ban létesült egy állandó árszabálybizoltság, melynek feladata volt az ellentállási pénztár és a gyüjtés kezelése. Az akkori szaktársak azonban nagyon gyéren adakoztak erre a célra.

(1886) az egylet önképző-osztálya hivatalosan is vett részt; ezenkivül a gépmesterek és nyomók köre, Durigó János és a Franklin-, Hornyánszky-, Pallas- és Pesti részvénynyomda személyzete. Vidékről Debrecen, Szeged, Sátoraljaujhely, Szabadka, Szatmár, Nagybecskerek, Magyaróvár városok nyomdászai és Lenkey Andor, valamint Kurucz Béla gépmesterek. A Társaskör által 1887-ben rendezett hirlapkiállításon 600 lap volt kiállitva. Az egyesületi választmány 1887-ben a Társaskörrel tárgyalásba lépett s azt az önképzőkörbe való beolvadásra kérte fel. A választmány igyekezete azonban nem járt sikerrel.[1]

A szövetkezeti nyomda.

A budapesti nyomdászok kedvenc eszméje volt egy szövetkezeti nyomda létesitése. A 60-as években az akkori áramlat hatása alatt a külföldön létesült egynéhány ily nyomda és 1870-ben a budapestiek is komolyan hozzáláttak ezen intézmény létrehozásához, amidőn azonban már együtt volt egypár ezer forint — felszámoltak.

Az ujabb mozgalom kevesebb előkészülettel járt. A Typographia 1888 junius 1-én lépett ezen eszmével a nyilvánosság elé és nemsokára ezután már megalakult az előkészitő bizottság is, mely a következő felhivást bocsátotta ki:

„Tisztelt Szaktársak! A vasárnap, junius hó 3-án több szaktárs által egy társulati nyomda alapitása ügyében tartott értekezlet alulirottakat bizta meg az előmunkálatok végzésével és az aláirási iv kibocsátásával. Mielőtt a tulajdonképpeni munkához kezdhetnénk, a tájékozás megszerzése végett szükségesnek látjuk az aláirás kibocsátását s kérjük a szaktársköröket és az egyes szaktársakat, hogy tehetségükhöz képest jegyezzenek alá részvényeket. A társulati nyomda szükségességét, a fennállhatásának biztositékait e helyen nem fejtegethetjük, de ez ugy is felesleges, mert minden szaktárs, aki érdeklődik mozgalmunk iránt, ismeri azokat. Megjegyezzük, hogy egy részvény ára 25 frt és heti 50 krajcáros befizetéssel törleszthető; ezzel kapcsolatban kérjük az egyes személyzeteket, hogy maguk között házipénztárost válasszanak, aki a heti befizetéseket beszedi és a pénzt pénztárosunknak (akit később az alakulás után választhatunk) beküldi. A vidéki szaktársak is hasonlóképpen járhatnak el s minden öt hétben beküldhetik a pénzt. Feldmann I. P., Pető L., Zaka Lajos."

A nyomdaalapitás eszméje azonban ismét elodázódott és csak 1891-ben lett ismét aktuálissá, midőn az egylet ellen a nyomdatulajdonosok és egyes tagok hatósági beavatkozást kértek s miután a nyomdatulajdonosok közül az elnöki tisztséget egyik sem volt hajlandó elvállalni, 1891-ben segédet választott a köz-

[1] Az előbbi és a következő évek szakirodalmára vonatkozólag még a következőket regisztrálhatom. A magyar nyomdászok évkönyvének kiadását három évi szünet után a Társaskör vette át s a második évfolyam 1887-ben jelent meg Ács Mihály szerkesztésében; később ezt a vállalatot a Könyvnyomdászok szakköre folytatta, mely Novák László szerkesztése alatt ugy tartalom, mint technikai kiállitás dolgában elsőrendü szakirodalmi munkává fejlődött. Szerkesztői voltak Ács, Kleinmann Frigyes, Gelléri Mihály, Tichy Ákos, Pavlovszky J. Alajos, Novák László. Utolsó évfolyama 1910-ben jelent meg, miután a szakkör a kiadásával járó nagy anyagi áldozatot nem birta. 1888-ban jelent meg a Magyar Nyomdászat cimü szaklap Pusztai Ferenc szerkesztésében. Ez a lap 1907-ben a Grafikai Művezetők Köre tulajdonába ment át. 1890-ben jelent meg a segélyző-egyesület kiadásában a Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők évkönyve Zaka Lajos szerkesztésében, mely az 1891. évfolyammal megszünt. Ez az évkönyv közölte az önképző-osztály által 1888-ban felvett statisztikát, mely azonban, mint rendesen, nem teljes, mert 400 nyomda közül csak 288 küldött be hiányos adatokat.

gyülés az egyesület elnökévé. A hatóság ezt nem tartotta megengedhetőnek s igy az ez ügyben egybehivott értekezlet azt határozta, hogy Leitner legyen az uj nyomda igazgatója s ebben az esetben nem eshet személye kifogás alá, mert az igazgató nem munkás. A nyomda ügyében február 8-án egybehivott értekezlet megválasztotta az előkészitő bizottságot. Az alakuló gyülés 1891 április 26-án tartatott meg, amelyen kimondatott, hogy a nyomda Gutenberg nyomdavállalat, mint szövetkezet cég alatt 1891-től 1916-ig terjedő időre megalakul és a 18.000 frt alaptőkét 800 darab 25 frt névértékü részjegyekkel szerzi be. Az igazgatóságba ugyanekkor Balázs Károly, Aigner Antal, Leitner Pál, Sitte József, Wolf Gyula; a felügyelő-bizottságba pedig Hölzel József, Szabó Mihály és Zaka Lajos választatott be. Az önképző-osztály 60 darab 25 frtos részjegyet vett át és a többi részjegyek legnagyobb részét a szaktársak jegyezték.[1] Az igazgatóság Leitner Pált választotta elnökévé, a hatóság azonban azzal a kifogással állott elő, hogy az igazgató nem nyomdatulajdonos és Leitner nem lehet az egyesület elnöke.

Az elnökválasztással egybefüggő eseményeket egy más fejezetben tárgyalom s itt csak a nyomdára vonatkozó további adatokat sorolom fel.

A nyomda megkezdte működését és az első években meglehetős nagy forgalmat ért el. Miután azonban nem volt elegendő anyagi eszköze arra, hogy a vállalat versenyképessége egyrészt technikai berendezés, másrészt forgótőke alakjában fokoztassék, lassanként visszafejlődött. A vállalat kezdetben mintegy 10—15 szaktársat foglalkoztatott, azonban már az 1891—1892. évi mérleg is 1775 frt 78 kr. veszteséggel záródott. Az igazgatóság jelentése szerint csak 337 darab részjegy jegyeztetett 8425 frt értékben. Különféle törlések után 195 tag 311 részjegygyel volt a vállalatnál érdekelve 7775 frt összegben, melyekre 1902 március hóig 4633 frt fizettetett be és igy a részjegyek még 3142 frttal tartoztak a vállalatnak.

A nyomda 1891 szeptemberben helyeztetett üzembe. Az igazgatóság később arról panaszkodott, hogy a részjegyesek nem fizetik be az esedékes törlesztéseket és igy kénytelen volt az illetőket a részjegyesek állományából törölni, azonban ennek dacára ujabb beruházásokat eszközölt, hogy a vállalatot versenyképessé tegye, a bevételek azonban a későbbi években, a fokozódott munka dacára, sem birták a nagy terhek fedezését. A berendezés 1898-ban körülbelül 24.000 frtot képviselt; ezzel szemben 10.500 frt értékü részjegy volt befizetve; melyből 4000 frtot az önképző-osztály fizetett be. Közben a bizalom is szünni kezdett a vállalat iránt s igy azután lassan visszafejlődött. Grünfeld S., mint a szakegylet elnöke, Spitzkopf F., mint a gépmesterek körének elnöke, Jantsi H., mint a hirlapszedők körének elnöke, Gyöngyösy, mint a segélyző-egyesület I. alelnöke, valamint Zaka és Novitzky aláirási ivet bocsátottak ki, melyben a kollégák felkérik a Typographia szerkesztő-kiadóját, hogy a nyomda megmentésére irányuló akciót szellemileg és anyagilag támogassa. Ez azonban már elkésett dolog volt. Az igazgatóság ezek után 1899 augusztus 20-án kimondta

[1] Az 1893 junius 22-iki rendkivüli segélyző-egyesületi közgyülés elfogadta azt az inditványt, hogy az önképző-osztály három éven át évenként 40 darab részjegyet vegyen át, hogy igy a nyomda idővel az egyesület tulajdonába menjen át. A határozat azonban a közbejött felfüggesztés miatt nem lett végrehajtva.

a felszámolást.[1] A részjegyeseket az egylet abból az összegből kárpótolta, melyet a szervezeti nyomtatványok összege után beszedett 10 % jutalékból kapott attól a nyomdától, amelynél nyomtatványait előállittatta. Igy a részjegytulajdonosok legalább 50 %-át visszakapták az általuk befizetett összegnek.

Kérvény a vasárnapi munkaszünet érdekében.

Az önképző-osztály 1889 december 8-án tartott ülésében a hirlapszedők köre felkérésére elhatározta, hogy a vasárnapi munkaszünet érdekében egy kérvényt intéz a képviselőházhoz. A kérvényt, melynek szövegét alább közlöm, Falk Miksa nyujtotta át a miniszterelnöknek:

Mélyen tisztelt Képviselőház!

A „Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Egyleté"-nek választmánya, az egylet közel 2000 tagja nevében, azzal a kérelemmel fordul a mélyen tisztelt Képviselőházhoz, hogy a vasárnapi munkaszünetet törvényhozásilag elrendelni kegyeskedjék.

Kérésünk indokolása a következő:

Erős meggyőződésünk az, hogy nemcsak a munkaadó és munkás között fennálló feszült viszonyt nem lehet társadalmi uton megszüntetni, hanem még a mai közgazdasági viszonyok között oly szükséges munkaidőröviditést sem lehet elérni. Hatalmasabb tényező: törvényhozási intézkedés kell ehhez. A társadalmi téren minden e tekintetben megindított mozgalom vagy kisérlet hajótörést szenved részint a munkaadók kapzsiságán, részint a munkástömeg nagy részének szorultságán: az előbbiek — nem gátolva a törvény által és nem törődve embertársaik iránt való kötelességükkel — felhasználják az utóbbiakat a verseny minél nagyobb üzhetése céljából és dolgoztatnak velük vasárnapon és ünnepen, a hét köznapjain pedig 12—14 órát is.

És e visszás helyzet, a munkaidő e szabálytalansága nemcsak ránk, munkásokra, hat károsan, hanem károsan hat magukra a munkaadókra, sőt magára az államra is. Az a munkaadó, aki a tisztességes verseny terén marad és nem használja ki a munkás erejét a nagy munkaidővel, tönkremegy és vele együtt kenyér nélkül marad sok munkás is és igy fogy az adóképesek száma.

A vasárnapi munka megtiltása közgazdasági és általános emberi szempontból is szükséges.

A technika jelen kifejlettsége, a mindenféle gépek és segédeszközök a produktumok előállitását nagyon megkönnyitvén s igy természetesen olcsóbbá is tevén, a kézi munkaerő mind feleslegesebbé válik s igy a munka nélkül levők száma mindig szaporodik. Ennek dacára a munkaadók nemcsak hogy nem szállitják le a munkaidőt, hanem igen sok esetben még emelik azt és azt kivánják a munkástól, kinek teste táplálékot, egészsége védelmet, szelleme pedig képzést kiván, hogy annyit, azaz oly hosszu ideig dolgozzék, mint a gép, amely beéri egy kis — olajjal.

A termelési rendszer ilyetén fennállásának természetes következménye aztán az, hogy számtalan ember munka nélkül lesz: megszünik termelni, csak fogyaszt más termelők kárára s igy felesleges, később talán veszélyes tagjává válik a társadalomnak.

E bajokon segiteni, különösen pedig az utóbb emlitett veszélyt megszüntetni, a törvényhozás kötelessége. És hogyan lehet e bajokon segiteni? Nem mi

[1] Ugyanilyen sorsra jutott az 1891-ben alapitott ugynevezett pártnyomda, a Budapesti nyomdaszövetkezet is, melytől az önképző-osztály 4 darab 25 forintos részjegyet vett át. 1896-ban ez a vállalat is kénytelen volt felszámolni.

vagyunk ugyan hivatva megadni a választ, most azonban, mint ez értelemben kérvényezők, mégis megtesszük azt: a vasárnapi munkaszünet elrendelésével. A polgárok fogyasztási igénye — nagyon természetes — e törvények megalkotása után sem igen csökkennék s igy a most működésben levő gépek és emberi erő nem volnának képesek azt kielégiteni, hanem a heverő, a jelenlegi rendszer mellett munka nélkül levők serege is igénybe vétetnék.

A vasárnapi munkaszünet elrendelése szükséges tehát közgazdasági tekintetben, amennyiben ennek következtében a most munka nélkül lévők is munkához jutva, termelőkké válnának, holott a jelenlegi rendszer mellett a társadalom káros, később talán már veszélyes tagjait képezik. Nagy előny az államra, ha minden polgára tisztességes munkája után él és nem szorul a társadalom jótékonyságára, mert ott, ahol legnagyobb a társadalmi jótékonyság, ott legnagyobb a nyomoruság is. És ez a nagy előny bekövetkezik, a társadalom megterheltetése csökkenik, ha a mélyen tisztelt Képviselőház kérésünket teljesiti; nem lesznek munkanélküli polgárok és a dolgozók egészségi állapota a rövidebb munkaidő mellett javul.

A társadalmi jótékonyság nagy megterheltetése mellett bizonyit a mi szerény egyletünk története is, melynek tanusága szerint 27 év alatt fél millió forintot adtunk ki tagjaink segélyezésére.

Szükséges a vasárnapi munkaszünet közegészségi tekintetben és a családi élet emelése érdekében is.

Az egészségtelen helyiségekben töltött hosszu munkaidő teszi tönkre a munkásokat; testük elcsenevész s igy alkalmatlanok a hadi szolgálatra, életük pedig annyira megrövidül, hogy például a nyomdászok átlagos életkora — a mult évben felvett egyleti statisztika adatai szerint — csak 28 év, mig az összes lakosság átlag 33 évet él.

A hosszu munkaidő következtében beállott számos betegséget és halálesetet, a rokkanttá váltak, özvegyek, árvák és munka nélkül levők segélyezését a mi kis társadalmunk — egyletünk sinyli. Nincs rajtunk segitség! De anyagi támogatás nem is segit bajunkon: a rövidebb munkaidő az, amely a felhozott bajokat ha nem is teljesen megszünteti, de legalább annyira mérsékli, hogy egészségünk jobb lesz és vele együtt kevesebb a halálozás; nem lesznek továbbá munkanélküli nyomdászok, kik most kitaszitva a társadalomtól, ellenséget látnak mindenkiben.

A családi élet fejlesztése is megkivánja a vasárnapi munkaszünetet; ha a családapa övéi körében még vasárnap sem töltheti idejét, ugy megszünik közöttük minden érintkezés és igy nem fejlődhetik ki az apai szeretet és gyermeki ragaszkodás. A gyermek elvadul, az apa gyermekeiben csak éji nyugalmának megrablóit, nejében pedig csak ágyasát látja; a hitvesi szeretet és a gyermekek gondos nevelése elenyészik, pedig a családi első gondos nevelés adja meg — a pedagógusok állitása szerint is — az iskolai nevelés alapját.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

A fentiekben elmondottuk az okokat, amelyek minket a vasárnapi munkaszünet kérésére inditottak; kimutattuk, hogy szükséges az ugy közgazdasági, mint általános emberiségi szempontból: fogy ezáltal a munka nélkül levők száma, kik a társadalmat már-már veszélyeztetik; javul egészségünk, erősödik testünk s igy jobb nemzedéket nemzünk; fejlődik a családi élet s igy a szelidebb erkölcsök lépnek a durvaság helyébe.

Mindez okokat figyelembe véve, ismételve kérjük a mélyen tisztelt Képviselőházat, hogy kérésünket teljesiteni kegyeskedjék s a vasárnapi munkaszünetet törvénynyel rendelje el.

A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyleti választmánya.[1]

---

[1] A beadvány elkészitésével Zaka, Sitte, Szénássy, Lipp és Stösser bizattak meg, tényleg azonban Zaka fogalmazta.

Pedig a képviselőháztól a nyomdászok, mint ezt a már számtalanszor benyujtott kérvények sorsa bizonyitja, semmit sem remélhettek. A képviselőház még akkor sem hederitett a munkások kérelmére, midőn azok hazafiaknak vallották magukat, a 60-as években, annál kevésbé lehetett a 80-as évek végén valamit várniok, midőn az erősen fejlődő munkásmozgalom amugy is gyülöltté tette a munkásokat ott, ahol az osztályérdekek képviselői irányitották az ország sorsát. A magyar képviselőház 1889 január 13-iki ülésén Irányi Dániel ismételten kikelt a munkásmozgalom iránya ellen; „Amint egyrészt mindig és pedig a leghatározottabban kárhoztatom azt a munkásmozgalmat, mely a létező, nemcsak politikai, hanem közgazdasági és társadalmi viszonyokat is gyökerestől felforgatni törekszik — mondta Irányi —, amely sem hazát, sem nemzetet nem ismer, hanem világpolgári irányt követ, amely gyülöletet hirdet a birtokos osztály ellen s amelyet közönséges nyelven hol szocializmusnak, hol szociáldemokráciának neveznek: ugy másfelől a munkások sanyaru sorsa iránt mindig melegen érdeklődtem; azoknak a lehető orvoslást megadni, a társadalom kötelességének hirdettem s ebben a házban is több inditványt volt szerencsém tenni, amelyek célja a munkások sorsának javitása volt." — Tudjuk mi azt nagyon jól — irja a Typographia —, hogy a munkásoknak a képviselőházhoz intézett kérvényének sohasem volt még gyakorlati haszna, mert nem birunk semmiféle befolyással a törvényhozásra, de azt is tudjuk, hogy ez a legszebb (talán ideális) eszköz célunk elérésére s igy megtesszük a kisérletet, habár gyakorlati emberek vagyunk is! — Ezuttal azonban nem sokáig kellett várni; 1891-ben két törvény került ki a képviselőházból: az 1891. évi XII. t.-c. a vasárnapi munkaszünetről és az 1891. évi XIV. t.-c. az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetében való segélyezéséről.[1]

Az V. magyar nyomdászkongresszus.

Az 1889 március 24-iki rendes évi közgyülés ismét igen hangosnak igérkezett; egyrészt mert több igen fontos inditvány adatott be, másrészt pedig, mert ismét személyeskedésről volt szó. A dolog éle Zaka ellen irányult, mivel Zaka ellenfeleivel szemben nem ismert kiméletet. Az előbbi évtizedekben a nyomdászok még nem voltak hozzászokva azon szervezeti diszciplinához, amely nélkül lehetetlen egy harci szakszervezetnek a kiépitése. A kollégák pedig nehezen szoktak hozzá a szervezeti fegyelemhez. Az igaz, hogy Zaka a vezéri hatalmat néha autokrata módon kezelte, ennek oka azonban nagyrészt az akkori viszonyokban keresendő. Leitner Pál egy inditványt nyujtott be, hogy a szerkesztőt a napirenden levő surlódások elkerülése végett az összes egyesületi tagok titkos szavazás utján válasszák; ehhez pótlólag Ruzicska Gyula azt az inditványt nyujtotta be, hogy az egyesület lapját jövőben ne egy személy, hanem a választmány által választandó bizottság szerkessze. A közgyülésen

[1] A munkástörvényhozás terén Magyarország igazán hű maradt a Hungaria in orbe ultima régi latin közmondáshoz, mert munkásjóléti törvényeivel tényleg mindig akkor állott elő, midőn más államok már azok kibővitésénél tartottak. Az ugynevezett szociálpolitikai törvényalkotások nem vehetők komolyan, mert nagyrészt csak cimükben ilyenek, s tartalmuk néha több kivételt állapit meg (mint pl. a vasárnapi munkaszünetről szóló 1891: XIII. tc.) mint kötelezettséget.

932 szavazat adatott le, mi abban lelé magyarázatát, hogy az ellenzék már előzőleg erősen szervezkedett a közgyülésre. Az inditványok azonban, miután alapszabálymódositást involváltak, az augusztusban tartandó V. magyar nyomdászkongresszushoz utasittattak, melynek határidejét a gyülés 1889 augusztus 18—20-ára tüzte ki. Elvben elfogadta a közgyülés a rokkantsági segélynek 5 frtról 6 frtra való felemelését s kimondta, hogy kőnyomók a jövőben kölcsönösség alapján sem vehetők fel az egyesületbe. Az önképző-osztály 1889 március 17-én kimondta, hogy egyelőre 18 városban 2 frt helyi viátikum fizettessék az utasoknak s az országos nyomdászgyülésen a választmány a napi pénzrendszer mellett foglaljon állást.

Az önképző-osztály ezenkivül felszólitotta az országos kongresszus előkészitő bizottságát, hogy az utassegélyt még az országos kongresszus megtartása előtt rendezze. A bizottság április hóban egy körlevélben felszólitotta a vidéki kerületeket, hogy foglalkozzanak a kongresszus napirendjével s válaszszák meg küldötteiket, egyuttal megküldte az illetőknek a viatikum-kifizetésre vonatkozó tervezetet. A körlevél szövege a következő:

Tekintetes Választmány!

Tudvalevő a tek. Választmány előtt, hogy a központi választmány részint az alapszabályok módositása, részint más, az utolsó országos nyomdászgyülés óta előfordult és országos egyletünk tagjait komolyan érdeklő dolgok megvitatása és elintézése miatt már rég foglalkozott az országos gyülés tartásának eszméjével s tudvalevő az is, hogy az ez évi rendes közgyülés a választmánynak e tárgyban tett inditványát elfogadván, a központi kerület orsz. nyomdászgyülési bizottságát is, mely az előmunkálatokat is végzi, megválasztá.

E bizottság április 14-én tartott ülésének megbizásából szerencsénk van a tek Választmányt a következőkről értesiteni és a következőkre kérni:

A bizottság emlitett ülésén megállapitván az országos gyülés napirendjét (l. a „Typographia" április hó 19-én megjelent számában levő bizottsági jegyzőkönyvet), felkéri a tek. Választmányt, hogy a kerületi rendkivüli közgyülésen e napirendet megvitatni, esetleg más önálló inditványnyal (mely augusztus 1-ig nyujtandó be) bőviteni és a kerületet az országos nyomdászgyülésen képviselő megbizottját megválasztani sziveskedjék. — Megjegyezzük e helyütt, hogy a bizottság óhaja, költségkimélés céljából az, hogy minden kerületet csak egy küldött képviseljen, amint az 1300 taggal biró központ is — nem ugy, mint az utolsó országos gyülésen — csak nyolc képviselőt választott. Ez eljárás különben azért is szükséges, hogy a központ (nyolc képviselő) és a vidék (tiz kerület, tiz képviselő) közötti arány meglegyen.

Felhiván a bizottság a tek. Választmány figyelmét a napirendre és a képviselő megválasztására, még közöljük azt, hogy a napirend egy pontját illetőleg a bizottság — az országos gyülés utólagos jóváhagyása reményében — már tett előleges intézkedéseket, amennyiben a viátikum-ügyet a 40 kros napisegély alapján haladéktalanul óhajtja rendeztetni a központi választmánynyal, amire ennek különben az utolsó országos gyülés is megadta a felhatalmazást. Ezzel kapcsolatban elhatározta a bizottság, hogy felkéri a vidék nagyobb városaiban dolgozó szaktársakat szállók alapitására, mi szintén egyik főkelléke az utazás megkönnyitésének és ezzel együtt a jó dijazás megvédésének.

A jó dijazás érdekében határozta a bizottság azt is, hogy a vidéki tagokra vonatkozó árszabály megvitatását kitüzi az országos gyülés napirendjére. E tekintetben eredményt csak a vidék osztatlan érdeklődésével lehetvén elérni, felkérjük a tek. Választmányt, hogy a központi árszabálybizottság részére ernyedetlenül gyüjteni és a mai postával megküldött fővárosi árszabálynak a vidéki

viszonyokhoz való alkalmazására vonatkozó javaslatait megtenni sziveskedjék. A tőkegyüjtés szükségét felesleges fejtegetni s igy csak a vidéknek az árszabályt illető véleményére nézve tesszük azt a megjegyzést, hogy a kerületek véleményét azért kérjük előre, mert az országos gyülés elé e tekintetben már kész tervezettel akarunk lépni.

Abban a reményben, hogy a tek. Választmány méltányolja a bizottság törekvéseit s igy óhajainak meg is felel, válaszukat várva, maradunk kollégiális tisztelettel

Budapest, 1889 április 25. *Zaka Lajos*, jegyző. *Záhonyi A.*, elnök.

Az országos kongresszus előkészitésére kiküldött bizottság a kongresszus jóváhagyásának reményében a 40 krajcáros napipénz mellett foglalt állást s a választmány 1889 junius hó 1-én életbeléptette a 40 krajcáros napipénzt és elfogadta a bizottság által összeállitott kifizető-állomás tervezetet is. Ez mindenesetre nagy haladást jelentett az azelőtti nyomoruságos viszonyokhoz képest, midőn az utasnak Budapesttől Nagyváradig 1 forintért kellett „valcolni". Nem is utazott abban az időben más, csak az, akinek már nem volt hová lennie. A napipénz bevezetésével az egyesületi választmány utját vágta a külföldi nyomdászegyesületek által tervbe vett komolyabb természetü közbelépésnek, mert egyes külföldi egyesületek már a kölcsönösség megszüntetését hangoztatták arra az esetre, ha a magyarországi egyesület nem rendezi a viatikum-ügyet. A szabályzat értelmében 120 napi viatikumban részesült, aki a beiratási dijat lefizette; lejárat után hat heti befizetés után ujra 120 napi segélyre volt joga. A kongresszus napirendje a következő pontokból állott:

1. Alapszabálymódositások.[1] 2. A vidéki önképző-osztályok ügye. 3. A viatikum rendezése és szállók alapitása az utasok számára. 4. A vidéki tagokra vonatkozó s jelenleg fennálló szabályzatnak a gyakorlat által követelt módositása. 5. A vidéken dolgozó tagokra vonatkozó árszabály létesitése.

Az egyes kerületeket a következők képviselték: Budapest: Lovag Falk Zsigmond, Deutsch Albert, Haraszti József, Lipp Károly, Neuhäusler Vilmos, Neuwirth Lipót, Stibricz István, Záhonyi Alajos, Zaka Lajos; Arad: Roósz Soma; Brassó: Thiel Károly; Debrecen: Furmann Lajos; Győr: Fekete Ferenc; Kassa: Rósa Viktor; Kolozsvár: Pongrácz Antal; Nagyvárad: Kemény Ignác; Pécs: Pálffy Gyula; Szeged: Zeisler Mór; Temesvár: Ziemitzky Károly; Pozsony: Dirmeyer Károly.

Falk Zsigmond elnök nyitotta meg az V. magyar nyomdászgyülést, ki megnyitójában kiemelte, hogy az országos egylet alapszabályainak jóváhagyása

[1] Az erre vonatkozó inditványok: 1. „Vonja vissza a közgyülés a mult évi közgyülésen hozott ama határozatot, hogy az árszabályon alul dolgozók nem kapnak munkanélküli segélyt". 2. „A szerkesztőt, a napirenden lévő surlódások elkerülése végett, az összes egyleti tagok titkos szavazás utján válasszák". 3. „Az egylet lapját jövőben ne egy személy, hanem a választmány által választandó bizottság szerkeszsze". 4. „Hosszabbittassék meg a munkanélküli segély időtartama 6 hétről 12 hétre s a segély élvezésének kezdete ne a második, hanem az első hét végén kezdődjék". 5. „Emeltessék fel a rokkantsegély 20 évi tagság után 7 forintra". 6. „Emeltessék fel a rokkantsegély 6 forintra". 7. „*a)* A viatikum olyképpen rendezendő, hogy az utas csak 18 városban kap viatikumot, mindenütt 2 forintot és a segélynek ugyanegy helyen ujból való felvehetése ne 6, hanem csak 3 hónapi időközhöz kötessék. *b)* A beiratási dij eltörlendő, illetőleg leszállitandó, vagyis azok, akik felszabadulásuk után négy hét alatt belépnek, nem fizetnek beiratási dijat, mások 3 forintot fizetnek; kivételt képeznek azok, kik egyszer már töröltettek, ezek 4 forintot fizetnek. *c)* A közös kiadások a következőképp osztandók fel: betegpénztár 25, rokkantpénztár 10, munkanélküli pénztár 15, önképző-osztály 50 százalék".

érdekében minden befolyását latba kellett vetnie, mert a miniszterium egy régebbi határozatra támaszkodva, nem volt hajlandó egy, az egész országra kiterjeszkedő munkásegyesület alapszabályait jóváhagyni.

A kongresszus elnökké Rósa Viktort, jegyzőkké Neuwirth Lipótot és Deutsch Albertet választotta. Az alapszabályok módositásánál a beiratási dij ujonnan felszabadultaknál 1 forintra, 4 hét után belépetteknél 3 forintra szállittatott le. Az alapszabályok keretébe felvétetett az a rendelkezés, hogy oly tagok, kiket más, kölcsönösségben levő nyomdászegyesület kizárt, addig nem vehetők fel tagokká, mig az illető egylet a kizárási határozatot meg nem változtatja. A tag kizárható, ha az egylet céljai ellen ismételve vétett. A rokkantsegély heti 6 forintra emeltetett fel. Az elnök bejelentette, hogy a IV. országos nyomdászkongresszus elvben hozzájárult ahhoz, hogy az özvegyek havi 10 forint nyugdijban részesüljenek, mely elvi határozat azonban kivihetetlennek bizonyult.

A kongresszus nyugdij helyett az özvegyi végkielégités mellett döntött, a végkielégités összegét legalább 10 évi befizetés után 250 forintban állapitván meg. Kimondotta, hogy az utóbbi országos kongresszus határozata, mely szerint az illeték 10 évig nem emelhető, érvényben marad. Munkanélküliségi segélyre a tagnak 52 heti befizetés után van joga,[1] ha az egylet céljainak *f)* pontja ellen nem vétett. Segélyre jogosultak azok is, kik az intézeti házirend értelmében rögtön kénytelenek kilépni. Elfogadta az országos kongresszus a grazi 1899. évi kongresszusnak a kölcsönösségre vonatkozó szabályzatát.

A kongresszus az alapszabályok módositásán kivül anyagi kérdésekkel is foglalkozott s a rokkant-, özvegy- és utassegély emelésén kivül még néhány igen fontos elvi határozatot hozott, melyek részint a tagok és az egylet, részint az egyenjogusitás érdekében váltak szükségessé. Nagyobb suly fektettetett az alapszabálymódositásoknál az anyagi érdekek megvédésének kidomboritására, amennyiben a módositás értelmében oly tagok, kik árszabályon alul dolgoztak, első izben a munkanélküliségi segély megvonásával büntettettek, ismétlődés esetében pedig az egyletből kizárattak. A jogegyenlőség elvénél fogva oly módositás tétetett, hogy bármely tag választó és választható és igy az elnöki tisztséget segéd is viselheti, a szerkesztőt pedig, kit eddig a választmány saját kebeléből választott, a közgyülés választja. A vidéki önképző-osztályok önállósága pedig továbbra is meghagyatott, azzal, hogy az ujonnan belépő tagok kötelesek az önképző-osztálynak is tagjaivá lenni. Jóváhagyta a nyomdászkongresszus az utisegélynél a napipénz-rendszert s megbizta a választmányt az utasszabályzaton esetleg szükséges változtatások keresztülvitelére. Kimondta a kongresszus, hogy minden kerületi központ köteles utasszállót berendezni, illetve ilyenről gondoskodni s ennek kiadásai az önképző-osztályból fedezendők.[2] Elhatározta az V. nyomdász-

[1] Ez a kedvezmény akkortájt majdnem egész Európában egyedül állott, mert más külföldi nyomdászegyletek csak 1—2—3 évi befizetés után adtak még akkor munkanélküli segélyt.

[2] Az önképző-osztály 1888 április 15-iki ülésén elhatározta, hogy Budapesten egy egyesületi szállót létesit s az előmunkálatokkal Zaka Lajos és Neuwirth Lipót tagokat bizta meg. A szálló nagyon szerény volt, de kezdetnek egyelőre ez is megfelelt. Az egyesület 80 forint évi bért fizetett az illető vendéglősnek a szállóért. A szállóról azután sokáig nem tudunk semmit sem. Szállónak nyoma sem volt s 1889-ben csak hét helyen voltak utasszállók az egyesületi tagok részére: Budapesten, Temesváron, Szegeden, Brassóban, Békéscsabán, Aradon és Kassán. 1894-ben a választmány kimondta, hogy az átutazók két napi dijtalan szállást kapnak Budapesten; az illető vendéglősnek pedig évi 100 forintot

kongresszus, hogy amennyiben az eddig még nem csatlakozott pozsonyi és szebeni egyletek idővel csatlakoznának, a pozsonyi egylet területe két részre osztandó s egyik részéből Győr székhelylyel külön kerület létesitendő, a szebeni egylettel pedig a külföldi egyletek részéről a kölcsönösség megszüntetendő.[1]

Az árszabályra vonatkozólag elfogadta a kongresszus a következő határozatot:

1. A jelenleg Budapesten érvényben levő árszabály egységes árszabályul fogadtatik el az egész országban oly módon, hogy arra a fővárosban 20% pótlék fizettessék. Az ország egyes városaiban a pótlékot — ha ugyan szükséges — az illető városok szaktársai határozzák meg.

2. Az árszabály keresztülvitele az egész országban egy időben történjék; ez az idő elhalasztatik akkorra, mig kellő tőke felett rendelkezik a fővárosi árszabálybizottság.

3. A tőkegyüjtés érdekében kötelesek a kerületi választmányok odahatni, hogy minden tag keresetének 1%-át adja az árszabály céljára.

4. Elvként kimondja a nyomdászgyülés, hogy két éven aluli segédek vidéken 7, a két éven tuli segédek pedig 9 forinton alul levő dijazást visszautasithatják s ez esetben joguk van a munkanélküli segélyre.

5. Az árszabálymozgalom megindultakor a teljhatalom a központi bizottságot illeti, mely az egyes városokba, ha arra szükség lesz, képviselőt küldhet.

Az 1890. évi árszabálymozgalom.

A négy év előtti árszabályt tudvalevőleg nem minden egyes cég fogadta el és ezekhez később mások is csatlakoztak, olyanok, akik csak a látszat kedvéért fogadták el az árszabályt, ugy vélekedvén, hogy majd ugy sem fogják teljesen betartani. Az egyik a különórákat, a másik a minimumot, a harmadik a munkaidőt igyekezett az árszabály megkerülésével megcsorbitani. Az 1889. évi munkaviszonyok tehát nem voltak rózsásak még akkor sem, ha az árszabályt szorosan és minden cégnél betartották volna. Ha a 17—18 év előtti viszonyokat vesszük, akkor azok a szaktársak kedvezőbb körülmények között voltak a 18 kr.-os számolás mellett és a minimum is nagyobb volt; heti 12 és 16 frt. (Ezek közül 1889-ben sokan árszabály szerint 10 frtot kaptak.) Egyes helyeken duplán számitották a „legspekkesebb" szedéseket, táblázatokat, ugy hogy 25—35 forintos heti kereset nem is tartozott a ritkaságok közé. A számolók amugy is többet kerestek régente, mert az ugynevezett „pakétszedést" csak hiréből, külföldön, Német- és Franciaországban járt kollégák elbeszéléseiből ismerték; akkor még minden szedő teljesen önállóan dolgozott, megvolt az

---

fizet a szállóért. 1896-ban 150 forint költséggel az egylet berendezte a Schmidt-féle vendéglőben az egyleti szállót. 1898-ban 220 forintra emelkedett az évi bére és ezért egy szoba és előszoba állott az utasok rendelkezésére. A szálló később, 1900-ban, a menház egy külön termébe, onnan megint vendéglőbe került s csak a Szállóegyesület 1908-ban történt megalakulása után létesült egy minden tekintetben kifogástalan berendezésü szálló. A szállóegyesület működését az egész országra óhajtván kiterjeszteni s ennek megfelelően már Nagykanizsán, Győrött és Pozsonyban létesitett a budapestihez hasonló berendezésü szállókat.

[1] Az önképző-osztály a kongresszus alkalmából 6 darab aranyat tüzött ki egy „Emléklap" előállitására és 2 darab aranyat egy szakcikkre. A szakcikk az önképző-osztály által kiadott Évkönyvben jelent meg. Az „Emléklap" azonban nem lett sokszorositva.

irása s a kinyomott formát ismét visszakapta, hogy a beosztást és a kolumnacimeket ujra használhassa.

„A szomoru viszonyokat még szomorubbá teszi — irja a Typographia —, hogy a sovány minimumért is igen erős küzdelmet kell néha kiállanunk; egyikmásik kis üzlet be akarja hozni a 10 órai munkaidőt és nem akarja a 10 frton felül a tizedik órát is fizetni; a másik betartja a 9 órai munkaidőt, de nem akar 10 forintot fizetni. A munkaidőt és a bizonyos pénz minimumát még csak meg tudjuk védeni erős küzdelemmel, de a számolásnál már dugába dől törekvésünk; kezd divattá válni, hogy az iveket átlagban fizetik és 14 forintos ivért 12 frtot, 4 frt 50 kr.-os ivért 4 forintot fizetnek. És ez a legjobb hirü üzletekben is megtörténik." Hát bizony ez szomoru dolog volt. Az önképző-osztály erre való tekintetből előkészületeket tett egy ujabb árszabálymozgalom megkezdésére. 1889 január 6-án tartott ülésében a választmány megbizta az önképző-osztályt, hogy a vidéki árszabály ügyében is tegye meg a szükséges lépéseket, hogy az általa kidolgozandó árszabálytervezetet az összehivandó országos kongresszus elé terjeszthessék.

Az 1889 augusztus 18—20-án Budapesten megtartott V. nyomdász-kongresszus[1] többek között az árszabálylyal is foglalkozott és arra vonatkozólag a következőket határozta:

„1. A jelenleg Budapesten érvényben levő árszabály egységes árszabályul fogadtatik el az egész országban, oly módon, hogy arra a fővárosban 20 % pótlék fizettessék. Az ország egyes városaiban a pótlékot — ha ugyan szükséges — az illető városok szaktársai határozzák meg. 2. Az árszabály keresztülvitele az egész országban egyidőben történjék; ez az idő elhalasztatik akkorra, mig kellő tőke felett rendelkezik a fővárosi árszabálybizottság."

Ellenben nem tárgyalta le a kongresszus az előbbi két pont kiegészitő és legfontosabb részét, mely igy szólt:

„3. A tőkegyüjtés érdekében kötelesek a kerületi választmányok odahatni, hogy minden tag keresetének 1 %-ával adózzék e célra s az igy begyült összeget havonként küldjék be a központnak. 4. Addig is, mig az árszabály keresztül nem vitetik, elvül kimondja a gyülés, hogy a két éven aluli segédek a vidéken 7, a két éven felüliek pedig 9 frt.-on alul visszautasithatják a munkát s ez esetben joguk van a munkanélküliségi segélyre. 5. Az árszabálymozgalom megindultakor a teljhatalom a központi bizottságot illeti, amelynek joga van egyes városokba, ahol remény van a békés megegyezésre, képviselőt küldeni."

Mivel ez utóbbi pontok, érthetetlenül, nem tárgyaltattak (a jegyzőkönyvben az árszabályra vonatkozó elfogadott és előterjesztett inditványok szövege egyáltalában nem közöltetett), az országos nyomdászgyülés, ugy látszik, nem egész komolyan fogta fel a vidéki árszabályra vonatkozó munkálatok időszerüségét. A régi baj, a felületesség, a nemtörődés, a széthuzódás ismét előtérbe lépett akkor, amikor a magyarországi vidéki nyomdászok legvitálisabb és évtizedeken át elhanyagolt érdekeinek megvédéséről volt szó. Az árszabályügy már féléve az országos gyülés előtt szellőztetve volt a Typographiában, a gyüjtések is megkezdődtek, a kongresszus még sem találta a dolgot arra érdemesnek, hogy vele bővebben és komolyabban foglalkozzék. Az országos gyülés által igy valójában elvetett árszabályügyi inditványokkal az önképző-osztálynak kellett foglalkoznia.

[1] A kongresszus egyéb határozatait egy más fejezetben közlöm.

Az **önképző-osztály** 1889 október 20-án tartott gyülésén, melyen csak 150 tag vett részt, elfogadtatott a bizottság által kidolgozott árszabálykommentár[1] és az árszabályalapra való gyüjtés érdekében egy körlevél kibocsátása határoztatott el. Ez a körlevél azonban csak 1890 junius hóban lett szétküldve. Az árszabálykommentárt, melyet csekély módositással az általános nyomdászgyülés is elfogadott, alább közlöm:

Árszabály-kommentár.

6. pont. Kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyekben az évszámokhoz -ban, -ben rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, a számolás csak másfélszer történik. — Nevek csak az esetben számitandók másfélszer, ha folytatólag szedetnek. Kimenetet képező nevek, akár személy, község vagy országnevek stb. csak két krajcárral számitandók drágábban; természetesen a keskeny alak vagy a kipontozás megtartja még e mellé az árszabály, illetőleg az alábbi magyarázat szerinti emelkedését. — A tördelőnek sem a név-, sem a vers-szedésnél nincs joga keskenyebbre szedetni a pakét-szedővel, mint az eredeti alak.

A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krajcárral, ha egy számrovat van benne, 2 krajcárral, ha két számrovat van benne, 4 krajcárral drágább; nem határozván az, hogy a számrovatok elől, hátul vagy felváltva fordulnak-e elő. Ha a szövegen kivül három számrovat fordul elő, ugy a szedés kétszeresen számittatik.

A 7. pont a tördelőkre vonatkozik.

A 8. ponthoz magyarázat nem adható.

9. pont. Táblázatos szedés, tekintet nélkül, hogy vonalakkal vagy anélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik.

A 10. és 11. pontra nincs a bizottságnak megjegyzése.

12. pont. A pakét-szedő a szedés közben hiányzó betüket vagy jeleket más forditott betükkel vagy jelekkel pótolván, ezeket csak az esetben köteles a szükséges betükkel vagy jelekkel pótolni, ha vagy a számolásban levő tördelő vagy az üzlet mulasztását árszabályszerüleg kárpótolja.

A 13—17. pontokat a bizottság megjegyzés nélkül hagyván, következik

a hirlapszedés.

Egyszeresen számittatnak mind oly szedések, amelyekben sem nevek, sem számok, sem röviditett, sem pedig ritkitott és más idegen fajta irásu szavak elő nem fordulnak. A szedés ára 1000 *n* után magyar lapoknál 25, a német lapoknál 27 krajcár.

Másfélszer számittatnak oly szedések, amelyek bank-, vasuti, vagy más efféle kimutatásokról szólnak; továbbá a Sport-szedések, ha azok nem tiszta nevek, utóbbi esetben azonban kétszeresen számittatnak. Másfélszer számolandók a Hivatalos lapból kivonatok, pl. Kinevezések, Áthelyezések, Névváltoztatások, Árverések stb. szedések s ezenkivül, ha a szedés petitből történik, ugy minden 4-ik sorra egy ráadandó mint pótlék, pl. ha valamely szedés adott 17 sort s az másfélszer számittatik, ugy ez összesen kitesz: 17+9=26, ráadásul 6 sor = 32 sort. Másfélszer számittatnak azon szedések is, amelyekben nevek és számok röviditett szavakkal fordulnak elő, pl. N. N. adott 10 frtot, M. M, adott 7 frtot stb. Másfélszeres szedésnek tekintetik oly szedés is, amelyben sem nevek, sem számok, sem röviditett szók elő nem fordulnak, de gyakorta egyes

[1] A nyomdatulajdonosok rendszerint a maguk javára magyarázták az árszabály egyes pontjait. Ezért az önképző-osztály egy árszabály-kommentárt készittetett, hogy az adandó esetek alkalmával irányadóul szolgáljon.

szavak megritkittatnak, továbbá oly álló szedések mutálása is, amelyek mutáltatnak. Ha valamely szedésben számok, nevek, röviditett, vagy ritkitott szavak csak ritkán fordulnak elő, ugy azon sorok egy és egyharmadszor számittatnak.

Kétszeresen számittatnak oly szedések, amelyek vagy tiszta nevek, vagy pedig tiszta számokból állanak; továbbá a Sorsolások, ha azok sor és nyerőszámokkal vannak ellátva. Kétszeresen számittatnak a Táviratok kezdősorai és minden oly sorok, amelyek idegen irásból, pl. kurziv vagy más fajta irásból fordulnak elő, a táblázatos szedések és ezek fejei, ha azok nonpareille-ből szedetnek, négyszeresen számittatnak; kétszeresen számittatnak továbbá azon sorok, amelyek több mint felényire, vagy egészen ritkitva vannak; az egyes ritkitott szavak sorokká adandók össze. Kétszeresen számittatnak oly sorok is, amelyekben törtszámok fordulnak elő, de csak oly esetben, ha a rendes szekrények ily számokkal nincsenek ellátva, ily esetben a törtszámok mint más fajta irás tekintendők; továbbá az álló cimsorok, ha azok mutáltatnak és az utolsó sorok, ha ritkitva vannak, egyáltalában kétszeresen számittatnak; épp igy bármely idegen nyelv szedése. Vasárnapi és más ünnepnapi szedések kárpótlásul mindenkor kétszeresen számittatnak.

Általános szabályok. Sorkihajtásért egy sorral több számittatik. Korrekturaváltoztatások esetén az elmulasztott idő külön kárpótlandó. Oly lapoknál, melyeknél a sarokban előforduló dőlt, félkövér és ritkitott vezérsorok nem számittatnak kétszeresen, 27 krral számolandók. — Várópénzre igényt tartanak mindazok, kik oly lapoknál vannak alkalmazva, hol estilapok is léteznek és kik éjjeli 12 óránál tovább ott tartatnak; azonban, ha kezdettől fogva éjjeli 1 óráig a szedés meg nem szakad, ugy várópénzre senkinek igénye nincs. Oly lapoknál pedig, hol estilapok nincsenek, a várópénz éjjel $^1/_2$2 órától számittatik.

Minden más esetben az árszabály mérvadó.

A szedők mozgalmát megelőzőleg 1889 december 22-én nyujtották be a budapesti gépmesterek és nyomók ujonnan kidolgozott és 12 pontból álló árszabályukat a főnököknek. A gépmesterek árszabálymozgalma abból keletkezett, hogy a segélyző-egyesület választmánya egy vitás segélyezési eset kapcsán május 18-án felkérte a gépmesterek és nyomók körét, hogy egy árszabálytervezetet készitsen, mert ilyen hiányában több gépmestertől kénytelen volt a választmány a munkanélküli segélyt megvonni. A kör junius hó 2-án tartott gyülésében kimondta, hogy az anyaegyesületet árszabályügyekben, mint illetékes fórumot elismeri és annak határozata minden körtagra kötelező. Egyuttal egy öttagu bizottságot választott egy árszabálytervezet elkészitésére. A julius 7-iki közgyülés kimondta, hogy a főnökök egy körlevélben hivandók fel az 1872. évi árszabály betartására és egyuttal minden tagnak kötelességévé tétetett az ellentállási alapra hetenként 1 krt befizetni. Az ötös bizottság november 10-én terjesztette elő az általa kidolgozott árszabálytervezetet, melyet az általános gyülés csekély módositással elfogadott és azt december 22-én a főnökök elé terjesztették, kik azonban azt nem voltak hajlandóak elfogadni. A kör ekkor azzal a kérelemmel fordult a segélyző-egyesület választmányához, hogy az árszabály tárgyalására a főnököket és a gépmesterek és nyomók megbizottjait hivja egybe. A segédmunkásnők egyesületének választmánya 1890 február 3-án szintén a körhöz fordult erkölcsi támogatásért.[1] Az anyaegyesület által egybehivott vegyes bizott-

[1] A Budapesti könyv- és kőnyomdák munkásnőinek beteg- és munkanélküli segélyző-egylete 1889 december 15-én alakult meg, Szucsány Mária kezdeményezésére, kit az alakuló gyülésen elnökké választottak. Az egylet 1890. évi számadása szerint a betegsegélyző-osztály bevétele 485 frt 52 kr. a munkanélkülieket segélyző-osztály bevétele 303 frt 45 kr., a rendkivüli segélyek pénztáráé 121 frt

ság 1890 február 23-án a már módositott tervezetet másodszor vette tárgyalás alá, a főnökök azonban a tervezetet ugy agyonmódositották, hogy a gépmesterek a tervezetet visszavonták.

A kérdéses árszabály a következő:

„Általános határozatok a budapesti gépmesterek és nyomók számára:

1. A munkaidő naponként 9 órán át tart, illetőleg minden további munka mint különóra dijazandó. (E pont azzal a módositással fogadtatott el, hogy a munkaidő naponként 10 óra, mert az 1872. évi árszabálymozgalom alkalmával a gépmesterekre és nyomókra vonatkozólag 10 órás munkaidő fogadtatott el olyképpen, hogy itt kárpótlásul nagyobb dijazásban részesülnek.)

2. Az országos törvény, helyhatósági rendelet vagy az üzletvezetőség által elrendelt ünnep-, illetve szünnapokért bérlevonás nem eszközölhető; ha ellenben ily napokon a munka az üzlet által megkivántatik, azt az illetők csak a meghatározott különórakárpótlás mellett kötelesek teljesiteni.

3. A felszabadultak az első éven belül hetenként 8 forint fizetést kapnak, azután minden évben 2 forint fizetésjavitásban részesülnek mindaddig, mig csak a 12 forintban megállapitott minimumot, mint heti fizetést el nem érik.

4. Egy gyors- vagy kézisajtó kezeléséért hetenként 12 forint, mint minimum állapittatik meg, de ha emellett még egy másik gyorssajtót is el kellene a gépmesternek látnia, akkor 3 forint kárpótlásra van igénye. (Nem fogadtatott el.)

5. Ha egy felszabadultnak két gépet kellene kezelnie, akkor a 4. pontban meghatározott kárpótlásra van igénye. (Nem fogadtatott el.)

6. Kéthengeres vagy oly gép, melyen egyszerre többszinü nyomás állittatik elő, két egyszerü gépnek tekintendő és kezelése aszerint dijazandó.

7. A motor rendbentartásáért hetenként 2 forint fizetendő. (Nem fogadtatott el.)

8. A különórák minden forint után $2^1/_2$ krral kárpótoltatnak. Éjfél után vagy vasár- és ünnepnap délután 3 krral.

9. A gépmester vagy nyomó a forma vagy lemezek kirakásáért, legyen az helyes vagy nem, nem vállal felelősséget. Felelősség csak akkor terheli, ha reviziót elfeledett volna adni vagy az üzletvezetőség beleegyezése nélkül a nyomást elrendelte volna. (E pont azért hagyatott ki, mert a gépmesterre sértő tendenciája van.)

10. Esetleges makulaturanyomásáért a gépmester csak akkor felelős, hogy ha azok az ő vigyázatlansága vagy mulasztása következtében történtek.

12. Felmondási idő 14 nap és mindig szombat este eszközlendő."

Ezt az oktrojált árszabályt a segédek nem voltak hajlandóak elfogadni és igy csak tervezet maradt. A gépmesterek azonban, okulva a mult tapasztalatain, gyülésükön kimondták, hogy ezután nem külön, hanem a szedőkkel együtt fogják árszabályukat kivivni. (Az 1872-iki árszabálymozgalom alkalmával visszautasitották a szedők felhivását, hogy együttesen szálljanak sikra az árszabály kivivása érdekében s a hamis prófétákra hallgattak.) A segélyző-egyesületi választmányhoz azonban a gépmesterek azzal a kéréssel nyujtották be az általuk kidolgozott árszabályt, hogy jövőben az azon alul dolgozó gépmesterektől a munkanélküli segélyt vonja meg.

---

38 kr, összesen 910 frt 35 kr. Kiadás: betegsegély 145 frt 12 kr., munkanélküliségi segély 135 frt 11 kr., rendkivüli segély 113 frt 12 kr., összes kiadás 393 frt 35 kr. — Vagyon 517 frt. Az egyletnek sok akadálylyal kellett küzdenie és ezek között a legnagyobb volt a főnökök és főgépmesterek ellenséges magatartása, kik megtiltották az egyletbe való belépést. Ily körülmények között ez az egyesület nem lehetett életképes és 1893-ban beszüntette működését. A wieni segédmunkások és munkásnők egyesülete alapszabályai, mely még ma is fennáll, 1889-ben hagyattak jóvá.

Az önképző-osztály 1890 május 11-én tartott ülésében egy öttagu bizottságot választott az árszabály kidolgozására. A bizottság körlevélben felszólította az összes szaktársakat, hogy keresetük 1%-át adják az árszabályalapnak. Egyuttal kimondta, hogy az árszabálytervezetnél a főelvet a pakétszedés szabályozására, a bizonyospénz és a különórák dijának emelésére, a pausál (átalány) munkák eltörlésére, a munkaidő megröviditésére és a kisegitő kondició szabályozására fogja fektetni. A körlevél szövegét itt közlöm:

„Magyarország összes könyvnyomdászaihoz és betüöntőihez! Szaktársak! Mindnyájan ismeritek azt a küzdelmet, mert mindnyájan résztvesztek benne, amelyet anyagi helyzetünk türhetővé tétele érdekében szakadatlanul vivunk; feláldozzuk sokszor állásunkat és odaadjuk rendesen filléreinket, hogy az áldozatul esetteket segélyezhessük, de mégsem birtunk eddig oly állapotokat teremteni, amelyekre valóban ráillenék a türhető jelző.

Egy egységes, az egész országra és minden könyvnyomdászra és betüöntőre nézve érvényes árszabály és munkaidő megállapitása szükséges ehhez.

Ez az eszme nem uj; mióta egyletünk országos, azóta folytonosan foglalkoznak a tagok vele s a mult évben tartott országos nyomdászgyülés ki is mondta, hogy a központi választmány intézkedjék e tekintetben. Ily nagy munka keresztülviteléhez azonban az igen könnyen meghozható határozaton kivül még más is szükséges: a nehezen megszerezhető pénz! Évek óta gyüjtünk már erre a célra s tőkénk manapság mégsem éri el még a 4000 frtot sem! Mi ennek az oka? Részint az, hogy az utóbbi időben a külföldön küzdő szaktársakat is igen tekintélyes összegekkel kellett segélyeznünk, ami azonban alkalomadtán bőven visszatérül, de főleg az, hogy a gyüjtés igen lanyha.

Lehetséges az, hogy árszabályunk keresztülvitele nem kerül nagy anyagi áldozatba, mert munkaadóink talán jóakarattal viseltetnek törekvésünk iránt; ez azonban oly remény, amelyben nem szabad magunkat ringatnunk, mert könnyen megtörténhetik az ellenkező: az erős, a hosszu és igy nagy anyagi áldozatba kerülő sztrájk is. Készületlenül, hatalmas tőke nélkül tehát nem kezdhetünk semmihez, ha csak nem akarjuk ügyünket a kockavetés esélyének kitenni.

Ez utóbbi okokat figyelembe véve, a központi önképző-osztály bizottsága, mint az árszabályt készitő bizottság, elhatározta, hogy a magyarországi összes könyvnyomdászokat és betüöntőket felhivja arra, hogy keresetük minden forintja után legalább 1 krt adjanak hetenkint az árszabálybizottság tőkéjének gyarapitására. E felhivásunktól függ az egész mozgalom sikere! Mi azt hisszük, hogy minden egyes szaktárs megteszi e tekintetben kötelességét és az eddigi önkéntes gyüjtés átváltozik az egy százalékos kötelező adakozássá.

A munkaidő megröviditése, a bizonyos pénz és számolás emelése, valamint a vidéki viszonyok rendezése oly előnyök, amelyek nagyon megérdemlik ezt a csekély áldozatot; máskor is hoztatok már ily áldozatot, hozzátok meg most is, mert most még nagyobb szükség van rá, mint korábban volt.

Az egész árszabályt gyökeresen át kell alakitanunk: a hétfői lapok remélhető megszünése esetén más lesz a hirlapszedők árszabálya, a pausál-munka megszüntetése és pakétrendszer behozatala által más lesz a számolás, amihez járul a bizonyos pénz, a munkaidő és a vidéki viszonyok rendezése.

Szaktársak! Célunk elérése nagy áldozatokba kerülhet! Tegyétek meg tehát saját érdeketekben azt, amire ismételve kérünk! Adjátok oda keresetetek minden forintja után az 1 krt, hogy a mozgalom kitörése ne találjon készületlenül.

Szaktársi tisztelettel Az önképző-osztály bizottsága."

Az árszabálytervezetet az önképző-osztály által kiküldött bizottság julius 27-én terjesztette a nyomdák képviselőiből álló értekezlet elé, melyet az augusztus 24-ére egybehivott általános nyomdászgyülés is elfogadott. Az augusztus

31-iki nyomdai küldöttgyülésen Zaka, Stösser Adolf, Götz József, Czekauer Henrik és Stern Henrik választatott meg a főnökökkel való tárgyalásra.

Közben az *önképző-osztály* junius 29-iki határozata értelmében szeptember 7—8-án Aradon országos önképző-osztályi kongresszus tartatott, mely legfőként a vidéki árszabálylyal foglalkozott és melyre vonatkozólag a következő körlevél küldetett szét a kerületeknek:

„T. Választmány! A központi önképző-osztály bizottsága e hó 21-én tartott ülésén elhatározta, hogy az 1890 szeptember hó 7—8-ára tervezett országos önképző-osztályi gyülést Aradon tartja meg. Midőn erről a t. Választmányt tisztelettel értesitjük, egyuttal felkérjük, hogy a kerületet egy küldöttel a gyülésen képviseltetni sziveskedjék. A küldött költségeit az ottani önképző-osztály fedezze, és a gyülés tárgyai a következők: 1: A vidéki tagokra vonatkozó árszabály elkészitése és miként való keresztülvitelének meghatározása. 2. Az egyleti ügykezelésben előforduló nehézségek javitása. 3. Netáni inditványok.“ [1]

A kongresszuson Budapestről Bauer Imre, Deutsch Albert, Leitner Pál, Stibinger Henrik, Zaka Lajos; a hirlapszedők részéről Lipták Lajos, a Gépmesterek Köre részéről Clement János; Aradról Varga József, Záhonyi Alajos; Brassóból Goldschmiedt Viktor; Debrecenből Kurucz Béla; Győrből Nagy Ferenc; Kassáról Kalinovics Sándor; Kolozsvárról Ehrenberger Ferenc; Temesvárról Mangold Sándor; Pécsről Fabriczky Ignác; Szegedről Szőke Mihály; Nagyváradról Boncze Tivadar vettek részt.

Az aradi önképző-osztály ugyanakkor ülte meg fennállásának 10. évfordulóját, mely alkalomból Salacz polgármester megnyitotta az aradiak által rendezett szakkiállitást. A kongresszus elnökévé Záhonyi Alajost, jegyzőjévé Deutsch Albertet választották meg. A fővárosi árszabálytervezetet a 4. pont kivételével elfogadták; a számolás a 4. pontnál igy módosittatott:

Garmond, bourgeois és petit 21, colonel és ciceró 22, nonpareille és mittel felfelé 25, perl 25 krajcár 1000 *n*. Napilapoknál magyar 23 krajcár, német (fraktur) 24 krajcár 1000 *n* után. Munkaidő 9 óra.

Gépmesterek minimuma heti 12 forint; minden további gépért 3 forint kárpótlás jár.

Elhatároztatott, hogy a vidéki árszabályt közvetlenül a fővárosi árszabály keresztülvitele után kell beterjeszteni. A segédszemélyzet a mozgalomból kihagyatott, ami hibás volt. Elhatároztatott, hogy a gépmesterek ezután a szedőkkel együttesen és ne különválva működjenek. Egyébként elfogadták a fővárosi gépmesterárszabályt az előbbi módositással (12 forint minimum) a vidékre is. Végül még egyes ügyviteli dolgokra vonatkozólag határozott a kongresszus s kimondta, hogy a legközelebbi kongresszus Temesváron tartassék meg.

Az önképző-osztály 1890 szeptember 17-én küldte szét a budapesti nyomdatulajdonosoknak az árszabálytervezetet, a következő levél kiséretében:

---

[1] Ugyanekkor tartották Aradon országos kongresszusukat az ipartestületek, többek között „a magyarországi ujabb munkásmozgalmakkal szemben követendő feladatokkal“ is foglalkozván. Az impulzust ehhez a Bismarck-féle szociálista kivételes törvénynek megszünése adta, amennyiben ez a törvény 12 évi fennállása után 1890 szeptember 30-án megszünt. A német munkaadók azzal kárpótolták magukat, hogy az egész országra kiterjedő szövetségeket alkottak. A magyarországi munkaadók is ezt a németországi mozgalmat majmolták Aradon. Halle a/S.-ban 1900 október 12-én szervezkedett 12 évi szünet után ujra nyilvánosan a németországi szociáldemokrácia és Bebel, Singer, Liebknecht voltak az előadók.

T. c. A Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete központi önképző-osztálya által készitett és a fővárosi nyomdászsegédek által tartott általános gyülésen elfogadott árszabálytervezetet azzal a tiszteletteljes kéréssel küldjük meg, hogy azt áttanulmányozni s a tartandó principális-értekezleten arra vonatkozó észrevételeit megtenni sziveskedjék. Ama reményben, hogy kérésünket teljesiti s igy a köztünk és a munkaadók között folytatandó tárgyalás békés uton fejeztetik be, maradtunk kiváló tisztelettel, Budapest, 1890 szeptember 17, *az önképző-osztály bizottsága.*"

A mozgalom tehát már elérkezett volt a fordulóhoz. Mig azonban a kollégák nagy többsége lelkesen szállt sikra a nyomoruságos munkabérviszonyok javitása érdekében, addig a kisebb rész már jól előre elsáncolta magát, hogy kellő biztonságban lehessen. A Légrády-cég személyzete a céggel 2 évi szerződésre lépett s minden alkalmazott vinkulummal kötelezte magát arra, hogy sztrájk esetén az üzletből kilépni nem fog.

A betüöntők szintén árszabálymozgalmat inditottak s szeptember 10-én nyujtották be az árszabályt, melyet a Fischer és Mika-cég elfogadott. A többi öntődetulajdonosok szeptember 20-án azt válaszolták a bizottságnak, hogy csak akkor irják alá az árszabályt, ha azt még valamely más cég is aláirja. A 20 öntő ennek folytán felmondott és október 3-án az Athenaeum, Franklin és Pallas összes öntői kiléptek. Az Egyetemi és az Állami nyomda öntői állva maradtak. Az öntők 13 forintos minimumot, a számolásnak 1 krajcárral való emelését s a 13 forinton felüli fizetéssel bíróknak 10%-os javitást kértek, 9 órai munkaidővel. A budapesti nyomdafőnököket a bizottság felkérésére Falk Zsigmond lovag október 19-ére értekezletre hivta egybe. A betüöntők ügyében a bizottság nevében Zaka érintkezésbe lépett az akkor alakult Első Magyar Betüöntődével, hogy azzal az árszabályt elfogadtassa. A mozgalom nem sok eredménynyel járt és többeket megrendszabályoztak. Egyebet az öntők mozgalmáról nem tudunk.

A szedők mozgalmával szemben az egyes nyomdatulajdonosok iparkodtak személyzetüket különféle „előnyökkel", spekkel, várópénzzel stb. lekenyerezni. Ebben különösen az Athenaeum járt elől „jó példával", mely nyomda a nagyobb cégeket, az „árszabálymozgalommal szemben követendő eljárás végett", értekezletre hivta egybe. Ezen értekezlet eredménye néhány nap mulva egy szerződésminta alakjában került nyilvánosságra. A szerződés szövege a következő:

„Szerződés, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat nyomdája és ..... közt a mai napon következőleg köttetett: 1. .... heti fizetése ..... szóval ..... forintban állapittatik meg. Munkaidő 9 órai. A rendes munkaidőn kivül eső munkáért ..... a heti fizetés minden forintja után ünnep- és vasárnap délelőtt, valamint köznapon éjfél előtt $2^1/_2$ krajcárt, ünnep- és vasárnap délután, valamint köznapon éjfélutáni éjjeli órákban 3 krajcárt igényelhet óránként. 2. ..... kötelezi magát, hogy a fenti feltételek keretében kötelességét hiven és pontosan teljesiti, a munkaidőt pontosan betartja, minden reá bizandó, szakmájába tartozó munkát válogatás nélkül elvégez és egyáltalán semmi olyat el nem követ, ami az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdája érdekeivel összeegyeztethető nem volna. 3. Az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdai ..... kondicióját a fenti feltételek mellett két évre, azaz folyó évi november 1-től 1892 október 30-ig biztositja, valamint 4. ..... is kötelezi magát ugyanazon időre az Athenaeum részvénytársulat nyomdájában működni. 5. Jelen szerződés két egyenlő

példányban kiállittatván, a szerződő felek sajátkezü aláirásával elláttatott és mindenik félnek kézbesittetett. (Minimumról szó sincs, sem a számolásról.)

Budapest, 1890 október 30-án."

Ilyen szerződést a Légrády-nyomda személyzetével — mint azt már előzőleg emlitém — már szintén aláirattak s valamennyi nagyobb nyomda tulajdonosa ilyen szerződést akart személyzetével aláiratni, de ez a kollégák összetartásán hajótörést szenvedett. Az Athenaeum szedői azonban aláirták. A kollégák ezen szerződésekből kifolyólag a Légrády-cég üzletvezetőségével és egyes szerződöttekkel szemben tanusitott magatartásáért 1265 aláirással ellátott bizalmi nyilatkozatot nyujtottak át Zaka Lajos szerkesztőnek.

Miután az Athenaeum személyzete aláirta a szerződést, a nyomda igazgatója 1890 október 11-én ujra egybehivta a Franklin, Pallas, Részvénynyomda, Hornyánszky, Buschmann és Wodianer cégek képviselőit. Október 12-én pedig Falk Zsigmond hivta egybe a főnököket értekezletre. A kollégák reményeit azonban a szerződések tönkretették. Délután 2 órakor kapta meg Falk Zsigmond utján az árszabály-bizottság a főnökök válaszát, mely teljesen elutasitó volt és a főnökök azt kivánták, hogy minden nyomda személyzete külön-külön tárgyaljon az illető céggel az — *1885. évi árszabály betartása érdekében!* A főnökök értekezletén csak Egyessy Géza, az Országgyülési Értesitő nyomdájának tulajdonosa volt hajlandó az árszabály aláirására, a többiek ezt kereken megtagadták; a jelenlevő kisebb főnökök sem akartak többet fizetni, mint mások; ők a nagyok után mentek. A főnökök ugy nyilatkoztak, hogy az „intelligens elem", mely a szerződéseket aláirta, nem óhajtja a mozgalmat és a helyzettel teljesen meg van elégedve, csak a salak kiván bérjavitást. Az árszabálybizottság már előzőleg 1890 október 12-én délután 3 órára a Vigadóba gyülésre hivta egybe a nyomdai munkásokat, hogy velük a főnökök válaszát tudassa. A rendőrség azonban a gyülés megtartását nem vette tudomásul, mert az szerinte nem volt előzőleg bejelentve. A gyülésen jelen volt mintegy 1000 kolléga ennélfogva a „Tyukketrechez" cimzett vendéglőbe vonult, de a rendőrség ezt a barátságos összejövetelt is betiltotta és a békésen szórakozó nyomdászokat és a közönséget a nyilvános vendéglőből egyszerüen kizavarta. Az árszabálybizottság még 12-én este 7 órakor értekezletre hivta egybe a nyomdák bizalmi egyéneit az egyleti helyiségbe, hogy velük a további teendőket megbeszélje. Falk Zsigmond a maga részéről a 12 forintos minimumot és a számolásnak 1 krajcárral való emelését helyezte kilátásba azzal, hogy a hirlapszedés maradjon ugy ahogy van; a gépmesterek munkaideje és minimuma olyan legyen, mint a szedőké. Ezeket a propoziciókat a hirlapszedők, a gépmesterek és a nappali szedők is elfogadták azzal a módositással, hogy a számolás a nappali szedőknél 2 krajcár emelkedés legyen 1000 *n* után. A nyomdák bizalmiférfiai pénteken, október 24-én nyujtották át főnökeiknek az árszabályt és 25-ére, szombatra kértek végleges választ. A szombati ülésen csak két nyomdát jelentettek be, mely az árszabályt hajlandó lenne elfogadni: a Rudnyánszky-féle és a Hunyadi Mátyás-nyomdát. A Pesti részvénynyomda és a Pester Lloyd-nyomda némi csekély módositással szintén hajlandóak voltak az árszabály elfogadására. Miután azonban több nyomda is hajlandónak nyilatkozott az árszabálynak bizonyos módositásokkal való elfogadására, az árszabály-bizottság kimondta, hogy az egyes nyomdák személyzetére

bizva — kedvező válasz esetén — az esetleges módositások elfogadását. Négy főpontból azonban nem enged: 1. A 12 forintos minimum. 2. 24 krajcáros számolási alap. 3. A különóráknak 4 krajcárra való felemelése. 4. A kisegitőknek járó 50 krajcár napi kárpótlás. Az október 26-án, vasárnap tartott általános nyomdászgyülésen Zaka elnökölt, ki a napirend letárgyalása után a gyülést a következő szavakkal zárta be: „Holnap reggel minden nyomdaszemélyzet terjessze az árszabályt elfogadás végett a főnökök elé és ahol azt el nem fogadják, ott a személyzet tudni fogja kötelességét." Hétfőn reggel a személyzetek nagy része kilépett. Ennek hatása alatt azután az Athenaeum, Franklin[1] (csak egy rész lépett ki), Hornyánszky, Buschmann, Rózsa K. és neje, Rigler stb., cégek aláirták az árszabályt. A munkásnők, dacára, hogy az ő árszabályukról nem volt szó, mindenütt kiléptek. A Pallas, Wodianer, Neuwald és Légrády-nyomdák blokáltattak.

A mozgalom eredménye: a minimum 2 forinttal, a számolás 2 krajcárral, a különóráknak $^1/_2$ és 1 krajcárral való felemelése és az 50 krajcár kisegitői pótlék. A hirlapszedők megkapták az 1885. évi árszabályt a maga teljességében, a Pester Lloyd és a Hungária-nyomda lapszemélyzete pedig az *abc* szerinti számolási módot vivta ki.

A december 7-ére egybehivott egyleti rendkivüli közgyülést, mint már előbb is felemlitettem, a rendőrség egy feljelentés kapcsán azzal az indokolással, hogy az nem 14 nappal előbb lett egybehiva, betiltotta és a rendőrség készséggel állott a feljelentők szolgálatára, kik kifogásolták, hogy ott árszabályügyeket is tárgyaljanak; ennélfogva december 7-iki egyleti gyülés megtartatott ugyan, de a napirendnek az árszabályra vonatkozó pontja kikapcsolásával (e pontokat a december 14-iki gyülés tárgyalta) csak az elnökválasztással foglalkozott. Falk Zsigmond volt elnöknek a közgyülés az egylet, de különösen az országos egylet érdekében tanusitott sok évi buzgó és hasznos munkássága elismeréseül jegyzőkönyvi köszönetet szavazott és elnökké Bródy Sándor nyomdatulajdonost választotta meg, aki azonban ezt a tisztséget nem fogadta el. A „Vorwärts"-ben Králik szerkesztő-kolléga azért, mert ismét főnököt választottak elnökké, „Ein Skandal" cimü vezércikkében erősen megtámadta a vezetőséget. Pedig hát akkor nem volt ez a támadás indokolt, amit különben a bekövetkezett események is igazoltak.[2]

Az 1890 december 14-én az egyleti helyiségben tartott általános nyomdászgyülés elfogadta az önképző-osztály és az árszabálybizottság azon javaslatát, hogy: „Tekintettel arra, miszerint a Pallas és a Wodianer-féle nyomdák ellen minden további küzdelem meddővé válik, minden egyes kolléga, ha az árszabály

[1] A Franklin-Társulat 1890-ben nem irta alá az árszabályt és nem is fogadta el teljességben. Ez a nyomda nem tudott és nem akart az ott bevezetett paketirozási rendszerrel szakitani. Vagy 50 szedő a mozgalom alkalmával állva maradt. A Typographia ennélfogva állandóan támadta a nyomda igazgatóját.

[2] Nem szoktunk idegen viszonyokba beleavatkozni — irja a Vorwärts — és ezt az elvet bizonyos pontig mi mindig követtük. De ez az eset valóban egyedül áll a maga nemében. Hallatlan megsértése ez szaktársaknak, de különösen a wieni szaktársaknak, kik a még alig befejezett árszabálymozgalomban a budapesti sztrájkolók segélyezéséhez a legjobban hozzájárultak. Most azonban nem szolgálhatnak mentségül az „egészen különös viszonyok"; ez egyszerüen nem kvalifikálható, és mi emlékezetünkben fogjuk tartani."

szerinti fizetést megkapja, bármely üzletben vállalhat munkát; azok ellen azonban, kik árszabályon alul dolgoznak, fentartja ama korábbi határozatát, hogy munkanélküli segélyt nem kapnak." A gyülést már december 7-én kellett volna megtartani, de azt a rendőrség azzal az indokolással, hogy azt az egylet hivta egybe a Vigadó éttermébe s mivel ez ellen több tag feljelentést tett, betiltotta. A gyülés ennélfogva december 14-ére az árszabálybizottság nevében hivatott egybe. Elfogadta a gyülés azt is, hogy a megrendszabályozottak segélyezésére mindenki keresetének 2%-át adja. Végül a gyülés az árszabálybizottságnak köszönetet szavazott.

Ezzel az 1890-iki árszabálymozgalom befejeződött ugyan, de egyes nagyobb üzletek még igen sok gondot okoztak a vezetőségnek. A győzelem nem volt ugyan teljes, de a két rossz közül a jobbat kellett választani; az árszabály legalább a kisebb és 8—10 nagyobb nyomdában elfogadtatott. Az Athenaeum, Pallas, Franklin, Légrády cégeknél azonban csak részben. A mozgalom 29.000 forintnál többet emésztett fel, tönkre ment a munkanélküliek pénztári vagyona és részben az önképző-osztályé is. A bizottság azonban a sok sztrájktörővel szemben nem birt tovább küzdeni.[1] A bizottság ezuttal is szomoru tapasztalatokat szerzett a vidék elhanyagolt állapotáról. Hiába iparkodott egyes szerencsétlen alakoknak Budapestre való beözönlését megakadályozni, nem használt semmit sem.

Az eredeti árszabály szövege a következő:

---

[1] A wieni kollégák 1888. évi november 23-án nyujtották be az árszabályt a főnököknek. Az ottani tanács erre az árszabály-bizottságot feloszlatottnak nyilvánitotta és elrendelte, hogy a törvényellenesen gyüjtött sztrájkpénzek a főnöktestületnél (ipartestületnél) deponálandók, hol azokat ki-ki nyugta ellenében átveheti. A kollégák erre a reájuk eső részt a november 25-iki gyülésen Králik kollégára, a Vorwärts szerkesztőjére ruházták át, aki ünnepélyesen kijelentette, hogy az „ajándékot" elfogadja. A főnökök ilyenformán nem kaphattak semmit sem a sztrájkpénzekből, pedig akkor körülbelül 35.000 forint volt a sztrájkkasszában. A tanács erre a segédek november 25-iki határozatát érvénytelennek nyilvánitotta. A segédek november 25-iki gyülése azt is kimondta, hogy a főnökök felszólitandók, miszerint a nyomdaszemélyzetek által november 27-én beterjesztendő árszabályra vonatkozólag november 30-ig nyilatkozzanak, hogy azt elfogadják-e vagy nem. December 3-án 900 nyomdai munkás lépett ki, a többi nyomdák az árszabályt elfogadták. December 9-én összeültek a segédek és a főnökök megbizottai, s utóbbiak elfogadták a segédek főköveteléseit, a $9^1/_2$ órai munkaidőt a 10, illetve 12 forintos minimumot (ujonnan felszabadultak részére 10 forint), ünnepnapokon való teljes munkaszünetet és a segédszemélyzet árszabályát. December 16-án az uj árszabályt a főnökök és segédek képviselői aláirták. Az 1888-iki parciális sztrájk 99.000 forintba került, mivel még körülbelül 600 sztrájkoló maradt kizárva.

Az 1891. évi wieni árszabálymozgalom, mely a 9 órás munkaidőért vivatott, május 9-én kezdődött. Negyven cég elfogadta az árszabályt, a többiek, melyeknél körülbelül 2600 alkalmazott dolgozott, nem. Május 16-án a hatóság az egyletet azzal az indokolással, hogy az egyesület vagyonából 11.000 forintot forditott a sztrájkolók segélyezésére, felfüggesztette. A wieni szaktársak nem estek kétségbe, azonnal egy uj egyesületet alakitottak, mely a tagokat a felfüggesztett egylet helyett segélyezte s a tagok abba fizették illetékeiket. Az uj egylet alapszabályait a kormány másodszori felterjesztés után 1891. évi november 3-án jóváhagyta s a Niederösterreichischer Buchdrucker- und Schriftgiesserverein november 22-én tartotta alakuló gyülését. A Landesgericht 1892. határozata értelmében a régi egylet tagjai, ha három hónapon belül jelentkeztek, régi jogaik alapján léphettek be az uj egyesületbe. A mozgalom alkalmával gróf Killmansegg alsóausztriai helytartó a nála járt küldöttségnek kijelentette, hogy az, miszerint a nyomdászok kollégáikat önkéntes adakozásból segitik, a humanitásnak és kollégialitásnak oly megnyilatkozása, mely teljes elismerést érdemel. Ez volt a wieni kollégák egyik legnagyobb árszabálymozgalma, mely 120.000 forintot emésztett fel május 9-től junius 10-ig. A megrendszabályozottak száma 600-ra rugott.

A Budapesti Könyvnyomdászok munkaidő- és munkadij-szabályzata.

A nappal dolgozó szedők számára.

I. A munkaidő.

1. A munkaidő naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen (és május 1-én) munkaszünet van és a szünetekért a bizonyos pénzben dolgozó szedőktől levonni nem szabad.

II. A bizonyos pénzben dolgozó szedők munkadija.

2. A bizonyos pénz minimuma hetenként 12 frt; e szabály alól kivétetnek az ujonnan felszabadultak, akiknek munkadija felszabadulásuk után egy évig legalább 10 frt; ha azonban a felszabadult még az egy év letelte előtt más nyomdába megy, ugy már 12 frttal dijazandó.

3. Ha az üzlet érdeke ugy kivánja, hogy a bizonyos pénzben dolgozó szedők az 1. cimben megállapitott munkaidőn tul is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a szedő heti fizetésének minden forintja után óránként 3 kr. kárpótlást kap; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 kr.; *c)* esti 8 órán tul tartó munkánál a szedőnek 7—8 óráig tartó vacsoraidó engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, azonban csak az esetben, ha a munka legalább 11 óráig tart.

III. Számolásban dolgozó szedők munkadija.

4. *A pakét-szedés és más egyéb munkák számolása.* A számitás módja azon betünem közönséges *n* betüje szerint történik, melyből a pakét-szedő a neki átadott kéziratot szedi. Ha az *n* vastagabb egy félnégyzetnél, ugy a számolás ez utóbbi szerint történik. Ha a felszedett *n*-ek vagy félnégyzetek nem töltik ki teljesen a sort, úgy egy *n*-nel több számitandó. — Minden darab térző (negyed-petit) egy *n*, ha a térző nyolcad-petitre, fél-petitre, negyed-cicerora stb. öntetett, ugy minden térző két *n*.

5. A magyar szövegü szedésnél a számitás alapja a következő: *a)* garmond, bourgeois és petit 24 kr., *b)* colonel és cicero 25 kr., *c)* nonpareille és mitteltől felfelé 28 kr., *d)* perl 29 kr. A német szövegü szedés, ha antiqua, 1 krajcárral, ha fraktur, 2 krajcárral drágább. A tót szedés, ha antiqua, 2 krral, ha fraktur (Schwabacher), 4 krral jobban fizetendő. A görög és cirill (orosz, szerb) szedés 7 krral drágább, a többi idegen nyelvek szedéseért (antiqua betükkel) 3 krral több fizetendő. A héber szedés számitása a „Nun", pontozásoknál a „Passach" szerint történik. Héber sima szedés 4 krral, pontozott 8 és troppszedés 12 krral magasabban számittatik.

6. Ha a szedés oly keskeny alakra szedetik, hogy egy sorba csak 35—31 *n* fér, ugy ezért 2 kr. kárpótlás jár. 30—24 *n*-es sorokért 3 kr., 24—20 *n*-es sorokért 4 kr. és 20 *n*-en alatti soroknál 5 kr. a kárpótlás; a térzők után járó *n*-ek nem számittatnak a szélességben levő *n*-ekhez.

7. Ha a szedés kisebb betüfajjal (alárakott) van keverve, tekintet nélkü az alárakás könnyebb vagy nehezebb voltára, ugy az illető sorok kétszeresen számittatnak; az idegen betüfajból vagy ritkitva szedett sorok szintén kétszeresen számittatnak, s ha e betüfajok csak elszórva fordulnak elő, ugy belőlük a szavak sorokká adandók össze, s e sorok számittatnak kétszeresen. Idegen betüfajnak tekintetnek azok, amelyek nem a szöveghez általában használt szekrényben vannak elhelyezve, továbbá a ritkitott szedés. Kétszeresen számitandók továbbá a cimsorok is, tekintet nélkül arra, hogy a cim hány sort ad s mily irásból szedetett: a cim mindig a pakét-szedőt illeti.

8. Tiszta számos szedés, ugymint számos szedés röviditésekkel kétszeresen,

számokkal vagy röviditésekkel kevert szedés, valamint folytatólagosan szedett nevek másfélszer számittatnak; ha azonban e nevek között idegen betüfaj vagy ritkitás fordul elő, ugy kétszeresen számittatnak. — Kétszeresen számittatnak az oly sorok is, amelyben az évszámokhoz rag vagy évi szótag járul, ha azonban a hónapok nevei is kiszedetnek, ez esetben a számolás csak másfélszer történik. — Röviditésnek tekintetik, ha akár a kéziratban, akár pedig kivánatra a szedő által röviditttetnek a szavak.

9. Kimenetet képező nevek, akár személy-, község- vagy országnevek stb., csak 2 krajcárral számitandók drágábban; ehhez járul azonban esetleg az árszabály szerinti keskeny alakért, kipontozásért vagy idegen betüfajokért járó emelkedés. A tördelőnek sem a név-, sem a versszedést nem szabad a pakétszedővel keskenyebbre szedetni, mint az eredeti alak.

10. A kipontozott szedés, tekintet nélkül a pont öntésére, ha nincs benne számrovat, 1 krral, ha egy számrovat van benne, 3 krral drágább. A keskeny alakért, idegen betüfajokért vagy nevekért járó kárpótlás külön számitandó.

11. Az egyszerü mathematikai szedés, azaz az olyan, ahol egy sor áll szemben egy linea által két részre osztott tételnek, kétszeresen számitandó. Minden más komplikáltabb, azaz többszörösen alárakott mathematikai szedés háromszorosan számitandó.

12. Táblázatos szedés, tekintet nélkül arra, hogy fejjel vagy a nélkül, vonalakkal vagy a nélkül készittetik, tekintet nélkül továbbá arra, hogy a rovatokban számok vannak-e vagy betükkel való szedés, ha a táblázat a három hasábot meghaladja, egész szélességben kétszeresen számittatik. Háromhasábos táblázat másfélszer számitandó; kéthasábos szedés, ha lineával van is elválasztva, nem tekinthető táblázatos szedésnek s csak mint rendes szedés számitandó — az árszabálynak rá vonatkozó pontjai szerint — egész szélességben és magasságban. Oly esetekben, midőn a táblázat feje kisebb betüfajból szedetik, mint az egész tábla, a fej e kisebb betüfaj szerint számitandó kétszeresen.

13. A pakétszedő a szedés közben hiányzó betüket vagy jeleket más forditott betükkel vagy jelekkel pótolván, ezeket csak az esetben köteles a szükséges betükkel vagy jelekkel pótolni, ha vagy a számolásban levő tördelő, vagy az üzlet mulasztását óránként 25 krral kárpótolja. — Ha az üzletben első korrekturát nem olvasnak, a szerző által olvasott első korrekturát a szedő nem köteles végezni; e munkájáért óránként 25 kr. kárpótlás jár. — (A pakétszedő az általa szedett hasábokat nem köteles lehuzni s a lehuzás közben történt esetleges bajokért az üzlet felelős.)

14. A szedés mindig félnégyzettel szedettnek értetik; a schliesszel szedett munka 1 krajcárral drágább, nem különben a forditott, azaz a betü hátán alkalmazott szignaturával biró irásfajok is 1 krajcárral drágábban számitandók.

(15. Ha a pakétszedő nem olyan nyelvü osztani valót kap, mint amilyent szednie kell, ez esetben a szedés 3 krral magasabban számittatik. — Kompressz szedéshez csak kompressz osztani valót lehet adni.

16. Ha a pakétszedő naponként többször mint kétszer kénytelen szekrényt változtatni, ugy minden szekrényváltoztatásért félórai kárpótlást kap.)

17. *A számolásban végzett tördelés.* Ha az üzlet valamely mű tördelését számoló szedőre bizza, vagy önállóan egy vagy két szedővel szedet valamely művet, ugy ez a következő szabályok szerint történik: Ha teljesen sima, azaz minden idegen betüfajtól vagy jelektől ment a szedés, akkor a pakétszedőkre vonatkozó alapszámitás szerint fizetendő a szedés; ha azonban a szedés kevert és a keverés az ivnek harmincketted részénél többet nem tesz ki, a következő szabályok állanak: egyszeres kevert szedés (azaz ha még egy betüfaj fordul elő) 1 kr., kétszeres kevert szedés (azaz: ha még két betüfaj fordul elő) 2 kr. stb. áremelkedést von maga után. Ha a keverés az iv harmincketted részét meghaladja, de a tizenhatod részt el nem éri, egyszeri keverésnél 2 krral, kétszeres keverérnél 4 krral jobban fizetendő a szedés. — Uj betünem minden oly

irás, mely nem a rendes szekrényben van és uj betünem szerint számolandó a ritkitás is. Ha valamely műben idegen nyelv folytatólag fordul elő, ugy ez az idegen nyelvre vonatkozó szabályok szerint külön számolandó. (Más szedési nehézségek, mint a keskeny alak, a műben előfordulható táblázatok, a schlieszszel való szedés, a forditott szignaturával biró irás használata, a szerző által olvasott első korrektura elvégzése stb., a pakétszedőkre vonatkozó szabályok szerint téritendők meg.)

18. A jegyzetek, ha kisebb betüfajból szedetnek, ugy külön számitandók és a szöveget és jegyzetet elválasztó vonal vagy üres sor is a jegyzethez számittatik.

19. A művek cimei, valamint a szövegben előforduló mindennemü előny: Schmutztitel, metszvények stb. a tördelőt illetik s tőle még az esetben sem vonhatók el, ha az üzlet ezeket bizonyos pénzben állittatja össze.

20. Az élő lapcimek a zársorral együtt három, a holtak két sornak számittatnak.

21. Széljegyzeteknél (Marginalien) a szedés egész szélességben számitandó.

22. Ha a művet egynél több szedő szedi, ez esetben a tördelőnek a rendes számitáson kivül 2 kr. tördelési járulék fizetendő, de a többi szedőt a pakétszedőkre vonatkozó szabályok szerint köteles fizetni; ha egy szedő hasábokban előre szed egy művet és csak később tördelheti, ugy ez esetben is jár neki a 2 kr. tördelési járulék.

23. A számoló szedők (pakétszedők vagy tördelők), ha munkaidőn tul dolgoznak, a következő kárpótlásban részesülnek: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt óránként 15 krban; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután és éjjel óránként 21 krban; *c)* esti 8 órán tul tartó munkánál a szedőnek 7—8 óráig tartó vacsoraidő engedtetik, mely szintén mint különóra fizetendő, azonban csak az esetben, ha a munka legalább 11 óráig tart.

IV. Általános határozatok.

24. Átlagárban semmiféle munkát nem szabad késziteni; minden munka vagy bizonyos pénzben vagy számolásban, a rendes munkaidő alatt készitendő, vagy esetleg különórákban, amidőn a megfelelő dijak fizetendők. Minimumnál magasabb átlagárért nem szabad a rendes munkaidőnél többet dolgozni.

25. A felmondási idő 14 nap s mindig szombaton este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye; viszont a szedő is csak az ipartörvény értelmében léphet ki rögtön (vagy *a)* az esetben, ha rögtön elfoglalandó jobb kondiciót kap, *b)* vagy ha az üzlet e szabályzatok pontjait nem tartja meg).

26. A kisegitő kondició esetén a szedő, akár számol, akár bizonyos pénzben dolgozik, az árszabály szerinti számoláson vagy rendes fizetésen kivül még naponként mindaddig 50 kr. külön kárpótlásban részesül, amig mint kisegitő van az üzletben alkalmazva. Kisegitő kondiciónak tekintetik az, midőn a szedő 14 napi felmondás nélkül elküldhető. Ha a bizonyos pénzben álló szedő egy héten 3 napig dolgozik, az esetleges ünnep tőle nem vonható le.

27. A pakétszedő csak saját szedésének házi korrekturáját köteles elvégezni; a számolásban dolgozó tördelő a szerzőkorrekturát és gépreviziót is köteles megcsinálni, de ezért, valamint minden más oly feltartásért, amelynek nem ő az oka, 25 krral kárpótlandó óránként.

(28. Ha a számolásban álló szedőt az üzlet nem birja számolási munkával foglalkoztatni, ez esetben óránként 25 kr. kárpótlást kap, de ez idő alatt köteles az üzlet részére feltisztogatni. Ha számolásbeli munka van, a számoló szedő óradijban nem alkalmazható. — Ha a számoló szedő a hét három napján órákban dolgozott, egész héten abban kell hagyni s ünnep esetén az e napra eső óradijak is megfizetendők.)

29. Ez árszabály életbeléptekor minden oly bizonyos pénzben álló szedő munkadija, kinek jelenlegi fizetése eléri vagy meghaladja az ez árszabályban megállapitott minimumot, 1 forinttal emelendő.

A hirlapszedők munkaideje és munkadija.

1. *Közönséges szedés.* A szedés ára 1000 *n* után, a magyar napilapoknál garmond, bourgeois és petit 25 kr., cicero 26 kr. Német napilapoknál garmond, bourgeois és petit 27 kr., cicero 28 kr.

2. *A szedés részletezése.* A napilapoknál előforduló „előny" (Speck) — a hirdetések és nyilttér kivételével — a lapszedőktől nem vonható el, hanem az közöttük egyformán szétosztandó.

A részletezett szedés számolási módja a következő: *Egyszeresen* számittatnak az oly szedések, amelyekben sem nevek, sem számok, sem röviditett, sem pedig ritkitott vagy más idegen fajta irásu szavak elő nem fordulnak. *Másfélszeresen vagy kétszeresen számittatnak: a)* A tőzsdei és kereskedelmi táviratok mutálásnál egyszeresen, ujra való szedésnél vagy tördelésnél másfélszer számittatnak. *b)* A folytatólagosan szedett vasuti és bankkimutatások stb., tekintet nélkül arra, hogy több vagy kevesebb szám fordul elő bennük, másfélszer, a táblázatos szedések kétszeresen számittatnak. *c)* A tőzsdei táblázatok mutálása másfélszer számitandó. *d)* Az időjárási táblázatok és kimutatások, a vizállás mutálásánál másfélszeresen, a szinlapok kétszeresen számittatnak. *e)* A hadseregben történt változások és kinevezések másfélszer számittatnak. *f)* Tiszta számszedés sor- és nyerőszámmal vagy anélkül, ritkitott szedés, továbbá folytatólagos névszedés, vagy számokkal és röviditésekkel kevert névszedés és idegen nyelv kétszeresen, több mint egy fél ritkitott sor szintén kétszeresen számittatik. A szövegben előforduló ritkitott szavak sorokká adandók össze és kétszeresen számittatnak. *g)* A meghaltak és az idegenek névsora, a tőzsdei és vásári közlemények, zárszámadási kimutatások folytatólag felsorolt számadásokkal vagy egyéb tételekkel, tekintet nélkül a szórványosan előforduló szavakra, továbbá fizetésképtelenségek, szinházi műsorok, sportközlemények, hivatalos közlemények (kivonat a hivatalos lapból) másfélszer számittatnak. *h)* Az olyan sorok, amelyekben egy vagy több szó más betünemből szedetik, kétszeresen számittatnak; egyes betük nem számittatnak szavaknak, kivéve az aláirásokat. *i)* A cimsorok kétszeresen, a záró linea egy sornak számittatnak.

3. *A sor kimenesztése.* Minden egyes kimenesztendő sorért egy sorral több számitandó.

4. *A szedés kezdete.* Az oly napilapoknál, melyek naponként kétszer jelennek meg, este 7, legkésőbb 8 órakor, a naponként egyszer megjelenőknél legkésőbb este 6 órakor kezdődik a munka és tart éjjel 1 óráig, beleszámitva a félórai vacsoraidőt, mely félóra alatt semminemü munka nem végezhető. — Ha a szedés éjjel 1 óránál tovább tart, akkor minden szedőnek 50 kr. kárpótlás fizetendő. — Az esti lapoknál a munka kezdete déli 12 órakor és délután 4 óránál tovább nem tarthat.

5. *Várók.* A várók, akiknek a lap zártáig ott kell maradni, 1 frt kárpótlásban részesülnek; a reviziós (napos) szintén 1 frtot kap. A várók reviziót nem csinálhatnak; a várás és revizió mindenkit egyenlően illet és mindennap más által végzendő.

6. *Vasár- és ünnepnapi munka.* A vasár- és ünnepnapi munkánál a szedés kétszeresen számittatik és a fentemlitett számolási módszer a mérvadó. Várók és állások ugy kárpótolandók, mint hétköznap; a kezdésre és zárlatra nézve szintén a hétköznapi határozatok a mérvadók.

Általános határozatok. (Minden évben május 1-je általános munkás-ünnep gyanánt megünnepeltetik.) A napilapok szövegrésze sem bizonyos pénzbeli szedőkkel, sem tanoncokkal nem állitható elő. Korrekturaváltozások esetén az

elmulasztott idő külön kárpótolandó. A tabellák mutálásánál a tabella mindig azon betünem szerint számittatik, amelyből szedve van. A ritkitás ugy számittatik, mint nappali szedőknél.

A gépmesterek és nyomók munkaideje és munkadija.

1. A munkaidő naponként 9 óra. Vasárnap vagy ünnepen (és május 1-én) munkaszünet van.

2. A törvényesen bevett, helyhatóságilag elrendelt vagy üzleti ünnep-, illetve szünnapokért a munkabérből levonni nem lehet, se ezt behozatni.

3. Ha az üzlet érdeke ugy kivánja, hogy a gépmesterek és nyomók az 1. szakaszban megállapitott munkaidőn tul is dolgozzanak, ez esetben a következő külön kárpótlásban részesitendők: *a)* éjfél előtt, vagy reggel 6 órától 8 óráig, valamint vasárnap és ünnep délelőtt végzett munkáért a gépmester vagy nyomó heti fizetésének minden forintja után 3 kr. kárpótlást kap; *b)* éjfél után, vagy reggel 6 óra előtt és dél alatt, valamint vasárnap és ünnep délután vagy éjjel végzett munkáért az óránkénti kárpótlás 4 kr.; *c)* ha éjjel 12 óráig kell dolgozni, ugy félórai, azaz 7-től $^1/_2 8$ óráig tartó szünetnek, ha pedig egész éjjel tart a munka, egész órai szünetnek kell lenni, melyet levonni nem szabad, mindamellett azonban az éjjeli munkaidő a 9 órát nem haladhatja meg.

4. A legkisebb heti fizetés: *a)* egy gyors-, vagy kézisajtó vagy amerikai sajtó kezeléséért 12 frt; *b)* minden további gép kezeléséért külön 4 frt kárpótlás jár — de nem szabad a gépmesternek sem kézisajtón, sem amerikai gépen dolgozni; *(c)* oly gépek, melyek két nyomóhengerrel birnak, két egyszerü gépnek tekintetnek és kezelésük is eszerint kárpótolandó; ugyanez történik a két szinben nyomó gépeknél is; *d)* ha a gépmesternek egy kettős és egy egyszerü, vagy egy két szinben nyomó és egy egyszerü gépet kell kezelni, ugy ez három egyszerü gépnek tekintendő és dijazása a 4. *b)* pont alatt foglalt határozat alá esik.)

5. A rotációs gép kezelési dijának minimuma: *a)* a könyv- vagy más nyomások eszközléséért 25 forint éjjel vagy nappal; *b)* a napilapok nyomásánál a munkaidő 9 óra, a gép előkészitésének idejét is beleszámitva, de ha a munka 9 óránál tovább tart, ugy a különórák a 3. *b)* pont határozatai értelmében kárpótolandók. Ha vasár- és ünnepnapon is kell lapot nyomni, ugy a gépmesternek a különórákon kivül még 5 frt fizetendő; *c)* ha az este megjelenő lapokat is az éjjel alkalmazott gépmester nyomja, ugy ez az ennél töltött időt mint különórát számitja és óránként keresetének minden forintja után 4 krra tart igényt; *d)* a rotációs gépen dolgozó gépmesterek csak egy gép kezelését vállalhatják magukra.

6. Ha a sajtómű (motor) gondozása is a gépmester kötelessége, ugy ezért hetenként 2 frt külön kárpótlásban részesül.

7. Az ujonnan felszabadult legkisebb hetibére az első évben 10 frt, ennek eltelte után azonban, vagy ha a felszabadult más üzletbe lép át, már 12 frtot kap, mint a legkisebb hetibért.

8. Ha egy ujonnan felszabadultnak két gépet kell kezelni, ugy a 4. *b)* pont alatt meghatározott kárpótlásnak van helye.

9. A gépmesternek csak a neki átadott gépen szabad ugy a rendes munkaidőben, mint a különórában is dolgozni.

Általános határozatok.

10. A meghatározott rendes munkaidőn tul senkinek sem szabad dolgozni, hacsak az üzlet részéről a meghatározott kárpótlásban nem részesül.

11. A felmondási idő 14 nap s mindig szombat este történik a felmondás; ha azonban szombatra ünnep esik, ugy a felmondás előtte való nap történik. Rögtöni elbocsátásnak csak az ipartörvény értelmében van helye; viszont a

nyomó is csak az ipartörvény értelmében léphet ki rögtön (vagy *a)* az esetben, ha rögtön elfoglalandó jobb kondiciót kap, *b)* vagy ha az üzlet e szabályzatok pontjait nem tartja meg.)

12. A kisegitő kondició esetén a gépmester vagy nyomó az árszabály szerinti fizetésen kivül még naponként mindaddig 50 kr. külön kárpótlásban részesül, amig mint kisegitő van az üzletben alkalmazva. Kisegitő kondiciónak tekintetik az, midőn a nyomó 14 napi felmondás nélkül elküldhető.

13. A gépmester vagy nyomó a formák vagy lemezek helyes kilövéseért csak akkor vállalhat felelősséget, ha azokból nyomás előtt reviziót nem adott, vagy ha azok nyomását az üzletvezetőség jóváhagyása nélkül eszközölte.

14. Az esetleges makulaturáért a gépmester csak az esetben vonható felelősségre, ha a be- és kirakásra a megfelelő segédszemélyzet, valamint a szükséges anyag rendelkezésére állott.

15. A gépen előfordulható sérülésekért vagy hibákért a gépmester csak akkor felelős, ha azok bebizonyithatólag az ő vigyázatlansága vagy mulasztása következtében történtek.

16. Ez árszabály életbeléptekor minden gépmesternek és nyomónak munkadija, kinek jelenlegi fizetése eléri vagy meghaladja az ez árszabályban megállapitott minimumot, 1 frttal emelendő.

Záradék.

(1. A kifizetés mindig pont 6 órakor történik, ellenkező esetben a munkás a mulasztott időt mint különórát kapja.

2. Kétes esetekben a „Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egylete" központi önképző-osztályának bizottsága dönt, mint a magyar királyi belügyminiszterium által megerősitett egyleti alapszabályok értelmében erre hivatott testület.)

Ez az árszabály **1890.** évi november hó 1-én lép életbe.

A kompakt zárjelek között levő részt egyes nyomdatulajdonosok kifogásolván, azok elejtésébe az árszabálybizottság beleegyezett. Megjegyezzük azonban, hogy az oly nyomdákban, amelyekben az árszabályt teljesen vagy kisebb változtatással fogadták el, azokban az oly alakban érvényes, aminőben elfogadtatott.

Az első májusi ünnep és a nyomdászok. — Nemzetközi nyomdászkongresszusok.

Az 1889. évi párisi nemzetközi munkáskongresszus határozata értelmében a világegyetem munkássága 1890-ben ülte meg első izben május 1-én a munkásünnepet s igy ezt a világeseményt, melyben a budapesti nyomdászok is részt vettek, nem hagyhatom figyelmen kivül.[1]

Az önképző-osztály 1890 április 13-án tartott gyülésén kimondta, hogy „a budapesti könyvnyomdászok és betüöntők május 1-én nem dolgoznak és az egyesület testületileg vesz részt a 8 órai munkaidő érdekében május 1-én délután 2 órakor a többi munkásegyletekkel együttesen rendezendő tüntető körmenetben. Felkéri ennélfogva a gyülés ama nyomdák személyzeteit, kik eddig nem nyilatkoztak, hogy nyilatkozataikat legkésőbb jövő vasárnapig, vagyis április 20-ig az önképző-osztály bizottságának küldjék be, hogy a további

[1] Az 1889. évi julius hóban Párisban tartott nemzetközi szociáldemokrata kongresszus Lavigne bordeauxi küldött inditványára kimondta május 1-ének évenkénti megünneplését, mint a munkának a tőke ellen való demonstrációját. A határozatot akkor nem értékelték kellően, sőt naivnak találták. És ma az egész világ munkásai megünneplik e napot.

intézkedéseket megtehesse; felkéri a gyülés továbbá a Schlesinger-féle nyomda személyzetét, hogy a mozgalomhoz csatlakozzon, hogy ezáltal a kibékülésnek utja egyengettessék."

Egyuttal elhatároztatott, hogy a hirlapszedők május 1-je mellett foglaljanak állást és erre a hirlapirókat is kérjék fel.

Május 1-jének megünneplése mindenütt nagy félelmet keltett. Németországban gyors egymásutánban alakultak meg a különféle ipari szövetségek, melyek a munkások „jogtalan követeléseinek" ellensulyozását tüzték ki célul. A hatóságok a gyüléseket betiltották és a budapesti rendőrség a kormány rendeletére ugyanigy cselekedett, de később mégis meggondolta magát s megengedte, hogy az egyes szakmák a városligeti Aréna előtt gyülekezhessenek.

A Typographia már hetek előtt buzditotta a nyomdai munkásokat az ünnep megtartására. „A magyarországi munkáspárt eddigi tettei között — irja a Typographia — nincs emlitésre méltó dolog, de a május elsejei tüntetés, melyet nálunk ő kezdeményezett és rendezett, épp ugy korszakalkotó a magyarországi munkásmozgalom történetében, mint az egész nemzetközi mozgalom a világ történetében. Épp ezért megérdemli a párt, hogy elismeréssel adózzunk neki." Az ünnep várakozáson felül sikerült, amennyiben a gyülésen 70 szakma 30.000 munkással vett részt. A nyomdászok közül körülbelül 600—700 vonult ki, a többieket nem lehetett a munka abbanhagyására rábirni.

A nyomdászok délelőtt 10 órakor gyülést tartottak, melyen az Ébredés dalkör éneke után Zaka Lajos tartott felolvasást a szociáldemokrácia és a nyolcórás munkanap cimen. Délután az egyesületi helyiségből a Typographia dalkör zászlójával a munkásgyülésre vonultak ki a nyomdai munkások, mely után a Liedl-féle vendéglőben kedélyes összejövetel volt az Ébredés közreműködésével.

Az általános munkásgyülés hozzájárult az 1889. évi párisi nemzetközi munkáskongresszuson hozott határozatokhoz s megbizta a gyülés elnökségét azoknak a magyar országgyüléshez való benyujtásával.

A nemzetközi nyomdásztitkárság eszméjét 1887-ben a francia nyomdászok szövetsége, a Fédération française des travailleurs du livre hozta javaslatba s 1889 julius 15—17-én a párisi Bourse de travaille helyiségeiben megtartatott az első nemzetközi nyomdászkongresszus, melyet a francia nyomdászok a francia forradalom százéves fordulója alkalmából hivtak össze. A kongresszuson 12 állam nyomdászai 17 küldöttel voltak képviselve.[1] A kongresszus napirendje a következő pontokból állott:

1. Az utassegély tanulmányozása nemzetközi szempontból. 2. Az utisegély évenkénti visszafizetése azon egylet által, melyhez az utas tartozott. 3. Egyforma nyugtakönyvek behozatala egész Európában. 4. Hasznavehető gyakorlatias szabályok a munkaidő megröviditésének elérésére. 5. Tanulmányozása azon eszközöknek, melyek képesek volnának a felesleges munkáskezek és a kifejlett mechanizmus által okozott munkanélküliség intenzivitását korlátozni. 6. A munkaidő

[1] *Franciaország*: Keufer; *Olaszország*: Veraldi; *Spanyolország*: Iglesias; *Belgium*: D'Hoghe Defut és Hubert; *Svájc*: Bergeaud, Siebenmann, Anneler és Frank; *Németország*: Trapp; *Ausztria*: Kralik; *Magyarország*: Wenczel G.; *Norvégia*: Bergen; *Dánia*: Petersen; *Angolország*: Drummond; *Észak-Amerika*: Crowley Tom.

megröviditése 8 órára. 7. Az aktiv propaganda szükségessége a munkaidő megröviditése érdekében. 8. Melyek a legjobb eszközök, melyek a nemzetközi relációkat kiszélesbiteni és javitani alkalmasak volnának. 9. Az egyleti tagok egyenlőségének biztositása a nyomdákban, nemzetiségi különbség nélkül. 10. Európai nyomdász-sztrájkpénztár alapitása. 11. A tanonckérdés nemzetközi szabályozása. 12. A betegsegélyezés kölcsönössége megbetegedett utazó egyleti tagok irányában ugy amint az tényleg Magyarországban, Ausztriában, Németországban és Svájcban fennáll. 13. Nemzetközi bizottság létesitése, jogai és székhelye. 14. A könyvmunkások nemzetközi szövetségének megalakulása és proklamációja. Egy bizottság kinevezése, mely a szövetségi javaslatot megszerkesztené. A javaslat kifejlesztése. 15. Az ellenállás elvének kiterjesztése és egy nemzetközi szövetség létesitése minden iparágban. Az összes rokonszakmák sztrájkpénztárainak a nyomdászegyesületekhez való csatolása. 16. Nem volna-e célszerü egy külön pénztárt létesiteni, mely nemzetközi alapon propagandát csinálna sztrájkpénztárak alapitása érdekében. 17. Azon eszközök tanulmányozása, melyek alkalmasak a munkás jogait elismertetni anélkül, hogy a sztrájkhoz kellene nyulni, melynek hatástalansága és szerencsétlen következményei ismeretesek. 18. Nem volna-e célszerü a munkásegyesületek megerősbödésére, ha politikával nem foglalkoznának, vagy csak azon mérvben, amennyiben a társadalmi és gazdasági kérdés érdekeit érinti. 19. Nem volna-e célszerü a nemzetközi nyomdászkongresszus kimondaná, hogy az elnöki tisztség eltörlendő minden szakegyletben és szakszövetségben. A napirend szerint a kongresszus inkább az anyagi kérdésekkel mint a segélyezéssel foglalkozott.

Elfogadták elvben a nemzetközi nyomdászszövetség megalakitásának szükségességét és a Német-Svájci nyomdászegylet lett megbizva a nemzetközi nyomdászszövetség alapszabályainak kidolgozásával. Elfogadta a kongresszus azt az inditványt, hogy minden országban sztrájkpénztár alapitandó s a svájci nyomdászegyletek megbizattak egy nemzetközi sztrájkpénztárra vonatkozó javaslat előterjesztésével, mely felett a legközelebbi kongresszus fog határozni. Ugyszintén elfogadtatott, hogy sztrájkok alkalmával vegyes békéltető-bizottságok alakittassanak. Elfogadta a kongresszus a munkaidőnek 8 órára való leszállitását és a különórázás megszoritását azáltal, hogy ezek a lehető legmagasabb áron számittassanak. Elfogadtatott a nőknek és gyermekeknek az éjjeli munkától való eltiltására vonatkozó határozat, valamint a számolási rendszer eltörlésére vonatkozó határozat. Elfogadtatott végül az az inditvány, hogy az utasok megbetegedésük esetén segélyeztessenek. Az első nemzetközi nyomdászkongresszus napirendje, mint ezt az előbbiekből is láthatjuk, a szociális és nem a szakszervezeti programmot ölelte fel. Az inditványok legnagyobb része a latin nyelvcsaládhoz tartozó nyomdászegyesületek képviselőitől ered, kik a politikai mozgalmat még ma is előbbre helyezik a szakszervezeti mozgalomnál. Kimondatott még, hogy a II. nemzetközi nyomdászkongresszus Bernben tartassék meg. A nemzetközi titkárság megalakitása az 1892 augusztus 25-én Bernben tartott II. nemzetközi nyomdászkongresszuson mondatott ki, melyre később fogok visszatérni.

1892 augusztus 25-én tartatott meg Bernben a második nemzetközi nyomdászkongresszus, melyen 15 állam nyomdászai voltak képviselve. Napirendje: 1. Egy

nemzetközi nyomdászszövetség alakitása. 2. Egy állandó titkárság és 3. egy nemzetközi ellentállási pénztár alakitása. 4. A munkaidő megröviditése. 5. Utassegély szabályozása. 6. A tanoncviszony szabályozása. Az egyes államok nyomdászait a következő szaktársak képviselték a kongresszuson: *Magyarország:* Rosenfeld Adolf, *Svájc:* Leisinger, Siebenmann és Ott, *Elzász-Lotharingia:* Seydel Ottó, *Németország:* Döblin, *Franciaország:* Keufer, *Románia:* Ratciu, *Ausztria:* Kralik Emil, *Angolország:* Macdonald A. W., *Hollandia:* Rot Adrioan, *Dánia* és *Norvégia*: Petersen Viktor, *Olaszország:* Carugati Angelo, *Spanyolország:* Atienza Antonio, *Belgium:* Van der Dorpe Désiré, *Luxemburg:* Croise.

A kongresszus Králik inditványára kimondta, hogy minden utas, tekintet nélkül nemzetiségére, ha az illető valamely kölcsönösségi egyesületnek tagja, mindenhol utassegélyben részesül. Kimondta ezzel egybefüggően a kongresszus, hogy a nemzetközi nyomdászszövetség vezetősége haladéktalanul terjesszen az egyesületek elé egy kölcsönösségi szerződést, melyben a tagok jogai és kötelességei körvonalozva vannak. Döblin inditványára kimondta a kongresszus egy központi titkárság létesitését, mely a nemzetközi nyomdászesemények közvetitőjéül szolgál és melynek költségeit az egyes szervezetek tagjaik arányában viselik. Kimondatott az az elv, hogy bérmozgalmak csak előleges megállapodás és bejelentés után indithatók, mely esetben a szövetség összes tagjai egyenlő magasságu járulékot fizetnek a mozgalomban résztvevők segélyezésére. A segély 2 franknál magasabb nem lehet. Amely egyesületek a viátikumot illető határozatnak egy éven belül nem tesznek eleget, a szövetségből kizárandók. Az állandó titkárság 1893-ban lépett életbe Bernben és ezen tisztségre Reimann G. választatott meg. A szövetség székhelyéül Svájc jelöltetett ki és határozatilag kimondatott, hogy a szövetség értesitései körlevelek vagy a szaklapok utján teendők közzé.

1896 augusztus 5—7-én tartatott meg Genfben a harmadik nemzetközi nyomdász-kongresszus, melyre 11 állam nyomdászai küldtek képviselőt. Képviselve volt: Németország (Döblin), Ausztria (Höger), Elzász-Lotharingia (Donát), Magyarország (Lipp), Franciaország (Keufer), Hollandia (Hols és Delhogue), Dánia (Petersen), Norvégia (Wium), Olaszország (Richardo és Veraldi), Luxemburg (Dornseiffer és Ugen), Bulgária (Colakow), Svájc (Göcking, Haagmann, Portier és Sussen). A kongresszuson Höger és Lipp inditványt nyujtottak be egy nemzetközi ellentállási pénztár alapitására, melynek szövege a következő: 1. A nemzetk zi titkárság ellentállási pénztárának célja sztrájkokat, melyek az illető központ vezetőség által jóváhagyattak, vagy kizárásokat támogatni. 2. Minden nemzeti szervezet tagonként és havonként 10 centimet köteles a pénztárba beszolgáltatni. Munkabeszüntetés alkalmával a nemzetközi titkárság jogában áll $^1/_2$ frankig terjedhető heti illetéket beszedni. Ez a rendkivüli illeték csak akkor szedhető, ha a munkaidő megröviditése és a munkabér emelése érdekében nagyobb mozgalmak terveztetnek és ha a nemzetközi ellentállási pénztár csak 50.000 frankkal rendelkezik, mely összeg tartalékalapot képez. 3. A segélyezés csak a második hét végén, rendkivüli esetekben azonnal érvénybe lép. 4. Ha a munkabeszüntetés ki nem kerülhető vagy kizárás történt, az illető szervezet vezetősége köteles ezt a nemzetközi nyomdászszövetséggel tudatni, mely a szükséges intézkedéseket foganatositja. A mozgalmakról az összes

szövetséges egyesületek tagjai értesitendők. A segély napi 1·50 frank. A pénztár csak a nyomdászok mozgalmait segélyezi. Az inditványt a kongresszus elfogadta, azonban, miután Németország és Dánia ellene szavazott, kimondta, hogy ezt a kérdést a szövetséges egyesületek szavazása alá bocsátja. Az egyesületek kebelében elrendelt szavazás alkalmával az inditvány kisebbségben maradt. Kimondta a kongresszus, hogy Horvátországban az utasok a nyomdászvárosokban, amennyire azt a helyzet megengedi, viátikumot kapjanak. A kilométerrendszer szerint való segélyezést illetőleg kimondatott, hogy a titkárság lehetőleg mindenütt a napipénz behozatalára törekedjék. Döblin felszólalása után a titkári állás továbbra is fentartandónak mondatott ki s ezen állásra 1896 november 1-én Siebenmann Frigyes,[1] svájci szövetségi tanácsos választatott meg. Ez alkalommal szabályoztatott a titkár munkaköre s kimondatott, hogy lehetőleg személyes érintkezés alapján kell az egyes államok nyomdászszervezeteinek helyzetét tanulmányoznia.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

[1] Siebenmann Frigyes 1901 január 8-án 49 éves korában meghalt Bernben. Ő volt az első állandó titkára a nemzetközi nyomdászszövetségnek és ezen minőségében Budapesten is megfordult.